AKP-ს (სამართლიანობისა და განვითარების პარტია) საგარეო პოლიტიკა საქართველოში 2002-2024 წლებში ეთნიკურ და რელიგიურ დიასპორებთან მიმართებაში: კონსტრუქტივისტული ანალიზი

ავტორი: აბდულმელიქ ალქან

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: პროფესორი შალვა ძებისაშვილი

სადისერტაციო ნაშრომი წარმოდგენილია საქართველოს უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა სკოლის პოლიტიკის მეცნიერებების დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

თბილისი

2025

მადლობის სიტყვა

მოცემული დისერტაცია წარმოადგენს არა მხოლოდ აკადემიურ ძალისხმევას, არამედ ღრმად პირად გამოცდილებას, რომელიც მაშინ დაიწყო, როდესაც დავტოვე შეერთებული შტატები ჩემი საბაკალავრო პროგრამის დასრულების შემდეგ მისურის ლინდენვუდის კოლეჯში. თურქეთში დაბრუნების შემდეგ ორ თვეში დავქორწინდი. საერთაშორისო პოლიტიკისადმი ინტერესის გამო გადავწყვიტე მაგისტრატურა საზღვარგარეთ გამეგრძელებინა, რის შედეგადაც საქართველოში აღმოვჩნდი, სადაც მივიღე შესაბამისი განათლება და საბოლოოდ თბილისში დავსახლდი. არასოდეს დამავიწყდება თბილისი, ქალაქი, რომელიც ერთგვარ იერუსალიმის სარკედ შეიგრძნობა, როგორც კულტურათა შერევის თასი, ცივილიზაციათა გზაჯვარედინი და თავმდაბალი ხალხისა და მათი სტუმართმოყვარეობის ადგილი. ჩემი მოგზაურობა საქართველოში 2013 წელს დაიწყო სამაგისტრო პროგრამით და მას შემდეგ ვსწავლობ, ვაკვირდები და ვიკვლევ სამხრეთ კავკასიას, განსაკუთრებით საქართველოს. ამ ქვეყნის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ასპექტია მისი ხალხის ღრმა სიყვარული სამშობლოსადმი, რაც გამოიხატება მათ მისალმებაში, რაც ნიშნავს გამარჯვებას - გამარჯვება საქართველოს! ამ გზაზე მე გამიმართლა იმით, რომ გარშემორტყმული ვიყავი განსაკუთრებული ადამიანებით, რომლებიც გამუდმებით მამხნევებდნენ და მეკითხებოდნენ: "როგორ მიდის შენი დისერტაცია?", რომლებიც მთავაზობდნენ მხარდაჭერასა და მოტივაციას. ღრმად მადლობელი ვარ ჩემი ხელმძღვანელის, დოქტორი შალვა ძებისაშვილის, რომლის ფასდაუდებელმა წვლილმა, გამჭრიახმა იდეებმა და მაღალი ხარისხის მენტორობამ აქცია ეს ნაშრომი უბრალო შესაძლებლობიდან ნამდვილ რეალობად ჩემთვის და საქართველოს უნივერსიტეტის აკადემიური სივრცისთვის. მე ასევე მინდა ჩემი გულწრფელი მადლობა გადავუხადო რამდენიმე ადამიანს, ვინც მხარში დამიდგა მთელი ამ აკადემიური ძალისხმევის განმავლობაში: პროფესორ ილიას უსტუნიერს, მუსტაფა არსლანს შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტიდან; თამარ ქარაზანიშვილს, თამთა ცხოვრებაძეს, ნიკა ჩიტაძეს და ნათია მაღალაშვილს, რომელთა გამხნევებამ და კეთილმა სიტყვებმა შემმატა მოტივაცია. ჩემს სტუდენტებს, რომლებსაც არასოდეს ავიწყდებოდათ ეკითხათ, "ბატონო მელიქ, როგორ მიდის თქვენი სადოქტორო ნაშრომის საქმე?", რაც იყო უსაზღვრო მოტივაციის წყარო ჩემთვის. მე აგრეთვე მადლობელი ვარ ჩემი დისშვილის ბაჰარ ალკანისა, რომლის ლოცვებს და მხარდაჭერას თურქეთიდან მე ღრმად ვაფასებ.

და ბოლოს, მე უზადოდ მადლიერი ვარ ჩემი მეუღლის, რაბიასი, რომელიც ჩემი სიძლიერის საყრდენი იყო. სწორედ მისმა ურყევმა მოთმინებამ, მხარდაჭერამ და თავგანწირვამ, განსაკუთრებით ჩვენს შვილებზე ზრუნვისას, (სანამ მე ვიყავი ჩაძირული სწავლასა და პრაქტიკულ სამუშაოებში), შესაძლებელი გახადა ეს მოგზაურობა.

აბდულმელიქ ალქან

აბსტრაქტი

წინამდებარე კვლევა განიხილავს თურქეთის საგარეო პოლიტიკას (TFP) სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (TFP) მმართველობის პირობებში საქართველოში არსებული თურქული წარმოშობის ეთნიკურ-რელიგიურ დიასპორებთან მიმართებაში 2002 წლიდან 2023 წლამდე პერიოდში მმართველობის პერიოდში თურქეთის საგარეო პოლიტიკამ განიცადა სტრუქტურული ცვლილებები, შეიცვალა სახელმწიფოს იდენტობა, პოლიტიკური სტრუქტურა, იდეოლოგიური ჩარჩო და გეგმა საქართველოში წარმოდგენილ რელიგიურ-ეთნიკურ დიასპორებთან მიმართებაში. საგარეო პოლიტიკა გაანალიზებულია კონსტრუქტივისტული მიდგომის გამოყენებით, რომელიც ძირითადად ყურადღებას ამახვილებს იდეებისა და იდენტობების როლზე საერთაშორისო ურთიერთობების ფორმირებაში (IR). ეს მიდგომა ითვალისწინებს ისეთ ფაქტორებს, როგორიცაა იდენტურობა, ქმედებები და აქტები და მათი მისადაგება საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტების შემუშავებისას. შეირჩა თვისებრივი კვლევის დიზაინი და კვლევის არეალი შემოიფარგლა საქართველოთი. სამიზნე ანალიტიკური აუდიტორია შემოიფარგლა საქართველოში არსებული მეჩეთების იმამებით, დარგის ექსპერტებით, რელიგიური ლიდერებით და რიგითი თურქი ეროვნების პირებით; მათი უმრავლესობა ფლობს ცოდნას და ინფორმაციას საქართველოსთან მიმართებაში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის თაობაზე. ასევე კრიტიკულად იქნა გაანალიზებული პრემიერ მინისტრების და საგარეო საქმეთა მინისტრების მთელი რიგი გამოსვლებისა. კვლევის ფარგლებში შერჩეულ იქნა ოცდაათი (30) რესპონდენტი/მონაწილე, რაც უზრუნველყოფს პოპულაციის საკმაო რეპრეზენტატულობას. შედეგები თავმოყრილია შესაბამის თავებში, ქვეთავებში და სექციებში. ესენია თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ინსტიტუციური და სტრუქტურული მახასიათებლები საქართველოში წარმოდგენილ დიასპორებთან მიმართებაში; სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტების ცვლა საქართველოს დიასპორებთან მიმართებაში და სახელმწიფოს და მისი უწყებების როლი. თურქეთის მიერ აქტიურად ხდებოდა საკუთარი რელიგიური აქტივობების გამოყენება საქართველოში თემთა შორის ურთიერთობებში, იყენებდნენ მეჩეთებს დიპლომატიის მიზნით, უზრუნველყოფდნენ განათლებისა და სტიპენდიის შესაძლებლობებს ეთნიკურ-რელიგიური ერთობებისთვის, აარსებდნენ სკოლების და სოციალური კეთილდღეობის ქსელებს. თურქეთის ჩართულობა სავაჭრო ასოციაციებით, მედიის ხელშეწყობა, დიპლომატიური და ინსტიტუციური ძალისხმევა ასევე ხაზი უსვამდა სულიერ კავშირებს

საქართველოს მუსლიმ თემებთან. ეს ყველაფერი წარმოადგენს თურქეთის საგარეო პოლიტიკურ პრიორიტეტებს სხვა ქვეყნებში მათი და მონათესავე თემების მობილიზების მიზნით. კვლევა იძლევა საქართველოს თემებთან მიმართებაში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიებისა და მათი გავლენის მნიშვნელოვანი გაგების საშუალებას, რაც მეტად ღირებულ ინფორმაციით და დასკვნებით ამარაგებს საერთაშორისო ურთიერთობებითა და თურქეთის საგარეო პოლიტიკით დაინტერესებული მეცნიერებს, მკვლევარებს და სტუდენტებს.

საკვანძო სიტყვები: თურქეთის საგარეო პოლიტიკა, სამართლიანობისა და განვითარების პარტია, ნათესავი, მუსლიმი, დიასპორა, საქართველო.

სარჩევი

მადლობის სიტყვა....2
აბსტრაქტი....4
ინგლისური შემოკლებები....10
არაინგლისური განმარტებები....11
შესავალი....1
კვლევის კონტექსტი....1
კვლევის მნიშვნელობა....9
საკვლევი საკითხი....11
კვლევის მიზნები....13
კვლევის სტრუქტურა....14
თავი 1....16
1.1. ლიტერატურის მიმოხილვა....16
1.2. კვლევის წინაპირობა....16
1.3. სამხრეთ კავკასია და თურქეთი: GATE (საქართველო, აზერბაიჯანი, თურქეთი, სომხეთი)....20
1.4. თურქეთის საგარეო პოლიტიკის გააზრება GATE-სთან მიმართებაში....26
1.5. თურქეთ-საქართველოს ურთიერთობების კონტექსტუალური ანალიზი....41
1.6. თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ტრანსნაციონალური და იდეატიური საფუძველი....52
1.7. თურქეთის სახელმწიფო პოლიტიკა: დიასპორა და ნათესავი ერთობები....66
1.8. თურქეთის ნათესავი/მონათესავე თემები საქართველოში....74
თავი 2....83
თეორიული ჩარჩო: კონსტრუქტივიზმი და საგარეო პოლიტიკის ანალიზი....83
2.1. თეორიის შესავალი....83
2.2. კონსტრუქტივიზმი და საგარეო პოლიტიკის ანალიზი....90
2.3. კონსტრუქტივიზმი და იდეური ფაქტორები....94
2.4. კონსტრუქტივიზმი და ტრანსნაციონალური რელიგიური მოძრაობები....100
2.5. ახალი იდენტობა და საგარეო პოლიტიკა....102
2.6. აგენტურობა და სტრუქტურა: AKP და საგარეო საქმეთა სამინისტრო....108
2.7. კონსტრუქტივიზმი და AKP-ს საგარეო პოლიტიკის შემუშავება....110
თავი 3 კვლევის მეთოდოლოგია....119
3.1. კვლევის დიზაინი....120
3.2. კვლევის არეალი....120
3.3. სამიზნე პოპულაცია და რესპონდენტები....121
3.4. კვლევის ინსტრუმენტები....122
3.5. სემფლინგის მეთოდიკა....123
3.6. სემფლინგის მასშტაბი....124
3.7. წინასწარი ტესტირება....126
3.8. მონაცემთა შეგროვების პროცედურები....126
3.9. მონაცემთა ანალიზის პროცედურები....129
თავი 4. ურქეთის საგარეო პოლიტიკის ინსტიტუციური და სტრუქტურული მახასიათებლები საქართველოში არსებულ თურქ/მუსლიმ თემებთან მიმართებაში132
4.1. შესავალი....132
4.2. თურქული ტრანსნაციონალური მოძრაობები საქართველოში....143
4.3. თურქეთის ტრანსნაციონალური რელიგიური აქტივობები საქართველოში....145

Commented [NM1]: გვერდები გასასწორებელია, რადგან ცვლილებები შევიტანე,, ასევე ეს გამოყოფილი ზოლი, რომ მოშალოთ, მთლიან ნაშრომს რომ დასდევს ცარიელ ნაწილად.

4.4. ევრაზიის ისლამური საბჭო და მისი გავლენა საქართველოზე 158
4.5. თურქეთის მეჩეთების როლი საქართველოს მიმართ განხორციელებულ დიპლომატიაში 160
4.6. უცხოეთში და საქართველოში მცხოვრები თურქების ორგანიზაცია 165
4.7. მუსლიმური ადმინისტრაციები და თურქეთის როლი საქართველოში 169
4.8. ჰუდაი ვაქფი (Hudayi Vakfi), როგორც ტრანსნაციონალური კონგრეგაცია საქართველოში 173
4.8.1. იუნუს ემრეს ინსტიტუტი, როგორც საქართველოში არსებული დიასპორების იდენტობის ტრანსფორმაციის ინსტრუმენტი 175
4.9. თურქეთის ტრანსნაციონალური საგანმანათლებლო ქსელი: მაარიფის სკოლები საქართველოში 177
4.9.1. თურქეთის სტიპენდიები 182
4.9.2. თურქეთ-საქართველოს კურსდამთავრებულთა ასოციაცია 184
4.10. ისლამური პუბლიკაციები და რესურსები ქართულ ენაზე 185
4.10.1. რეჯეფ თაიფ ერდოღანის უნივერსიტეტი 188
4.11. თურქეთის 'TIKA' და საქართველოში მცხოვრები თემები 192
4.12. პროფკავშირები და ბიზნესმენთა ასოციაცია 197
4.13. ტრანსნაციონალური მედია: რბილი ძალის ინსტრუმენტი 198
4.14. თურქეთის ტრანსნაციონალური ისტორიული ღონისძიებები საქართველოში 205
5.1. შესავალი 206
5.2. რელიგიური ინსტიტუტები და ადგილობრივი საქველმოქმედო ორგანიზაციები 213
5.3. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა საქართველოში მესხეთელი თურქების მიმართ ... 216
5.4. რბილი ძალის ინსტრუმენტები მესხეთელი თურქების შემთხვევაში 227
5.5. აფხაზური დიასპორა, როგორც ტრანსნაციონალური აქტორი 231
5.6. მშვილდოსნობის ფონდის ისტორიული, კულტურული და სულიერი მიმართულებები 235
5.7. ქოსალას მეორე ისლამური მედრესე 238
5.8. აჭარელი მუსლიმები და თურქეთის საგარეო პოლიტიკა 241
5.9. აზიზიეს მეჩეთი და ისლამური იდენტობა თურქულ თემებში 247
5.10. ნიგვზიანის მეჩეთი: რელიგიური პანსიონი 248
5.11. მუსლიმი ქისტები საქართველოში 250
5.12. ევროპელი თურქი დემოკრატების კავშირი (Avrupalı Türk Demokratlar Birliği, UETD) 255
თავი 6. 257
საქართველოში არსებულ თემებთან მიმართებაში სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის საგარეო პოლიტიკის ცვალებადი პატერნები და სახელმწიფოსა და სააგენტოების როლი 257
6.1. შესავალი 257
6.2. რეჯეფ თაიფ ერდოღანის საგარეო პოლიტიკა საქართველოში არსებული ეთნიკური უმცირესობების მიმართ 259
6.3. ფაქტორები, რომლებიც განსაზღვრავენ სამხრეთ კავკასიასთან დაკავშირებით თურქეთის საგარეო პოლიტიკურ კურსს 262
6.4. თურქული ეთნიკური ჯგუფების ინსტრუმენტალიზაცია თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში 265
6.5. სამხრეთ კავკასიასა და ეთნიკურ უმცირესობებში თურქეთის საგარეო პოლიტიკა: კრიტიკული ანალიზი კონსტრუქტივიზმის ფარგლებში 269

6.6. სამხრეთ კავკასიაში თურქეთის საგარეო პოლიტიკა: პარტიის და სახელმწიფო უწყებების როლი 271
6.7. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა და განხორციელების პროცედურები საქართველოში არსებულ თემებთან მიმართებაში 272
დასკვნა 274
წყაროები 283
დანართი 283
დანართი I: რესპონდენტთა სია 283
დანართი-2: საქართველოში მონახულებული მეჩეთების სია 284
დანართი-3: ფონდები და ორგანიზაციები 285
დანართი-4. სურათები 287
დანართი-4. სურათები 287
დანართი-5: TIKA-ს პროექტები საქართველოში 296

ცხრილების სია

სურათების ჩამონათვალი

გრაფა 1. მუსლიმთა ადმინისტრაციული სტრუქტურა საქართველოში

გრაფა 2. 2004-2022 წლებში TIKA-ს საქმიანობა საქართველოში არსებულ მონათესავე და რელიგიურ დიასპორებთან მიმართებაში.

ინგლისური შემოკლებები

შემოკლება	განმარტება
AKP	სამართლიანობისა და განვითარების პარტია
AMAG	ქართველ მუსლიმთა ადმინისტრაცია
DEC	განვითარებისა და განათლების ცენტრი
DİTİB	თურქეთის რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო ოფისის ისლამური გაერთიანება
GATE	საქართველო, აზერბაიჯანი, თურქეთი, სომხეთი
GE	საქართველო
GURTIAD	ქართულად ითარგმნება როგორც
GTRM	ტრადიციული რელიგიური უმცირესობა
HLSCC	მაღალი დონის სტრატეგიული საბჭოს თანამშრომლობა
IHH	ჰუმანიტარული დახმარების ფონდი
IPT	საერთაშორისო პოლიტიკური თეოლოგია
IR	საერთაშორისო ურთიერთობები
NTRM	არატრადიციული რელიგიური უმცირესობები
OTS	თურქულ სახელმწიფოთა ორგანიზაცია
RTEU	რეჯეფ თაიფ ერდოღანის უნივერსიტეტი
SETA	პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური კვლევის ფონდი
TENT	თურქეთის ტრანსნაციონალური განათლების ქსელი
TFP	თურქეთის საგარეო პოლიტიკა
TIKA	თურქეთის თანამშრომლობისა და კოორდინაციის სააგენტო
TMBT	თბილისის თურქ კურსდამთავრებულთა გაერთიანება
TMV	თურქეთის მაარიფის ფონდი
TRT	თურქეთის რადიო-ტელეკომუნიკაცია
TSO	თურქული სერიალები
UID	საერთაშორისო დემოკრატთა კავშირი
UTD	ევროპელი თურქ დემოკრატთა კავშირი
YEE	იუნუს ემრეს ინსტიტუტი
YOS	უცხოელი სტუდენტების გამოცდა

არაინგლისური განმარტებები

აკრონიმები	განმარტებები
Cemaat	რელიგიური გაერთიანება
Darul Harb	„ომის ტერიტორია“ ისლამური თეოლოგიის მიხედვით
Darul Islam	„მშვიდობის ტერიტორია“ ისლამური თეოლოგიის მიხედვით
Diyannet	თურქეთის რელიგიურ საკითხთა სახელმწიფო ორგანიზაცია
Hocaefendi	მასწავლებელი/სასულიერო თუ საერო მასწავლებელი, განმანათლებლები
Hocahanim	სასულიერო მასწავლებელი ქალი
Ilahiyat	ღვთისმეტყველება
Imam	მუსლიმი რელიგიური ლიდერი
Khutba	ქადაგება წარმოთქმული საერთო ლოცვაზე
Maarif	განათლება
Madrasa	ისლამური სასულიერო სასწავლებელი
Mescit	სალოცავი ადგილი / მეჩეთი
Meskhetian	თურქული ეთნიკური ერთეული
Mufti	რელიგიური თემის ხელმძღვანელი, იმამების ხელმძღვანელი
Muhacir	ემიგრანტები/ქართველი მუსლიმები, რომლებიც ემიგრაციაში წავიდნენ თურქეთში მე-19 საუკუნეში
Quran	წმინდა წერილი/მთავარი წყარო ისლამში
Sheikh	იმამის იდენტური წოდება, გამოიყენება შიიტურ სკოლაში
Tarikaat	ნიშნავს მიმდინარეობას/სკოლას სუფიზმში
Ummah	გლობალური მუსლიმური ერთობა
Vakif	ფონდი/საქველმოქმედო ორგანიზაცია.
Yunus Emre	სუფი მოღვაწე თურქეთში

შესავალი

კვლევის კონტექსტი

წინამდებარე კვლევა, რომელშიც გამოყენებულია კონსტრუქტივისტული მიდგომა, იკვლევს თურქეთის საგარეო პოლიტიკას სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) მმართველობის პირობებში საქართველოში წარმოდგენილი თურქულ ეთნიკურ და რელიგიურ დიასპორებთან მიმართებაში 2002 წლიდან 2024 წლამდე პერიოდში. თურქეთის საგარეო პოლიტიკამ განიცადა ღრმა ტრანსფორმაცია 2002 წელს AKP-ს ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ. ამ ცვლილების ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტია მისი გავლენა მეზობელ ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოში არსებულ თურქულ ეთნო-რელიგიურ დიასპორაზე, ისტორიული, კულტურული და ენობრივი ასპექტების კონტექსტში. მოცემული კვლევა ხაზს უსვამს თურქეთის საგარეო პოლიტიკას საქართველოში არსებულ უმცირესობებთან მიმართებაში, განიხილავს იმ დინამიკას, რომელიც აყალიბებს ისეთ კავშირებსა და ურთიერთობებს, როგორიცაა კულტურული, რელიგიური, ნათესაური და ა.შ. თურქეთის საგარეო პოლიტიკამ მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში, რაც აღინიშნა AKP-ის დომინირებით 2002 წელს და შემდგომში საქართველო წარმოდგენილიში თურქული დიასპორების მიმართ მის მიერ წარმოებულ პოლიტიკაში, განსაკუთრებით სოციალური ინტეგრაციის, ეკონომიკური გაძლიერებისა და ემოციური დახმარების გზით. (Özcan/ოზჯანი, 2017).

აღნიშნული პერიოდი ხასიათდება უფრო თავდაჯერებული და დინამიური საგარეო პოლიტიკით, რომელიც მოიცავს სხვადასხვა საკითხებს რეგიონულ და გლობალურ დონეზე, განსაკუთრებით სხვა ქვეყნებში არსებულ თურქულ დიასპორებთან კავშირში. ეს საკითხები მოიცავს სიღარიბის აღმოფხვრას, პოლიტიკური მხარდაჭერის უზრუნველყოფას, კულტურულ ურთიერთგაცვლას, სტიპენდიების შეთავაზებას თურქეთში, საგანმანათლებლო გაცვლის ხელშეწყობას და იძულებით გადაადგილებულ და მიგრანტთა თემების სხვა რეგიონებში გადაყვანას (Mencutek/მენჯიუტეკი &

Baser/ბასერი, 2018). ერთი-ერთი ასპექტი, რომელიც საჭიროებს უფრო მჭიდრო შესწავლას, არის თურქეთის თანამშრომლობა მეზობელ სახელმწიფოებში არსებულ თურქულ ეთნო-რელიგიურ დიასპორებთან (Kirdiş/კირდიში & 2015; Örmeci/2015; Örmeci, 2020). აღნიშნულ სახელმწიფოთა უმეტესობას კარგი ურთიერთობა აქვს თურქეთთან სავაჭრო და სხვა ხელშეკრულებების სახით. ამ კუთხით ადამიანის უფლებების შესახებ შეთანხმებები ასევე ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტია.

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიამ (AKP), რომელსაც ხელმძღვანელობენ ისეთი გამოჩენილი პოლიტიკური ლიდერები, როგორებიც არიან რეჯეფ თაიფ ერდოღანი და აჰმედ დავუთოღლუ, ახალი მიმართულება შემოიტანა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში, განსაკუთრებით მეზობელ ქვეყნებთან მიმართებაში. ორივემ შემოიღო კონცეფცია სახელწოდებით „ნულოვანი პრობლემები მეზობლებთან“, რომელიც მხარს უჭერს მეზობელ ქვეყნებთან მშვიდობიან თანამშრომლობას. „სტრატეგიული სიღრმე“ ხაზს უსვამს თურქეთის გეოპოლიტიკური მდებარეობისა და ისტორიული კავშირების მნიშვნელობას მისი საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების ჩამოყალიბებაში. ეს კონცეფციები დომინირებდა AKP-ის დიპლომატიურ დღის წესრიგში, რაც ასახავდა თურქეთის მიერ რეგიონული კავშირის გაღრმავების სურვილს. რეგიონული კავშირის მიზანია ხელი შეუწყოს გლობალური პრობლემების გადაჭრას ურთიერთმომგებიანი მიდგომით, სხვათა ინტერესებისთვის ზიანის მიყენების გარეშე (Örmeci/ორმეჯი & Kisacik/ქისაჯიკი, 2020).

თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მიმოხილვა AKP-ს მმართველობის პირობებში, მათ შორის მისი მონაწილეობა სირიის კონფლიქტში, ევროკავშირთან ურთიერთობები და საერთაშორისო ორგანიზაციებში შეტანილი წვლილი, მეტად მნიშვნელოვანია, ისევე როგორც ის ფართო კონტექსტი, რომელშიც გაფართოვდა კავშირები მონათესავე ეთნო-რელიგიურ დიასპორებთან საქართველოში (Fidan/ფიდანი, 2023; ციარასი/Tziarras/2023; ციარასი, 2019). თურქეთსა და საქართველოს შორის ურთიერთობა ძალზე მნიშვნელოვანია, რაც ჩამოყალიბებულია მათი საერთო ისტორიით და ისლამის გავლენით მათ კულტურულ და სოციალურ კავშირებზე, რაც ხელს უწყობს საერთო ინტერესების შენარჩუნებას და მხარდაჭერას. ეს საერთო კულტურული კავშირი ხელს უწყობს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის დინამიკის უფრო ფართო გაგებას. AKP-ს მმართველობის პირველ წლებში, მრავალ კვლევაში დაფიქსირდა და აღინიშნა თურქეთის საგარეო

პოლიტიკის ცვლა მის დიასპორებთან მიმართებაში. ლამი (2018), ბოდნერი (2014) და ციარასი (2019) აღნიშნავენ, რომ თურქეთი მნიშვნელოვნად დაუახლოვდეა მონათესავე თემებს სხვა სახელმწიფოებში.

AKP-ს ხელისუფლების პირველ ვადაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოხდა თურქეთ-საქართველოს ურთიერთობებში, განსაკუთრებით პრიორიტეტებსა და მიდგომებში ეთნო-რელიგიური დიასპორების მიმართ. თურქეთის ჩართულობა სამხრეთ კავკასიის სხვა ქვეყნებთან და მთავარ რეგიონულ აქტორებთან იძლევა ნათელ წარმოდგენას საქართველოს მიმართ თურქეთის საგარეო პოლიტიკის გეოპოლიტიკური მოტივების მხრივ. AKP-ს მთავრობის მეორე ვადისას მოხდა ძალაუფლების კონსოლიდაცია როგორც ეროვნულ, ისე საერთაშორისო დონეზე და თურქეთის გავლენის გაფართოება გლობალურ არენაზე. მას შემდეგ, რაც თურქეთი ებრძოდა სხვადასხვა გამოწვევებს, სირიის კონფლიქტიდან დაწყებული ტრადიციულ მოკავშირეებთან ურთიერთობების დაძაბვის ჩათვლით, მისმა საგარეო პოლიტიკამ საქართველოს მიმართ ცვლილებები განიცადა და კიდევ უფრო დაეყრდნო ორმხრივი სარგებლის პრინციპს. გარდა ამისა, რუსეთსა და უკრაინას შორის ომმა გავლენა მოახდინა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე კავკასიაში, მათ შორის საქართველოში, განსაკუთრებით გეოეკონომიკურ და სტრატეგიულ დონეზე, რამაც სავაჭრო მარშრუტების მნიშვნელობა კიდევ უფრო გაზარდა (Pierini/პიერინი, 2024).

კონსტრუქტივიზმი გამოიყენება სხვადასხვა ფენომენის სიღრმისეული ანალიზისთვის, ხაზს უსვამს სოციალიზაციისა და სწავლის როლს სახელმწიფოს ქცევაში, მათ შორის მისი დიასპორების მიმართ სხვა სახელმწიფოებში (They/თეი, 2018). სახელმწიფოს ქცევა ხშირად განისაზღვრება სოციალური და კულტურული მიკუთვნებულობის მსგავსებით, ინტერესებითა და სარგებლით. ეკონომიკური ფაქტორი, როგორც წესი, განაპირობებს სახელმწიფო პოლიტიკას. თუმცა, ქვეყნები ჩვეულებრივ აყალიბებენ პოლიტიკასა და საგარეო პრიორიტეტებს, რომლებიც ემსახურება არა მხოლოდ ეკონომიკურ ინტერესებს, და მიმართულია ისეთ საკითხებზე როგორიცაა მათი მონათესავე და ეთნიკური ჯგუფების საგანმანათლებლო მხარდაჭერა, კულტურული გაცვლა და ა.შ. (Burns/ბარნსი, 2019). ამ კონცეფციამ ჩამოაყალიბა პოზიტიური პოლიტიკის განმარტება და სხვა სახელმწიფოებთან დიპლომატიური კავშირების უფრო მეტად განმტკიცება (Atkinso/ატკინსონი, 2006).

მრავალფეთნიკური მოსახლეობისა და კულტურული ფონის მქონე თურქეთს საკმაოდ მრავალფეროვანი მიდგომა გააჩნია საზღვარგარეთ მის დიასპორებსა და ეთნიკურ თემებთან მიმართებაში (UCA/იუცა, 2024). საქართველოში არსებობს მნიშვნელოვანი თურქულენოვანი უმცირესობა, რომელსაც განსაკუთრებული კავშირი აქვს თურქეთთან. AKP-ს მთავრობამ მათ შორის მიზნად დაისახა დაიცვას ამ თემის უფლებები და ინტერესები, რომლებიც მოიცავს ენის, განათლებისა და კულტურული იდენტობის შენარჩუნებასთან დაკავშირებულ საკითხებს (Cagaptay/ჯაგაპთაი, 2009). AKP-ს მნიშვნელობა თურქეთისთვის, როგორც აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის კავშირისა და შუამავალის ხელისშემწყობი, ხაზგასმულია კონსტრუქტივისტული მიდგომის ფარგლებში (Alderson/ალდერსონი, 2001). მისმა ამგვარმა აღქმამ მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა თურქეთის იმიჯი საქართველოში და ხელი შეუწყო მისი პოზიტიური საერთაშორისო რეპუტაციის ზრდას. უფრო კონკრეტულად, AKP-ს ხელისუფლებამ განსაკუთრებიტ ოსტატურად გამოიყენა რბილი ძალის პოლიტიკა და საჯარო დიპლომატია, რათა გაეძლიერებინა თავისი რეგიონალური გავლენა პოზიტიური იმიჯის გამოყენებით (Öktem/ოქტემი, 2014).

ანალოგიურად, კულტურული ღონისძიებები, საგანმანათლებლო გაცვლითი პროგრამები და ჰუმანიტარული დახმარება სტრატეგიულად იქნა გამოყენებული საქართველოსთან კავშირების გასაძლიერებლად და საქართველოს მოსახლეობაში თურქეთის პოზიტიური იმიჯის შესაქმნელად. AKP-ს აქცენტი საქართველოსთან ეკონომიკურ ურთიერთობებზე, მათ შორის ენერგეტიკულ პროექტებსა და ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე, გვიჩვენებს პრაგმატულ მიდგომას ურთიერთსასარგებლო კავშირების გასაძლიერებლად (Modebadze/მოდებაძე & Mehmemt Sayin/მეხმეტ საიინი, 2014, 2014). ეს პრაქტიკული მიდგომა იყო თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მთავარი განმსაზღვრელი მას შემდეგ, რაც AKP ხელისუფლებაში მოვიდა 2002 წელს. აქვე სულ უფრო იზრდება ფოკუსირება მონათესავე ეთნიკურ-რელიგიურ დიასპორებზე (Kvashilava/კვაშილავა, 2023). თურქეთი ტრადიციულად განიხილავს თურქ ეთნიკურ უმცირესობებს, რომლებიც სხვა ქვეყნებში ცხოვრობენ და განსაკუთრებით საქართველოს კონტექსტში, როგორც „ნათესავ თემებს“ , და მისი საგარეო პრიორიტეტის გადამწყვეტ ასპექტს. გასაკვირი არაა, რომ AKP-ს მთავრობამ მნიშვნელოვნად გააძლიერა კულტურული, ეკონომიკური და სოციალური კავშირები ამ თემებთან, და მზარდ

ოპტიმიზმს ნერგავს მომავალ განვითარებასთან დაკავშირებით სოციალური და კულტურული კავშირების განვითარების გზით(ალდერსონი, 2001).

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თურქეთი ერთგულია და მხარს უჭერს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას, მათ შორის აფხაზეთისა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთის რეგიონებს, სადაც რუსეთთან არსებული დაპირისპირების შედეგად მოხდა ეთნიკური ჯგუფების მნიშვნელოვანი გამოდევნა და სეპარატისტული რეგიონების აღიარება მოსკოვის მიერ, რამაც საქართველოსა და რუსეთს შორის დიპლომატიური ურთიერთობების გაწყვეტა გამოიწვია. ანალოგიურად, თურქეთმა ასევე მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა საქართველოს ტერიტორიულ დავებში, სრულად უჭერს მხარს საქართველოს პოზიციას ტერიტორიული მთლიანობის საკითხში და მხარს უჭერს რეგიონში საკითხების მშვიდობიან მოგვარებას და სტაბილურობის მხარდაჭერას კონფლიქტის ესკალაციის გარეშე (მენჯიუტეკი & ბასერი, 2018). მეორე მხრივ, რელიგია ასევე თამაშობს მნიშვნელოვან როლს თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში, განსაკუთრებული აქცენტით მუსლიმურ თემებზე, მათი საერთო რელიგიური და კულტურული მემკვიდრეობის გათვალისწინებით. ამ კუთხით საქართველოში მაცხოვრებელ მუსლიმურ მოსახლეობა დიდ მნიშვნელობას ატარებს AKP-ს მთავრობისთვის ინიციატივებს კულტურული და სულიერი კავშირების მთელი რიგი ინიციატივების განსახორციელებლად (ოქტემი, 2014).

თურქეთს მრავალი და დიდი დიასპორა გააჩნია მსოფლიოში და AKP-ს მთავრობა ცდილობს მათ მუდმივ მხარდაჭერას. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში არ არის წარმოდგენილი დიდი თურქული დიასპორა, ადგილი ჰქონდა რიგ მცდელობებს არსებულ დიასპორასთან უფრო ხანგრძლივი და მჭიდრო კავშირის დასამყარებლად (Toygür/ტოიგური et al., 2023). ამის დასტურად ოინიშისა და ილმაზის (Öniş/ონიში and Yılmaz/ილმაზი, 2009) მიერ ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ AKP-ს პრაგმატული მიდგომა საგარეო პოლიტიკაში ხაზს უსვამს გარკვეულ ეკონომიკურ თანამშრომლობას და რეგიონულ სტაბილურობას და ხელს უწყობს კულტურულ გაცვლას რბილი ძალის პროექციის გზით. საქართველოსთან თურქეთის ურთიერთობების შესწავლა, განსაკუთრებით მონათესავე ეთნიკურ ან რელიგიურ თემებთან მიმარტებაში ფ ხაზს უსვამს პარტიის ძალისხმევას, დააბალანსოს ეროვნული ინტერესები რეგიონული ეკონომიკური თანამშრომლობის უფრო ფართო კონტექსტში.

სხვა კვლევები, რომლებიც ფოკუსირებულია თურქულ უმცირესობაზე საქართველოში, როგორიცაა გოკარიკსელი (Gökarıksel/გოკარისქელი, 2011) და ბილგიჩი (Bilgic/ბილგიჩი, 2017), იკვლევენ იდენტობის, ინტეგრაციის სირთულეებს და AKP-ს პოლიტიკას თურქულენოვანი მოსახლეობის მიმართ. აღნიშნული ნაშრომები იკვლევენ თურქული ინიციატივების გავლენას საქართველოში არსებული თურქული უმცირესობების კულტურულ, ეკონომიკურ და სოციალურ მახასიათებლებზე. დამატებით, თურქეთის საგარეო პოლიტიკის რელიგიური ასპექტი საქართველოში შეისწავლეს ისეთმა მკვლევარებმა, როგორიცაა არასი (Aras/არასი, 2014), რომელიც იკვლევს AKP-ს მთავრობის ჩართულობას და ურთიერთობას მუსულმანურ თემებთან. ეს კვლევები ხაზს უსვამს თურქეთსა და საქართველოს შორის არსებულ ნეგატიურ ურთიერთკავშირს რელიგიური და კულტურული კავშირების კონტექსტში, რაც ხელს უწყობს უფრო ფართო დისკურსს რბილი ძალისა და დიპლომატიის როლის გამოჩენით. საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის პრობლემა, რომელიც ძირითადად ისეთ რეგიონებს უკავშირდება როგორიცაა აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი, შეისწავლეს ოზთურქმა და ბალჯიმ (Öztürk/ოზთურქი & Balcı/ბალჯი, 2012), რომლებიც განიხილავენ თურქეთის საგარეო პოლიტიკას AKP-ს პირობებში და აანალიზებენ რეგიონული კონფლიქტების სირთულეებს, სადაც საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის მხარდაჭერა დაბალანსებულია დიპლომატიურ პრაგმატიზმთან.

AKP-ს მიდგომა თურქული დიასპორისადმი საქართველოში და მისი ჩართულობის პოლიტიკა შეისწავლა ქაიამ (Kaya/ქაია, 2015), სადაც მნიშვნელოვანი არგუმენტებია მოყვანილი AKP-ს სწრაფვაზე, მხარი დაუჭიროს და ასევე შეინარჩუნოს კავშირები თურქეთის მოქალაქეებთან საზღვარგარეთ, რაც ხელს უწყობს ტრანსნაციონალიზმისა და დიასპორის თემების გავლენას საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტებზე. ანალოგიურად, ვაითი და ქირიშჩი (White/ვაითი, 2018; (Kirişci/ქირიშჩი, 2018; ქირიშჩი, 2020) აანალიზებენ სამხრეთ კავკასიის გეოპოლიტიკური ლანდშაფტის განვითარებას და მის პოტენციურ გავლენას თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე. ეს კვლევები განიხილავს ზოგად რეგიონულ ცვლილებებს, რომლებმაც ჩამოაყალიბეს AKP-ს მიდგომები, სტრატეგიები და პრიორიტეტები უახლოეს წლებში. AKP-ს საგარეო პოლიტიკა შორდება ტრადიციულ თურქულ დიპლომატიური სტრატეგიას და ხაზს უსვამს უფრო პრაქტიკულ და დივერსიფიცირებულ გლობალურ ჩართულობას. ძირითადი აქცენტი კეთდება ეკონომიკურ თანამშრომლობასა და სტაბილურობაზე, სადაც AKP-ს მთავრობა ცდილობს

თურქეთის პოზიციონირებას, როგორც მთავარი ფაქტორისა რეგიონულ დიპლომატიის ჭრილში.

მონათესავე ერთობების შესწავლა, რომლებიც განსაზღვრულია საერთო ეთნიკური და ენობრივი კავშირებით, წარმოადგენს ამ საგარეო პოლიტიკური პარადიგმისა და პრიორიტეტის ცენტრალურ ასპექტს (Bülent/ბიულენტი & Akpinar/აქპინარი, 2011). AKP-მ დაამყარა ინტენსიური კავშირი საქართველოში თურქულენოვან უმცირესობასთან კულტურული, ეკონომიკური და სოციალური გავლენის მეშვეობით, რაც ხაზს უსვამს ისტორიულ კავშირებს, რელიგიურ და კულტურულ იდენტობას (კვაშილავა, 2023). მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში თურქული დიასპორა ისეთივე დიდი მასშტაბისა არ არის, როგორც სხვა ქვეყნებში, იგი მაინც სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია AKP-ს საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების კონტექსტში. ანალოგიურად, საზღვარგარეთ თურქეთის მოქალაქეების ჩართულობა და მათი მხარდაჭერა არის მუდმივი საკითხი, რომელიც ასახავს დიასპორული დიპლომატიის უფრო ზოგად და მდგრად ტენდენციას (იუცა, 2024). ამ ჭრილში, სამხრეთ კავკასიის გეოპოლიტიკური ლანდშაფტი, რომელიც გამოირჩევა ისტორიული კონფლიქტებითა და ტერიტორიული დავებით, კიდევ უფრო ართულებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის დინამიკას საქართველოს მიმართ (Adar/ადარი et al., 2024).

მრავალი კვლევა, მათ შორისაა ბაუდნერის (Baudner/ბაუდნერი, 2014) და ციარასის (ციარასი, 2019) ნაშრომები, განიხილავს, თუ როგორ აბალანსებს სამართლიანობისა და განვითარების პარტია (AKP) საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის მხარდაჭერასა და უფრო ფართო რეგიონულ ინტერესებს. თურქეთის პოლიტიკის შესწავლა ისეთ საკითხებთან მიმართებაში, როგორიცაა აფხაზეთი და ე.წ. სამხრეთ ოსეთი ნათელს ჰფენს თურქეთის წინაშე არსებულ დიპლომატიურ გამოწვევებს რიგი კომპლექსური გეოპოლიტიკური საკითხების, რეგიონული სტაბილურობის და სხვა სახელმწიფოებთან კავშირების შენარჩუნებისა და განვითარების მხრივ (Neset/ნესეტი et al., 2023). სხვა ავტორებიც აანალიზებენ თურქეთის საგარეო პოლიტიკას საქართველოში თურქულ ეთნო-რელიგიურ დიასპორებთან მიმართებაში. ნაშრომებშიგანხილულია დინამიური გეოპოლიტიკური ლანდშაფტი და AKP-ს ხელისუფლების ადაპტირებული მიდგომები, რომლებიც ცვალებადი რეგიონული დინამიკის, ფონზე (მათ შორის სამხრეთ კავკასიასა და ახლო აღმოსავლეთში) დამატებით სირთულეს იძენს (აქპინარი & არასი, 2011).

წინამდებარე კვლევა განიხილავს თურქეთის საგარეო პოლიტიკას საქართველოში არსებულ ეთნო-რელიგიურ დიასპორებთან მიმართებაში სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის წარმოებული პოლიტიკის კონტექსტში 2002-2024 წლების პერიოდში. კვლევის განსახორციელებლადგამოყენებულია კონსტრუქტივისტული ანალიზის მიდგომა. აღნიშნული პერიოდის (2002–2024 წწ.) შერჩევის საფუძველი არის ის, რომ ამ დროს აღინიშნა არსებითი ძვრები თურქეთის საგარეო პოლიტიკის დინამიკაში AKP-ს მმართველობისას (Taş/ტაში, 2022), რომელიც ყველაზე მეტად უფრო ფართო რეგიონალური და გლობალური ტენდენციების ასახვას გულისხმობს. ეთნო-რელიგიურ დიასპორებზე ფოკუსირება ხაზს უსვამს იმ სტრატეგიებს, რომლებსაც თურქეთი ახორციელებს სხვადასხვა ჯგუფებთან მიმართებაში მეზობელ ქვეყნებში, და განსაკუთრებით კი საქართველოში. ეს მით უფრო გასათვალისწინებელია, რამდენადაც საგარეო პოლიტიკის ასპექტი ხშირად არასაკმარისად არის შესწავლილი, და მან შეიძლება ბევრი რამ გამოავლინოს იმის შესახებ, თუ როგორ ხდება სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობების განვიტარება იმ ჯგუფების ჭრილში, რომლებთანაც ისინი იზიარებენ კულტურულ, ისტორიულ ან რელიგიურ კავშირებს.

თურქეთის პოლიტიკას ამ უმცირესობათა მიმართ საქართველოში შეუძლია ცხადჰყოს უფრო ფართო რეგიონალური გავლენა და რბილი ძალის დინამიკა. ეს მიდგომა საშუალებას იძლევა არა მხოლოდ გავიგოთ, თუ როგორ განსაზღვრავს სუბიექტური ფაქტორები და ზოგადი გაბატონებული შეხედულებები საგარეო პოლიტიკას სტრატეგიული ინტერესების მიღმა, არამედ ღრმად გამოვიკვლიოთ ამ ფაქტორთა გამომწვევი მიზეზებიც. სახელმწიფოების ჩართულობა სხვა სახელმწიფოებში განპირობებულია კულტურული და სოციალური ფაქტორებით, რომლებიც უბიძგებს მათ დაიცვან თავიანთი ინტერესები, განურჩევლად ფიზიკური საზღვრებისა და მანძილისა. საქართველოს მიმართ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა გავლენას ახდენს კავკასიის უფრო ფართო გეოპოლიტიკურ სტაბილურობაზე. თურქეთის მიდგომის გაანალიზება იძლევა იმის გაგებას, თუ როგორ ოპერირებენ რეგიონული ძალები რთულ მრავალეთნიკურ და მრავალრელიგიურ გარემოში. 2002 წლიდან 2024 წლამდე პერიოდი მოიცავს მნიშვნელოვან ისტორიულ პროცესებსა და გარდაქმნებს თურქეთსა და საქართველოში. კვლევა იძლევა იმის გაგებას, თუ როგორ აყალიბებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკას არსებული ისტორიული კავშირები და თანამედროვე მოვლენები, მათ შორის პოლიტიკური ცვლილებები და რეგიონული კონფლიქტები.

კვლევის მნიშვნელობა

როგორც უკვე აღინიშნა, კვლევა შეისწავლის AKP–ს მმართველობის ოცწლიან პერიოდს და მის გავლენას საქართველოში თურქ ეთნიკურ უმცირესობათა ჯგუფებზე. ბოლო წლების განმავლობაში სამხრეთ კავკასიის რეგიონისადმი სამეცნიერო ინტერესის მნიშვნელოვანი ზრდა შეიმჩნევა. ეს შეიძლება განპირობებული იყოს მისი არასტაბილური ბუნებით, რომელიც ხასიათდება კონფლიქტისა და თანამშრომლობის კომპლექსური ურთიერთობით. ასევე მნიშვნელოვანია უსაფრთხოება, ენერგეტიკა და ეკონომიკური კავშირები/ასპექტები. ამასთან, აღსანიშნავია ისიც, რომ სახეზეა ზოგადად საგარეო პოლიტიკის თემატიკის კვლევის მნიშვნელოვანი სიმწირე, რომელიც სპეციალურად იქნებოდა ორიენტირებული ამ რეგიონის საკითხებზე.

ეს შესამჩნევი სხვაობა ხაზს უსვამს კვლევის პირველადი მიზნის კრიტიკულ საჭიროებას. მოცემული კვლევა აძლიერებს იმის გაგებას, თუ როგორ არის ჩართული ერთი სახელმწიფო ტრანსნაციონალურ საქმიანობაში სხვა ქვეყნებში წარმოდგენილ კონკრეტულ დიასპორებთან მიმართებაში. შედეგები მნიშვნელობა იმდენად დიდია, რამდენადაც გამოიყენება უშუალოდ ამ არსებული კავშირების დასადგენად და უფრო ღრმად გასააზრებლად. უფრო მეტიც, კვლევა ხაზს უსვამს თურქეთის დიპლომატიური კავშირების შესწავლას მეზობელ ქვეყნებთან ეკონომიკური და უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული საკითხების კონტექსტში. ეს საკითხები ტრადიციულად განიხილება, როგორც „მოწინავე პოლიტიკის“ მნიშვნელოვანი ასპექტები. თუმცა, ეს კვლევა თურქეთის ტრანსსასაზღვრო ქმედებების შესწავლით სცილდება მოწინავე პოლიტიკის ჩარჩოებს და წარმოადგენს უნიკალურ მიდგომას, რომელიც საქართველოს ეთნო-რელიგიურ (მუსლიმურ) თემებთან თურქეთის ჩართულობაზე ფოკუსირებით, მკითხველის დამატებით ინტერესს აღძრავს.

ამ კვლევაში ასევე მნიშვნელოვანია პირველადი რესურსების, მათ შორის AKP-ს მმართველობის პერიოდის წყაროების დამუშავება. კვლევა ასევე აფართოვებს თეორიულ ცოდნას საქართველოს, აზერბაიჯან, თურქეთსა და სომხეთს შორის არსებულ ინტეგრაციულ პროცესებთან დაკავშირებით (GATE) რადგანაც ისშეისწავლის იმ ინსტრუმენტებს, რომლებსაც თურქეთის საგარეო პოლიტიკა იყენებს სხვა სახელმწიფოებში წარმოდგენილ თემებთან ურთიერთობისას. კვლევა ასევე მიზნად ისახავს საფუძვლიანად გაანალიზოს ის სტრუქტურული ფაქტორები, რომლებიც

გავლენას ახდენენ თურქეთის გეოპოლიტიკურ და გეოსტრატეგიულ პოლიტიკაზე ამ რეგიონში, და განსაკუთრებით საქართველოში, რაც უზრუნველყოფს თემის ინკლუზიურ გაგებას. ამ პოლიტიკური ტრანსფორმაციის მთავარი მამოძრავებელი ფაქტორია ისლამზე ორიენტირებული თურქეთის სამართლიანობისა და განვითარების პარტია (AKP), რომელმაც საკუთარი ყოვლისმომცველი მიდგომა ჩამოაყალიბა ეთნიკური უმცირესობებისა და ნათესაური ჯგუფების მიმართ სხვადასხვა სახელმწიფოში.

თურქეთი მნიშვნელოვანი შემთხვევაა ორი ძირითადი მიზეზის გამო. პირველ რიგში, ეს არის ქვეყანა, რომელსაც ახასიათებს ემიგრაცია, მისი მიგრანტების რაოდენობა აღემატება შვიდ (7) მილიონს, რომლებიც ძირითადად ცხოვრობენ ცენტრალურ ევროპაში. მეორეც, თურქეთი არის ერი, რომელიც ასევე განიცდის იმიგრაციას ბალკანეთის, კავკასიისა და ახლო აღმოსავლეთის ხალხთა ჯგუფების სახით. ხშირად აღნიშნული ჯგუფები თურქეთს ნათესაურ სახელმწიფოდ მიიჩნევენ - ტერმინი, რომელიც გამოიყენება იმ სახელმწიფოს აღსანიშნავად, რომელიც განსაკუთრებული ადგილს იკავებს კონკრეტულ ეთნიკურ ან ეროვნულ ჯგუფთან ოსმალეთის იმპერიის ისტორიული მემკვიდრეობის კონტექსტში. კვლევის ეს ასპექტი შეიცავს კონსტრუქტივისტული თეორიის ჩარჩოს, რომელიც მეტად ხელსაყრელია რათა გამოავლინოს და ახსნას ნებისმიერი ვარიაცია თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში და მათი კავშირი ეთნო-რელიგიურ დიასპორებთან საქართველოში).

და ბოლოს, კონსტრუქტივიზმის თეორიული ჩარჩო, რომელიც ხაზს უსვამს იდეებისა და სოციალური ნორმების როლს საერთაშორისო ურთიერთობების ჩამოყალიბებაში, გამოყენებულია თურქეთსა და საქართველოს შორის ურთიერთობის შესწავლის მიზნით. ასევე რელევანტურია იდეოლოგიური ფაქტორების გავლენის გაგება თურქეთის პოლიტიკური დამოკიდებულებებისა და იდეების ფორმირებაში, თუნდაც იმის გამო, რომ რომ ეროვნული ინტერესები ხშირად სწორედ ქვეყნის იდეოლოგიის ამსახველია. ზოგადად. კონსტრუქტივიზმის ელემენტები, როგორიცაა რბილი ძალა, იდეები/იდეოლოგია და კულტურული დიპლომატია, უფრო აადვილებს საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიებისა და საგარეო პოლიტიკის კვლევებს გაგებას. შესაბამისად ეს კვლევა ხელს შეუწყობს არსებულ ლიტერატურის გაფართოვებას კონსტრუქტივიზმისა და მისი მიდგომების გამოყენებით დამისი დასკვნები სასარგებლო იქნება მომავალი

მკვლევრებისთვის, რომლებსაც მსგავსითემატიკის და თეორიული მიდგომის გამოყენება სურთ.

საკვლევი საკითხი

ზოგად კონტექსტში მოცემული კვლევა მიზნად ისახავს გაანალიზოს AKP-ს საგარეო პოლიტიკური მიზნები (საქართველოსთან მიმართებაში). ეს არის პარტია, რომელის ხელისუფლებაში მოვიდა 2002 წელს და მისი დინამიური ხელმძღვანელობით მნიშვნელოვნად შეცვალა თურქეთის შიდა და საერთაშორისო კურსი. AKP-ს მიერ იდეოლოგიური პრეფერენციებისა და იდენტობის დისკურსების გამოყენებამ ფუნდამენტურ საფუძვლად გამოიწვია მნიშვნელოვანი სტრუქტურული და ინსტიტუციური ტრანსფორმაცია თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში და ჩამოაყალიბა ახალი სახელმწიფო იდენტობა, რომელშიც ღრმად არის ფესვგადგმული იდეოლოგიური, ინტელექტუალური და რელიგიური პრინციპები (ციარასი, 2019; Papuçular/პაპუჩულარი, 2019; პაპუჩულარი, 2020) ამ დინამიზმმა უბიძგა თურქეთს საზღვრებს გარეთ,რომ მათ შორის საქართველოში მცხოვრებ თემებთან და დიასპორის მოსახლეობასთან დაემყარებინა უფრო მჭიდრო ურთიერთობა.

თურქეთმა გამოიყენა ორი მიდგომა თავისი მიზნის მისაღწევად: ახალი ინსტიტუტების შექმნა და არსებული ბერკეტების უფრო ეფექტური გამოყენება, რათა ხელი შეეწყო დისპორულ თემებთან ხელახლა დაკავშირება ისეთ რეგიონებში, როგორიცაა ბალკანეთი და სამხრეთ კავკასია. კვლევა შეისწავლის თურქეთის განახლებულ კავშირს ნათესაურ, რელიგიურ და ემიგრანტულ ჯგუფებთან საქართველოსთან განვითარებადი ურთიერთობების კონტექსტში. საგარეო პოლიტიკაში გაჩენილი აქტივიზმის ერთ-ერთი ასპექტია AKP-ს მყარი ფოკუსი კავშირების აღდგენაზე იმ თემებთან, რომლებსაც თურქეთი არსებითად განიხილავს როგორც ნათესაურ ჯგუფებს, მუსლიმებს და დიასპორის წევრებს, რომლებსაც აქვთ საერთო იდენტობის ძლიერი გრძნობა. ეს მიდგომა მკვეთრად ეწინააღმდეგება წინა მთავრობების კურსებს, რადგან დღევანდელ თურქეთში მოხდა სუნიტური ისლამის ერთგვარი შეყვანა თურქულ ნაციონალისტურ ჩარჩოებში და მისი გამოყენება, როგორც ამ ჯგუფებთან დაკავშირების ეფექტური საშუალება.

ჩართული ინსტიტუტები მოქმედებენ თურქეთის სახალხო დიპლომატიის ზოგადი სტრუქტურის ფარლებში და შესაბამისად კვლევის ფარგლებში ფორმულირებულია

ვარაუდი, რომ სახელმწიფოს იდენტობის რესტრუქტურიზაციის შემთხვევაში, ამ ახალი საგარეო პოლიტიკის ჩარჩოებში იქმნება ახალი საფუძვლები, რომლებიც ასახავს საგარეო პოლიტიკის შესაბამის ახალ პარამეტრებსა და მიზნებს. ამრიგად, AKP-ს პოლიტიკა მიმართულია მუსლიმ და ეთნიკურად თურქ ინდივიდებზე და ინდივიდთა ჯგუფებზე, რომლებიც ოსმალეთის იმპერიის დაშლის შემდეგ მოექცნენ სხვა სახელმწიფოების ფარგლებში, რაც მათ ამ ეტაპზე ისევ აძლევს საშუალებას ხელახლა დაკავშირებოდნენ თავიანთი იდენტობის ცივილიზაციურ ორბიტას (Magued/მაგუედი, 2012; Alpan/ალპანი, 2012; ალპანი, 2021) კვლევის მთავარი საკითხი წარმოიქმნება დაშვებიდან, რომ საქართველოში არსებული ეთნო-ნათესაური ან რელიგიური უმცირესობების მიმართ თურქეთის დამოკიდებულება აიხსნება სახელმწიფოს ახალი პოლიტიკის, ინსტიტუტების, საგარეო პოლიტიკური სტრუქტურისა და ტრანსნაციონალური პოლიტიკის მხარდამჭერი არასამთავრობო აქტორების ერთობლიობის ფარგლებში.

კვლევა ასევე განიხილავს, აყალიბებს თუ არა თურქეთის საგარეო პოლიტიკის სტრუქტურას ისეთი ძირითადი განმსაზღვრელი ფაქტორები, როგორიცაა ეთნორელიგიური დისკურსზე იდეური გადასვლა. აქედან გამომდინარე, იდეური კომპონენტები გამოიყენება კვლევის მთელი მასშტაბით, რათა უკეთ აიხსნას AKP-ს ხელისუფლების საგარეო პოლიტიკური პრეფერენციები და საგარეო პოლიტიკის შემუშავების ძირითადი ფაქტორები. მეტიც, AKP-ს მმართველობის პერიოდში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის განხორციელების განხილვისას აუცილებელია გავითვალისწინოთ ის ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენდნენ ლიდერებსა და პოლიტიკურ ელიტებზე ინდივიდუალურ დონეზე. AKP-ს, როგორც პოლიტიკური პარტიის გავლენა და არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და სახელმწიფო ინსტიტუტების გავლენა წარმოშობს პოლიტიკური ელიტის და სხვა დაინტერესებული მხარეების განხილვის აუცილებლობას. ამასთან ერთად, საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვანია სახელმწიფო აპარატის, განსაკუთრებით კი საგარეო საქმეთა სამინისტროს, უწყებების და ბიუროკრატიული კადრების როლი.

კვლევის მიზნები

ზოგადად, წინამდებარე კვლევა მიზნად ისახავს შეისწავლოს TFP მექანიზმები და მისი ურთიერთქმედება სხვა საერთაშორისო აქტორებთან, განსაკუთრებით საქართველოს კონტექსტში. უფრო კონკრეტულად კი კვლევის ფარგლებში მოხდება ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების იდენტიფიცირება და განხილვა, რომლებიც მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენენ თურქეთის საგარეო პოლიტიკის კონტექსტში.

ნაშრომში გამოყენებული კონსტრუქტივისტულ საგარეო პოლიტიკის ანალიზი განსაკუთრებით ხელსაყრელია, რათა მოხდეს საქართველოში (თურქეთის მიერ აღიარებული) ნათესაური, ეთნიკური, რელიგიური და დიასპორული ჯგუფების ზემოქმედების ხარისხის დადგენა საკუთრივ თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე. ამ ჭრილში შესაძლებელი ხდება თურქეთის (მათ შორის საჯარო) პოლიტიკის შინაარსის ჩვენება საქართველოში არსებულ ჯგუფებთან მიმართებაში პოლიტიკურ სივრცეში ცვლილების და ტრანსნაციონალურ აქტივობებთან მისი კორელაციის ხაზგასმის გზით.

ნაშრომის ძირითადი საკვლევი კითხვაა თუ როგორ მოქმედებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაცია საქართველოში ნათესაურ და მუსლიმურ თემებთან დაკავშირებულ პოლიტიკაზე?ძირითად კითხვასთან ერთად, რომელიც ბუნებრივად უფრო ზოგად ხასიათს ატარებას, ნაშრომი შემდეგ, უფრო კონკრეტულ ქვეკითხვებზე ამახვილებს ყურადღებას:

ა. სახელმწიფოს ახალი იდენტობის გათვალისწინებით, როგორ ჩამოყალიბდა ან გადაიხედა სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის საგარეო პოლიტიკის გეოგრაფიული და იდეოლოგიური პერსპექტივა საქართველოში ეთნიკური, ნათესაური, რელიგიური და დიასპორული თემების მიმართ?

ბ. ასახავს თუ არა სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის საგარეო პოლიტიკა სამხრეთ კავკასიის, განსაკუთრებით საქართველოს ეთნიკური უმცირესობების ეთნოცენტრულ ხასიათს და მნიშვნელობას ?

გ. (AKP) რელიგიასა და იდენტობას საქართველოს მიმართ საგარეო პოლიტიკის განხორციელებისას, და რა როლი აკისრიათ თურქეთის სახელმწიფო ინსტიტუტებსა და ადგილობრივ პარტნიორ ორგანიზაციებს ეთნიკურ, ნათესაურ, რელიგიურ და დიასპორულ თემებთან ურთიერთობაში განსაკუთრებით იმ ჯგუფების

პრიორიტეტიზაციისა და ელიტურ ან სტრუქტურულ სტრატეგიებზე დაფუძნებული პოლიტიკის ფარგლებში, რომელიც მიზნად ისახავს საგარეო პოლიტიკის მიზნების მიღწევას?

კვლევის სტრუქტურა

კვლევა შედგება ხუთი თავისგან და იგი ამგვარადაა დაყოფილი: კვლევის პირველი თავი წარმოადგენს ლიტერატურის ყოვლისმომცველ მიმოხილვას და შეფასებას, რომელიც იყენებს სპეციფიკურ მიდგომას. ეს მიდგომა მნიშვნელოვანია, რადგან იგი აყალიბებს კავშირს საგარეო პოლიტიკის მექანიზმსა და ეთნიკური და დიასპორული კვლევების სფეროებს შორის ტრანსნაციონალური რელიგიური აქტივობების, რბილი ძალის სტრატეგიებისა და სახალხო დიპლომატიის შესახებ სხვადასხვა მასალის ანალიზის გზით. დავუთოღლუს კორესპონდენციის შესწავლა ავსებს აღნიშნული რესურსების შესწავლას. ლიტერატურის მიმოხილვა ეყრდნობა პირველად და მეორად მასალებს, რომლებიც დაკავშირებულია აჰმედ დავითოღლუსთან და AKP-სთან დაკავშირებულ წყაროებთან, როგორიცაა პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური კვლევის ფონდის (SETA) საგარეო პოლიტიკის ყოველწლიური ანგარიშები. ისინი საკმაოდ კარგ წარმოდგენას ქმნის ისეთი ძირითადი საკითხების გასაგებად, როგორიცაა იდენტობა, იდეურობა, დიასპორა, ტრანსნაციონალიზმი, რელიგიური რბილი ძალა და თურქეთის რეგიონალური საგარეო პოლიტიკა.

მეორე თავში მოცემულია თეორიული ჩარჩო - კონსტრუქტივიზმი, რომელიც რეალიზმთან და ლიბერალიზმთან შედარებით უკეთესად ხსნის თურქეთის საგარეო პოლიტიკას საქართველოში (ასევეაზერბაიჯანში და სომხეთშიც) AKP-ს მმართველობის პერიოდში. კონსტრუქტივისტული აზროვნების სკოლის შერჩევის დასაბუთების შემდეგ კვლევის ფოკუსი გადაინაცვლებს ალექსანდრე ვენდტის მიერ შემოთავაზებულ თეორიულ ელემენტებზე. ეს თავი ასევე განიხილავს ვენდტის კონსტრუქტივიზმის ძირითად პრინციპებს, როგორიცაა იდეებისა და ნორმების როლი საგარეო პოლიტიკის ფორმირებაში. კვლევა ასევე აკავშირებს კონსტრუქტივიზმს და AKP-ს საგარეო პოლიტიკის ცნებებს, პარადიგმებსა და შეზღუდვებს 2002–2024 წლებში ნათესავ თემებთან მიმართებაში წამროებულ პოლიტიკასთან დაკავშირებით. აქედან გამომდინარე, საგარეო პოლიტიკის ანალიზი ფართოდ განიხილება, როგორც იდეური ფაქტორების, ტრანსნაციონალიზმისა და დიასპორის ჩარჩო.

მესამე თავში მოცემულია შინაარსის თვისებრივი ანალიზის ახალი მიდგომა, რომელიც ფოკუსირებულია პოპულაციაზე და შესაბამისი კვლევის მეთოდების გამოყენებაზე. ეს თავი განმარტავს, თუ რატომ იქნა შერჩეული შესაბამისი მეთოდოლოგია და თეორია, რაც გვთავაზობს ახალ და საინტერესო პერსპექტივას ამ სფეროში. მეოთხე თავი, და შესაბამისი მსჯელობის ნაწილი, მიზნად ისახავს თეორიული და კონცეპტუალური ელემენტების დაკავშირებას მონაცემებთან, რომლებიც შეგროვდა შინაარსის თვისებრივი ანალიზისა და სახელმწიფო ინსტიტუტებში ჩატარებული ინტერვიუების მეშვეობით. იგი იკვლევს გადაწყვეტილების მიღების პროცესებსა და ინსტიტუციონალურ ცვლილებებს, რომლებიც მიღებულ იქნა AKP-ს მმართველობის პერიოდში.

მეხუთე თავი განიხილავს იმ კონსტრუქტივისტული თეორიული ელემენტების ახსნის შესაძლებლობას, რომლებიც წარმოდგენილია მეორე და მესამე თავებში, მოიცავს კონცეფციებს, რომლებიც აყალიბებენ AKP-ს საგარეო პოლიტიკის კურსს 2002–2024 წლებში და მესამე თავში წარმოდგენილ შედეგებს. ის ასევე გვაწვდის ინფორმაციას ნათესავი ჯგუფების შესახებ თურქი პოლიტიკოსების გამოსვლებში, პარტიის დღის წესრიგში და სახელმწიფო პოლიტიკაში. იგი აანალიზებს AKP-ს საგარეო პოლიტიკის შემუშავების პროცესებს შორის არსებულ კავშირს, რომელიც ფორმირებულია საქართველოში მონათესავე უმცირესობებთან მიმართებაში.ეს თავი გამდიდრებულია დარგის ექსპერტებთან სიღრმისეული და ნახევრად სტრუქტურირებული ინტერვიუებით, რათა მომხადიყო მათი პერსპექტივების და რეფლექსიის გამოკვეთა თითოეული ეთნიკურ-ნათესაური, რელიგიური და დიასპორული თემის შესახებ და ამავე დროს ანგარიშს უწევს ინსტიტუტებისა და ორგანიზაციების საქმიანობას საქართველოს ნათესაურ და რელიგიურ ჯგუფებში.

თავი 1

1.1. ლიტერატურის მიმოხილვა

1.2. კვლევის წინაპირობა

მოცემული ნაშრომი იკვლევს საქართველოში არსებული ეთნიკური, რელიგიური და დიასპორული თემების მიმართ თურქეთის საგარეო პოლიტიკას, რაც მზარდი და აქტუალური თემაა სამხრეთ კავკასიის რეგიონში არსებული გეოპოლიტიკური დინამიკის გათვალისწინებით. არსებობს მნიშვნელოვანი მოცულობის შრომები თურქეთის საგარეო პოლიტიკის შესახებ სამხრეთ კავკასიის რეგიონში ცივი ომის განმავლობაში და 1991 წლიდან დღემდე. თურქეთის საგარეო პოლიტიკის კონტექსტში ეთნიკური უმცირესობების კვლევა ძირითადად კონცენტრირებულია თურქეთის სეკულარისტულ და ქემალისტურ პარტიებზე, თუმცა ვიწრო დიაპაზონში. აქედან გამომდინარე, წინა კვლევები ძირითადად ფოკუსირებული იყო თურქულ დიასპორაზე გერმანიაში და ბალკანეთის უმცირესობათა ჯგუფებზე თურქეთის საგარეო პოლიტიკის კონტექსტში. თუმცა, მნიშვნელოვანია AKP-ს ქმედებების ანალიზი და გარკვევა მრავალ სფეროში, მათ შორის ისეთში, როგორიცაა ეთნო-რელიგიური და დიასპორული უმცირესობა საქართველოში.

GATE-ზე (საქართველო, აზერბაიჯანი, თურქეთი, სომხეთი) ჩატარებული კვლევების უმეტესობა ძირითადად ეყრდნობოდა არაპირდაპირ მეთოდებს და არა ემპირიულ მიდგომებს, რამაც გამოიწვია საკითხისადმი საერთაშორისო მკვლევარების ინტერესის ნაკლებობა. ბოლო წლებში გაიზარდა აკადემიური ინტერესი რეგიონისადმი, რაც ძირითადად გამოწვეულია მისი დინამიური ხასიათით კონკურენტუნარიანობისა და თანამშრომლობის თვალსაზრისით. საქართველოში ჩატარებული კვლევის მახასიათებლებისა და მასალების გასაგებად აუცილებელია შესაბამისი ლიტერატურის მიმოხილვა. თურქეთის უნივერსიტეტებში ჩატარებული კვლევები მოიცავს სხვადასხვა თემებს, წარმოდგენილია სადოქტორო დისერტაციების და სამაგისტრო კვლევების სახით, რომლებიც ჩატარდა თურქეთის 234 უმაღლეს საგანმანათლებლო ინსტიტუციაში. ხსენებულმა ტერიტორიამ დიდი ინტერესი აღძრა საერთაშორისო მკვლევარებში, განსაკუთრებით შეერთებული შტატებიდან და ევროპიდან. აღსანიშნავია, რომ რამდენიმე შეუსწავლელი ასპექტი რეგიონში წარმოადგენს კვლევისთვის მნიშვნელოვან მოტივს (Ünver/უნვერი, 2006).

პოლიტიკის სფერო, მათ შორის ეკონომიკა, უსაფრთხოება და სამხედრო სფერო - ესენია თურქეთში რეგიონულ და ეროვნულ დონეზე ჩატარებული საკვლევი საკითხები, მათ შორის სამაგისტრო და სადოქტორო დისერტაციები. თუმცა, თურქეთის საგარეო პოლიტიკასთან დაკავშირებით საქართველოში არსებულ თურქულ დიასპორებზე მწირი კვლევაა ჩატარებული. ჩვენ შეგვიძლია დავყოთ თანამედროვე თურქი მკვლევარების ნაშრომები (სამხრეთ კავკასიაზე) სამ ნაწილად. პირველი, თურქეთის ცივი ომის ლიტერატურა ერთობ ტრადიციული პარადიგმაშია განხილული და ასახავს ქემალისტური და სეკულარული საგარეო პოლიტიკის (მონოკულტურული) გაფართოების შესწავლის რეგიონში. იგი ასევე ფოკუსირდება საბჭოთა კავშირზე და მოიცავს თურქეთსა და შეერთებულ შტატებს შორის თანამშრომლობას და მის შედეგებს რეგიონისთვის (İşeri/იშერი & Dilek/დილეკი, 2011).

მეორე, ლიტერატურა GATE-ზე და მასთან მიმართებაში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის უწყვეტობასა და ცვლილებებზე წარმოადგენს გადასვლას ცივი ომის დასასრულსა და თურქეთის ცენტრს შორის, რომელშიც იგი აღწერილია, როგორც „სამაგალითო ქვეყანა“ დემოკრატიზაციასა და ინსტიტუციონალიზაციაში შეტანილი წვლილის გამო დამოუკიდებლობა მოპოვებულ ქვეყნებში - აზერბაიჯანსა და საქართველოში სამხრეთ კავკასიაში და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში.

მესამე, 2009–2013 წლებში აჰმედ დავუთოღლუს ნაშრომებში ასახული ასპექტები GATE-ში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის, პოსტქემალისტური ეპოქის შესახებ, განიხილავს ხსენებული პოლიტიკის იდეოლოგიურ მამოძრავებლებს. მეტიც, თურქეთი აერთიანებს სახალხო დიპლომატიას, რბილ ძალას და კომპლექსურ ძალას რეგიონში მათი გამოყენებისას. იგი იკვლევს ლიდერების როლს, პოლიტიკას, პერიოდებს და თურქეთის საგარეო პოლიტიკის იდეოლოგიურ საფუძველს სამხრეთ კავკასიის ერებში. ცნობილი ლიდერის, სულეიმან დემირელის მმართველობის პერიოდში, დამყარდა დიპლომატიური და მჭიდრო პირადი კავშირები საქართველოს პრეზიდენტთან ედუარდ შევარდნაძესთან და აზერბაიჯანის პრეზიდენტ ჰაიდარ ალიევთან, ისევე როგორც სხვა პოლიტიკურ მოღვაწეებთან. იმ პერიოდში თურქეთმა ფინანსური დახმარება გაუწია საქართველოს, როგორც რეგიონული თანამშრომლობისა და ინტეგრაციისკენ ძალისხმევის ფარგლებში (Coşkun/ქოშკუნი, 2017). ამ ეპოქაში გაბატონებული სახელმწიფო იდენტობა იყო ქემალისტური, რომელიც ხასიათდებოდა რესპუბლიკური ფილოსოფიით. ამ სახელმწიფო

იდენტობის უპირველესი მიზანი იყო მშვიდობისა და სტაბილურობის ხელშეწყობა სამეზობლოში. თურქეთი წარმოადგენს სეკულარული დემოკრატიის უნიკალურ მოდელს, ლიბერალური ეკონომიკური ჩარჩოთი და მუსლიმური უმრავლესობის პოპულაციით, ზოგადად მოხსენიებული, როგორც "თურქული მოდელი" (Cengiz/ჯენგიზი, 2020).

საგარეო საქმეთა სამინისტრო იყო ერთადერთი ადმინისტრაციული ორგანო, რომელიც პასუხისმგებელი იყო საგარეო პოლიტიკის განვითარებაზე მთელი ამ პერიოდის განმავლობაში. შეერთებულ შტატებსა და თურქეთს შორის ორმხრივი ურთიერთობა ავლენდა შესაბამისობას და დაახლოებას რამდენიმე რეგიონულ საკითხში. შესაბამისად, შეერთებული შტატები აქტიურად უწყობდა ხელს და ეხმარებოდა თურქეთის მცდელობებს რეგიონში, მიზნად ისახავდა რუსეთის გავლენის წინააღმდეგ ბრძოლას და კასპიის ზღვის ნავთობის ევროპაში ტრანსპორტირების ხელშეწყობას თურქეთის გავლით (Flanagan/ფლანაგანი, 2009). ლიტერატურა GATE-ზე ეხება რელიგიურ ასპექტს, რომელიც მოიცავს ირანისა და თურქეთის რელიგიურ პრაქტიკებს, რომლებიც ექვემდებარება დაკვირვებას რეგიონში ისლამური ექსტრემიზმის პოტენციური გავლენის შემცირების მიზნით. გარდა ამისა, ლიტერატურის კვლევა ხშირად ეხება ცენტრალურ აზია-სამხრეთ კავკასიას, რაც ხაზს უსვამს თურქეთის კულტურულ, ენობრივ და ისტორიულ კავშირებს რეგიონთან მითითებულ პერიოდში (Kramer/კრამერი, 2001).

1990 წლის მეორე ნახევრიდან მოყოლებული, ეს იყო თურქეთის მიერ ნეოოსმანიზმისა და პანთურქიზმის პოპულარიზაციის პერიოდი. ეს ორი იდეა ფართოდ იქნა მიღებულ-დანერგილი ტურგუთ ოზალის საგარეო პოლიტიკის კონტექსტში, რომელიც სცილდება ამ კვლევის ფარგლებს დისერტაციის საკვლევი პერიოდის შერჩევის გამო. აღნიშნული პერიოდის განმავლობაში შეიქმნა თურქეთის საკოორდინაციო სააგენტო (TIKA), რომელიც მიზნად ისახავდა თურქეთის ყოფნის შენარჩუნებას და მისი გავლენის სტრატეგიულ გამოყენებას ბალკანეთისა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში. თურქეთი ეძიებდა სტრატეგიულ არხს ცენტრალურ აზიაში შესასვლელად, რაც ხელს უწყობს თურქული მოდგმის ხალხებთან ხელახალ დაკავშირებას. ამ მიზნით, თურგუთ ოზალი ახორციელებდა პანთურქულ საგარეო პოლიტიკას, როგორც სახელმწიფოს სასიცოცხლო მნიშვნელობის კომპონენტს, რომელიც ხშირად პირადად ახდენდა ზემოქმედებას და გვერდს უვლიდა თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს.

რელიგიური და კულტურული იდენტობის მნიშვნელობა გაიზარდა პოლიტიკის რამდენიმე სფეროში, რომლებიც აქამდე არ განხორციელებულა. არსებული კვლევები მიუთითებს, რომ თურქეთს ჰქონდა პროდუქტიული ეტაპი სამხრეთ კავკასიის რეგიონთან ურთიერთობისას, განსაკუთრებით ეკონომიკური ურთიერთქმედებების მხრივ. თუმცა, აუცილებელია ვაღიაროთ, რომ გარკვეული შეზღუდვები და გამოწვევები არსებობს ამ სფეროში ლიტერატურის პერიოდიზაციის სწრაფი მიმოხილვისას (Darieva/დარივა, 2023). სამი განსხვავებული პერიოდის ლიტერატურის მიმოხილვა განკუთვნილია იმისთვის, რომ უზრუნველყოს სისტემატური და ქრონოლოგიური ჩარჩო მოცემულ სფეროში მეცნიერული კვლევისთვის, რაც ასახავს წინამდებარე კვლევის სრულყოფილებას. ეს კვლევა მოკლედ ეხება ტრადიციულ საგარეო პოლიტიკას იმის დადგენის მიზნით, გადავიდა თუ არა თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ტრადიციული (ქემალისტური) კურსიდან ახალ (ისლამურ) საგარეო პოლიტიკის შემუშავებაზე GATE-ში და მისი გავლენა მონათესავე ეთნიკურ თემებზე (Neste/ნესეტი et al., 2023).

სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თავად კვლევა გარდაიქმნება მონოკულტურულიდან (ტრადიციული) მრავალგანზომილებიანად (ახალი) (Robins/რობინსი, 2007). მოცემული კვლევა მიზნად ისახავს საქართველოს მიმართ თურქეთის საგარეო პოლიტიკური მიდგომის თაობაზე ლიტერატურის გაანალიზებას. ვცდილობთ გავარკვიოთ, თამაშობს თუ არა მნიშვნელოვან როლს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის იდეოლოგიური შემადგენელი მის განხორციელებაში. თითოეული სახელმწიფო იყენებს სხვადასხვა სტრატეგიას და ტაქტიკას თავისი გავლენის განსამტკიცებლად და კონკურენტული უპირატესობის მოსაპოვებლად. ამ კონტექსტში, კვლევა ხაზს უსვამს რამდენიმე იდეოლოგიურ კომპონენტს, რომლებსაც თურქეთი იყენებს თავისი სტრატეგიის განსახორციელებლად. საკითხი, თუ რამდენად არის „იდეოლოგიურად წარმართული“ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა AKP-ს მმართველობის პირობებში საქართველოსთან მიმართებაში, განსაკუთრებით მონათესავე ჯგუფების მიმართ, ფართოდ არ არის გამოკვლეული (Sula/სულა, 2019).

არსებობს მოსაზრება, რომ თურქეთი, რომელიც ძირითადად სუნიტი მუსლიმი პოპულაციისგან შედგება, მნიშვნელოვნად გარდაიქმნა AKP-ს მიერ, რომელიც ისლამისტური იდეოლოგიის მქონე პოლიტიკური პარტიაა. ცალკეულ პირთა რელიგიური კუთვნილება სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა პოლიტიკური პარტიების კურსის

ფორმირებაში და აქვს გავლენა თურქეთის მომავალზე. შესაბამისად, ისლამისტურმა პარტიამ ჩამოაყალიბა თავისი საგარეო პოლიტიკის ჩარჩო რამდენიმე იდეოლოგიის, მათ შორის პანისლამიზმის, ტურანიზმისა და სუნიფიკაციის, ტრანსნაციონალიზმის, სახალხო დიპლომატიის და რბილი ძალაუფლების ინსტრუმენტების გამოყენებით. ეს ვარაუდი ერთ-ერთი ის მოსაზრებაა, რომელიც უგულებელყოფილია აკადემიურ დისკურსში მისი კრიტიკული და საკამათო ხასიათის გამო (Lord/ლორდი, 2018).

ეს კვლევა განიხილავს იმ სოციალურ, ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ასპექტებს, რომლებმაც გავლენა მოახდინა თურქეთზე ცივი ომის პერიოდში და მის შემდეგ, კონკრეტულად თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე. კვლევა ამდიდრებს თურქეთის ტრანსნაციონალური პოლიტიკის ლიტერატურას. თუმცა, ეს კვლევა განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს საგარეო პოლიტიკის ანალიზს AKP-ს ხელისუფლების პირობებში კონცეპტუალური ანალიზისა და იდეების კონტექსტში, რომლებიც წარმოიქმნენ AKP-ს მმართველობის პერიოდში. აქედან გამომდინარე, ამ ნაშრომის საკვლევი ფოკუსი ხაზს უსვამს იმ ასპექტებს, რომლებიც ასახავს ძლიერ კავშირებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის სტრუქტურებსა და საზღვარგარეთ არსებულ ეთნიკურ და რელიგიურ ერთობებს შორის.

1.3. სამხრეთ კავკასია და თურქეთი: GATE (საქართველო, აზერბაიჯანი, თურქეთი, სომხეთი)

ტერმინი GATE, რომელიც აღნიშნავს საქართველო-აზერბაიჯან-თურქეთ-სომხეთს, არის უნიკალური თურქული აკრონიმი ინგლისური მნიშვნელობით. ეს აკრონიმი განსაკუთრებით შეეფერება GATE-ს სახელმწიფოებს, რადგან თითოეულს აქვს თავისი უნიკალური წარსული და ევროპისკენ ასპირაცია, კავშირები ახლო აღმოსავლეთთან, ცენტრალურ აზიასთან და მის ფარგლებს გარეთ. აკრონიმი განსაზღვრავს კავშირს GATE-ს გეოგრაფიულ და სტრატეგიულ დინამიზმში. ეს ხელს უწყობს დიდი გეოპოლიტიკური ზესახელმწიფოების იდენტიფიცირებას, რომლებიც იკავებდნენ რეგიონს, რომელიც წარმოადგენს სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპისა და ახლო აღმოსავლეთის უნიკალურ კარიბჭესა და გზაჯვარედინს (Baev/ბაევი et al., 2023)

GATE ასევე განასახიერებს ამ ქვეყნებს შორის ურთიერთობებს, რომელთაგან თითოეული განიხილავს დანარჩენებს, როგორც რეგიონის საზღვრებს მიღმა კარიბჭეს. ამ

თვალსაზრისით, თურქეთი საქართველოს ცენტრალურ აზიასა და ევროპასთან დამაკავშირებელი საკვანძო ხიდია. ანალოგიურად, საქართველო თურქეთს განიხილავს, როგორც ხიდს, რომელიც აკავშირებს საქართველოს ევროპასთან. აზერბაიჯანი და სომხეთი ასევე ითვლებიან კარიბჭედ, როდესაც განსაზღვრავენ თავიანთ გეოპოლიტიკურ პოზიციას და ურთიერთობას სხვა ერებთან და მის ფარგლებს გარეთ. თურქეთი სომხეთისთვის ასევე ევროპის კარიბჭეა. გარდა ამისა, GATE წარმოადგენს აღმოსავლეთ-დასავლეთის დერეფანს გეოგრაფიულ სიახლოვეში, უარყოფს რეგიონის ბუფერული ზონის სტრუქტურას და წარმოადგენს ტერიტორიულ მთლიანობასა და სუვერენიტეტს (Gambetta/გამბეტა & Mirabella/მირაბელა, 2011) უფრო მეტიც, ის მოითხოვს რეგიონის სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობის დამყარებას ერთმანეთის ტერიტორიული მთლიანობის პატივისცემის პრინციპით და წარმოადგენს ძირითად რელიგიებსა და მათ კონფესიებს - ქრისტიანობა და ისლამი: მართლმადიდებელი, კათოლიკე ქრისტიანები და შიიტი და სუნიტი მუსლიმები. ის ქმნის უნიკალურ ცივილიზაციურ ორბიტას, რომელიც ეფუძნება მშვიდობის იმპერატივს. გარდა ამისა, ის აკავშირებს სხვადასხვა ეთნიკური და კულტურული წარმომავლობის ადამიანებს და ხელს უშლის სახელმწიფოებს რევანშიზმის ახალი ფორმების გამოვლენაში (Novikau/ნოვიკაუ & Muhasilović/მუჰასილოვიჩი, 2023)

თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ღრმად არის ფესვგადგმული ოსმალეთის იმპერიის ისტორიულ მემკვიდრეობაში. ოსმალეთის იმპერიის საგარეო პოლიტიკა ხასიათდებოდა „ძალათა ბალანსის“ დინამიკისადმი ერთგულებით. ეს მიდგომა მიზნად ისახავდა ევროპულ ქვეყნებს შორის ძალთა ბალანსის შენარჩუნებას, რათა თავიდან ყოფილიყო აცილებული რომელიმე მათგანის ზედმეტად გაძლიერება. თუმცა, ქემალისტური თურქეთის რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკა, რომელიც წარმოიქმნა ოსმალეთის იმპერიის დაცემის შემდეგ, ორიენტირებული იყო იზოლაციონისტულ და ექსკლუზიურ მიდგომაზე (Bozdağlioğlu/ბოზდაღლიოღლუ, 2008). ქემალისტური თურქეთი გამოირჩევა თავისი ეგზისტენციალური ფოკუსირებით, რაც ყველაზე ნათლად შეიძლება შეფასდეს, როგორც ოსმალეთის ისტორიული მემკვიდრეობისგან მისი განცალკევების სტრატეგია. ეთნოცენტრული პანთურქული სოლიდარობის ფენომენი შეიძლება ჩაითვალოს ექსპანსიონისტური იმპულსების უნიკალურ ნაერთად, რომელიც გამოვლინდა დასავლური იმპერიული ძალების მიერ წამოწყებულ პირველ მსოფლიო ომამდე პერიოდში. პან-თურქიზმი არის მაგალითი თურანიზმის კონცეპტუალური ინკარნაცია იდეოლოგიაში, რომელიც ყველა თურქულ ერთეულს აკავშირებს. ეს უკანასკნელი

განიმარტება, როგორც საერთო თურქული მოდგმის სივრცე, რომელიც მოიცავს ანატოლიას, კავკასიასა და ცენტრალურ აზიას (Aydin/აიდინი, 2013).

პანთურქიზმი მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ჩამოყალიბებაში. იგი გამოიყენებოდა ისტორიული ოსმალეთის არეალში სხვადასხვა რეგიონალური ძალების საგარეო პოლიტიკური ინტერესების შესასუსტებლად და საბოლოოდ შესაჩერებლად, რომელთაგან ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო ცარისტული რუსეთი. თურქეთი მუდმივად რეაგირებდა რეგიონთან მიმართებაში პანთურქული განწყობის ფარგლებში (Ayoob/აიუბი & Ismayilov/ისმაიილოვი, 2015). ამას რუსეთის იმპერიამ დაუპირისპირა პან-სლავიზმის იდეოლოგია, რომელიც ახორციელებდა ბალკანეთზე ოსმალეთისა და ავსტრო-უნგრეთის კონტროლის შესუსტების მიზნით შესაბამის ქმედებებს. ამ ქმედებებმა საფუძველი ჩაუყარა ოსმალეთისა და ავსტრია-უნგრეთის თანამშრომლობას, რაც გარდაიქმნა ერთობლივ ძალისხმევად ამ რეგიონში, შესაბამისად, ორივე მხარე ცდილობდა რეგიონალური ჰეგემონიის შენარჩუნებას (Đorđević/ჯორდევიჩი et al., 2023).

ამ საკითხმა გლობალური ყურადღება მიიპყრო, ძირითადად, არასახელმწიფო და ტრანსნაციონალური აქტორების ინტერპრეტაციის სახით, მისი რელიგიური თუ იდეოლოგიური საფუძვლის მიღმა. ტერმინები „ისლამური საგარეო პოლიტიკა“ და „პოლიტიკური ისლამი“ ზოგჯერ სინონიმად გამოიყენება მუსლიმური სახელმწიფოს საზღვრებს გარეთ მოქმედი საგარეო პოლიტიკური საქმიანობის აღსანიშნავად მის ტერიტორიაზე მდგრადი და ინსტიტუციონალიზებული ჩარჩოს ჩამოყალიბების შემდეგ (Akram/აკრამი, 2007). მაშასადამე, აიდინი (აიდინი, 2000) ხაზს უსვამს, რომ თურქეთის შესვლა GATE-სა და ცენტრალურ აზიაში განპირობებული იყო მისი ისტორიული, კულტურული, ეთნიკური და ენობრივი კავშირით, რომლის მეშვეობითაც თურქეთი ხედავდა რეგიონში რადიკალური ისლამის შერბილების შესაძლებლობას, იმის შიშით, რომ ვაკუუმის შემდეგ იგი მნიშვნელოვან ძალად ჩამოყალიბდებოდა. ანალოგიურად, გიორგულუ და კრიკორიანი (Görgülü/გორგიულუ & Krikorian/კრიკოსიანი, 2012) ამტკიცებენ, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ სომხეთი და საქართველო არ შედიოდნენ თურქეთის საგარეო პოლიტიკური მიზნების ფარგლებში. ნაცვლად ამისა, თურქეთი ხედავდა შესაძლებლობას ცენტრალურ აზიაში (თურქული სამყარო) და გამოიყენა ფინანსური და პოლიტიკური რესურსები გავლენის სფეროს შესაქმნელად.

სოისალი (Soysal/სოისალი, 2004) ამტკიცებს, რომ თურქეთი არის ერთ-ერთი იშვიათი სახელმწიფო, რომელიც გეოგრაფიულად აერთიანებს სამ კონტინენტს - ცენტრალურ აზიასა და ევროპას შორის კავკასიონის გავლით. აიდინი (აიდინი, 2000, 2004, 2011) აღნიშნავს, რომ თურქეთი აქტიურად ჩაერთო რეგიონში და 1991 წლის შემდეგ ყურადღებით ადევნებდა თვალს მას, ცვლიდა თავის საგარეო პოლიტიკას რეგიონში სტრუქტურული ცვლილებების შესაბამისად. ანალოგიურად, ჩელიკპალამ (Celikpala/ჯელიქპალა, 2005) ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ თურქეთმა წამოიწყო ურთიერთობა კავკასიასთან და განახორციელა მისი დიდი ხნის ნანატრი დაბრუნება 1994 წელს, რათა განევითარებინა რეგიონული კავშირები კავკასიასთან და საქართველოსთან ურთიერთობის ჩამოსაყალიბების მეშვეობით. თავის სტატიაში სათაურით „თურქეთის კავკასიის პოლიტიკა 2010“, აიდინი ცდილობს გამოიკვლიოს თურქეთის განზრახვა რეგიონის მიმართ ცივი ომის პერიოდიდან მოყოლებული დღემდე.

სსრკ-ს დაშლის შემდეგ თურქეთი გახდა კიდევ ერთი რეგიონალური ძალა კავკასიის რეგიონთან ურთიერთობის ხანგრძლივი ისტორიის გამო. თურქეთს აქვს სხვადასხვა მიზეზი იმისა, რომ იყოს ეფექტური მოთამაშე რეგიონში. აიდინმა დაასახელა ის ფაქტორები, რომლებიც აიძულებს თურქეთს განახორციელოს თავისი გავლენა რეგიონზე. თურქეთის ჩართვა რეგიონში გაძლიერდა 2008 წლის აგვისტოს შემდეგ, როდესაც მან შესთავაზა რეგიონს თანამშრომლობისა და სტაბილურობის დამყარება რეგიონში შემდგომი ესკალაციის შესარბილებლად (Onis/ონიში, 2001) საბჭოთა კავშირის დაშლამ 1990-იან წლებში თურქეთს გამოწვევებიც და შესაძლებლობებიც მოუტანა. ამ ევრაზიული გეოპოლიტიკური ცვლის ფარგლებში თურქეთი აღმოჩნდა ყურადღების ცენტრში, როგორც აქტორი. მიუხედავად იმისა, რომ GATE-ზე მრავალი კვლევა ჩატარდა, ისინი ძირითადად შემოიფარგლება თურქეთის განცხადებული ეკონომიკური, უსაფრთხოების, ენერგეტიკის და სხვა პრაგმატული ზომებითა და გათვლებით რეგიონთან მიმართებაში. თურქეთი რეგიონს ხედავს როგორც კავშირს/ხიდს ცენტრალურ აზიასთან ან ბუფერულ ზონად, რომელიც წარმოადგენს რუსეთის წინააღმდეგ საპირწონეს, როგორც ეს აიდინის ნაშრომებშია ასახული (2008), განსხვავებით თურქეთის საგარეო პოლიტიკის დეფინიციის გეოგრაფიული იმპერატივისაგან, რომელიც აღებულია თურქეთის ოსმალეთისა და ქემალისტური ეპოქიდან. სოზენი (Sozen/სოზენი, 2010) ამტკიცებს, რომ რეგიონი უნდა იქნას გაგებული „დაზეპირებული“ ნარატივებისა და დისკურსების მიღმა.

უსაფრთხოების საკითხები იყო თურქეთის ორდინალური საგარეო პოლიტიკის ძირითადი ფოკუსი ამ ტერიტორიაზე. რეგიონში სახეზეა განმეორებითი დაპირისპირებები ეთნიკური კონფლიქტების შედეგად და თურქეთმა გამოთქვა შეშფოთება ამ კონფლიქტების პოტენციური უარყოფითი ზემოქმედების გამო. მიუხედავად ამისა, 1990-იანი წლების განმავლობაში ანკარა ავითარებდა თავის საგარეო პოლიტიკას, ფოკუსირებული იყო აზერბაიჯანის ნავთობის რესურსების ეკონომიკურ სარგებელზე. თურქეთის სტრატეგია ეფუძნება უსაფრთხოების, ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მოსაზრებებს. გარდა ამისა, ქვეყანა აქტიურად აძლიერებს დიპლომატიურ კავშირებს საქართველოსთან ენერგორესურსების ტრანზიტის კონტექსტში. თურქეთი ხელახლა უკავშირდება თავის ისტორიულ, კულტურულ, ეთნიკურ და ენობრივ ჯგუფებს/ქვეყნებს და ევრაზიის დამოუკიდებლობა მოპოვებულ სახელმწიფოებს, ძირითადად ცენტრალურ აზიასა და სამხრეთ კავკასიაში. ანალოგიურად, აიდინმა (2011) ასევე დაადგინა, რომ თურქეთის მიდგომა კავკასიის მიმართ მიუთითებს იმაზე, რომ ცივი ომის დასრულებამ შესაძლებლობები და გამოწვევები შეუქმნა გლობალურ და რეგიონულ ძალებს.

აიდინის (აიდინი, 2013) მიხედვით, თურქეთმა მხარი დაუჭირა კავკასიის სამი ქვეყნის დამოუკიდებლობას და სუვერენიტეტს, გააძლიერა მათი ტერიტორიული მთლიანობა და ეროვნული ერთიანობა და უზრუნველჰყო მნიშვნელოვანი ბალანსები მის საზღვრებთან. მიუხედავად იმისა, რომ მას კავკასიის ქვეყნებთან ორმხრივი ურთიერთობების დამყარების იმედი ჰქონდა, ასევე უნდა გაეთვალისწინებინა რუსეთის ფედერაციის პოლიტიკა და პოზიციები. თურქეთის AKP-ს მთავრობის უინტერესობას კავკასიის ქვეყნებთან ურთიერთობაში ხელი შეუწყო სხვადასხვა საკითხებმა, როგორიცაა ქურთისტანის მუშათა პარტიის (PKK) ტერორი და აშშ-ის ინტერვენცია ერაყში. გარდა ამისა, მას სჭირდებოდა მეტი პოლიტიკური ურთიერთობა სომხეთთან, რამაც პრობლემები შეუქმნა მის ურთიერთობას კავკასიასთან. ბოლო დროს განხორციელდა ცვლილებები თურქეთის პოლიტიკაში კავკასიასთან დაკავშირებით; მაგალითად, მას აქვს ორმხრივი ურთიერთობა საქართველოსა და სომხეთთან. საქართველოს 2012 წლის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციების მიხედვით, თურქეთის როლი განისაზღვრება ოთხი ძირითადი სფეროთი: ვაჭრობა, ენერგეტიკული თანამშრომლობა, უსაფრთხოება/თავდაცვა და კულტურული თანამშრომლობა.

გარდა ამისა, აიდინი (2004) იკვლევს ურთიერთობას თურქეთს, კავკასიასა და ცენტრალურ აზიას შორის. ავტორი ადგენს, რომ 1990-იანი წლების დასაწყისში თურქეთის პოლიტიკის ზოგიერთი საკითხი კავკასიისა და ცენტრალური აზიის მიმართ მოიცავდა რეგიონის გავლენის შემცირების დეზორგანიზებულ მცდელობებს და გაუთავებელ ეიფორიულ განცხადებებს. ამ პოლიტიკის წარმატება დამოკიდებული იყო იმაზე, თუ როგორ უპასუხებდა თურქეთი მუდმივ ეთნიკურ დაპირისპირებას კავკასიასთან. სტატიაში მითითებულია, რომ თურქეთის მიდგომამ კავკასიის პრობლემების მიმართ კიდევ ერთხელ დაადასტურა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა და ამით გააძლიერა მათი ურთიერთობა (აიდინი, 2024). ანალოგიურად, არასის (არასი, 2000) სტატია მიუთითებს იმაზე, რომ 2002 წლის არჩევნების შემდეგ AKP-ს მთავრობა, როგორც ჩანს, თავდაპირველად იგნორირებას უკეთებდა თავის ურთიერთობებს კავკასიასთან და ცენტრალურ აზიასთან. იგი ასკვნის, რომ თურქეთი იმედოვნებს, რომ მისი საგარეო პოლიტიკა მომავალში ქვეყანას აშკარა უპირატესობას მისცემს კონკურენტებთან შედარებით. სტატია იკვლევს თურქეთის მიზეზებს ცენტრალურ აზიასა და კავკასიაში მისი გავლენის გასაძლიერებლად გადადგმული ნაბიჯების შესწავლისას. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა დაბალანსებული ჩანდა მას შემდეგ, რაც სამხედროები ხშირად აკონტროლებდნენ მის ურთიერთობებს მსოფლიოსთან (აიდინი, 2024).

სტატიაში აღნიშნულია, რომ მთავარი დაბრკოლება, რომელიც თურქ პოლიტიკოსებს/დიპლომატებს ეფექტური საგარეო პოლიტიკის შემუშავებაში უშლის ხელს, იყო კავკასიისა და ცენტრალური აზიის საერთაშორისო ასპექტების არასაკმარისი გაგება. მასში ნათქვამია, რომ პოლიტიკის ცვლილებები აუცილებელია ყველაზე სასიცოცხლო დაბრკოლებების დასაძლევად, რათა გზა გაუხსნას თურქეთის ახალ როლს რეგიონებში (Aydin/აიდინი, 2024, გვ. 52) მაგალითად, ახალი ხედვა ამტკიცებს, რომ თურქეთის პოლიტიკა უნდა იყოს მიმართული შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის პროექტის გამოსაყენებლად შიდა აქტორების მხარდაჭერის მობილიზებისთვის (აიდინი, 2004, გვ. 51). სტატია ასკვნის, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა სავარაუდოდ დარჩება მისი ადგილობრივი პოლიტიკური შეხედულებების მძევლად და მინიმალურ შანსს შესთავაზებს საერთაშორისო და რეგიონული პოლიტიკის სამომავლო ტრენდების კუთხით. არასი (არასი, 2011) ეთანხმება აიდინს, რომ თურქეთმა მოახდინა რეპოზიციონირება რეგიონში დინამიური ცვლილებების გამო. პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოებმა თურქეთისთვის შექმნეს გავლენისა და შესაძლებლობების არეალი.

მეტიც, აიდინი და სხვ. (2010) აფასებენ თურქეთის საგარეო პოლიტიკას, როგორც ფრთხილ სტრატეგიას სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა რეგიონში განპირობებული იყო საბჭოთა კავშირის საპირწონედ. 1990-იანი წლების დასაწყისში თურქეთი რთული არჩევანის წინაშე დადგა, კავკასიაში რუსეთის ფედერაციასა და ცენტრალურ აზიაში ირანს შორის გაზრდილი მეტოქეობის გამო. ეს ნარატივი გაჩნდა და გაცოცხლდა საბჭოთა კავშირსა და თურქეთს შორის განვითარებული ისტორიული მოვლენების გამო და განაგრძო პოლიტიკის შემქმნელთა აღქმის ფორმირება. 1923 წლის შემდეგ დაიწყო რეგიონისადმი ოფიციალური გახსნა თურქეთის რესპუბლიკის მხრიდან, რომელიც შექმნა ოსმალეთის იმპერიის დაშლის შემდეგ. 1923 წლამდე თურქეთსა და სამხრეთ კავკასიის, ასევე ცენტრალური აზიის სახელმწიფოებს შორის დიპლომატიური ურთიერთობები პრაქტიკულად არ (Alkan/ალკანი, 2023)

თავისი არსებობის პირველ წლებში თურქეთის რესპუბლიკას სურდა ცენტრალური აზიისა და კავკასიის თურქ ხალხებს შორის დე ფაქტო ლიდერის როლის შესრულება. თურქეთის ხელისუფლებამ მოირგო პატერნალისტური როლი ამ ახლად განთავისუფლებული ერების მიმართ, რაც აღიქმებოდა როგორც ერთგვარი კონტროლის ფორმა, როგორიცაა „უფროსი ძმის“ კონცეფცია. მიუხედავად იმისა, რომ ამან რიგ თურქეული მოდგმის ხალხებს შორის გარკვეული უკმაყოფილება გამოიწვია, მიდგომა ასევე ასახავდა ამ ტერიტორიების საკუთარი გავლენის სფეროში მოქცევის თურქეთის ადრინდელ სურვილს. თუმცა, ამ ინკორპორაციის თავდაპირველი ენთუზიაზმი ახლა დაუსაბუთებელია. თურქეთის ჩართულობა რეგიონში კვლავაც აქტუალურია, რაც მიუთითებს თურქეთის მხრიდან საკუთარი საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიულ დაგეგმვაზე (Mohapatra/მოჰაპატრა, 2001)

1.4. თურქეთის საგარეო პოლიტიკის გააზრება GATE-სთან მიმართებაში

თურქულ აკადემიურ სივრცეში არ არსებობს სამხრეთ კავკასიის განმსაზღვრელი რაიმე კონცეპტი/მიდგომა. ბევრი მკვლევარი თანხმდება, რომ თურქეთს აქვს მდგრადი საგარეო პოლიტიკა და არის მთავარი რეგიონალური მოთამაშე. (Ter-Matevasyon/ტერ-მატევასიონი, 2014; Michael Cecire/მაიკლ სესირი, 2013; Mithat Celikpala/მითათ ჯელიქპალა, 2012; არასი & აქპინარი, 2011) ამტკიცებდენ, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ნარატივები იქმნება თურქეთის გეოგრაფიულ მდებარეობის კონტექსტში (სამი კონტინენტის კვეთა). თურქეთს ემეზობლებიან ისტორიულიად, ენობრივად, კულტურულად და რელიგიურად ახლო

ხალხები. იგი მდებარეობს ევრაზიის სტეპებისა და ახლო აღმოსავლეთის მაღალმთიანეთის გადაკვეთის წერტილში. სწორედ თურქეთის ეს გეოგრაფიული მდებარეობა განაპირობებს მის საგარეო პოლიტიკასაც. SETA-ს ფონდის 15-წლიანი კვლევის მიხედვით სამი ძირითადი პარამეტრი განსაზღვრავს თურქეთის იდენტობას რეგიონში: „ბუნებრივი მეზობელი“, „გეოგრაფიული სიახლოვე“ და „ისტორიული კავშირი“ (Kılıç/ქილიჩი, 2011)

ინატის, ასლანისა და დიურანის (Inat/ინატი, Aslan/ასლანი, Duran/დურანი, 2017) მიხედვით, თურქეთი შეიძლება ხასიათდებოდეს სამი ძირითადი ცნებით მის ფიზიკურ გეოგრაფიულ განზომილებაში. ეს არის რეგიონალური ნაცია და გეოპოლიტიკური მოთამაშე ამ კონტექსტში. მას აქვს საზღვარი სამ ქვეყანასთან ამ რეგიონში და მატერიალური და იდეური ფაქტორები აყალიბებენ მის გავლენას. თურქეთი განიხილება როგორც ნაცია, რომელიც ინარჩუნებს ძლიერ კავშირებს მეზობელ ტერიტორიებზე არსებულ ეთნიკურ თემებთან. ამ თემების გარდა, ტერმინები „საკვანძო მოთამაშე“, „ძლიერი მოთამაშე“ და „რეგიონული მოთამაშე“ “ ხშირად ხაზს უსვამს თურქეთის მისწრაფებებს ამ რეგიონში. თურქეთის, როგორც ინტეგრირებული სახელმწიფოს ცნება, რომელსაც გააჩნია ზუსტად განსაზღვრული პოზიცია და სტატუსი და ტერმინი „საშუალო ძალა“, როგორც ონისისა და კუთლაის მიერ შემოთავაზებული (Onis/ონიში and Kutlay/კუტლაი, 2017) შეიძლება გამოყენებულ იქნას მისი ამჟამინდელი მრავალსექტორული საგარეო პოლიტიკის აღსაწერად, რომელიც მოიცავს დიპლომატიის, სამხედრო ჩართულობისა და ეკონომიკურ ქმედებებს რეგიონში. საშუალო ძალის პოზიცია საერთაშორისო სისტემაში ხასიათდება და განისაზღვრება მისი სამხედრო ალიანსებით აზერბაიჯანთან, ეკონომიკური ურთიერთობებით საქართველოსთან და დიპლომატიური გამოწვევებით სომხეთთან. ეს მრავალმხრივი და მრავალფეროვანი საგარეო პოლიტიკური ჩარჩო ადგენს და განასხვავებს თურქეთის სახელმწიფოს სტატუსს.

გეოგრაფიული თვალსაზრისით, სამხრეთ კავკასიის რეგიონი არასტაბილურ „გავლენის ზონად“ იქცა. მას მნიშვნელოვანი ისტორიული კავშირი აქვს თურქეთთან, რომლის მნიშვნელობის აღიარება თანდათან იზრდებოდა. მეჰრანის (Mehran/მეჰრანი, 2017, გვ. 35) მიხედვით, ირანთან ერთად, თურქეთი მნიშვნელოვანი მოთამაშეა რეგიონში, რომელიც ცდილობს მოიპოვოს დომინირება რეგიონის სამ სახელმწიფოზე. სამხრეთ კავკასიის რეგიონი ირანსა და თურქეთს შორის კონფლიქტის მნიშვნელოვან ასპარეზად

იქცა, რადგან ორივე ქვეყანა ცდილობს გააფართოოს თავისი გავლენის სფეროები ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და სამხედრო სფეროებში. თურქეთი ამ ტერიტორიას განიხილავს, როგორც სტრატეგიულ კარიბჭეს, რომელიც წარმოადგენს ფართო რეგიონის, მათ შორის ცენტრალური აზიისა და ჩინეთთან დამაკავშირებელ ხაზს.

ბჟეზინსკის (Brzezinski/ბჟეზინსკი, 1997, გვ. 138) და ჩელიკპალას (ჯელიქპალა, 2007) განმარტების მიხედვით, თურქეთი შეიძლება კლასიფიცირდეს როგორც რეგიონალური ძალა კავკასიის სახელმწიფოებს შორის, რაც ხაზს უსვამს გეოპოლიტიკური იმპერატივის მიღწევის აუცილებლობას. ავტორების მსგავსად დავუთოღლუც ამტკიცებს, რომ თურქეთს ასევე აქვს „ცენტრალური ძალაუფლების“ სტატუსი (Dalay/დალაი & Friedman/ფრიდმენი, 2013) თურქეთის GATE-ს საგარეო პოლიტიკის მიხედვით, როგორც ეს ასახულია ოფიციალურ დოკუმენტებში, თურქეთის საგარეო პოლიტიკა არ არის ერთ ვექტორიანი, არამედ შედგება სხვადასხვა განზომილებებისა და მიზნებისგან. მათ შორისაა უსაფრთხოების ჩარჩო, პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული თანამშრომლობა. თურქეთის მხარდაჭერა GATE-ს ქვეყნების ტერიტორიული მთლიანობისა და სუვერენიტეტისადმი გახდა არსებითი სტრატეგიული მიზანი საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ. თურქეთის ისტორიული პრიორიტეტია საზღვრების უსაფრთხოების უზრუნველყოფა და იმის გარკვევა, გამოიწვევს თუ არა რომელიმე ეთნიკური კონფლიქტი და არასტაბილურობა რეგიონში მშვიდობის დარღვევას და მის გადატანას თურქეთის ტერიტორიაზე (აიდინი, 2000).

სამეცნიერო სფერო, ძირითადად თურქეთისა, განსაზღვრავს სამხრეთ კავკასიას და ცენტრალურ აზიას, როგორც „უგულებელყოფილ სამეზობლოს“. რეგიონების ხალხები, რომლებიც ისტორიულად დაკავშირებულია თურქეთთან, ან „დავიწყებულია, ან „მიტოვებული“. ეს კონცეფცია შეიცვალა AKP-ს მმართველობის პერიოდში, მაშინ როცა AKP ხედავს რეგიონს არა „მიტოვებულს“, არამედ პოტენციალით სავსე შესაძლებლობას (Alkan, 2023). თუმცა, ზოგიერთი მკვლევარი მიიჩნევს, რომ რეგიონი უგულებელყოფილია თურქეთის მხრიდან. თურქეთმა ხელი უნდა შეუწყოს ახალი დამოუკიდებელი სახელმწიფოების ინსტიტუციონალიზაციასა და იდენტობის ფორმირებას და სარგებელი მოუტანოს მათ რეგიონში არსებული პოტენციური ეკონომიკური შესაძლებლობებით. (ბრჟეზინსკი, 2007, გვ. 33).

თურქეთის დაგვიანებული შესვლა რეგიონში განხილვისა და სასიცოცხლო მნიშვნელობის საგანი იყო დავუთოღლუს სტრატეგიულ მსჯელობებში, რასაც ის ამტკიცებს თავის ცნობილ ნაშრომში სახელწოდებით „სტრატეგიული სიღრმე“. ცივი ომის პერიოდში თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ორიენტირებული იყო მისი საზღვრების დაცვაზე და იგი არ თამაშობდა მნიშვნელოვან როლს ფართო საერთაშორისო პოლიტიკურ სისტემაში. პოლ კენედიმ, იელის უნივერსიტეტის ისტორიკოსმა, ხმარებაში შემოიღო ტერმინი „საკვანძო ძალა“ თურქეთის აღსანიშნად - „სახელმწიფოს, რომელსაც შეეძლო და შეუძლია, მნიშვნელოვნად განსაზღვროს მოვლენების მიმდინარეობა სამი რეგიონის ფარგლებში“ (Kennedy/კენედი, 1996, გვ. 37) ამ სამთაგან ერთერთი კი სამხრეთ კავკასიაა. ეს გულისხმობს, რომ თურქეთი გახდა როგორც ეკონომიკური და პოლიტიკური მნიშვნელობის ქვეყანა, ასევე სტრატეგიული ბუფერული ზონა აშშ-ს მიზნებისთვის.

პოლიტიკურად თურქეთი GATE-ს აღიქვამს, როგორც კრიტიკული სტრატეგიული მნიშვნელობის რეგიონს მისი უსაფრთხოებისთვის. თურქეთის ურთიერთობა აზერბაიჯანთან და საქართველოსთან არის მრავალგანზომილებიანი, მრავალფენიანი და უაღრესად სტრატეგიული. თურქეთი ერთ-ერთი პირველი ქვეყანაა, რომელმაც დაამყარა დიპლომატიური ურთიერთობა, აღიარა თითოეული სახელმწიფოს დამოუკიდებლობა. თურქეთი რეგულარულად ურთიერთობს აზერბაიჯანთან და საქართველოსთან მაღალი დონის სტრატეგიული საბჭოს თანამშრომლობის (HLSCC) მექანიზმის ფარგლებში, რომელიც შეიქმნა 2010 წელს პრეზიდენტთა დონეზე. სომხეთი გამორიცხულია თურქეთთან დიპლომატიური ან პოლიტიკური თანამშრომლობიდან (ბიულენტი & აქპინარი, 2023). ამგვარად, პოლიტიკურად რეგიონი ხვდება თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ნაცრისფერ ზონაში როგორც კონფლიქტის, ისე თანამშრომლობის თვალსაზრისით. სტრატეგიული გეოგრაფიული მდებარეობა მნიშვნელოვანია თურქეთისთვის, როგორც რეგიონალური აქტორისთვის. თურქეთი სამივე სახელმწიფოს უშუალო მეზობელია, ორ ქვეყანასთან - სომხეთთან და საქართველოსთან აქვს საზღვარი.

ეთნიკურ უმცირესობებს სამხრეთ კავკასიაში, განსაკუთრებით საქართველოში, მნიშვნელოვანი გავლენა აქვთ თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე. თურქეთის ისტორიული, კულტურული და ენობრივი კავშირები ეთნიკურ უმცირესობებთან და რელიგიურ ჯგუფებთან აქცევს თურქეთს ყურადღების ცენტრში. რეგიონის ყველა ეთნიკური ჯგუფი ინარჩუნებს კავშირს მონათესავე ერთობებთან, როგორც შიგნით, ისე

საზღვარგარეთ. სომხეთი ინარჩუნებს მჭიდრო ურთიერთობას სომხურ დიასპორასთან და დამოკიდებულია მის მხარდაჭერაზე, ძირითადად თურქეთის წინააღმდეგ სომხური კანონპროექტების მხარდასაჭერად. აზერბაიჯანელი თურქები ირანთან სოციალური და კულტურული კავშირების განმტკიცების ძიებაში არიან. ისინი ასევე მიიჩნევენ თურქეთს ბუნებრივ მოკავშირედ და აქვთ საერთო ეთნოლინგვისტური კავშირები აზერბაიჯანთან (მეჰრანი, 2017)

თურქეთის ეკონომიკური პოლიტიკა ხაზს უსვამს ორმხრივი და ცალმხრივი სარგებლის პოტენციალს. თურქეთი მილსადენებსა და სატრანზიტო მარშრუტებზე თანამშრომლობით ემებს პრაქტიკულ ეკონომიკურ სარგებელს, როგორც ორმხრივ და პრაგმატულ საშუალებას. თურქეთი და GATE-ს რეგიონი ისტორიულად მჭიდროდ იყო დაკავშირებული მათი გეოპოლიტიკური სიახლოვის გამო. ეს ტერიტორია წარსულში დიდი დაპირისპირებების არეალი იყო, რომელსაც მართავდნენ სპარსეთის, ოსმალეთის და რუსეთის იმპერიები, სადაც თითოეულმა დატოვა საკუთარი კულტურული და პოლიტიკური მემკვიდრეობა. ისტორიულად, თურქეთი და GATE დაკავშირებულნი იყვნენ არა მხოლოდ გეოგრაფიული საზღვრების, არამედ ისტორიული კავშირების, ხალხებისა და იდეების მეშვეობით. თურქეთს აქვს ისტორიული და კულტურული კავშირი სამხრეთ კავკასიასთან, რომელიც აკავშირებს თურქეთს ცენტრალურ აზიასთან (საგარეო საქმეთა სამინისტრო) (Usman/უსმანი et al., 2022)

მეორე მხრივ, სოისალი (2004) ამტკიცებს, რომ თურქეთს აქვს მდიდარი ისტორიული წარსული და რომ ეს ისტორია უკავშირდება მსოფლიო ისტორიას სამი კონტინენტის კვეთის კონტექსტში. თურქეთმა გარე მონათესავე ხალხები და რელიგიური დიასპორები განიხილა, როგორც სამხრეთ კავკასიის რეგიონში გავლენის მოხდენის შესაძლებლობა. 80-იან და 90-იან წლებში ყოფილი პრეზიდენტების მმართველობისას, როგორებიც იყვნენ სულეიმან დემირელი და თურგუთ ოზალი, თურქეთი ხედავდა რეგიონს როგორც განუვითარებელს ინსტიტუციონალიზაციის მხრივ. თურქეთი განიხილებოდა, როგორც სანიმუშო ქვეყანა პოსტსაბჭოთა სივრცისთვის. იგი ცნობილი იყო თავისი პლურალისტური საზოგადოებით, რომელიც აერთიანებდა რელიგიურ, კონსერვატიულ სეგმენტს სეკულარულ ელიტებთან. თითოეული იმ პარამეტრიდან, რომელიც აკავშირებს თურქეთს რეგიონთან, ხაზგასმულია, რომ რეგიონი სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია თურქეთის საგარეო პოლიტიკისთვის. მეორე მხრივ, სოისალმა (2004) განაცხადა, რომ

თურქეთს აქვს მრავალმხრივი ისტორია GATE-ი მიმართ მისი საგარეო პოლიტიკის კონტექსტში.

არასი (არასი, 2014) ამტკიცებს, რომ მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკამ განიცადა ერთგვარი გადახალისება, გარკვეული ინსტიტუციური ასპექტები უცვლელი დარჩა. მიუხედავად ამისა, არასმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ "თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ახალ პრინციპებში, მექანიზმებსა და დიპლომატიაში მნიშვნელოვანი ხარვეზი იყო (Davutoğlu/ᲓᲐᲕᲣᲗᲝᲦᲚᲣ, 2004) ანალოგიურად, ქარა და სოზენი (Kara/ქარა and Sözen/სოზენი, 2016) განიხილავენ, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკის განმახორციელებლებმა შეცვალეს თურქეთის შიდა და საგარეო პოლიტიკა ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ. ალტუნიშიკმა და მარტინმა (Altunışık/ალტუნიშიკი and Martin/მარტინი, 2011) დაადგინეს, რომ რბილი ძალის მექანიზმის მეშვეობით საგარეო ურთიერთობების განვითარებამ, რომელიც მიზნად ისახავს ყველა მეზობელ რეგიონთან ურთიერთქმედებას, შესაძლოა გაზარდოს თურქეთის გეოსტრატეგიული მნიშვნელობა (გვ. 16). გარდა ამისა, ჩაქირი და აქდაღი (Çakır/ჩაქირი & Akdağ/აქდაღი, 2017, გვ. 334) აცხადებენ, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა, დაფუძნებულია შედარებით აქტიურობაზე და მრავალგანზომილებიანობაზე. ბალთა და ოზელი (Balta/ბალთა & Özel/ოზელი, 2021) ამტკიცებენ, რომ ეს არის აქტუალური საგარეო პოლიტიკური საკითხი და რომ თურქეთს 2002 წლისთვის ჰქონდა პროგრესირებადი დადებითი იმიჯი საერთაშორისო პოლიტიკურ სისტემაში და მას ესაჭიროებოდა უფრო აქტიური საგარეო პოლიტიკა. რეგიონთან ურთიერთობისას AKP-ს მოლოდინი იყო, რომ დაისმებოდა ძალის საკითხი, რაც ორაზროვანი ვარაუდი იყო. ასევე ითვლება, რომ AKP, თავისი ისლამური ბექგრაუნდის გამო, არ იქნება ადეკვატური რეგიონის ქვეყნებთან: სამხრეთ კავკასიასთან და ცენტრალურ აზიასთან (გვ. 16). აიდინი (2004, გვ. 6) აცხადებს, რომ AKP არ აკეთებდა აქცენტს ისტორიულ კავშირებზე, არამედ ძირითადად ხაზს უსვამდა ეკონომიკურ განვითარებას და ენერგეტიკულ პროექტებს. თუმცა, AKP-ს პოლიტიკა რეგიონის მიმართ კიდევ უფრო გაძლიერდა, როდესაც სხვა აქტორები უფრო გაძლიერდნენ, რადგან თითოეული რეგიონალური სახელმწიფო ცდილობდა გავლენის მოპოვებას რელიგიური, იდეოლოგიური და ეკონომიკური ფაქტორების მეშვეობით.

გარდა ამისა, არასის (2014, გვ. 2) მიხედვით, დავუთოღლუმ ახალი კონცეპტუალიზაცია, იდეები და პოლიტიკა შეიტანა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში

ახალი დიპლომატიური ენის შექმნით მეზობლებთან ნულოვანი პრობლემებისა და მრავალგანზომილებიანი საგარეო პოლიტიკის კონცეფციების შემუშავებით. არასმა (2014, გვ. 2) შემდგომში აღწერა, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ემყარება ორ ფუნდამენტურ ცვლადს, რომლებიც გავლენას ახდენენ ქვეყნის საგარეო პოლიტიკაზე: პირველი არის სტრუქტურული ცვლადები, რომლებიც მუდმივი და სტატიკურია, როგორიცაა „გეოგრაფიული მდებარეობა, ისტორიული გამოცდილება, კულტურული ფონი, სხვა ერების ნაციონალურ სტერეოტიპებთან და წარმოდგენებთან ერთად და გრძელვადიანი რეაგირება შიდა ეკონომიკურ ცვლილებებზე“.

გარდა ამისა, აიდინი (2014) ამტკიცებს, რომ თურქეთის მიდგომა და ქცევა რეგიონის მიმართ ყალიბდება სხვა აქტორების ქცევებისა და გეოპოლიტიკური ინტერესების შესაბამისად (გვ. 20). უპირველეს ყოვლისა, ცენტრალური აზიის, რუსეთისა და კავკასიის მიმართ პოლიტიკაზე ფოკუსირებული, აბდულა გიულის (2002–2003) მიერ ჩამოყალიბებული AKP-ს მთავრობის პირველი დღის წესრიგის პროგრამამ ცენტრალური ევრაზიის პოლიტიკის შემდეგი ინტერპრეტაცია მოახდინა: თურქეთის საგარეო პოლიტიკური სტრატეგია შეიცვალა. „ჩვენ გავაგრძელებთ თანამშრომლობით ურთიერთობას, რომელიც არ დააზარალებს არც ერთი მხარის ინტერესებს რუსეთის ფედერაციასთან კეთილმეზობლური პრაქტიკის და ჩვენი კულტურული კავშირების შესაბამისად ცენტრალური აზიისა და კავკასიის რესპუბლიკებთან ურთიერთობის კონტექსტში“ (გამოსვლა თურქეთის პარლამენტში).

ამიტომ, ცივი ომის შემდეგ თურქეთმა გამოიყენა მეორე შესაძლებლობა აზერბაიჯანთან და საქართველოსთან სავაჭრო-სამხედრო ხელშეკრულებებით მუსულმანურ და თურქ მოსახლეობასთან დაკავშირებისა. თურქეთს ესმის, რომ თუ საქართველო იქნება სტაბილური და დემოკრატიულად ინსტიტუციონალიზებული, უზრუნველყოფილი იქნება მისი ინტერესები საგარეო პოლიტიკაში და რეგიონულ აქტორად პოზიციონირება. ამ მომენტიდან მერალი და პარისი (Meral/მერალი and Paris/პარისი, 2010) აღწერენ სტრატეგიულ სიღრმეს, როგორც „პარადიგმას, რომელიც ამტკიცებს, რომ თურქეთს შეუძლია (და უნდა) გააფართოოს თავისი გავლენა ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებზე რბილი ძალისა და ოსმალეთის იმპერიის ისტორიული მემკვიდრეობის ფაქტორის გამოყენებით“ (გვ. 80). ლიტერატურაში ოზქანის (Ozkan/ოზქანი, 2024) სტრატეგიული სიღრმე დაინერგა ნულოვანი პრობლემის

პოლიტიკის სახელით. არასმა (არასი, 2009, გვ. 130)აღნიშნა, რომ ნულოვანი პრობლემის პოლიტიკა იძლევა ახალ ხედვას მეზობლების საგარეო პოლიტიკური საკითხების მინიმიზაციის შესახებ საერთაშორისო დაპირისპირების გარეშე. ნულოვანი პრობლემის პოლიტიკის კონცეფცია ასევე დაკავშირებულია თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში ცვლილებებისა და უწყვეტობის ასპექტთან.

ჯოფი და ზიჰნიოღლუ (Cop/ჯოპი and Zihnioğlu/ზიჰნიოღლუ, 2017) ამტკიცებენ, რომ შესაძლოა ეს პოლიტიკა იყოს უწყვეტობა ან ცვლილება. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ დავუთოღლუს ხედვა შეიქმნა თურქეთის მეზობლებთან კომერციული, კულტურული და დიპლომატიური კავშირების გასაუმჯობესებლად. გარდა ამისა, ავტორები აცხადებდნენ, რომ ნულოვანი პრობლემების პოლიტიკა შეესაბამება AKP-ს საგარეო პოლიტიკას, რომელიც მიზნად ისახავს დასავლეთისგან ავტონომიურობის მიღწევას ახლო აღმოსავლეთის საკითხებში ლიდერის როლთან მიახლოებით (გვ. 36). ონისმა (ონიში, 2011) ასევე განიხილა, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა უფრო "ღირებულებაზე ორიენტირებულია" ზედმეტად თავდაჯერებულობით, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს გრძელვადიანი უარყოფითი შედეგი. მეზობლებთან ნულოვანი პრობლემების პოლიტიკა რთული ამოცანაა და მის წინააღმდეგ რამდენიმე კრიტიკოსი გამოდის.

სინანი და ულგენი (Sinan/სინანი and Ulgen/იულგენი, 2012) ამტკიცებენ, რომ „მეზობლებთან ნულოვანი პრობლემების“ მიდგომამ აქტუალობა დაკარგა და არაბულმა გაზაფხულმა აიძულა თურქეთს შეეცვალა თავისი საგარეო პოლიტიკა კავკასიის რეგიონის მიმართ (გვ. 43). ულგენის პარალელურად, თაშფინარი იზიარებს კრიტიკულ მიდგომას ნულოვანი პრობლემის პოლიტიკის მიმართ. თაშფინარის (ტაშპინარი, 2012) მიხედვით, ნულოვანი პრობლემების პოლიტიკის გაგრძელება აღარ იქნება რეალისტური არაბული გაზაფხულის შემდეგ (გვ. 35). რობინსმა (რობინსი, 2013, გვ. 397) ანალოგიურად განიხილა ეს მოსაზრება იმის გათვალისწინებით, რომ ტუნისისა და ეგვიპტის სოციალურმა და პოლიტიკურმა აშლილობამ გვერდზე გადადო ნულოვანი პრობლემების კონცეფცია. გარდა ამისა, არაბული გაზაფხულის ამგვარმა საგარეო პოლიტიკის დღის წესრიგმა გაზარდა თურქეთის მხარდაჭერა არაბულ ქვეყნებში. ჩაღაფთაიმ (ჯაგაპთაი, 2013) კრიტიკულად შეისწავლა თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მდგრადობა არაბული გაზაფხულის პერიოდში, განსაკუთრებით მისი ნულოვანი პრობლემების პოლიტიკა და სტრატეგიული სიღრმისეული ხედვა. ის ამტკიცებდა, რომ დავუთოღლუს პოლიტიკა

უნდა განხორციელდეს ისრაელთან დიპლომატიური კავშირების და კვიპროსელ ბერძნებთან ურთიერთობების ხელახლა განვითარებით.

ანალოგიურად, კარდაშმა (Kardaş/კარდაში, 2012, გვ. 5) აღნიშნა, რომ სწორია იმის მტკიცება, რომ ნულოვანი პრობლემების პოლიტიკა გარკვეული პერიოდის განმავლობაში იყო აკადემიისა და მედიის ყურადღების ცენტრში. თუმცა, თურქეთის ახალი საგარეო პოლიტიკის ფარგლებში ხაზგასმული უნდა იყოს „ცენტრალური ქვეყნის“ კონცეფცია. ოღუზლუ (Oğuzlu/ოღუზლუ, 2016) იზიარებს მსგავს შეხედულებას, რომ ეს პოლიტიკა შექმნის შანსს, შეიცვალოს პერსპექტივა, თუ როგორ განიხილავენ თურქეთს ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში. ოღუზლუ (2016) ამტკიცებს, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა იგივე არ იქნებოდა, თუ AKP-ს ნაცვლად, სხვა პარტია იქნებოდა თურქეთის ხელისუფლებაში, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა შეიცვალა. ეს დაკავშირებულია სტრუქტურულ ცვლილებასთან და თურქეთი იბრძვის რეგიონული განვითარებისთვის. თურქეთის ახალი საგარეო პოლიტიკიდან გამომდინარე, დავთოღლუს ნულოვანი პრობლემების პოლიტიკის ცენტრალური იდეა ფართოდ განიხილება ახლო აღმოსავლეთში. არსებული ლიტერატურის მიხედვით AKP-მ ახალი ეტაპი გახსნა ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებთან ურთიერთობაში. რაც შეეხება სამხრეთ კავკასიას, შეიძლება დავასკვნათ, რომ თურქეთი რეგიონში 1990 წელს აშშ-ს მხარდაჭერით შევიდა, როგორც რეგიონის მისაბაძი მოდელი სახელმწიფო. თუმცა, დღეს, თურქეთს აქვს უფრო დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკა, რომელიც განსხვავდება მისი დასავლელი მოკავშირეების პოლიტიკისგან (Stein/შტაინი, 2014)

თურქეთის რეგიონული საგარეო პოლიტიკა შეიძლება ჩაითვალოს თურგუთ ოზალის ეპოქის გაგრძელებად, სადაც AKP-ს ხელმძღვანელობა აგრძელებს პანთურქიზმის იდეოლოგიურ დისკურსს. ოზკანის მტკიცებით (Özkan/ოზქანი, 2014, გვ. 120) დავუთოღლუმ უარყო თურქეთის ტრადიციული მიდგომა პროდასავლური რეგიონალური ძალის როლში. ამის ნაცვლად, დავუთოღლუმ განსაზღვრა, რომ თურქეთს სჭირდება ახალი ტიპის სტრატეგიის შემუშავება, რათა გაზარდოს თავისი გლობალური გავლენა. როგორც დავითოღლუს ბიოგრაფიიდან შეიძლება შეამჩნიოთ, მან ტრანსნაციონალიზმი შეუერთა რელიგიურ და გარკვეულწილად, პანთურქულ ორიენტაციას, რომლებიც ბევრმა გააკრიტიკა თურქეთში. მაგალითად, ერდემირი (Erdemir/ერდემირი, 2020) ვარაუდობს, რომ დავუთოღლუს საგარეო პოლიტიკა შეიძლება

განისაზღვროს, როგორც მუსლიმური ძმებისგან შთაგონებული, ექსკლუზიური ან ტრანსნაციონალისტური კურის.

აიდემირი ვარაუდობს, რომ მუსლიმთა საძმოს, ისევე როგორც AKP-ს მიერ ისლამური დემოკრატიის ადვოკატირება საშუალებას აძლევს დავუთოღლუს გააფართოვოს თურქეთის რეგიონალური გავლენა ისლამის გამოყენებით, როგორც საერთო მემკვიდრეობისა, რომელიც აერთიანებს ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებს და პროოსმალურ ტენდენციებს Pax-Ottomana-ს შესაქმნელად. დავუთოღლუმ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ მას შემდეგ, რაც თურქეთმა უნდა მოირგოს წამყვანი ქვეყნის როლი, მისმა ახალმა პოზიციამ უნდა უზრუნველყოს მისი და მისი მეზობელი რეგიონების, მათ შორის სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების უსაფრთხოება და სტაბილურობა. ის თურქეთის უსაფრთხოებასა და სტაბილურობას უკავშირებს უფრო აქტიური, კონსტრუქციული როლის შესრულების შესაძლებლობას მის სამეზობლოში წესრიგის, სტაბილურობისა და უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად. დავუთოღლუ ასახავს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის შემუშავების ხუთ ძირითად პრინციპს:

1. ბალანსი უსაფრთხოებასა და დემოკრატიას შორის
2. „ნულოვანი პრობლემის პოლიტიკა მეზობლებთან“
3. ურთიერთობების განვითარება მეზობელ რეგიონებთან და მის ფარგლებს გარეთ
4. მრავალგანზომილებიანი საგარეო პოლიტიკის წარმოება
5. რიტმული დიპლომატია (დავუთოღლუ, 2008)

არასი (არასი, 2014) ამტკიცებს, რომ დავუთოღლუს საგარეო პოლიტიკის დოქტრინამ დიდი გამოიწვია ახლო აღმოსავლეთთან დაკავშირებით. კრიტიკის მთავარი არეალია მისი ხედვის ნეო-ოსმალისტური კომპონენტი, რომელიც თურქეთის საგარეო პოლიტიკურ აქტივობას ძირითადად ყოფილ ოსმალეთის ტერიტორიებზე აკონცენტრირებს. არასი ამტკიცებს, რომ ეროვნული სუვერენიტეტის პატივისცემისას საზღვრების ურყევობის პრინციპის უგულებელყოფით დავუთოღლუმ შექმნა გეოპოლიტიკური ტენდენცია, რომელიც აღადგენს ყოფილი ოსმალეთის იმპერიის უკანა ეზოს აღქმას. იეშილთაშის (Yeşiltaş/ეშილტაში, 2013) მიხედვით, განსაკუთრებით თურქეთის „გეოპოლიტიკურ ექსკლუზიურობაზე“ მისეული შეხედულების კონტექსტში, არასი (2014) და მურინსონი (2006) ამტკიცებენ, რომ დავუთოღლუს „სტრატეგიული სიღრმის“ დოქტრინას აქვს

გავლენა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე. ამიტომ, თურქეთის ისტორიული ალიანსების ხელახალი აქტივაცია (ტრადიციული მოკავშირეები, როგორიცაა აშშ და ევროპული ქვეყნები, აუცილებელია, მაგრამ ახალი აქცენტი უნდა გაკეთდეს ისტორიულ მეზობლებზეც, როგორიცაა რუსეთი, ირანი და სამხრეთ აზია). ახალმა ალიანსებმა განვითარებად ქვეყნებთან, როგორიცაა ჩინეთი და ინდოეთი, დაეხმარა თურქეთს დაებალანსებინა დასავლეთზე დამოკიდებულება და განემტკიცებინა კავშირები ყოფილ ოსმალეთის ტერიტორიებთან. უფრო მეტიც, განახლებულია ინტერესი ყოფილი მუსლიმური კოლონიების ჩართულობის მიმართ, რომლებიც შეიძლება მიესალმებოდნენ თურქეთის სუვერენიტეტს ახლო აღმოსავლეთში, განსაკუთრებული აქცენტით სირიასა და ერაყზე.

დავუთოღლუმ ცენტრალური როლი ითამაშა AKP-ს ხელისუფლებაში ყოფნის პერიოდში. მისი იდეები გასული ათწლეულის განმავლობაში რეზონანსული იყო თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მხრივ და თურქეთის საუკეთესო ინტერესებში შედიოდა, როგორც საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტი. მისი დოქტრინა (სტრატეგიული სიღრმე) გადაიქცა მეინსტრიმ პოლიტიკურ დისკურსად და გამოყენებულია ყოველდღიურ პოლიტიკაში. 2010–11 წლებში დავუთოღლუ დასახელდა საგარეო პოლიტიკის „ტოპ 100 გლობალური მოაზროვნიდან“ ერთერთად. 1986-2002 წლებში თავის სამეცნიერო ნაშრომებში მან აღწერა თურქეთის გრძელვადიანი პანისლამისტური მიდგომა, ხაზი გაუსვა მის ხედვას აღნიშნულ პერიოდში გამოქვეყნებულ სხვადასხვა ნაშრომებში.

მიუხედავად იმისა, რომ ჯოზეფ ნაიმ (Joseph Nye/ჯოზეფ ნაიი, 2005) ლიტერატურაში შემოიტანა რბილი ძალის კონცეფცია 1980-იანი წლების ბოლოს, სამართლიანობის და განვითარების პარტიის წინარე პოლიტიკურ ელიტას არასოდეს გამოუყენებია იგი თურქეთის საგარეო პოლიტიკის არტიკულაციის მიზნით. თურქეთის არასტაბილური გეოპოლიტიკური გარემოსა და სევრის სინდრომის საფრთხის გამო, მდგომარეობა, რომელიც ხასიათდება ტერიტორიული დეზინტეგრაციის შიშით, თურქეთის მთავრობებს არ სურდათ რბილი ძალის ზომების გამოყენება 1980-იან და 1990-იან წლებში. მიუხედავად ამისა, AKP-ს საგარეო პოლიტიკის გადაწყვეტილების მიმღებები ცდილობდნენ თურქეთის ურთიერთობების ნორმალიზებას საგარეო პოლიტიკური იდეების ახალი კურსის მიღებით და რბილი ძალის ეფექტურად გამოყენებით. დავუთოღლუს „რბილი ძალის“ კონცეფცია მიიჩნევს, რომ „სამხრეთ კავკასია თურქეთისთვის ერთ-ერთი სტრატეგიულად

სიღრმისეული სივრცეა“ (დავუთოღლუ, 2008) 2008, გვ. 80). ის ასევე თვლიდა, რომ შეუძლებელი იყო რეგიონის ერთი აქტორის ფარლგებში განხილვა.

ცივი ომის წესრიგი დასრულდა, მაგრამ ახალი გლობალური წესრიგი ჯერ არ დამყარებულა და ახლა მხოლოდ ორზე მეტი დომინანტი აქტორია. მაგალითად, კავკასიაში საბჭოთა კავშირი და აშშ განიხილავდნენ და ამყარებდნენ დღის წესრიგს. თუმცა, როგორც ერაყის შემთხვევაში ჩანს, აშშ მას მარტო ვერ დაამყარებს, ვერც რუსეთი, როგორც ეს საქართველოს შემთხვევაში ჩანს. ოზქანი ხაზს უსვამს, რომ დავუთოღლუმ დაიწყო თავისი პანისლამისტური ხედვის რეალობად ქცევა 2002 წლის შემდეგ, მმართველი პარტია AKP-ს საგარეო პოლიტიკის მრჩევლად დანიშვნის შემდეგ - თანამდებობა, რომელიც მას 2009 წელს საგარეო საქმეთა მინისტრად დანიშვნამდე ეკავა (Ozkan/ოზქანი, 2014) 2002 წელს, როდესაც პარტია AKP ხელისუფლებაში მოვიდა, თურქეთის საგარეო პოლიტიკა, პირველ რიგში, განისაზღვრა დავითოღლუს პერსპექტივებითა და დოქტრინებით, რასაც მან სტრატეგიული სიღრმე უწოდა. ამგვარი მიდგომა არ არის დაკავშირებული მხოლოდ გეოპოლიტიკასთან, არამედ ხაზს უსვამს კულტურისა და იდენტობის მნიშვნელობას თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში.

დავუთოღლუ ამტკიცებს, რომ თურქეთი დიდი ძალაა და უგულებელყოფს მის ისტორიულ, დიპლომატიურ და პოლიტიკურ ურთიერთობებს მეზობელ რეგიონებთან. ალბაირაკმა და ტურანმა (Albayrak/ალბაირაკი and Turan/ტურანი, 2016, გვ. 148) აღნიშნეს, რომ AKP-ს მმართველობის ეპოქა საგარეო პოლიტიკის კუთხით ორ ძირითად პერიოდად შეიძლება დაიყოს. ავტორების აზრით, AKP-ს მმართველობის პირველ ხანაში „ევროკავშირში გაწევრიანების მიმდინარე პროცესი დაემთხვა თურქეთის მოთხოვნას გაეროს უშიშროების საბჭოში ადგილისთვის, რამაც დაბალანსებული, მრავალგანზომილებიანი საგარეო პოლიტიკის სახე მიიღო, რომელიც აყალიბებდა კავშირებს სხვადასხვა რეგიონებთან“. ამასთან დაკავშირებით, პარტია AKP აწარმოებდა თავის საგარეო პოლიტიკას რბილი ძალის გამოყენებით და მეზობლებთან პასუხისმგებლიანი და მეგობრული ურთიერთობების განვითარებას (ონიში & ილიამზი, 2009, გვ. 9) იმის გამო, რომ აჰმეთ დავუთოღლუ წარმოადგენდა AKP-ს პირველ მთავრობას, სასარგებლო იქნებოდა მისი დეტალური ბიოგრაფიის მიწოდება მისივე იდეების კონტექსტუალიზაციისთვის, რადგან ისინი გადამწყვეტია იმ აზრობრივი ფაქტორების

უკეთ გასაგებად, რომლებიც განაპირობებენ AKP-ს საგარეო პოლიტიკის არჩევანს, განსაკუთრებით 2007-2016 წლებში.

აჰმედ დავითოღლუ დაიბადა 1959 წელს ტაშკენტ კონიაში, ცენტრალური ანატოლიის კონსერვატიულ ქალაქში და დაამთავრა ბოსფორის უნივერსიტეტი ორმაგი სპეციალობით პოლიტიკურ მეცნიერებასა და ეკონომიკაში ბოსფორის უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ადმინისტრაციულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე 1983 წელს. შემდგომ მან მიიღო მაგისტრისა და დოქტორის ხარისხები ამავე უნივერსიტეტის პოლიტიკური მეცნიერებების დეპარტამენტში. შემდეგ იგი გაემგზავრა მალაიზიაში 1990 წელს მალაიზიის საერთაშორისო ისლამურ უნივერსიტეტში ასისტენტ პროფესორად, სადაც სამი წელი გაატარა. 1995-1999 წლებში კითხულობდა ლექციებს მარმარის უნივერსიტეტის ახლო აღმოსავლეთის კვლევებისა და პოლიტიკური მეცნიერების დეპარტამენტში. 1998-2002 წლებში იყო სამხედრო შტაბის კოლეჯისა და ომის აკადემიის მოწვეული ლექტორი. 2002 წლის ნოემბრის არჩევნების შემდეგ, რომლის შედეგადაც ხელისუფლებაში მოვიდა სამართლიანობსა და განვითარების პარტი (AKP), ის დაინიშნა პრემიერ-მინისტრის მრჩევლად. მან განაგრძო მოღვაწეობა 59-ე (2003-2007) და მე-60 (2007-2011) (AKP) მთავრობებში.

2009 წლის მაისში ის დაინიშნა AKP-ს მე-2 მთავრობის საგარეო საქმეთა მინისტრად და ამ თანამდებობაზე 2014 წლამდე მუშაობდა. 2014 წლის 27 აგვისტოს დაინიშნა AKP-ს მე-3 მთავრობის პრემიერ-მინისტრად და ამ პოზიციაზე 2016 წლის მაისამდე მუშაობდა (ბიოგრაფია, დავითოღლუ). დავითოღლუ, კონსერვატიული და პრაოსმალური პერსპექტივის მქონე იდეალისტმა, გამოაქვეყნა რამდენიმე წიგნი და სამეცნიერო სტატია თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე როგორც თურქულ, ისე ინგლისურ ენებზე. მას მიეკუთვნება ალტერნატიული პარადიგმები: ისლამური და დასავლეთის გავლენა პოლიტიკურ თეორიაზე, ცივილიზაციური ტრანსფორმაცია და მუსულმანური სამყარო (ინგლისური),სტრატეგიული სიღრმე (Stratejik Derinlik) და გლობალური კრიზისი (Küresel Bunalım) - თურქულად (დავუტოგლუ 1994). მისი წიგნი სტრატეგიული სიღრმე გახდა ერთობ პოპულარული და ციტირებული ნაშრომი თურქეთის საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციების შესახებ AKP-ს მმართველობის პერიოდში და ის ბესტსელერიც კი გახდა საბერძნეთში 2010 წლის ივლისში. უნდა აღინიშნოს, რომ დავუთოღლუს აზროვნება ფესვგადგმულია თურქულ კონსერვატიულ და პრაოსმალურ ექსკლუზიურ იდეებში,

რომელიც ხაზს უსვამს საგარეო პოლიტიკას (რბილ ძალას) და კულტურულ მნიშვნელობას. სამხედრო, აკადემიური და სახელისუფლებო წრეები ინტენსიურად იყენებდნენ მის კონცეფციებს და პერსპექტივებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის კონტექსტში 2002-2021 წლებში.

ანალოგიურად, 2010 წელს დავუთოღლუმ განსაზღვრა ოთხი საყრდენი, რომლებსაც ეფუძნება მისი აზროვნება საგარეო პოლიტიკაზე: უსაფრთხოების განუყოფლობა, დიალოგი, ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულება და კულტურული ჰარმონია. ის ასევე ამტკიცებდა, რომ მისი აზროვნების უპირველესი მიზნები იყო სხვადასხვა ერების ინტელექტუალურ დონეზე ინტეგრირება და კულტურული გაგების ხელშეწყობა სხვადასხვა სარწმუნოებებს, ეთიკასა და რასებს შორის, ასევე მშვიდობიანი ურთიერთობების შენარჩუნება, მშვიდობიანი დიალოგი და ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულება, რათა შესაძლებელი იყოს კრიზისების სწრაფად გადაჭრა. თუმცა, 2014 წლიდან დავითოღლუს პოპულარობის კლება დაიწყო. 2013 და 2014 წლებში მისი საგარეო საქმეთა მინისტრობა კრიტიკას დაექვემდებარა თურქეთის მიერ სირიაში შეიარაღებულ შეტაკებებში ჩართვის, აბდელ ფატაჰ ელ-სისის მიერ მურსის გადაყენების შემდეგ ეგვიპტესთან ურთიერთობების, დასავლეთთან დაძაბული ურთიერთობების და სირიაში ISIS-ის და YPG-ის მიმართ თურქეთის პოზიციის გამო.

ზემოაღნიშნული შეხედულებების გაანალიზებისას შეიძლება ითქვას, რომ AKP-ს ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში ორი განსხვავებული პერიოდი იყო. პირველია 2002 წლიდან 2009 წლამდე, როდესაც აჰმედ დავუთოღლუ იყო პრემიერ-მინისტრის მთავარი მრჩეველი საგარეო პოლიტიკაში. ეს პერიოდი ძალიან აქტიური იყო შიდა პოლიტიკის პოზიციების კუთხით. ასევე მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ თურქეთი იმყოფება იმ მდგომარეობაში, როდესაც საჭიროა გარკვეული შიდა ცვლილებები. ამ მიზნით, AKP-ს მთავრობა კონცენტრირებულია საგარეო პოლიტიკის დღის წესრიგზე, რომელიც დაფუძნებულია ვესტერნიზაციაზე, ფოკუსირებულია ევროკავშირში წევრობის სრულ ვალდებულებაზე. აიდინი და სხვ. (Aydın/აყდინი et al. 2017) ამტკიცებენ, რომ საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში თურქეთის კავკასიისადმი წარმოებული ზოგადი პოლიტიკა იყო ჰარმონიული თანაარსებობის პრინციპზე დაფუძნებული. ამის საპირისპიროდ, თურქეთის პოლიტიკა კავკასიაში პაციფიზმიდან აქტიურ მიდგომაზე გადავიდა 1991 წელს საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ. თურქეთი

იყო ერთერთი იმ სამი ქვეყნიდან, რომლებმაც აღიარეს აზერბაიჯანის, საქართველოს და სომხეთის ტერიტორიული მთლიანობა, სუვერენიტეტი და დამოუკიდებლობა.

თურქეთი, როგორც მეზობელი ქვეყანა, აუცილებელია იყოს ერთ-ერთი რეგიონული აქტორთაგანი. თურქი მკვლევარები შეთანხმდნენ საერთო პრინციპებზე და გაამართლეს თურქეთის 1991 წლის შემდეგ რეგიონში ფეხის მოკიდების მიზანი. სესირის (Cecire/ცირე et al., 2013) მიხედვით თურქეთი აღმავალი ძალაა კავკასიის გეოპოლიტიკურ წყობაში. თურქეთი გახდა წამყვანი მოთამაშე რეგიონის ეკონომიკურ სივრცეში და მისი ურთიერთობა საქართველოსთან წლების განმავლობაში გაძლიერდა და გამყარდა. გარდა ამისა, კაკაჩია და სესირი (Kakachia/კაკაჩია and ცირე, 2013)ყურადღებას ამახვილებენ საქართველოსა და თურქეთს შორის ურთიერთდამოკიდებულებაზე, რომლებსაც ერთმანეთი სჭირდებათ ორმხრივი სარგებლისთვის. თურქეთი საქართველოს სტრატეგიულად მოიცავს, ხოლო საქართველო თურქეთს ევროატლანტიკურ გზაზე გამტარად და ეკონომიკური განვითარების ხელშემწყობად განიხილავს.

ტომსონი (Thomson/თომსონი, 2013) ამტკიცებს, რომ თურქეთის GATE-ს სტრატეგიული პერსპექტივა მოიცავს სამ პარამეტრს: ეკონომიკა, გეოგრაფია და უსაფრთხოება. ტომსონი ასევე ხაზს უსვამს, რომ თურქეთის ურთიერთობა რეგიონთან მეტადრე ეკონომიკურად პრაგმატულია და არა ისლამური -თურქეთი რეალპოლიტიკას ატარებს. ნავთობზე და გაზზე დამოკიდებულების გამო თურქეთის საგარეო პოლიტიკას რეგიონში მეტი ეკონომიკური დატვირთვა აქვს. თომას დე ვაალი (Thomas De Waal/თომას დე ვაალი, 2010) განიხილავს თურქეთის კავშირებს რეგიონთან აზერბაიჯანისა და საქართველოს თვალთახედვით. დავუთოღლუს იდეები მნიშვნელოვან საზომს იძლევა კავკასიაში AKP-ს საგარეო პოლიტიკის საფუძვლების გასაგებად. დავუთოღლუმ 2009 წლის 7 ოქტომბერს გაზეთ „რეზონანსის“ მიერ გამოქვეყნებულ სტატიაში აღწერა საქართველო-თურქეთის ურთიერთობები. მართლაც, ჩვენს ხალხებს შორის კონტაქტები და ურთიერთობები უძველესი დროიდან იწყება. შესაძლოა უკეთ გავიგოთ თურქეთსა და საქართველოს შორის ღრმად ფესვგადგმული ისტორია თამარ დედოფლის მეფობის დროს, როდესაც საქართველოს ინტერესები წარმოდგენილი იყო ანატოლიაში, შემდეგ ჩილდირის სახელმწიფო, რომელიც მოიცავს დიდ რეგიონს თურქეთისა და საქართველოს მიწებზე და თურქ მესხებს, რომლებიც, ოსმალეთის იმპერიის პერიოდში ქვეყნებს შორის ერთგვარი ხიდის ფუნქციას ასრულებდნენ.

მეორე მხრივ, თითოეული ჩვენი ქვეყნის მდიდარი კულტურული მემკვიდრეობა დღეს მათი მნახველების აღფრთოვანებას იწვევს, როგორც ამ ისტორიული სიახლოვის კონკრეტული მაჩვენებლები. ის, რომ თურქეთში ჯერ კიდევ ბევრი საუბრობს თავის ქართულ წარმომავლობაზე და რომ საქართველოში ბევრი საუბრობს თურქულ და მუსულმანურ იდენტობაზე, იმაზე მეტყველებს, რომ ჩვენ ერთმანეთში მჭიდრო კავშირი არ დაგვიკარგავს. ეს ეთნიკურ-კულტურული სიმდიდრე აძლიერებს ჩვენს ურთიერთობებს“ (ინტერვიუ დავუთოღლუსთან, გაზეთი „რეზონანსი“).

1.5. თურქეთ-საქართველოს ურთიერთობების კონტექსტუალური ანალიზი

საქართველო თურქეთს განმარტავს მრავალ მის ოფიციალურ დოკუმენტებში მნიშვნელოვან პარტნიორად და მოთამაშედ, რომელიც დაკავშირებულია მათ საგარეო პოლიტიკურ საკითხებთან. თურქეთს აღწერენ, როგორც საქართველოს პარტნიორს, მეგობარს, მეზობელს და პირიქით. თურქეთი საქართველოს მეგობარ-პარტნიორთა პირველ ოთხეულშია და 2013 წლიდან მას "ქვეყნის მთავარ მეგობრად" ასახელებენ. ანალოგიურად, კადირ-თურქეთის უნივერსიტეტის საზოგადოებრივი კვლევების ცენტრის მიხედვით, საქართველო თურქეთის სამ მთავარ მეგობარს შორის ერთ-ერთი უმთავრესია. საქართველო თურქეთისთვის არის „ტრანზიტული და მნიშვნელოვანი“ ქვეყანა კავკასიასა და ცენტრალურ აზიაში გასასვლელად. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკასა და თურქეთის სარფს შორის განახლებული სასაზღვრო გამშვები პუნქტის გახსნის ცერემონიაზე პრემიერ-მინისტრმა ერდოღანმა განაცხადა, რომ „საზღვარი არ უნდა იყოს დაბრკოლება“. იმავე ცერემონიაზე სააკაშვილმა ერდოღანს "ჩემი ძმა" უწოდა საქართველოსთან ურთიერთობის გაღრმავების გამო (Civil/ცივილ, 2009)

2004 წელს აჭარაში შიდაპოლიტიკური პრობლემის დროს თურქეთმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა კრიზისის შუამავლობაში. ეს ინიციატივა სააკაშვილმა მოიწონა 2004 წელს მისი ვიზიტის დროს, როდესაც ის შეხვდა პრეზიდენტ აჰმედ ნეჯდეტ სეზერს. სააკაშვილმა განაცხადა, რომ თურქეთი და საქართველო ბუნებრივი მოკავშირეები და მეგობრები არიან, შეაქო თურქეთი და ხაზი გაუსვა თურქეთისგან მიღებულ მხარდაჭერას აჭარის საკითხში. განცხადებაში ნათქვამია, რომ „მივესალმები თურქეთის კონსტრუქციულ როლს აჭარის კრიზისის დარეგულირებაში. თურქეთმა დაამტკიცა, რომ საქართველოს ნამდვილი მეგობარია; ჩვენ ვართ ბუნებრივი პარტნიორები დიდი ტრადიციებით და არაფერი შეუშლის ხელს ჩვენი ურთიერთობების განვითარებას“ (Civil.

ge, 2004). თურქეთის ერთადერთმა ქალმა ელჩმა, იაზგანმა აღნიშნა, რომ შეუძლებელია მეგობრობას საერთაშორისო ურთიერთობები ვუწოდოთ. თუმცა, თურქეთი და საქართველო მეგობრები არიან, რაც ხაზს უსვამს მათი ურთიერთობის უნიკალურობას.

გარდა ამისა მან განაცხადა, რომ მეგობრობა სასაცილო სიტყვაა საერთაშორისო ურთიერთობებში. თუმცა, მეგობრობას აქვს მნიშვნელოვანი შედეგები. „ვფიქრობ, საქართველო და თურქეთი მეგობრები არიან, რამდენადაც ეს შესაძლებელია საერთაშორისო ურთიერთობებში“ (Civil. ge, 2021). ორ ქვეყანას შორის ეს ურთიერთპატივისცემა და მხარდაჭერა აძლიერებს მათი ალიანსის სიძლიერეს. თავის მხრივ, თურქეთის ელჩმა საქართველოში ფატმა სერენ იაზგანმა განაცხადა, რომ თურქეთმა მეგობრად საქართველო დიდი ხნის წინ აირჩია, როცა 1921 წელს სიმონ მდივანის მიერ მუსტაფა ქემალ ათათურქისთვის გაგზავნილ წერილს გულისხმობდა. სიმონ მდივანი იყო საქართველოს პირველი ელჩი თურქეთში და პირველი უცხოელი დიპლომატი, რომელიც მუსტაფა ქემალ ათათურქმა აღიარა. იგი დაინიშნა საქართველოს წარმომადგენლად 1920 წლის 27 დეკემბრიდან 1921 წლის 31 იანვრამდე და მუსტაფა ქემალ ათათურქმა მიიღო მისი რწმუნებათა სიგელები. თანამშრომლობის ოქმის ხელმოწერის მიზნით საქართველოს ეწვია თურქეთის იუსტიციის მინისტრი ჰიქმეთ სამი თურქი. შევარდნაძემ მის ვიზიტს ასეთი სიტყვებით მიესალმა: „ვიზიტი კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ საქართველო და თურქეთი კარგი პარტნიორები არიან და ასეთი ურთიერთობა მომავალში გაღრმავდება“ (Civil. ge, 2002).

საგარეო საქმეთა მინისტრის აბდულა გიულის საქართველოში ორდღიანი ვიზიტის დროს მან ხაზგასმით აღნიშნა: „დარწმუნებული ვარ, რომ ეს შეხვედრები კიდევ უფრო გააღრმავებს მეგობრულ ურთიერთობებს და სტრატეგიულ პარტნიორობას საქართველოსა და თურქეთს შორის“. უფრო მეტიც, მან აღნიშნა, რომ „ამ პროექტით საქართველო და თურქეთი კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი ქვეყნები ხდებიან მთელი მსოფლიოსთვის“, „ჩვენ ყველაფერს ვაკეთებთ იმისათვის, რომ მშვიდობა იყოს კავკასიაში. ამ მხრივ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია აფხაზეთის კონფლიქტის მოგვარება“ (Civil. ge, 2003).

სააკაშვილმა 2004 წელს ვიზიტის დროს შეაქო თურქეთის ინიციატივა პრობლემის გადასაჭრელად. პრეზიდენტ აჰმედ ნეჯდეტ სეზერთან შეხვედრისას მან განაცხადა, რომ თურქეთი და საქართველო ბუნებრივი მოკავშირეები და მეგობრები არიან და შეაქო თურქეთი, ხაზი გაუსვა თურქეთისგან მიღებულ მხარდაჭერას აჭარის საკითხში.

"მივესალმები თურქეთის კონსტრუქციულ როლს აჭარის კრიზისის დარეგულირებაში. თურქეთმა დაამტკიცა, რომ საქართველოს ნამდვილი მეგობარია, ჩვენ ვართ ბუნებრივი პარტნიორები დიდი ტრადიციებით და არაფერი შეუშლის ხელს ჩვენი ურთიერთობების განვითარებას" (Civil. ge, 2004). 2012 წელს ISAF-ის მისიის ფარგლებში ერაყში მსახურობისას სამი ქართველი ჯარისკაცი დაიღუპა. თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ გამოაქვეყნა სამძიმრის განცხადება, რომელშიც ვკითხულობთ: "ჩვენ ვგმობთ ამ ტერორისტულ აქტს, ვუსამძიმრებთ საქართველოს ხალხს და მთავრობას - ჩვენს მეგობარს და მეზობელს", თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრო" (Civil. ge, 2012).

საქართველოს პრემიერ-მინისტრმა ირაკლი ღარიბაშვილმა ხაზი გაუსვა, რომ თურქეთი არის "სანდო მოკავშირე, სტრატეგიული პარტნიორი და მეგობარი, რომელიც მხარს უჭერს ჩვენს ტერიტორიულ მთლიანობას და ევროატლანტიკურ ინტეგრაციას". „კარგია მეზობლად ასეთი პარტნიორისა და ძლიერი სახელმწიფოს ყოლა“ (Civil. ge, 2014). საქართველოს პრემიერ-მინისტრი: "მინდა კიდევ ერთხელ განვაცხადო, რომ თურქეთი ჩვენი ერთ-ერთი მთავარი პარტნიორია და ჩვენ ძალიან მჭიდრო ურთიერთობა უნდა გვქონდეს თურქეთთან" (Civil. ge. 2014). 2015 წელს, ტრანსანატოლიის ბუნებრივი აირის (TANAP) გაზსადენის მშენებლობისას, საქართველოს პრეზიდენტმა გიორგი მერგველაშვილმა ხაზი გაუსვა საქართველოს, თურქეთსა და აზერბაიჯანს შორის ურთიერთდამოკიდებულებას და განაცხადა, რომ „ამაზეა დამოკიდებული არა მხოლოდ საქართველოს, არამედ ჩვენი მეგობრების – თურქეთისა და აზერბაიჯანის კეთილდღეობა“ (Civil.2015 ge).

საგარეო საქმეთა მინისტრმა გიორგი კვირიკაშვილმა ჩამოაყალიბა საქართველოს საგარეო პოლიტიკის 2015 წლის პრიორიტეტები; მისი მთავარი პრიორიტეტი იყო საქართველოს ევროინტეგრაციის „სრულად განხორციელება“ და ევროპულ იდენტობასთან დაბრუნება. მან არ ახსენა თურქეთის მხარდაჭერა ამ მცდელობაში, მაგრამ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ იმუშავებს თურქეთთან, როგორც სტრატეგიულ პარტნიორთან. 2014 წელს პრესკონფერენციაზე თურქეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა მევლუთ ჩავუშოღლუმ საქართველო სტრატეგიულ მიმართულებად დაახასიათა და კიდევ ერთხელ გაუსვა ხაზი თურქეთის მხარდაჭერას საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისა და ორმხრივი თანამშრომლობის დივერსიფიკაციისადმი. თურქეთსა და საქართველოს შორის

ურთიერთობის ეს სტრატეგიული ასპექტი ხაზს უსვამს მის მნიშვნელობასა და გავლენას, რაც რეგიონის მოთამაშეებს აგრძნობინებს მათი ალიანსის წონას.

თურქეთმა 2016 წელს სახელმწიფო გადატრიალების წარუმატებელი მცდელობა გადაიტანა; საქართველო იყო ერთ-ერთი პირველი ქვეყანა, რომელმაც თურქეთს მხარდაჭერის გზავნილი გაუგზავნა და იმედი გამოთქვა, რომ სიტუაცია მშვიდობიანად დასრულდებოდა. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ „მეზობელი და სტრატეგიული პარტნიორის“ შიდა სტაბილურობას საფრთხე არ დაემუქრება (Civil. ge, 2016). ქართველები ყურადღებით ადევნებდნენ თვალს თურქეთში განვითარებულ მოვლენებს. საქართველოს პოლიტიკურმა ელიტებმა პრეზიდენტის სასახლეში რიგგარეშე სხდომა მოიწვიეს, რათა შეეფასებინათ თურქეთში არსებული ვითარება და მისი შესაძლო შედეგები მეზობელ ქვეყანაზე. საქართველო იყო პირველ ქვეყნებს შორის, ვინც დაგმო სამხედრო გადატრიალება და ხაზი გაუსვა დემოკრატიულად არჩეული მთავრობის მხარდაჭერას. ქართველმა მაღალჩინოსნებმა ხაზგასმით აღნიშნეს, რომ თურქეთი, როგორც დემოკრატიული ქვეყანა, დადგა სამხედრო გადატრიალების წინაშე, რომელიც გავლენას მოახდენდა საქართველოზეც, როგორც უშუალო მეზობელზე. საქართველომ დაგმო გადატრიალება, მაგრამ არ უხსენებია გიულენის მოძრაობა, სამოქალაქო საზოგადოება, რომელსაც მხოლოდ თურქეთის მთავრობა აკისრებდა გადატრიალების მცდელობაზე პასუხისმგებლობას, მაგრამ მოძრაობამ უარყო ხელისუფლების ბრალდებები (ალკანი, 2023)

ეროვნული უშიშროების საბჭოსთან შეხვედრის შემდეგ პრეზიდენტმა გიორგი მარგველაშვილმა განაცხადა: „გვსურს მხარდაჭერა გამოვუცხადოთ თურქეთის დემოკრატიულად არჩეულ მთავრობას და პირადად პრეზიდენტ ერდოღანს“ (Civil. ge, 2016). გარდა ამისა, საქართველომ განაცხადა, რომ მათ მიიღეს რამდენიმე გადაწყვეტილება. საზღვრებზე კონტროლი გამკაცრდა და შესაძლო იყო მალე დახურულიყო ყველა სასაზღვრო პუნქტი თურქეთთან. საქართველოს მოსაზღვრე თურქეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთ რაიონებში იმ დრომდე არეულობა არ იყო. საქართველოს მხრიდან სიტუაცია კონტროლს ექვემდებარებოდა“ მან ასევე აღნიშნა თურქეთის მიმართულებით შეჩერებული ფრენები (Civil. ge, 2016 წ.). ასეთი ღონისძიებით საქართველომ იმოქმედა, როგორც სუვერენულმა სახელმწიფომ, რომელიც მიიღებდა ზომებს თავისი საზღვრის დასაცავად, როცა რომელიმე მეზობელი ქვეყანა შიდა

პოლიტიკურ დესტაბილიზაციას განიცდის. პარალელურად, საქართველომ დახმარება და მხარდაჭერა შესთავაზა თურქეთს გადატრიალების მცდელობის შემდეგ.

კვირიკაშვილი იყო ერთ-ერთი პირველი პრემიერ-მინისტრი, რომელიც ეწვია თურქეთს და სოლიდარობა გამოუცხადა პრეზიდენტ ერდოღანსა და მაშინდელ პრემიერ მინისტრს ბინალი ილდირიმს. ერდოღანი მიესალმა საქართველოსა და ქართველი ხალხის "მყარ მხარდაჭერას", როგორც ეს კვრიკიკაშვილმა აღნიშნა. მან ასევე თქვა, რომ „თურქეთსა და საქართველოს ისტორიული კავშირები აქვთ. ჩვენ გადავედით სტრატეგიულ თანამშრომლობის დონეზე, სადაც ჩვენი თანამშრომლობა ასევე საინტერესოა ევროინტეგრაციის პროცესების მხრივაც“. (Civil. ge. 2016).

საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის მხარდაჭერა ორივე ქვეყნის პოლიტიკურ დისკურსებში ერთ-ერთი წამყვანი საკითხია. 2002 წლიდან ორივე ქვეყანა კრიტიკულად აანალიზებს დისკურსს, რომელიც აყალიბებს იდენტობას და ინტერესებს სხვადასხვა დროს. საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა და სუვერენიტეტი თურქეთის პოლიტიკურ ელიტებს შორის ორპარტიულად გაზიარებული და მიუკერძოებელი დისკურსები იყო. თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროში ტერიტორიული მთლიანობა ოფიციალურად არის მხარდაჭერილი და აღიარებული. საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის მხარდაჭერით, თურქეთი არ აღიარებს სამხრეთ ოსეთს და აფხაზეთს, არ აცხადებს პირდაპირ ინტერვენციას ქართულ პოლიტიკაში და უარს ამბობს სეპარატისტულ პოლიტიკაზე ბათუმისა და მესხეთის რეგიონებში. სანაცვლოდ, საქართველო მხარს უჭერს ან რჩება ნეიტრალური თურქეთის გეოპოლიტიკასთან მიმართებაში (ლომია და ქარჩავა/ლომია და ქარჩავა, 2021).

არის შემთხვევები, როცა თურქეთსა და საქართველოს კონკურენტული შეხედულებები აქვთ; მაგალითად, საქართველო არ ცნობს კოსოვოს. თუმცა თურქეთს სტრატეგიული ურთიერთობა აქვს კოსოვოსთან და საქართველო არ ცნობს კვიპროსს. 2002 წელს თურქული გემები აფხაზეთთან ახლოს შავი ზღვის სანაპიროზე მოძრაობდნენ; საქართველომ გემები რამდენჯერმე გააჩერა კონტრაბანდის ეჭვით. პრეზიდენტი შევარდნაზე საკითხის მოსაგვარებლად თურქეთის სახელმწიფო მინისტრს, მეჰმედ კეჩეჯილერს შეხვდა; შეხვედრის შემდეგ შევარდნაძემ ხაზი გაუსვა თურქეთის მხარდაჭერას საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისადმი და მადლობა გადაუხადა თურქეთს ამისთვის (Civil.ge 2002). "საქართველო მნიშვნელოვანი ქვეყანაა

თურქეთისთვის. საქართველოს მეზობელს, ისევე როგორც ევრაზიის ქვეყნებს, სჭირდებათ სტაბილურობა და მშვიდობა საქართველოში" (Civil. ge, 2002). საგარეო საქმეთა მინისტრმა აბდულა გიულმა კიდევ ერთხელ დაადასტურა თურქეთის მხარდაჭერა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისადმი და განაცხადა, რომ „ჩვენ ყველაფერს ვაკეთებთ იმისათვის, რომ მშვიდობა უზრუნველვყოთ კავკასიაში. აფხაზეთის კონფლიქტის მოგვარება კრიტიკულიად მნიშვნელოვანია და ჩვენ ვიმედოვნებთ, რომ ის მოგვარდება საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის შესაბამისად.

თურქეთის პრემიერ-მინისტრი რეჯეფ თაიფ ერდოღანი ეწვია საქართველოს ეკონომიკური და სხვა სახის თანამშრომლობის დღის წესრიგით. ერთობლივ პრესკონფერენციაზე რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ „თურქეთი სრულად უჭერს მხარს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას და გამოხატავს მზადყოფნას ითანამშრომლოს პოლიტიკურ და ეკონომიკურ საკითხებზე“ (Civil. ge, 2004). საგარეო საქმეთა მინისტრმა აბდულა გიულმა კიდევ ერთხელ ხაზი გაუსვა თურქეთის მხარდაჭერას და პატივისცემას საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის მიმართ შემდეგ განცხადებაში: "ჩვენ ყველაფერს ვაკეთებთ იმისათვის, რომ მშვიდობა უზრუნველვყოთ კავკასიაში. აფხაზეთის კონფლიქტის მოგვარება ამ მხრივ კრიტიკულია; მას სურდა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის საკითხში გამოსავლის პოვნა (Civil. ge, 2003).

2004 წლის დასაწყისში თურქეთმა ერთმნიშვნელოვანი მესიჯი გაუგზავნა საქართველოს დემოკრატიზაციის პროცესში დაძაბულობის გამო, რამაც გამოიწვია გარკვეული დაძაბულობა ცენტრალურ ხელისუფლებასა და აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას შორის. პრემიერ-მინისტრმა რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა ხაზგასმით აღნიშნა ეს საკითხი: „საქართველოში არსებული არეულობა გვაძლევს შფოთვის მიზეზს, ჩვენმა საგარეო საქმეთა სამინისტრომ მიიღო საჭირო ინიციატივები, რომ საქართველოს ოფიციალური პირები ამ საკითხთან დაკავშირებით სენსიტიურობა გამოიჩინონ“. გარდა ამისა, მან თქვა: "ჩვენ მხარს ვუჭერთ მშვიდობას და არა არეულობას ჩვენს მეზობლებში" (Civil. ge, 2004). მოგვიანებით, საკითხთან დაკავშირებით საგარეო საქმეთა სამინისტრომ განცხადება გაავრცელა; თურქეთმა შემდეგი ოფიციალური განცხადებით ხაზი გაუსვა საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას. როგორც ქვეყანა, რომელიც აღიარებს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას და მხარს უჭერს ქართველი ხალხის

კეთილდღეობას, თურქეთი მოელის, რომ დაძაბულობა, რომელიც წარმოიქმნა საქართველოს მთავრობასა და აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას შორის ბოლო დღეებში, აღმოიფხვრება ორივე მხარის წინდახედულებითა და სიფრთხილით, საქართველოს დემოკრატიზაციის პროცესში, რომელშიც მან მიაღწია მნიშვნელოვან პროგრესს.

თურქეთი ფრთხილად მიუდგა რუსეთ-საქართველოს ომს 2008 წელს. თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს 26 აგვისტოს მოკლე განცხადებაში ნათქვამია, რომ თურქეთისთვის "მნიშვნელოვანია საქართველოს დამოუკიდებლობა, სუვერენიტეტი და ტერიტორიული მთლიანობა და ძალიან შეშფოთებულია ბოლო დროს განვითარებული მოვლენებით" (Civil. ge, 2008). თურქეთის მხრიდან საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის მხარდაჭერა, რომელსაც მნიშვნელოვანი წონა გააჩნია, ასევე სერიოზულად განიხილება თურქეთისა და აფხაზეთის ურთიერთობაში. აფხაზეთის ლიდერებმა იცოდნენ, რომ თურქეთი საქართველოსთან დაკავშირებით არ უნდა შეეწუხებინათ. ამავდროულად, თურქეთი თავს არიდებდა აფხაზეთთან დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარებას, რადგან ეს შეიძლება ჩაითვალოს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევად და შეიძლება ქართველებმა ეს აქტი თურქეთის მიერ აფხაზეთის აღიარებად მიიჩნიონ. იმის გამო, რომ აფხაზეთის საკითხი საქართველოსა და თურქეთს შორის ერთ-ერთ ყველაზე სენსიტიურად იქცა, ქართულმა დიპლომატიურმა მცდელობებმა და თურქ ჩინოვნიკებთან მათმა ერთობლივმა განცხადებებმა აიძულა აფხაზეთის ლიდერი სერგეი ბაღაფში რამდენჯერმე გადაედო თურქეთში ვიზიტი. სერგეი ბაღაფში თურქეთში აფხაზურ დიასპორასთან შეხვედრას აპირებდა. მისმა წარმომადგენელმა ვიზიტის გადადების თაობაზე დასძინა, რომ „ეს მოხდა თურქეთის შიდა სიტუაციის გამო“ (Civil. ge, 2007).

თუმცა, ათი წლის შემდეგ სეპარატისტული აფხაზეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა სერგეი შამბამ 2008 წელს კავკასია-აფხაზეთის სოლიდარობის კომიტეტის მოწვევით თურქეთში ჩასვლა მოახერხა; თურქეთის არცერთ ჩინოვნიკს არ დაუპატიჟებია ის არც ერთ ოფიციალურ პირს არ შეხვედრია, მაგრამ ესტუმრა რუსეთის საელჩოს ანკარაში. შამბამ უარყო თურქეთის მონაწილეობა ქართულ-აფხაზურ მედიაციაში; მისი თქმით, თურქეთი მხარს უჭერს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას და არ ცნობს აფხაზი ხალხის თვითგამორკვევის უფლებას. (Civil. ge, 2008). მიუხედავად იმისა, რომ აფხაზეთის ლიდერს თურქეთისგან მხარდაჭერა არ მიუღია, ის მაინც მზად იყო თურქეთთან

კავშირების დამყარებისთვის. 2010 წელს ბაღაფშმა ინტერვიუ მისცა რუსულ საინფორმაციო სააგენტო RIA-ს და აღნიშნა, რომ ისინი არ ელიან თურქეთისგან აფხაზეთის აღიარებას, მაგრამ თურქეთისგან მხარდაჭერას ითხოვენ. "სოხუმს" თურქეთთან ნორმალური, კეთილმეზობლური ურთიერთობა აქვს.

სხვა საკითხი იყო ის, რომ ბენეტონს, ტანსაცმლის იტალიურ ბრენდს და თურქულ ფრენჩაიზს, სურდა მაღაზიის გახსნა აფხაზეთში. თუმცა, მან მიიღო პროტესტი საქართველოდან, რომელიც არღვევდა საქართველოს კანონს ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრომ თურქეთის ელჩი თბილისში დაიბარა. კომპანიამ უარი თქვა და შეცვალა გადაწყვეტილება აფხაზეთში მაღაზიის გახსნის შესახებ. ბენეტონმა განაცხადა, რომ ისინი არ აპირებდნენ რომელიმე მხარის დაზიანებას და რომ მათ არ მიუღიათ გაფრთხილება ოფიციალური ინსტიტუტებისგან (Civil. ge, 2009). 2013 წლის იანვარში მარგველაშვილი თურქეთს ეწვია და ქართული დიასპორის წარმომადგენლებს შეხვდა. (Civil.ge, 2013). თურქეთის, აზერბაიჯანის და საქართველოს პრეზიდენტებმა 2014 წლის 6 მაისს თბილისში სამმხრივი სამიტი გამართეს ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის გაღრმავების მიზნით. შეხვედრისას სამივე პრეზიდენტი კმაყოფილი დარჩა მოლაპარაკებებით და სამომავლოდ კავშირების გაღრმავებით. აბდულა გიულმა ამგვარად აღწერა სამიტი: „ჩვენ კავკასიის მაღალი მთები გავხადეთ თანამშრომლობის კარიბჭედ და არა დაბრკოლებების კედელად“ და კიდევ ერთხელ გამოხატა მხარდაჭერა საქართველოსა და აზერბაიჯანის ტერიტორიული მთლიანობისადმი.

2014 წელს, პრესკონფერენციაზე, თურქეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა მევლუთ ჩავუშოღლუმ საქართველო განსაზღვრა როგორც "სტრატეგიული მნიშვნელობის" მქონე და კიდევ ერთხელ გაუსვა ხაზი თურქეთის მხარდაჭერას საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისა და ორმხრივი თანამშრომლობის დივერსიფიკაციისადმი. უდავოა, რომ საქართველოს, აზერბაიჯანსა და თურქეთს შორის არის ურთიერთდამოკიდებულების დონე ენერგეტიკის, ეკონომიკისა და ტრანსპორტის კუთხით. 2015 წელს, TANAP-ის გაზსადენის მშენებლობისას, საქართველოს პრეზიდენტი გიორგი მერგველაშვილი შეეხო ურთიერთდამოკიდებულებას და აღწერა საქართველოს გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა: „ამაზეა დამოკიდებული არა მხოლოდ საქართველოს, არამედ ჩვენი მეგობრების თურქეთისა და აზერბაიჯანის კეთილდღეობა“ (Civil. ge. 2015). თურქეთის პარლამენტის

სპიკერი მუსტაფა შენტოპი საქართველოს ეწვია და შეხვდა პრეზიდენტს და სხვა ოფიციალურ პირებს, როდესაც მან ქართული მხარე დაარწმუნა შემდეგში: „ჩვენ ასევე ვაგრძელებთ მტკიცე მხარდაჭერას საქართველოს სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის მიმართ და ხაზს ვუსვამთ ჩვენს პოზიციას ამ საკითხთან დაკავშირებით ყველა პლატფორმაზე“ (Civil. ge, 2022).

ამ კონცეფციამ პოპულაროზა მოიპოვა მისი წიგნით სახელწოდებით სტრატეგიული სიღრმე, რომელიც თავიდან განმარტავს თურქეთის პოზიციას ახალ საერთაშორისო სისტემასა და კონტექსტში, როგორც მამოძრავებელ ძალას თურქეთის გეოპოლიტიკური არეალის ხელახალი განსაზღვრისთვის; ამრიგად, ის ასახავს ახალ ხედვას „ისტორიული ლიწზებით“ თურქეთის სრულიად ბუნებრივ არეალებსა და რეგიონებში. დავუთოღლუს ვარაუდით, თურქეთმა უნდა დანერგოს ახალი დიპლომატიური ენა და ქცევა რეგიონში საგარეო პოლიტიკის განსახორციელებლად (დავუთოღლუ, 2010). სანამ დავუთოღლუს კავკასიის ხედვას გავაანალიზებთ, სჯობს ვიცოდეთ იგი: დავუთოღლუ, როგორც მნიშვნელოვანი მოთამაშე და AKP-ს ერთერთი წამყვანი პოლიტიკოსი, რომელიც თურქეთის სტრატეგიულ ხედვებს აცნობდა გლობალურ აუდიტორიას სტრუქტურული ცვლილებების შესახებ, როგორც 2009 წელს პრემიერ-მინისტრის რეჯეფ თაიფ ერდოღანის საგარეო პოლიტიკის ყოფილი მთავარი მრჩეველი, შემდეგ საგარეო საქმეთა და პრემიერ-მინისტრი (ალკანი, 2023).

მოცემულ მომენტში აჰმედ დავუთოღლუ არის „მომავლის პარტიის“ ლიდერი, აკადემიკოსად ქცეული პოლიტიკოსი, რომელიც ცნობილია როგორც თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მთავარი არქიტექტორი AKP-ს მმართველობის პერიოდში და მისი თანამოაზრე 2002 წლიდან 2021 წლამდე, რომელიც გახლდათ თურქეთის საგარეო პოლიტიკის კონსტრუქტივისტი შემქმნელი და მაწარმოებელი AKP-ს ეგიდის ქვეშ. აქედან გამომდინარე, მისი ნამუშევრები ღირებულია მოცემული კვლევისთვის, რადგან ისინი წარმოადგენენ საკითხის კონცეპტუალურ გაგებას. მართლაც, 18-წლიანი პერიოდი 2002 წლის ნოემბერიდან (AKP-ს ერთპარტიული მმართველობის დაწყებიდან) 2016 წლის მაისამდე, რომელიც ემთხვევა პრემიერ მინისტრ აჰმედ დავუთოღლუს მიერ თანამდებობის დატოვებას, განისაზღვრავს ამ ცვლილებათა საწყისსა და დასასრულს. აჰმედ დავუთოღლუ, რომელმაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში აღნიშნულ პერიოდში, აღწერა თურქეთის პარადიგმული ცვლილებები

თავის Foreign Policy-ის სტატიაში, რომელიც გამოქვეყნდა 2010 წელს. ბოლო შვიდი წლის განმავლობაში თურქეთმა ჩამოაყალიბა სისტემატური და თანმიმდევრული მეთოდოლოგიური მიდგომა გლობალურ საკითხებში, რადგან მისმა პოლიტიკურმა პარტია AKP-მ შეძლო რეალური პოლიტიკური სტაბილურობის მიღწევა ქვეყნის შიგნით.

თურქეთის ახალ გეოგრაფიულ წარმოსახვას საზღვარი არ აქვს. არასი ახალ გეოგრაფიულ აზროვნებას შემდეგნაირად განსაზღვრავს: მაშინდელმა თურქეთის ელჩმა თბილისში განმარტა რეჯეფ ერდოღანის გამოსვლის შინაარსი შემდეგი განცხადებებით: "პრეზიდენტის გამოსვლა ასახავდა ძალიან მჭიდრო ურთიერთობას რეგიონის ხალხებს შორის - ხალხებს შორის, რომლებიც საუკუნეების მანძილზე გვერდიგვერდ ცხოვრობდნენ. მან ასევე ხაზი გაუსვა სოციალურ და კულტურულ მსგავსებებს" (Georgian Times, 2016). რეგიონულ პოლიტიკაში შიდა დაბრკოლებების აღქმის მოხსნის შემდეგ, დუალიზმმა „მეზობლებსა და უცხოებს“ შორის აზრი დაკარგა (არას, 2009, გვ. 129). სამხრეთ კავკასია თურქეთის „სტრატეგიულ სიღრმეში“ ერთ-ერთ არსებით არეალად იქცა (დავუთოღლუ, 2008, გვ. 80). ეს განცხადება მიუთითებს იმაზე, თუ როგორ აღიქვამს დავუთოღლუ სამხრეთ კავკასიას თურქეთის ახალი საგარეო პოლიტიკური იმიჯის კონტექსტში.

ანალოგიურად, არსებობს სამი სახის გეოგრაფია: დავუთოღლუს პუბლიკაციები და მისეული გაგება. ბედის გეოგრაფია და მეხსიერების გეოგრაფია. თითოეული გეოგრაფია გადახლართული და განუყოფელია. გარკვეული გაგებით, თითოეული მათგანი განსაზღვრავს თურქეთს, როგორც ცენტრალურ სახელმწიფოს. დავუთოღლუ კავკასიას ამატებს თავის „გულის გეოგრაფიას“. გულის გეოგრაფია აღნიშნავს კავშირს სხვადასხვა ტერიტორიის ხალხთან. მის წარმოსახვაში, გულის გეოგრაფია ასახავს პირამიდას, რომლის თითოეული კიდე დაშორებულია ერთმანეთისგან, მაგრამ უახლოვდება თურქეთს. გულის გეოგრაფია ნიშნავს ისლამს და ის კრავს მსოფლიოს. მეხსიერების გეოგრაფია (იგულისხმება ყოფილი ოსმალეთის იმპერიის ხალხები და არეალები, რომლებიც ერთობლივად ქმნიან ისტორიული ნარატივის ნაკრებს, რომელიც აკავშირებს ხალხსა და ტერიტორიას.

დავუთოღლუს საზღვარი/პერიფერია არის ფორმატი, რომელიც განსაზღვრავს გეოგრაფიულ ტერიტორიას და სახელმწიფოებთან ურთიერთქმედებას. თუმცა, მისი ტერმინი სცილდება ფიზიკურ განზომილებასა და კვეთას, როგორც კავკასიის ამ გეოსტრატეგიისა და გეოკულტურულ გაგებაში, კონკრეტულად თურქეთის სიახლოვეს

წარმოდგენილს. საქართველო არის საზღვარი, რომელიც კვეთს ტერიტორიასაც და ხალხებსაც თურქეთთან. ზოგიერთი აქტივობა AKP-ს მმართველობისას ასახავს მეხსიერების გეოგრაფიის დატვირთვას. დავუთოღლუ ამტკიცებს, რომ მეხსიერება არ იკარგება. დავუთოღლუ წარმოიდგენს თურქეთს, როგორც ცენტრალურ სახელმწიფოს, რომელიც აერთიანებს ბევრ არეალს, რომლებიც იზიარებენ იგივე იდეოლოგიურ და გეოპოლიტიკურ წარმოდგენებს, რომლებიც უკავსირდებიან თურქეთს. იგი არ უნდა განიხილებოდეს როგორც სახელმწიფო ხიდი, რომელიც მხოლოდ ორ განზომილებას აკავშირებს ერთმანეთთან, არც სასაზღვრო და არც ორდინალური სახელმწიფო, რომელიც განლაგებულია მუსლიმური ან დასავლური სამყაროების კიდეზე.

თურქეთის დიპლომატიური ურთიერთობები კავკასიაში ასახავს მის ურთიერთობებს ბალკანეთის სახელმწიფოებთან. კავკასიასა და ბალკანეთში დაგვიანებული შესვლა ქემალისტური იზოლაციონიზმის დიპლომატიურ თავისებურებებს მიეწერება. რეგიონში ამ დაგვიანებული შესვლის შემდეგ კავკასიელებმა არ მიიღეს მონაწილეობა თურქულ რეგიონალურ ინიციატივებში და აზერბაიჯანისა და სომხეთის კონფლიქტი მხოლოდ მხარეთა შორის არსებულ საკითხად განიხილებოდა. დავუთოღლუ აზერბაიჯანულ ეთნიკურ ერთობებს და სომხურ კონფლიქტს რეგიონიდან მოწყვეტილად არ მიიჩნევს. აზერბაიჯანისა და სომხეთის კონფლიქტი კავკასიის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხია; მისი გადაჭრა შესაძლებელია მხოლოდ რეგიონული სტრატეგიისა და პარამეტრების გათვალისწინებით. ამრიგად, კავკასიას სჭირდება მრავალგანზომილებიანი პოლიტიკური სქემა, რომელიც დააკავშირებს ახლომდებარე ტერიტორიებს აღმოსავლეთ ანატოლიის მიმდებარე სხვა რეგიონებთან. ყურე და აღმოსავლეთ ეგეოსის ზღვა, როგორც გეოეკონომიკა, აზერბაიჯანის ნავთობი, აღმოსავლეთ ანატოლიის წყლის რესურსები და ჩრდილოეთ ერაყის ნავთობი უნდა იყოს შეყვანილი ერთიან გეოპოლიტიკურ სტრატეგიაში (დავუთოღლუ, 2008, et al., 128).

შავი ზღვის რეგიონმა სტრატეგიული მნიშვნელობა ცივი ომის შემდეგ შეიძინა. სსრკ-ს დაშლის შემდეგ უკრაინისა და საქართველოს დამოუკიდებლობამ შეამცირა მოქმედი აქტორების რაოდენობა შავი ზღვის რეგიონში. შავი ზღვის ჩრდილოეთით ახალმა აქტორებმა პრობლემები განიცადეს უკრაინასა და საქართველოსთან რუსეთის გაუმჯობესებულ და გაძლიერებულ ურთიერთობებთან დაკავშირებით. დავუთოღლუ შავ ზღვას და მის პერიფერიას კავკასიასთან დამაკავშირებელ ზოლად მიიჩნევს და

გვთავაზობს, რომ შავი ზღვა ცენტრალურ აზიაზე გასასვლელ საზღვაო მარშრუტად ჩაითვალოს და ინფრასტრუქტურის განვითარება განხორციელდეს. სირია ახლო აღმოსავლეთში, ბულგარეთი ბალკანეთში და საქართველო კავკასიაში არ არიან მოწყვეტილი თურქეთის გეოპოლიტიკური სტრატეგიისგან (დავუთოღლუ და სხვ., 556).

1.6. თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ტრანსნაციონალური და იდეატიური საფუძველი

მოცემული ნაწილი მიზნად ისახავს განიხილოს ტრანსნაციონალიზმის, დიასპორის და ტრანსნაციონალური რელიგიური მოძრაობების კონცეპტუალური ჩარჩო. პოლიტიკის ლიტერატურამ აჩვენა, რომ მეზობელი ქვეყნები ერთმანეთზე გავლენას ახდენენ კულტურისა და რბილი ძალის პოლიტიკის მეშვეობით. ამ კონცეფციაზე ხაზგასმა მოცემულია სტივენ ვერტოვეცის იდეებში ტრანსნაციონალიზმისა და დიასპორის შესახებ მის კვლევაში (Faist/ფაისტი, 2010; Safran/საფრანი, 2010, 1991; Cohen/კოჰენი, 1991, 2007) რომლის ფარგლებშიც ის ამდიდრებს დიასპორის გაგებას საგარეო პოლიტიკის ანალიზის კონტექსტში. ონისმა (2011) აღნიშნა, რომ AKP-ს ადმინისტრაციაში მუდმივი აქცენტი კითდება რბილი ძალის მნიშვნელობასა და მის გამოყენებაზე. ყველა მეზობელ ქვეყანასთან ურთიერთობების გაუმჯობესება მართებულადაა შეჯამებული დევიზით „ნულოვანი პრობლემები მეზობლებთან“ და თურქეთის ხედვით, რომელიც უფრო მნიშვნელოვან როლს თამაშობს რეგიონულ და გლობალურ საკითხებში ურთიერთსასარგებლო ორმხრივ შეთანხმებებათა მიღმა.

ერდოღანის შემდეგი განცხადება არის თურქული ტრანსნაციონალური იდენტობის შესანიშნავი მაგალითი, რომელიც მოგვიანებით აისახა რეალურ პოლიტიკასა და ინსტიტუციურ დოკუმენტებში. ეს იმიტომ, რომ თურქეთს აქვს დიასპორებთან დაკავშირებული გარკვეული მიზანი. კიოლნში ვიზიტის დროს, თურქი მოსახლეობისადმი მიმართვისას, მან თქვა: "დიახ, ინტეგრირდით გერმანულ საზოგადოებაში, მაგრამ ნუ განიცდით ასიმილაციას. არავის აქვს უფლება წაგვართვას ჩვენი კულტურა და ჩვენი იდენტობა" (Özlem/ოზლემ & Anna/ანნა, 2011). სსრკ-ს დაშლის შემდეგ თურქეთმა სასწრაფოდ გაგზავნა დელეგაცია ცენტრალურ აზიასა და კავკასიის რესპუბლიკებში, რათა შეესწავლა ახალი სახელმწიფოების აღქმები და თურქეთისგან მოთხოვნები. ამ დელეგანტების თქმით, ისინი იყვნენ პირველი საგანგებო უცხოელი ელჩები, რომლებმაც შეისწავლეს რეგიონის სახელმწიფოები დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ. მათ განაცხადეს, რომ თითოეულ ქვეყანას სურდა დაემყარებინა

სავაჭრო- ეკონომიკური ურთიერთობები, მოემზადებინა შესაბამისი კადრები და სტუდენტები გაეგზავნა თურქეთში განათლების მისაღებად. შეიძლება დავასკვნათ, რომ თურქეთმა მიიღო სტუდენტები ცენტრალური აზიიდან მათივე ქვეყნების განვითარების მიზნით მოსამზადებლად.

1992 წლის დეკემბერში თურქმა დიპლომატებმა სახელმწიფოს შესთავაზეს "გარე თურქების" განყოფილების გახსნა თურქეთსა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის გასააქტიურებლად. გარე თურქების იდეა რეზონანსული გახდა პანთურქული ენთუზიაზმის კონტექსტში, რაც ბევრმა დიპლომატმა უარყო. მოსკოვზე ორიენტირებული საგარეო პოლიტიკის მიტოვებამ თურქეთს ნათესავ ხალხებთან დაკავშირების ისტორიული შესაძლებლობები მოუტანა; ამავდროულად, თურქეთი უკიდურესად ფრთხილი იყო, რომ არ გაეღიზიანებია რუსეთი. ტრანსნაციონალიზმი საგარეო პოლიტიკის ანალიზში პირველად იქნა კონცეპტუალიზირებული 1970 წელს საერთაშორისო ურთიერთობების ექსპერტთა მიერ, რაც ხაზს უსვამს გლობალური ურთიერთქმედებების მნიშვნელობას და მათ გავლენას სახელმწიფოთაშორის პოლიტიკაზე (Vertovec/Vertovec, 2009). ეს იყო პირველი მიდგომა საკითხისადმი უფრო სტატიური და ზემოდან ქვემოთ მიმართული პერსპექტივებიდან - „ტრანსნაციონალური“, როგორც ბუნდოვანი კონცეფცია და საერთაშორისო და მულტიეთნიკური ცნება, რომელიც გამოიყენება მშობლიური ქვეყნის საზღვრებს მიღმა ქმედებების განხორციელებისთვის. ტერმინი დამკვიდრდა მაშინ, როდესაც ანთროპოლოგიისა და მიგრაციის კვლევების დისციპლინებმა შეარჩიეს ტერმინი „ტრანსნაციონალური“ და შედეგად სიტყვა/ცნება „ტრანსნაციონალიზმი“ ახალ სამეცნიერო კონცეპტად დაამკვიდრეს (Knight/კნიგჰტ, 2004).

ტერმინი ასახავდა გრძელვადიან ურთიერთობებს და განმეორებით მოძრაობებს საზღვრებს მიღმა, სადაც აგენტები იყვნენ არა სახელმწიფოები, არამედ ცალკეული აქტორები და ორგანიზაციები (Kokot/კოკოტი et al., 2004) მიგრანტების პოლიტიკური ტრანსნაციონალური სწრაფვა მოიცავს არჩევნებში მონაწილეობას, მესამე მხარის პოლიტიკურ პარტიებსა და არასამთავრობო ორგანიზაციებში წევრობას ან კამპანიებს ორ სხვადასხვა ქვეყანაში და ლობირებას ერთი ქვეყნის ავტორიტეტის გამოყენებით, რათა გავლენა მოახდინოს მეორეზე. აქედან გამომდინარე, მოცემული დისერტაცია წარმოადგენს მნიშვნელოვან შემთხვევას თურქეთის მთავრობის ტრანსნაციონალისტური პრაქტიკის ევროპაში, განსაკუთრებით გერმანიასა და საქართველოში გავრცელების

თაობაზე კვლევისა. ტრანსნაციონალიზმი და დიასპორა აქამდე არ იყო საფუძვლიანად შესწავლილი თურქეთის რეგიონული საგარეო პოლიტიკის კონტექსტში. ამასთან დაკავშირებით არსებობს ლიტერატურა პანთურქიზმისა და პან-ისლამიზმის ცნებებზე. ეს ასახავს AKP-ს კონცეპტუალურ და იდეოლოგიურ ნიშას, რომელმაც პოპულარობა მოიპოვა მას შემდეგ, რაც პარტიამ ღიად გამოავლინა თავისი იდენტობა და დისკურსები, რომლებიც ემყარება ისლამს პარტიულ საქმიანობაში, პოლიტიკასა და ოფიციალური პირების გამოსვლებში.

ლიტერატურაში წინა პლანზე წამოიწია უპირატესმა პერსპექტივამ, რომელიც ამტკიცებს, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკამ მოახდინა სტრუქტურული ცვლილებების ადაპტირება AKP-ს მმართველობის პერიოდში, რაც თანდათან აისახება კვლევებში. თუმცა, ეს კვლევები შემოიფარგლება კონცეპტუალური ჩარჩოებით და არ ეხებოდა რეგიონის მონათესავე და რელიგიურ ერთობებს, კონკრეტულად კი საქართველოში. შესაბამისად, დისერტაცია ემპირიულად შეუწყობს ხელს საქართველოში მონათესავე ერთობების შესახებ არსებულ კვლევებს (ალკანი, 2023). კორნელის (Cornell/კორნელლ, 2012) მიხედვით თურქეთმა მოახდინა თავისი შიდა კონსერვატიული პოპულაციის მის მიერ წამოწყებულ საერთაშორისო კურსთან კონსოლიდირება. არჩევნებში გამარჯვების აღსანიშნავი გამოსვლისას პრემიერ-მინისტრმა ერდოღანმა ხაზი გაუსვა ამ კომბინაციას: „მეგობრული და მოძმე ერები ბაღდადიდან, დამასკოდან, ბეირუთიდან, ამანიდან, კაიროდან, სარაევოდან, ბაქოდან და ნიქოზიიდან“ (კორნელლი, 2012). თურქეთის საგარეო პოლიტიკას გააჩნია ორი ტიპის ორიენტაცია განსხვავებული სტრუქტურული ჩარჩოებით - გარე და შიდა განზომილებებით. გარეგნულად, თურქეთი ექვემდებარება თავისი საგარეო პოლიტიკის შემუშავებას სამხრეთ კავკასიაში გლობალური და რეგიონალური ძალების მიერ შექმნილი შეზღუდვებისა და შესაძლებლობების ფარგლებში.

შინაგანად, თურქული საზოგადოება, თავისი მრავალფეროვანი რელიგიური და ნაციონალისტური იდენტობებით, ითხოვს რეაგირებას მმართველი პარტიისგან. აუცილებელია განვმარტოთ, არის თუ არა თურქეთის საგარეო პოლიტიკა შიდა პოპულაციის მიერ წარმართული თუ კონვენციურად ინსტიტუციონალიზებული. თომას ლაილსის სტატია (ლაილსი, 2012), „ისლამი და რელიგიური ტრანსფორმაცია აჭარაში“, იკვლევს რელიგიურ და ისლამურ გარდაქმნებს თურქეთსა და აჭარაში ბოლო ორი

ათწლეულის განმავლობაში. სტატიაში ვრცლადაა განხილული აჭარა, რათა გვაჩვენოს საკითხის მასშტაბები. აღსანიშნავია, რომ სტატია ეფუძნებოდა სამ კრიტიკულ პოსტულატს, მათ შორის, რომ ეს რელიგიური ტრანსფორმაცია დომინანტური იყო ახალგაზრდა საშუალო კლასის მოსახლეობაში. აჭარის ეთნიკურმა და კულტურულმა კავშირმა საქართველოსთან განაგრძო კონვერტაციის პროცესი და გეოგრაფია გადამწყვეტი იყო ამ პროცესისთვის.

გარდა ამისა, ქართული ნაციონალიზმის და მართლმადიდებლობის შერწყმამ გამოიწვია რენაციონალიზაცია. შემდგომში ამან განაპირობა ეკლესიის კონსოლიდაცია, როგორც ავტონომიური ძალაუფლების საფუძვლისა. ამან გამოიწვია გარკვეული თავისუფლებების, მათ შორის რელიგიის თავისუფლების გარანტია. მაგალითად, საქართველოს მართლმადიდებელმა ეკლესიამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა სახელმწიფოს დამოუკიდებლობის ხელშეწყობაში. ამან განაპირობა ზემო აჭარის ზოგიერთი მაცხოვრებელის მხრიდან სახელმწიფოს ახალი მოლოდინების მიხედვით რელიგიური ორიენტაციების რეკონფიგურაცია. (Gegeshidze/გეგეშიძე & Mirziashvili/მირზიაშვილი, 2021) AKP-ს მთავრობამ გამოიყენა ნაციონალისტური მიდგომა ეთნიკური უმცირესობების, მონათესავე თემებისა და დიასპორული ჯგუფების მიმართ საკუთარი საგარეო პოიტიკის კონტექსტში.

გარდა ამისა, განხილული იქნება დიასპორის გამოყოფა მასპინძელი ქვეყნიდან საგარეო პოლიტიკის ფაქტორების გამოყენებით, რათა დადგინდეს, იყენებს თუ არა თურქეთი დიასპორას ეთნო-რელიგიური ტენდენციების კონსოლიდაციის მიზნით. თურქი ლიდერები ახორციელებენ ტრანს-პოპულიზმს საზღვარგარეთ პოლარიზაციის მისაღწევად. თურქეთის ხელისუფლებამ სტრუქტურულად შეცვალა დიასპორის არსი და მნიშვნელობა და კიდევ უფრო მოახდინა დიასპორის ინსტიტუციონალიზაცია პარტიული დღის წესრიგში. ტრანსნაციონალური საგარეო პოლიტიკა, „რელიგიური დისკურსი“ და „ისტორიული კავშირი“ ხაზს უსვამს თურქეთის კონცეპტუალური გადასვლის ისეთი ეთნიკურ უმცირესობებთან მიმართებაში, როგორიცაა ეთნიკურად თურქები, მონათესავე ერთობები ან რელიგიური ჯგუფები, რომლებსაც თურქეთი მის ფარგლებს გარეთ ნათესავებად და მონათესავე თემებად თვლის (Çobankara/ჩობანკარა, 2023) სამხრეთ კავკასიის გეოპოლიტიკური და გეოსტრატეგიული მოცემულობების გათვალისწინებით,

ტერმინი „ნეოოსმანიზმი“ აღწერს თურქეთისა და თურქული მოდგმის ხალხების სახელით განაწილებულ თურქეთის რეგიონალურ ინტერესებს.

მმართველი პარტია AKP თავს მონათესავე ხალხების „დამცველად“ თვლის. თუმცა, ნეოოსმანიზმი არ არის აქტუალური ამ კვლევაში, რადგან ის ავიწროებს კვლევის ფარგლებს. თუმცა, პირველ რიგში, რეგიონთან მიმართებაში, ტერმინი დიასპორა ფართო კონტექსტს მოიცავს, რადგან ეს არის ახალი კონცეფცია, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელია თურქეთის აფხაზური დიასპორის, თურქი მესხებისა და ბათუმის თურქების შესწავლა. როგორც ასეთი, თურქეთი არ არის ეთნო-რელიგიური ერთობების „გამგზავნი სახელმწიფო“ სამხრეთ კავკასიაში; ისტორიულად, თურქეთი იყო მიმღები ქვეყანა, წარმოშობით კავკასიელი ემიგრანტებისთვის, როგორც „მასპინძელი ქვეყანა“. თუმცა, თურქული ბიზნესისა და ეკონომიკური აქტივობების ზრდა ბათუმში შეიძლება ჩაითვალოს ტრანსპოპულაციად (Course/კურსი, 2020)

გარდა ამისა, 1648 წლის ვესტფალიის ხელშეკრულებამ დაამყარა საერთაშორისო ურთიერთობების არსებითად სეკულარული წესები, განსაკუთრებით რელიგიურ საკითხებში მთავრობის მხრიდან ჩარევისგან თავშეკავების კონცეფცია და ამ უკანასკნელის საბოლოო განცალკევება, რაც ნიშნავს პოლიტიკურ მარგინალიზაციას. მკვლევართა უმეტესობა თვლის, რომ საერთაშორისო ურთიერთობების დისკურსი არის სეკულარული, პირველ რიგში, იმიტომ, რომ რელიგია გავლენას ახდენს საერთაშორისო შედეგებზე, რომელიც მოიცავს საერთაშორისო საზოგადოებას. და ბოლოს, ყველა რელიგიური მოთამაშის გავლენა საერთაშორისო საქმეებში უკავშირდება მათ უნარს, გამოიყენონ იდეოლოგიური ძალა. ამ თვალსაზრისით, გავლენა შეიძლება იქონიონ როგორც მთავრობებმა, ისე არასახელმწიფო აქტორებმა; რელიგიურად მოტივირებული სახელმწიფოები არ არიან თავისუფალი რელიგიური დისკურსებისგან ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში (ჰაყნესი, 2021, გვ. 3). ტრანსფორმაციის პროცესი თურქეთში, როგორც მკაცრ სეკულარიზმზე დაფუძნებულ ქვეყანაში, მუდმივად იცვლება ისლამური ფესვებისადმი დაბრუნების მიმართულებით AKP-ს მმართველობის პირობებში. ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო ცვლილება არის რელიგიური დიპლომატიის მზარდი მნიშვნელობა ანკარის მცდელობებში, გააფართოოს თავისი გავლენა რეგიონებზე, მათ შორის ლათინურ ამერიკაში, ევრაზიასა და აფრიკაში.

რელიგიური დიპლომატია ეფექტურად გამოიყენებოდა არა მხოლოდ სამთავრობო ორგანოების მიერ, არამედ არასახელმწიფო აქტორების, მათ შორის სამოქალაქო საზოგადოების ჯგუფების აქტიური ჩართულობით (ოზქანი, 2014), კონსტრუქტივიზმის კონცეფციის მიხედვით "რელიგიის ბუნება და მისი კავშირი სეკულარიზმთან შეიძლება შეიცვალოს (ჰეინესი, 2007, გვ. 18) ანალოგიურად, ჰეინსი (2007) თავის ნაშრომში ამტკიცებს საერთაშორისო ურთიერთობებსა და რელიგიაზე, რომ არსებობს კონსენსუსი კონსტრუქტივიზმის ფარგლებში. თურქეთი - ნაცია, რომელიც ისტორიულად მოქცეულია მკაცრ სეკულარიზმში, განიცდის უწყვეტ ცვლილებებს AKP-ს - ისლამური ფესვების მქონე პოლიტიკური პარტიის მმართველობის პირობებში.

ისტორიულად, თურქეთი თამაშობდა შუათანა ძალაუფლების როლს, სარგებლობდა უპირატესობებით, როგორც შუამავალი და მრავალი სხვა სახელმწიფოს ყურადღების ცენტრში მყოფი. მიუხედავად ამისა, წამყვან სახელმწიფოდ ყოფნა უფრო დიდ პრესტიჟს ანიჭებს ქვეყანას, ვიდრე საშუალო ძალად ყოფნა, რაც თურქეთს აძლევდა გლობალურ პლატფორმაზე მისი გავლენის ახლებურად გაგების საშუალებას. დავუთოღლუ წარმოგვიდგენს ალტერნატიულ პერსპექტივას რელიგიის, როგორც ინსტრუმენტად გამოყენების კუთხით. ის ხაზს უსვამს ონტოლოგიურ უთანასწორობას ისლამსა და სხვა ცივილიზაციებს, კონკრეტულად დასავლეთს შორის, ამტკიცებს, რომ ეს კონტრასტები წარმოადგენს სირთულეს სოციალური მეცნიერებების სფეროში თანამედროვე ისლამის გაგების მხრივ, განსაკუთრებით კი საერთაშორისო პოლიტიკაში (Ozturk/ოზთურქი, 2021), გვ. 132) ჰეინსი ადგენს რელიგიურ მოთამაშეთა ორ განსხვავებულ ჯგუფს საერთაშორისო საკითხებში. პირველი კატეგორია მოიცავს რელიგიურ აქტორებს, რომლებიც დაკავშირებულია სახელმწიფოსთან, ხოლო მეორე კატეგორია მოიცავს სახელმწიფოსგან დამოუკიდებლად მოქმედ რელიგიურ აქტორებს.

არასახელმწიფო რელიგიური აქტორები მოიცავს რელიგიურ ადამიანებს ან ჯგუფებს, რომლებსაც აქვთ შესაძლებლობა როგორც შიდა, ისე საერთაშორისო სფეროებში მოქმედებისა და აქტიურად მონაწილეობენ ეროვნულ, საერთაშორისო და გლობალურ საკითხებში. არასახელმწიფო რელიგიური აქტორები არსებითად ამყარებენ და ავითარებენ კავშირებს მსგავს ორგანიზაციებთან საკუთარ ქვეყანაში ან გლობალური მასშტაბით. სახელმწიფოებთან ასოცირებული რელიგიური მოთამაშეები ერთმანეთთან ნაკლებად არიან დაკავშირებული, კონკრეტული ქვეყნების საგარეო პოლიტიკაზე

გავლენის მოხდენის უნარის გათვალისწინებით. გილის და კეშავარზიანის (Gill/გილი and Keshavarzian/ქეშავარზიანი, 1999) მიხედვით რელიგიური ინსტიტუტები გადამწყვეტი ფაქტორებია, რომლებიც განსაზღვრავენ როგორ ფუნქციონირებენ ერები, პოლიტიკა და ეკონომიკა. მაგალითად, თურქეთის პრეზიდენტი რეჯეფ თაიფ ერდოღანი, თავისი სიტყვებით ხაზს უსვამს ზღვარს მუსულმანობასა და სეკულარულ ორიენტაციას შორის. "ადამიანი, რომელიც საკუთარ თავს ერთდროულად მუსლიმს და სეკულარულს უწოდებს, შეუძლებელია არსებობდეს. ალაჰი ერთადერთი ავტორიტეტია, რომელიც სამყაროს მფლობელია. თქვენ არ შეგიძლიათ ერთდროულად ორივე იყოთ; თქვენ ან მუსლიმი ხართ ან საერო" (Huriyet/ჰურიეთი, 2019)

მიჩნეულია, რომ ამგვარი პარტიული შეხედულებით თურქეთმა აწარმოა თავისი საგარეო პოლიტიკა რეგიონში რბილი ძალის, როგორც პოლიტიკური ინსტრუმენტის ინსტიტუციონალიზაციის მხრივ. კვლევა ფოკუსირებულია ისლამზე, როგორც რელიგიაზე, რომელსაც თურქეთი განასახიერებს თავის საგარეო პოლიტიკაში სამხრეთ კავკასიაში და კერძოდ საქართველოში მუსულმანურ ეთნიკურ ერთობებთან მიმართებაში. თურქეთი იყენებს ისლამს თავის საგარეო პოლიტიკის შემუშავებაში სხვადასხვა ერთობებთან დასაკავშირებლად. თურქეთი ოდესღაც ითვლებოდა მისაბაძ ქვეყნად სამხრეთ კავკასიის დამოუკიდებლობა მოპოვებული სახელმწიფოებისთვის (ერდი, & Sozeri/სოზერი, 2018) ეს იყო არაინტერვენციონისტური, არაპრიმოდიალისტური სახელმწიფო, თავისი სეკულარული და ქემალისტური ორიენტაციით, მუსლიმური პოპულაციის იდენტობითა და სეკულარული სტრუქტურით, რომელიც განიხილება წარმატებულ მოდელად. ცივი ომის დროს თურქეთის ასეთი დუალისტური იდენტობა ქმნიდა მის მულტიეთნიკურ და მულტირელიგიურ სახეს, სუნიტური ისლამის დომინირებით, რითიც იგი თავიდან იცილებდა სხვა რეგიონალური აქტორების გავლენას, როგორიცაა ისლამის სალაფიტურ-ვაჰაბიტური ინტერპრეტაცია, რადგან ისინი ითვლებოდნენ უაღრესად რადიკალურ მიმდინარეობად ისლამში (Gülalp/გიულალფი, 2017)

მიუხედავად იმისა, რომ სეკულარიზმი და ისლამი თურქეთში განსხვავებულ ფენომენებად განიხილება, მათ 1970-იან წლებში პოლიტიკურ სფეროში მოახერხეს ჰარმონიული თანაარსებობა. თურქეთის სეკულარიზმი და ქემალისტური იდეოლოგია რეგიონისთვის ახალ პოლიტიკურ რეალიად ითვლებოდა. ამის მიზეზი იყო დასავლეთის

შიში იმისა, რომ დამოუკიდებლობა მოპოვებულმა სახელმწიფოებმა შეიძლება აირჩიონ პრო-ირანული კურსი, არასეკულარულ სახელმწიფოს შიიტური საგარეო პოლიტიკით ან რელიგიური განათლებით ან საუდის არაბეთის რელიგიური სკოლები, როგორც ისლამის რადიკალური ინტერპრეტაცია. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ AKP-ს მმართველობის შემდეგ თურქეთი არ ითვლებოდა მისაბაძ მოდელად, როგორც მას ხშირად მოიხსენიებდნენ რელიგიისა და სახელმწიფო საქმეების გამიჯვნის კონტექსტში. მეორე მხრივ, თურქეთი AKP-ს მმართველობის პერიოდში ითვლება უაღრესად რელიგიურ-იდეოლოგიურად. მაგალითად, დავუთოღლუმ 2010 წელს თქვა: „ერთ დღეს ჩვენ ვილოცებთ ალ-აქსას მეჩეთში“ და მოგვიანებით დაამატა: „ერთ დღეს ჩვენ ვილოცებთ აღმოსავლეთ იერუსალიმში“ (დავუთოღლუ, 2010).

თურქეთის ისლამურ-სუნიტური საგარეო პოლიტიკური აქტივობა ევროპასა და ბალკანეთში; თუმცა, მეტი უნდა იყოს გამოკვლეული თურქეთის ისლამური რბილი ძალის შესახებ საქართველოში არსებულ დიასპორებთან თუ სხვა სახის ერთობებთან მიმართებაში. მიუხედავად იმისა, რომ საკითხთან დაკავშირებული რამდენიმე ნაშრომი აღნიშვნის ღირსია, უმეტესობა კონცენტრირებულია ზოგადი რელიგიური დისკურსების გარშემო რეგიონის სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობებში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის კონტექსტში. სამართლიანობისა და განვითარების პარტია (AKP) აცხადებდა, რომ ქემალისტურმა და სეკულარულმა ელიტამ ისლამის დეპოლიტიზირება მოახდინა საგარეო პოლიტიკაში; დადგა ისლამის ხელახალი პოლიტიზირების დრო არა მხოლოდ შიდა, არამედ საგარეო პოლიტიკაში, რათა თურქეთი ხელახლა დაუკავშირდეს ისლამურ სამყაროს. მაგალითად, ბაირამ ბალჯის ჩატარებული აქვს რამდენიმე კვლევა რეგიონში ისლამური მოძრაობის საქმიანობის შესახებ. მისი ყურადღება გამახვილებულია არა ეთნიკური და რელიგიური იდენტობის მქონე ერთობებზე, არამედ სხვადასხვა ისლამურ სკოლებზე (თარიქათი ან ჯემაათი) თურქეთიდან, რათა ეფექტურად მოახდინონ სამხრეთ კავკასიაში, განსაკუთრებით კი აზერბაიჯანსა და საქართველოში არსებულ მუსლიმურ ერთობებთან კავშირზე გასვა (ბალჯი & Motika/მოტიკა, 2018)

თურქეთის, როგორც რბილი ძალის იმიჯი საქართველოში შეზღუდულია თურქეთის ისტორიული იდენტობის აღქმის გამო, რაც საქართველოსთან ოსმალეთის ურთიერთობას უკავშირდება. ანალოგიურად, ბალჯიმ და მოტიკამ (ბალჯი & მოტიკა, 2018) განაცხადეს, რომ საჭიროა საქართველოში არსებული მუსლიმებით დასახლებულ რეგიონებში საველე

სამუშაოების ჩატარება და მუსლიმთა თემებსა და საქართველოს სახელმწიფოს შორის ურთიერთობის შესწავლა. აღნიშნული სტატია არ განიხილავს ისლამს, როგორც ტრანსნაციონალურ ინსტრუმენტს. მნიშვნელოვანია გამოვიკვლიოთ რელიგია (ისლამი), როგორც ერთგვარი სახელმწიფო ინსტრუმენტი, როგორც ეს განხილულია მანდევილისა და ჰამიდის კვლევაში (Mandeville/მანდევილი and Hamid/ჰამიდი, 2018) კვლევა ამტკიცებს, რომ ისლამური პარტიები ახლო აღმოსავლეთში, როგორიცაა Ikhwani Muslim Brotherhood ეგვიპტეში და Nahdawis and Ennahda მაროკოში, ბაძავენ AKP-ს პოლიტიკური ისლამის იმიჯის კუთხით (ჰამიდი, 2017, გვ. 259).

მეორე მხრივ, სანიკიძემ და ვოლკერმა (Sanikidze/სანიკიძე and Walker/უოკერი, 2004) ქიოქსალმა Köksal/ქოქსალი et al., 2019) და ბარამიძემ Köksal/ქოქსალი et al., 2019) დაადგინეს, რომ თურქეთი ფინანსურად უჭერს მხარს ადგილობრივ ერთობებს რელიგიურ საქმიანობაში. ლიტერატურა ასევე გთავაზობთ თურქეთის ისლამური საგარეო პოლიტიკის კონცეპტუალიზაციას საქართველოში. არსებობს დიდი მოცულობის ლიტერატურა რბილი ძალის შესახებ, რომელიც ჰარვარდის პროფესორმა ჯოზეფ ნაიმ შექმნა 30 წლის წინ. ნაი (ნაიი, 2011) ასახავს რბილი ძალის ქცევას, როგორც „უნარს მოახდინოს სხვებზე ზემოქმედების შესაძლებლობა დღის წესრიგის შედგენის, დარწმუნებისა და პოზიტიური მიზიდულობის გამოწვევის მიზნით, სასურველი შედეგების მისაღწევად“. ჯოზეფ ნაისეული რბილი ძალის განმარტება, როგორც გულისა და გონების მოსაგები სტრატეგიისა, დავუთოღლუს „გულის გეოგრაფიის“ იდეების იდენტურია, რომელიც განისაზღვრება როგორც ემოციური კავშირი სხვებთან, როგორც თურქეთი ხედავს ისტორიულ, რელიგიურ, კულტურულ და ენობრივ კავშირებს. თურქეთი მხარს უჭერს მუსლიმ თემს საქართველოში ფინანსური, ჰუმანიტარული და სტიპენდიის მხარდაჭერით ან სხვა საშუალებებით, როგორიცაა ისლამური პუბლიკაციები, რელიგიური განათლება და მეჩეთების განახლება.

რამდენიმე კვლევამ დაადგინა კავშირი რელიგიურ ტრანსნაციონალიზმსა და საერთაშორისო ურთიერთობებს შორის, რაც ამ სფეროში ბოლო დროს დაინერგა. პირველი მოცემულია 1986 წელს, ადედ დავიშას რედაქტირებულ წიგნში, „ისლამი საგარეო პოლიტიკაში“ რომელმაც შეისწავლა ისლამის როლი, როგორც ძირითადი მოტივატორი, თუმცა, თურქეთი გამორიცხული იყო აღნიშნული მიდგომიდან მისი სეკულარული იდენტობის გამო. კუბალკოვამ (2000) ასეთ დინამიურ საერთაშორისო კურსს

პოლიტიკური თეოლოგია (IPT) უწოდა. კუბალკოვა სწავლობდა რელიგიას კონსტრუქტივიზმის ფარგლებში, მათ შორის რელიგიისა და კონსტრუქტივიზმის ქვეთემებს. ჰეინესის (2013) წიგნები შესავალი საერთაშორისო ურთიერთობებსა და რელიგიაში და რელიგიური ტრანსნაციონალური აქტორები და რბილი ძალა (2008). მეორე მხრივ, ჰეინსი (2013) ამტკიცებს, რომ რელიგია საერთაშორისო ურთიერთობებში ძალიან გვიან ჩაერთო როგორც ფაქტორი და კვლევა შემოიფარგლებოდა პოლიტიკური უსაფრთხოებითა და ეკონომიკით (გვ. 44).

თურქეთი მოქმედებს როგორც მესამე მხარე ისლამის, როგორც სახელმწიფოებრიობის იარაღად გამოყენებისას, როდესაც რელიგია (ისლამი) გამოიყენება როგორც ინსტრუმენტი საგარეო პოლიტიკაში. (ჰეინსი 2008, 2013) ამას ადარებს ჯოზეფ ნაის რბილი ძალის კონცეფციას და აღნიშნავს რელიგიის, როგორც ტრანსნაციონალური ფაქტორის როლს. კვლევა აღნიშნავს, რომ რბილი ძალა არის პოლიტიკური დღის წესრიგის დადგენის და პოლიტიკური დებატების განსაზღვრის ინსტრუმენტი, რომლითაც იწარმოება პოლიტიკური დისკურსი (ჰეინსი, 2013, გვ. 45) შესაბამისი წიგნი რედაქტირებულია იოდიკის (Jödicke/იოდიქე, 2018) მიერ. ნაშრომი სახელწოდებით „რელიგია და რბილი ძალა სამხრეთ კავკასიაში“ არის ერთ-ერთი შესაბამისი კვლევა ამ კუთხით; წიგნი ეფუძნება ჰეინსისა და ჯოზეფ ნაის კონცეპტუალურ ჩარჩოს, რათა დაინახოს, თუ როგორ გამოიყენება რელიგიური ტრანსნაციონალიზმი საერთაშორისო ურთიერთობებში, როგორც რეგიონში პოლიტიკური ინსტრუმენტალიზაციის საშუალება.

ქაიას და დრიმერის (Kaya/ქაია & Drhimeur/დრჰიმეური, 2022) მიხედვით დიასპორის პოლიტიკასა და რელიგიურ დიპლომატიაში თურქეთსა და მაროკოში, თურქეთი იყენებს რელიგიას, როგორც დიპლომატიას საზღვარგარეთ მცხოვრებ თურქებთან დასაკავშირებლად. კვლევამ დაასკვნა, რომ თურქეთი ახორციელებს რელიგიის ინსტრუმენტალიზებას ქვეყნის გარეთ მყოფ თურქებთან ურთიერთობის შენარჩუნებისთვის. თუმცა, სტატიაში მოცემულია ინფორმაცია სახელმწიფოებისა და რელიგიური თანამშრომლობის შესახებ. მასში არ არის ნახსენები, თუ როგორ იყენებს სახელმწიფო თავის რელიგიურ გავლენას არათურქული წარმოშობის თემებზე. ის შემოიფარგლება პოლიტიკური მობილიზაციით და ტრანსნაციონალური პოლიტიკური საქმიანობით. ლიტერატურაში მხოლოდ რამდენიმე ნაშრომი ადასტურებს, იყო თუ არა ისლამი ინკორპორირებული თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში AKP-ს მმართველობის

პერიოდში. ისეთი ავტორები, როგორებიცაა ვარნინგი და ქარდაში (ვარნინგი & კარდაში, 2015), მანდვილი და ჰამიდი მანდვილი და ჰამიდი (მანდევილი & ჰამიდი, 2018) და ლორდი (ლორდი, 2018) ამტკიცებენ, რომ წიგნები რელიგიისა და პოლიტიკის შესახებ რელიგიური და პოლიტიკური კულტურის წყაროებია და შემდგომ იკვლევენ, იყო თუ არა თურქეთის საგარეო პოლიტიკა რელიგიურად მოტივირებული. თურქეთის რბილი ძალა კავკასიაში, ახლო აღმოსავლეთთან შედარებით, სადაც თურქეთის რბილი ძალა წარმოდგენილია, ექსტრაორდინალური ამბავია.

განვითარებადი სახელმწიფოების უმეტესობა იყენებს რელიგიას ტრანსნაციონალურ პოლიტიკაში და თურქეთი არის ერთდადერთი ასეთი სახელმწიფო, რომელმაც ამ კვლევაშია მიუთითებული იმ კონტექსტში, რომ თურქეთმა შეიცვალა თავისი იდენტობა. ეს იდენტობა უფრო მეტად ემყარება რწმენას, ვიდრე სეკულარულ იდეოლოგიას. მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს მნიშვნელოვანი ლიტერატურა რელიგიის, განსაკუთრებით კი ისლამის შესახებ, ეს კვლევა აფართოებს არსებულ ლიტერატურას იმის შესწავლით, მოახდინა თუ არა AKP-მ რელიგიის ინსტრუმენტალიზაცია თავის საგარეო პოლიტიკაში. აჰმედ ერდი ოზთურქის მიერ შესრულებული ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნამუშევარი, რელიგია, იდენტობა და ძალაუფლება: თურქეთი და ბალკანეთი ოცდამეერთე საუკუნეში, განიხილავს AKP-ს რელიგიური, იდენტობისა და ძალაუფლებრივ აქტივობებს ბალკანეთში, ხოლო მისი ადრეული სტატია (ერდი, 2016) რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სამინისტროს შესახებ არის AKP-ს იდეოლოგიის ობიექტური გამოკვლევა. ერდი მტკიცედ ამტკიცებს, რომ მმართველმა პარტია AKP-მ მოახდინა სუნიტური ისლამის დისკურსის ცენტრალიზება, რათა გაეძლიერებინა თავისი ძალაუფლება და გამოიყენა იგი როგორც პრო-სექტანტური სუნიტური საგარეო პოლიტიკა.

სამხრეთ კავკასია შეიძლება არ იყოს ბალკანეთის სახელმწიფოების მსგავსი; თუმცა, საქართველოსა და აზერბაიჯანის რელიგიური თემების საკითხი თურქეთის ტრანსნაციონალურ პოლიტიკას AKP-ს მმართველობის დროს დაემატა. ოზთურქი, განსხვავებით სხვა ავტორებისგან, რომლებიც დაახლოებულნი არიან AKP-ს კადრებთან, შორს დგას მეცნიერთა იმ ძირითადი ნაწილისგან, რომლებიც იწონებენ AKP-ს პოლიტიკურ დღის წესრიგს; შესაბამისად, მისი ნამუშევრები მიკერძოებულია. გოზაიდინის სტატია - რელიგია, როგორც რბილი ძალა თურქეთის საერთაშორისო ურთიერთობებში, ხშირად არის გამოყენებული თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში

რელიგიის როლის შესასწავლად, განსაკუთრებით იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორ შეუძლია თურქეთმა გამოიყენოს რელიგია, როგორც რბილი ძალის ერთერთი ფორმა. გოზაიდინი სხვებთან ერთად მოიცავს კავკასიას. კვლევაში ხაზგასმულია, რომ TIKA არის ყველაზე გავლენიანი ორგანიზაცია თურქეთში, საქართველოში და აზერბაიჯანში. თუმცა, მასში ნაკლებია ინფორმაცია თურქეთის რელიგიური საგარეო პოლიტიკის შესახებ საქართველოში არსებულ ეთნო-რელიგიურ თემებთან დაკავშირებით.

დასასრულს, ისტარი არის ერთ-ერთი ავტორი, რომელიც თვლის, რომ თურქეთი არის ერთ-ერთი ქვეყანა, რომელიც იყენებს რელიგიას საგარეო პოლიტიკის ინსტრუმენტად (გოზაიდინი/გოზაიდინი, 2010). აღნიშნული რესურსების შესწავლა სასარგებლოა თურქეთის სხვა სახელმწიფოებთან ურთიერთობის პერსპექტივის შესასწავლად. თუმცა, საკითხი, თუ როგორ ახდენს AKP სხვა ეთნო-რელიგიური ერთობების ინსტრუმენტალიზებას, ჯერ კიდევ საფუძვლიან შესწავლას საჭიროებს. ამისათვის გამოყენებულია დავუთოღლუს წიგნი, სტრატეგიული სიღრმე, სხვა მწერლებთან ერთად, რომლებიც წერდნენ ამ საკითხთად დაკავშირებით. ლიტერატურის პრობლემა, რომელიც შეისწავლის იდეოლოგიურ როლს ან რელიგიაზე ორიენტირებულ საგარეო პოლიტიკას, არის ის, რომ მას სჭირდება რეგიონთან დაკავშირებული მეტი ემპირიული ფაქტების დამუშავება. მაშასადამე, ეს მნიშვნელოვან ხარვეზს წარმოადგენს ლიტერატურაში. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რეგიონში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის იდეური ფაქტორების მიმართ ჰოლისტიკური მიდგომაა საჭირო. თურქეთის საგარეო პოლიტიკამ 16 ივლისის სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობის შემდეგ რეგიონში ახალი აგრესიული ფორმა მიიღო, რომელიც არ არის გამოწვლილვით შესწავლილი, იგი მხოლოდ შეზღუდულ კვლევებში აისახა (არასი, 2017), რომელიც იძლევა იმის მიმოხილვას, თუ როგორ შეიცვალა თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ინსტიტუციურად.

15 ივლისის შემდეგ, ერთ-ერთმა ამერიკელმა ექსპერტმა თბილისში, რონდელის ფონდის მიერ ორგანიზებულ უსაფრთხოების კონფერენციაზე თურქეთი რეგიონისთვის და მეზობელი ქვეყნებისთვის „არასაიმედოობის ექსპორტიორის“ სახით განსაზღვრა. იმის გასაგებად, თუ როგორ და რატომ შეიცვალა თურქეთის საგარეო პოლიტიკური იდენტობა, რამდენიმე წინა კვლევამ შეისწავლა ეს ცვლილება, როგორც ფონი და იდეოლოგიური მამოძრავებელი. მეორე მხრივ, იავუზი (Yavuz/იავუზი, 2003) განმარტავს თურქეთის სახელმწიფო ისლამური პოლიტიკური იდენტობის კონსტრუქტს სეკულარულ და

ისლამურ ორიენტაციასთან შედარებით. ანალოგიურად, მურინსონი (Murinson/მურინსონი, 2006) აღწერს ცვლილების ისტორიულ ფონს თავის ნაშრომში სახელწოდებით "თურქეთის საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიული სიღრმის დოქტრინა" (Danforth/დანფორთი, 2008) და იკვლევს იდეოლოგიასა და პრაგმატიზმით მოტივირებულ საგარეო პოლიტიკას ათათურქიდან მოყოლებული AKP-ს მმართველობამდე (არასი, 2000; (არასი/2000; (არასი, 2012; (არასი/2012; (არასი, 2014). ნაშრომში განხილულია, თუ როგორ მოახდინა დავითოღლუმ „მრავალგანზომილებიანი საგარეო პოლიტიკის ფორმირება“.

ყოველივე ამაზე დაყრდნობით სოზენი (სოზენი, 2010) ამტკიცებდა, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა AKP-ს პერიოდში არის „რეაქციონისტული ტრადიციულ“ საგარეო პოლიტიკაზე; სხვებისგან განსხვავებით, სოზენი აანალიზებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ფორმირებას ნორმატიული ასპექტებით. სამხრეთ კავკასიაში მის გავლენებსა და განხორციელებასთან დაკავშირებით გავრცელებულია ნაციონალისტური დისკურსი, გაჟღენთილი რელიგიური და ეთნიკური კავშირების წინა პლანზე წამოწევით; განიხილება რელიგიის წამოყვანი როლი, რათა შესწავლილ იქნას თურქეთის რელიგიურ საკითხთა სახელმწიფო სამინისტროს იდეოლოგიური საქმიანობა რეგიონში სხვა ინსტიტუტებთან ერთად. თუმცა, არ არსებობს ყოვლისმომცველი ემპირიული კვლევა ხსენებული სამინისტროს, როგორც რელიგიური ინსტიტუტის საქმიანობის თაობაზე სამხრეთ კავკასიასა და საქართველოში. ის არ არის საფუძვლიანად შესწავლილი, რადგან შეიძლება დავასკვნათ/ვივარაუდით, რომ აღნიშნული საკითხის გამოკვლევამ შესაძლებელია უარყოფითად იმოქმედოს საქართველოსა და თურქეთს შორის ურთიერთობაზე, ან ეს საკითხი განიხილება როგორც კონფიდენციალური/სენსიტიური. გარდა ამისა, აქ ივანოვის (Ivanov/ივანოვი, 2011) სტატია შეიძლება იქნას მოყვანილი, რადგან ეს არის ერთადერთი სტატია, რომელიც ეხება თურქეთის რელიგიურ საქმიანობას აჭარაში.

გარდა ამისა, ტერ-მატევოსიანმა (ტერ-მატევოსიანი, 2014) განიხილა თურქეთის რილიგიის საქმეთა სამინისტროს აქტივობები აჭარის რეგიონში და განმარტა, თუ როგორ მოხდა რბილი ძალის აქტივობების ნაციონალიზაცია AKP-ს ხელისუფლების დროს. იგივე ავტორი თურქეთის კულტურულ აქტივობებს დეტალურად აღწერს სხვა სტატიაში (Ter-ტერ-მატევოსიანი, 2017). ივანოვიც და ტერ-მატევასიონიც მიიჩნევენ, რომ თურქეთის მიერ საქართველოში ეთნიკურ კავშირებზე აქცენტირება ნეგატიურად აღიქმება ქართული საზოგადოების, განსაკუთრებით კი საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიის მიერ

(GOC). ორივე კვლევა ხაზს უსვამს სამინისტროს საქმიანობას აჭარის რეგიონში. თუმცა, ისინი შემოიფარგლებიან კონრეტული რეგიონის (აჭარა) გაშუქებით და სვამენ კითხვას, განაგრძობს თუ არა თურქეთის რელიგიის საქმეთა სამინისტრო თავის საქმიანობას თურქულ რელიგიურ თემებზე საქართველოში და სხვა რელიგიურ ჯგუფებთა მიმართებაში. სანიკიძე და უოლკერი (სანიკიძე/უოკერი, 2004) განიხილავენ ისლამსა და ისლამურ პრაქტიკას საქართველოში და აღნიშნავენ, რომ თურქეთს აქვს აჭარის მუსლიმებთან გარკვეული კავშირები და გავლენები (გვ. 7). ამ კვლევებში ცენტრალური ხარვეზი შესამჩნევად, თემა შემოიფარგლება ქვეთავებით და არ არის შეფასებული სახელმწიფო იდენტობის ტრანსფორმაციით.

ბეჰლულის (Behlul/ბეჰლული, 2014) მიხედვით, დავითოღლუ იყო პირველი პოლიტიკოსი და ინტელექტუალი, ვინც ისლამი წარმოიდგინა, როგორც საგარეო პოლიტიკის პრაგმატული ინსტრუმენტი. უფრო მეტიც, კვლევა შეისწავლის დავუთოღლუს ისლამიზმის იდეებს. ისლამური ფაქტორი ნაკლებად არის განხილული კვლევაში იმის გამო, რომ ის უმნიშვნელო ფაქტორია AKP-ს საგარეო პოლიტიკის ანალიზისას საქართველოს, განსაკუთრებით კი სამხრეთ კავკასიის რეგიონის მიმართ. თუმცა, თუ ის გამოყენებული იქნება, როგორც იდენტურობის შექმნის ერთადერთი ფაქტორი, მაშინ ეს იქნება ერთადერთი ცენტრალური ცნება, რომლის მეშვეობითაც შეიძლება ოპერირება საკითხზე მსჯელობისას. თავისი წინააღმდეგობრივი წიგნის - „სტრატეგიული სიღრმე“ მეშვეობით დავუთოღლუ ისლამის პარალელურად განიხილავს თურქეთის გეოპოლიტიკურ ასპექტს, რაც შეიძლება ჩაითვალოს პანისლამიზმად. დავუთოღლუსთვის ისლამი არ არის მხოლოდ რელიგია, რომელიც შემოიფარგლება მხოლოდ გარკვეული რეგიონებით; ისლამი აკავშირებს რეგიონებს და იგი სცდება გეოგრაფიას.

დავუთოღლუმ დააკავშირა ბალკანეთი კავკასიასთან, რამაც მიგვიყვანა იმის გაგებამდე, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ბალკანეთში შეიძლება მისაბაძი მოდელი გახდეს კავკასიაშიც, რეგიონთან გეოპოლიტიკური სიახლოვის გამო. მისი დებულებები კარგად განსაზღვრავს, თუ როგორ არის ისლამი თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში პოლიტიკური სფეროს განუყოფელი ნაწილი. თითოეული მეჩეთის და ისლამური ინსტიტუტის დანგრევა ბალკანეთში უარყოფითად იმოქმედებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე და თურქეთის ამ რეგიონიდან მოწყვეტას მგამოიწვევს. დავუთოღლუ

ხედავს, რომ რეგიონში თურქული ისლამური ინსტიტუტების ან მეჩეთების ნაკლებობა ნიშნავს, რომ თურქეთი კარგავს თავის ბერკეტებს რეგიონში რელიგიური ასპექტის თვალსაზრისით. დავუთოღლუ ამტკიცებდა, რომ ცივი ომის შემდეგ ისლამი გახდა გლობალური ფაქტორი, რომელიც მანამდე შემოიფარგლებოდა მხოლოდ აფრიკითა და აზიით, ალბანეთიდან ყაზანამდე, ბოსნიიდან ჩეჩნეთამდე და ყირიმიდან თათარისტანამდე. ამ რეგიონში ისლამური იდენტობა გადაიქცა აზიურ იდენტობად გეოკულტურული იმპერატივებიდან გამომდინარე.

1.7. თურქეთის სახელმწიფო პოლიტიკა: დიასპორა და ნათესავი ერთობები

მოცემულ ნაწილში კვლევა მიზნად ისახავს დიასპორის საკითხების შედარებას AKP-ს მმართველობის პერიოდებთან. ლიტერატურაში ხელმისაწვდომია თურქეთის ახალი დიასპორული პოლიტიკის ფართო კურის AKP-ს მმართველობისას, თუმცა, ეს კვლევა ყურადღებას ამახვილებს თურქეთის ახალი დიასპორის პოლიტიკის, ურთიერთობისა და საგარეო პოლიტიკის უნიკალურ ასპექტებზე, რომლებიც ფართოდ არ ყოფილა გაშუქებული წინა აკადემიურ ნაშრომებში. დიასპორამ, როგორც სადავო კონცეფციამ პოპულაროობა მას შემდეგ მოიპოვა, რაც თურქეთმა დააარსა ინსტიტუტი, რომელიც ცალსახად მუშაობს დიასპორის საკითხებზე. მას შემდეგ თურქეთი დიასპორას სახელმწიფო მოხელეების მეშვეობით უკავშირდება და ცდილობს კონცეფციის მნიშვნელობა გადაიტანოს იდენტობაზე დაფუძნებულ დისკურსში. თურქეთის დიასპორული იდენტობს - ის, თუ როგორ ხედავს თურქეთი დიასპორას, რათა ჩამოაყალიბოს თავისი იდეოლოგიური პოზიცია და მოახდინოს დიასპორული თემების ინტეგრირება თურქეთის უფრო ყოვლისმომცველ გეოპოლიტიკურ იმპერატივებში, არის მრავალი სახის კვლევის საგანი (ოქტემი, 2014).

1990-იანი წლებიდან მოყოლებული, ტერმინმა „დიასპორა“, რომელიც ისტორიულად აღნიშნავდა გარკვეული ჯგუფების ნარატივებს, მნიშვნელოვანი აკადემიური ინტერესი გამოიწვია. ტერმინი თავდაპირველად გამოიყენებოდა სამშობლოს გარეთ მცხოვრები რელიგიური ან ეთნიკური ჯგუფების აღსანიშნავად (ფაისტი, 2010, გვ. 9). ეს კონტექსტი განსხვავდება ევროპაში და ბალკანეთის ქვეყნებში არსებული თურქული დიასპორის ორდინალური გაგებისგან. მნიშვნელოვანია საქართველოში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ახალი ტიპოლოგიის შემუშავება. ერთი არგუმენტი არის ის, რომ თურქეთმა 1991 წელს გამოიყენა რეალური პოლიტიკა რეგიონში, სტრატეგია, რომელიც

განისაზღვრება როგორც მტკიცე ძალა (hard power). ეს ეწინააღმდეგება რბილი ძალის ცნებას, რომელიც პირველად შემოგვთავაზა ჯოზეფ ნაიმ 1990 წელს, რომელიც გამოიყენება როგორც დამატებითი სტრატეგია სასურველი შედეგის მისაღწევად საპირისპირო მხარის კულტურული, სოციალური, იდეოლოგიური და პოლიტიკური საშუალებებით დარწმუნებით. თურქეთი აწარმოებს სხვადასხვა რბილი ძალის აქტივობეს მის საზღვრებს გარეთ, რათა გააფართოვოს თავისი კულტურული და გეოპოლიტიკური გავლენა. დიასპორის ინსტიტუციონალიზაცია არ შემოიფარგლება მხოლოდ საზღვარგარეთ მცხოვრები სამუშაო ძალით და ეთნიკურად თურქებით. YTB-ის პრეზიდენტის თქმით, ამ ჯგუფებს აქვთ კულტურული და ემოციური კავშირი თურქეთთან (Agarwal/აგარვალი et al., 2023)

ისეთი ქვეყნისთვის, როგორიც თურქეთია, რომელიც ისტორიულად უკავშირდებოდა ბევრ რეგიონს, დიასპორა უნდა განისაზღვროს, როგორც „კულტურული დიასპორა“ (Recep/რეჯეპი et al., 2022) თურქეთმა თავისი დიასპორა პასიური სუბიექტიდან საგარეო პოლიტიკის აქტიურ მონაწილედ გადააქცია, მსოფლიოს მასშტაბით კიდევ ერთი თურქული დიასპორის გაერთიანებით 20 მილიონი ადამიანის სახით, რომლებიც იზიარებენ კულტურულ, რელიგიურ და ეთნიკურ კავშირებს თურქეთთან. ეს ტრანსფორმაცია მნიშვნელოვანი მოვლენაა თურქეთის დიასპორასთან ურთიერთობის კონტექსტში. YTB-მ მოაწყო ცოტა ხნის წინ დიასპორის მეორე ფორუმი ბურსაში, ოსმალეთის იმპერიის ისტორიულ დედაქალაქში, რომელიც კულტურულ დედაქალაქად იქნა შერჩეული თურქული სახელმწიფოების ორგანიზაციის (OTS) მიერ. OTS-მა ორგანიზაციის 2023 წლის კულტურულ დედაქალაქად ქალაქი შუშა აირჩია მთელი რიგი ღონისძიებების ორგანიზებისთვის. დიასპორის მეორე ფორუმის ფარგლებში OTS-ს წევრი ოთხი ქვეყნის - აზერბაიჯანის, უზბეკეთის, ყაზახეთისა და ყირგიზეთის დიასპორიების განხილვა ჩატარდა. თურქეთი არის როგორც მასპინძელი, ასევე სამშობლო (Kin) სახელმწიფო, რაც მას მნიშვნელოვან სუბიექტად აქცევს (Yener-Roderburg/ენერ-როდერბურგი & Yetiş/იეთიşi, 2024)

მოცემული ნაშრომი წარმოადგენს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მექანიზმის შესწავლას, რომელიც იკვლევს საქართველოში წარმოდგენილ თურქული წარმოშობის დიასპორებს. თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში დიასპორის საფუძვლიანი ანალიზის მიზნით სწორედ AKP-ს მმართველობის პერიოდი უნდა იქნას შერჩეული, რადგან

დიასპორის შესწავლა, დისკურსები, ოფიციალური განცხადებები, ინსტიტუტები, აქტივობები და პოლიტიკის შემუშავება ამ კუთხით პირველი შემთხვევაა თურქეთის პოლიტიკურ ისტორიაში, როდესაც დიასპორა კონცეპტუალურად და სტრუქტურულად განვითარდა, როგორც სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკური ინსტრუმენტი. დიასპორა წარმოიქმნება საერთაშორისო მიგრაციის შედეგად, რაც იმას ნიშნავს, რომ ადამიანები გაფანტულნი და დასახლებულნი არიან სხვა ქვეყნებში. გარდა ამისა, იგი ასახავს ადამიანთა ჯგუფს, რომლებიც იზიარებენ კულტურულ, და ეთნიკურ წარმომავლობას და ცხოვრობენ თავიანთი ქვეყნის ფარგლებს გარეთ (Bahçecik/ბაჰჩეციკი, 2020)

მიგრაციის მკვლევრები დიასპორას აღწერენ, როგორც შიდა ხელისუფლების ჩართულობას დიასპორასთან პოლიტიკური ინტერესების გამო. ეს განსაზღვრება დიასპორისადმი თანამედროვე მიდგომაა, რაც განასხვავებს მას დიასპორის კლასიკური განმარტებისგან, რომელიც ყურადღებას ამახვილებს ებრაელების, სომხების და ბერძნების პირველ გადასახლებებზე. თავდაპირველი განმარტება ხაზს უსვამს წარმოშობის ქვეყნების პოლიტიკურ, კულტურულ და სოციალურ ჩართულობას გარეთ მყოფ ხალხთან. მკვლევრები თანხმდებიან, რომ დიასპორა განისაზღვრება, როგორც „წარმოსახვითი ჯგუფი, რომელიც ცხოვრობს მათი წარმოშობის ქვეყნის ფარგლებს გარეთ“ (Vertovec/ვერტოვეცი, 2013, გვ. 63) უფრო ფართო გაგებით, დიასპორა კარგად არის აღწერილი შაინის და ბარტის მიერ (Shain/შეინი & Barth/ბართი, 2003, გვ. 452) როგორც საერთო წარმოშობის ადამიანები, რომლებიც ცხოვრობენ (არა მუდმივად), თავიანთი ეთნიკური ან რელიგიური სამშობლოს საზღვრებს გარეთ – იქნება ეს სამშობლო ფიზიკური თუ სიმბოლური, დამოუკიდებელი თუ უცხოეთის კონტროლის ქვეშ.

თეორიულად, საერთაშორისო კვლევებში ხაზგასმულია ის ფაქტი, რომ დიასპორა გავლენას ახდენს საშინაო პოლიტიკაზე, როგორც დამოუკიდებელი აქტორი და რომ დიასპორის საქმიანობა დაკავშირებულია აქტორთა ქმედებებთან და პრეფერენციებთან. აუცილებელია განასხვავოთ მონათესავე სახელმწიფოების მრავალეროვნული პოლიტიკური მოწყობა და ეროვნული პოლიტიკის გავლენა, რადგან ეს განსხვავებები ხშირად ბუნდოვნადაა წარმოდგენილი რეალურ სამყაროში არსებულ სცენარებში. ეს სცენარი აქტუალურია სიტუაციებისთვის, როდესაც მიგრანტთა პოპულაციები ურთიერთკავშირშია გარკვეულ ტერიტორიებზე ათწლეულების ან თუნდაც საუკუნეების განმავლობაში (Straumann/შტრაუმანნი, 2008) მაგალითად, ეთნიკურმა თურქებმა

ბულგარეთი თავიანთ სახლად აქციეს ოსმალეთის იმპერიის დაშლის შემდეგაც. 1980-იანი წლების ბოლოს კომუნიზმის დაშლის შემდეგ, თურქული წარმოშობის ბულგარელების უმეტესობა ბულგარეთიდან გააძევეს და ისინი თურქეთის მოქალაქეები გახდნენ. ბულგარეთის ევროკავშირში გაწევრიანებამ თანდათან გააჩინა წევრობისა და მობილობის ახალი მოდელი. მიგრანტთა დიდმა ნაწილმა დაიბრუნა ბულგარეთის მოქალაქეობა და მხარი დაუჭირა ბულგარეთში თურქული უმცირესობების წარმომადგენელ პარტიას (შაინ და ბარტი/შაინ და ბარტი, 2003).

თურქეთში, ოსმალეთის იმპერიის ტერიტორიული და პოლიტიკური მემკვიდრეობა კვლავ აკავშირებს თურქ ეთნოსს შემთხვევით დიასპორებთან. მეორადი მიგრაცია წარმოქმნის წევრობის ახალ ტიპებს, რომლებიც აკავშირებს ქვეყანას ემიგრანტებთან სხვა ქვეყნებიდან (მიგრაციული დიასპორები). თურქეთმა შეცვალა იდენტობა, როგორც მშობლიურმა სახელმწიფომ, აამაღლა ჯგუფების ცნობიერება მშობლიური სახელმწიფოს გარეთ (თურქეთი); ამგვარად, ტრანსნაციონალური მიზნების მისაღწევად თურქეთმა განიცადა სტრუქტურული ცვლილებები, შექმნა ახალი ფონდები და ინსტიტუტები მის საზღვრებს გარეთ წარმოდგენილ პოპულაციაზე დასაკვირვებლად. ისინი შეიძლება ცხოვრობდნენ მასპინძელ ქვეყნებში, როგორც მოქალაქეები, მაგრამ არიან თავიანთი სამშობლოს ნაწილი, მათი იდენტობიდან გამომდინარე. ამ შემთხვევაში, საერთაშორისო ურთიერთობებისა და დიასპორის კვლევის სფეროებში, რომელიც არ არის გამოკვლეული, ტერმინი „ჯგუფის შიგნით“ ან „ერთ-ერთი მათგანი“ მტკიცედ არის კავშირში მათ მშობლიურ სახელმწიფოსთან (შაინ და ბარტი, 2003).

კოენისთვის (Cohen/კოჰენი, 2008) დიასპორები შეიძლება „არსებობდნენ კიბერსივრცეში, ფიზიკურ ადგილას“, ან, როგორც ბენედიქტ ანდერსონი (Anderson/ანდერსონი, 1996)ამტკიცებს, „საერთო წარმოსახვის მეშვეობით“ მის ცნობილ ნაშრომში სახელწოდებით „წარმოსახვითი ერთობები“. კოენი გვთავაზობს გლობალური დიასპორის ცხრა საერთო ელემენტს, რომელსაც განასახიერებს თანამედროვე დიასპორული ერთობები. რაც შეეხება დიასპორის კვლევებს თურქეთში, სახეზეა თურქეთში მაცხოვრებელი აფხაზების თაობაზე ჩატარებული კვლევები. ვინდიმიანი (Vindimian/ვინდიმიანი, 2010) იკვლევს თურქეთში აფხაზურ დიასპორას, მათ სავაჭრო ურთიერთობებს აფხაზეთთან და მათ გავლენას თურქეთის მთავრობაზე (Öktem/öktem & 2014; მენცუტეკი, 2014; 2017) მეორე მხრივ, აქსელი (Aksel/აქსელი, 2014) ერთ-ერთია იმ

მცირერიცხოვან მეცნიერთაგან, რომლებიც მუშაობენ ევროპაში თურქულ დიასპორაზე. მისი ხშირად ციტირებული სტატია სათაურით "ნათესავები, მიგრანტი მუშახელი, დიასპორები: თურქეთის ტრანსნაციონალური ერთობების მშენებლობა საზღვარგარეთ" აანალიზებს თურქეთის ახალ სახელმწიფო პოლიტიკას და სწავლობს საზღვარგარეთ მაცხოვრებელ ემიგრანტებსა და ეთნიკურად ნათესავ ჯგუფებს ბოლო წლების განმავლობაში; თურქეთი ავლენს მეტ ინტერესს საზღვარგარეთ არსებული დიასპორების ან ნათესავი ჯგუფებისადმი წინა ხელისუფლებასთან შედარებით.

ეს მნიშვნელივანი ფაქტორია გეოპოლიტიკურ სფეროში თურქეთის მიერ განხორციელებული აქტივობების მხრივ. ჰათაის და ციარასის-ის (ჰატაი; ციარასი, 2019) კვლევა მოიცავს თურქეთის დიასპორულ პოლიტიკას ევროპის, ახლო აღმოსავლეთისა და აღმოსავლეთ ხმელთაშუა ზღვის რეგიონის მაგალითებზე. დიასპორა, როგორც ტერმინი, ხშირად მოიხსენიება სამხრეთ კავკასიაში 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის და აზერბაიჯან-სომხეთის კონფლიქტების დროს და შემდეგ. შესაბამისი დიასპორის ოფისები ინსტიტუციონალიზებულია სამხრეთ კავკასიაში აღნიშნული ისტორიული მოვლენების შემდეგ. საქართველოში სახეზეა დიასპორის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატი (დიასპორის ოფისი), რომელიც დაარსდა 2008 წელს; სომხეთს ჰყავს დიასპორის სამინისტრო, რომელიც დაარსდა 2008 წელს. ოფისის დაარსების შემდეგ ქართულმა საინფორმაციო სააგენტოებმა დაიწყეს ტერმინ დიასპორის გამოყენება თურქეთში ეთნიკური ქართველების წარმომავლობის განსაზღვრის მიზნით. (Agenda.ge/აგენდა.გე, 2015 წ.)თურქეთმა მიბაძა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების მაგალითს და შექმნა დიასპორის ოფისი 2010 წელს, ორი წლის შემდეგ, რაც საქართველომ და სომხეთმა დააარსეს თავიანთი შესაბამისი ოფისები, ხოლო აზერბაიჯანმა დიასპორასთან მუშაობის სახელმწიფო კომიტეტი შექმნა 2008 წელს.

დიასპორის ოფისის სტრუქტურის მიხედვით, ოფისს საქართველოში 66 დიასპორული ორგანიზაცია ჰყავს. აზერბაიჯანს აქვს დიასპორასთან მუშაობის სახელმწიფო კომიტეტი, რომელიც დაარსდა 2008 წელს. მიუხედავად ამისა, შემდგომი კვლევები დიასპორების შესახებ ძირითადად შემოიფარგლება თურქეთის დიასპორული სახელმწიფო პოლიტიკით GATE-ს ზონაში, ევროპის რეგიონში კი ფოკუსირება ხდება ძირითადად გერმანიასა და ბალკანეთზე. თურქეთის დიასპორის ოფისს უფრო ფართო კონტექსტის დამოკიდებულებები გააჩნია სხვა, არათურქული ეთნიკური ჯგუფებისთვისაც.

დიასპორის კვლევები რეგიონში, განსაკუთრებით თურქეთის საგარეო პოლიტიკის კონტექსტში, ჯერ კიდევ არ არის შესწავლილი, განსაკუთრებით ეთნიკური უმცირესობებისა და დიასპორების კვლევის კუთხით, მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთისა და აზერბაიჯანის დიასპორები თანამშრომლობენ ევროკავშირსა და სხვა რეგიონებში. როგორც აღინიშნა, რეგიონში დიასპორული კვლევები ასევე არის ერთ-ერთი საკითხი, რომელიც არ განხილულა თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ფარგლებში ეთნიკური უმცირესობების ან დიასპორული თემების შესაბამისი განსაზღვრების გამო (Gamlen/გამლენ et al., 2013)

კაიას (ქაია, 2004) სტატიაში მოცემულია მიმოხილვა თურქეთში ჩერქეზული დიასპორის შესახებ. დიასპორა გადაიქცა მრავალი მნიშვნელობის მატარებელ ტერმინდა. აქედან გამომდინარე, შეიძლება უფრო მნიშვნელოვანი იყოს მისი გამოყენების შესწავლა. გამოყენებული ეს ტერმინების ხშირად ერთმანეთს ემთხვევა და ზოგჯერ ურთიერთშემცვლელიც კი არის. თურქეთი ძირითადად იყენებს ტერმინ „ნათესავს“ ან მონათესავეს, ვიდრე ტერმინ დიასპორას. დიასპორა უნდა განიხილებოდეს „დიასპორა და ნაციონალიზმის“ სტრუქტურის ფარგლებში. თუმცა, თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში ნაციონალიზმის საკითხი ამ კვლევაში არ არის მოცემული, რადგან ისლამიზმი ან ნეოოსმანიზმი უფრო აქტუალურია. კვლევაში „Global Journeys: From Transnationalism to Diaspora“ ავტორი კონცეპტუალიზაციას უკეთებს ოპერაციულ არხებს, რომლებსაც თურქეთი იყენებს დიასპორასა და ნათესავ პოპულაციებში მონიტორინგის, კონტროლის, კოორდინაციისა და ინვესტიციების მეშვეობით (Ulucay/ულუჩაი, 2022)

უზერი (Uzer/უზერი, 2010) თურქეთის საგარეო პოლიტიკას ორი პარამეტრით ხსნის წიგნში „იდენტობა და თურქეთის საგარეო პოლიტიკა: ქემალისტური გავლენა კვიპროსსა და კავკასიაში“. კვლევაში ხაზგასმულია, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ანალიზი ეფუძნება რაციონალურ და სტრატეგიულ გააზრებას; მეორეა იდენტობაზე დაფუძნებული ანალიზი. სახელმწიფო მოითხოვს, რომ გადაწყვეტილების მიმღებები პირები იყვნენ წინდახედულები სახელმწიფო ძალაუფლების მაქსიმიზაციაში არასტაბილურ და კომპლექსურ საერთაშორისო წესრიგში. თუმცა, საგარეო პოლიტიკის ანალიზის მეორე გაგებით კულტურასა და იდენტობას აქვს პრიორიტეტი და ამ ანალიზში გადაწყვეტილების მიმღებები აყალიბებენ საგარეო პოლიტიკას საზღვარგარეთ მცხოვრები ეთნიკურ უმცირესობებთან მიმართებაში. უზერმა თურქეთის საგარეო პოლიტიკის

ანალიზი განსაზღვრა, როგორც არც ირდენტისტული ტრანსნაციონალურობის და არც პრაგმატული ფაქტორების ერთობლიობა (უზერი, 2001, გვ. 4). მოცემული კვლევა გამოწვლილვით შეისწავლის მის მოსაზრებებს სამ შემთხვევასთან დაკავშირებით: ჰათაი, კვიპროსი და მთიანი ყარაბაღი. ის იყენებს თავის ცვლადებს ამ რეგიონების ანალიზისთვის, რათა გამოიკვლიოს, არის თუ არა ფორმირებული თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ნაციონალისტურ მიდგომის გამოყენებით.

თურქეთის მიდგომა ნათესავი/მონათესავე პოპულაციების მიმართ შეიძლება დაიყოს ორ ნაწილად: დასავლური და არადასავლური. არადასავლურში ძირითადად იგულისხმება ოსმალეთის მემკვიდრეობა და ასეთ სახელმწიფოებში მოსახლეობა განისაზღვრება როგორც ეთნიკური უმცირესობა, თურქები ან მუსლიმური თემი; მეორე მხრივ, თურქეთი დასავლეთის ქვეყნებში ეთნიკურად თურქ პოპულაციას განმარტავს, როგორც „ემიგრანტებს“, მაგალითად, მუშახელი გერმანიაში. ეს კლასიფიკაცია AKP-ს დროს იქნა შეტანილი ხმარებაში, რაც შესაძლოა დაგვეხმაროს ამ პარტიის ორიენტაციის ან იდეოლოგიური ფაქტორის უკეთ გაგებაში. 1945 წლამდე თურქეთი იყო სახელმწიფო, რომელიც ზრუნავდა თავისი ტერიტორიის დასახლებას „სწორი ხალხით“ და მის ჰომოგენიზაციაზე. „სწორი ხალხი“ ან „ლოიალისტები“ ყოველთვის არ აღნიშნავდა მკაცრად ეთნიკურობას; გაურკვეველი კომბინაციები რელიგიასა და ოსმალეთის ფარგლებში მცხოვრები მუსლიმი ხალხების ისლამურ იდენტობას შორის ყოველთვის მოქმედებდა, როგორც შუალედური ცვლადი იდენტობის განსაზღვრაში (Kirişci/ქირიშჩი, 2000), რაც ხაზს უსვამდა მხოლოდ ეთნიკური ფაქტორით განსაზღვრული ნათესავობის კომპლექსურ ტრადიციულ გაგებას.

კვლევაში „დისპორული საზოგადოებები თანამედროვე სამყაროში: სამშობლოს მითები და დაბრუნება“ (Safran/საფრანი, 1991) „ (Diasporas in Modern Societies: Myths of Homelands and Return“) (Safran/საფრანი, 1991) უილიამ საფრანი აყალიბებს ზოგად ჩარჩოს დიასპორის იდეალური ტიპისთვის, სადაც ავტორი განმარტავს დიასპორას, როგორც „ემიგრანტულ უმცირესობათა ჯგუფებს“, რომლებიც მიმოფანტულია სამშობლოდან (ცენტრიდან) სულ მცირე ორ პერიფერიაში, ინარჩუნებენ სამშობლოს ისტორიულ მეხსიერებას და მიაჩნიათ, რომ მასპინძელი ქვეყანა მათ არასდროს მიიღებს სრულად და უპირობოდ. მეტიც, ისტორიული სამშობლო, როგორც საბოლოო დაბრუნების ადგილი, როცა ამისთვის ხელსაყრელი დრო დადგება, საჭიროებს შენარჩუნებასა და აღდგენას და

ჯგუფის ცნობიერება და სოლიდარობა მნიშვნელოვნად არის განსაზღვრული სამშობლოსთან ამ მუდმივი ურთიერთობით (საფრანი, 1991, გვ. 83–84). საფრანის იდეალური ტიპია „ცენტრირებული“ დიასპორა, რომელიც ორიენტირებულია თავდაპირველ სამშობლოსთან უწყვეტ კულტურულ კავშირებზე და „დაბრუნების“ ტელელოგიაზე, რაც განსაკუთრებით აქტუალურია თურქი მესხებისთვის. თურქი მესხების თემთან ეს ასოციაცია საფრანის შემოქმედებას კიდევ უფრო დამაჯერებელს ხდის. მეორეს მხრივ, ციარასი (ციარასი, 2019) აცხადებს, რომ 2002 წელს ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ AKP-მ შეცვალა საგარეო პოლიტიკური კურსები, როგორც მრავალსექტორული, რათა მეტი იდეოლოგიური ამბიცია ჰქონოდა სამეზობლოში.

ამ ამბიციაზე კაპიტალიზების მიზნით თურქეთმა გამოიყენა რბილი ძალის მექანიზმი, რომელიც ნაწილობრივ გაჟღერდა დავითოღლუს საგარეო პოლიტიკის რეგიონალურ ხედვაში, რათა მომხდარიყო თურქეთის ისტორიული და კულტურული კავშირების განმტკიცება უმცირესობებთან ევროპაში, ცენტრალურ აზიაში, კავკასიასა და ახლო აღმოსავლეთში. 2010 წლიდან, იდეოლოგიური პარამეტრების ინსტრუმენტალიზებით თურქეთმა განაგრძო გავლენის განვრცობა საზღვარგარეთ, სადაც არსებობენ ნათესავი/მონათესავე ერთობები. ფართოდ არის ციტირებული უილიამ საფრანისეული დიასპორის განმარტება და მისი ტიპოლოგია (საფრანი 1991, გვ. 83–4):

- სამშობლოდან გაფანტვა
- სამშობლოსთან დაკავშირებული კოლექტიური მეხსიერება.
- ინტეგრაციის ნაკლებობა მასპინძელ ქვეყანაში.
- დაბრუნების მითი და მუდმივი კავშირი სამშობლოსთან.

ანალოგიურად, რობინ კოენმა (ოჰენი, 1996, წამოაყენა რამდენიმე მსგავსი შეხედულება, რომელიც ავსებს დიასპორის ძირითადი მახასიათებლების ჩამონათვალს:

- სამშობლოდან წასვლა, ხშირად ტრავმული გამოცდილების შედეგად, ორ ან მეტ უცხო რეგიონში ან სამშობლოს დატოვება სამუშაო, სავაჭრო/კოლონიალური ამბიციების მიზნით.
- კოლექტიური მეხსიერება, სამშობლოს იდეალიზაცია და კოლექტიური ვალდებულება მისი შენარჩუნების, აღდგენის, უსაფრთხოებისა და კეთილდღეობის, თუნდაც მისი თავიდან შექმნისა.
- დაბრუნების მცდელობები, რომელიც მოიპოვებს კოლექტიურ მოწონებას.

- ძლიერი ეთნიკური ცნობიერება, რომელიც შენარჩუნებულია დიდი ხნის განმავლობაში, ეფუძნება გამორჩეულობის გრძნობას, საერთო ისტორიას და საერთო ბედის რწმენას.
- პრობლემური ურთიერთობა მასპინძელ საზოგადოებებთან.
- თანაგრძნობისა და სოლიდარობის განცდა სხვა ქვეყნებში მცხოვრებ თანამემამულეებთან. (ოჰენი, გვ. 515)

საფრანისა და რობინის დიასპორის პარადიგმების შედარება გვეხმარება საქართველოში წარმოდგენილი ეთნიკურ-ნათესაური და რელიგიური ჯგუფების გაგებაში. რობინი ძირითადად განიხილავს თურქი მესხების შემთხვევას, რომლებსაც განუვითარდათ „მიკუთვნებულობის“ და „დაბრუნების“ ძლიერი გრძნობა თავიანთ წარმოსახვით სამშობლოში (Dogan/დოგანი, 2016) გარდა ამისა, დიასპორა და ტრანსნაციონალიზმი ხშირად ერთი მნიშვნელობით გამოიყენება ამ კონტექსტში. თურქეთის ურთიერთობა ნათესავ ან რელიგიურ ჯგუფებთან საქართველოში არ განეკუთვნება დიასპორის კატეგორიას, რადგან თურქეთი მათ დიასპორად არ განსაზღვრავს. თურქეთი მათ განმარტავს, როგორც "წარმოსახვითი "სამშობლოს" წევრებს - ძმებს, ნათესავებს და ერთმორწმუნეებს; ამრიგად, დგინდება, რომ არსებობს კორელაცია თურქეთის ახალ საგარეო პოლიტიკის მექანიზმს, ინსტიტუტებსა და იდეებს შორის, რომლებიც რებრენდირებულია ლიტერატურაში, რათა მოხდეს არა მხოლოდ დიასპორული ჯგუფებთან, არამედ "ყველა სახის სოციალურ ფორმირებებთან დაკავშირება, რომლებიც არიან ტრანსნაციონალურად აქტიური".(ფაისტი, გვ. 9).

1.8. თურქეთის ნათესავი/მონათესავე თემები საქართველოში

მოცემული ნაწილის ლიტერატურის მიმოხილვა მნიშვნელოვანია მკვლევართა და პოლიტიკის შემქმნელთა ინფორმირებისთვის და ნათესავ, ეთნო-რელიგიურ ჯგუფებთან და დიასპოებთან მიმართებაში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის გაგებისთვის. კერძოდ, იგი ყურადღებას ამახვილებს თურქი ეთნიკური წარმომავლობის მქონე საქართველოს მოქალაქეებზე, რომლებსაც გააჩნიათ უმცირესობების მახასიათებლები. ნათესაური, ეთნო-რელიგიური და დიასპორული თემების მიმოხილვები ასახავს კონცეპტუალურ საკვლევ რუკას ლიტერატურიდან. შემდეგ ტარდება საქართველოს თემებზე არსებული ლიტერატურის მიმოხილვა, თავი შეისწავლის თუ როგორ განმარტავს მათ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა. ეს მიმოხილვა მიზნად ისახავს იმის განსაზღვრას, არის თუ არა

ეთნიკური უმცირესობები შესწავლილ შესაბამის თეორიულ-კონცეპტუალურ ჩარჩოებში. მონათესავე ჯგუფების და ეთნიკური უმცირესობების შესახებ საგარეო პოლიტიკის ანალიზის კუთხით ის, ლიტერატურა, რომელიც დაიწერა ამ საკითხზე, შემოიფარგლება უმცირესობების ინტეგრაციის, იდენტობის ფორმირების, ნაციონალიზმისა და მოქალაქეობის საკითხებით საქართველოში უმცირესობათა პრობლემების კონტექსტში (Erdoğan/ერდოღანი, 2017) თურქეთს ოფიციალურად არასოდეს ჩაურთავს საქართველოს რელიგიური თემები საგარეო პოლიტიკის შემუშავებაში, თუმცა, არსებობს ოფიციალური გამოსვლები, პარტიული დღის წესრიგი, ინტელექტუალური ურთიერთქმედება, მუსლიმი ნათესავ/მონათესავე ჯგუფების შეკრებები და დიასპორული განცხადებები. ოფიციალურად, შესწავლილ და განხილულია საქართველოს სახელმწიფო პარამეტრები და უსაფრთხოების საკითხები. კარაგიანისის (Karagiannis/კარაგიანისი, 2004, გვ. 34) მიხედვით, თურქეთი აბალანსებს საკუთარ პოლიტიკას საქართველოში, ძირითადად ვაჭრობის, ენერგეტიკისა და საქართველოსთან კეთილმეზობლობის გათვლაზე. მუსლიმურ თემებს ექნებათ როლი მომავალ ურთიერთობებში, რადგან თურქეთის სახელმწიფო და არასამთავრობო ორგანიზაციები ურთიერთობებს ამყარებენ ამ ტიპის ჯგუფებთან. ინტერვიუებს შედეგად იკვეთება ის ფაქტი, რომ ქართველი მუსლიმები, იქნება ეს ქართველი აჭარელი მუსლიმი თუ აზერბაიჯანული თემი, აძლიერებენ ურთიერთობას თურქეთთან, რადგან ისინი თურქეთს აღიქვამენ, როგორც „უფროს ძმას“.

თურქეთის სახელმწიფოს დამოუკიდებლობის პირველი წლის განმავლობაში ქემალ ათათურქის მმართველობისას „გარე თურქები“ გარიყულნი იყვნენ საგარეო პოლიტიკური მიზნებიდან, რათა არ ჩარეულიყვნენ და არ შეექმნათ საფრთხე რუსეთის ფედერაციისთვის. მეორეც, თურქეთს ესმოდა, რომ ამ პოლიტიკის გატარება არასწორი გათვლა იქნებოდა. თურქეთის ამგვარ მცდელობებს იმ ხანებში უკვე ემსხვერპლა კიდეც ენვერ ფაშა უზბეკეთში, ბოლშევიკური რეჟიმის წინააღმდეგ ეროვნულ წინააღმდეგობის მოძრაობაში (სახელწოდებით ბასმატი) მონაწილეობის შედეგად. ასევე, 1921 წელს ხელი მოეწერა მეგობრობისა და ძმობის შეთანხმებას სსრკ კავშირისა და თურქეთს შორის. ამ შეთანხმების მე-8 მუხლი მხარეებს უკრძალავდა მათ ტერიტორიაზე რაიმე პარტიის, მოძრაობის ან ჯგუფის შექმნას, რომელიც პოტენციურად დაემუქრებოდა ქვეყნის უსაფრთხოებას. ამ მუხლის შემდეგ თურქეთმა გამორიცხა პანთურქისტული ან ტურანიზმის მიზნები ცენტრალურ აზიასა და კავკასიაში, თურქეთის ოფიციალური კურსის სანაცვლოდ - " მშვიდობა სახლში, მშვიდობა საზღვარგარეთ". რუსეთი დათანხმდა

კომუნიზმის გაუვრცელებლობაზე თურქეთში და რუსეთმა ასევე იცოდა სსრკ-ში მაცხოვრებელი მუსლიმი პოპულაციის ფაქტორის შესახებ (Cornell/კორნელი & Karaveli/ქარაველი, 2008)

ეს ურთიერთშეთანხმება, რომელიც ხელს უშლიდა თემებზე გავლენის მოხდენას, ათათურქის გარდაცვალების შემდეგაც გაგრძელდა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ თურქეთმა დაამყარა კონტაქტი კავკასიისა და ცენტრალური აზიის თემებთან (Nizamuddin/ნიზამუდინი, 1997) თუმცა, თურქეთის ყოფნა უკვე თანდათან სახეზე იყო და შესაძლებელი გახდა თანამშრომლობის დამყარება ცენტრალური აზიის ქვეყნებთან ბევრ სფეროში თურგუთ ოზალის დროს. თუმცა, ოზალის დროს თურქეთი რუსეთის გაღიზიანების გარეშე, ერთობ ფრთხილ პოლიტიკას ატარებდა თურქულენოვან ხალხებთან ურთიერთობების დამყარებისას. ოზალმა ისიც კი აღნიშნა, რომ აზერბაიჯანელი შიიტები ირანის ინტერესის სფეროს წარმოადგენდა და რომ აზერბაიჯანის შიდა პრობლემა სსრკ-ს შიდა პრობლემა იყო. თურქეთი დუმდა, როცა სსრკ-მ აზერბაიჯანში დამოუკიდებლობის მოძრაობა ჩაახშო. თურქეთმა ეს პასიური მიდგომა შეცვალა აქტიური პოლიტიკით სსრკ-ს დაშლის შემდეგ, აღიარა ყოფილი რესპუბლიკების დამოუკიდებლობა და უარი თქვა მოსკოვზე ორიენტირებულ საგარეო პოლიტიკაზე (Oran/ორნი, 2010)

თურქეთი თვლის, რომ ყველა მუსლიმი არის კავშირის დამყარების ღირსი. ეს ტერმინები ჯერ კიდევ საჭიროებს კონფიგურაციას, განსაკუთრებით საქართველოს თემებთან დაკავშირებით. რაც შეეხება მის კონცეპტუალურ გაურკვევლობას, თურქეთი თემებს განიხილავს სამ ძირითად კატეგორიაში: მოქალაქე თურქების გაგზავნა საზღვარგარეთ - ემიგრანტები, ნათესავი/მონათესავე ხალხები და მუსლიმური თემები. დიასპორის ოფისი განსაზღვრავს ამ ჯგუფებს, როგორც "მომძმე თემებს", მაგრამ ფართო მნიშვნელობით. მომძმე თემები აღნიშნავს ნათესაურ-ეთნიკურ კავშირებს. იმავე ოფისის მიხედვით, „ისინი შედგება ქვეყნებისგან, რეგიონებისგან და საზოგადოებებისგან, რომლებსაც აქვთ ღრმა ფესვები და ღრმა კავშირები ჩვენს ქვეყანასთან მათი ისტორიული, რელიგიური, პოლიტიკური, გეოგრაფიული და კულტურული მახასიათებლების საფუძველზე“ ((YTB/ვიზიტორთა და საზოგადოებასთან ურთიერთობის სააგენტო, 2021)

თურქეთის საგანმანათლებლო პროგრამები/სტიპენდიები უზრუნველყოფს სტიპენდიებით და სწავლის შესაძლებლობებით ნათესავ/მონათესავე და დიასპორულ

ჯგუფებს. ლიტერატურაში დიასპორული ტერმინების ფართო სპექტრია მოცემული. იმისთვის, რომ გაანალიზდეს მშობლიური სახელმწიფოს წვდომა მონათესავე ჯგუფებთან, უნდა განისაზღვროს, თუ ვინ არიან ისინი საგარეო პოლიტიკის შემუშავებისა და ჩართულობის საქმიანობაში. AKP-ს მმართველობის დროს, თურქეთი გარდაიქმნა სახელმწიფოდან, რომელსაც აქვს შეზღუდული აღქმა ძირითადად ეთნიკურობის მიხედვით განსაზღვრული ნათესაური ჯგუფების შესახებ, ეთნო-რელიგიური, ისტორიულ-კულტურული კავშირების მქონე გარე დიასპორებთან აქტიური საგარეო პოლიტიკის მწარმოებელ სახელმწიფოდ. თურქეთის მიდგომა ნათესაური პოპულაციების მიმართ შეიძლება დაიყოს ორ ნაწილად: დასავლურ და არადასავლურ. ანალოგიურად, პულტონი (Poulton/პულტონი, 1997) განმარტავს, რომ ძირითადად არადასავლური ქვეყნები ოსმალეთის მემკვიდრეობის ქვეშ ხვდებიან და ასეთ სახელმწიფოებში მოსახლეობა განისაზღვრება როგორც ეთნიკური უმცირესობა, თურქები ან მუსლიმი თემი; მეორე მხრივ, თურქეთი დასავლეთის ქვეყნებში ეთნიკურად თურქ მოსახლეობას „ემიგრანტებად“ განსაზღვრავს, მაგალითად, გერმანიაში.

ბრუბეიკერის (Brubaker/ბრუებიკერი, 1995) კვლევა მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს ნაციონალიზაციის შესწავლის თვალსაზრისით. კვლევა ამტკიცებს, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ეთნიკური უმცირესობები ჰეტეროგენული იყო. ამგვარად, ქვეყნების ელიტები იძულებული გახდნენ სახელმწიფო ენა, კულტურა და ღირებულებები თავს მოეხვიათ ეთნიკური უმცირესობებისთვის, რამაც გამოიწვია კონფლიქტი. ბრუბეიკერი განსაზღვრავს ამ სახელმწიფოებს, როგორც ნაციონალიზებულ სახელმწიფოებს და ვინაიდან ამ ახლად დამოუკიდებლობა მოპოვებულ სახელმწიფოებში სახელმწიფოებრიობის მშენებლობის პროცესი ჯერ კიდევ არ იყო დასრულებული, ისინი ხშირად ახდენდენ უმცირესობების გარიყვას ასიმილაციისა და დისკრიმინაციის გზით. მას შემდეგ არსებობს ურთიერთმიმართება ეროვნულ იდენტობებსა და ეთნიკურ ჯგუფებს შორის კონსტრუქტივისტურ დისკურსში, საერთაშორისო პოლიტიკის კონტექსტში. მაქს ვებერისთვის ეთნიკური ჯგუფები შეიძლება განიმარტოს, როგორც ადამიანთა ჯგუფები, რომლებსაც აქვთ სუბიექტური რწმენა მათი საერთო წარმომავლობის შესახებ ფიზიკური მსგავსების ან საერთო ტრადიციების (ან ორივე მსგავსების) გამო, ან კოლონიზაციური/მიგრაციული გამოცდილებების გამო (Hutchinson/ჰაჩინსონი & Smith/სმიტი, 1996, გვ. 35)

ანალოგიურად, ჰოროვიცი (Horowitz/ჰოროვიცი, 1985, გვ. 52) აცხადებს, რომ ეთნიკურობა არის კონცეფცია, რომელიც აღწერს "საერთო წინაპრების მითს, რომელიც ჩვეულებრივ ატარებს თვისებებს, რომლებიც მიჩნეულია თანდაყოლილად. საერთო მიკუთვნებულობის ცნება და მისგან წარმოშობილი ნათესაობა განუყოფელია ეთნიკურობის ცნებისაგან". ფირონი და ლაიტინი ეთნიკურობას განსაზღვრავს, როგორც ადამიანთა ჯგუფს, რომელიც უფრო დიდია ვიდრე ჩვეულებრივი ოჯახი და შთამომავლობა (Fearon/ფირონი, Laitin/ლაიტინი, 2000, გვ. 20) ენტონი სმიტის თანახმად, ეთნიკური ჯგუფი არის „ადამიანური პოპულაცია საერთო წინაპრების მითებით, საერთო ისტორიული მეხსიერებით, საერთო კულტურის ერთი ან რამდენიმე ელემენტით, სამშობლოსთან კავშირით და სოლიდაროზის გრძნობით“. მეორეს მხრივ, ფირონმა ეთნიკური ჯგუფების კონცეფცია განავითარა და მას პროტოტიპური ეთნიკური ჯგუფი უწოდა (ფირონი, 2003, გვ. 7) ის "პროტოტიპურ" ეთნიკურ ჯგუფს განსაზღვრავს, როგორც ეთნიკურ ჯგუფს, რომელსაც აქვს რაც შეიძლება მეტი შემდეგი მახასიათებელი:

- წევრობა განისაზღვრება ძირითადად წარმომავლობით (სავარაუდოდ, ზემოთ ნახსენები წარმოშობის კრიტერიუმით),
- წევრებმს გაცნობიერებული აქვთ ჯგუფის წევრობა,
- წევრები იზიარებენ მათთვის დამახასიათებელ კულტურის ელემენტებს,
- წევრთა უმრავლესობა აფასებს ამ კულტურულ მახასიათებლებს,
- ჯგუფს გააჩნია ან ახსოვს სამშობლო,
- ჯგუფს აქვს საერთო ისტორია, რომელიც არ არის მთლიანად წარმოებული ხელოვნურად, მაგრამ გააჩნია გარკვეული საფუძველი. (ფირონი, 2003, გვ. 7)

ზემოაღნიშნული ჩამონათვალის თითქმის ყველა პუნქტი მიგვინიშნებს იმაზე, რომ წარმომავლობა გარკვეულწილად არსებითია ეთნიკური ჯგუფის განსაზღვრისას. განსხვავებები იმის შესახებ, თუ ზუსტად როგორ უნდა მოხდეს როლის იდენტიფიცირება, უნდა იყოს დადგენილი ეთნიკური ჯგუფების შემდეგი სამი მახასიათებლიდან ერთ-ერთის გამოყენებით:

- საერთო წინაპრის მითი,
- მითი წარმოშობის კონკრეტული ადგილის შესახებ,
- დაკარგული მესამე.

შესწავლილია თურქეთის საგარეო პოლიტიკის აქტუალობა რეგიონში, თუმცა, თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ჩარჩოში რთულია საქართველოში წარმოდგენილი ეთნიკური შემადგენლობის დახასიათება და განსაზღვრა. გამოარჩევენ სამ ეთნიკური უმცირესობას, ორ რელიგიურ ჯგუფს, ორ დიასპორულ ჯგუფს, დანარჩენი კი ეთნიკური ქართველების უმრავლესობაა. ლინგვისტური ჯგუფი ასევე მრავალფეროვანია და მისი საერთო კულტურა ვრცელდება კავკასიიდან დასავლეთ ჩინეთამდე. მეორე მხრივ, ფულერი (Fuller/ფულერი, 2020, გვ. 90)ასევე აღნიშნავს, რომ თურქეთი მასპინძლობს აფხაზურ და აჭარულ დიასპორას და მათ საქართველოსგან განცალკევებულად და განსხვავებულად აღიქვამს, მათი საქართველოსგან განსხვავებულობის გამო. 2014 წლის აღწერის მიხედვით, საქართველოს მოსახლეობის ეთნიკური და რელიგიური წარმომავლობის მიხედვით საქართველოს მოსახლეობის თითქმის 10,7% მუსლიმია, რაც 398 700 ადამიანს შეადგენს ყველა ეროვნებისა და მიმდინარეობის ჩათვლით. აზერბაიჯანელები ქვეყნის ყველაზე მნიშვნელოვანი მუსლიმური უმცირესობაა, 233 000 მოსახლეობით, რაც მთლიანი პოპულაციის 6.3%-ს შეადგენს (Civil Georgia/ცივილ საქართველო, 2024)

აზერბაიჯანელები თურქულენოვანი თემია ქვემო ქართლის რეგიონში. ეს ჯგუფი ცნობილია სხვადასხვა სახელით (მაგ., ბორჩალის თურქები, ქართველი აზერები, თურქები, მუსლიმი თურქები) და შედგება სუნიტი და შიიტი მუსლიმებისგან. ბევრი მათგანი შიიტია, უცნობი ზუსტი რაოდენობით. ბოლო წლებში თურქი ჩინოვნიკები და AKP-სთან დაახლოებული აკადემიური წრეები ქართველ ეთნიკურ აზერბაიჯანელებად მოიხსენიებდნენ მუსლიმ თურქებს. სიდიდით მეორე სუნიტი მუსლიმი თემი ეთნიკურად ქართველი აჭარელი მუსლიმები არიან, რომლებიც ცხოვრობენ ბათუმში, აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში. წიგნი სახელწოდებით "მუსლიმთა თემი საქართველოში: უმცირესობების უფლებები, იდენტობა და პოლიტიკა" გამოსცა ევრაზიული კვლევების ცენტრმა (AVIM) თურქეთის რელიგიურ საქმეთა ოფისის, დიასპორის საქმეთა ოფისის და TIKA-ს დაფინანსებით, რომელმაც საქართველოში შესაბამისი კვლევები ჩაატარა ოთხ მუსულმანურ თემში.

2014 წლის აღწერის მონაცემებით, საქართველოს მოსახლეობის დაახლოებით 13,2%-ს ეთნიკური უმცირესობები შეადგენს. ძირითადად ქვემო ქართლის რეგიონში მცხოვრები ეთნიკური აზერბაიჯანელები, რომლებსაც ასევე მოიხსენიებენ როგორც ბორჩალის

თურქები, შეადგენდნენ მთლიანი მოსახლეობის დაახლოებით 6.2%-ს, ხოლო სამცხე-ჯავახეთში მცხოვრები ეთნიკური სომხები შეადგენენ დანარჩენ 4.5%-ს (ბუჯიაშვილი და სორდია/ბუჯიაშვილი და სორდია, 2018). საქართველოს მსგავსად, აზერბაიჯანიც არის მრავალეთნიკური სახელმწიფო, რომელიც მოიცავს 15 სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფს, რომლებიც ცხოვრობენ ქვეყანაში. ყველაზე მნიშვნელოვანი უმცირესობებია ლეზგინები, რუსები და თალიშები. ლეზგინები სუნიტი მუსლიმები არიან, ხოლო ირანული თალიშური ეთნიკური ჯგუფი შიიტია. კიდევ ერთი დიდი ჯგუფია მესხეთელი თურქები, რომლებიც 1944 წელს საქართველოს ახალქალაქიდან აზერბაიჯანში გადაასახლეს. ამჟამად ისინი ცხოვრობენ აზერბაიჯანში, საქართველოში, რუსეთში, უზბეკეთში, თურქეთსა და აშშ-ში.

სირის და ელბირის (Sir/სირი and Elbir/ელბირი, 2016) მოსაზრებით, მესხეთელი თურქების თემი არის ერთადერთი კრიტიკულად მნიშვნელოვანი მუსლიმური უმცირესობა თურქეთის საგარეო პოლიტიკისთვის საქართველოსთან ურთიერთობაში (გვ. 376). საქართველოში ორი რელიგიური უმცირესობაა. ერთი არის ტრადიციული რელიგიური უმცირესობა (GTRM). ამ ჯგუფებს ღრმა კულტურული და ისტორიული კავშირი აქვთ ქართულ საზოგადოებასთან: მუსლიმები, სომხური სამოციქულო ეკლესია, კათოლიკური ეკლესია და ებრაელების თემი. ეს ჯგუფები ასევე იღებენ სახელმწიფო ფინანსებს სხვადასხვა პროგრამებისთვის. მეორე ჯგუფი მოიცავს არატრადიციულ რელიგიურ უმცირესობებს (NTRM); ტრადიციული რელიგიური უმცირესობებისგან განსხვავებით, ისინი არ იღებენ პირდაპირ სახსრებს სახელმწიფოდან. თუმცა, საქართველოს მთავრობამ მხარი დაუჭირა იეზიდი ქურთების ტაძრის მშენებლობას და აღიარა არატრადიციული რელიგიური უმცირესობების კულტურული ასპექტები.

2009-2014 წლების საქართველოს „ტოლერანტობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფციის სამოქმედო გეგმაში“ ბორჩალოს თურქები, სომხები, ოსები, აფხაზები და რუსები ეთნიკურ უმცირესობებად არიან განმარტებული (საქართველოს ტოლერანტობის ეროვნული კონცეფცია). ჰაინრიხ ბიოლის ფონდის კვლევა - სამხრეთ კავკასია და თურქეთი: ისტორიის სახელმძღვანელოებზე დაყრდნობით იკვლევს მე-20 საუკუნის კოლექტიურ მეხსიერებას და ნარატივს GATE-სა და თურქეთში (ჩიქოვანი/ჩიქოვანი, 2012). იგი მოიცავს სახელმწიფოთა პროფილებს ისტორიის სახელმძღვანელოებში (აბბასოვი/აბბასოვი, 2012). მასში ნათქვამია, რომ სსრკ-ს დაშლის

შემდეგ თურქეთი აცხადებდა, რომ იგი იყო „უფროსი ძმა“ და მისი ეს როლი დროდადრო წინააღმდეგობის შეცველი იყო, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც თურქეთის ურთიერთობა სომხეთთან განიმუხტა დიპლომატიური გაცვლის დროს AKP-ს მმართველობის პერიოდში. მან სახელმძღვანელოებიდან გაარკვია, რომ სომხები თურქეთისა და აზერბაიჯანის ისტორიული მტრები არიან. ეს დისკურსი ღრმად არის ფესვგადგმული აზერბაიჯანის საზოგადოებაში (მკრტჩიანი/მკრტჩიანი, 2012). ის ასევე იკვლევს თურქეთის იმიჯს სომხური ისტორიის სახელმძღვანელოებში; ბევრ სახელმძღვანელოში, რომლებიც გამოკვლეულ იქნა, თურქეთი არ არის აღქმული, როგორც „ისტორიული მტერი“, მაგრამ იგი განიხილება როგორც „ოპონენტი“ და „აზერბაიჯანის მეგობარი“, რომელიც საფრთხეს უქმნის სომხეთს. ქემალისტები და „ახალგაზრდა თურქები“ არიან პასუხისმგებელნი სომხების გენოციდზე (მკრტჩიანი, 2012).

საქართველოში მესხეთელი თურქების შესახებ კვლევები ძირითადად ეხება ისტორიას, ხალხს, წარმომავლობას, იდენტობას და მასობრივ გადასახლებას; თურქეთის მიერ კი ეს ჯგუფი ძირითადად განხილულია ორმაგი მოქალაქეობის, რეპატრიაციის, განსახლებისა და თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში მათი მნიშვნელობის კონტექსტში. მეჰმედ ფატიჰ შაჰინის მიერ ჩატარებულმა კვლევამ სახელწოდებით „მესხეთელი თურქები თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში“ აჩვენა, რომ ექსპერტთა უმეტესობა არ მოიხსენიებს მესხეთელ თურქებს დავითოღლუს ან AKP-ს გეოსტრატეგიულ კონცეფციებში. ადრე აღინიშნა, რომ თურქი მეცნიერები იყენებე ტერმინ აჰისკა თურქები, ხოლო დასავლელი და ქართველი მეცნიერები მათ მესხეთელი თურქების ან ქართველი მუსლიმების სახელით მოიხსენიებენ. ანალოგიურად, მოდებაძე (2010) გვთავაზობს ღირებულ შეხედულებებს მესხეთელი თურქების რეპატრიაციისა და რეინტეგრაციის გამოწვევებზე, განიხილავს რა ამ საკითხებს ისტორიული დოკუმენტების მოშველიებით. აღნიშნული კვლევა გასათვალისწინებელია, რადგან ის უნიკალური და განსხვავებულია ამ თემაზე ადრე ჩატარებული კვლევებისგან.

კიდევ ერთი კვლევა (მოდებაძე, 2010, გვ. 17), განიხილავს მესხეთელი თურქების წარმომავლობას და მასში მოყვანილია მრავალი ნაშრომი იმის შესახებ, არის თუ არა მესხური მოსახლეობა ჰომოგენური ეთნიკური ჯგუფი. სუმბაძემ (2007) კარგად განსაზღვრა რეპატრიაციისა და განსახლების პროცესი და მოიყვანა ისტორიული მონაცემები. საქართველოს ფარგლებს გარეთ მცხოვრები მესხეთელი თურქები ხაზს

უსვამენ შეერთებულ შტატებში მცხოვრები მესხეთელი თურქების სოციალურ-პოლიტიკურ მდგომარეობას. თითქმის არც ერთი კვლევა არ განიხილავს მესხეთელ თურქებს, როგორც რბილი ძალის ან ლობისტურ ჯგუფს, რომელიც შეიძლება გარდაიქმნას საგარეო პოლიტიკის ფარგლებში. თურქეთის გეოპოლიტიკისთვის მესხეთელი თურქები აუცილებელი ფაქტორია. კურტი (Kurt/კურტი, 2018) ხაზს უსვამს, რომ მესხეთელი თურქები და მესხეთის რეგიონს თურქეთისთვის ერთობ დიდი გეოგრაფიული და გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა აქვს. აფხაზეთი არის კიდევ ერთ-ერთი ეთნიკური ჯგუფი, რომლის კავშირისც თურქეთთან ასევე შესწავლილია შესაბამის ლიტერატურაში.

ჰეინრიხ ბოლის კვლევა, თუ როგორ აბალანსებს ურთიერთობებს თურქეთი საქართველოსა და აფხაზეთს შორის, წინა კვლევების მსგავსია. აფხაზური დიასპორა მისდევდა სუნიტურ ისლამს, ხოლო ოსმალეთის იმპერიამ გავლენა მოახდინა მასზე 1860-იან წლებში რათა აფხაზებს მიეღო ისლამი და ემიგრაცია მოეხდინა თურქეთში. სმოლნიკი, ვაისი და ზაბანოვა (2017) განიხილავენ თურქეთის გავლენას პოლიტიკური სივრცის მშენებლობაზე აჭარის და აფხაზეთის მოსაზღვრე რეგიონებში, სადაც ისინი იყენებენ მსგავს აბსტრაქტულ ტერმინებს გეოგრაფიული მნიშვნელობის აღსაწერად, მსგავსად დავითოღლუს ტერმინისა - საზღვარი. ბევრ კვლევაში შესწავლილია აჭარელი მუსლიმების წარმომავლობა, კულტურა და განსახლების არეალი, მაგრამ მათი საკითხი ფართოდ არ არის შესწავლილი საგარეო პოლიტიკის ფარგლებში. ანალოგიურად, აჭარაც შესწავლილია საქართველოს ხელისუფლებისა და მართლმადიდებლური ეკლესიის საქმიანობის კუთხით. კვლევა ასევე ხაზს უსვამს, რომ აჭარის მოსახლეობა ცდილობს შეინარჩუნოს ზოგიერთი მუსლიმური ტრადიცია. უმაღლესი განათლების საბჭოს მიერ თურქეთის ეროვნულ სადისერტაციო ცენტრში კარგი ურთიერთობა დაფიქსირდა სხვადასხვა რელიგიურ ჯგუფს შორის.

2018 წელს ჩატარდა მუსლიმი ქართველების იდენტობის კონსტრუირების შედარებითი ანალიზი: ართვინისა და ბათუმის მაგალითზე (ლქნურ ბეიაზ ოზბეი, ათათურქის უნივერსიტეტი, ერზრუმი). ამ შედარებით კვლევაში ილქნური განიხილავს, თუ როგორ აყალიბებს რელიგია ორივე რეგიონის იდენტობას, თუმცა, დისერტაცია არ განიხილავს გარე ქვეყნებს, რომლებიც მხარს უჭერენ ამ იდენტობებს. ბორჩალოს თურქები საქართველოში: ეთნიკური იდენტობა მოსაზღვრე რეგიონში (საიდ ეთჰემ/საიდ ეთჰემ, ახლო აღმოსავლეთის ტექნიკურ უნივერსიტეტი/ახლო აღმოსავლეთის ტექნიკურ

უნივერსიტეტი, 2010), კვლევა სახელწოდებით „სოციოლოგიური მიდგომა რელიგიას, ეთიკასა და ეკონომიკას შორის ურთიერთქმედების კონტექსტში: ბათუმის მაგალითი“ (დუდერია, 2007). ეს კვლევა აფასებს რელიგიის, მორალისა და ეკონომიკის ურთიერთობას ბათუმის შემთხვევაში. გარკვეული უნივერსალური მორალური პრინციპები მართავენ მორალურ ღირებულებებს რელიგიურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში. ბულგარეთისა და საქართველოს მუსლიმური უმცირესობები: პომაკებისა და აჭარლების შედარებითი კვლევა, ალთერ ქაჰრამანი, ახლო აღმოსავლეთის ტექნიკური უნივერსიტეტი, 2020. მკვლევარი ადარებს ორ უმცირესობას, რომლებიც ერთმანეთს ჰგვანან კულტურული, რელიგიური და ისტორიული იმიგრაციის ასპექტებში.

თავი 2

თეორიული ჩარჩო: კონსტრუქტივიზმი და საგარეო პოლიტიკის ანალიზი

2.1. თეორიის შესავალი

მე-2 თავი განიხილავს თეორიულ ჩარჩოს, კერძოდ კი კონსტრუქტივიზმის და თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ურთიერთკავშირს საქართველოში წარმოდგენილ დიასპორასთან მიმართებაში. ასევე, თავი კრიტიკულად აანალიზებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ტრანსფორმაციას და მის პოლიტიკურ და ტრანსნაციონალურ იდენტობას საქართველოში ნათესავი და დიასპორული თემების მიმართ. როგორც რიგი ავტორებისა ამტკიცებს, შინაგანად, რასამ, რელიგიამ, კულტურულმა შეხედულებებმა და ღირებულებებმა შეიძლება გავლენა მოახდინოს სახელმწიფოს იდენტობაზე. იგი განსაზღვრავს სტრუქტურებისა და ინსტიტუტების სტაბილურ მნიშვნელობებს (Klotz/კლოტსი & Lynch/ლინჩი, 2007, გვ. 24) თუმცა, რეალური ძალა მდგომარეობს მატერიალური საგნების, წესების, სიმბოლოების, ენის, ნორმებისა და რწმენის შესახებ გაზიარებულ ცოდნაში, რაც აყალიბებს სამყაროს საერთო გაგებას და ქმედებებს და ამასთან ერთად გვეხმარება სახელმწიფოს ქცევის გააზრებაში

პოლიტიკური თეორიების ფართო სპექტრი გვეხმარება გავიგოთ და ავხსნათ სახელმწიფოს ქცევა სხვა სახელმწიფოების მიმართ. თუმცა, ათწლეულების განმავლობაში საერთაშორისო ურთიერთობების სფერო ძირითადად მოიცავდა ორ თეორიას: რეალიზმს

და ლიბერალიზმს. მაგალითად, რეალიზმი არის თეორია, რომელიც ამტკიცებს, რომ სახელმწიფოები არიან ძირითადი აქტორები საერთაშორისო ურთიერთობებში და რომ საერთაშორისო სისტემა ანარქიულია. (Keohane/კოჰეინი & ნაიი, 1977)ამავდროულად, ლიბერალიზმი ხაზს უსვამს საერთაშორისო ინსტიტუტებისა და თანამშრომლობის როლს მშვიდობისა და სტაბილურობის შენარჩუნებაში. ეს ორი თეორია გამოყენებულ იქნა ქვეყნების საგარეო პოლიტიკისა და სხვა სახელმწიფოების მიმართ მათი ქცევის გასაგებად და ასახსნელად, თუმცა საკმაო პრობლემა შეექმნათ ცივი ომის ფენომენის ახსნის დროს (Bell/ბელი, 2017)

საერთაშორისო პოლიტიკაში სახელმწიფოს მიდგომების, ქცევების, ამოცანებისა და იდენტობების გასაგებად, თეორიები, როგორიცაა რეალიზმი, ლიბერალიზმი და კონსტრუქტივიზმი (რომელიც მოგვიანებით გაჩნდა ცივი ომის დროს) ხელს უწყობს საერთაშორისო ურთიერთობების ინტერდისციპლინურ შესწავლას, რაც გვეხმარება მოვლენებისა და სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობების რთული ქსელის გაგებაში (თეი, 2018). კონსტრუქტივიზმი, რომელიც დაკავშირებულია ცივი ომის დასრულებასთან და ალტერნატიულ ახსნა-განმარტებებთან, გაჩნდა, როგორც ახალი პარადიგმა, რომელიც უპირისპირდება ტრადიციულ თეორიებს. კონსტრუქტივიზმი არის თეორიული მიდგომა, რომელიც ამტკიცებს, რომ სახელმწიფო იდენტობა არის ცვალებადი დროთა განმავლობაში და სახელმწიფო აყალიბებს თავის საგარეო პოლიტიკას იმ იდენტობით, რომელიც ასევე აყალიბებს მის ინტერესებს. ამ თეორიული მიდგომის წარმოშობა უკავშირდება 1980-იანი წლების ბოლოს და იგი მნიშვნელოვნად განსხვავდება რეალიზმის, ლიბერალიზმის და მარქსიზმის (ეკონომიკური სტრუქტურალიზმი) თეორიების დასკვნებს, რადგან ეს თეორიები ძირითადად ძალაუფლების განაწილების მატერიალურ განზომილებას ეხება (Duderija/დუდერია, 2007)

რეალისტებისგან განსხვავებით, რომლებიც მატერიალურ ძალას (სამხედრო ძალას და ეკონომიკას) განსაზღვრავენ, როგორც გავლენის ყველაზე კრიტიკულ ფაქტორებს მსოფლიო პოლიტიკაში, კონსტრუქტივისტები ამტკიცებენ, რომ ძალაუფლება უფრო მეტია, ვიდრე მატერიალური ძალა; ძალა ასევე ემყარება ქცევას. (ნაიი, 2004) კონსტრუქტივიზმის ეს დებულება გვიხსნის ახალ პერსპექტივებს და გვეხმარება საერთაშორისო ურთიერთობების ახლებურად გაგებაში. საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიაში ძალა აღიქმება როგორც მატერიალური, ისე არამატერიალური ფორმით, თუმცა,

მატერიალური ძალა უფრო მეტ გავლენას ახდენს სახელმწიფოს ქმედებებზე და საერთაშორისო დონეზე მათ ურთიერთქმედებებზე. ამასთანავე, რბილი ძალა შეუმჩნევადია პირდაპირი ზემოქმედების თვალსაზრისით.

კონსტრუქტივისტებისთვის ის, თუ როგორ ხდება ძალაუფლების განაწილება და რეალიზება მსოფლიო პოლიტიკაში, არ არის განმსაზღვრელი ფაქტორი საერთაშორისო ურთიერთობების გაგების კუთხით. ეს არის ის, რაც სახელმწიფო ელიტებმა იციან ძალაუფლების შესახებ და ახორციელებენ მას თავიანთი მიზნების მისაღწევად. მაშასადამე, რაგგი (Ruggie/რადგი, 1998) აღწერს კონსტრუქტივიზმს, როგორც თეორიას, რომელიც ხსნის იდენტობას, ცოდნას, კულტურას, ისტორიულ კავშირებს და იდეოლოგიასაც კი. შესაბამისად, ისინი შეიძლება იყვნენ ძალაუფლების მნიშვნელოვანი წყაროები, რადგან მათ შეუძლიათ შეასრულონ გადამწყვეტი როლი, რადგან ისინი მნიშვნელოვნად განსაზღვრავენ გადაწყვეტილების მიღების მექანიზმებს. კონსტრუქტივისტული მიდგომისთვის, რეალური ძალა მდგომარეობს იმაში თუ გადაწყვეტილების მირების ეფეტურობა რამდენად სწრაფად აისახება აზრში და მნიშვნელობაში. ამ პროცესში ჯერ ხდება კონვენციური ინტერსუბიექტური მნიშვნელობების დეკონსტრუქცია და შემდეგ ახალი მნიშვნელობებისა და პრაქტიკის რეკონსტრუქცია სოციალურად კონსტრუირებულ ერთობაში (Hopf/ჰოფფი, 1998) კონსტრუქტივისტები განიხილავდნენ საერთაშორისო პოლიტიკას როგორც სოციალურად ჩამოყალიბებულს და დაგეგმილს; თუმცა, ისინი ასევე სრულიად უარყოფენ იმ გარემოებას, რომ მატერიალური სამყარო აყალიბებს სოციალურ პრაქტიკებს.

კონსტრუქტივიზმი უარყოფს ადამიანური ბუნების და სოციალური პრაქტიკის რაციონალისტურ გაგებას. ამ თვალსაზრისით, მაშინ, როცა აქტორთა იდენტობა დიდწილად სოციალურად არის კონსტრუირებული, ხაზგასმულია იდენტობის გადამწყვეტი როლი ინტერესებისა და აქტივობების ფორმირებაში. კონსტრუქტივიზმი, როგორც თეორია შეიმუშავა ნიკოლას ონუფმა (Onuf/ონუფი, 1989) და განავითარა ისეთმა მეცნიერებმა, როგორებიც არიან ალექსანდრ ვენდტი, ფრიდრიხ კრატოჩვილ და ტედ ჰოპფი (ალექსანდერ ვენდტი, ფრიდრიხ კრატოხვილი და ტედ ჰოფფი (Alexander Wendt/ალექსანდერ ვენდტი, Friedrich Kratochwil/ფრიდრიხ კრატოხვილი, Ted Hopf/ტედ ჰოფფი) შესაბამისად, ნიკოლას ონუფი იყო პირველი, ვინც გამოიყენა კონსტრუქტივიზმი 1989 წელს თავის წიგნში სახელწოდებით (World of Our Making: Rules and Rule in Social

Theory and International Relations.)" ჩვენს მიერ შექმნილი სამყარო: წესები და მმართველობა სოციალური თეორიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების სფეროში“ თუმცა, ვენდტმა გამოიყენა იგი სპეციფიური აქცენტით საერთასორისო ურთიერთოებების სფეროში, რათა განესაზღვრა სახელმწიფოს ქცევა, დამოკიდებულება და პრაქტიკა კონკრეტული ჯგუფების მიმართ.

შესაბამისად, კონსტრუქტივიზმი სკოლაა, რომელიც განიხილავს საერთაშორისო პოლიტიკას, განსაკუთრებით 1990-იანი წლების შემდეგ, როგორც ოპოზიცია, ვიდრე ალტერნატივა საერთაშორისო ურთიერთობების მეინსტრიმ თეორიებისა, კერძოდ - რეალიზმისა და ლიბერალიზმის. ამ მეინსტრიმ თეორიების წყალობით მოხდა კონსტრუქტივიზმის მარგინალიზება, რადგან მათი მხრიდან გაცილებით მეტი დოზით ხდებოდა მატერიალური კონსტრუქციებზე კონცენტრილერება. (Barkin/ბარკინი, 2017) (ჰოფფი/2017; ჰოფფი, 1998). კონსტრუქტივიზმი განვითარდა როგორც ახალი ფენომენი საერთაშორისო ურთიერთობების სფეროში, რომელმაც შემოგვთავაზე ახალი შეხედულებები თანამედროვე სახელმწიფოს, უსაფრთხოების, ომისა და მუდმივი მშვიდობის საკითხების გაგების მხრივ (თეი, 2018). მაგალითად, კონსტრუქტივიზმი ხაზს უსვამს საგარეო პოლიტიკის შემუშავებაში იდენტობის როლის ფორმირების ონთოლოგიურ გაგებას და იძლევა აგენტისა და სტრუქტურის ურთიერთქმედების კარგ ახსნას.

კონსტრუქტივისტული ლოგიკის მიხედვით, საერთაშორისო სისტემა არის იდეებისა და ნორმების (იდეოლოგიური ძალა) კონსტრუქტი და არა მატერიალური ძალების ქმნილება. სწორედ აღნიშნული დებულება არის გამოყენებული როგორც ცენტრალური იდეა მოცემულ ნაშრომში. კონსტრუქტივისტებისთვის საერთაშორისო სისტემაში ცვლილებები ხდება ახალი იდეების შემოტანით და ამით უახლესი საერთაშორისო სისტემის მთლიანი სტრუქტურის ცვლილება (ვენდტი, 1992) ხშირად გამოყენებულია ფრაზა, რომელიც დაკავშირებულია კონსტრუქტივიზმთან და მის ლოგიკას ხსნის: „ანარქია არის ის, რასაც სახელმწიფოები იყენებენ საკუთარი მიზნებისთვის“ (ვენდტი, 1992, გვ. 391).

არსებობს კონსტრუქტივიზმის მრავალი ვარიაცია, რომლებიც განსხვავებულად განმარტავენ იდენტობის, ინტერესების და ნორმების როლს საერთაშორისო ურთიერთობებში (შეინი & ბართი, 1998) ზოგი კონსტრუქტივისტი აქცენტს აკეთებს

სახელმწიფო იდენტობის სტაბილურობაზე, ხოლო სხვები მის დინამიკურ და სიტუაციურად კონტექსტუალურ ბუნებას უსვამენ ხაზს. (ბართი,, 2012). კონსტრუქტივიზმი ცდილობს ახსნას აქტორების ვინაობა, მოტივები და პრეფერენციები, ხოლო ლიბერალიზმი ძირითადად ეხება მათი ქმედებების ახსნას პრიორიტეტების დადგენის შემდეგ ((შეინი & ბართი, 2003). გარდა ამისა, რეის-სმიტი (Reus-Smit/რეუს-ზმიტი, 2005) ამტკიცებს, რომ კონსტრუქტივიზმი წარმოადგენს "ერთიან ანალიტიკურ პერსპექტივას, რომელიც განიხილავს შიდას და საერთაშორისოს, როგორც ერთიანი სოციალური და პოლიტიკური წესრიგის ორ სახეს" (რეუს-ზმიტი, გვ. 201). კონსტრუქტივისტული მიდგომის ცენტრალური საყრდენი არის ის, რომ მსოფლიო პოლიტიკაში რეალობის დიდი ნაწილი სოციალურად არის კონსტრუირებული და, შესაბამისად, შეიძლება შეიცვალოს; კერძოდ, იდეებმა, ნორმებმა და იდენტობებმა შეიძლება როლი ითამაშონ ამ ცვლილებაში Checkel/ჩეკელი, 1998)

ვენდტის თეორიის მთავარი დებულებაა ნეორეალისტური პოზიციის უარყოფა, რომლის თანახმად, არეულობას აუცილებლად უნდა მოჰყვეს თვითდახმარება, იქნება ეს აპრიორად არჩეული კურსი თუ ის დაეყრდნობა სახელმწიფოებს შორის ურთიერთქმედებას. ურთიერთქმედების ამ ფორმებში განისაზღვრება სახელმწიფოთა ხასიათი და ინტერფეისი. სახელმწიფოებმა იციან ვინ არიან და რა სჭირდებათ სხვა სახელმწიფოებთან ურთიერთობისას. მეორე მხრივ, ვენდტმა (ვენდტი, 1992, გვ. 73) სოციალური სტრუქტურების კატეგორიზაცია მოახდინა გაზიარებულ ცოდნად, მატერიალურ რესურსებად და პრაქტიკებად. ვენდტის (1992) მიხედვით, პირველ რიგში, სოციალური სტრუქტურები განისაზღვრება ნაწილობრივ საერთო გაგებით, მოლოდინებით ან ცოდნით.

რაც შეეხება საგარეო პოლიტიკის ანალიზს, საერთაშორისო ურთიერთობების დისციპლინის ერთერთ სფეროს, კონსტრუქტივიზმი ნათელს ჰფენს ძალიან კონკრეტულ ცნებებსა და საკითხებს, როგორიცაა ეროვნული იდენტობა, იდეური ფაქტორები, აგენტები და სტრუქტურა. ბევრმა ბოლოდროინდელმა კვლევამ შეისწავლა კავშირი საერთაშორისო ურთიერთობებსა და საგარეო პოლიტიკის ანალიზს შორის. იმის გამო, რომ საგარეო პოლიტიკის ანალიზი ითვლება მნიშვნელოვან სფეროდ საერთაშორისო ურთიერთობების ფარგლებში, სახელმწიფო იდენტობა წარმოადგენს ძლიერ ფაქტორს რადგანაც საგარეო პოლიტიკის გარკვეულ გადაწყვეტილებების მიღებასთან პირდაპირ კავშირშია,. ჰაუგთონი

(English transcription?) მიიჩნევს, რომ საგარეო პოლიტიკის ანალიზის ლოგიკური ბაზა, რომელიც არის პრინციპებისა და დაშვებების ერთობლიობა, რაზეც დაფუძნებულია საკუთრივ საგარეო პოლიტიკის ანალიზი, იყენებს სოციალურ კონსტრუქტივიზმს, როგორც კოგნიტურ ფსიქოლოგიურ მიდგომას (თეი, 2018). პირველ რიგში, სახელმწიფო პოლიტიკის შემქმნელები ქმნიან სოციალურ რეალობას, რომელშიც ისინი ატარებენ საგარეო პოლიტიკას სხვა სახელმწიფოებთან ურთიერთქმედების ფარგლებში. აქედან გამომდინარე, საგარეო პოლიტიკა არის სახელმწიფოთა შორის ხიდების დამყარების ინსტრუმენტი ხოლო მეორეს მხრივ, ხდება სოციალური კონსტრუქტივიზმის განხორციელება ეროვნული იდენტობების შექმნის დროს. (Wicaksana/ვიჩაქსანა & Wahyu/ვაჰიუ, 2009)

თუკიდიდეს დროიდან მოყოლებული, რეალიზმის პარადიგმა, რომელიც ცდილობს სამყაროს გაგებას ისე, როგორც ის რეალურად არის, გაბატონდა, როგორც პოლიტიკის ფუნდამენტური თეორია.ჯუნგლების კანონის მსგავსად, სადაც ანარქია და ქაოსი წარმოშობს ყველა შედეგს, სახელმწიფოები სახავენ საკუთარ ინტერესებს, მოქმედებენ შესაბამისად და მზად არიან გამოიყენონ უხეში ძალა. მათ ყოველთვის უნდა გაითვალისწინონ ძალთა ბალანსი (Morgenthau/მორგენთაუ et al., 2005)ამგვარ ჯუნგლებს არ გააჩნია კარგი ან ცუდი სახელმწიფოს განმარტება/კრიტერიუმი. ჰობსის აზრით, ადამიანს აქვს „მუდმივი და დაუდგრომელი სურვილი ძალაუფლებისა, რომელიც ქრება მხოლოდ სიკვდილის შემდეგ“ და ის ამტკიცებს, რომ ხელოვნურად შექმნილ პოლიტიკურ ორგანიზაციებსაც სწყურიათ ძალაუფლება. (მორგენთაუ, 1948 სწორედ ამიტომ, სახელმწიფოებისთვის მათი გადარჩენის უზრუნველყოფა და მატერიალური ძალაუფლების უპირატესობის და დომინაციის მაქსიმიზაცია საბოლოო მიზანს წარმოადგენს. (Waltz/ვალცი, 1979) ძალთა ბალანსმა და დიპლომატიამ, ორმა ყველაზე დამაჯერებელმა ინსტრუმენტმა საერთაშორისო ურთიერთობებში, უნდა გამოასწოროს მსოფლიო პოლიტიკის წარუმატებლობები და ნაკლოვანებები, რომლებიც ფესვგადგმულია ადამიანის ბუნების არსებითად ბოროტ ხასიათში. ექსტრაპოლაციის შემთხვევაში რეალიზმის ის პრინციპები, რომლებიც განსაზღვრავს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის არსს კავკასიაში ათწლეულების განმავლობაში, იყო შემდეგი:

- მიუხედავად ამისა, ესმით თუ არა პოლიტიკოსებს ბუნების კანონები და რაციონალურად იმოქმედებენ თუ არა, პოლიტიკა უკეთესი იქნება და სამყარო იქნება უსაფრთხო ადგილი (Snyder/სნაიდერი, 2004)
- ინტერესები განისაზღვრება ძალაუფლების თვალსაზრისით და, შესაბამისად, მოტივებსა და იდეებს მცირე მნიშვნელობა აქვს (ვალტი, 1998)
- თეორიები არ ქმნიან პრაქტიკას, მაგრამ პრაქტიკა ქმნის თეორიას და მის გამოყენებას.
- უნივერსალური მორალური პრინციპები ვერ იქნება გამოყენებული საზოგადოებებთან მიმართებაში და ეთიკა არ არის წამყვანი პრინციპი ანარქიულ სისტემაში.
- პოლიტიკური სფეროს ავტონომია, როგორიცაა ეკონომიკური, სამართლებრივი, მორალური და ყველა სხვა ტიპის ინტერესისა, ექვემდებარება ძალაუფლებით განსაზღვრულ ინტერესებს (Brooks/ბრუკსი, 1997)
- მაშასადამე, პოლიტიკა არ არის ეთიკის სფერო,
- არ შეიძლება არსებობდეს ეფექტური მორალი იქ, სადაც არ არის ეფექტური ავტორიტეტი,
- მორალი ძალაუფლების პროდუქტია.

აქედან გამომდინარე, AKP-ს მმართველობის პერიოდში კონსტრუქტივიზმი მნიშნელობას იძენს მნიშვნელოვან მოვლენებს საქართველოში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის აღსაწერად ეთნიკურ და რელიგიურ ერთობებთან ურთიერთობის კონტექსტში.

მატერიალიზმის მთავარი დებულებაა ის, რომ საერთაშორისო სისტემა არის „სოციალურად კონსტრუირებული“. მაშასადამე, სოციალურად კონსტრუირებულ სამყაროში მდგომარეობები, მიზეზ-შედეგობრივი ურთიერთობები და შაბლონები დამოკიდებულია მნიშვნელობათა გარკვეულ ქსელებზე და მათ შემადგენელ პრაქტიკაზე (Hurd/ჰურდი, 2008, გვ. 300)კონსტ რუქტივისტები უარყოფენ იმ მოსაზრებას, რომ სამყარო არის ობიექტური მოცემულობა, რომლის კანონზომიერებების განსაზღვრა და ანალიზი შესაძლებელია სამეცნიერო კვლევის მეშვეობით. ისინი ამტკიცებენ, რომ სოციალურ-პოლიტიკური და ბუნებრივი სამყაროები ფუნდამენტურად განსხვავებულია, ბუნებრივ სამყაროს მართავს ბუნებრივი კანონზომიერებები, რომლებიც ირელევანტურია

სოციალურ მეცნიერებებში. კონსტრუქტივისტის მიდგომის ტრანსფორმაციული პოტენციალი იმედისა და ოპტიმიზმის ერთგვარი წყაროა, რაც გულისხმობს, რომ იდეები და პრაქტიკა არ არის ფიქსირებული, მაგრამ იცვლება დროისა და სივრცის მიხედვით. ეს პოტენციალი ნიშნავს, რომ შაბლონები, რომლებიც ადრე შესაძლოა მყარი და პროგნოზირებადი ჩანდა, შეიძლება დროთა განმავლობაში შეიცვალოს. როგორც ვენდი (Wendy/ვენდი,1999) ამტკიცებს, „კონსტრუქტივისტული სოციალური თეორიის ფუნდამენტური პრინციპია ის, რომ ადამიანები მოქმედებენ ობიექტების, მათ შორის სხვა აქტორების მიმართ, იმ „ობიექტების“ მათივე მნიშვნელობების შესაბამისად“ და ეს ტრანსფორმაციული პოტენციალი პოზიტიური ცვლილების იმედს იძლევა. .

კონსტრუქტივიზმის ასევე ამტკიცებს, რომ სახელმწიფო ინტერესები ყალიბდება სახელმწიფოებს შორის სოციალური ურთიერთობებით, რაც იმას ნიშნავს, რომ ეროვნული ინტერესები დროთა განმავლობაში იცვლება იდენტობიდან გამომდინარე. ამ მიზნით, ორი ძირითადი ფაქტორი იძლევა უკეთეს გაგებას ნორმატიული ან იდეური სტრუქტურების როლზე კონსტრუქტივიზმის ინტერპრეტაციის დროს. პირველი არის ის, რომ „მატერიალური რესურსები ადამიანური ქმედებისთვის მნიშვნელობას იძენს მხოლოდ საერთო ცოდნის სტრუქტურის მეშვეობით, რომელშიც ისინია მოცემული“ (Bayrakli/ბაირაქლი, 2012, გვ. 16) თავად რესურსი არ შეიძლება ჩაითვალოს მნიშვნელობის მქონედ, თუ ის არ იქნება ინტერპრეტირებული ვინმეს მიერ წინასწარ გააზრებული „სოციალურად კონსტრუირებული“ იდეების საშუალებით. მეორეც, კონსტრუქტივისტები ხაზს უსვამენ იდეური ან ნორმატიული სტრუქტურების მნიშვნელობას და მათ გავლენას აქტორთა იდენტობაზე (ბაირაკლი/ბაირაკლი, 2012).

2.2. კონსტრუქტივიზმი და საგარეო პოლიტიკის ანალიზი

მოდელსკი (Modelski/მოდელსკი, 1962) განმარტავს საგარეო პოლიტიკას, როგორც აქტივობების სისტემას, რომელიც განვითარდა უმცირესობათა მიერ სხვა სახელმწიფოების ქცევის შესაცვლელად და მათი საქმიანობის საერთაშორისო გარემოზე მორგების მიზნით. პირველ რიგში, როდესაც საქმე ეხება სახელმწიფო საქმიანობას, კონსტრუქტივიზმი ვარაუდობს, რომ იდენტობები პოტენციურად წარმოადგენს სახელმწიფოს კონსტიტუციური პრაქტიკის ნაწილს. ამდენად, იგი აწარმოებს თავის აქტივობებს შიგნით და მის ფარგლებს გარეთ ((ჰოფფი, 1998, გვ. 193). საგარეო პოლიტიკის ცნება გულისხმობს,

რომ იდენტობები არის სახელმწიფოს ქმედებების განუყოფელი მდგენელი. ამ კონტექსტში, თურქეთის საგარეო პოლიტიკა არის სახელმწიფოს ურთიერთქმედება ინსტიტუტებთან და ორგანიზაციებთან. იგი რეაგირებს სხვა სახელმწიფოების ქმედებებზე და ატარებს ეროვნულ ინტერესებს საზღვრებს გარეთ. ასევე, საგარეო პოლიტიკა აგრძელებს საშინაო პოლიტიკას, რადგან ის ემსახურება და ასახავს ეროვნულ ინტერესებს (Bojang/ბოჯანგი, 2018)

საერთაშორისო ურთიერთობები, როგორც ფუნდამენტური კონცეფცია, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს პოლიტიკის ფორმირებაში. ქვეყნის საგარეო პოლიტიკა წარმოადგენს ტერმინს, რომელიც მის საგარეო ურთიერთობებს აღნიშნავს. საგარეო საქმეები შედგება ეროვნული ინტერესების სტრატეგიულ ჩარჩოებზე დაფუძნებული ქმედებებისაგან, რომელსაც სახელმწიფო ახორციელებს საკუთარი ეროვნული მიზნების დასაცავად და საერთაშორისო ურთიერთობების ფარგლებში ამ მიზნების მისაღწევად. საგარეო პოლიტიკის კონცეფცია საკმაოდ ადრეულ პერიოდში ჩამოყალიბდა (Goldstein/გოლდსტეინი, 2008).ამასთანავე, საგარეო პოლიტიკა გულისხმობს იმას, თუ როგორ ვითარდება სახელმწიფო და იცავს თავის ინტერესებს მსოფლიოს სხვა ქვეყნებთან მიმართებაში, რაშიც . გადარჩენის თეზისი იგულისხმება ძირითადად (Neto/ნეტო & Malamud/მალამუდი, 2015)სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, საგარეო პოლიტიკა / საერთაშორისო ურთიერთობები გულისხმობს ერთი ქვეყნის ურთიერთობების გეგმებს ან სტრატეგიებს სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობისას.

საგარეო პოლიტიკა არის ჩამოყალიბებული ან სისტემატური მეთოდები სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობის საკითხების მოსაგვარებლად (ნეტო & მალამუდი, 2015). ჰადსონის Hudson/ჰადსონი, 2007) მიხედვით, საგარეო პოლიტიკის ანალიზი ხელს უწყობს საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიას სახელმწიფოს ქცევაში მატერიალური და იდეური ფაქტორების იდენტიფიცირების მეშვეობით. გადაკვეთის წერტილი არის არა სახელმწიფო, არამედ გადაწყვეტილების მიმღები ადამიანები (გვ. 7). ვინაიდან სახელმწიფო არ არის აგენტი მისი აბსტრაქციის ხარისხის გამო, გადაწყვეტილება საგარეო პოლიტიკაში არის აგენტის მიერ ინიცირებული და ორიენტირებული ქმედებებზე (წენდტი, 1993). მიუხედავად ამისა, აკადემიკოსები მკაფიოდ განასხვავებენ საერთაშორისო ურთიერთობებს და საგარეო პოლიტიკას და საგარეო პოლიტიკას ყოფენ

„სისტემურ საერთაშორისო ურთიერთობებად“ და „საგარე პოლიტიკის სისტემურ ანალიზებად“.

სისტემური საგარეო პოლიტიკა იძლევა სტანდარტიზებულ პერსპექტივებს საერთაშორისო სისტემაზე. ამავდროულად, ქვესისტემური საგარეო ანალიზი ხაზს უსვამს იმ ერთეულების ქმედებებსა და საკითხებს, რომლებიც ქმნიან საერთაშორისო პოლიტიკის სისტემას (Mowlana/მოულანა, 1997) ამის საპირისპიროდ, კონსტრუქტივიზმი ხაზს უსვამს კულტურის, ნორმებისა და ინდივიდუალური იდენტობის მნიშვნელობას კონკრეტულ ადგილმდებარეობაზე. ვენდტი (ვენდტი, 1999) უგულებელყოფს ყოველგვარ რელიგიურ ფაქტორს, მიუხედავად იმისა, რომ ეს შეიძლება იყოს უფრო ნაყოფიერი საფუძველი რელიგიური ანალიზისთვის (ჰეინსი, 2021, გვ. 14). სახელმწიფო დამოუკიდებელი უნდა იყოს გარკვეული ღირებულებების, ეთიკისა და პრინციპების არსებობით. თუ ასეა, სუვერენულმა სახელმწიფომ უნდა მართოს სუვერენული ინტერესები და გავლენა მოახდინოს საერთაშორისო ურთიერთობებზე. ამასთან ერთად სახელმწიფო და ძალაუფლება არის აკადემიური დისციპლინის კიდევ ერთი მიმართულება, რომელიც შემუშავდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ((Mann/მანი, 1984)

პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ შეიქმნა ერთა ლიგა, როგორც თანამშრომლობის პლატფორმა. ომების შემდეგ, მათი დამანგრეველი შედეგების გათვალისწინებით, ვუდრო ვილსონმა ყველა ერის ლიგის ჩამოყალიბების კურსს დაუჭირა მხარი. მან მიიჩნია, რომ საერთაშორისო სისტემებს უნდა მართავდეს სახელმწიფოთა ასოციაციები მსოფლიო მასშტაბით. შედეგზე ორიენტირებული აქტივობების უმეტესობის მსგავსად, საერთაშორისო ურთიერთობების აქტივობები მოიცავს სამ ასპექტს: ინფუთი, ინფუთის წყარო და აუთფუთი (White/ვაითი, 1989).

არსებითად, საგარეო პოლიტიკა განიხილება მისი წყაროს, წყაროდან ინფორმაციის მიღების პროცესისა და მისი განხორციელების კონტექსტში. ჰოპკინსმა და მანსბახმა (Hopkins/ჰოპკინსი & Mansbach/მანსბახი, 1973) განმარტეს, რომ ერებში საერთაშორისო ურთიერთობების ასპექტები შეიძლება დაიყოს ხუთ კატეგორიად. კატეგორიები მოიცავს გარე ფაქტორებს, ინდივიდუალურ ფაქტორებს, დასახულ როლებს, პერსონალიებს, სოციალურად განსაზღვრულ ქცევას, სამთავრობო ძალებს და სოციალურ ფაქტორებს. ამის გათვალისწინებით, ანალიტიკოსის მიზანია „ნათელი მოჰფინოს იმას, თუ როგორ ცდილობენ სახელმწიფოები შეცვალონ და წარმართონ სხვა სახელმწიფოების ქცევა“

(Dugis/დუგისი,2008) ამრიგად, საერთაშორისო ურთიერთობების ანალიზი ორიენტირებულია ერების იმ აქტივობებზე, რომლებიც მიმართულია სხვა სახელმწიფოების აკულტურაციისკენ ან ზემოქმედებისკენ. საგარეო პოლიტიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობების იდეამ პოპულარობა მოიპოვა 1918 წელს. თეორიები, რომლებსაც საფუძვლად უდევს ეს კონცეფცია, ვითარდებოდა ამ პერიოდიდან მოყოლებული. თუმცა სახელმწიფოს ცნება უცვლელი დარჩა.

თურქეთის საგარეო პოლიტიკასთან დაკავშირებით, კონსტრუქტივიზმის თეორია, განსაკუთრებით AKP-ს მმართველობის პირობებში გადამწყვეტ როლს თამაშობს მისი ჩამოყალიბებისა და განხორციელების განსაზღვრაში. მნიშვნელოვანია გვესმოდეს, რომ პოლიტიკური თეორიები არ არის უნივერსალური გამოსავალი ამა თუ იმ პოლიტიკურ-სოციალური ფენომენის ახსნის კუთხით. თითოეულ სახელმწიფოს აქვს თავისი უნიკალური იდეოლოგია და თეორიები პოლიტიკურ მეცნიერებაში. მთავარია სახელმწიფომ მოახდინოს თავისი თეორიისა და იდეოლოგიის ადაპტირება და ჩამოყალიბება პოლიტიკური თეორიების, დოქტრინებისა და პრინციპების შემუშავების შემდეგ. ადრე პოლიტიკური თეორია უფრო რელიგიასა და მორალზე იყო ორიენტირებული. თუმცა, თომას ჰობსმა შემოიტანა მნიშვნელოვანი ცვლილება ღმერთიდან ძლევამოსილ მმართველზე. თუკი ადრინდელი მეცნიერები, როგორიცაა Occam (ოქჰემის უილიამი) წერდნენ „ღვთის აბსოლუტურ ძალაუფლებაზე“, ჰობსმა ყურადღება გადაიტანა „მეფის აბსოლუტურ სუვერენიტეტზე“ (Rommen/რომენი, 1946, გვ. 53) ჰობსი ამტკიცებდა, რომ ხალხი გარკვეული საფასურის სანაცვლოდ (გადასახადების სახით), თანახმა იყო ძლიერი მმართველისგან პროტექციონიზმის მისაღებად. ჰობსი (1651) ამ ძლევამოსილ მმართველს ლევიათანს უწოდებდა.

სახელმწიფოს როლი ჰობსის მიერ უფრო პოზიტიურად არის შეფასებული. ჰობსის შემოქმედება პოზიტივიზმის თეორიულ საფუძვლად ითვლება და მას მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს შეერთებული შტატების საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტებზე. არსებითად, თეორია ამტკიცებს, რომ ბუნებრივ სამყაროში დაკვირვებადი ფენომენები — მაგალითად, გავლენიანი ლიდერების არსებობა — ქმნის ცოდნის საფუძველს. ანალოგიურად, ბიჰევიორიზმი პოლიტიკურ მეცნიერებაში განიხილება, როგორც ლოგიკური რეალიზმის მოდელი, რომელშიც ინდივიდები რეაგირებენ გარემოს მიერ განპირობებულ სტიმულებზე. ძლიერი მმართველი, რომელიც აწესებს სანქციებს მის

დაქვემდებარებულებზე, სავარაუდოდ, გამოიწვევს ქცევის გარკვეულ პატერნებს. ეს თეორია მჭიდრო კავშირშია რაციონალური არჩევანის თეორიასთან (Burley/ბერლი, 2017) ამ მიდგომისგან განსხვავდება სტრუქტურალიზმი, რომელიც ამტკიცებს, რომ ადამიანთა ქცევის გაგება შესაძლებელია მხოლოდ იმ სისტემური კონტექსტის საშუალებით, რომელშიც ისინი ფუნქციონირებენ. სტრუქტურალისტური შეხედულებით, ადამიანის ცხოვრების ფენომენები შეუცნობელია მათი ურთიერთდამოკიდებულებების გარეშე და სწორედ ამ ურთიერთობათა ქსელი ქმნის სტრუქტურას (Blackburn/ბლექბერნი, 2008)

მეორე მხრივ, სტრუქტურალიზმი დაკავშირებულია ინსტიტუციონალიზმთან; თუმცა, ეს უკანასკნელი უფრო მეტად დაინტერესებულია საერთაშორისო ორგანიზაციებით, მაგ. როგორიცაა გაერო. თუმცა, სტრუქტურალიზმი კრიტიკის ობიექტი გახდა ძირითადად ფრანგი ფილოსოფოსების მხრიდან, როგორებიც არიან ჟაკ დერიდა და მიშელ ფუკო, რომლებმაც 1980-იან და 1990-იან წლებში მრავალი ინსტიტუტის ლეგიტიმურობის დეკონსტრუქცია მოახდინეს (Cullen/კალენი, 2014) მიუხედავად ამისა, არსებობს სხვა მიდგომებიც, რომლითაც განიხილება პოლიტიკური საკითხები: ინტერპრეტივიზმმა და კონსტრუქტივიზმმა მიიპყრო ყურადღება საერთაშორისო ურთიერთობების დისკურსში (Guzzini/გუზინი, 2017) ამდენად, ინტერესები არ არის იდენტური და არც არის თავისთავად მიღებული; უფრო მეტიც, ისინი შემუშავდებიან კონკრეტული სახელმწიფოს კულტურის, ნორმებისა და იდენტობის მხედველობაში მიღებით და არა წინასწარ განსაზღვრული კონცეფციების შესაბამისად.

2.3. კონსტრუქტივიზმი და იდეური ფაქტორები

კონსტრუქტივიზმის მიხედვით, სახელმწიფოს იდენტობა და ინტერესები განსაზღვრავს საერთაშორისო ურთიერთობების ხასიათს; კონსტრუქტივიზმის მთავარი დებულება, რომელიც განსხვავდება ტრადიციული არგუმენტებისა და თეორიებისგან, არის ის, რომ იდენტობა და ინტერესები არ არის სტაბილური. ამრიგად, ინდივიდებს, საზოგადოებებს და ერებს (სახელმწიფოებს) შეიძლება ჰქონდეთ მრავალი იდენტობა. ანალოგიურად, როგორც ინდივიდის იდენტობა იცვლება, ასევე იცვლება სახელმწიფოს იდენტობაც. კონსტრუქტივიზმის მიხედვით, ეს იდენტობები ფლუიდური და დინამიურია. ისინი შეიძლება დროთა განმავლობაში ჩამოყალიბდეს და ეროვნული იდენტობა და კულტურა არის ორი ძირითადი ცნება კონსტრუქტივიზმის მიმდინარეობაში საერთაშორისო და საგარეო პოლიტიკის ანალიზის ფარგლებში. ერთ-

ერთი იდიოსინკრატული ფაქტორი, რომელიც განასხვავებს კონსტრუქტივიზმს ძირითადი თეორიებისგან, არის ინტერსუბიექტურობა. მისი ინტერსუბიექტური კონსტრუქცია ფოკუსირებულია ნორმების, ენისა და კულტურის ონთოლოგიურ დეტერმინიზმზე და ახსნის ცვალებად რეალობას საერთაშორისო ურთიერთობებში (კუბალკოვა, 2001, გვ. 3). ჰადსონისთვის (ჰადსონი, 2013, გვ. 117), საერთაშორისო იდენტობა და კულტურა შეიძლება იყოს შიდა სტიმული და იმპერატივი საგარეო პოლიტიკის შემუშავებაში.

კონსტრუქტივისტების უმეტესობა თვლის, რომ სახელმწიფოს იდენტობა მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს მის საგარეო პოლიტიკას. ვენდტი ხაზს უსვამს კონსტრუქტივიზმის ორ პრინციპს, რომლებიც განსაზღვრავს იდეურ ფაქტორებს: ადამიანთა ერთობების სტრუქტურები განისაზღვრება ძირითადად გაზიარებული იდეებით და არა მატერიალური ძალებით, ხოლო მიზანდასახული აქტორების იდენტობა და ინტერესები აგებულია ამ საერთო იდეებით და არა ობიექტურად მოცემული. საერთაშორისო პოლიტიკა უფრო სოციალური და სუბიექტურია, ვიდრე მატერიალური; ინტერესებისადმი ვენდტის მიდგომა ეფუძნება იდენტობებს. ინტერესი ასახავს აქტორის განზრახვას. თუმცა, აქტორმა უნდა იცოდეს, რა სურს და ვინ არის ის; ცოდნა (იდენტურობა) და გაგება (ინტერესები) აყალიბებს მიზანს, ამიტომ იდენტობა ქმნის ინტერესებს. კონსტრუქტივისტები განმარტავენ კულტურას, ღირებულებებსა და იდეებს საგარეო პოლიტიკის შემუშავებაში, როგორც არამატერიალურს. (ვენდტი, 1999)

მაგალითად, სომხური დიასპორა არის ძირითადი სეგმენტი, რომელიც აყალიბებს ამ იდენტობას, დისკურსს და აღქმას, რათა გააძლიეროს და შეინარჩუნოს იდენტობა თურქეთთან მიმართებაში და მის წინააღმდეგ საერთაშორისო დონეზე. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა სომხეთთან მიმართებაში "ნულოვანი პრობლემები მეზობლებთან" სტრატეგიის ფარგლებში, აზერბაიჯანთან და საქართველოსთან ურთიერთობის გაღრმავება თანამშრომლობის რამდენიმე სფეროში შეიძლება განისაზღვროს კონსტრუქტივიზმის პარადიგმით (Giragosian/გირაგოსიანი, 2018) როგორც უკვე აღინიშნა, თურქეთის ინტერესები რეგიონში განისაზღვრება ეკონომიკური სფეროს მიხედვით და შემოიფარგლება ეთნიკური უმცირესობების კულტურითა და რბილი ძალით. ამრიგად, უნდა გვესმოდეს, რომ კვლევაში უგულებელყოფილია თურქეთის ინტერესები რეგიონში, რომლებიც ყალიბდება მისი „ახალი“ იდენტობით. სახელმწიფოებს აქვთ მრავალი

იდენტობა და ინტერესები, რომლებიც „სოციალურად არის კონსტრუირებული“ სხვა სახელმწიფოებთან ან აქტორებთან ურთიერთობისას. იდენტობა და ინტერესი განუყოფელია, ისინი განსაზღვრავს და წარმოადგენს აქტორის თავისებურებას (ბოლსაჯიანი/ბოლსაჯიანი, 2018).

შესაბამისად, ჰოპფი (ჰოფფი, 1999, გვ. 176) ამტკიცებს, რომ სახელმწიფოების იდენტობები რეგულირებადია და დამოკიდებულია გარკვეულ ისტორიულ, პოლიტიკურ და სოციალურ კონტექსტზე. ეს არის დებულება, რომელიც სრულყოფილად ერგება AKP-ს მთავრობის საგარეო პოლიტიკურ არჩევანს სამხრეთ კავკასიაში ნათესავ და მუსლიმურ ჯგუფებთან მიმართებაში. ჰოპფი (1988, გვ. 175) ამტკიცებს, რომ „მაშინ, როცა კონსტრუქტივიზმი განიხილავს იდენტობას, როგორც ემპირიულ საკითხს, რომელიც უნდა განიხილებოდეს ისტორიულ კონტექსტში, ნეორეალიზმი ვარაუდობს, რომ გლობალურ პოლიტიკაში ყველა აქტორს აქვს მხოლოდ ერთი მნიშვნელოვანი იდენტობა, ესენი არიან პირადი ინტერესების მქონე სახელმწიფოები“. კონსტრუქტივიზმი საერთაშორისო პოლიტიკას სუბიექტურ გამოცდილებასა და ცოდნაზე დაფუძნებული იდეებისა და რწმენის მიხედვით განიხილავს (Jackson/ჯექსონი et al., 2006).

ამ კონტექსტში, ჰოპფმა (1998) შეისწავლა იდენტობის როლი საერთაშორისო პოლიტიკის ფარგლებში კონსტრუქტივისტული მიდგომით და აღნიშნა, რომ კონსტრუქტივიზმს შეუძლია უზრუნველყოს საფრთხეების ბალანსის ალტერნატიული ინტერპრეტაცია, უსაფრთხოების დილემები, ანარქიის პირობებში თანამშრომლობის ნეოლიბერალური ინსტიტუციონალისტური ასპექტები და დემოკრატიული მშვიდობის ლიბერალური თეორია. იდენტობები ასრულებენ სამ აუცილებელ ფუნქციას საზოგადოებაში: ისინი გეუბნებიან თქვენ და სხვებს ვინ ხართ თქვენ და ვინ არიან სხვები. მეტიც, ჰოპფმა (1998) აღნიშნა, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ნაციონალიზმს და ეთნიკურობას უფრო მეტი ყურადღება ექცევა საერთაშორისო ურთიერთობების ზოგად თეორიაში, გენდერზე, სექსუალობაზე, რასაზე და რელიგიაზე ფოკუსი გაცილებით ნაკლებია და რა თქმა უნდა, არცერთი მათგანი არ არის ნეორეალისტური ან ნეოლიბერალური პარადიგმებისეული ინტერპრეტაცია იმაზე, თუ როგორ ფუნქციონირებს სამყარო.

კონსტრუქტივიზმი ამტკიცებს, რომ შეუძლია ახსნას ეს საკითხები არა მხოლოდ იმიტომ, რომ ისინი აქტუალურია ან აქამდე შეუფასებელია, არამედ იმიტომ, რომ, როგორც

იდენტობის სახეობები, ისინი ცენტრალური ასპექტია იმისა, თუ როგორ იძლევა კონსტრუქტივიზმი სოციალური ფენომენების გაგებას. კონსტრუქტივიზმი ვარაუდობს, რომ იდენტობები პოტენციურად სახელმწიფოს კონსტიტუციური პრაქტიკის ნაწილია. მეორე მხრივ, ჰოპფი (1998), ამტკიცებს, „რომ სახელმწიფოების "მე" ან იდენტობა ცვალებადია; ისინი, სავარაუდოდ, დამოკიდებულნი არიან ისტორიულ, კულტურულ, პოლიტიკურ და სოციალურ კონტექსტზე." გარდა ამისა, მორინი და პაქუინი (Morin/მორინი & Paquin/პაკინი, 2018) ნაციონალური იდენტობის კონცეფციას აკლასიფიცირებენ, როგორც "სოციალურად კონსტრუირებულ იმიჯს, რომელსაც პოლიტიკური ერთობა იყენებს საკუთარი თავის წარმოსაჩენად" (გვ. 261). ისინი ახდენენ იმ პრინციპების ინტერნაციონალიზაციას, რომლებიც საფუძვლად უდევს მოსალოდნელ ქცევას, ახდენს მათ ასიმილაციას მათსავე იდენტობაში და შეესაბამებიან მათ, მიუხედავად გარეგანი ზეწოლისა და აღქმისა“ (გვ, 258).

ინტერესსა და იდენტობას შორის, რომლებიც გავლენას ახდენენ ერთმანეთზე, არსებობს მიზეზობრივი კავშირი; მაგალითად, ინტერესის გარეშე, იდენტობას არ აქვს გავლენა; იდენტობის გარეშე, ინტერესს აკლია მიმართულება (ვენდტი, 1999, გვ, 231). ასე რომ, ვენდტისთვის ეროვნული ინტერესები ემყარება საერთო იდეებს. რაციონალიზმისგან განსხვავებით, რომელიც იდენტობასა და ინტერესებს ეგზოგენურად თვლის, კონსტრუქტივიზმი მათ ენდოგენურად მიიჩნევს. „სახელმწიფო ეს ისეთი წარმონაქმნია, რომელსაც შეიძლება მივაწეროთ იდენტობები და ინტერესები“ (ვენდტი, 1999, გვ. 224). მეორეს მხრივ, ვენდტი (1999) განსაზღვრავს ოთხ იდენტობას: პიროვნული ან კორპორატიული, ტიპი, როლური და კოლექტიური. პირადი ან კორპორატიული იდენტობა არის პლატფორმა სხვა იდენტობებისთვის. ტერმინი „ტიპის“ იდენტობა, რომელიც ვენდტმა ჯიმ ფერონისგან აიღო, გამოიყენებოდა სოციალური კატეგორიების აღსაწერად, როგორც „იარლიყები, რომლებიც გამოიყენება იმ ადამიანებთან მიმართებაში, რომლებიც იზიარებენ (ან თვლიან, რომ იზიარებენ) ზოგიერთ მახასიათებელს - გარეგნულს, ქცევის პატერნებს, დამოკიდებულებებს, ფასეულობებს, უნარებს (მაგ. ენა), ცოდნას, მოსაზრებებს, გამოცდილებას და საერთო წარსულს (როგორიცაა რეგიონი ან წარმოშობის ადგილი (Fearon/ფიერონი, 1997, p. 14). ტიპის“ იდენტობა განსაზღვრავს სახელმწიფოების რეჟიმს ან ფორმას. თუ თურქეთის პოლიტიკურ იდენტობას განვსაზღვრავთ როგორც „ისლამისტურს“, ვენდტი ადგენს კორელაციას სახელმწიფოსა და საზოგადოებას შორის, რომელიც აყალიბებს საზოგადოების იდენტობას. ეს ფორმები

შეადგენს შიდა პოლიტიკურ ლეგიტიმაციას, რომელიც განსაზღვრავს წარმოებისა და კონტროლის მფლობელობას. „ეს პრინციპი შეიძლება გამოწვეული იყოს სხვა სახელმწიფოებთან ურთიერთქმედებით“ (ვენდტი, p, 226). ბოლო სახის იდენტობა, რომელიც კოლექტიურია, სასარგებლო კონცეფციაა ამ დისერტაციისთვის. ვენდტი ასახავს კოლექტივს, როგორც ხიდს საკუთარ თავსა და სხვებს შორის და იდენტიფიკაციას, როგორც ლოგიკურ დასკვნას. კოლექტიური იდენტობა არის როლისა და ტიპის იდენტობის უნიკალური კომბინაცია. მას გააჩნია მიზეზობრივი ძალა, ამიტომ მას შეუძლია აიძულოს აქტორები განსაზღვრონ სხვისი ინტერესები, როგორც საკუთარი. ის აყალიბებს როლურ იდენტობებს იმით, რომ ეყრდნობა სხვის ინკორპორაციას საკუთარ თავში, როგორც სოციალურად კონსტრუირებული „მე“-ს როლში. თუმცა, კოლექტიურ იდენტობას შეუძლია მათი გაერთიანება ერთ იდენტობაში.

ანალოგიურად, ბეილისი და სმიტი (Baylis and Smith/ბეილისი და სმიტი, 2005) უახლოვდებიან იდენტობის კონცეფციას სხვისი მეშვეობით საკუთარი თავის გაგების კონტექსტში. ისინი ასევე აცხადებდნენ, რომ იდენტობები სოციალურია და შესაბამისად, ყოველთვის სხვებთან ერთად ყალიბდება. კონსტრუქტივისტული მიდგომის ძირითადი მტკიცება არის ის, რომ სახელმწიფოები არიან სოციალურად კონსტრუირებული სტრუქტურები, რომელთა ინტერესები ძირითადად სხვა სახელმწიფოებთან ურთიერთობით ყალიბდება. კონსტრუქტივისტები ამტკიცებენ, რომ ეროვნული ინტერესები ვითარდება და გავლენას ახდენს სოციალური კონტექსტის შეცვლაზე. ეს ნიშნავს, რომ სახელმწიფო ინტერესები ვითარდება და მათ ცვლილებას უქვემდებარებს. ამ მიზნით, ორი საყოველთაოდ მიღებული ფაქტორი იძლევა გარკვეულ გაგებას კონსტრუქტივიზმის ფოკუსირების შესახებ ნორმატიული ან იდეური სტრუქტურების როლზე, პირველი ის არის, რომ მატერიალური რესურსები ადამიანური ქცევისთვის მნიშვნელობას იძენს მხოლოდ საერთო ცოდნის სტრუქტურის მეშვეობით, რომელშიც ისინია ჩადებული (ვენდტი, 2009, გვ. 135). თავად რესურსი არ შეიძლება ჩაითვალოს მნიშვნელობის მქონედ, თუ ის არ იქნება ინტერპრეტირებული ვინმეს მიერ წინასწარ გააზრებული სოციალურად კონსტრუირებული იდეების საშუალებით.

ამასთან ერთად, კონსტრუქტივისტული მიდგომა ხაზს უსვამს იდეოლოგიური და ნორმატიული სტრუქტურების მნიშვნელობას აქტორების იდენტობაზე გავლენაზე რეიუს-სმიტი, 2009, გვ. 220–221). შესაბამისად, გამლენი და სხვ. (Gamlen/გამლენი et al., 2013)

ვარაუდობენ, რომ კონსტრუქტივიზმმა უზრუნველყო ალტერნატიული თეორიული გაგება საერთაშორისო ურთიერთობების საკითხებისა, რაც სხვაგვარად ინტერპრეტირდება რაციონალისტურად. პირიქით, რაციონალისტები ხაზს უსვამენ სახელმწიფო ინტერესების მნიშვნელობას. ამავდროულად, კონსტრუქტივისტები ხაზს უსვამენ იმას, თუ როგორ ხდება ამ ინტერესების ხელახალი ფორმირება კონსტიტუციური იდეებისა და იდენტობების მეშვეობით, მათ შორის ეროვნების, ეთნიკურობის, რასის, რელიგიისა და სექსუალობის ჩათვლით. დიასპორის ინსტიტუტის გაჩენისა და მნიშვნელობის კონსტრუქტივისტების მიერ შთაგონებული თვალსაზრისით, წარმოშობის სახელმწიფო (ნათესავი სახელმწიფოები) ინტერესები "მათ" დიასპორაში ყალიბდება ნაციონალური სახელმწიფოების შესახებ იდეებითა და მათი შესაძლებლობებით გასცდნენ კონკრეტულ ტერიტორიულ საზღვრებს (გამლენი., 2013).

სახელმწიფო იდენტობა მხოლოდ ერთ-ერთი არამატერიალური ფაქტორია მათ შორის, როგორიცაა იდეები, რწმენა, ნორმები და კულტურა, როგორც ეს კონსტრუქტივისტმა მკვლევრებმა გამოიკვლიეს. შესაბამისად, სასიცოცხლო მიზეზობრივი კავშირების უზრუნველყოფა ფუნდამენტური კონსტრუქტივისტული თეორიული ჩარჩოს არგუმენტების მხარდასაჭერად მნიშვნელოვანია (Erbas/ერბაში, 2022). მაშასადამე, იდენტობასთან დაკავშირებული კონცეფცია ხელს უწყობს აქტორების მიერ ცვლილებების ათვისების კვლევის ჩარჩოსა და პარადიგმაში. კონსტრუქტივისტული მსჯელობა აჩვენებს, რომ სახელმწიფოების იდენტობა აყალიბებს მათ ინტერესებს და ექვემდებარება ცვლილებას სხვა სახელმწიფოებთან ურთიერთქმედების პროცესში.

მოცემულ ეტაპზე ვერ ხერხდება სახელმწიფო იდენტობის კონსტრუქტივისტულ ლოგიკურ და ანალიტიკურ ჩარჩოებში ასიმილაცია, თუმცა კონცეფციაზე დამოკიდებული ემპირიული კვლევების რაოდენობა მრავალია (ალექსანდროვი/ალექსანდროვი, 2003). მნიშვნელოვანი პრობლემა ის არის, რომ რაციონალისტური მეინსტრიმის მკვლევარები თითქმის არ აქცევდნენ ყურადღებას მათი ოპონენტების მიერ შემოთავაზებულ სახელმწიფო იდენტობის კონცეფციას. იდენტობისგან ეს განცალკევება აშკარად ეწინააღმდეგება სასიცოცხლო რეალისტური და რაციონალისტური კონცეფციების რთულ კონსტრუქტივისტურ კრიტიკას, როგორიცაა საერთაშორისო ანარქია და ეროვნული ინტერესები. შესაძლოა, არსებობს რამდენიმე ახსნა იმისა, თუ რატომ არ მიიქცია იდენტობის კონცეფციამ ის ყურადღება, რასაც იგი იმსახურებს. სხვადასხვა

რაციონალისტმა ინტელექტუალმა შეიძლება ჩათვალოს, რომ მეთოდოლოგიური რაციონალიზმი და მრავალ-იდენრუტი სახელმწიფოს ცნება ურთიერთგამომრიცხავი და კონკურენტი თეორიებია (ვენდტი, 2003).

თუმცა, სხვები თვლიან, რომ კონსტრუქტივიზმი და რაციონალიზმი არსებითად განსხვავდებიან თავიანთი თეორიული საფუძვლებითა და კვლევის მეთოდიკით და, შესაბამისად, იდენტობას არამატერიალურად მიიჩნევენ. თეორიებსა და კონკურენტ პარადიგმებს შორის მიმდინარე დებატების ფონზე, საერთაშორისო ურთიერთობები ტრადიციულად უპირატესობას ანიჭებს ანალიტიკურ და თეორიის ჩამოყალიბების უნარებს, ვიდრე უცხო ენის ცოდნასა და რეგიონის სპეციფიკურ გამოცდილებას (ალექსანდროვი, 2003). აქედან გამომდინარე, თანამედროვე კონტექსტში, თითოეულ სახელმწიფოს იდენტობის პოლიტიკის კონსტრუქტივისტული ხაზგასმა ძნელად ექვემდებარება დამაკმაყოფილებელ შესწავლას სხვა მკვლევარების მიერ, იქნება ეს კონსტრუქტივისტული თუ ტრადიციული თეორიები. ეს ასპექტი გულისხმობს, რომ არსებობს როგორც დისციპლინური, ასევე თეორიული საზღვრები სახელმწიფო იდენტობის მიდგომების შესაბამისობაში. ამიტომ, რეკომენდებულია სხვადასხვა ქვეყნის სახელმწიფო იდენტობის პოლიტიკის პლურალისტური და კოლექტიური კვლევა.

2.4. კონსტრუქტივიზმი და ტრანსნაციონალური რელიგიური მოძრაობები

რელიგიის გავლენის შესწავლა საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიაში შედარებით გვიან დაიწყო, და არსებობს ორი ძირითადი მიზეზი, რის გამოც მკვლევარები ხშირად ერიდებიან რელიგიის, როგორც ფაქტორის, კვლევაში ჩართვას. პირველი მიზეზი ის არის, რომ რელიგია პოზიტივისტურ ცნებად არ მიიჩნევა. მეორე მიზეზი კი საერთაშორისო ფაქტორების გათვალისწინების აუცილებლობას ეხება (შენიშვნა: ეს პუნქტი საჭიროებს უფრო კონკრეტულ განზოგადებას). მკვლევართა უმრავლესობის აზრით, რელიგია, როგორც ფაქტორი, შეიძლება ჩაერთოს საგარეო პოლიტიკის ან როგორც სულიერი განზომილება, ან როგორც რელიგიურ იდეებზე დაფუძნებული არაპოზიტივისტური მიდგომა (Kubálková/კუბალკოვა, 2009)კონსტრუქტივისტები მზად არიან განიხილონ რელიგიური იდეები და ცვალებადი იდენტობები და სახელმწიფო ინტერესები. როგორც ერიკ შარპმა დაადგინა, რელიგიის ოთხი რეჟიმიდან ერთ-ერთი არის „ინსტიტუციური რეჟიმი“, რომელიც ავტორიტეტული ორგანიზაციაა, რომელიც ინარჩუნებს და გადასცემს გარკვეულ დოქტრინებს (Sharpe/შარპი, 1983) თურქეთის

რელიგიური საკითხთა სამინისტროს მსგავსად, AKP-ს მმართველობის დროს, მისი ავტორიტეტის დაფარვის სფერო ექსპონენტურად გაიზარდა და რელიგია გეოგრაფიულად შემოზღუდულიდან გეოპოლიტიკურად ინსტიტუციონალიზებულ ფაქტორად გადაიქცა.

მმართველი პარტია AKP აშკარად ცდილობს დააფუძნოს ისლამური დისკურსი და ჩართოს იგი საგარეო პოლიტიკის საქმეებში, როგორც ტრანსნაციონალური რელიგია. საერთაშორისო ურთიერთობების და რელიგიური კვლევების ერთ კონტექსტში შესწავლა შეზღუდულია აკადემიურ დისკურსში. რამდენიმე მკვლევარმა შეიმუშავა ამ ტიპის ურთიერთმიმართებები სტრუქტურულად. კუბალკოვამ (2000) შეიმუშავა ტერმინი სახელწოდებით საერთაშორისო პოლიტიკური თეოლოგია, რომელიც რელიგიას ახარისხებს ანალიზის ორ დონეზე. კუბალკოვამ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ რელიგიას საერთაშორისო ურთიერთობებში გააჩნია შემდეგი ძირითადი დონეები:

- ტრანსნაციონალური ურთიერთობები, რომელიც მოიცავს მხოლოდ რელიგიურ ორგანიზაციებს, ჯგუფებს, არასამთავრობო ორგანიზაციებს,
- სახელმწიფოები (თეოლოგიური ან სეკულარული ტიპის) და არასახელმწიფო უცხოური რელიგიური ჯგუფები, ინსტიტუტები, რომლებიც ახორციელებენ საქმიანობას საერთაშორისო მასშტაბებით, რომლებიც მიზნად ისახავს უცხო სახელმწიფოს ინტერესების გატარებას მეორე სახელმწიფოებში,
- სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობები: ურთიერთობა თეოლოგიურ სახელმწიფოებსა და თეოლოგიურ და სეკულარულ სახელმწიფოებს შორის. (კუბალკოვა, 2000, გვ. 94),
- შიდა დონეზე, სახელმწიფოები და რელიგიური ორგანიზაციები, არასამთავრობო ორგანიზაციები და ასოციაციები ერთობლივი ინტერესების გარშემო მუშაობენ.
- პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი დონე: რელიგიური ორგანიზაციები ცდილობენ გამოიყენონ ან გააერთიანონ პოლიტიკური პარტიები/მოძრაობები,
- სამოქალაქო საზოგადოების დონეზე რელიგიური აქტორები ცდილობენ შეცვალონ სტატუს კვო (კუბალკოვა, გვ. 94, 2000 წ.).

არასახელმწიფო რელიგიურ აქტორებს, მათ შორის ადგილობრივ დენომინაციებს და რელიგიური დღის წესრიგის მქონე პოლიტიკურ პარტიებს შეიძლება ჰქონდეთ განსხვავებული ინტერესები, პრაქტიკა და წესები სეკულარულ აქტორებთან შედარებით.

ამ რელიგიური კომპონენტის გავლენა ასეთი აქტორების ქმედებებზე საინტერესოა კოლექტიურ იდენტობაზე მომუშავე ექსპერტებისთვის. რელიგიური აქტორების და საზოგადოებრივი დამოკიდებულების ურთიერთკონსტიტუცია ასევე არის კვლევის საინტერესო სფერო, რომელიც იზიდავს მრავალ მეცნიერს მრავალი დისციპლინიდან (May/მეი et al., 2014) ტრანსნაციონალური რელიგიური აგენტები გავლენიანნი არიან სხვადასხვა ერთობებზე გავლენის მოხდენის მხრივ. სანდალის და ფოქსის მიერ ჩამოთვლილი გავლენის ორი ძირითადი ფაქტორია: პირველი - სტატუსი და „რელიგიური ცოდნის“ გავრცელება სოციალურ სივრცეში, ხოლო მეორე არის რელიგიური აგენტების პოლიტიკური ტრაექტორიის გათვალისწინება (Sandal/სანდალი & Fox/ფოქსი, 2013, გვ. 172) რელიგიების ინტეგრირება კონსტრუქტივიზმის მიმდევართა ერთ-ერთი ფუნდამენტური ასპექტია, რადგან ის ეხება იდენტობის ფორმირებას. ტრანსნაციონალური რელიგიური მოძრაობების (TRM) განმარტება შემოიფარგლება რელიგიური იდეოლოგიის ან ფენომენის მქონე მოძრაობებით, რომლებიც თავიანთ დღის წესრიგს ტრანსნაციონალურ დონეზე ახორციელებენ (გვ. 35).

გრიგორიადის კვლევა (2007) ამტკიცებს, რომ ეთნიკური ნაციონალიზმიდან სამოქალაქო ნაციონალიზმზე გადასვლა ჰგავს ოსმალეთის სამოქალაქო იდენტობას. თურქეთში სეკულარულ კულტურას გააჩნია რელიგიური ოპოზიცია, რომელიც გაგრძელდება პოლიტიკის სფეროში და უკვე იპოვა კიდეც საყრდენი პოლიტიკურ პარტიებში. „სეკულარული“ და „რელიგიური“ დებატები მომავალში სახელმწიფო იდენტობას უფრო პოლარიზებულ მახასიათებლებში ჩამოაყალიბებს; თუმცა, ისლამურ სახელმწიფოში რელიგია უფრო მეტ გავლენას ახდენს საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტების ფორმირებასა და განსაზღვრაში მიზნების დასახვისას (გრიგორიადისი/გრიგორიადისი, 2009).

2.5. ახალი იდენტობა და საგარეო პოლიტიკა

კონსტრუქტივიზმი, როგორც საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიული ჩარჩო, რომელის მიხედვით იდენტობები არ არის სტატიკური და რომელიც ემსახურება სახელმწიფო ინტერესების გატარებას, ამტკიცებს, რომ იდენტობის ფორმირება მრავალმხრივი პროცესია (თეი, 2018). შინაგანი იდენტობის შექმნის პროცესები ასევე ამ განსხვავების გვერდითი პროდუქტია, რომელიც დაკავშირებულია სახელმწიფოების ეროვნულ იდენტობასთან. ცხადი ხდება, რომ პოლიტიკური აქტორების მიერ სხვისი

განმარტება, განსაკუთრებით დისკურსიულ კონტექსტში, არ არის უახლესი ფენომენი, როდესაც განიხილება ისეთი მაგალითები, როგორიცაა ძველი ბერძნული ქალაქ-სახელმწიფოები ბერძნული კულტურის მიღმა არსებული ხალხების ბარბაროსებად განსაზღვრისას (Demirtas/დემირტაში, 2014) ისლამსა და სეკულარიზმს შორის იდეოლოგიურმა ბრძოლამ დიდი ხანია ჩამოაყალიბა თურქეთის რესპუბლიკის პოლიტიკური და ეკონომიკური ისტორია. თუმცა, გრძელდება აკადემიური დებატები იმის შესახებ, ჩამოყალიბდა თუ არა თურქეთის იდენტობა, რის გამოც ეს საკითხი თვალსაჩინო და ორაზროვანია.

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის ხელისუფლებაში მოსვლამდე ისლამი და ზოგადად რელიგია გათიშული იყო პოლიტიკიდან, როდესაც ქემალისტურ პარტიებს ძალაუფლების უმეტესი ნაწილი ეკავათ. თუმცა, ამჟამინდელი ძალაუფლების ტრანსფერმა ისლამისტური პარტია სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის ხელში განაახლა საუკუნოვანი კონფლიქტი ისლამიზმსა და სეკულარიზმს შორის თურქეთის სამთავრობო ინსტიტუტებში. ამ ტრანსფორმირებულმა კონფლიქტმა, რომელიც სულ უფრო ხმამაღალი ხდება, მნიშვნელოვნად იმოქმედა თურქეთის, როგორც მუსლიმი უმრავლესობის მქონე ქვეყნის იდენტობაზე, რომელიც ცდილობს კულტურული წარმომავლობისა და ტრადიციების შერწყმას სეკულარული პოლიტიკური ინსტიტუტებისა და დემოკრატიული პროცედურებისადმი. ამგვარი კონსტრუქციების ფონზე, სახელმწიფოს იდენტობა ფლუიდური და დინამიურია. თურქეთის რესპუბლიკა არის მძაფრი იდეოლოგიური დაპირისპირების არეალი, რაც მას უნიკალურ შემთხვევად აქცევს თანამედროვე ერებს შორის Cizre/ჯიზრე, 2008)

არსებობს თურქეთის თანამედროვე ეროვნული იდენტობის განსხვავებული ინტერპრეტაციები, რომლებიც მოიცავს პერსპექტივებს, რომლებიც მას ძირითადად დასავლურად ან ისლამურად ორიენტირებულად განიხილავენ, ისევე როგორც მათი მოსაზრებები, ვინც მას მიიჩნევს „საკვანძო სახელმწიფოდ“ ან „ვერშემდგარ სახელმწიფოდ“ (Huntington/ჰანტინგტონი, გვ. 38) ეს ინტერპრეტაციები ადასტურებს ორივე კულტურის პოტენციურად შეუთავსებელი ელემენტების ჩართვას. მეორე მხრივ, ბოზდაგლიოღლუ (Bozdaglioglu/ბოზდაღლიოღლუ, 2003) აანალიზებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკას იდენტობის პერსპექტივიდან, ის კონცენტრირებულია სეკულარისტულ და ისლამისტურ იდენტობებს შორის კონფლიქტზე კონსტრუქტივისტული პარადიგმის ფარგლებში. ეს

კონფლიქტი ეხება დაძაბულობას საერო პოლიტიკური სისტემის შენარჩუნებასა და ისლამური კულტურული ელემენტების ეროვნულ იდენტობაში ინკორპორირებას შორის. კვლევამ დაასკვნა, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა მისი იდენტობის კონცეფციების შესაბამისად მოძრაობს. თურქეთის ორიენტაცია დასავლეთზე, ცენტრალურ აზიასა და ახლო აღმოსავლეთზე ძირითადად ეფუძნებოდა ქვეყნის იდენტობის განსხვავებულ აღქმებს. თურქეთის მდგომარეობა აჩვენებს, რომ ერებს განსხვავებული პრეფერენციები ან ინტერესები გააჩნიათ. სახელმწიფოები ავითარებენ და ხელახლა ინტერპრეტაციას უკეთებენ საკუთარ იდენტობას სხვებთან ურთიერთობის საპასუხოდ და მათი ინტერესები ემყარება მათი იდენტობებს (Sasley/სასლი, 2010)

სხვადასხვა როლური იდენტობის მქონე პოლიტიკურ ელიტებში ცვლილებებმა შესაძლოა გავლენა მოახდინოს სახელმწიფოს ხასიათზე და შეცვალოს სისტემური ურთიერთქმედების ბუნება. ამ შემთხვევაში, მთავრობები ხელახლა აფასებენ თავიანთ ინტერესებსა და მოტივებს, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს საგარეო პოლიტიკური კურსის ცვლილება (ბოზდაგლიოღლუ, 2004, გვ. 166). მეორეს მხრივ, მორინი და პაქუინი (მორინი & პაკინი, 2018, გვ. 261) ამტკიცებენ, რომ ეროვნული იდენტობა არის სოციალურად კონსტრუირებული ფენომენი, რომელსაც პოლიტიკური ერთობა იყენებს საკუთარი თავის წარმოსაჩენად. მათთვის იდენტობები ერთგვარად სოციალურია და საჭიროა იმის გაგება, რომ ეს ურთიერთობა სხვებთან კავშირს მოითხოვს. გარდა ამისა, ზეილისი და სმიტი (2005, გვ. 774) ამტკიცებდნენ, რომ კონსტრუქტივისტული აზროვნების სკოლა ვარაუდობს, რომ იდენტობები აყალიბებენ ეროვნულ ინტერესებს. ამასთან დაკავშირებით, იმის დაშვება, რომ ეროვნული იდენტობა დაფუძნებულია და ჩართულია ფუნდამენტურ და კონკრეტულ კონტექსტში, არასწორი იქნება. ჰადსონის (2013) მიხედვით, ეროვნული იდენტობის კონცეფცია შეიძლება განიხილებოდეს, როგორც საზოგადოების ხელახალი ფორმირების პოლიტიკური ინსტრუმენტი.

გარდა ამისა, (რეუს სმიტი 2015, გვ. 188) განიხილავს კონსტრუქტივიზმს ნორმატიული და მატერიალური სტრუქტურების მნიშვნელობაზე აქცენტით, იდენტობის როლზე პოლიტიკური ქცევის პატერნის ჩამოყალიბებაში და აგენტებსა და სტრუქტურებს შორის ურთიერთშემადგენელ ურთიერთობის კონტექსტში. კონსტრუქტივიზმი ინტელექტუალურად მომდინარეობს სოციალური თეორიიდან, განსაკუთრებით კი სოციოლოგიიდან. რიჩარდ პრაისმა და კრის როის-სმიტმა აღნიშნეს, რომ

კონსტრუქტივიზმი პირველ რიგში უნდა განიხილებოდეს, როგორც კრიტიკული საერთაშორისო თეორიის განხრა, რადგან მისი მრავალი მიმდევარი ცდილობდა ამ თეორიის იდეების გამოყენებას მსოფლიო პოლიტიკის სხვადასხვა ასპექტების ახსნის მიზნით. ანალოგიურად, ინდივიდები არსებითია სოციალიზაციისთვის, ისევე როგორც სახელმწიფოები. იდენტობის ქონა აუცილებელია. სახელმწიფოს იდენტობა ნათელს ჰფენს იმას, თუ რას წარმოადგენს იგი და რა მიზნებს უნდა მიაღწიოს.

კონსტრუქტივისტული თეორია თვლის, რომ სახელმწიფოები ურთიერთობენ ერთმანეთთან თავიანთი იდენტობის გასავითარებლად. ამ პროცესის დროს ისინი ასევე უქმნიან იდენტობებს სხვა სახელმწიფოებს. შედეგად, საერთაშორისო სისტემაც გავლენას ახდენს სახელმწიფოებრივი იდენტობის ჩამოყალიბებაზე. რაც შეეხება თურქეთის პოლიტიკას, სახელმწიფო იდენტობა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ქვეყნის პოლიტიკური იდენტობის ფორმირებაში. აქამდე არსებულ დისკუსიებში ერთ-ერთი ყველაზე კრიტიკული ასპექტი იყო ქალის მონაწილეობა საზოგადოებრივ საქმეებში. ამის ყველაზე თვალსაჩინო ილუსტრაცია შეიძლება იყოს თურქეთის რესპუბლიკის დაარსების პირველ წლებში ქალთა ემანსიპაცია. ეს არის ოსმალეთის წარსულის, როგორც თურქული იდენტობის აგება დისკურსული კონსტრუქციის გზით (თეი, 2018).

კალჰუნი (Calhoun/კალჰუნი, 2012) ამტკიცებს, რომ ეთნიკური მოძრაობის ლიდერები ფრთხილად ირჩევენ გარკვეულ კომპონენტებს ტრადიციული კულტურისა და სოციალური ღირებულებებიდან. ეს ელემენტები შეირჩევა მათი აღქმული უნარის საფუძველზე, ხელი შეუწყონ ერთიანობას საზოგადოებაში და ხელი შეუწყონ ლიდერების განსაზღვრულ მიზნებს (კალჰუნი, 2012) ამტკიცებს, რომ ეთნიკური მოძრაობის ლიდერები ფრთხილად ირჩევენ გარკვეულ კომპონენტებს ტრადიციული კულტურისა და სოციალური ღირებულებებიდან. ეს ელემენტები შეირჩევა მათი აღქმული უნარის საფუძველზე, ხელი შეუწყონ ერთიანობას საზოგადოებაში და ხელი შეუწყონ ლიდერების განსაზღვრულ მიზნებს (კალჰუნი, 2012, გვ. 45-46). კონსტრუქტივისტული ჰიპოთეზის მიხედვით, ეთნიკურ ან ეროვნულ იდენტობებში საერთო კულტურულ ღირებულებებსა და სიმბოლოებზე აქცენტი დამოკიდებულია ლიდერების ან იდეოლოგების ქმედებებზე. 2012, გვ. 45-46). კონსტრუქტივისტული ჰიპოთეზის მიხედვით, ეთნიკურ ან ეროვნულ იდენტობებში საერთო კულტურულ ღირებულებებსა და სიმბოლოებზე აქცენტი დამოკიდებულია ლიდერების ან იდეოლოგების ქმედებებზე. კოლექტიური იდენტობა ან

ერთიანობის გრძნობა ყალიბდება სიმბოლოების ან კულტურული ელემენტების აგებით გარკვეულ ჩარჩოში. ამიტომ, ლიდერები და ახალი პოლიტიკური ფორმირებები ცვლიან ან გარდაქმნიან ეთნიკური უმცირესობების იდენტობას. ეთნიკური იდენტობის შესახებ დასაბუთებული თეორიის კონცეპტუალურ საფუძველზე გამოყენების მოტივაცია მომდინარეობს ეთნიკური იდენტობის კვლევის სფეროში ორი ახსნა-განმარტებითი მიდგომას შორის არსებული დაპირისპირებიდან: პრიმორდიალიზმი და კონსტრუქტივისტული მიდგომები.

პრიმორდიალური მიდგომა ვარაუდობს, რომ ეთნიკური იდენტობები უფრო ძველია, ვიდრე იდენტობის ახლებური განმარტებები, როგორც ფიქსირებული, იმუნური ცვლილებების მიმართ და ეგზოგენური ადამიანური ქმედებებისთვის. მეორე მხრივ, კონსტრუქტივისტული მიდგომა ვარაუდობს, რომ ეთნიკური იდენტობები არის ფლუიდური, მოდულარული, დე/რეკონსტრუირებადი და ენდოგენური ადამიანის ქმედებებისთვის. ეს ახალი მიდგომა ეთნიკურ იდენტობას დამოკიდებულ ცვლადად განიხილავს (ჩანდრა/ჩანდრა, 2013). მარტივად რომ ვთქვათ, პრიმორდიალური მიდგომა აკავშირებს ფიქსირებულობისა და გაურკვევლობის თვისებებს თაობიდან თაობას შეუცვლელად გადაცემულ ეთნიკურ იდენტობასთან. კონსტრუქტივისტული მიდგომა მასთან აკავშირებს ფლუიდურობისა და ენდოგენურობის თვისებებს; კონსტრუქტივიზმის მიხედვით, იდენტობის ცვლილება არ ფიქსირდება და ტრანსფორმაციულია. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეთნიკური იდენტობები კარგად არის განსაზღვრული მათდამი მიკუთვნებულობის წესებით, მათი მითების ბუნებით ან საერთო წარსულით Mengshu/მენგშუ, 2020) ამ შემთხვევაში, მსჯელობის ეს ხაზი ვარაუდობს, რომ მათ უნდა ფლობდნენ ფლუიდურობისა და ენდოგენურობის თვისებებს.

კონსტრუქტივიზმის კონცეფცია ემყარება ოთხ ძირითად დებულებას, რომლებშიც საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურული თეორია ამტკიცებს შემდეგს:

- სახელმწიფოები საერთაშორისო პოლიტიკური თეორიის ანალიზის ძირითადი ერთეულებია.
- სახელმწიფოს სისტემაში ძირითადი სტრუქტურები ინტერსუბიექტურია და არა მატერიალური.

- სახელმწიფო იდენტობები და ინტერესები ამ წარმონაქმნების მიერ აგებული სოციალური სტრუქტურების მნიშვნელოვანი ნაწილია და სისტემისთვის არა ეგზოგენურად მოცემული ადამიანის ბუნებით ან საშინაო პოლიტიკით.

თურქეთის მიერ ეთნიკური უმცირესობების მიმართ GATE-ის რეგიონში გატარებული პოლიტიკის ანალიზისას მნიშვნელოვანია გავითვალისწინოთ, რომ აჰმედ დავითოღლუს თეორიული ჩარჩო შესაძლოა ნაკლებად რელევანტური ან ფართოდ მიღებული გახდეს, თუ თურქეთი გააგრძელებს საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტების გადატანას ეკონომიკურ თანამშრომლობაზე, რეგიონულ ურთიერთდამოკიდებულებაზე, პროაქტიულ დიპლომატიასა და ინტეგრაციის მცდელობებზე, პარალელურად რეგიონში მშვიდობისა და სტაბილურობის ხელშეწყობასთან. (Behravesh/ბეჰრავეში, 2011) დავუთოღლუს აზრით, თურქეთი ყოველთვის იყო უმცირესობების დამცველი, განსაკუთრებით ოსმალეთის იმპერიის დროს. ამ ახალ კონტექსტში 2000-იანი წლების შემდეგ, საგარეო პოლიტიკის პრინციპებს, რომლებსაც თურქეთი ახორციელებდა, გააჩნია ოთხი ძირითადი სტრუქტურა:

- საგარეო პოლიტიკის დღის წესრიგი, რომელიც არ არის ფოკუსირებული მხოლოდ უსაფრთხოების საკითხებზე, არამედ ეკონომიკურ და ჰუმანიტარულ საკითხებზე.
- „ნულოვანი პრობლემის პოლიტიკა თურქეთის მეზობლების მიმართ“.
- ურთიერთობების განვითარება მეზობელ რეგიონებთან და მის ფარგლებს გარეთ;
- მრავალგანზომილებიანი საგარეო პოლიტიკა და რიტმული დიპლომატია,

დავუთოღლუ აცხადებს, რომ თურქეთი ისტორიულად და გეოგრაფიულად ცენტრალური სახელმწიფოა აღმოსავლეთსა და დასავლეთს, სამხრეთსა და ჩრდილოეთს შორის, რაც თურქეთის პოზიციას განსაზღვრავს არა როგორც ხიდის სახით, არამედ როგორც ცენტრალური ქვეყნისას. როგორც აღნიშნულია მის ცნობილ წიგნში „სტრატეგიული სიღრმე“ (Stratejik Derinlik), ამიტომ, თურქეთმა, როგორც „ცენტრალურმა სახელმწიფომ“ გეოგრაფიული მოცულობის თვალსაზრისით უნდა გამოიყენოს მრავალმხრივი მიდგომა ყველა მხარესთან ურთიერთობის დივერსიფიკაციისთვის, მათ შორის რუსეთთან და სომხეთთან. საერთო ჯამში, ხსენებული ეს სტრატეგიები შეიძლება გაერთიანდეს ნეო-ოსმანიზმის დისკურსში, თუმცა არსებული კვლევები არ არის საკმარისი სამხრეთ კავკასიის ხანგრძლივი ეთნიკური კონფლიქტების გადაწყვეტის გზების შესათავაზებლად.

დავუთოღლუსა და თურქეთის შესაბამის აკადემიურ ლიტერატურაში GATE ყოველთვის მოიხსენიება ბალკანეთის და ცენტრალური აზიის რეგიონებთან. პოლიტიკა, რომელსაც თურქეთი ახორციელებს რეგიონის ეთნიკურ უმცირესობებთან მიმართებაში, შეიძლება განსხვავებული იყოს. კვლევაში გამოყენებულია ისტორიული მიდგომები საკითხებთან დაკავშირებით, თუმცა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში გამოყენებული ცნებები იდეალისტური მიდგომებია, რომელთა ადგილი შესაძლოა რეალპოლიტიკაში არ იყოს. თუმცა, ეს ცნებები ჩამოყალიბებულია იმისთვის, რომ განისაზღვროს თურქეთის იდეატური მიმდგომა რეგიონისადმი. კიდევ ერთი ფაქტორი, რომელიც ართულებს საკითხის შესწავლას, არის სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტი. თურქეთის კავშირები აზერბაიჯანთან ღრმაა როგორც იდეატიურ (ენობრივ და ეთნიკურ), ასევე სტრატეგიულ (ენერგეტიკა და სამხედრო თანამშრომლობა) დონეზე - ორივე აქტორთან მიმართებაში სომხეთის საერთო კონფლიქტის როლი (Jackson/ჯექსონი, 2011)

2.6. აგენტურობა და სტრუქტურა: AKP და საგარეო საქმეთა სამინისტრო

საერთაშორისო ურთიერთობებმა საფუძველი დაუდო მრავალ თეორიას სახელმწიფოების ქცევის ასახსნელად. კონსტრუქტივიზმი არის პარადიგმა, რომელმაც გამოიყენა ტრანსფორმაციული ძალა, რაც გვიხსნის თურქეთის ბოლოდროინდელი ეკონომიკური, სოციალური და იდეოლოგიური ტრანსფორმაციის პროცესს (მარტინი, 2007). საგარეო პოლიტიკის ანალიზის არსი მდგომარეობს გადაწყვეტილების მიღებასა და საგარეო პოლიტიკის კონცეპტუალიზაციაში, იმის შესწავლაში, თუ როგორ იქმნება გადაწყვეტილებები ბიუროკრატიულ პოლიტიკაში ლიდერების მიერ და როგორ ერწყმიან ინსტიტუტები, ლიდერები და პარტიები, რათა ჩამოაყალიბონ პოლიტიკა. ლიდერები არ არიან დამოუკიდებელნი თავიანთი გარემოს, კულტურისა და რწმენისგან გადაწყვეტილების მიღებისას. ისინი აერთიანებენ ფაქტორებს, როგორიცაა მსოფლიოში არსებული მდგომარეობა და გარკვეული რეგიონების დინამიკა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. შიდა გარემო გულისხმობს ისეთ საკითხებს, როგორიცაა მმართველობის ფორმა და ბიუროკრატიის მასშტაბი (თეი, 2018) (Griffiths/გრიფითსი, 2007)

ლიდერობის თვისებები მოიცავს სწრაფ და ოპტიმალურ გადაწვეტილებებს, გამოცდილებას და ადაპტირებას ცვალებად პოლიტიკურ და სტრატეგიულ გარემოებებთან. უფრო პირადი ხასიათის ფაქტორები, როგორიცაა კეთილშობილება და

ლიდერობის უნარი, ძალიან მნიშვნელოვანია. თურქეთის პარლამენტი, საგარეო საქმეთა სამინისტრო, ბიუროკრატია და პრესა ყველა გავლენიანი ინსტიტუტია თურქეთის მთავრობაში (Demir/დემირი, 2007, გვ. 17–20) კონსტრუქტივიზმი განსაკუთრებით მიზანშეწონილია, რადგან ის ცდილობს ახსნას ძალაუფლება და ინტერესები იმ იდეების პერსპექტივიდან, რომლებიც მათ ქმნიან, რადგან ეს იდეები აძლევს ძალას და ინტერესებს მათ ეფექტს. გარდა ამისა, შესაძლოა ასევე არსებითი იყოს იმ სოციალური სტრუქტურების გაგება, რომლებიც წარმართავენ თურქეთის საგარეო პოლიტიკას, რადგან ისინი უცვლელად ასახავს საზოგადოებაში გაზიარებულ ქვეყნის სუბიექტურ რწმენებს, ვარაუდებს, კონცეფციებსა და იდეებს ნაწილობრივ ან სრულად. კონსტრუქტივიზმი, როგორც თეორია, იყენებს ემპირიულ მიდგომას, რადგან ის ეხება საერთაშორისო ურთიერთობების შესწავლას, რადგან ის ფოკუსირებულია ერის ინტერსუბიექტურ იდეებზე იმდენად, რომ იგი იდეალურია თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მოტივაციის გასაგებად (ჯექსონი et al., 2006)

ცალკეული აგენტურობა, ქმედებები და ცალკეული აქტორების არჩევანი საგარეო პოლიტიკის სისტემაში გადამწყვეტ როლს თამაშობს, რაც ხაზს უსვამს მათი ქმედებების მნიშვნელობას. ეს მოიცავს პოლიტიკურ ლიდერებს, დიპლომატებს, ბიუროკრატებს და გადაწყვეტილების სხვა მიმღებებს. მათი ქმედებები არ არის მხოლოდ გადაწყვეტილებები, არამედ გადამწყვეტი მომენტები, რომლებიც აყალიბებენ საერთაშორისო ურთიერთობების კურსს. ეს არის აგენტურობის სტრუქტურის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელიც გავლენას ახდენს გადაწყვეტილების მიმღებთა პრეფერენციებზე, რწმენასა და ღირებულებებზე (Hermann/ჰერმანი & Hagan/ჰაგანი, 1998) მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოები თავდაპირველადვე კონსტრუქტივიზმის მთავარ აგენტებს წარმოადგენდნენ, ლიტერატურა მას შემდეგ გაფართოვდა და მოიცავა სხვადასხვა აქტორები, როგორიცაა არასახელმწიფო ერთეულები და ტრანსნაციონალური ორგანიზაციები (სანდალი & ფოქსი, 2013, გვ. 172) ოცდამეერთე საუკუნეში AKP-მ თურქეთში გააძლიერა თავისი პოლიტიკური და ბიუროკრატიული პოზიცია ეთნორელიგიური პოლიტიკის განხორციელებით და უნიკალური გარემოებების გამოყენებით ძალაუფლების მოსაპოვებლად და თავისი საარჩევნო ბაზის გაფართოებით. ამ სტრატეგიებმა გამოიწვია კომპლექსური ცვლილებები, რომლებიც გავლენას მოახდენს როგორც პარტიაზე, ასევე სახელმწიფოზე და მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე.

AKP-მ მემკვიდრეობით მიიღო წარსულის წარმოდგენები, ცრურწმენები და იმედგაცრუებები თურქეთის, როგორც საშუალო ძალის სტატუსიდან. იგი მიიჩნევს, რომ თურქეთის სოციალურ-პოლიტიკური საზრუნავი, ინტერესები და ეთნორელიგიური მისწრაფებები სახელმწიფო ძალაუფლებასთან არის გადახლართული. როგორც დომინანტურმა პოლიტიკურმა აქტორმა, AKP-მ მნიშვნელოვნად შეცვალა სახელმწიფო სტრუქტურა და ტრანსნაციონალური აპარატები (Yabanci/ябанҗы, 2022) ამ ტრანსფორმაციამ მოგვცა სახელმწიფო, რომელსაც აქვს ჰეგემონია საზოგადოებაზე, მაგრამ სახეზეა სუსტი, მყიფე და ავტორიტარების მიერ მართული სახელმწიფო. ეს ცვლილებები ღრმა გავლენას ახდენს თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე, რაც ხაზს უსვამს სიტუაციის სიმძიმეს. შედეგები მნიშვნელოვანი და ღრმაა, რაც აყალიბებს თურქეთის საერთაშორისო ურთიერთობების მომავალს.

2.7. კონსტრუქტივიზმი და AKP-ს საგარეო პოლიტიკის შემუშავება

სამხრეთ კავკასიაში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის შესწავლისას, წინა მთავრობის მიერ დანერგილი რაციონალისტური სახელმწიფო მიდგომები განსაზღვრული იყო როგორც უსაფრთხოების, ძალაუფლების, გავლენის მაქსიმიზატორი ან აბსოლუტური სარგებლის ინსტრუმენტი, რომელიც ემსახურება ფარულ ეროვნული ინტერესებს და სახელმწიფოს უსაფრთხოებას (Calis/җалиш, 1995) მათი ურთიერთობა საქართველოსთან იწყება თურქეთის რეგიონთან ხელახალი დაკავშირებით, რადგან მან დააბალანსა რუსეთი ცივი ომის დროს და მოახდინა საზღვრის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა დამოუკიდებლობა მოპოვებულ ქვეყნებში მყიფე შიდა სტრუქტურის გამო. თუმცა, მათ არ შეუძლიათ ახსნან თურქეთის საგარეო პოლიტიკა რეგიონში AKP-ს ხელისუფლების პერიოდში. აქედან გამომდინარე, კონსტრუქტივისტული თეორიის პარამეტრები შერჩეულია AKP-ს მიერ განხორციელებული საგარეო პოლიტიკის გამოსაყენებლად. საერთაშორისო ურთიერთობები მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს პოლიტიკასა და საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტებს (ბალҗი/ 2014).

კონსტრუქტივიზმს გააჩნია უფრო მდიდარი და მრავალფეროვანი კონცეპტუალიზაცია, ვიდრე სხვა თეორიებს საგარეო პოლიტიკისა და სახელმწიფოს ქცევის ახსნის მხრივ. ის წარმოადგენს თეორიულ ინსტრუმენტს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ასახსნელად. გავლენიანი რაციონალისტური თეორიები უგულებელყოფენ კულტურას, იდენტობას, იდეებს და ნორმატიულ ფაქტორებს. ამიტომ, როგორც ეს

კვლევაშია მოცემული, კონსტრუქტივიზმი მორგებულია თურქეთის მოტივაციისა და ქცევის გაგების მცდელობას, განსაკუთრებული აქცენტით მისი საგარეო პოლიტიკის გავლენას სამხრეთ კავკასიის ეთნიკურ უმცირესობებზე (თეი, 2018). კონსტრუქტივიზმი შეიძლება გამოყენებულ იქნას განსხვავებების ასახსნელად, რომლებიც წარმოიქმნება სხვადასხვა ქვეყანაში, განსაკუთრებით ამ ქვეყნების მოტივაციის ცვალებადობასთან დაკავშირებით ackson/ჯექსონი et al., 2006), გვ. 166). სხვა კვლევამ აჩვენა, რომ კონსტრუქტივიზმი არის მიდგომა, რომელსაც შეუძლია გამოავლინოს და ახსნას ნებისმიერი ვარიაცია თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში (მაგ., თუ როგორ ექცევა იგი ეთნიკურ უმცირესობებს, განსაკუთრებით სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებიდან) და მათ მოტივაციას აღნიშნული ეთნიკური უმცირესობების მიმართ.

კონსტრუქტივიზმი ასევე შესაფერისია საკითხის კვლევისთვის, რადგან ის ხსნის ეროვნული იდენტობის გავლენას ამ დამოკიდებულებებისა და იდეების ჩამოყალიბებაში, პირველ რიგში იმიტომ, რომ ის ამტკიცებს, რომ ეროვნული ინტერესები ასახავს ქვეყნის იდეებს. კონსტრუქტივიზმი ასევე გამოიყენება დიასპორის თურქების დამოკიდებულების ასახსნელად, კონკრეტულად, თუ როგორ შეიძლება ეს გამოყენებულ იქნას საგარეო პოლიტიკის ანალიზისთვის და საქართველოში მათი ყოფის უკეთ გასაგებად (ჯექსონი et al., 2006). მაშასადამე, კონსტრუქტივიზმი შეიძლება გამოყენებულ იქნას თურქეთის მთავრობასა და სამხრეთ კავკასიასა და მის შემოგარენში არსებული მიდგომების განსხვავებების ასახსნელად და ნებისმიერი მსგავსების შესასწავლად. კონსტრუქტივიზმი შეიძლება იყოს მიზანშეწონილი მოცემული საკითხისთვის, რადგან ის ცდილობს ახსნას ძალაუფლება და ინტერესები იმ იდეების პერსპექტივიდან, რომლებიც მათ ქმნიან, რადგან ეს იდეები ძალასა და ინტერესებს აძლევს მათ ეფექტს. გარდა ამისა, აუცილებელია გავიგოთ სოციალური სტრუქტურები, რომლებიც წარმართავს თურქეთის საგარეო პოლიტიკას, რადგან ისინი უცვლელად ასახავს ადამიანთა შორის გაზიარებულ ინტერსუბიექტურ რწმენებს, ვარაუდებს, კონცეფციებსა და იდეებს (თეი, 2018).

კონსტრუქტივიზმი, როგორც თეორია, ჩვეულებრივად იყენებს ემპირიულ მიდგომას, რადგან ის ეხება საერთაშორისო ურთიერთობების შესწავლას. იმის გამო, რომ ის ფოკუსირებულია ერის ინტერსუბიექტურ იდეებზე, შესაძლოა იდეალური იყოს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მოტივაციის გასაგებად (ჯექსონი et al., 2006, გვ. 166). მას შემდეგ, რაც ნეჯმეთინ ერბაქანი - თურქეთის პოლიტიკური ისლამისტების მამა, გამოეყო

კეთილდღეობის პარტიას, მა - , მოხდა ეროვნული მსოფლმხედველობის იდეოლოგიის მიღება. მიზანი იყო ისლამური პრინციპების მორგება პოლიტიკაზე, გარკვეულწილად ანტიდასავლური მსოფლმხედველობით, კონსერვატიული და რელიგიური სოციალური ბაზით, რომელიც იყო შიდა და გარე პოლიტიკის ძირითადი ბირთვი. ამ ფონზე თაიფ ერდოღანის ხელმძღვანელობით, პარტია AKP 2003 წელს მივიდა ხელისუფლებაში. ეს „ეროვნული მსოფლმხედველობა“ ხელახლა განისაზღვრა, როგორც „ისლამური მსოფლმხედველობა“, მან არა მხოლოდ შეინარჩუნა თავისი ეფემერულობა, არამედ მნიშვნელოვნად ტრანსფორმირდა საგარეო პოლიტიკაში (Hale/ჰეილი & Ozbudun/ოზბუდუნი, 2009)

მას შემდეგ AKP გახდა ერთადერთი აქტორი, რომელიც უწყვეტად შეიმუშავებს და მართავს თურქეთის საგარეო პოლიტიკას. 2002 წლიდან მოყოლებული, თურქეთის საგარეო პოლიტიკამ განიცადა სტრუქტურული ტრანსფორმაცია, რადგან თურქეთმა მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა როგორც შიდა, ასევე გარე სფეროებში (ბალტა/ბალტა, 2018). ამ ცვლილებამ, რომელიც საუკეთესოდ შეიძლება შეფასდეს, როგორც ტრადიციულად ჩამოყალიბებული რეალისტური ორიენტაციების გავლენის კლება, მნიშვნელოვნად განავითარა თურქეთის საგარეო პოლიტიკა. იგი შეიქმნა და ინსტიტუციონალიზებული იყო თურქული სამხედროების და უმაღლესი ბიუროკრატიის მეთვალყურეობის ქვეშ და განისაზღვრა, როგორც მაღალი პოლიტიკის საკითხები. ეს კლება, ფაქტობრივად, ძირითადად განპირობებულია რევიზიონისტული და ტრანსფორმაციული დოქტრინების აღზევებით თურქეთის საგარეო პოლიტიკის შექმნის პროცესში AKP-ს აღზევების პარალელურად. AKP-ს მმართველობის პერიოდში კონსტრუქტივიზმის თეორიამ პოპულარობა მოიპოვა აკადემიაში, როგორც ეროვნულ, ისე საერთაშორისო კვლევებში.

კალის და მეთინის (Calis/ჯალიში & Metin/მეტინი, 2020) კვლევებმა - დისერტაციებმა კონსტრუქტივიზმისა და თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე და შესაბამისმა კონცეპტუალურ-ანალიტიკურ ჩარჩოებმა აჩვენა, რომ ცივი ომის დასრულების შემდეგ, 1990 წლიდან მოყოლებული, კონსტრუქტივიზმისა და თურქეთის საგარეო პოლიტიკის შესახებ კვლევების რაოდენობა გაიზარდა. AKP-ს მმართველობის პერიოდში მათი რიცხვი გაორმაგდა. ერთერთი მთავარი კითხვაა, იყო თუ არა AKP-ს მიერ ტრადიციული რეალისტური მიდგომის მიტოვება გარკვეული პერიოდის განმავლობაში

კონიუქტურული ასპექტი, თუ AKP-მ ნამდვილად შეცვალა საგარეო პოლიტიკის კურსი 2002 წლიდან. როგორც ლიტერატურის მიმოხილვა მიუთითებს, თურქეთის საგარეო პოლიტიკა დიასპორასთან დაკავშირებით უნდა განვითარდეს „იდეატიური“ ძალის პრიზმაში, როგორც ამას კონსტრუქტივიზმი ხაზს უსვამს. კონსტრუქტივიზმი და რეალიზმი აშკარად განსხვავდება ერთმანეთისგან, რადგან მათ აქვთ განსხვავებული მატერიალური და იდეატიური მიზნები. კონსტრუქტივიზმი, რომელიც ფოკუსირებულია გაზიარებულ ცოდნაზე მატერიალური საგნების, წესების, სიმბოლოების და ენის შესახებ, გადამწყვეტ როლს ასრულებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მოტივების ახსნაში.

ტრადიციული საგარეო პოლიტიკის კურსი, რომელიც ეფუძნებოდა სეკულარისტულ და რესპუბლიკურ პრინციპებს, ძირითადად განპირობებული რეალისტური და არაინტერვენციონისტური პრინციპებით, რომლებიც გამოიხატებოდნენ დევიზში "მშვიდობა სახლში, მშვიდობა მსოფლიოში Aydin, M., Yurtta, R., & Kaya, A. (2015). გაუქმდა აკპ-ს მმართველობის პერიოდში. კიდევ ერთი მაგალითია საგარეო კურსის ცვლილებისა თურქეთის ჩართულობა ყარაბაღში, აზერბაიჯანისადმი გაწეული სამხედრო მხარდაჭერა, რაც ნიშნავს, რომ თურქეთმა უარი თქვა არაინტერვენციონალისტურ პოზიციაზე სამხრეთ კავკასიაში. იმ თვალსაზრისით, არის თუ არა ეს სრულმასშტაბიანი მხარდაჭერა მატერიალური თუ იდეატური, კონსტრუქტივისტები ხაზს უსვამენ მატერიალური საგნების, წესების, სიმბოლოების და ენის შესახებ გაზიარებული ცოდნის მნიშვნელობას, რაც აყალიბებს სამყაროს გაგებას და სხვათა ქმედებებს (Flockhart/ფლოქჰარტი, 2012)

თურქეთის საგარეო პოლიტიკური ჩართულობა მოწყვეტილი არ არის შიდა საზოგადოებრივ ზეწოლას. პირიქით, ის ასახავს შიგნიდან კონსტრუირებული ნაციონალისტური პარადიგმის ევოლუციას, რომელიც სულ უფრო მეტად ფორმირდება საზოგადოებრივი დისკურსისა და იდენტობის შიდა დებატების გავლენით.ამრიგად, დევიზი „ორი ერი, ერთი სახელმწიფო“ შინაგანად დენაციონალიზებულ და მატერიალიზებულ იქნა. თურქეთის მიდგომა რეგიონის მიმართ სცილდება მხოლოდ მატერიალურ ინტერესებს. 2015 წლის თურქეთ-სომხეთის ურთიერთობების ნორმალიზების მცდელობები, უმთავრესად, პრემიერ-მინისტრის აჰმედ დავითოღლუს ხელმძღვანელობით, 2002-2016 წლებში თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში კონსტრუქტივისტული ცვლილების ძლიერ მაგალითს წარმოადგენს (Anadolu News Agency/ანადოლუს საინფორმაციო სააგენტო, 2015) მან ასევე განაცხადა, რომ თურქეთი

იზიარებს სომხების წუხილს პირველ მსოფლიო ომის პერიოდში მომხდარი ტრაგიკული მოვლენების გამო და გულწრფელად ცდილობს ჭრილობების მოშუშებას სომხეთთან მეგობრული ურთიერთობების აღდგენით: „მხოლოდ ტაბუების დაძლევით შეგვიძლია ვიმედოვნოთ, რომ მივმართავთ იმ დიდ ტრავმას, რომელმაც დრო გაყინა 1915 წელს“.

თურქეთმა გადალახა ეს კრიტიკული ზღვარი და უარი თქვა წარსულის განზოგადებებსა და სტერეოტიპულ მტკიცებულებებზე. ეს რემარკები ეწინააღმდეგება თურქეთში ათწლეულების განმავლობაში დამკვიდრებულ რეალისტურ დისკურსს სომხეთთან ორმხრივი კავშირების ბუნების განსაზღვრისას. (Shlykov/შლიკოვი, 2018).

(მურინსონი, 2006) განსაზღვრა, მშვიდობის დისკურსი ისეთივე ნიუანსია, როგორც თურქული იზოლაციონიზმი და უარყოფს პანთურქული მოძრაობის არგუმენტებს გარე თურქებთან პოლიტიკური გაერთიანების შესახებ - ძირითადად კავკასიისა და შუა აზიის თურქულენოვან ხალხებთან.

სლოტერმა (Slaughter/სლოტერი, 2011) მტკიცებით "კონსტრუქტივიზმი არ არის თეორია, არამედ ონტოლოგია: დაშვებების ერთობლიობა სამყაროსა და ადამიანის მოტივაციისა და აგენტურობის შესახებ. მისი ანალოგი არ არის რეალიზმი, ინსტიტუციონალიზმი ან ლიბერალიზმი, არამედ რაციონალიზმი. პალანი (2000) ასევე თვლის, რომ კონსტრუქტივიზმი არ არის კარგად განსაზღვრული სოციოლოგიური მიდგომა, ხშირად გამოიყენება სოციალური მეცნიერებების სხვადასხვა შტოებში და, სამწუხაროდ, გამოიყენება სხვადასხვა ადამიანების მიერ სხვადასხვა ცნებების აღსაწერად.

ბანარჟიმ ((Banerjee/ბანერჯი, 2015)ეს შტოებიორ ნაწილად დაყო. პირველი არის აგენტ-სტრუქტურის პრობლემა: „ახსნა პრობლემურია, თუ ის ონტოლოგიურ პრიორიტეტს ანიჭებს ან მიზანმიმართულ აგენტებს, ან გამაძლიერებელ და შემზღუდველ სტრუქტურებს“. მეორე ეხება „ინტერსუბიექტური წესების“ როლს. ინტერსუბიექტური წესები საშუალებას აძლევს საზოგადოების წევრებს შემდგომი კომუნიკაცია, მოლაპარაკება და ქმედებები განახორციელონ, რომლებიც მიზნად ისახავს სხვათა ქმედება-ზრახვების აღიარებას. საერთო წესები შესაძლებელს ხდის საერთაშორისო ურთიერთქმედებას. კონსტრუქტივისტული სკოლების წინააღმდეგობის დაძლევა საერთაშორისო პოლიტიკის კონტექსტში ნეორეალისტურ ვარაუდებთან შედარებით რთულ ამოცანას წარმოადგენს.

კონსტრუქტივიზმი სასარგებლოა AKP-ს პერიოდში თურქეთის მოტივაციის გაგების მხრივ, განსაკუთრებული აქცენტით სამხრეთ კავკასიის ეთნიკურ უმცირესობებზე მისი საგარეო პოლიტიკის გავლენაზე. კონსტრუქტივიზმი ხშირად ხსნის განსხვავებებს, რომლებიც ჩნდება სხვადასხვა ქვეყანაში, განსაკუთრებით ამ ქვეყნების მოტივაციის ცვალებადობასთან დაკავშირებით (ჯექსონ et al., 2006, გვ. 166). კონსტრუქტივიზმი, როგორც ინოვაციური პარადიგმა საერთაშორისო ურთიერთობებში, ხაზს უსვამს როლს, რომელსაც ნორმები, იდენტობა და მატერიალური სტრუქტურები ასრულებენ პოლიტიკური იდეებისა და გადაწყვეტილებების ფორმირებაში. როგორც აზროვნების სკოლა, ეს არის საერთაშორისო ურთიერთობების პარადიგმის ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევა. იდეატური ფაქტორი არის კონსტრუქტივიზმის მთავარი კონცეფცია. ეს გამორჩეული ნიუანსი განსხვავდება საერთაშორისო ურთიერთობების სხვა თეორიებისგან. იგი იღებს სოციოლოგიურ პერსპექტივას საერთაშორისო პოლიტიკაზე და ეროვნული უსაფრთხოების საკითხების კულტურული ცვლადებით განსაზღვრისადმი მიდგომას (თეი, 2018).

იმ ფონზე როცა ძირითადი განხილვები მიმდინარეობს საგარეო პოლიტიკის ანალიზის გარშემო, კონსტრუქტივიზმი ეფუძნება პოლიტიკური რეჟიმის შესწავლის და შემეცნებით პროცესს. კონსტრუქტივიზმი იძლევა საგარეო პოლიტიკის ალტერნატიულ ანალიზს სამ დონეზე: „სისტემურ“, „ერთეულ“, „და ჰოლისტიკურ“ დონეებზე. რაც შეეხება თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ანალიზს GATE-ში და AKP-ს მმართველობის პერიოდში (2002-2021), კონსტრუქტივიზმი სწავლობს იდენტობის საერთო ცვლილებას, მაგ. როგორც თურქეთ-სომხეთის ურთიერთობების ნორმალიზაციის მცდელობები 2015 და 2021 წლებში, 2015 წლის დაახლოების მაგალითზე. თურქეთის დაკავშირება ეთნიკურად მონათესავე თემებთან საგარეო პოლიტიკის მექანიზმებით, რბილი ძალაუფლების არხების გამოყენებით და ახალი ინსტიტუტების გახსნით, როგორიცაა მაარიფის სკოლა და იუნუს ემრეს ფონდი, არის რამდენიმე ინსტიტუტი, რომელიც წარმოიშვა ახალი სახელმწიფო იდენტობის შესაბამისად, რაც აიხსნება რეგიონში თურქეთის იდეატიური ფაქტორებით.

განსხვავებით მისი სისტემატური სოციალურად კონსტრუირებული ონტოლოგიისა და ეპისტემოლოგიური წვლილისგან საერთაშორისო ურთიერთობების შესწავლაში, იგი არის ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური და ალტერნატიული ახსნა (ბოზდაგლიოღლუ/ბოზდაგლიოღლუ, 2003) სამხრეთ კავკასიაში თურქეთის საგარეო

პოლიტიკური პრეფერენციების მიმართ, რომ AKP-ის პრეტენზიები და ნორმატიული დისკურსი უფრო გავრცელებული იყო. თურქეთის საგარეო პოლიტიკის შემქმნელები რეგულარულად აყალიბებენ პოლიტიკური კურსის პარამეტრებს რეგიონების მიხედვით (Oguzlu/ოღუზლუ, 2014) შესაბამისად, AKP-ს მიერ წარმოებული საგარეო პოლიტიკის გაანალიზებისას, აშკარაა, რომ ამ პოლიტიკურმა კურსმა შეიძინა მეტი მორალური პრინციპები და ღირებულებები (Gözen/გოზენი, 2014). თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ანალიზი რეალისტური თეორიის გამოყენებით, განსაკუთრებით 2002 წლის შემდეგ აჩვენებს, რომ დისკურსი და ცნებები შეიცვალა, მაგრამ იგივე რჩება არსითა და მიზნებით. მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკური ორიენტაცია ჰიბრიდულია და ნეოლიბერალიზმით არის გაჟღენთილი, ის ადაპტირდება და ასახავს კონსტრუქტივისტულ მიდგომას სამხრეთ კავკასიაში. ეს იმიტომ ხდება, რომ მისმა იდეატურმა და იდენტურობის ფაქტორებმა, როგორც ჩანს, განსაზღვრა AKP-ს სტრატეგიული პრეფერენციები 2002–2018 წლებში, რადგან ახლად დაარსებული ინსტიტუტები ასრულებენ ამ როლს საქართველოში (Yalvaç/იალვაჩი, 2014).

კონსტრუქტივიზმის იდეოლოგიური და იდენტობის ფაქტორები ასევე საუკეთესოდ შეეფერება ეთნიკური უმცირესობების შესწავლას საგარეო პოლიტიკაში, რაც მოცემული კვლევის უპირველესი საგანია. კონსტრუქტივიზმმა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში 2002–2019 წლებში შემოიტანა ახალი კონცეფციები, როგორიცაა იდენტობა, ნორმები, ღირებულებები, კულტურა და დისკურსი. განსხვავებით მისი სისტემატური სოციალურად კონსტრუირებული ონტოლოგიისა და ეპისტემოლოგიური წვლილისა საერთაშორისო ურთიერთობების შესწავლაში, ეს არის ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური თეორია საგარეო პოლიტიკის გასაანალიზებლად. სოციალიზაცია მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს კონსტრუქტივიზმზე, რომელიც განსაზღვრავს ინდივიდის კულტურულ ღირებულებებს. შესაბამისად, კონსტრუქტივისტული პერსპექტივა უფრო მეტ აქცენტს აკეთებს იდენტობის როლზე ინტერესის ჩამოყალიბება-განვითარებაში. მნიშვნელოვანი ასპექტია ის, რომ AKP-ს ლიდერები წარმოადგენენ სოციალიზაციის შედეგს, რომელიც განსაზღვრავს მათ მიდგომას საგარეო პოლიტიკისადმი (Kubicek/კუბიჩეკი, 2022)

რეფორმულირების მიზნით, AKP-ს ნაციონალისტური და რელიგიური საგარეო პოლიტიკური არჩევანი ორიენტირებული იყო იდეოლოგიურ პერსპექტივაზე. საზოგადოებრივი და ტრანსნაციონალური სოციალიზაცია წარმოადგენს მთავარ გზებს,

რომლითაც ხელმძღვანელობა ავითარებს თავის ორიენტაციას სხვა ქვეყნების მიმართ Alder/ალდერი, 2013) თურქი პოლიტიკოსის რეჯეფ თაიფ ერდოღანის კონტექსტში, მისი მიდგომა სხვა ერებთან ურთიერთობის კონტექსტში განიხილება, როგორც ორგანზომილებიანი სოციალიზაციის პროცესის გადალახვა (ბოზდაგლიოღლუ, 2004). პრემიერ მინისტრობის პერიოდში ერდოღანმა, რომელიც წარმოშობით რელიგიურ-კონსერვატიული ოჯახიდანაა, განიცადა მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია „ეროვნული მსოფლმხედველობის ქუდის“ ჩამოყალიბების მხრივ. ეს დიდწილად გამოწვეული იყო მისი სწრაფვით, უზრუნველეყო რელიგიური შეხედულებების გამოხატვა ისლამური უმრავლესობის საზოგადოებაში. პოლიტიკური კარიერის განმავლობაში ერდოღანის მიერ მიღებული გამოცდილება ადასტურებს ისეთი ნორმების პატივისცემას, როგორიცაა დემოკრატია, ლიბერალური ეკონომიკა, ნაციონალიზმი და ადამიანის უფლებები (ბოზდაგლიოღლუ, 2004).

კონსტრუირებულმა იდენტობებმა განსაზღვრა AKP-ს საგარეო პოლიტიკა GATE-ს ქვეყნების მიმართ. ტრანსნაციონალური სოციალიზაციის კონტექსტში, მაშინდელი პრემიერ-მინისტრი ერდოღანი 1-ლი და მე-2 AKP-ს მთავრობებში უფრო მიდრეკილი იყო რბილ ძალაზე ორიენტირებული ნორმების მიღებაზე, რასაც ევროკავშირი მტკიცედ უჭერს მხარს. იმ შემთხვევებში, როდესაც თურქეთმა განიხილა სამხედრო ინტერვენცია პოლიტიკაში, აშშ-ს საწინააღმდეგოდ, ევროპამ თავისი პოზიცია განსაზღვრა დემოკრატიის რაც შეიძლება მალე ხელახალი ფორმირების მოთხოვნით. ანალოგიურად, მიუხედავად თურქეთის მიერ ევროპასთან ურთიერთობის ცვლილებისა, მმართველი პარტია მუდმივად ინარჩუნებს დემოკრატიას და ადამიანის უფლებებს მისი პოლიტიკური იდენტობის კონტექსტში Kirişçi/კირიშჯი, 2009). მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ნიკოლას კული ყჰოფს საჯარო დიპლომატიას ექვს ფაქტორად: მოსმენა, ადვოკატირება, კულტურული დიპლომატია, გაცვლითი დიპლომატია და საერთაშორისო მაუწყებლობა და ფსიქოლოგიური ომი (Cull/კალი, 2009, გვ. 17–24)

კონსტრუქტივისტული აზროვნების სკოლა ამტკიცებს, რომ იდეები ისეთივე მნიშვნელოვანია, როგორც მატერიალური სტრუქტურები, რომლებიც აყალიბებენ სოციალური და პოლიტიკური აქტორების ქცევას. AKP-ს ხელმძღვანელობა ხაზს უსვამს ორმხრივ ისტორიულ და კულტურულ წარსულს ბალკანეთის, კავკასიისა და ახლო აღმოსავლეთის ერებთან, რომლებიც იმყოფებოდნენ ოსმალეთის მმართველობის ქვეშ

(Robins/რობინსი, 2003) შედეგად, მათი ისტორიული მემკვიდრეობა ადასტურებს ერის სურვილს ითანამშრომლოს პრობლემების გადაჭრაში. მაშინდელი პრემიერ-მინისტრის ხელმძღვანელობით, თურქეთის ტრადიციული რეაქციონისტული და ჩარევაზე ორიენტირებული დიპლომატიური სტრატეგიისგან განსხვავებით, გაჩნდა აქტიური საგარეო პოლიტიკური პერსპექტივა. "მეგობრის" წარმოდგენის აღქმამ ცვლილება განიცადა, რაც უპირატესად რელევანტურია საგარეო პოლიტიკის მრავალგანზომილებიან კონცეპტუალიზაციაში.

ანალოგიურად, ცვლილებამ სათავე დაუდო ახალი საგარეო პოლიტიკის ძიებას, რომელიც მიზნად ისახავს შექმნას გლობალური ძალა რეგიონის ქვეყნებთან ქრონიკული პრობლემების გადაჭრით და მეზობელ ქვეყნებში არსებული პრობლემების მოგვარებაში მნიშვნელოვანი წვლილის შეიტანით, როგორიცაა არაბულ-ებრაული კონფლიქტი. შედეგად, საგარეო პოლიტიკაში პოლიტიკური ჩართულობის ეს ფორმები ხაზს უსვამს იდეების მნიშვნელობას მრავალგანზომილებიანი ორიენტაციების განვითარებაში, როგორც ეს პოსტულირებულია კონსტრუქტივისტების მიერ. თურქეთის GATE-ს პოლიტიკა დიდწილად დაკავშირებულია რეგიონში სხვა ქვეყნის სუვერენიტეტისა და დამოუკიდებლობის განმტკიცებასთან. ანალოგიურად, ის მიზნად ისახავს ხელი შეუწყოს ევროატლანტიკური სტრუქტურების ინტეგრაციას რეგიონული თანამშრომლობისა და პოლიტიკური სტაბილურობის შენარჩუნებით (Stanzel/შტანცელი & Politik-SWP-Deutsches/პოლიტიკ-სვპ-დოიჩესი, 2018) ეს პერსპექტივები ახლოდან ასახავს ტრანსნაციონალურ სოციალიზაციას, სადაც დემოკრატიის ევროპული ღირებულებები ჩართულია თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში.

ჩვენი კვლევა ამტკიცებს, რომ კონსტრუქტივიზმი უფრო ადეკვატურ ახსნას იძლევა ვიდრე რეალიზმი ან ლიბერალიზმი საქართველოში არსებულ მონათესავე ერთობებთან და მუსლიმთა ჯგუფებთან დაკავშირებით 2002-დან 2023 წლამდე AKP-ს მთავრობების საგარეო პოლიტიკის პრეფერენციების თაობაზე. სახალხო დიპლომატია, ეკონომიკური პროექტები და ტრანსნაციონალური საგანმანათლებლო ინიციატივები - ეს ელემენტები საქართველოს მიმართ თურქეთის მიდგომის გააქტიურების დემონსტრირებას ახდენს. თურქეთი იყენებს სახელმწიფო აპარატის იდეურ ელემენტებს საქართველოში მონათესავე, რელიგიურ და დიასპორულ ჯგუფებთან დასაკავშირებლად, რომლებსაც

თურქეთი განიხილავს როგორც ისტორიულ, რელიგიურ, კულტურულ და ენობრივ კავშირში.

თავი 3 კვლევის მეთოდოლოგია

აღნიშნული თავი მთლიანად ეთმობა კვლევის მეთოდოლოგიასა და მასალებს. წინამდებარე კვლევაში გამოყენებულია თვისებრივი კვლევის მეთოდი, რომელიც ეფუძნება რესპონდენტთა შეხედულებებსა და მოსაზრებებს დასმული საკითხის შესახებ. მონაცემთა შინაარსი არ არის რიცხობრივი. წინამდებარე კვლევის ჩასატარებლად მიღებულია ფენომენოლოგიური მიდგომა/დიზაინი, რომელიც თვისობრივ კვლევაში საკმაოდ გავრცელებულ მეთოდად გამოიყენება. (Creswell/კრესველი, 2009) განსაზღვრა ფენომენოლოგია, როგორც „ფაქტების მიმოხილვისა და ანალიზის კვლევის სტრატეგია, რომელშიც მკვლევარი აკლასიფიცირებს ადამიანის ცოდნის რეალურ არსს ფენომენთან დაკავშირებით, როგორც კვლევის მონაწილეებისა და რესპონდენტების მიერ მათი ინდივიდუალური გამოცდილებისა და ცოდნის საფუძველზე დასკვნების გამოტანის მეთოდიკა“ (გვ. 13). ეს მეთოდი სისტემატურად აერთიანებს სხვადასხვა დონის შეხედულებებსა და მოსაზრებებს.

ფენომენოლოგიური პარადიგმა/მიდგომა ფართოდ გამოიყენება სოციალური მეცნიერების კვლევაში, როდესაც იკვლევენ რესპონდენტებიის, მონაწილეებს და ექსპერტთა შეხედულებებს, ასევე აღქმებსა და გამოცდილებას გარკვეულ სოციალურ ფენომენებთან დაკავშირებით. ეს მიდგომა ასევე ამცირებს მკვლევარის მიკერძოებულ შეხედულებებსა და მოსაზრებებს ფენომენებთან მიმართებაში. თემატური ანალიზი ასევე მხარს უჭერს ფენომენოლოგიურ პარადიგმას; ის ეხმარება თემებში და ქვეთემებში ყოვლისმომცველი მონაცემების მართვასა და მოწყობაში, რათა მკითხველმა უკეთ გაიგოს ისინი და იყოს გასაგებად მარტივი და ზუსტი (ჯავადი და ზარეა, 2016).

sსაინტერესოა, რომ გრონვალდმა (Groenewald/გრონევალდი, 2004) განსაზღვრა ფენომენოლოგიის ცნება, როგორც "ოპერატიული ტერმინი ფენომენოლოგიურ კვლევაში, სადაც მკვლევრის მიზანია ზუსტად განსაზღვროს და აღწეროს დაგეგმილი ფენომენი,

არამონაწილეობა ან მონაწილეები ნებისმიერ წინასწარ განსაზღვრულ ჩარჩოში“ (გვ. 5). კვლევის მეთოდოლოგია შედგება სხვადასხვა საფეხურისგან, როგორიცაა კვლევის დიზაინი, სამიზნე პოპულაციები, სემფლინგის მასშტაბი, შერჩევის ტექნიკა, მონაცემთა შეგროვების ინსტრუმენტები და ტექნიკა, მონაცემთა ანალიზის ინსტრუმენტები და ტექნიკა, ეთიკური მხარე და ა.შ.

3.1. კვლევის დიზაინი

წინამდებარე ნაშრომისთვის თვისებრივი კვლევის მეთოდი გამოიყენება ფენომენის ღრმად შესასწავლად, უპირველეს ყოვლისა, იმიტომ, რომ ამ თემაზე ძალიან ცოტა კვლევა ჩატარდა. თვისებრივი კვლევა ხაზს უსვამს ინფორმანტებს, ცოდნას, მოსაზრებებს, შეხედულებებს და იმას, თუ როგორ აცნობიერებენ ისინი თავიანთ ჩართულობას და ცხოვრებისეულ გამოცდილებას Locke/ლოკი et al., 1987). აქედან გამომდინარე, აუცილებელია შევისწავლოთ არა ცალკეული პრობლემა ერთი კონკრეტული მეთოდიკით, არამედ მრავალი რეალობა სხვადასხვა ტექნიკის საშუალებით (Lincoln/ლინკოლნი & Guba/გუბა, 1985) კვლევის დიზაინი ერთობლივად მოიცავს რამდენიმე დაგეგმილ სტრატეგიას და რამდენიმე სასწავლო კომპონენტს სისტემატურად და ლოგიკურად, რაც უზრუნველყოფს საკვლევი პრობლემის ეფექტურ განხილვას.

დიზაინი შეიცავს ინკლუზიურ გეგმას მონაცემების შეგროვებისა და ანალიზისთვის, ვრცელ საზომ მექანიზმებსა და მონაცემთა ანალიზს, რათა მოხდეს ინტერვიუებიდან დასკვნების გამოტანა. წინამდებარე კვლევისთვის გამოყენებულია თვისებრივი კვლევის დიზაინი/მიდგომა, სადაც დემოგრაფიული პროფილი არ არის შესწავლილი რესპონდენტთა მოსაზრებებისა და რელიგიური თემის სენსიტიური ხასიათის გამო. თუმცა, ბევრი რესპონდენტის სახელი, მისამართი და პროფესია ნახსენებია მათივე ნებართვით, ხოლო რამდენიმემ მოგვცა უფლება გვეხსენებინა მათი ვინაობა. ფენომენოლოგიურმა კვლევამ აჩვენა კვლევის მონაცემებში ასახული ძირითადი თემები და შაბლონები და ხელი შეუწყო ამ რელევანტური დასკვნების გამოტანას.

3.2. კვლევის არეალი

საკვლევი არეალის დაკონკრეტება და იდენტიფიცირება არის არსებითი ნაბიჯი ნებისმიერი კვლევის დიზაინში, განსაკუთრებით იმ საკითხებისთვის, რომლებიც ეხება უზარმაზარ ტერიტორიებს. წინამდებარე ნაშრომის საკვლევი არეალი შემოიფარგლება მხოლოდ საქართველოთი, სადაც დიდი ხანია ცხოვრობს თურქული დიასპორა. თუმცა,

მხოლოდ რამდენიმე რესპონდენტი იყო თურქეთში მცხოვრები და ჰქონდა დიდი ხნის განმავლობაში საქართველოში ცხოვრების გამოცდილება. ბევრი მათგანი თურქეთის მოქალაქეა, მაგრამ საქართველოში სწავლობს(და).

3.3. სამიზნე პოპულაცია და რესპონდენტები

წინამდებარე კვლევის სამიზნე პოპულაცია არ შემოიფარგლება კონკრეტული ადამიანებით ან ინდივიდებით. იგი მოიცავს რესპონდენტთა მრავალფეროვან ჯგუფებს, მათ შორის სხვადასხვა მეჩეთების იმამებს, რომელთა უმეტესობა განათლებას ღებულობდა თურქეთში. გარდა ამისა, გამოჩენილი პირები ან ლიდერები სხვადასხვა ინსტიტუტებიდან და ორგანიზაციებიდან, როგორიცაა სკოლები, საქველმოქმედო ორგანიზაციები, მეჩეთები, ბიბლიოთეკები და მედრესეები. რესპონდენტთა უმრავლესობა წარმოადგენდა მამაკაცს პროფესიულად დაკავებულს, რელიგიური მოღვაწეებს და მკვლევარებს, რომლებმაც თავიანთი წვლილი შეიტანეს კვლევაში. კვლევა ასევე მოიცავს სტატიებს გამოჩენილი მეცნიერებისგან, რომლებიც იძლევიან ყოვლისმომცველ ხედვას მონათესავე, რელიგიურ და კულტურულ ერთობებთან დაკავშირებით.

კვლევაში ასევე ჩართულ იქნა რამდენიმე სკოლის ხელმძღვანელი, რომლებსაც აქვთ ექსპერტული ცოდნა სოციალურ მეცნიერებებში და საერთაშორისო ურთიერთობებში. გარდა ამისა, რესპონდენტები შეირჩა ისეთი ჯგუფებიდან და რეგიონებიდან, როგორიცაა მესხეთელი თურქები, აჭარლები, აფხაზები და ადგილობრივი აზერბაიჯანლებიი. გარდა ზემოაღნიშნული ეთნიკური და კულტურული ჯგუფებისა, კვლევის პროცესში გამოვლინდა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ტენდენცია და მოვლენა, რომელთაგან ზოგი უშუალოდ დაკავშირებულია კონკრეტულ რეგიონებთან და მათ სოციალურ-პოლიტიკურ დინამიკასთან. ამ პროცესების გაანალიზება ხელს უწყობს რეგიონული იდენტობების, ურთიერთობის მოდელების და ეთნოკულტურული გარემოს უკეთ გაგებას, რაც ასევე ეფუძნება ჰერციგის მიერ აღწერილ რეგიონულ პოლიტიკურ და კულტურულ სტრუქტურებს(Herzig/ჰერციგი, 1999) მიხედვით, GATE-ს რეგიონი განსაკუთრებულად მრავალფეროვანია და გადაჯაჭვულია კულტურასთან, რელიგიასთან და ენასთან, რომელიც კავშირშია მათ მეზობელ ქვეყნებთან და ხალხებთან. 1989 წელს, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ რეგიონის მრავალფეროვანი მოსახლეობა თურქეთისთვის „წარმოსახულ ერთობებად“ გადაიქცა. თურქეთს სამხრეთ კავკასიასთან გააჩნდა ხანგრძლივი ისტორიული, ენობრივი და კულტურული კავშირი; მჭიდრო სიმპათიისა და

კთილგანწყობის მქონე ჯგუფებს უწოდებენ "წარმოსახულ თემებს" - ანდერსონის (1984) ტერმინი, რომელიც თურქეთის კონტექსტში ცენტრალურ აზიასთან დამაკავშირებელ ხიდად განიხილება.

დიასპორის ცნებამ, რომელიც პირველად გამოიყენეს ბაბილონიდან ებრაელების გაძევების აღსანიშნად, პოპულაროობა მოიპოვა 1915 წლის მოვლენების შემდეგ, რაც აღინიშნა სომხების გამოსვლით ოსმალეთის იმპერიიდან. ეს ისტორიული კონტექსტი სიღრმეს მატებს დიასპორის შესწავლას. თურქეთისთვის მოსაზღვრე ტერიტორიებზე მოსახლე ხალხები, ინდივიდები ან ჯგუფები, რომლებიც იზიარებენ კულტურულ, ენობრივ და სარწმუნოებრივ კავშირს თურქეთთან, განიხილება თურქეთის ნათესავ თემებად. რელიგიურად, სუნიტური სკოლის მუსლიმის წევრის მიიღება, როგორც უმას გლობალური მუსლიმური თემის წარმომადგებლისა, არის თურქეთის იდეატიური არგუმენტი. საქართველოს შერჩევის მიზეზი არის ის, რომ მისი მოსახლეობა მრავალეთნიკური შემადგენლობისაა და გეოპოლიტიკური თვალსაზრისითაც თურქეთს რეგიონთან მჭიდრო ინტერესები გააჩნია.

3.4. კვლევის ინსტრუმენტები

ინტერვიუ/გამოკითხვები შემუშავებულია, როგორც მონაცემთა შეგროვების ძირითადი ინსტრუმენტი. პასუხები ჩაიწერა ინტერვიუს დანართში ან/და აუდიო და ვიდეო ჩანაწერები ჩაწერილ იქნა კვლევის მიზნებთან თავსებადობის მიხედვით. კვლევის ინსტრუმენტები განსხვავდება კვლევის მეთოდოლოგიის ტექნიკით რესპონდენტების მიხედვით. წინამდებარე კვლევა თვისებრივია, ამიტომ შეიქმნა სხვადასხვა კვლევის ინსტრუმენტი (Bevan/ბევანი, 2014) ინტერვიუს დიზაინი და ფოკუს ჯგუფის განხილვა მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტებია. სიღრმისეული ინტერვიუებისთვის ჩატარდა ნახევრად სტრუქტურირებული ინტერვიუები. დაისვა კითხვები მონათესავე თემებთან ეთნიკურ და რელიგიურ ჯგუფებთან მიმართებაში - მეტიც, ჩატარდა დაკვირვება თემებთან დაკავშირებული ინსტიტუტებისა და ორგანიზაციების საქმიანობაზე. მაგალითად, რამადანისა და განსაკუთრებული დღეების განმავლობაში, თურქეთი დახმარებას უწევს საქართველოში არსებულ თურქეთის მონათესავე და სხვა მუსლიმური თემების რელიგიური ორგანიზაციებს.

ამ მიზნით, ნაშრომში შეტანილია გარკვეული დაკვირვებები. ფოკუს ჯგუფებთან დაკავშირებული დისკუსიებისთვის ჩატარდა ინტერვიუები მეჩეთებზე პასუხისმგებელ

იმამებთან და გამოიკითხნენ ისინი, ვინც სწავლობდა ისლამურ თეოლოგიას თურქეთში. მკვლევარმა ჩაწერა ყველა პასუხი ინტერვიუს გზამკვლევში, სადაც პასუხებისთვის ადგილი რჩება პასუხების მეთოდის მიხედვით. გარდა ამისა, განხორციელდა შემთხვევის შესწავლა - კონკრეტულად მესხეთელი თურქების, აჭარის, აფხაზური და აზერბაიჯანული თემის ქეისების გამოკვლევა. ასევე, ინტერვიუს ძირითადი კითხვები ეხებოდა თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ინსტიტუციური სტრუქტურას და მახასიათებლებს მის მონათესავე ერთობებთან მიმართებაში, თურქეთის საგარეო პოლიტიკისა და ეთნო-რელიგიური დიასპორის იდენტურობას საქართველოში და AKP-ს საგარეო პოლიტიკურ პრეფერენციებს აღნიშნული ერთობების მიმართ ისევე როგორც სახელმწიფო უწყებებისა და სააგენტოების როლს.

3.5. სემფლინგის მეთოდიკა

სემფლინგის ტექნიკა არის მთლიანი პოპულაციის რესპონდენტთა შერჩევის საერთო პროცესი, რათა მოხდეს შესაბამისი სტატისტიკური დასკვნების მიღება, ადგილობრივი პოპულაციის საერთო მახასიათებლებზე მიახლოებითი სურათის შექმნა. რესპონდენტების შერჩევა ხშირად წინასწარ არის განსაზღვრული, მაგრამ ზოგიერთი შეირჩევა კვლევის მოთხოვნების შესაბამისად. შერჩევა ეფუძნება კვლევის არსსა და რესპონდენტებს. წინამდებარე კვლევაში გამოყენებულია შერჩევის მრავალი ტექნიკა, როგორიცაა მარტივი შერჩევა, რომელიც გულისხმობს ადვილად ხელმისაწვდომი რესპონდენტების შერჩევას. მეტიც, შერჩევის კიდევ ერთი ტექნიკა იყო მიზანმიმართული შერჩევა, რომელიც გამოიყენება იმ რესპონდენტთა შესარჩევად, რომლებსაც შეუძლიათ მოგვაწოდონ ღირებული ინფორმაცია და ცოდნა საკვლევ საკითხებზე.

სემფლინგის ბოლო ტექნიკაა ექსპერტთა შერჩევა, რომელიც მოითხოვს, რომ რესპონდენტებს ჰქონდეთ მაღალი დონის ცოდნა და ინფორმაცია კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებით. ზემოაღნიშნული შერჩევის ტექნიკის გარდა დამყარდა პირდაპირი კონტაქტები რესპონდენტთა ქსელის გასაფართოებლად, სანამ რაიმე ახალი ინფორმაცია არ მოიპოვებოდა. მაგალითად, ცისფერ მეჩეთში იმამთან ინტერვიუს შემდეგ, მან მიმართა საქართველოში მუსლიმთა ადმინისტრაციის შეიხს შემდგომი კითხვებისა და ურთიერთობისთვის. ანალოგიურად, სხვა ინტერვიუს ბოლოს, ექსპერტმა მკვლევარს შესთავაზა სხვა სპეციალისტთან საუბარი ან კონკრეტული სტატიის წაკითხვა. ასეთი რეკომენდაციები ფასდაუდებელია, რამაც აჩვენა, თუ როგორ იქცა ეს მეთოდი ერთ-ერთ

კრიტიკულ მეთოდად ექსპერტებთან და შესაბამის ავტორებთან კავშირების დასამყარებლად.

3.6. სემფლინგის მასშტაბი

სემფლინგის მასშტაბი ნიშნავს რესპონდენტთა საერთო რაოდენობას, რომელთაგანაც აღებულია მონაცემები. სემფლინგის მასშტაბი მერყეობს თვისებრივ და რაოდენობრივ მეთოდიკებს შორის. ხარისხობრივ კვლევებში შერჩევის ზომა უფრო მცირეა სიღრმისეული ანალიზისა და ინტერვიუების მეშვეობით მონაცემთა შეგროვების გამო. თითქმის ოცდაათი (30) - ორმოცდაათ (50) წუთს სჭირდება ერთი რესპონდენტისგან შეხედულებების, მოსაზრებების და მონაცემების მიღებას. წინამდებარე კვლევისთვის სემფლინგის მასშტაბი შემოიფარგლა ოცდაათი (30) მონაწილით, რომლებიც გამოიკითხნენ Zoom-ის საშუალებით და ბევრი მათგანი მკვლევარმა პირადად მოინახულა და გამოკითხა; მათი სია მოცემულია დანართში. 30 რესპონდენტისგან შემდგარი სემფლინგი წარმოადგენს ყველა რესპონდენტის კრებულს, როგორიცაა ფოკუს ჯგუფის წევრები, იმამები, გამოჩენილი ადამიანები და სასულიერო პირები.

50 რესპონდენტთან ინტერვიუს ჩატარების შემდეგ გაირკვა, რომ ახალი ინფორმაციის მოპოვება აღარ ხდებოდა, რაც მიუთითებდა მონაცემთა გაჯერებაზე. შედეგად, მკვლევარმა გადაწყვიტა შეჩერებულიყო იმ 30 რესპონდენტზე, რომელთა პასუხები ყველაზე მეტად შეესაბამებოდა კვლევის მიზნებს. ინტერვიუების გარდა, მკვლევარი პირადად ესწრებოდა გარკვეულ მოვლენებს და აქტიურად იყო ჩართული მიმდინარე პროცესების დოკუმენტირებაში.

გაანალიზებული. მრავალი სტატია და კვლევითი ნაშრომი ასევე იქნა განხილული გარკვეული მონაცემების მიღების მიზნით.

რესპონდენტთა სიაში მუფთებიც იყვნენ; თუმცა, აჭარის მუფთისთან ინტერვიუმდე მისგან წინასწარ მივიღეთ თანხმობა და შემდეგ ელექტრონული ფოსტით გაუგზავნეთ კითხვები. ინტერვიუსთვის ექსპერტების შერჩევა იყო ერთობ დეტალური და მათი უმეტესობა შეგნებულად შეირჩა მათი ეთნიკური და კულტურული წარმომავლობის მიხედვით. ინტერვიუები ჩატარდა სამი გზით: Zoom/ონლაინ, წერილობით - ელექტრონული ფოსტით და პირისპირ, სიღრმისეული ინტერვიუების საშუალებით. გარდა ამისა, ათი (10) იმამი გამოიკითხა თურქეთის ტრანსნაციონალური რელიგიური საქმიანობისა და განათლების შესახებ. ინტერვიუს დაწყებამდე რესპონდენტებს სთხოვეს

თანხმობა ჩანაწერისა და შინაარსის გამოყენების ნებართვაზე. ზოგიერთმა რესპონდენტმა მოითხოვა ანონიმურობა პოლიტიკური და რელიგიური ასპექტების გამო, მაგრამ ბევრმა ასევე თანხმობა განაცხადა საჯაროობაზე. ამიტომ, თითქმის ოთხივე (4) მეჩეთის თითოეულ იმამს სურდა ანონიმურობის პრინციპის დაცვა. ოცდაათ (30) ინტერვიუში რესპოდენტები გადანაწილდნენ ოთხ (4) კატეგორიად:

- პოლიტიკური და სოციალური მეცნიერებების მკვლევარი--ექსპერტები
- ზოგიერთი შერჩეული მეჩეთის ოფიციალური იმამები
- ლიდერები ან პიროვნებები, რომლებიც რელევანტურნი არიან კვლევისთვის
- რამდენიმე თემის წარმომადგენელი, რომლებიც ხელმისაწვდომნი იყვნენ გამოკითხვების ჩატარებისას

თბილისში ჩატარდა სამი ინტერვიუ, რომელიც შერჩეული იყო მისი სტრატეგიული პოზიციიდან გამომდინარე, როგორც ადგილი, სადაც იკრიბებიან ექსპერტები და პოლიტიკის შემქმნელები სომხეთიდან და აზერბაიჯანიდან, რათა ერთმანეთს გაუზიარონ მოსაზრებები სხვადასხვა ფორუმებზე. ათმა გამოკითხულმა გამოხატა კონფიდენციალურობის სურვილი, რადგან ეშინოდათ თურქეთის მთავრობის მხრიდან რეაქციის. შედეგად, დანართში ისინი მოხსენიებულნი არიან როგორც „ანონიმური რესპონდენტები“ და მოცემულია მხოლოდ მათი პოზიცია/პროფესია. შეირჩა ფოკუს ჯგუფი GATE-ს რეგიონიდან, რომელშიც შევიდნენ ექსპერტები საქართველოდან, აზერბაიჯანიდან და სომხეთიდან. დისერტაციისთვის შეირჩა რვა (8) ექსპერტი.

ინტერვიუს დრო შეიზღუდა მაქსიმუმ ოცდაათ (30) წუთამდე თითოეული ექსპერტისთვის. დრო მერყეობს თითოეული კითხვისთვის საჭირო დროისა და დამუშავების მიხედვით. ინტერვიუს შინაარსი გაანალიზებული იქნა ნათესაურ და ეთნიკურ უმცირესობებთან მიმართებაში თურქეთის საგარეო პოლიტიკისა და შესაბამისი ინსტიტუტების აქტივობების იდეატური ფაქტორების მეშვეობით. ანალოგიურად, ჩატარდა ორი (2) პირისპირ ინტერვიუ. თუმცა, პანდემიისა და სხვა გარემოებების გამო, დანარჩენი ინტერვიუები ჩატარდა ონლაინ. ჩასაწერად გამოყენებულ იქნა ონლაინ „ზუმ პლატფორმა“. კვლევისთვის ზუმ ინტერვიუებმა გააადვილა როგორც ვიზუალური, ისე აუდიო ჩაწერა; ამრიგად, გაადვილდა ტრანსკრიფცია.

3.7. წინასწარი ტესტირება

წინასწარი ტესტირება ნაკლებად გამოიყენება თვისებრივი კვლევის მიდგომის კონტექსტში, თუმცა ეს დამოკიდებულია კვლევის ბუნებაზე. წინამდებარე კვლევისთვის მკვლევარმა ხუთი (5) რესპონდენტი/მონაწილე შეარჩია კვლევის წინასწარი შემოწმების მიზნით. წინასწარი ტესტირების შემდეგ, ზოგიერთი კითხვა და თეზისი შეიცვალა წინასწარი ტესტირების შედეგების შესაბამისად. წინასწარი ტესტირება ჩატარდა იმ ადგილებში ან რეგიონებში, სადაც მკვლევარმა ჩაატარა ინტერვიუები. იგივე იყო ასევე წინასწარი ტესტირებისთვის შერჩეული საზოგადოებებიც.

3.8. მონაცემთა შეგროვების პროცედურები

პირველადი მონაცემები შეგროვდა სხვადასხვა ეთნიკური და კულტურული წარმომავლობისა და კონტექსტის მქონე ექსპერტებთან ინტერვიუების მეშვეობით. ეს ექსპერტები შეირჩა ამ საკითხთან დაკავშირებული მათი სამეცნიერო სტატიების საფუძველზე. მეორე, ინტერვიუები მეჩეთების იმამებთან და საერო ლიდერებთან იმ მიზნით, რათა გაგვეგო საქართველოში არსებული დიასპორებისადმი AKP-ს დამოკიდებულება. მესამე, დაფიქსირდა თურქული არასახელმწიფო ორგანიზაციებისა და სახელმწიფო ინსტიტუტების კონტაქტები ამ თემებთან. ასევე, გამოვიკვლიეს AKP-ს საჯარო დისკურსი წრეებიდან საქართველოში ნათესაურ, რელიგიურ-ეთნიკურ თემებთან მიმართებაში და გადავანაწილეთ მათი გამოსვლები კვლევის საკითხებთან დაკავშირებით. ჩაუღრმავდით AKP-სთან დაკავშირებით პუბლიკაციებს, პარტიულ დღის წესრიგს, კონფერენციებსა და პანელებს საქართველოში არსებულ ნათესავ, ეთნიკურ და რელიგიურ დიასპორების საკითხებზე. მონაცემები შეგროვდა მეჩეთებიდან, პანსიონებიდან და მედრესეს ბიბლიოთეკებიდან (მედრესა, პანსიონი და მეჩეთი).

მეორადი მონაცემები შეგროვდა კონკრეტული ლიტერატურიდან იდეატიურ ფაქტორებზე დაყრდნობით, საგარეო პოლიტიკაში ისეთი მატერიალური ფაქტორების გამოკლებით, როგორიცაა რბილი ძალა, ტრანსნაციონალიზმი, რელიგიური ტრანსნაციონალიზმი და ა.შ. აჰმედ დავითოღლუს, ყოფილი პრემიერ-მინისტრების ნაშრომები სამხრეთ კავკასიისა და საქართველოს დიასპორებზე. გარდა ამისა, გამოქვეყნებული ნაშრომები, როგორიცაა დისერტაციები, სამეცნიერო სტატიები, სამთავრობო პუბლიკაციები, მოხსენებები და თურქული და ქართული გაზეთები.

ოფიციალური ინსტიტუტები, რომლებიც შეიქმნა AKP-ს მიერ, თემებთან კავშირების დამყარების მიზნით - მაგალითად, YEE, Diyannet News, TIKA, YTB და სხვა.

კვლევაში ჩამოთვლილია ორგანიზაციები, მონახულებულია მათი ვებგვერდები, სოციალური მედია შესაბამისი ინფორმაციის მოსაძებნად, ასევე იმავე ორგანიზაციების მონაცემთა ბაზები. პირველადი მეთოდი არის პირისპირ ინტერვიუ, რომელსაც ეწოდება ძირითადი ინფორმატორის ინტერვიუ (KII). იგივე პასუხი ჩაიწერა ფოკუს ჯგუფის დისკუსიის დროს. მკვლევარმა ასევე მოიპოვა ახალი ინფორმაცია.

ნახევრად სტრუქტურირებული ინტერვიუ ასევე გამოიყენება საექსპერტო კუთხით ინფორმაციის შესამოწმებლად - რეგიონალური მკვლევრების, რომლებიც ნაყოფიერ საქმიანობას ეწევიან სამხრეთ კავკასიაში, საქართველოში, დიასპორებსა და თურქეთში, ან რომლებიც წერდნენ რეგიონში იდენტობასა და რელიგიურ საქმიანობაზე და ზოგადად სხვადასხვა პერიოდის ურთიერთობებზე. ჩატარდა ნახევრად სტრუქტურირებული ინტერვიუები გამოჩენილ ექსპერტებთან სამხრეთ კავკასიის სხვადასხვა რეგიონიდან. კითხვები დაისვა იმაზე, აქვს თუ არა თურქეთს გავლენა ეთნიკურ უმცირესობებზე საქართველოში და გაანალიზებული იყო ტრანსნაციონალიზმის, რელიგიური იდენტობის, რბილი ძალის, იდენტობის ტრანსფორმაციისა და თურქეთის ინსტიტუტების ჩართულობის ხარისხი და როლი. რესპონდენტები ოთხ კატეგორიად დაიყო. მაგალითად, იმამებს დაუსვეს კითხვები საგარეო პოლიტიკასა და რელიგიასთან დაკავშირებით. რესპონდენტთა ოთხი კატეგორიაა: ექსპერტები, ორგანიზაციების ხელმძღვანელები საქართველოში, მუფტები და იმამები. თურქ ჩინოვნიკებს არ დავუკავშირდით, მათი მხრიდან უარყოფის ვარაუდის საფუძველზე; ამიტომ, კვლევა ფართოდ არის ორიენტირებული საქართველოში თურქული ინსტიტუტების საქმიანობის ანგარიშებზე.

- ორგანიზაცია, ანუ „ჯემაათი“ თურქეთიდან, ეფექტურად მოქმედებს საქართველოში
- ისლამმა საქართველოში შეიძინა ახალი იდენტობა ან/და განიცდის აღორძინებას რეჯეფ თაიფ ერდოღანის / პარტიის მმართველობის განმავლობაში
- კავშირი ისლამთან თურქეთში და ისლამთან თქვენს მეჩეთებში
- თურქეთი ფინანსურად გეხმარებათ რელიგიურ საქმიანობაში.
- თურქეთის საგარეო პოლიტიკა მიზნად ისახავს ნათესავ/მონათესავე და ეთნიკურ ერთობებთან კავშირის დამყარებას.

კვლევა ასევე განიხილავს ზოგიერთ შესაბამის ტექსტს და დისკურსს, რომელიც ამოღებულია AKP-ს ოფიციალური გამოსვლებიდან, კონკრეტულად, საყოველთაო არჩევნების შემდეგ. გარდა ამისა, ოფიციალური დოკუმენტები, როგორიცაა AKP-ს პარტიული პროგრამები, დღის წესრიგი და გამოსვლები, დეკლარაციები და სტატიები. გარდა ამისა, მიმოხილვები მოიცავს პუბლიკაციებს და მოხსენებებს რუსულ და რეგიონულ ენებზე, როგორიცაა ქართული, აზერბაიჯანული და სომხური. ამ თვალსაზრისით, სამხრეთ კავკასიაში ეთნიკური და მონათესავე უმცირესობებისა და დიასპორის კონტექსტუალური ანალიზი და დახასიათება, თუ რამდენად იყენებს თურქეთი საგარეო პოლიტიკის გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში ეთნიკურ უმცირესობებს ინსტრუმენტად. მრავალ კონცეფციასთან და ნორმასთან ერთად, რომელსაც AKP ახორციელებს ეთნიკური უმცირესობების მიმართ თავის პოლიტიკურ დისკურსში, კვლევის განსახორციელებლად გამოიყენება რამდენიმე საერთაშორისო ურთიერთობების თეორია, როგორიცაა კონსტრუქტივიზმი, საგარეო პოლიტიკის ანალიზი და ტერმინები დიასპორა, ტრანსნაციონალიზმი და რელიგიური რბილი ძალა.

კვლევას გააჩნია მრავალმეთოდური დიზაინი. იგი მრავალმეთოდურია იმით, რომ იყენებს ხარისხობრივ კონტენტ ანალიზს, აგროვებს მონაცემებს AKP-ს დღის წესრიგის პუბლიკაციებიდან და ატარებს ნახევრად სტრუქტურირებულ სიღრმისეულ ინტერვიუებს, როგორც მონაცემთა შეგროვების ძირითად წყაროს. მონაცემები გროვდება AKP-სთან დაკავშირებული სხვადასხვა ან ინსტიტუციური წყაროებიდან. თითოეული პუბლიკაცია დეტალურად იქნა შესწავლილი და იგი გამოიყენება საქართველოში ნათესაური, რელიგიური და დიასპორის ჯგუფების შესახებ დისკურსების, რიტორიკის, კონცეფციებისა და იდეების შესასწავლად. ეს წყაროებია:

- Turkiye Bulteni (თურქეთის ჟურნალი)
- Turkey Foreign Policy, SETA Journal
- Memleketim (ჩემი სამშობლო)
- Arti 90 (Plus 90), Publish by YTB
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (თურქეთის რელიგიურ საქმეთა ფონდის ისლამური ენციკლოპედია.
- Ahiska Bizimdir – (აჰისკა (საქართველოს მესხეთის რეგიონი) ჩვენია) პერიოდული ჟურნალი

- Diyannet Haber (News)
- TIKA Annual Reports- 2002-2021
- ფონდები და ორგანიზაციები თურქეთსა და საქართველოში
- იუნუს ემრეს ჟურნალი

3.9. მონაცემთა ანალიზის პროცედურები

მონაცემთა ანალიზი არის სისტემური ტექნიკური/ან ლოგიკური პროცედურების მეთოდი, რათა მოხდეს მონაცემების ახსნის, დემონსტრირების, შემოკლების, შეჯამების და დაგეგმილი გზით გამოთვლა. მონაცემთა ობიექტურობის დაცვის მნიშვნელოვანი კომპონენტია კვლევის შედეგების ზუსტი და სათანადო ანალიზი ზოგიერთი თემისა და ქვეთემის მეშვეობით. თემატური ანალიზი გამოიყენება ფენომენოლოგიური პერსპექტივის ჩარჩოში, რომელიც კრესველის მიერ განისაზღვრა (კრესველი, 2009, გვ.13), როგორც „კვლევის სტრატეგია, რომელშიც მკვლევარი განსაზღვრავს ადამიანის გამოცდილების არსს განხილული ფენომენის შესახებ, როგორც ეს აღწერილია უშუალოდ კვლევაში მონაწილეთა მიერ“. ფენომენოლოგიური კვლევა ფოკუსირებულია შერჩეული რეგიონებიდან რესპონდენტთა ცოდნასა და ჩართულობაზე.

მკვლევრები, რომლებიც აწარმოებენ ფენომენოლოგიურ კვლევებს, ხშირად აწყდებიან ჭარბი მონაცემების გადამუშავების გამოწვევას, როგორიცაა შენიშვნები და ჩანაწერები, რომლებიც კრიტიკულად უნდა გაანალიზდეს, რათა უზრუნველყოფილი იყოს ინტერვიუებიდან მიღებული არსებითი ინფორმაციის შესაბამისად დამუშავება. ვინაიდან თვისებრივი კვლევის მონაცემების მასშტაბი იმდენად მდიდარი და ვრცელია, მოპოვებული მონაცემების საფუძვლიანად გამოყენება შეუძლებელია. აქედან გამომდინარე, მკვლევარებს მოეთხოვებათ „მოიპოვონ“ მტკიცებულება მონაცემთა ანალიზის დროს (Guest/გესტი & MacQueen/მაკქვინი, 2012) რაც გულისხმობს ზოგიერთი მონაცემის შენახვას და უსარგებლო ნაწილების ამოღებას. ეს პროცესი ასევე იწვევს მცირე თემების, ანუ ქვეთემების განვითარებას, როგორც წესი, ხუთი-შვიდი თემის თვისებრივი კვლევის მეთოდით (კრესველი, 2013). ძირითადი რესპონდენტების ნახევრად სტრუქტურირებული ინტერვიუები შეფასდა ინტერპრეტაციული ფენომენოლოგიური მიდგომის (IPA) მეცნიერული მეთოდის გამოყენებით.

ინტერპრეტაციული ფენომენოლოგიური მიდგომა (IPA) ცდილობს შეისწავლოს მოსაზრებები და ლოგიკა, რომელიც აძლიერებს ინფორმანტების პიროვნულ და

სოციალურ გარემოს; IPA-ს კვლევის მთავარი მახასიათებელი მდგომარეობს იმაში, რომ მოვლენები, პროცესები და პირობები რელევანტურია მრავალი ინფორმანტისთვის (Smith/Smith, 2007). ამ კვლევაში გამოყენებულია ფენომენოლოგიური პერსპექტივა, რადგან ის საფუძვლიანად აფასებს ინფორმანტების ცხოვრებისეულ გამოცდილებას და მოსაზრებებს; ის ცდილობს შეისწავლოს მათი ცოდნა, ცნობიერება, მიმღებლობა ან მოვლენის თაობაზე პირადი რწმენა იმის ნაცვლად, რომ შეიმუშაოს გარკვეული ახსნა. პირველი ნაბიჯი იყო შეგროვებული მონაცემების ორგანიზება საჭირო თემებისა და ქვეთემების სახით ყველა ინტერვიუს ტრანსლიტერაციის გზით. მიზანი იყო ინტერვიუების გადაწერა იმავე დღეს, როდესაც ისინი ჩატარდა, რადგან ადამიანის გონება სწრაფად ივიწყებს, რაც ასევე თავიდან გვაცილებდა შეცდომებს და ნაკლები შანსები იყო შედეგებზე პირადი შეხედულებების გავლენისა. ტრანსკრიფციის პროცესის განხორციელების შემდეგ, მოხდა მონაცემების შეგროვება, და მთლიანი ინფორმაციის გააზრება კვლევის კითხვებზე ორიენტირებით.

წინასწარი ანალიზი ჩატარდა ინფორმანტების მსოფლმხედველობის გასაგებად მკვლევარის ხედვიდან გამომდინარე, კვლევისთვის საჭირო რამდენიმე რემარკის დართვით. უზრუნველყოფილ იქნა ინფორმანტების ანონიმურობა და კონფიდენციალურობა. შემდეგი ნაბიჯი მოიცავდა წინასწარ კოდირებას მნიშვნელოვანი თემების იდენტიფიცირებისთვის. ამ მიზნით შეიქმნა ორგანიზებული კოდირების სისტემა, რომელიც დაემატა კოდირების ცხრილს მონაცემთა შეგროვებისა და ანალიზისთვის. ამის შემდეგ, უფრო კონცენტრირებული კოდირება მოხდა მონაცემების კრიტიკული ფორმების გასაგებად. შემდეგ შეგროვებული მონაცემები კოორდინირებული იყო რიგი კლასიფიკაციის შექმნით.

ყველა პასუხი დაიშიფრა სხვადასხვა საკითხებზე გაცემული პასუხებიდან, შესატყვისი ფრაზებიდან და ცნებებიდან. შემდეგ ეს გამოვიყენეთ მონაცემთა შაბლონების დემონსტრირებისთვის. შემდეგ მონაცემები შემცირდა მნიშვნელოვან დასკვნებამდე და დაკავშირდა ადრინდელ ლიტერატურასთან. ინფორმანტთა ფიდბეკები მიღებულ იქნა ინტერვიუების დროს, რათა უზრუნველყოფილი და გარანტირებული ყოფილიყო კვლევისა და დასკვნების შიდა ვალიდობა.

რესპონდენტების ინტერვიუების შინაარსობრივი ანალიზი გაკეთდა მნიშვნელობების აღმოსაჩენად, ტექსტში დასაბუთებული იდეების და შედეგების სისტემატურად

გამოსავლენად (Smith/სმიტი, 2007) ფენომენოლოგიური კვლევა ღრმა ხედვას იძლევა კვლევის თემებისა და შაბლონების შესახებ. ის განსაზღვრავს რესპონდენტების ჩართულობას და გამოცდილებას და სოციალურ კონტექსტს ან სიტუაციას, რომელსაც ისინი განიცდიან (კრესველი, 2009, გვ.130). შესაბამისად, ფენომენოლოგია არის რეალურ მოვლენათა შესწავლა ცნობიერების პერსპექტივიდან, რომელიც სუბიექტურია და ინდივიდის მიერ არის აგებული. ანალოგიურად, გრონვალდი (გრონევალდი, 2004) იყენებს ჰინკერის (Hycner/ჰაისნერი, 1999) ახსნის გამარტივებულ ვერსიას ფენომენოლოგიური ინტერვიუს ანალიზისთვის, სადაც მკვლევარმა გამოიყენა ფენომენოლოგიური მეთოდი, რომლის ფაზები ჩამოთვლილია ქვემოთ:

- თემებისა და ცნებების გადარჩევა და ფენომენოლოგიური რედუქცია,
- მნიშვნელობისა და ცნებების ერთეულების გამოკვეთა და ჩარჩოს შედგენა,
- მნიშვნელობის ერთეულების დაჯგუფება შეგროვებულ მონაცემებზე დაყრდნობით თემების ფორმირებისთვის,
- თითოეული ინტერვიუს შეჯამება, დადასტურება და საჭიროების შემთხვევაში შეცვლა. ზოგადი და უნიკალური თემების ამოღება ყველა ინტერვიუდან და კომპოზიციური რეზიუმეს შედგენა.

გარდა ამისა, ფენომენოლოგიური მეთოდი კიდევ უფრო ცვლის შედეგებს ან მონაცემებს არსებული კვლევების მეშვეობით. ამ გზით, მოვიპოვებთ ცნობებს, თუ სად იყო ადრე ნახსენები ამ ტიპის შედეგები ან კვლევები. ეს მეთოდოლოგია ექვემდებარება ფენომენოლოგიურ ანალიზს, სადაც კონტენტ ანალიზი იძლევა რეპლიცირებად და არსებით დასკვნებს არსებული მონაცემებიდან ან ლიტერატურიდან (Krippendorff/კრიპენდორფი, 2004), ამ მეთოდის უპირველესი მიზანია შესწავლილი ფენომენების შეკვეცილი და ფართო აღწერა, ხოლო ანალიზის შედეგი არის ის ცნებები ან კატეგორიები, რომლებიც აღწერენ ამ ფენომენებს. თვისებრივი კონტენტ ანალიზი, კონტენტ ანალიზის ტიპი, განისაზღვრება, როგორც მონაცემთა შეგროვების ტექნიკა, რომელიც შექმნილია კორპუსის შინაარსის „სუბიექტური ინტერპრეტაციისთვის“ ცნებების, თემების ან შაბლონების კოდირებისა და იდენტიფიცირების სისტემატური კლასიფიკაციის პროცესის მეშვეობით (Hsieh/სიე & Shannon/შენონი, 2005)

მეორეს მხრივ, ხარისხობრივი შინაარსის ანალიზი ძირითადად ინდუქციურია, რაც გულისხმობს საკითხების შესწავლას და შედეგებიდან გამოტანილ დასკვნებს. თუმცა,

მეცნიერული აღწერილობები, ტიპოლოგიები და გამონათქვამები არსებული ცოდნიდან და ლიტერატურიდან, როგორც წესი, აყალიბებს და ასახავს სოციალურ სამყაროს (Wildemuth/ვილდემუტი, 2009) გარდა ამისა, კვლევაში მოყვანილია თურქეთის ძირითადი გადაწყვეტილების მიმღები პირების რამდენიმე გამოსვლა, როგორიცაა პრეზიდენტები და პრემიერ-მინისტრები, რათა გაიგვეგო, თუ როგორ იმოქმედა ეთნიკური უმცირესობების მიმართ ტრანსნაციონალური ან პოლიტიკის ფორმირების იდეამ მათ დისკურსსა და პოლიტიკაზე. ნაშრომი გამდიდრებულია არასამთავრობო ორგანიზაციების ღრმა ანალიზით, რომლებიც ცდილობდნენ გავლენა მოეხდინათ სამთავრობო პოლიტიკაზე ეთნიკურ უმცირესობებთან მიმართებაში.

მკვლევარმა სრულად დაიცვა ეთიკური სტანდარტები — რესპონდენტების ინფორმირებული თანხმობის აღებით, კონფიდენციალურობის უზრუნველყოფით და ისეთი კითხვების თავიდან არიდებით, რომლებიც შესაძლოა ზიანს აყენებდნენ მათ ღირსებას, რწმენას ან სოციალურ სტატუსს. რესპონდენტების უმეტესობამ მოითხოვა ანონიმურობა, რაც სრულად იქნა გათვალისწინებული, ხოლო ყველა მონაცემი გამოყენებულ იქნა მხოლოდ აკადემიური მიზნებისთვის..

თავი 4. ურქეთის საგარეო პოლიტიკის ინსტიტუციური და სტრუქტურული მახასიათებლები საქართველოში არსებულ თურქ/მუსლიმ თემებთან მიმართებაში

მეოთხე თავში განხილულია თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ინსტიტუციური და სტრუქტურული მახასიათებლები საქართველოში მაცხოვრებელ ეთნო-რელიგიურ დიასპორებთან მიმართებაში და განიხილავს თითოეულ ასპექტს.

4.1. შესავალი

მოცემული თავი განიხილავს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ინსტიტუციურ და სტრუქტურულ მახასიათებლებს საქართველოში არსებულ თურქ/მუსლიმ თემებთან მიმართებაში. აღნიშნული ეხება თურქეთის ტრანსნაციონალურ მოძრაობებს საქართველოში, მათ რელიგიურ საქმიანობას, ევრაზიის ისლამური საბჭოს როლსა და მის

გავლენას საქართველოზე, აგრეთვე თურქული მეჩეთების მნიშვნელოვან როლს დიპლომატიაში. მოცემული თავი აანალიზებს ქართველ-მუსლიმთა ადმინისტრაციასა და თურქეთის როლს, როგორიცაა ახალი რელიგიური ორგანიზაციის - 'ჰუდაიის ფონდი, - საქმიანობა საქართველოში არსებულ მუსულმანურ თემებთან მიმართებაში. გარდა ამისა, იგი იკვლევს იუნუს ემრეს ინსტიტუტის როლს იდენტობის ტრანსფორმაციაში, თურქეთის სტიპენდიებს, თურქეთის ქართველ კურსდამთავრებულთა ასოციაციასა და რეჯეფ თაიფ ერდოღანის უნივერსიტეტის ხელშეწყობას ქართველი/საქართველოდან სტუდენტებისათვის. მოცემული თავი ასევე იკვლევს თურქეთის ორგანიზაციას 'TIKA' და სხვა საზოგადოებების როლს საქართველოში, ბიზნესმენთა ასოციაციასა და პროფკავშირებს, ასევე თურქეთის ტრანსნაციონალურ ღონისძიებებს საქართველოში. ყოველივე აღნიშნული ხელს უწყობს თურქეთსაქართველოსა და მათ თემებს შორის ურთიერთობების გაძლიერებას.

მოცემული თავი განიხილავს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ინსტიტუციურ და სტრუქტურულ მახასიათებლებს საქართველოში არსებულ უმცირესობებთან მიმართებაში. თურქეთმა გამოიყენა სტრუქტურული ფაქტორები, რათა კავშირი დაემყარებინა იმ უმცირესობებთან, რომელთაც აქვთ მათთან საერთო ინტერესები რელიგიურ, კულტურულ, ლინგვისტურ და ისტორიულ საკითხებში (Donelli/დონელი, 2019) თავი ასევე აანალიზებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში ისლამის გამოყენების მექანიზმს/მეთოდს, რათა ხელი შეუწყოს საქართველოს უმცირესობებს. აღსანიშნავია რომ ინსტიტუციონალური და ტრანსნაციონალური ორგანიზაციები ახორციელებენ თურქეთის ახალ საგარეო სტრატეგიას საქართველოში წარმოდგენილ მუსულმანურ, ნათესავ და დიასპორულ უმცირესობებთან მიმართებაში. ნათელია თურქეთის კავშირი საქართველოში წარმოდგენილ ნათესავ, რელიგიურ და დიასპორულ თემებთან თურქეთის სამხრეთ-კავკასიური მიზნების ფარგლებში. თურქეთი აძლიერებს თავის ძალას, რომ გავლენა მოახდინოს აღნიშნულ ჯგუფებზე ინსტიტუციურად „სახალხო კულტურული დიპლომატიის, განვითარებისა და ჰუმანიტარული დახმარების" მეშვეობით (Yurtnaç/იურტნაჩი, 2012)

საბჭოთა იმპერიის დაშლის შემდეგ თურქეთმა სტრატეგიულად დაიმკვიდრა თავი რეგიონში არა მხოლოდ მატერიალური ძალის, არამედ კონცეპტუალური მიზნების,

კულტურული იდენტობისა და ინსტიტუციური ძალის თვალსაზრისით. გრძელვადიანი სტრატეგია რომელიც განიმარტება როგორც რბილი ძალა, ნათელს ხდის საჯარო და კულტურული დიპლომატიის მექანიზმების გამოყენებას საგარეო პოლიტიკაში, განსაკუთრებით 'AKP'-ის მმართველობის პერიოდში. თურქეთი იყენებს რბილი ძალის ელემენტებსა და სახელმწიფო აპარატის ინსტიტუციონალიზაციას, რათა გავლენა მოახდინოს საქართველოში არსებულ თურქულ, ეთნიკურ, მუსულმანურ უმცირესობებზე, (Islam/ისლამი, 2021) თემებზე, რომლებსაც თურქეთი თვლის მონათესავეებად რელიგიური, ენობრივი და ისტორიული ასპექტებიდან გამომდინარე. თურქეთი ისტორიულ პასუხისმგებლობას გრძნობს აღნიშნული ჯგუფების მიმართ, მათთან იდეოლოგიური და ისტორიული კავშირების გამო, განსაკუთრებით კი AKP-ს მმართველობის პერიოდში. თურქეთი უდავოდ არის ტრანსნაციონალური აქტორი, რომელიც მყარი ძალის პარალელურად იყენებს რბილ ძალას სამხრეთ კავკასიაში (Ekşi/ექში & Erol/ეროლი, 2018)

აღნიშნულის შესაბამისად თურქეთის პოლიტიკა მოიცავს სხვადასხვა საფეხურს; ნათესაობის კონცეფცია 'GATE'-ს რეგიონში დაემთხვა ახალ, გაუმჯობესებულ სტრუქტურას. 'AKP'-მ დააფუძნა ახალი ინსტიტუტები დიასპორებთან კავშირის დასამყარებლად და გაზარდა არსებული ინსტიტუტების შესაძლებლობები, ბიუჯეტი და ადმინისტრირება. წამყვანი პოლიტიკური ფიგურები ხშირად აღნიშნავენ 'AKP'-ს ამბიციას გაზარდოს ინსტიტუტების შესაძლებლობები, რაც დადებითად აისახება თურქეთისათვის (Adar/ადარი, 2022). 'TIKA'-ს პროექტის ინიცირებისას ერდოღანმა ხაზი გაუსვა ინსტიტუტების მნიშვნელობას მისი მმართველობის პერიოდში და აღნიშნა შემდეგი: „ჩვენი სააგენტოები, როგორიცაა თურქული წითელი ნახევარმთვარე, იუნუს ემრეს ინსტიტუტი, საზღვარგარეთ მცხოვრები თურქების ასოციაცია, TRT, ანატოლიის სააგენტო და რელიგიის საკითხთა დეპარტამენტი, კავშირებს ამყარებენ მთელი მსოფლიოს მასშტაბით, მაშინ, როდესაც ორგანიზაცია TIKA დახმარებას უწევს ჩვენს მონათესავე უმცირესობებს ყველა სფეროში, განათლებიდან დაწყებული ჯანდაცვამდე, ინფრასტრუქტურის პროექტებიდან უსაფრთხოებამდე" (Erdogan/ერდოღანი, 2014)

აღნიშნული პერიოდის განმავლობაში მოხდა თურქეთის ფარგლებს გარეთ მცხოვრები „ჯგუფების ინსტიტუციონალიზაცია" თურქეთის საგარეო პოლიტიკის კონტექსტში მათი რაციონალურად ჩართვის კუთხით. მონათესავე ჯგუფები არა მხოლოდ

დასაქმებისა და სოციალური დაცვის მიზნებისთვის, არამედ თურქეთის სტრატეგიული სიღრმისა და კულტურული იდენტობის საერთო ხედვის შექმნის მიზნითაც გამოიყენებიან. ანალოგიურად, აქსელის კვლევამ (Aksel/აქსელი, 2014) აჩვენა, რომ არსებობს პოლიტიკა და მზარდი ინტერესი თურქეთის სახელმწიფოს მხრიდან საზღვარგარეთ მყოფ ემიგრანტებსა და მონათესავე ჯგუფებში მონიტორინგის, კონტროლის, კოორდინაციისა და ინვესტიციების კუთხით. ამავე ხედვით, 'AKP'-ის ელიტებმა დააარსეს და ხელი შეუწყვეს ისეთ სახელმწიფო უწყებებს, როგორიცაა საზღვარგარეთ მცხოვრები თურქეთის მოქალაქეების საკონსულტაციო კომიტეტი. ასევე, 2000-იან წლებში პრემიერ-მინისტრის დაქვემდებარებაში დაარსდა საზღვარგარეთ მცხოვრები თურქეთის მოქალაქეების უმაღლესი კომიტეტი , რათა მონიტორინგი გაუწიოს საზღვარგარეთ მცხოვრებ თურქეთის მოქალაქეებს და უკეთ დაუკავშირდნენ მონათესავე ჯგუფებს კოლექტიური ინტერესების შესაბამისად. (ბასერი, 2017)

2001 წელს შეიქმნა შრომისა და სოციალური უზრუნველყოფის სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფი საგარეო ურთიერთობათა და საზღვარგარეთ მყოფი მუშახელის მომსახურების გენერალური დირექტორატი (Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü/საგარეო ურთიერთობებისა და საგარეო სამუშაო ძალის გენერალური დირექტორატი, 2011) მაგალითად, თურქეთის თანამშრომლობისა და კოორდინაციის სააგენტომ (TIKA), საზღვარგარეთ მყოფი თურქების ასოციაციამ (YTB), რელიგიის საკითხების სახელმწიფო სამინისტრომ (Diyanet) და იუნუს ემრეს ინსტიტუტმა (YEE) 2005 წელს წამოიწყეს განვითარების პოლიტიკა, რათა ეფექტურად მართონ საზღვარგარეთ მაცხოვრებელი თურქები/თურქეთის მოქალაქეები. აღნიშნული ძირითადად გამოიყენება როგორც არასახელმწიფო აქტორები და რბილი ძალის ინსტრუმენტები.

ანალოგიურად, თურქული წარმოშობის ქვეყნებში თურქეთის ეროვნული მაუწყებელი, TRT Avaaz Air და სხვა არასამთავრობო ორგანიზაციები მონაწილეობენ საჯარო დიპლომატიაში რამდენიმე მიმართულებით; მათ პრეზიდენტის ადმინისტრაციის მხრიდან სპეციალური სტატუსი მიენიჭათ მიუხედავად შეზღუდული ქმედებისა, ოფიციალურ ინსტიტუტებთან შედარებით. . თურქეთის მრავალი სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაცია მუშაობს ადამიანთა უფლებებზე და თავისუფლებაზე (HH); აღსანიშნავია ჰუმანიტარული დახმარების ფონდი და თურქეთის წითელი ნახევარმთვარის საზოგადოება. ანალოგიურად, ამავე ტიპის ორგანიზაციებს მიეკუთვნება

საქართველოს ბიზნესმენთა ინდუსტრიული ასოციაცია (GÜRSIAD), საქართველო-თურქეთის ბიზნესმენთა ასოციაცია (GÜRTIAD), საქართველოს მეგობრობის ასოციაცია და აჭარა-თურქ ბიზნესმენთა ასოციაცია. ასევე აღსანიშნავია მთავრობათაშორისი ორგანიზაციები, - თურქეთის დამოუკიდებელ მრეწველებისა და ბიზნესმენთა ასოციაცია (MÜSIAD) და ბათუმის ინდუსტრიული ორგანიზაცია - , რომლებიც ხელს უწყობენ სავაჭრო შესაძლებლობებს და აახლოვებენ თურქეთისა და საქართველოს ეკონომიკას. (ნაიი, 2008)

გარდა ამისა, YEE არის სახელმწიფო ინსტიტუტი, რომელიც ხელს უწყობს ისტორიულ, კულტურულ, ენობრივ და რელიგიური ტიპის ღონისძიებებს საქართველოში. ეს ინსტიტუტები გადამწყვეტ როლს ასრულებენ კულტურული გაცვლისა და ურთიერთგაგების ხელშეწყობაში. თითოეული ინსტიტუტის საქმიანობა საფუძვლიანად არის განხილული პარტნიორ ორგანიზაციებთან საქართველოში, თურქეთის სახელმწიფო იდენტობის შესასწავლად. (Akgün/აქგიუნი & Özkan/ოზქანი, 2020) აღნიშნული ეკონომიკური ტიპის ორგანიზაციები იყენებენ სავაჭრო დიპლომატიას, რომ რბილი ძალის ინსტიტუტებმა გააფართოვონ თავიანთი კავშირები ბიზნესმენებს შორის, ისინი უზრუნველყოფენ ფილანტროპიულ და ჰუმანიტარულ საქმიანობას. ეს ორგანიზაციები მხარს უჭერენ რელიგიურ და კულტურულ აქტივობებს, რომლებიც ხორციელდება ადგილობრივი ორგანიზაციების მიერ დაფუძნებული ძირითადად აზერბაიჯანული და აჭარის თემების მიერ თბილისში ან თურქეთის საელჩოს მიერ თბილისში. ანალოგიურად, კალინი (Kalin/ქალინი, 2011) ამტკიცებს, რომ თურქეთის ახალი დიასპორული პოლიტიკა სტრატეგიული აქტივია ახლო აღმოსავლეთის, ბალკანეთისა და კავკასიის თემების ჩართულობის მხრივ. გარდა ამისა, იგი ხაზს უსვამს იმას, რომ სახალხო დიპლომატია და რბილი ძალა როგორიცაა ეკონომიკა, ისტორია, კულტურა და გეოგრაფია, ემთხვევა თურქულ იდენტობას, (ქალინი, 2011). თურქეთმა დააარსა და განავითარა რამდენიმე ინსტიტუტი, რათა დაუკავშირდეს მონათესავე თემებს, რაც შეესაბამება 2002 წელს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის რესტრუქტურიზაციას. თურქეთმა ასევე შექმნა ახალი დაწესებულებები, ინსტიტუტები და მოახდინა ძველი ინსტიტუტების ინსტრუმენტალიზაცია.

ცხრილი 1. თურქეთის სახელმწიფო ინსტიტუტები საქართველოში

დიპლომატიური	რელიგიური	სოციო-ეკონომიკური	საგანმანათლებლო-კულტურული	სამაუწყებლო
თურქეთის საელჩო თბილისში	რელიგიურ საკითხთა დეპარტამენტი რელიგიური ატაშეები	Gurtiad (ქართველ და თურქ ბიზნესმენთა ასოციაცია) GÜRSİAD (საქართველოს და თურქეთის ბიზნეს ასოციაცია)	მაარიფის საერთაშორისო სკოლები	TRT Avaz
თურქეთის საკონსულო ბათუმში	უცხოეთში მცხოვრები თურქების ასოციაცია	YTB (უცხოეთში მცხოვრები თურქების და ნათესავი უმცირესობების ასოციაცია)	იუნუს ემრეს ინსტიტუტი	თურქული სერიალები
	რელიგიური უმცირესობები (AKP-ს მხარდაჭერით) ჰუდაი-ს ფონდი	TIKA	Turkiye Burslari (თურქეთის სტიპენდიები)	

	უცხოეთში მცხოვრები თურქების და ნათესავი უმცირესობების ასოციაცია TURKSOY (თურქული კულტურის საერთაშორისო ორგანიზაცია)

წყარო: ავტორის მომზადებული, 2024.

ცხრილი ასახავს თურქეთის სახელმწიფო ინსტიტუტების მიერ საქართველოში განხორციელებულ მრავალფეროვან საქმიანობას. ეს აქტივობები მოიცავს რელიგიური ინტეგრაციის ხელშეწყობას, სოციო-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესებას, საგანმანათლებლო და კულტურული ინიციატივების მხარდაჭერასა და მათი პერსპექტივების გაძლიერებას. ეს საქმიანობა დიპლომატიური ხელშეწყობის საშუალებაა. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ყველა ეს დაწესებულება მოქმედებს თბილისში თურქეთის საელჩოსა და ბათუმში თურქეთის საკონსულოს დაქვემდებარებაში. თურქეთის ინსტიტუტები საქართველოში არის საჯარო დიპლომატიის ნაწილი, რომელიც მიზნად ისახავს თურქეთსა და მის თემებს შორის კავშირის დამყარება-ხელშეწყობას. ერთ-ერთმა რესპონდენტმა (ვინაობა ანონიმურია მოცემული კვლევის ეთიკის წესებიდან გამომდინარე) განაცხადა, რომ:

> „თურქეთის სახალხო დიპლომატია საქართველოში მონათესავე, ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების მიმართ განხორციელდა ახლადშექმნილი საჯარო დაწესებულებებისა და სხვადასხვა არასამთავრობო ფონდების მეშვეობით. ასეთი საქმიანობა ხორციელდება თურქეთის საელჩოს მეშვეობით შესაბამისი დიპლომატიური კავშირებით“.

2002 წლიდან მოყოლებული, AKP-ს მთავრობამ აჩვენა სტრატეგიული ხედვა მის საგარეო პოლიტიკაში იდეოლოგიური და ტრანსფორმაციული ცვლილებებით, განსაკუთრებით იმ მონათესავე თემებთან მიმართებაში, რომლებთანაც თურქეთს გააჩნია კულტურული, ენობრივი და რელიგიური კავშირები. ამ გრძელვადიანმა გეგმამ საშუალება მისცა თურქეთს მოეხდინა ამ თემების ინსტიტუციონალიზაცია ახალ სტრუქტურაში, გადაექცია თურქი მოქალაქეები დიასპორად და მოეხდინა მათი ინსტრუმენტალიზაცია პოლიტიკური სარგებლისთვის (ერდოღანი, 2022) ამის შემდეგ, პარტიამ დანერგა ლობირების მექანიზმი ახალი დიასპორის კანონის მიხედვით, რათა გაფორმებულიყო და განმტკიცებულიყო კავშირები თურქეთსა და მის დიასპორებს შორის. სახალხო დიპლომატია გამოიყენებოდა სხვადასხვა პერსპექტივიდან, რათა ნათელი მოეფინა სახელმწიფოს გავლენას სხვა სახელმწიფოებზე დიპლომატიური ურთიერთობების კურსით. სახალხო დიპლომატიის პირველი აღნიშვნა 1967 წლით თარიღდება, როდესაც ედმუნდ ჯულიანმა იგი განსაზღვრა, როგორც „საზოგადოების დამოკიდებულების გავლენა საგარეო პოლიტიკის ფორმირებასა და განხორციელებაზე“ (ქალინი, 2011). რესპონდენტმა, სამოქალაქო საზოგადოება

„ტოლერანტობის“ კოორდინატორმა ბექა მინდიაშვილმა იგი ამგვარად განსაზღვრა: „მთავრობების მიერ სხვა ქვეყნებში საზოგადოებრივი აზრის შეცვლა ან ზემოქმედება; ერთი ქვეყნის კერძო ჯგუფებისა და ინტერესების ურთიერთქმედება მეორე ქვეყანაში”.

შეზღუდული მატერიალური რესურსების მიუხედავად, სახელმწიფოები, რომლებიც იყენებენ საჯარო დიპლომატიას, მიზნად ისახავენ პოზიტიურად ჩამოაყალიბონ თავიანთი იმიჯი საერთაშორისო არენაზე ხილვადობის საშუალებით, როგორიცაა თურქეთის სახალხო დიპლომატია (TPD). ქალინი,2011). სახალხო დიპლომატიის კუთხით 1991 წელს საქართველოში თურქეთის იმიჯის ზრდა აღნიშნავდა მის დამოუკიდებლობას საქართველოსგან; ხოლო 2002 წლის შემდეგ მისმა დაჩქარებულმა სახალხო დიპლომატიის მექანიზმმა მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა საერთაშორისო საზოგადოებაზე, გააძლიერა თურქეთის საერთაშორისო პოზიცია და ხელი შეუწყო ურთიერთგაგებას. აღნიშნული წარმოადგენს. ამ კონტექსტში რუსლან ბარამიძე აცხადებს:

„თურქული ბიზნესისა და ასოციაციების კულტურულ ღირებულებებს. თუ ვინმე გჭირდებათ, შეგიძლიათ შეხვიდეთ რესტორანში ან მაღაზიაში; იპოვოთ ვინმე, ვისაც შეუძლია დახმარება… ასევე, ჰალალის საკვები თურქული ჯგუფებისგან რეგულირდება".

ულგულის (Ülgül/ულგული, 2024) მიხედვით, AKP-ს საგარეო პოლიტიკაში სტრატეგიული ცვლილება მოიცავს ეკონომიკური კავშირის გაფართოებას მონათესავე ჯგუფებთან და დიასპორასთან საქართველოში. თურქეთმა დიდი ინვესტიცია განახორციელა რეგიონში და გააჩნია ახალი ინსტრუმენტები მეტი ექსპანსიონიზმის განსახორციელებლად. ის არ ჰგავს ოსმალეთის იმპერიას, საქართველოს ან აზერბაიჯანს; მარტივია აზერბაიჯანის ეთნიკური სიახლოვის ანალიზი. ამიტომ, რესპონდენტმა (აკადემიკოსმა, რომელიც ასწავლის საერთაშორისო ურთიერთობებს) განაცხადა, რომ:

> "თურქეთმა შეიმუშავა ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირების ახალი სტრატეგია ოზალის მოდერნიზაციის პერიოდში. მას უფრო მეტი იდენტობის პოლიტიკა აქვს აზერბაიჯანთან მიმართებაში, ვიდრე საქართველოსთან. თურქეთის იდენტობა შეიცვალა და უფრო მეტი რეგიონალიზმის თვისება შეიძინა AKP-ს ხელისუფლების დროს. 1990-იან წლებში თურქეთის საგარეო პოლიტიკა რეგიონში განისაზღვრებოდა როგორც "დაკარგული ათწლეულები".Beka Mindiashvili/ინტერვიუ: ბექა მინდიაშვილთან, 2022)

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ თურქეთმა სიფრთხილე გამოიჩინა რუსეთის საგარეო პოლიტიკის მიმართ, განსაკუთრებით კავკასიის რეგიონში. კავკასიის რუსეთის უკანა ეზოდ აღიარებით, თურქეთმა თავიდან აიცილა დაპირისპირება. მოცემული გეოპოლიტიკური ხედვა აშკარაა თურქეთის საგარეო პოლიტიკური გადაწყვეტილებების გასაგებად. ამასთან დაკავშირებით, რესპონდენტი ვაჰრამ ტერ-მატევოსიანი აღნიშნა, რომ იყო გარკვეული პერიოდი, როდესაც თურქეთი დაუპირისპირდა რუსეთს მთიანი ყარაბაღის პრობლემის საკითხზე. ასევე იდეოლოგიური თვალსაზრისით აღსანიშნავია, რომ რეგიონში რელიგიური კონსერვატიული დღის წესრიგია წინ წამოწეული; "საქართველოსა და აზერბაიჯანში არის შესაბამისი არეალი მოქმედებისთვის, მაგრამ მას არ აქვს პლატფორმა სომხეთში; საქართველოსა და აზერბაიჯანში წარმოდგენილიამუსლიმი თემები, რომლებსაც შეუძლიათ მიიღონ კონსერვატიული და რელიგიური იდეოლოგია" ანალოგიურია პროფ. დოქტორ

იუჯელ ბოზდაგლიოღლუს დასკვნა, (აიდინის უნივერსიტეტი, თურქეთი), კონსტრუქტივიზმის ანალიზის ფარგლებში, თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ახსნის ძირითადი კონცეფციები ფოკუსირდება რეგიონში კონკურენციაზე (ირანთან) და სხვადასხვა ძლიერი სახელმწიფოს შეკავებაზე (რუსეთი). თურქეთი და კავკასიის რეგიონის ეროვნული ინტერესები და სახალხო დიპლომატია აერთიანებს რეგიონში საზოგადოებებს, რათა უკეთესად შეესაბამებოდეს მათ ინტერესებს. გარადა ამისა, პროფესორ დოქტორი იუსელ ბოზდაგლიოღლუ აღნიშნავს, რომ სახელმწიფო ინსტიტუტები შეიძლება არც ისე გავლენიანი იყოს, AKP-ს ხელმძღვანელობის მიდგომა სამხრეთ კავკასიის რეგიონში ეთნიკური და რელიგიური იდენტობის დაბალანსებასთან დაკავშირებით გამოკვეთავს თურქეთის საგარეო ინტერვიუში მონაწილე იმამების თქმით, AKP-ის ხელმძღვანელობა მუდმივად ცდილობდა შეენარჩუნებინა ბალანსი იდენტობასა და ინტერესებს შორის, wobei განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა რელიგიურ იდენტობას — პირველ რიგში მუსლიმურ იდენტობას — ეთნიკურ იდენტობასთან შედარებით.

ინტერვიუების შედეგების შეჯამებიდან გამომდინარე, ინსტიტუციური და სტრუქტურული ფაქტორების ინტეგრაცია აყალიბებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკას საქართველოში მისი (თურქული) თემების მიმართ. ეს სტრუქტურული ფაქტორები მართავენ ხსენებულ დიასპორებს და უმცირესობებს მეზობელ ქვეყნებში. ისეთი ინსტიტუტები, როგორიცაა თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრო, თურქეთის თანამშრომლობისა და კოორდინაციის სააგენტო (TIKA) და რელიგიის საკითხთა დირექტორატი (Diyanet), ყველა მათგანი მხარს უჭერს თურქულენოვან მუსულმანურ თემს საქართველოში და ხელს უწყობს მათი კულტურული და რელიგიური პრაქტიკის შენარჩუნებას. ბევრი სხვა დიპლომატიური წარმომადგენლობა, როგორიცაა თურქეთის საელჩო თბილისში და გენერალური საკონსულო ბათუმში, მართავს თურქულ უმცირესობას აჭარის რეგიონში და ეხმარება ადგილობრივი ურთიერთობებისა და ინტერესების მართვაში. გარდა ამისა, სოციალური და კულტურული ინსტიტუტები და ორგანიზაციები, როგორიცაა თურქეთის კულტურული ცენტრები, არასამთავრობო ორგანიზაციები და ფონდები, აძლიერებენ კავშირებს თურქეთსა და მის დიასპორას შორის. ასევე მნიშვნელოვანია დიასპორული ურთიერთობები, რადგან კულტურული

დიპლომატია და ეკონომიკური საკითხები საქართველოში ხელს უწყობს ორ ქვეყანას შორის ეკონომიკურ კავშირებს.

თემებზე ორიენტირებული პროექტები, როგორიცაა თემთა მხარდაჭერის პროგრამები და პოლიტიკური ადვოკატირება, მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მათი უფლებებისა და ინტერესების დაცვაში. აქედან გამომდინარე, თურქეთის საგარეო პოლიტიკა საქართველოში მისი თემების მიმართ ყალიბდება დიპლომატიური, კულტურული და სტრატეგიული ფაქტორების კომბინაციით, რათა თურქეთმა შეინარჩუნოს ძლიერი ორმხრივი ურთიერთობები და მხარი დაუჭიროს თურქი ექსპატრიანტების კეთილდღეობასა და კულტურულ მემკვიდრეობას.

4.2. თურქული ტრანსნაციონალური მოძრაობები საქართველოში

სახალხო დიპლომატია და ტრანსნაციონალური პოლიტიკა მნიშვნელოვანი საგარეო პოლიტიკური ფაქტორია, რომელთა მეშვეობითაც თურქეთი ახორციელებს სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციების ინსტრუმენტალიზაციას იმ თემებთან მიმართებაში, რომლებსაც თურქეთი განიხილავს, როგორც ისტორიულად, ენობრივად და რელიგიურად მონათესავე კავშირებს საქართველოს შიგნით. საბჭოთა კავშირის დროს ისლამური პრაქტიკა აკრძალული იყო. სსრკ-ს დაშლის შემდეგ, თურქეთიდან რამდენიმე რელიგიურმა მოძრაობამ განახორციელა ისლამის ხელახალი შეტანა სამხრეთ კავკასიასა და ცენტრალურ აზიაში. თურქეთში მიაჩნიათ, რომ კავკასიასა და შუა აზიაში მცხოვრები მუსლიმი ხალხები ოსმალეთის იმპერიის პირდაპირი მემკვიდრეობაა და თურქეთმა მათთან უნდა შეინარჩუნოს და განავითაროს მჭიდრო კავშირები. (ოზთურქი,2021)

მიუხედავად ისტორიული, პოლიტიკური და სოციალური ცვლილებებისა, აღნიშნულმა რელიგიურმა ჯგუფებმა გამოიჩინეს დიდი გამძლეობის უნარი. 1991 წლის შემდეგ რელიგიური მოძრაობები, მათ შორის თარიკათი და ჯემაათი, თურქეთის სახელმწიფოს აღიქვამდნენ როგორც სეკულარულ წყობას, რომელსაც არ სურდა ამ თემებთან ურთიერთობა. თუმცა, 2016 წლის შემდეგ, თურქეთის გაერთიანებისკენ სწრაფვამ ყველა რელიგიური ჯგუფი მოიყვანა სახელმწიფო ჩარჩოებში და სოციალურ სტრუქტურაში. მთავარი მიზანია, რომ მრავალფეროვანი რელიგიური ჯგუფები და საქართველოში ჩატარებული საველე კვლევების მიხედვით, ხაზგასმით აღინიშნა, რომ რელიგიური ატაშე, რომელიც მუშაობს თურქეთის რელიგიის საკითხთა დირექტორატის (Diyanet) ქვეშ, ცენტრალურ როლს ასრულებს თურქეთის რელიგიური გავლენის მართვაში მათ შორის

ადგილობრივ მუსლიმურ თემებთან კოორდინაციასა და რელიგიური განათლებისა და პერსონალის ზედამხედველობაში.ამასთან დაკავშირებით, რესპონდენტმა, აჰმედ ერდიმ, (რომელიც არის საერთაშორისო ურთიერთობების ასოცირებული პროფესორი კოვენტრიში, ინგლისი), ვრცლად დაწერა თურქეთის რელიგიურ საგარეო პოლიტიკაზე ბალკანეთში და რელიგიური საკითხების ოფისის საქმიანობაზე ევროპაში:

„თუ არსებობს რელიგიურ საკითხთა ოფისი, მაშინ არ არის საჭირო სხვა რელიგიური მოძრაობები, რაც გახდა ერთ-ერთი პოლიტიკური დისკუსია ხსენებულ სტრუქტურასა და სხვა მოძრაობებს შორის". (ოზთურქი, 2021)

თურქეთი ყოველთვის უჭერდა მხარს სხვა რელიგიურ ინსტიტუტებს, როგორიცაა ჰუდაის ფონდი, რათა ხელი შეუწყოს მუსლიმი ძმებისა და დების განათლებას საქართველოში და სხვა სახელმწიფოებში. ბათუმში მკვლევარმა ოთხი მეჩეთი მოინახულა. თუმცა, მეჩეთები, მედრესეები და სხვა ფილიალები ასევე გამორჩეული იყო და გაიზარდა მათი რიცხვი, როგორც ეს რეგიონში წინა კვლევაში იყო მითითებული. არსებობს კომპლექსური ურთიერთობა თურქეთის სახელმწიფოსა და ზოგიერთ სხვა პოლიტიკურ მოძრაობას შორის. მაგალითად, თურქეთში ცნობილი სექტა, სახელად 'სულეიმანჯილარ Suleymancilar', 1923 წლიდან ფუნქციონირებს, რაც თურქეთში სეკულარიზმი დამყარდა; სულეიმან ჰილმი ტუნაჰანი (1888–1959), როგორც სუფი სწავლული, თავის დროზე ფარულად ასწავლიდა ყურანს ახალგაზრდა თაობებს. მისი გარდაცვალების შემდეგ, მის მიმდევრებს ჰქონდათ ერთი მისია და ის მიიღეს მისაბაძ მოდელად. მათი ძირითადი მიზანი იყო ყურანის და ისლამური სწავლებების გავრცელება მუსლიმთა თემებისთვის თურქეთში და მის ფარგლებს გარეთ.(ბალჯი. (2018).

ბოლო დროს ეს ჯგუფი ორად გაიყო. თურქეთი მხარს უჭერს იმ ჯგუფებს, რომლებიც თურქეთთან დაახლოებულნი არიან თავიანთი რელიგიური აქტივობებით შიგნით და მის ფარგლებს გარეთ. 1991 წლიდან სულეიმან ჰილმი თუნაჰანის მიმდევრებმა საქართველოში 40-მდე მედრესე ააშენა. ამასთან დაკავშირებით აზერული წარმოშობის ბათუმის ორთა ჯამის იმამმა, რომელმაც თეოლოგია თურქეთში შეისწავლა, 2023 წლის ოქტომბერში განაცხადა:

> „ამ მედრესეების უმეტესობა ბათუმშია და ჯგუფი არ ეძებს პოლიტიკურ სარგებელს. მათი მთავარი მიზანია გააერთიანონ მუსლიმები ერთი საერთო

წყაროს გარშემო: ყურანი, ისლამის წმინდა წერილი. 2021 წელს ჩვენი ვიზიტების დროს აშენდა დამატებითი დაწესებულება, მათ შორის - მედრესე ქალებისთვის“.

2022 წლის ოქტომბერში, ბათუმის ერთ-ერთი მეჩეთის რესპონდენტმა იმამმა (წარმოშობით ქართველი მუსლიმი, რომელიც სწავლობდა ისლამურ თეოლოგიას თურქეთში), ასევე განაცხადა, რომ:

“მათი უმეტესობა მოქმედებს ნახევრად კანონიერ ჩარჩოში. თურქული მისიონერული ორგანიზაციების უმეტესობა და მათი ადგილობრივი პარტნიორები ირჩევენ ოპერირებას მცირე ზომის მედრესეებში, ყოველგვარი ოფიციალური რეგისტრაციის გარეშე“

თურქეთის საგარეო პოლიტიკამ განიცადა მასიური ტრანსფორმაცია პოლიტიკურ ეტაპებზე, დაწყებული ევროკავშირთან მეგობრული ურთიერთობებით, შემდგომში დავითოღლუს და მისი მიმდევრების გავლენით, რომლებმაც გააძლიერეს მეზობლებთან ნულოვანი პრობლემების სტრატეგია და გამოიყენეს თურქეთის ისტორიული კავშირები მონათესავე და მუსლიმურ ჯგუფებთან, რათა თურქეთი გახდეს რეგიონის ღირებული მოთამაშე. რამდენიმე რესპონდენტი ამტკიცებს, რომ ისინი აყალიბებენ ნულოვანი პრობლემის სტრატეგიას და კეთილგანწყობას მეზობლებთან, როგორიცაა სომხეთი, რისი მაგალითიცაა, მშვიდობის ალიანსის დამყარება რეგიონული ინტერესებიდან გამომდინარე. ეს მიდგომა შეიცვალა AKP-ს მმართველობის პერიოდში, დავითოღლუს გადაყენების შემდეგ, როდესაც მეტი მილიტარისტული მიდგომა იქნა გამოყენებული.

4.3. თურქეთის ტრანსნაციონალური რელიგიური აქტივობები საქართველოში

თურქეთსა და საქართველოს შორის ურთიერთობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული რელიგიურ საკითხებთან, განსაკუთრებით საქართველოში თურქეთის რელიგიის საკითხების ოფისის (Diyanet İşleri Başkanlığı) საქმიანობის მაგალითზე. ეს მოიცავს თურქეთის რელიგიურ საქმეთა ფონდს (Türkiye Diyanet Vakfi) და ფორმალური და არაფორმალური რელიგიური ჯგუფების საქმიანობას. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ საქართველომ ოფიციალურად აღიარა „რელიგიის თავისუფლება“ 1991 წლის ბოლოს, დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ (Yakar/იაქარი, 2019). ეს საშუალებას აძლევდა განსხვავებული აღმსარებლობის მქონე ინდივიდებს უფრო თავისუფლად ემოქმედათ თავიანთი რწმენის მიხედვით. საქართველოში ორი თანამდებობის პირი წარმოადგენს

თურქეთის რელიგიის საკითხების ოფისს - რელიგიური ატაშე ბათუმის თურქეთის საკონსულოში და რელიგიური ატაშე თბილისის თურქეთის საელჩოში (Şen/შენი, 2019)

საქართველო ერთ-ერთი პირველი ქვეყანაა, რომელმაც მიიღო რელიგიური ატაშე თურქეთიდან, ბულგარეთის, ალბანეთის, ბოსნიისა და ევროკავშირის სხვა ქვეყნების შემდეგ, სადაც თურქი ემიგრანტები ცხოვრობენ. თურქეთის რელიგიურ საკითხთა ოფისი არის პასუხისმგებელი ევროპაში თურქეთის მოქალაქეების მიგრაციის ისლამიზაციაზე და რელიგიის ინსტრუმენტალიზაციაზე, უცხო ქვეყნებში სხვა არათურქულ მუსლიმ ხალხთან კავშირის დამყარება-გამყარებაზე. თურქეთში ისლამზე ოფიციალური მონოპოლია რელიგიურ საქმეთა ოფისს აქვს. ეს არის ერთადერთი ოფიციალური ინსტიტუტი თურქულ დიასპორასა და მონათესავე თემებს შორის ფორმალური რელიგიური განათლების თვალსაზრისით. თურქეთის რელიგიის საკითხთა ოფისი შეიქმნა ნომერ 4121 კანონის საფუძველზე. (ბალჯი2014)

საერთაშორისო ხელშეკრულების მე-7 მუხლის თანახმად, რელიგიური საკითხების ოფისმა განაცხადა, რომ 2022 წელს 655 რელიგიურ საქმეთა მოხელეს დაიქირავებდა უცხოეთის ქვეყნებში სამუშაოდ (Diyanet Haber/დიანეთ ჰაბერი, 2022) საზღვარგარეთ თურქული თემებისთვის რელიგიური სერვისების მიწოდება ოფისის ერთ-ერთი ძირითადი საქმიანობაა, რომელიც საგარეო საქმეთა სამინისტროს მიერ არის განსაზღვრული: „რელიგიურ საკითხთა ოფისი უზრუნველყოფს რელიგიურ მსახურებას თურქული თემებისთვის და ეხმარება მათ რელიგიური მოვალეობების (Ministry of Foreign Affairs/საგარეო საქმეთა სამინისტრო, 2021) ისლამური ვალდებულებები, რწმენა და პრაქტიკა დაცული და შენახული უნდა ყოფილიყო:

- სალოცავების ადმინისტრირება
- ისლამური პრაქტიკისა და იდეოლოგიების დაცვა
- ისლამის რწმენის შესახებ საზოგადოებაში ცნობიერების ამაღლება

რელიგიურ საკითხთა ოფისი და მისი უწყებები, მათ შორის არასამთავრობო ორგანიზაცია (Cemaat) თურქ მოქალაქეებს საქართველოში სხვადასხვა რელიგიურ მომსახურებას უწევს. ოფისი ოფიციალურად პასუხისმგებელია იმ საქმიანობაზე, რომელსაც წარმოადგენს რელიგიური ატაშე, რომელსაც აქვს ოფისი თურქეთის საელჩოში თბილისში; მისი მთავარი მოვალეობაა დაეხმაროს ქართველ მუსლიმებს, მათ შორის რამდენიმე აქტივობის ორგანიზებაში:

- ჰაჯის (პილიგრიმობის) ორგანიზება
- კონსულტაცია და მეჩეთების რესტავრაცია
- ისლამური ადგილების კვლევა
- იმამების და მუფთების მომზადება
- თეოლოგების მომზადება
- თეოლოგთა სტიპენდიები
- ისლამური ტექსტების მომზადება და გავრცელება ქართულ ენაზე
- დაკრძალვის მსახურების ჩატარება
- რელიგიური გამოსვლების ორგანიზება ქალთა დიასპორისთვის

თურქი რელიგიური ატაშეს მოვალეობებს შორის არის თბილისში მცხოვრები თურქებისთვის ქადაგების ჩატარება; მათი უმეტესობა ბიზნესმენები არიან. 2022 წელს ოფისმა ასევე დანიშნა ქალი (ვაიზე) წარმომადგენელი, რომელიც ატარებს რელიგიურ ქადაგებებს და აწყობს შეხვედრებს თბილისში ქალბატონებისთვის. თურქი ბიზნესმენები და რელიგიური ატაშე რეგულარულად სტუმრობენ მეჩეთებს, საერთაშორისო მაარიფის სკოლებსა და საქართველოს მუფთებს. რელიგიის ატაშე AKP-ს მთავრობასთან დაახლოებული პირია. მაგალითად, მიუხედავად იმისა, რომ ვერ მოიგო 2023 წლის საყოველთაო არჩევნები, საქართველოს ყოფილმა რელიგიურმა ატაშემ აჰმედ ერდემმა იყარა კენჭი AKP-ს საპარლამენტო მანდატისთვის თავის ქალაქ ართვინში, მაგრამ ის არ აირჩიეს. ბოლო წლებში ოფისმა მოიპოვა მნიშვნელოვანი დაფინანსება სახელმწიფოდან, რაც აღემატება თურქეთის სხვა სამინისტროების ბიუჯეტებს. ოფისი ზედამხედველობს თურქეთის ყველა მეჩეთს (90,000) და ასაქმებს ყველა იმამს, მქადაგებელს, მუფტის (ფატვას მიმცემი) და ყურანის წიგნიერების კურსის მასწავლებლებს მეჩეთებში (140,000 თანამშრომელი). Diyanet İşleri Başkanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, n.d.

რელიგიურ საკითხთა ოფისი უკავშირდება ხალხს მისი სატელევიზიო არხის, ვებსაიტის, სოციალური მედიის ანგარიშების, პერიოდული გამოცემების, წიგნების, ბროშურების, რეპორტაჟების, თარგმნილი ტექსტების მეშვეობით. AKP-ს მმართველობის ეპოქაში ოფისის გავლენის არეალის გაფართოება იმის მტკიცებულებაა, რომ პოლიტიკური ელიტები ცდილობდნენ სახელმწიფოს იდენტობის გავრცელებას როგორც სახლში, ისე მის ფარგლებს გარეთ. შედეგად, სტრუქტურა გადაიქცა როგორც ბიუროკრატიულ ასევე სოციალურ ინსტრუმენტად, ამ სახელმწიფო სტრუქტურის ფართო

ტრანსნაციონალიზაციამ აამაღლა თურქეთი მისი ახალი რელიგიური როლით,.(ოზთურქი & Sozeri/სოზერი, 2018) 2012 წლის იანვარში საქართველოს ეწვია თურქეთის კულტურის მინისტრი, ერთუგრულ გუნეი, რათა ხელი მოეწერა საქართველოს ორი ისტორიული მეჩეთისა და თურქეთის ორი ისტორიული ეკლესიის აღდგენის ორმხრივ ოქმს. (Agenda.ge/აგენდა.გე, 2011))პროტოკოლის მიხედვით, საქართველოს მთავრობამ მიწის ნაკვეთი გამოყო, თურქეთი კი ბათუმში დანგრეულ აზიზიეს მეჩეთს ააშენებდა. მსჯელობის შედეგად, საქართველომ აღადგინა აჰმადიას მეჩეთი. ანალოგიურად, ზედანიას (2011) კვლევამ აჩვენა, რომ არსებობს უთანხმოება მთავრობასა და ეკლესიას შორის, რომელიც პირდაპირ არის დაკავშირებული საკითხთან, თუ რას წარმოადგენს ქართული ეროვნული კულტურა და ვის აქვს მისი განკარგვის უფლებამოსილება. თურქეთის მიწაზე არსებული ზოგიერთი ქართული ძეგლი საჭიროებს გადაუდებელ რესტავრაციას. ამ ადგილების რესტავრირების სანაცვლოდ თურქეთის მთავრობა საქართველოს ტერიტორიაზე ოთხი მეჩეთის რეკონსტრუქციასა და აღდგენას ითხოვს. ეს ხაზს უსვამს საქართველოსა და თურქეთის მთავრობებს შორის შეთანხმების აღსრულების გადაუდებელ აუცილებლობას. 2007 წელს ამ შეთანხმების ტექსტი უკვე დასრულებული იყო, მაგრამ საქართველოს მართლმადიდებელმა ეკლესიამ უარყო ხელშეკრულების გაფორმება. მიუხედავად ამ გამოწვევებისა, თურქეთის რელიგიის საკითხთა ოფისის ძალისხმევა ამ ადგილების აღდგენის კუთხით დასაფასებელია და მას მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებაში. (The Jamestown Foundation/ჯეიმსტაუნის ფონდი, 2011) AKP-ს ხელისუფლების დროს თურქეთმა გააქტიურა ურთიერთობა საქართველოში მცხოვრებ მუსლიმებთან და მონათესავე თემებთან. საქართველოში წარმოდგენილნი არიან მნიშვნელოვანი თემები, რომლებიც AKP-ს მხარდამჭერებმა ხელახლა განსაზღვრეს, როგორც მათი „მუსლიმური თვითიდენტობა“. (Göl/გიოლი, 2009, გვ. 807)

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საქართველოში მუსლიმი ეთნიკური ჯგუფები ცდილობდნენ აღედგინათ ფრაგმენტირებული ისლამური იდენტობა და აღეზარდათ შვილები ისლამური რწმენითა და სწავლებით, რომელიც 70 წლის განმავლობაში იყო ჩახშობილი. რელიგიური იდენტობის გასაუმჯობესებლად, თურქეთი იყო ერთ-ერთი პირველი ქვეყანა, რომელმაც უპასუხა მუსლიმურ საზოგადოებებს და დაეხმარა დაკარგული იდენტობის აღდგენაში. თურქეთმა მათი მხარდაჭერა შეზღუდული რესურსებით დაიწყო და საქმიანობას მხოლოდ სახელმწიფო ინსტიტუტები

ახორციელებდნენ, როგორიცაა რელიგიურ საკითხთა ოფისი. ბოლო წლებამდე რელიგიური ფაქტორები თურქეთის საგარეო პოლიტიკის კონტექსტში სამხრეთ კავკასიასა და საქართველოში არ გამოიყენებოდა (Aslan/ასლანი & Elbir/ელბირი, 2016) ხსენებული სტრუქტურის ხელმძღვანელობა რეგულარულად სტუმრობს საქართველოს და მართავს შეხვედრებს საქართველოს სამუფთოების ხელმძღვანელებთან. ასევე, ოფისის ხელშეწყობით 2000 წელს სოფელ კესალოში საქართველოში სიდიდით მეორე მედრესე (The Globe Post/გლობ პოსტი, 2002)

რელიგიურ საკითხთა საბჭო, AKP-ს მთავრობის საკვანძო ინსტიტუტი, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს თურქული დიასპორისთვის რელიგიური სერვისების მიწოდებაში და ეხმარება მათ რელიგიური მოვალეობების შესრულებაში. რესპონდენტმა (ზაურ შირიევმა) მხარი დაუჭირა საბჭოს საქმიანობას და განაცხადა, რომ „საბჭოს საქმიანობა რეგიონის მუსულმანურ თემებთან მიმართებაში გააქტიურდა AKP-ს მმართველობისას, განსაკუთრებით 2005 წლის შემდეგ, როდესაც თურქეთმა გამოიყენა შესაძლებლობა ქვემო ქართლში ირანის გავლენის შემცირების შემდეგ“ (ინტერვიუ 3). AKP-ს ხელისუფლების ეს გაზრდილი ჩართულობა საქართველოში თურქული თემის რელიგიურ საქმეებში ორ ქვეყანას შორის რელიგიური ურთიერთობების მნიშვნელოვანი ასპექტია.

სმოლნიკის, ვაისისა და ზაბანოვას (სმოლნიკი & ვაისი, 2017) მიხედვით, 2015 წელს რელიგიურ საკითხთა საბჭოს პრეზიდენტის ვიზიტი საქართველოში მნიშვნელოვანი დისკუსიის წამოწყება იყო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მეთაურთან. ისტორიულად, თურქეთის რელიგიური ურთიერთობა საქართველოსთან თარიღდება ოსმალეთის იმპერიის დროიდან, რამაც ხელი შეუწყო ღრმა კავშირებს. მეჩეთების არსებობა საქართველოში, რომელიც ოსმალეთის იმპერიის დროს აშენდა, ამ საერთო ისტორიას შეგვახსენებს. ეს მეჩეთები, რომლებიც დისკუსიის ეპიცენტრია, წარმოადგენს მონუმენტური არქიტექტურის მნიშვნელობას რელიგიურ სიმბოლიკაში. სულთან მურად III-ის სახელით გახსნილი ბათუმის ჰუნკარის მეჩეთი და სულთან აბდულაზიზის პატივსაცემად აშენებული აჰისკა აჰმედიეს მეჩეთი და კომპლექსი ქალაქის სხვა ღირსშესანიშნავ ნაგებობებს შორისაა. თურქულ ლიტერატურაში თბილისი XIX საუკუნის ერთ-ერთი ისლამური ქალაქი იყო; აღნიშნული წყაროების მიხედვით, თბილისში ისლამური საქმიანობა იყო აქტიური და თავისუფალი. საბჭომ დააფუძნა თეოლოგიის საერთაშორისო სალიცენზიო პროგრამა, რომელიც ღიაა თურქული სტიპენდიების მქონე

ქართველი მუსლიმი სტუდენტებისთვის. (Türkiye Diyanet Foundation/თურქეთის დიიანეთის ფონდი, 2022) საბჭო ასევე კოორდინაციას უწევს ფინანსურ მხარდაჭერას და რჩევებს აძლევს მეჩეთების აღდგენასა და ახლების აშენებას საჭიროების შემთხვევაში. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ამჟამინდელი სამუფთე დაარსდა 1926 წელს; თუმცა, ის 1926 წელს დაიშალა. 1929 წელს დაარსდა სკოლები და ახალგაზრდები აიძულეს რუსულ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში ევლოთ. აჭარაში, სადაც 1929 წელს 158 მეჩეთი და 317 სასულიერო პირი იყო, მედრესეები 1930 წელს დაიხურა, ხოლო მომდევნო წელს რეგიონში დაიწყო ათეიზმის გავრცელება (Smolnik/სმოლნიკი & Weiss/ვაისი, 2017) 1930-იანი წლებიდან აიკრძალა ქალის თავსაბურავი საზოგადოებრივ ადგილებში. მიუხედავად აღნიშნული რეპრესიებისა, აჭარის ქართველები საიდუმლოდ ინახავდნენ ისლამს. ღოცვა აღესრულებოდა მალულად, ისევე როგორც მარხვა. მეორე მსოფლიო ომის დროს რუსეთმა შექმნა რელიგიურ საქმეთა ადმინისტრაცია, რომელიც აკონტროლებდა რელიგიურ საკითხებს.გარდა ამისა, ქართველი მუსლიმები რეგისტრირებულნი არიან სამხრეთ კავკასიის რელიგიის საკითხთა ადმინისტრაციაში, რომლის მთავარი ოფისი ბაქოშია, სადაც თავჯდომარე და სხვა ადმინისტრაციის პირები შიიტები არიან, მოადგილე სუნიტები და სხვა სასულიერო პირები არიან. ბათუმში, 1940 წელს ორთა მეჩეთი გაიხსნა. რესპონდენტმა მუსტაფა აიდინმა, (სტამბოლის კადირ ჰასის უნივერსიტეტის პროფესორმა, თურქეთის საგარეო პოლიტიკისა და კავკასიის ერთ-ერთმა ნაყოფიერმა მკვლევარმა), აღნიშნა:

“ომის წლებში ბევრი მუსლიმი იძულებული გახდა დაეტოვებინა თავიანთი სახლები. მესხეთსა და ბათუმში მცხოვრები მუსლიმები იძულებით გამოასახლეს თავიანთი სოფლებიდან და ისინი შუა აზიაში გაგზავნეს. მათი სამშობლოდან განდევნა ყირიმელი თათრების, ჩეჩნებისა და ინგუშების განდევნასთან ერთად მოხდა“. (Interview with Mustafa Aydın/ინტერვიუ მუსტაფა აიდინთან, 2023)

საქართველო თურქეთს იცნობს,დასავლური იდენტობის სეკულარულ სახელმწიფოს AKP-ს მმართველობის დროს. ქართული საზოგადოება თურქეთს ნაციონალიზმისა და რელიგიური სახელმწიფოს ნაზავად მიიჩნევს. რელიგიური დიპლომატია დაჩქარდა თურქეთსა და საქართველოს შორის AKP-ს მმართელობის პერიოდში, ინტენსიური გახდა ძირითადად AKP-ს, როგორც ისლამისტური პოლიტიკური პარტიის მმართველობისას, ორივე ქვეყანა ჩართული იყო რელიგიურ დიპლომატიაში, რათა გაეძლიერებინათ

თავიანთი კავშირები და მხარი დაეჭირათ მუსულმანური თემებისთვის საქართველოში (ჯინანჯი, 2022). ერთ-ერთმა რესპონდენტმა (ვინაობა დამალულია კვლევის ეთიკიდან გამომდინარე) განაცხადა, რომ პროცესი ოფიციალურად დაიწყო აზიზიეს მეჩეთის აშენებით 1865 წელს; მას შემდეგ რელიგიური ურთიერთობის ქრონოლოგია სტაბილურად მცირდება ათათურქის მმართველობის დროს და მომდევნო წლებში. მხოლოდ 2010 წელს დანიშნა თურქეთმა რელიგიური ატაშეს რელიგიური სამსახური. (Georgia's State Agency for Religious Issues/საქართველოს რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტო, 2015) რელიგიური ატაშეს მოვალეობებს შორის არის საქართველოში არსებული სუნიტური რელიგიური ორგანიზაციების დახმარება. თურქეთი საქართველოში აგზავნის მუსლიმ სასულიერო პირებს. თბილისის ლურჯი მეჩეთის ერთ-ერთმა იმამმა 2020 წლის ოქტომბერში აღნიშნა, რომ მან პირველი ისლამური განათლება მიიღო აზერულ სოფელში - ქოსალის მედრესეში, რომელიც გახსნა ჰუდაიის ფონდი, -მა და განათლება გააგრძელა სტამბოლის ჰასეკის რელიგიურ ინსტიტუტში; ხოლო განათლების მიღების შემდეგ დაინიშნა თბილისის მეჩეთის იმამად.

საქართველოში იმამები არა მხოლოდ იმამები არიან, არამედ განიხილებიან როგორც საერო ლიდერები, რომლებიც შუამავლობენ და წყვეტენ საკითხებს საჯაროდ, ხელმძღვანელობენ დაკრძალვის რიტუალს, ქორწინებას, ასწავლიან ყურანს. მათი მრავალმხრივი როლი ხაზს უსვამს მათი მუშაობის მნიშვნელობას. ამიტომ, 2020 წლის ოქტომბერში ჯუმას მეჩეთის რესპონდენტმა იმამმა, წარმოშობით აზერბაიჯანელმა, რომელიც სწავლობდა თეოლოგიას თურქეთში, განაცხადა, რომ: "ბოლო წლებში, თურქეთსა და ირანს შორის ტექნოლოგიური წინსვლისა და კონკურენციის გამო საქართველოს ახალგაზრდა მუსლიმებს შორის სახეზეა ისლამური განათლების გაძლიერება. ეს პროგრესი ისლამურ განათლებაში ახალგაზრდებში ნერგავს ოპტიმიზმს მომავლის მიმართ და აგრძნობინებს მათ იმედს." (იმამი და სხვ., თბილისი 2023).

2013 წელს პატრიარქი ილია II, ოც რელიგიურ დელეგაციასთან ერთად თურქეთში მიიწვია თურქეთის რელიგიის საკითხთა პრეზიდენტმა მეჰმედ გორმეზმა. ერთი წლის შემდეგ, 2014 წელს, მეჰმედ გორმეზი დელეგაციასთან ერთად საქართველოს პატრიარქს, ილია II-ს ესტუმრა; ვიზიტის მიზანი იყო ქართული მუსლიმური თემების პრობლემების განხილვა, მეჩეთებისა და თემების მონახულება და ილია II-ის თურქეთში მოწვევა. შეხვედრისას გორმეზმა სიტყვის დასაწყისშივე საქართველო განმარტა, როგორც

„მეზობელი და ნათესავი ქვეყანა“. როგორც მეჰმეთ გორმეზმა განაცხადა: „თურქეთში მცხოვრებმა ქართველმა ქრისტიანმა თავისუფლად უნდა აღავლინოს თავისი რწმენა და იდენტობა და ილოცოს ეკლესიაში, ისევე როგორც მუსლიმმა, რომელიც ცხოვრობს ბათუმში, თბილისში და საქართველოში თავისუფლად უნდა განახორციელოს საკუთარი რწმენა და იდენტობა“.(Görmez/გორმეზი, as cited in DFWatch/დფვოჩი, 2014)

მიუხედავად იმისა, რომ სირთულეები დროდადრო წარმოიქმნება, მათი მოგვარება შედარებით მარტივია. ასევე აღინიშნა, რომ: „ქვეყანა, რომელიც არ იძლევა სხვადასხვა რელიგიური აღმსარებლობის თავისუფლების არსებობას მის საზღვრებში, ვერ მიაღწევს დიდ მიზანს და ვერ გახდება დიდი ერი. ამ ეტაპზე, ორივე ერის საერთო წარსული მიუთითებს, რომ მათ აქვთ მდიდარი ისტორია და კულტურა.“

გორმეზის საპასუხოდ ილია მეორემ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ „საქართველოში ქართველ და მუსულმანურ მოსახლეობას შორის მჭიდრო ურთიერთობაა“. მაგალითად, საქართველოში არის 311 მეჩეთი, მუსულმანური უნივერსიტეტი, მრავალი მედრესე და თურქული კულტურის ცენტრი. მუსლიმები საქართველოში უდავოდ რელიგიურები არიან, რასაც ეს სტატისტიკაც აჩვენებს. ერთ-ერთმა ანონიმურმა რესპონდენტმა განაცხადა, რომ: "ჩემს ოჯახს ღრმა ურთიერთობა ჰქონდა მუსლიმებთან და მე გავიზარდე ატმოსფეროში, რომელიც ხელს უწყობს ამ კავშირს. საქართველოს ურთიერთობა თურქეთთან იყო და იქნება კარგი. ჩვენ მივესალმებით თურქეთის მიერ ქართული ეკლესიების განახლებას".

ილიას განცხადებების შემდეგ თავმჯდომარე გორმეზმა განაცხადა:"მოხარული ვარ, რომ საქართველოში 300-ზე მეტი მეჩეთია. თუმცა, ვიცი, რომ ამ 300 მეჩეთიდან უმეტესობა სოფლად მდებარეობს და პატარაა. ვიცი, რომ კონკრეტულ ადგილებში, არ არის მეჩეთები პარასკევისა და ეიდის ლოცვებისთვის. „ოშკისა და იშხანის ტაძრების აღდგენის თაობაზე ორ ქვეყანას შორის მიღწეული პროტოკოლის შესაბამისად, ამ ტერიტორიაზე არსებული ყველა ისტორიული ძეგლი ჩვენ გვეკუთვნის (TRT Haber/თბილისი TRT ჰაბერი, 2014). მოგვიანებით, მეჰმედ გორმეზი თბილისში მდებარე ჯუმას მეჩეთს ეწვია და ადგილობრივ მუსლიმებს შეხვდა. გორმეზმა პარასკევის ქადაგება წარმოთქვა (ქადაგება არაბულად ხუტბას ნიშნავს). ქადაგების თემები განსხვავდება და იგი გამოიყენებოდა როგორც პოლიტიკური კამპანია ბოლო წლებში. ხუტბას თემა და ტექსტი თურქეთში ცენტრალიზებულია და იმამებს რელიგიის საკითხთა საბჭო უგზავნის; თემები შეირჩევა

თურქეთსა და მსოფლიოში განვითარებული მოვლენების მიხედვით. ქადაგებისას გორმეზმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ მუსლიმებისთვის მნიშვნელოვანია რელიგიური, ისლამური იდენტობის შენარჩუნება. ასეთ ადგილებში მუსულმანის ყველაზე დიდი მოვალეობა პირველ რიგში საკუთარი იდენტობის შენარჩუნებაა.

თემები, რომლებიც კარგავენ რწმენას და რელიგიას, კარგავენ კულტურას, ისტორიას და იდენტობას (გორმეზი, 2014; ჯუმას მეჩეთი, თბილისი) (TRT ჰაბერი, 2014). მეორე მხრივ, 2017 წელს თურქეთსა და საქართველოს შორის გაფორმდა შეთანხმება თურქეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთში ორი ისტორიული ტაძრის აღდგენის შესახებ, რომელსაც ერთ დროს ტაო კლარჯეთი ერქვა. ორი ძეგლი, ოშკის მონასტერი ერზრუმში და იშხანის საკათედრო კომპლექსი ართვინში, შერჩეულია აღდგენის და დაცვისთვის (Agenda.ge/აგენდა.გე, 2011)

რელიგიურ საკითხთა საბჭომ ჩამოაყალიბა თავისი მიზნები AKP-ს მთავრობის მიზნების შესაბამისად: ისლამური საზოგადოების განათლება და რელიგიური მსახურების უზრუნველყოფა. საბჭო მკაცრი კრიტიკის ქვეშ მოექცა თავისი სტრუქტურული და რელიგიური ერთეულის გამო. მუსლიმი მოსახლეობა საქართველოში ძირითადად ცხოვრობს ქვემო ქართლში, კახეთსა და აჭარაში და შედგება როგორც შიიტი, ასევე სუნიტი მიმდევრებისგან (Mutluer/მუთლუერი, 2018). თურქეთის ბათუმის საკონსულოს მონაცემებით, საქართველოში ცხოვრობს მუსლიმთა 10%. 2002 წლის აღწერის მიხედვით, საქართველოს მუსლიმი მოსახლეობა შეადგენს 433 784 ადამიანს, ანუ 9,9%-ს. საბჭომ გამოაქვეყნა ყოველწლიური ისლამური კალენდარი, რომელიც საქართველოში თითქმის ყველა მეჩეთსა და მუსულმანურ ოჯახს აქვს სახლებში, რათა დაიცვან ლოცვის განრიგი და რელიგიური და ეროვნული დღესასწაულები. საქართველოს მუსულმანური ადმინისტრაცია თურქეთის თანხებით ამზადებს საქართველოს ისლამურ კალენდარს. ასევე, კალენდარი, გარდა მისი ინფორმაციული განრიგისა, შედგება ისლამური სუფი მეცნიერების, ოსმალეთის სულთნებისა და წამყვანი მუსლიმი მოღვაწეების ციტატებისაგან. ბათუმის მეჩეთის წარმოშობით ქართველმა იმამმა, რომელიც თეოლოგიას სწავლობდა თურქეთში, 2022 წლის ოქტომბერში განაცხადა:"ბათუმში ჩვენ ვნახეთ ეს კალენდრები მეჩეთებში. კალენდრები არ გამოიყენება როგორც პოლიტიკის იარაღები, თუმცა მათზე დატანილია თურქეთის გერბი და დიანეთის ლოგო, რაც ასახავს თურქეთის დომინანტურ პოზიციას პუბლიკაციებში."

თურქეთი ისლამური ქვეყანაა კავკასიელი ხალხის თვალსაზრისით, მიუხედავად მათი კულტურული და რელიგიური წარმომავლობისა. ეს იდენტიფიკაცია მიეკუთვნება მოსახლეობას, მაგრამ არ ნიშნავს იმას, რომ თურქეთი იყენებს რელიგიურ აქტივობებს საგარეო პოლიტიკის მექანიზმებში სხვა ქვეყნის წინასაარჩევნო კამპანიებში. თურქეთში რელიგიური იდენტობის ინსტიტუციონალიზაციის შესაფასებლად გამოიკვლიეს დიანეთის დაქვემდებარებაში მყოფი რელიგიური ფონდები, რათა გაერკვიათ კავშირი საქართველოში არსებულ ინსტიტუტებსა და თემებს შორის. დიანეთის ოფიციალურ დოკუმენტაციასა და ველზე ჩატარებული კვლევების ფარგლებში მეჩეთების იმამებთან გამართული ინტერვიუების მიხედვით, დადასტურდა, რომ თურქეთთან აფილირებული რელიგიური ქსელები აქტიურად ახორციელებენ მხარდაჭერას საქართველოში სუნიტური თემებისათვისმათ შორის რელიგიური განათლების, ინფრასტრუქტურისა და სულიერი ხელმძღვანელობის მიმართულებით. შეხვედრის დროს მეჰმეთ გორმეზმა ხაზგასმით აღნიშნა მშვიდობიანად თანაცხოვრების სამი ძირითადი პირობა; მან ხაზგასმით აღნიშნა, რომ შეუძლებელია სხვებთან ჰარმონიაში ცხოვრება ამ პირობების გარეშე: რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება, რელიგიური განათლება და რელიგიური იდენტობა, სალოცავი ადგილების არსებობა. შეხვედრებზე ხშირად ახსენებდნენ რელიგიურ იდენტობას. თურქი რელიგიური ჩინოვნიკების მხრიდან მკაცრად ხაზგასმულია რელიგიური იდენტობის შენარჩუნება და თურქეთი ყოველთვის მზადაა მხარი დაუჭიროს მას (ლორდ, 2014).

რესპონდენტმა განაცხადა, რომ: „ჩვენ ვაკავშირებთ რელიგიურ იდენტობას, რაც თურქეთისთვის გადამწყვეტია იმისათვის, რომ გააგრძელოს კავშირი თემებთან და ამავდროულად, ის ნერგავს კონსტრუქტივისტულ მიდგომას, რომ იდენტობის ფორმირება მუდმივი და დინამიური პროცესია.((Laçiner/ლაჩინერი, 2024)

როგორც თურქეთის ოფიციალური პირები და მეცნიერები აცხადებენ, საქართველოს მთავრობა ცუდად ეპყრობა მუსლიმ თემებს. ასევე მითითებულია რელიგიის საკითხებში თავმჯდომარის, მეჰმედ გორმეზის ვიზიტი საქართველოში, ილია მეორესთან. ამავდროულად ჰულსიმ (2019) განაცხადა, რომ თურქეთი და საქართველო ორი ახლო მეგობრული ქვეყანაა, რომელთაც შესანიშნავი ურთიერთობა აქვთ. ორი ერი აგრძელებს მჭიდრო თანამშრომლობას ყველა საკითხში, ეს ყველაფერი იმ საერთო ღირებულებებისა

და იდეალების ფარგლებშია, რომელიც ორივეს გააჩნია. მზარდი პოლიტიკური, სამხედრო, ეკონომიკური და კულტურული თანამშრომლობა, რომელიც აჩვენებს პოზიტიურ ტენდენციას რელიგიურ საკითხებში, მიუთითებს იმაზე, თუ რამდენად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ორივე ქვეყანა ურთიერთგაგებასა და ტოლერანტობას რელიგიებს შორის. ეს იყო პირველი ხელშესახები ნაბიჯი ორი ერის რელიგიურ ლიდერებს შორის მნიშვნელოვანი და საფუძვლიანი საუბრის წარმოებაში. ფაქტობრივად, შეხვედრაზე გადაწყდა გაერთიანებული რელიგიათაშორისი სამუშაო ჯგუფის შექმნა. ამ ორგანიზაციის ქმედებებით მოსალოდნელია, თურქ და ქართველ ხალხს შორის რელიგიური საკითხების უფრო მკაფიოდ ჩამოყალიბება. თურქეთის რელიგიურ საქმეთა თავმჯდომარემ, საქართველოს მთავრობამ და მართლმადიდებლურმა ეკლესიამ გამოთქვეს თანამშრომლობის სურვილი უახლოეს მომავალში. . აღსანიშნავია, რომ პირველი რელიგიათაშორისი დიალოგი, "საერთაშორისო ფორუმი გლობალიზაცია და დიალოგი ცივილიზაციათა შორის", ჩაღლარის საგანმანათლებლო ინსტიტუციების ქსელის მიერ ორგანიზებული იყო 2004 წლის 30 სექტემბერს. საორგანიზაციო კომიტეტთან ერთად, ილია მე-2, პრეზიდენტი მიხეილ სააკაშვილი და გიული ალასანია (სააკაშვილის დედა) იყვნენ კონფერენციის მთავარი მომხსენებლები. ეს ღონისძიება საქართველოში გიულენის მოძრაობამ დააფინანსა TIKA-ს ხელშეწყობით. Civil.ge. (2004, როგორც დავითოღლუ ამტკიცებდა, ბოლშევიკურმა რევოლუციამ სისტემატურად მოახდინა შავი ზღვის ჩრდილოეთით მუსლიმური თემების ასიმილაცია. კავკასიასა და ცენტრალურ აზიაში შემცირდა ისლამური ცივილიზაცია, რომელსაც რეგიონში ოქროს ურდო და ოსმალეთი მისდევდნენ წარსულში (Seufert/Seufert, 2020).

აზერბაიჯანის ძალისხმევა ძირითადად მიმართულია ეთნოკულტურული იდენტობის განმტკიცებაზე. ირანი და თურქეთი 1991 წელს საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ცდილობდნენ თავიანთი გავლენის მოხდენას ქვემო ქართლის რეგიონში შიიტ და სუნიტ მორწმუნეებზე. სახეზეა მეჩეთების მშენებლობა, ისლამური რელიგიური სკოლების დაფინანსება, რელიგიური ლიტერატურის გავრცელება და სხვადასხვა სახის ფინანსური მხარდაჭერა. უფრო მეტიც, საგანმანათლებლო ინიციატივები წარმოადგენს ამ სამი ქვეყნის რელიგიური და კულტურული აქტივობების მაგალითებს, რომლებიც ღრმად არის ფესვგადგმული რეგიონის ისტორიულ კონტექსტში. ცისფერი მეჩეთის იმამმა თბილისში (2021) ინტერვიუს დროს თქვა, რომ თურქეთის საელჩოში არის პირი (იგულისხმება თურქი რელიგიური ატაშე), რომელიც „ზრუნავს

მეჩეთებსა და იმამებზე რეკომენდაციებით, დაფინანსებით და მომსახურებით (Imam/იმამი, 2021)

2008 წელს დიანეთმა დაბეჭდა ბუკლეტის ექვსი ათასი ეგზემპლარი, სახელწოდებით „მე ვსწავლობ ჩემს რელიგიას“ ქართულ ენაზე. საქართველომ შექმნა რელიგიური საკითხების სახელმწიფო სააგენტო, რომელიც კოორდინაციას უწევს რელიგიურ უმცირესობებთან რელიგიათაშორის დიალოგს. რელიგიური თემების გეოგრაფიული და კონფესიური ხასიათის გათვალისწინებით, სააგენტოს დაქვემდებარებაში ფუნქციონირებს სამი რელიგიური ერთეული (დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს მუფთები სუნიტი მუსლიმების სახით) და შეიხი (შიი მუსლიმების სახით). AMAG-ში ასევე ფუნქციონირებს სამი რელიგიური საბჭო, რომელიც ასევე შეიქმნა იმავე კანონების მიხედვით. უმაღლესი რელიგიური ელიტა და რელიგიური საბჭოები, უპირველეს ყოვლისა, დაინტერესებულია ორგანიზაციის რელიგიური საქმიანობით. თეოლოგიის საერთაშორისო პროგრამა (ITP), რომელიც ზოგადად ცნობილია როგორც (Uluslararası İlahiyat Programı/საერთაშორისო ისლამური თეოლოგიის პროგრამა (UIP), დაარსდა თურქეთის მთავრობის მიერ 2006 წელს. (Bruce/ბრუსი, 2019). აღნიშნული ძალისხმევა მიზნად ისახავდა თურქული ეთნოსის ახალგაზრდების მოზიდვას, რომლებიც ცხოვრობენ თურქეთის ფარგლებს გარეთ, ჩაერიცხათ ისინი საგანმანათლებლო პროგრამებში, რომლებიც ორიენტირებულია ისლამურ კვლევებზე თურქეთში არსებულ ინსტიტუტებში. პროგრამა მოითხოვს, რომ სტუდენტებს ჰქონდეთ მოქალაქეობა ცალკეულ ქვეყნებში. ეს მათ სთავაზობს პოტენციურ შესაძლებლობას დასაქმდნენ, როგორც რელიგიური მოხელეები თავიანთ სამშობლოში ან თურქეთის მთავრობაში. პროგრამამ შესამჩნევი ზრდა განიცადა დაწყების დღიდან, მცირე ინიციატივიდან დიდ წამოწყებამდე. დაწესებულება ამჟამად საგანმანათლებლო მომსახურებას უწევს სტუდენტების მნიშვნელოვან კოჰორტას, რაოდენობა 600-დან 700-მდე პირია, თხუთმეტი (15) ეროვნებიდან. ერები მოიცავს სხვადასხვა გეოგრაფიას, მათ შორის დასავლეთ ევროპას, ჩრდილოეთ ამერიკასა და ავსტრალიას. უფრო მეტიც, 2010 წლიდან დაწყებული, ბევრმა სტუდენტმა ეფექტურად შეასრულა მათი აკადემიური მოთხოვნები და გააგრძელეს პროფესიული გზები, როგორც პედაგოგებმა და რელიგიურმა ლიდერებმა თავიანთ თემებში. სტუდენტების მოზიდვის სამიზნე ქვეყნად საქართველოც არის განსაზღვრული. ამასთან დაკავშირებით მეჩეთის იმამებმა თქვეს:

"საქართველოს ექნება საკუთარი ისლამი და არა ექსპორტირებული ისლამი. ჩვენ ვგეგმავთ სასულიერო სკოლის აშენებას ოთხი ოთხწლიანი საბაკალავრო პროგრამით, რომელიც იქნება აკრედიტებული და აღიარებული მსოფლიოს მასშტაბით" (Interviewer/ ინტერვიუერი,Itibar/ითიბარ, 2023)

2023 წელს საქართველოდან დაახლოებით 21 სტუდენტი დაესწრო გირესუნის სამუფთოს მიერ ორგანიზებულ ყურანის საზაფხულო კურსებს. Diyannet News-მა აღნიშნა, რომ "ქართველი სტუდენტები ჩამოვიდნენ გირესუნის პროვინციაში, რათა უკეთ ისწავლონ ისლამი, მათ წარმატებით დაასრულეს აღნიშნული კურსი." პროგრამის დასასრულს მოსწავლეებს გადაეცათ წმინდა ყურანის ქართული თარგმანი (დიანეთ ჰაბერი, 2023)

ზოგიერთ ექსპერტთან ინტერვიუებმა ასევე აჩვენა, რომ თურქეთი მხარს უჭერს მათ დიასპორას საქართველოში რელიგიური თვალსაზრისით. ამჟამად სახეზეა არსებითი ცვლილებები, მილიტარიზაცია და ცივილიზაციური ორბიტა. თურქეთის უპილოტო თვითმფრინავებით მხარდაჭერა აზერბაიჯანისთვის განიხილება, როგორც საგარეო პოლიტიკის სამხედრო ასპექტი, მაგრამ მან უპასუხა აზერბაიჯანის მხრიდან მომდინარე მოთხოვნას. ინგლისის კოვენტრის უნივერსიტეტის საერთაშორისო ურთიერთობების ასოცირებულმა პროფესორმა აჰმედ ერდიმ დეტალურად გამოიკვლია თურქეთის რელიგიური საგარეო პოლიტიკა ბალკანეთში და დიანეთის საქმიანობა ევროპაში, მან დაასკვნა, რომ:

"სუნიტური ისლამი არის ინსტრუმენტიზირებული, როგორც გლობალური გავლენა რელიგიაზე, რომელიც იყენებს სხვა რელიგიურ ორგანიზაციებს თანამშრომლობისა და კოალიციის მეშვეობით. თურქეთი იყენებს რბილი ძალის ელემენტებს რეგიონში, რელიგიაზე ორიენტირებულ დახმარებას, ჰუმანიტარულ და განათლებაზე დაფუძნებულ პროექტებს, Diyannet-ისა და Maarif-ის პროექტებს და დახმარებას მძიმე ძალასთან ერთად სამხედრო ელემენტების გამოყენებით." (ტერ-მატევოსიანი, 2023)

ინტერვიუებიდან გამოტანილი დასკვნები ცხადყოფს, რომ თურქეთსა და საქართველოს ურთიერთობა აქვთ რელიგიურ საკითხებზე, რაც ჩანს მათი კულტურული კავშირებითა და რელიგიური ადგილებისადმი ურთიერთდახმარებით. თურქეთი ძირითადად მუსლიმური ქვეყანაა, რომელსაც გააჩნია მრავალფეროვანი რელიგიური ლანდშაფტი, რომელსაც მართავს რელიგიის საკითხთა დირექტორატი, რომელიც

ახორციელებს ერთობლივ ინიციატივებს საქართველოსთან - მართლმადიდებელი უმრავლესობის სახელმწიფოსთან ერთად. დაძაბულობა იშვიათად წარმოიქმნება რელიგიური ქვეჯგუფების ქცევის და უფრო ფართო გეოპოლიტიკური საკითხების გამო. მიუხედავად ამ გამოწვევებისა, მათი კავშირები, როგორც წესი, პოზიტიური ურთიერთობების კარგი მაგალითია.

4.4. ევრაზიის ისლამური საბჭო და მისი გავლენა საქართველოზე

რელიგიის საკითხთა საბჭოს თავმჯდომარემ დააარსა ევრაზიის ისლამური საბჭო (EIC), როგორც ისლამური ტრანსნაციონალიზმის ნაწილი (Avrasya et al./ავრასია და სხვები, 1995)- მნიშვნელოვანი ინსტიტუტი, რომელიც აერთიანებს მუსლიმ ლიდერებს და ხელს უწყობს თურქეთის სუნიტურ ლიდერობას ბევრ რეგიონში, განსაკუთრებით ბალკანეთში, ცენტრალურ აზიასა და კავკასიაში. EIC იწვევს ქართველ მუსლიმთა ლიდერებს, მათ შორის აჭარის მუფთებს, EIC-ის მიერ ორგანიზებულ კონფერენციებზე (Yilmaz/იილმაზი & Demir/დემირი, 2021) EIC-მა მოაწყო თავისი პირველი შეხვედრა 1995 წელს ანკარაში, სახელწოდებით "თურქული რესპუბლიკები, ცენტრალური აზია, კავკასია, თურქული და მუსულმანური თემების რელიგიური სერვისების შეხვედრა", სადაც შეხვედრის მთავარი საკითხი იყო ისლამის აღორძინება და პოპულარიზაცია საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ. მუფთებმა და წარმომადგენლობითმა რელიგიურმა ფონდებმა ყირიმიდან ყირგიზეთამდე ახალი დამოუკიდებელი თურქული ქვეყნებიდან გაცვალეს იდეები განვითარებისა და ახალი საგზაო რუქის დაგეგმვის შესახებ თურქეთის მხარდაჭერით, რათა აღდგეს ისლამი ხსენებული ფართო გეოგრაფიის ფარგლებში (Nation/ნეიშენი, 2019).

2005 წელს EIC-მა განსაზღვრა თავისი მიზანი, როგორიცაა ისლამური იდენტობისა და კულტურის დაცვა რელიგიური შემწყნარებლობისა და თანაარსებობის პირობებში. გარდა ამისა, დასავლურ მედიაში ანტიისლამური პროპაგანდის წინააღმდეგ მიიღო საპასუხო ზომები, მუსლიმთა უმცირესობების უფლებები, საზოგადოებაში არამუსლიმებთან კარგი ურთიერთობების დამყარება და ევროპაში მცხოვრები მუსლიმების სამომავლოდ მოწვევა EIC-ში დამკვირვებლების სახით. სამი წლის შემდეგ, 1998 წელს, EIC-მა მოაწყო მეორე შეხვედრა სტამბულში. ამ შეხვედრაზე მომხსენებლებს შორის იყვნენ კავკასიის მუსლიმთა გამგეობის თავმჯდომარე შეიხ ულ-ისლამ ალაჰშუკურ ფაშაზადე და საქართველოდან ბათუმის მუფთი მაჰმუტ ქამაშიძე. ფაშაზადესთან ერთად, ბაშკორტოსტანის რესპუბლიკის და ყაბარდო-ბალყარეთის ჩრდილოეთ კავკასიის მუფთები ესწრებოდნენ და სიტყვით

გამოვიდნენ ისლამისა და მათი რეგიონის განვითარების შესახებ. (Korkut/ქორქუთი, 2009) .საქართველო წარადგინეს ბათუმის მუფთმა მაჰმუთ ქამაშიძემ და საქართველოს მუფთის მოადგილემ ადამ სანთიძემ. მაჰმუთ ქამაშიძემ ვრცელი სიტყვა წარმოთქვა ჭეშმარიტ მუსლიმანობაზე და დეტალურად გააცნო მუსლიმანობის გამოწვევები დარ ალ-ჰარბში (არა-მუსლიმური ტერიტორია ურწმუნოთა ტერიტორია). რესპონდენტმა ქამაშიძემ განაცხადა, რომ:

> „ჩვენ ვცხოვრობთ დარულ-ულ-ჰარბში (არა-მუსლიმური ტერიტორია /ურწმუნოთა ტერიტორია), საქართველოში - არამუსლიმურ ადგილას; ჩვენ ვცხოვრობთ დარულ-ულ-ჰარბში, რაც ნიშნავს, რომ სხვის სახლში ვცხოვრობთ; შენ არ შეგიძლია იქ გააკეთო ის, რაც გსურს, თუ სახლის პატრონს ეტყვი, მომეცი სხვა ოთახი ან მომეცი ის გზა - მან შეიძლება სახლიდან (Kamashidze/ქამაშიძე, 2003; 5th EIC Meeting/მეხუთე EIC შეხვედრა, 2003). მუსლიმთა უმმა-ტრანსნაციონალური საზოგადოება და დარულ-ჰარბი არის მუსლიმთა ორი ფუნდამენტური პრობლემა მსოფლიო მასშტაბით. EIC-ის მიერ შეხვედრის შემდეგ გამოქვეყნებულ ანგარიშებში ხაზგასმული იყო ფუნდამენტური საკითხები რეგიონებში, სადაც მუსლიმური თემი არსებობს და ისლამური განათლების გადაუდებელი მიწოდებაა პირველადი საჭიროება, განსაკუთრებით საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ. თურქული მუსლიმური თემები, ჩრდილოეთ და სამხრეთ კავკასია, ბალკანეთი, ყირიმი და კიდევ ერთი რეგიონი, სადაც მუსლიმი მოსახლეობა სთხოვდა თურქეთს მხარი დაუჭიროს ისლამურ აღორძინებას და მილიონობით თანამემამულე მუსულმანისთვის რელიგიური განათლებისა და რელიგიური მსახურების საჭიროებებს, დაფიქსირებულია შესაბამის განცხადებაში.

თუმცა, 2002 წელს AKP-ს ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ, მოხსენებების შინაარსი შეიცვალა და EIC-მა დაიწყო ინსტიტუტების ფორმირება პარტიულ-ისლამური ორიენტაციით. საბჭოს ეგიდით ჩატარებულმა მეხუთე შეხვედრამ ხაზი გაუსვა რელიგიას, კულტურას და იდენტობას ევრაზიულ საზოგადოებებში. 2005 წლის შეხვედრის დეკლარაციაში EIC-მა წამოაყენა მუსლიმური იდენტობის ინფორმირებულობის საკითხი და რეკომენდაცია გაუწია ღონისძიებების სერიას, როგორიცაა კულტურა და რელიგიური პროგრამები ევრაზიის მუსულმანურ თემებში (Yilmaz/იილმაზი & Barton/ბარტონი, 2017)

ყველა მოხსენებაში აღნიშნულია კავკასიელი მუსლიმი თანამემამულეები და ქართველი მუსლიმები, როგორც შიიტები, ასევე სუნიტები, ისინი აქტიურად მონაწილეობდნენ EIC-ის მიერ თურქეთის პატრონაჟით ორგანიზებულ შეხვედრებში. EIC-მა ქართულ ენაზე თარგმნა რელიგიური კონტენტი. ქართული ენა იმ ენებს შორისაა, რომლებზეც EIC თარგმნის ან გამოსცემს ისლამურ წიგნებს (Arin/არინი, 2015).

4.5. თურქეთის მეჩეთების როლი საქართველოს მიმართ განხორციელებულ დიპლომატიაში

რელიგიურმა ინსტიტუტებმა ეფექტური როლი ითამაშეს დიპლომატიის პროცესში და სხვა ქვეყნებში მათი თემების მობილიზებაში. მეჩეთები საქართველოში ინსტრუმენტალიზებული და პოლიტიზირებულია თურქეთის რელიგიური ატაშეს მიერ. თურქეთის რელიგიის საკითხთა საბჭოს ფონდი (Turkiye Diyannet Vakfi) დაარსდა 1975 წელს, როგორც მნიშვნელოვანი ფონდი, რომელიც მოქმედებს რელიგიის საკითხთა საბჭოს ეგიდით. იგი ხელს უწყობს სუნიტური განათლების გავრცელებასა და განვითარებას თურქული რელიგიური სკოლების გახსნით (იმამ ჰატიპი). Türkiye Diyanet Vakfı/თურქეთის დიანეთის ფონდი. (2021). AKP-ს მმართველობის დროს იმამ ჰატიპის სკოლები უპრეცედენტო რაოდენობით გაჩნდა. დიანეთის ბიუჯეტი გაიზარდა და მეჩეთების რაოდენობაც გაორმაგდა. დიანეთი ინსტრუმენტალიზებულია საგარეო პოლიტიკაში, რადგან სახელმწიფო ანიჭებს მას ამ როლს როგორც ქვეყნის ფარგლებში ასევე მის გარეთ. თუმცა, დიანეთთან და ჯემაათთან ერთად, სხვა ორგანიზაციებიც აქტიურობენ სხვადასხვა რელიგიურ პროექტებში საქართველოში. თურქეთმა ფართოდ დანერგა საქართველოში „მეჩეთის დიპლომატია“, როგორც რელიგიური მეგა პროექტი.AKP-ს მთავრობის პირობებში, თურქეთმა მნიშვნელოვნად გააფართოვა თავისი გავლენა საზღვარგარეთ ასობით მეჩეთის აშენებით, როგორიცაა მეგა კამლიკას მეჩეთი ალბანეთში. აია სოფიას მეჩეთად გადაკეთება ასევე წარმოადგენს თურქეთის შიდა და ტრანსნაციონალური საგარეო პოლიტიკის ძლიერ სიმბოლურ აქტს. ამ ქმედებებმა გამოიწვია მეჩეთების რელიგიური დეპოლიტიზაცია ბალკანეთში, განსაკუთრებით ალბანეთში და ბოსნიასა და ჰერცეგოვინაში, ასევე, მუსლიმური უმმის დეტერიტორიალიზაცია. ქართველი ექსპერტის, არნოლდ სტეპანიანის მისაზრებით:

> „აია სოფიისა და ტრაპიზონის მარიამ ღვთისმშობლის ტაძრების მეჩეთად გადაქცევის თურქეთის გადაწყვეტილებამ, უარყოფითი გამოხმაურება და შეხედულება გამოიწვია ქართულ საზოგადოებაში, რამაც ბევრი ქართველი აიძულა თურქეთი ანტიქრისტიანულად და რელიგიური შემწყნარებლობის ნაკლებობის პრობლემის მქონე ქვეყნად აღექვა“. (ინტერვიუ, Arnold Stephanyan/არნოლდ სტეფანიანი, 2023)

ქვეყნები, როგორიცაა თურქეთი, ალჟირი და მაროკო, ახორციელებენ სტრატეგიებს მეჩეთებზე კონტროლის გასაზრდელად და პრო-სამთავრობო მიდრეკილებების მქონე იმამების დანიშვნის მიზნით, ნაწილობრივ რადიკალიზაციის წინააღმდეგ (Hamid/ჰამიდი & McCants/მქქენცი, 2017) ყველა გამოკითხულმა იმამმა დაადასტურა, რომ მეჩეთები, პოლიტიკურად სულ უფრო აქტიური ხდება. მაგალითად, ბათუმის ცენტრალური მეჩეთის იმამმა მნიშვნელოვანი განცხადება გააკეთა: „პარასკევს მეჩეთში ახალგაზრდები სალოცავად მოდიან და მეტი ადგილი არ გვაქვს...“ (Imam/იმამი & Orta Camii/ორტა ჯამი, 2023, ინტერვიუ). მსგავსი განცხადებები, რომლებიც ხაზს უსვამენ მეჩეთების სიმცირეს, ასევე აქცენტირებულია თურქეთის ოფიციალური პირებისა და სამოქალაქო საზოგადოების მიერ. (Rizhvadze/რიჟვაძე, 2025)

ბევრმა იმამმა ინტერვიუს დროს შეაქო საქართველო ტოლერანტობისა და მუსლიმური თემებისთვის სივრცის შექმნისთვის. ზოგიერთი იმამი ეთანხმება მოსაზრებას, რომ საქართველოს მთავრობას ეშინია, რომ ერთ დღესაც მეჩეთები გადაიქცევა პოლიტიკური ინდოქტრინაციის ადგილებად. ჩვენი დაკვირვებები, განსაკუთრებით მეჩეთების მონახულება, არ ადასტურებს იმ ვარაუდს, რომ საქართველოში მეჩეთები შიდა პოლიტიკური მიზნებისთვის შეიძლება იყოს ინსტრუმენტალიზებული. თუმცა, ქვემო ქართლზე დაკვირვებამ გვაჩვენა, რომ თურქეთის და ირანის საელჩოთა წარმომადგენლები ერთობლივად მონაწილეობენ რელიგიურ რიტუალებში, გახსნის ცერემონიებში და ღონისძიებებში, რაც ადასტურებს, რომ მასების იდენტობის ჩამოყალიბება მათი კონფესიის, ეროვნული კულტურისა და სახელმწიფო ინტერესების გარშემო გარდაუვალია. აღსანიშნავია, რომ რელიგიური ატაშე წარმოადგენს დიანეთს, ხოლო დიანეთი პრეზიდენტ ერდოღანის დაქვემდებარებაშია, როგორც სტრუქტურული ერთეული.

უმეტესი ლოცვის დროს (პარასკევის ლოცვა), რელიგიური ატაშე სტუმრობს ლურჯ მეჩეთს სალოცავად,მუფთთან და იმამთან შეხვედრების გასამართად. ცისფერ მეჩეთს გააჩნია ცალკე ადმინისტრაციული ერთეული, რომელიც ზედამხედველობს მის მართვას; იგი შედგება სამზარეულოს, ბიბლიოთეკისა და ადმინისტრაციისგან. მეორე მხრივ, მეჩეთში, რომელსაც თბილისში რელიგიური ატაშე არ ჰყავს, ორი იმამი (ეთნიკურად აზერი) ინიშნება, რადგან სახელმწიფო იდენტობა ისლამურია. თურქეთის საელჩოს რელიგიური ატაშე რეგულარულად ესწრება შეხვედრებს მეჩეთში. დასკვნის მიხედვით, თურქეთი კონკურენციას უწევს ირანსა და სხვა მეზობელ ქვეყნებს. ლურჯი მეჩეთი წარმოადგენს ამ ამბივალენტური და გაურკვეველი დაბალანსების მაგალითს. ამასთან დაკავშირებით, იმამმა ახმეტას ცენტრალურ მეჩეთში, პანკისის ხეობაში - ქართველმა იმამმა, რომელიც სწავლობდა საუდის არაბეთში, 2023 წლის ივლისს აღნიშნა, რომ:

> "თურქეთის დიანეთის ატაშე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს თურქული ისლამის პერსპექტივის პოპულარიზაციაში და ადგილობრივ ინსტიტუტებთან პარტნიორობაში ასეთი პროგრამების განხორციელების მიზნით. მაგალითად, მევლუდ კანდილი (წინასწარმეტყველ მუჰამედის დაბადების აღნიშვნა) არის თურქული დიანეთის ღონისძიება, რომელიც აღინიშნება თურქეთში მთელი ქვეყნის მასშტაბით. ეს ასახავს თურქეთის რელიგიური დიპლომატიის გავლენას". (ინტერვიუ იმამთან, ახმეტის ცენტრალური მეჩეთი, პანკისის ხეობა, 2023)

2022 წელს ცისფერ მეჩეთში ყურანის წაკითხვის და ილაჰი-ნაშიდის მღერა ჩატარდა (რელიგიური სიმღერა). ცერემონიაში აქტიურად მონაწილეობდა რელიგიური ატაშე აჰმედ ერდემი. ბევრი ადამიანი ესწრება პარასკევის ლოცვას თბილისის მთავარ ჯუმას მეჩეთში, რომელთა უმეტესობა ახალგაზრდა და კარგად განათლებულია. მეჩეთის ადმინისტრაციის მდივნის თქმით მეჩეთი არა მხოლოდ მიესალმება ძირძველ აზერბაიჯანელებს, არამედ მასპინძლობს ვიზიტორთა მზარდ რაოდენობას სხვა ქვეყნებიდან, რომლებიც საქართველოს ტურისტებად სტუმრობენ.

> „საქართველოს რელიგიურ საკითხთა სააგენტო ოფიციალურად არ აკონტროლებს ან/და ინახავს მეჩეთებს ან რელიგიურ ჯგუფებს; ის მხოლოდ კოორდინაციას უწევს საკითხებს ადგილობრივ უმცირესობებსა და პრემიერ-მინისტრებს შორის“ (ინტერვიუ ლურჯი მეჩეთის ადმინისტრაციასთან, 4.11, 2023 წ.).

2023 წლის 12 აგვისტოს, მარნეულის რეგიონში, ზემო სარალ იმამ ზამანში გაიხსნა ერთიანობისა და თემის სიმბოლო ახალი მეჩეთი. გახსნის ცერემონიას ესწრებოდნენ აღმოსავლეთ საქართველოს მუფთი, საქართველოს სრულიად მუსლიმთა შეიხი და დიანეთის ატაშე მაჰმუტ გიოლ, რომლებმაც ხაზი გაუსვეს ამ ღონისძიების მნიშვნელობას. მეჩეთი როგორც უკვე აღინიშნა ზემოთ არის არამხოლოდ სალოცავი ადგილი, არამედ მრავალფუნქციური კომპლექსი, რომელიც სულ უფრო და უფრო ხდება პოლიტიკური სფეროს შემადგენელი ასპექტი საქართველოში მცხოვრები მუსლიმი თემებისთვის; იგი ემსახურება დიალოგისა და ურთიერთგაგების პრინციპებს, რაც ზრდის პოზიტიური გავლენის პოტენციალს საქართველოში. მაგალითად, 2010 წელს, ფათიჰ სულთან მეჰმედის უნივერსიტეტმა, ისლამური თეოლოგიის ფაკულტეტმა და საქართველოს მეგობრობის ჯგუფმა მოაწყვეს სიმპოზიუმი სახელწოდებით "ისლამი საქართველოში: წარსული, აწმყო და მომავალი". საქართველოს მეგობრობის ჯგუფის თავმჯდომარე ალი რიზა ალთუნელის თქმით ეს იყოს პირველი შემთხვევა, როცა უნივერსიტეტის სპონსორობით ასეთი უნიკალური პროგრამა მოეწყო. მან ხაზგასმით აღნიშნა, რომ საქართველოს მოსახლეობის თითქმის 30% მუსლიმია, რამაც თურქეთში მცხოვრები თურქი და ქართველი მუსლიმები დაიფიქრა მოცემულ საკითხზე. ალი რიზა ალთუნელი (წარმოშობით ქართველი) იმ დროისთვის თურქეთის კულტურისა და ტურიზმის სამინისტროს ეროვნული მემკვიდრეობის დაცვის დეპარტამენტის მოადგილე იყო. 2020 წელს მან გახსნითი სიტყვა წარმოთქვა ერზრუმში, ათათურქის უნივერსიტეტის მიერ ორგანიზებულ სიმპოზიუმზე სახელწოდებით „წარსულიდან დღემდე: ანატოლია-საქართველოს ურთიერთობა“. თავის გამოსვლაში მან საქართველოში მეჩეთების ისტორიები მოყვა და სევდიანად აღნიშნა, რომ საქართველოსა და თურქეთს შორის ხელმოწერილი პროტოკოლის შესაბამისად ეს მეჩეთები არ არის რესტავრირებული და დაცული. რესპონდენტმა, ლაგოდეხის მეჩეთის იმამმა, რომელიც გამოკითხული იყო 2023 წელს თურქეთში, განაცხადა:

"ისლამური მემკვიდრეობა არსებობდა საქართველოში, მაგრამ დროთა განმავლობაში აღმოიფხვრა. მან ხაზგასმით აღნიშნა, რომ საქართველოში განახორციელა ვიზიტები ოსმალეთის იმპერიის მემკვიდრეობის შესწავლის მიზნით. მან ისაუბრა მეჩეთებზე, რომლებიც მოინახულა და აუდიტორიას მიაწოდა ინფორმაცია საქართველოში ისლამური მემკვიდრეობის შესახებ." (ლაგოდეხის მეჩეთის იმამი/ლაგოდეხის მეჩეთის იმამი, 2023) ევლია ჩელებისა და ოსმალეთის არქივის მიხედვით საქართველოში ხუთი მეჩეთი იყო,

თითოეული უნიკალური, მაგრამ მათგან მხოლოდ ერთი დარჩა, ეს არის ჯუმას მეჩეთი. კიდევ ერთი მეჩეთია სოფელ მაჭალაში, რომელიც მთლიანად გადაეცა საქართველოს ეთნოგრაფიულ მუზეუმს. შენობა წაბლისა და კაკლის უნიკალური ორნამენტებითაა მორთული. მეჩეთები დაინგრა და მხოლოდ ნარჩენებია შემონახული. მან გაიხსენა აჰმადიას მეჩეთი ახალციხის რეგიონში. ოსმალური არქივის თანახმად, მას ჰქონდა ლამაზად მორთული მინარეთები, მინბერი (იმამის ქადაგების ადგილი) და მედრესე. ალთუნელმა ახსენა მოხეს მეჩეთი, მიუხედავად იმისა, რომ მოსანახულებელ სიაში იყო, არ იყო ნებართვა საქართველოს ხელისუფლებიდან, და მათარ მიეცათ მისი ნახვის შესაძლებლობა. ასევე, ქობულეთის მეჩეთი, რომელიც დანგრევის პირასაა. აგრეთვე სოფელ სკავრიკოს მეჩეთი, ერთ-ერთი ოსმალური მეჩეთი, რომელიც საფლავებითაა იყო გარშემორტყმული. (Altunel/ალთუნელი, 2022, გახსნითი სიტყვა, Işıklı/იშიქლი, M., Akarsu/აქარსუ, R., Yavuz/იავუზი, E., & Yurttaş/იურტტაში, E. (Ed./რედ.). (2020). ალი რიზა ალთინელმა ახსენა, რომ თურქეთმა შეასრულა დაპირება თურქეთში ქართული ძეგლების აღდგენის შესახებ. გარდა ამისა, ალთუნელმა მოითხოვა ოსმალეთის იმპერიის მემკვიდრეობა და მისგან დარჩენილი მეჩეთები. ქვემოთ მოყვანილი ოთხი მეჩეთი ნახსენებია დიპლომატიური გაცვლისა და პლატფორმების დროს, რომლებზეც აქცენტი გააკეთა აკპ-ს ხელისუფლებამ.

ცხრილი 2. მეჩეთები საქართველოში თურქეთის რელიგიურ ტრანსნაციონალურ პოლიტიკაში

მეჩეთები	რეგიონი
ლურჯი მეჩეთი	თბილისი
აზიზიეს მეჩეთი	ბათუმი
ქოსალას მე-2 მედრესე	ქვემო ქართლი
აჰმადიას მეჩეთი	ახალციხე

ზემოთ მოცემულ ცხრილში მოცემულია თურქეთის მთავრობის მიერ დაარსებული ყველაზე მნიშვნელოვანი მეჩეთები საქართველოში. ამ მეჩეთებს მიეკუთვნება ცისფერი

მეჩეთი, რომელიც ცნობილია პოლიტიკური და რელიგიური დიპლომატიით; აზიზიეს მეჩეთი, თავისი როლით თემებს შორის რელიგიურ ინტეგრაციაში; ქოსალას მე-2 მედრესე და აჰმადიას მეჩეთი.

გაურკვეველია, თურქეთის მეჩეთების დიპლომატია საქართველოში მიზნად ისახავს ირანის გავლენის შემცირებას, თუ იგი არის პოლიტიკური სტრატეგია მეჩეთების, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებთან, რელიგიურ ატაშეებთან და საერო ლიდერებთან ერთად საქართველოში მუსლიმური თემების იდენტობის ჩამოყალიბებისა. ქართულმა ამაგმა და საქართველოში აზერბაიჯანის საელჩომ მოაწყვეს ღონისძიება სახელწოდებით "სახელმწიფო მხარს უჭერს რელიგიებს შორის დიალოგს". სიტყვით გამოსვლისას რელიგიური სააგენტოს ხელმძღვანელმა აღნიშნა, რომ მათ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ 234 მუსლიმური თემი დააბრუნეს რწმენაში. (Aktual/აქტუელი, 2023).

4.6. უცხოეთში და საქართველოში მცხოვრები თურქების ორგანიზაცია

2010 წლის 6 აპრილს AKP-ს მიერ დაარსებული სტრუქტურა კოორდინაციას უწევს მასპინძელ ქვეყნებში მცხოვრები თურქული დიასპორების საქმიანობებს. იგი არის ინსტიტუტი, რომელიც ხელს უწყობს უცხოეთში მცხოვრებ თურქებთან დაკავშირებას, ის ექვემდებარება ტურიზმისა და კულტურის სამინისტროს; სხვა ქვეყნებისგან შემთხვევაში ასეთი დანაყოფი ფუნქციონირებს საგარეო საქმეთა სამინისტროს დაქვემდებარებაში. ეს ორგანიზაციული ცვლილება მოხდა მას შემდეგ, რაც პრეზიდენტმა რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა აღიარა ამ სტრუქტურის მნიშვნელობა დიასპორებთან ურთიერთობაში. (Wackenhut/ვაკენჰუტი, 2022). იგი დაარსდა ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული კავშირების გასაძლიერებლად ნათესავებთან და მონათესავე თემებთან, აგრეთვე ადამიანების, ინსტიტუტებისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების მუშაობის წარმართვისა და მხარდაჭერისთვის. ერთ-ერთმა რესპონდენტმა განაცხადა:

> „თურქეთი ერდოღანის დროს უფრო იდეოლოგიური და ისლამურია ყოფილ მთავრობებთან შედარებით, რომლებიც უფრო დაბალანსებულნი იყვნენ სეკულარიზმის, მოდერნიზმისა და რელიგიურ საკითხებს შორის. ერდოღანის მთავრობამ გავლენა მოახდინა გლობალურ უმმაზე, როგორც წამყვანმა ქვეყანამ 2013 წლიდან. ამიტომ, თურქეთს მიაჩნია, რომ მას აქვს ისტორიული

პასუხისმგებლობა, დაუკავშირდეს რელიგიურ, ძირითადად სუნიტურ თემებს საზღვარგარეთ“. (Interview Zaur/ინტერვიუ ზაურთან, 2024)

საქართველოში თურქეთის საგარეო პოლიტიკა შეიცვალა ერდოღანის მთავრობის მიერ უფრო მეტად ისლამური გადახრის გამო. რესპონდენტმა აღნიშნა შემდეგი: "დიახ, თურქეთი უკავშირდება საქართველოში მუსულმანურ თემებს და ეს არ არის საიდუმლო. ეს არის მისი საჯარო დიპლომატიის ნაწილი". თურქეთი მოწოდებულია განამტკიცოს ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული კავშირები ნათესავ და მონათესავე თემებთან. ეს ვალდებულება აშკარად ჩანს პროგრამების სერიაში, დაწყებული განათლებიდან კულტურამდე, მეცნიერებიდან ხელოვნებამდე, მედიიდან სამოქალაქო საზოგადოებამდე. ეს პროგრამები შექმნილია იმისთვის, რომ ხელი შეუწყოს ქვეყნის მოკლევადიანი და გრძელვადიანი მიზნების მიღწევას საგარეო პოლიტიკის კუთხით და გააძლიეროს დიასპორა.

თურქეთში კურსდამთავრებულთა გაერთიანება YTB-ის ფარგლებში კიდევ ერთი აქტივობაა, სადაც ეწყობა საქმიანობა იმ ქვეყნებში, სადაც ცხოვრობენ ალუმნები და ინარჩუნებენ ურთიერთობას თურქეთთან სამუშაო და საგანმანათლებლო აქტივობების მეშვეობით. კულტურული და სოციალური ურთიერთობების დეპარტამენტი პასუხისმგებელია ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული კავშირების განვითარებაზე მონათესავე თემებთან,წარმართავს და მხარს უჭერს მუშაობას შესაბამის პირებთან, ინსტიტუტებთან და არასამთავრობო ორგანიზაციებთან (Özoğlu/ოზოღლუ et al., 2015)

კულტურულ და სოციალურ ურთიერთობათა დეპარტამენტმა განსაზღვრა შემდეგი მონათესავე თემები: (YTB/უივთიბი, n.d.)

- თურქულენოვანი უმცირესობები, ქვეყნები და რეგიონები,
- მუსულმანური ქვეყნები, რეგიონები და ერთობები,
- ქვეყნები და ერთობები, რომლებსაც სჭირდებათ ჩვენი ქვეყნის დახმარება განვითარების ფაზაში

სტრუქტურის პრეზიდენტი, აბდულა ერენი, გამოცდილი პოლიტიკოსი, რომელსაც აქვს გამოცდილება AKP-ს პარტიის ოფისში მუშაობისა, ხელმძღვანელობდა სტრატეგიულ ინიციატივებს, რომლებმაც მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა თურქეთის სახელმწიფოზე.

როგორც ყოფილმა ვიცე-პრემიერმა ბექირ ბოზდაგმა აღნიშნა, YTB ბოლო წლების ერთ-ერთი ყველაზე სტრატეგიული ინიციატივაა. ანალოგიურად, ზენონასმა (Zenonas/ზენონასი, 2019) დაადგინა, რომ როდესაც AKP-ს მთავრობა 2002 წელს მოვიდა ხელისუფლებაში, მან მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეიტანა საგარეო პოლიტიკის მიმართულებებში, რათა განემტკიცებინა მეტი იდეოლოგიური ამბიცია მის სამეზობლოში. მიუხედავად იმისა, რომ 2010 წლიდან შემცირდა, თურქეთისრბილი ძალა და ქვეყნის პოპულაროზა, თურქეთი კვლავ ახორციელებდა იდეოლოგიურ ამბიციებს სამიზნე რეგიონების, მათ შორის სამხრეთ კავკასიის მიმართებაში. ამ მიზნით თურქეთმა გამოიყენა რბილი ძალის მექანიზმი, რომელიც ნაწილობრივ გაჟღერდა დავითოღლუს საგარეო პოლიტიკის რეგიონალურ ხედვაში, რათა განემტკიცებინათ თურქეთის ისტორიული და კულტურული კავშირები ევროპაში, ცენტრალურ აზიაში, კავკასიასა და ახლო აღმოსავლეთში.

2010 წლის შემდეგ თურქეთმა განაგრძო გავლენა საზღვარგარეთ მაცხოვრებელი ნათესავი ჯგუფების მეშვეობით, რაც ხელს უწყობს მის იდეოლოგიურ ზრდას. ზენონასმა (2019) დაადგინა, რომ ეს იდეოლოგიური პოპულარიზაცია არის თურქეთის პოლიტიკის ნაწილი, რომ მოახდინოს გავლენა სამიზნე რეგიონებში, მათ შორის სამხრეთ კავკასიაში. YTB, რომელიც მოქმედებს თურქეთის საგარეო პოლიტიკური სტრუქტურისგან დამოუკიდებლად, არის პარტიაზე ორიენტირებული და ფუნქციონირებს დევიზით „ძლიერი თურქეთი, ძლიერი დიასპორა“. მისი მთავარი ხედვაა დაუკავშირდეს საზღვარგარეთ მცხოვრებ და მომუშავე მოქალაქეებს,ასევე სხვა ჯგუფებს, რომლებსაც თურქეთი განიხილავს, როგორც ნათესავებს/მონათესავეებს. (YTB, Eren/უივთიბი, ერენი, 2022)

YTB-ის პირველმა თავმჯდომარემ, იურთნაჩმა (2012, გვ. 7-8), განაცხადა, რომ გაცნობიერებული აქვს ის პასუხისმგებლობები, რომლებიც მოყვება მდიდარი ისტორიისა და გამორჩეული ცივილიზაციის მემკვიდრეობას. თურქეთი მუდმივად ურთიერთობს იმ თემებთან, რომლებსაც აქვთ საერთო კულტურული მემკვიდრეობა და განწყობები მთელ მსოფლიოში. სტრუქტურა კოორდინაციას უწევს მონათესავე თემებისთვის გაწეულ სერვისებს, ამავდროულად უზრუნველყოფს ამ სერვისების ეფექტურობასა და პროდუქტიულობას. იგი უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებს ნათესავების და მასთან დაკავშირებული თემების ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული მდგომარეობის

გაუმჯობესებას მთელ მსოფლიოში. ბოლო წლებში თურქეთის კავშირებმა ნათესავებთან და მონათესავე თემებთან ბალკანეთში, აღმოსავლეთ ევროპაში, კავკასიაში, ცენტრალურ აზიაში, ახლო აღმოსავლეთსა და აფრიკაში ახალი განზომილება შეიძინა და განვითარდა. პრეზიდენტის ძალისხმევით მყარდება ურთიერთობა საზღვარგარეთ მცხოვრებ მოქალაქეებთან და დაძმობილებულ თემებთან, მყარდება მჭიდრო ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული ურთიერთობები. ასევე, თურქეთის სტიპენდიანტები და ალუმნები გახდნენ თურქეთის მოხალისე ელჩები მთელ მსოფლიოში და დაკავდნენ დიასპორული საქმიანობით საქართველოში.

თურქულ სახელმწიფოთა ორგანიზაციის დიასპორის მეორე ფორუმის ფარგლებში ქალაქ ბურსაში, YTB-ს პრეზიდენტმა აბდულა ერენმა ახსნა ერთობლივი შიდა ჯგუფური დიასპორა. მან აღნიშნა, რომ პირისპირ შეხვედრები ჰქონდათ აზერბაიჯანის, უზბეკეთის, ყაზახეთისა და ყირგიზეთის დიასპორის ინსტიტუტების წარმომადგენლებთან. ამასთან დაკავშირებით ერენმა თქვა, რომ იგეგმება კულტურული ბანაკი, ერთობლივი საგანმანათლებლო პროგრამები, მათ შორის ლონდონში აზერბაიჯანულ დიასპორასთან. „თურქული სახელმწიფოების ორგანიზაციის ფარგლებში, ყველა ცდილობს გააკეთოს რაღაც თავის სფეროში თურქული სამყაროს მომავლისთვის“. (აბდულა ერენი, პრეზიდენტი, YTB).

ახალგაზრდული ალიანს ცენტრი Alyans Gençlik Merkezi/ალიანსი ახალგაზრდული ცენტრ) არის თბილისის წამყვანი აზერბაიჯანული დიასპორული ორგანიზაცია. ის აწყობს აქტივობებს აზერბაიჯანელ თანაორგანიზატორებთან აზერბაიჯანული კულტურის, ენის, ლიტერატურისა და სოციალური განათლების სხვა აქტივობებთან დაკავშირებით. თურქეთი და აზერბაიჯანი ერთობლივად აწყობენ დიასპორის პროგრამებს სხვა ქვეყნებში. აზერბაიჯანის ელჩები მონაწილეობენ /ალიანსი ახალგაზრდული -ის პროგრამებში. მიუხედავად იმისა, რომ ეთნიკური აზერბაიჯანელები არ არიან დიასპორული თემი, ახალგაზრდული ცენტრის საქმიანობა ემთხვევა დიასპორის ტრანსფორმაციას. ერთი ერის და ორი სახელმწიფოს იდენტობის ფარგლებში, თურქეთმა და აზერბაიჯანმა გაავრცელეს ასეთი ნაციონალისტური მიდგომა სპორტულ შეჯიბრებებზე და დიასპორულ აქტივობებზე. როგორც YTB-ს პრეზიდენტმა განაცხადა, ისინი მიზნად ისახავდნენ ოცი (20) მილიონი დიასპორული თემის ერთი ქოლგის ქვეშ გაერთიანებას, რაც დიასპორის გაერთიანებისა და გაძლიერების მნიშვნელოვანი ინიციატივაა. თურქეთი და აზერბაიჯანი

ახორციელებენ თემების საზღვრების დეკონსტრუქციას და საერთო იდენტობის პროცესის ტრანსფორმაციას. ეს არ ეხება სამშობლოზე ორიენტირებულ ეთნიკურ ერთობას. ის სცილდება დიასპორების დინამიკასა და მოიცავს დიასპორული თემების ერთმანეთთან დაკავშირებას.

4.7. მუსლიმური ადმინისტრაციები და თურქეთის როლი საქართველოში

ქართველ მუსლიმებისთვის ფუნქციონირებს ადმინისტრაციული სტრუქტურა სახელწოდებით "სრულიად საქართველოს მუსლიმთა სამმართველო" (AMAG), რომელიც ექვემდებარება საქართველოს რელიგიურ საკითხთა სააგენტოს. ეს სტრუქტურა ირიბად პრემიერის აპარატის დაქვემდებარებაშია. AMAG მჭიდროდ თანამშრომლობს თურქეთთან, ირანთან და საუდის არაბეთთან. გარდა დიპლომატიური ურთიერთობისა, ეს სამი ქვეყანა საქართველოშიც ახორციელებს რელიგიურ დიპლომატიას ეთნიკურ და რელიგიურ თემებთან მიმართებაში, რომლებთანაც ახლო ნათესაობა აქვთ. ქართველი მუსლიმები განსხვავდებიან ისლამის პრაქტიკის მიხედვით და მიეკუთვნებიან ისლამის სხვადასხვა სკოლებს. საქართველოში მუსლიმებს შორის ნაკლები ერთობაა. ბარამიძის კვლევა (2010) ამტიკიცებს, რომ „ქართველ მუსლიმებს აქვთ ერთგვაროვანი ეთნოკულტურული და ქცევითი ტრადიციები“. (Baramidze/ბარამიძე, 2010).

კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ ქართველი მუსლიმები გარდაიქმნებიან ჰეტეროგენულ, ეთნოკულტურულ ტრადიციებში და ეს განპირობებულია თურქეთის, ირანისა და საუდის არაბეთის მიერ საქართველოში ისლამის ინტერპრეტაციით. პრასადის თქმით, ქართველი მუსლიმი უმცირესობები კმაყოფილნი არიან მუსლიმთა ადმინისტრაციების დაარსებითა და ფუნქციონირებით. (Prasad/პრასადი, 2012. გარდა რელიგიური საქმიანობისა, საქართველოს მუსლიმთა ადმინისტრაცია აქტიურად მონაწილეობს საზოგადოებრივ საკითხებში, სამთავრობო ორგანიზაციებთან და სხვა რელიგიურ კონფესიებთან ეფექტური თანამშრომლობისა და ინფორმაციის გაცვლის ხელშეწყობისთვის. სახეზეა წარმომადგენლობის მრავალფეროვანი სპექტრი. ადმინისტრაციული ორგანო ასევე ახორციელებს რეგულარულ სტრატეგიებს ცნობილ ისლამურ საზოგადოებრივ ინსტიტუტებთან დასაკავშირებლად. ორგანიზაცია აქტიურად ეწევა საგამომცემლო და საქველმოქმედო საქმიანობას საერთაშორისო დონეზე.

კავკასიის ხალხთა უმაღლესი რელიგიური საბჭო (კავკასიის მუსლიმთა ოფისის ერთ-ერთი ორგანო) დაარსდა 1992 წელს. მას ევალებოდა იმამების დამტკიცება და დანიშვნა,

საქართველოში მუსლიმებთან დაკავშირებული ყველა საკითხის განხილვა, მეჩეთების მდგომარეობის შეფასება და ქვეყანაში რელიგიური პოლიტიკის შემუშავება და სხვა. საბჭო ასევე პასუხისმგებელი იყო მექაში მოლოცვისთვის წამსვლელი ქართველი მუსლიმების კვოტების განსაზღვრაზე (ასეთ აქტივობებს უნდა ჰქონოდათ ნებართვა ალაშუკურ ფაშაზადესგან). 2011 წელს ახალი საჯარო სამართლის იურიდიული პირის დაარსების შემდეგ, საქართველოს მუსლიმთა ოფისმა ფაქტობრივად დაკარგა იურისდიქცია და გავლენა საქართველოში მცხოვრებ მუსლიმებზე და რელიგიური პოლიტიკის შემუშავებაზე.

საქართველოს მუსლიმთა ოფისი, ინკლუზიურობის პრინციპის შესაბამისად ავრცელებს თავის უფლებამოსილებას ქვეყნის ტერიტორიაზე არსებულ ყველა მოქმედ მეჩეთზე, ასევე მუსლიმ რელიგიურ ლიდერებზე, იმამებზე და სხვა ისლამურ რელიგიურ ინსტიტუტებზე. ეს მოიცავს საქართველოს მუსლიმ მოქალაქეებს, რომლებიც ცხოვრობენ საზღვარგარეთ და არ არიან სხვა ადგილობრივი ისლამური ორგანიზაციების იურისდიქციაში, ასევე მათ, ვინც ცხოვრობს საზღვარგარეთ და სურს დარჩეს საქართველოს მუსლიმთა ოფისის იურისდიქციაში. ოფისის მიზნები მოიცავს ისლამური სკოლების, საბავშვო ბაღების, მუსლიმური რელიგიური სტრუქტურების შექმნას და შენარჩუნებას. ჰალალის სერთიფიკატები გაიცემა რესტორნებსა და სასაკლაოებზე, რათა მოემსახურონ და მხარი დაუჭირონ მუსულმანურ საზოგადოებას. თუმცა, ოფისი რამდენიმე გამოწვევის წინაშე დგას, განსაკუთრებით პანკისის რეგიონსა და სალაფისტ-ვაჰაბისტურ ისლამურ თემთან მიმართებაში. Tsurtsumia/ცურწუმია, T. (2015).

აჭარის რეგიონისგან განსხვავებით, ქართველი მუსლიმები ცხოვრობენ ისეთ ადგილებში, როგორიცაა მესხეთი და წალკა. გარდა ამისა, აჭარელი მაჰმადიანი ქართველები დასახლდნენ საქართველოს გურიის რეგიონის სხვადასხვა სოფელში. 1944 წელს გადასახლებულმა რამდენიმე მესხმა ოჯახმა შეძლო საქართველოში დაბრუნება, ხოლო ვინც დაბრუნდა, დაასახლეს ქვეყნის მასშტაბით და არა მათ თავდაპირველ სოფლებში. ცარისტული რუსეთის მიერ გატარებული პოლიტიკის გამო, არამუსლიმი მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი ცხოვრობდა ბათუმში, ხოლო მუსლიმი მოსახლეობა ცხოვრობდა სოფლად. სამუფთე ორ ნაწილად გაიყო 2014 წლის 9 იანვარს, საქართველოს მუსლიმთა უწყების გადაწყვეტილებით. 2014 წლამდე ქართველ და აზერბაიჯანელ სუნიტებს ერთი რელიგიური მოღვაწე ემსახურებოდა. აღმოსავლეთ და დასავლეთ

საქართველოს შეიხებსა და მუფთებს ირჩევს ოფისის რელიგიური საბჭო (შურა), რომელიც ატარებს კენჭისყრის პროცესს. ქართველი ეროვნების პირებს აქვთ მიღებული სასულიერო სწავლების უმაღლესი დონე და აქვთ რელიგიური ადმინისტრაციის მნიშვნელოვანი გამოცდილება. Social Justice Center/სოციალური სამართლიანობის ცენტრი, n.d.

ცხრილი 1. მუსლიმთა ადმინისტრაციული სტრუქტურა საქართველოში

ცრხილზე ნაჩვენებია, რომ დასავლეთის სამუფთეს არსებობის პერიოდში ბათუმის ხუთივე რაიონში იყო მუფტის მოადგილე. იგივე ეხება სრულიად საქართველოს შეიხებს. მთავარ მუფთებს ჰყავთ მოადგილეები, ხოლო AMAG-ის რელიგიური ხელმძღვანელობა აკვირდება ოპერაციებს მუსლიმთა რაიონებში. ეს ეფუძნება ისლამის გეოგრაფიულ და კონფესიურ სკოლებს; როგორც გრაფაზე ჩანს, დასავლეთ საქართველოსა და აღმოსავლეთ საქართველოს სამუფთე პასუხისმგებელია და მოქმედებს სუნიტი მუსლიმების სახელით. მეორე მხრივ, სრულიად საქართველოს შეიხები წარმოადგენენ საქართველოს ყველა შიიტურ თემს. მუფთებს ირჩევენ რელიგიური საბჭოები. მუფთის არჩევის კრიტერიუმები: ისინი უნდა იყვნენ საქართველოს მოქალაქეები, ჰქონდეთ სასულიერო განათლება და გამოცდილება რელიგიური ადმინისტრაციისა და მართვის სფეროში, ასევე უნდა იყვნენ ოცდაათიდან (30) - სამოცდაათ (70) წლამდე. მუფთებს კენჭს უყრიან ხუთ (5) წელიწადში ერთხელ.

წინა არჩევნებზე უთანხმოება იყო მუფთის არჩევასთან დაკავშირებით და ეს შეიძლება განმეორდეს მომავალი კენჭისყრის შემთხვევაშიც. AMAG არის ერთადერთი ბიუროკრატიული ერთეული საქართველოში, რომელიც დაკავშირებულია ყველა მუსლიმანთან საჯარო სამართლის იურიდიული პირის წესდებით. წესდების თანახმად, AMAG-ს ჰყავს დამფუძნებელი საბჭო და აღმასრულებელი დირექტორი, რომელსაც აქვს უმაღლესი უფლებამოსილება და ახორციელებს ყველა ადმინისტრაციულ სამუშაოს. მისი პარალელური ერთეულია რელიგიური საბჭო, რომელიც პასუხისმგებელია ადმინისტრაციის რელიგიურ საქმიანობაზე. უმაღლესი ორგანო არის დამფუძნებელი კრება, რომელიც ფლობს ცვლილებების ძალაუფლებას. AMAG მუშაობს მუსლიმური თემების იდენტურობის შესანარჩუნებლად და ახალგაზრდა თაობების ინტეგრირებაზე მთელი წლის განმავლობაში. ასევე, AMAG 2018 წლიდან აქვეყნებს ყოველწლიურ ანგარიშებს ადმინისტრაციის საქმიანობის შესახებ. ანგარიშებში ჩართული აქტივობებია მეჩეთები, პუბლიკაციები, საქველმოქმედო ორგანიზაციები, ღონისძიებები,

დღესასწაულები და მედია. მაგალითად, 2021 წლის წლიურ ანგარიშებში ადმინისტრაცია სოკარს შეუთანხმდა მეჩეთებისთვის გაზის უფასო მიწოდებაზე. გარდა ამისა, სასაფლაოზე ლოცვის ჩატარება, რელიგიური დღესასწაულების დროს პატიმრების გახსენება, მეჩეთებისა და მუსლიმური ოჯახების მონახულება AMAG-ის საქმიანობას შორისაა. (Administration of All Muslims of Georgia/საქართველოს ყველა მუსლიმის ადმინისტრაცია,)

დასავლეთ საქართველოს მუფთი გადამწყვეტ როლს თამაშობს მუსლიმებში სოლიდარობის გრძნობის გაძლიერებაში. მუფთი მასპინძლობს ონლაინ სატელევიზიო გადაცემას 'SI-TV', რომელიც რეგულარულად აქვეყნებს ყურანის სურებს ქართული სუბტიტრებით. SI-TV ასევე ავრცელებს რელიგიურ კალენდარს, რომელიც აწვდის ინფორმაციას ისლამის ისტორიის მთავარ მოვლენებზე და ყოველდღიური ლოცვის განრიგს. კალენდარი, რომელსაც აქვს დიანეთის ლოგო SI-TV ლოგოსთან ერთად, მიუთითებს დიანეთის მტკიცე და ურყევ მხარდაჭერაზე. ეს კავშირი კიდევ უფრო მყარდება დიანეთის მიერ დანიშნული რელიგიური ატაშეს მეშვეობით, რომელიც ინარჩუნებს პირდაპირ კავშირს მუსულმანურ თემებთან. ამ ინიციატივას მხარს უჭერს ბათუმში თურქეთის საკონსულოც, რომელიც დიანეთთან ერთად მუშაობს აჭარაში ისლამური ლიტერატურის გავრცელების მიზნით, თურქი იმამები ჩამოჰყავთ ისლამის შესახებ საქადაგებლად და აჭარის მეჩეთებში პარასკევის ლოცვებზე დასასწრებად. 2022 წლის მაისში და ივლისში მარნეულში, ქოსალას მედრესეს აზერული წარმოშობის იმამმა ინტერვიუს დროს განაცხადა:

> "ქადაგებების საკითხები ცენტრალიზებულია, ისევე როგორც თურქეთში. იმამი ირჩევს თემას და ქადაგებას აქტუალური მოვლენების მიხედვით. თუ რაიმე მოვლენა ან რელიგიური დღესასწაულია, ქადაგებაც იმაზე იქნება, ასევე, თუ როგორ უყურებს თურქეთი მონათესავე და რელიგიურ თემებს სამხრეთ კავკასიის რეგიონში გავლენის მოხდენის და მისი საგარეო პოლიტიკის დივერსიფიკაციის შესაძლებლობის კუთხით ისლამისა და სხვა რბილი ძალის გამოყენების კონტექსტში." (ქოსალას მედრესეს იმამთან, 2022)

გარდა ამისა, შედეგებმა აჩვენა, რომ თურქეთი AKP-ს პერიოდში ახდენდა გავლენას რეგიონის მუსლიმებზე, ძირითადად საქართველოს სუნიტ თემზე, თავისი ინსტიტუტების მეშვეობით, როგორც რბილი ძალის ინსტრუმენტი (ინტერვიუ: გ. ნოდია/ინტერვიუ: გ. ნოდია, ილიას უნივერსიტეტი/ილიას

უნივერსიტეტი, 2019)ინტერვიუს ამგვარმა დასკვნებმა დაადასტურა, რომ თურქეთის რელიგიური ატაშე თბილისში მუშაობს AMAG-ის კონსულტანტად და მრჩევლად და რეგულარულად ესწრება AMAG-ის ფარგლებში გამართულ შეხვედრებს. შეიძლება ითქვას, რომ თურქეთი იყენებს რელიგიურ დიპლომატიას, როგორც საჯარო დიპლომატიის ასპექტს და იგი მნიშვნელოვანია საქართველოში ისლამის მიმდინარეობებს შორის დიალოგის თვალსაზრისით.

2014 წელს რელიგიური პოლიტიკის ჩამოსაყალიბებლად შეიქმნა რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტო. Government of Georgia/საქართველოს მთავრობა. (2014, February 19). Statute of the LEPL სააგენტოს მისიაა ქვეყნის რელიგიური პოლიტიკის განსაზღვრა, რელიგიათაშორისი ფორუმების შექმნა და რელიგიური საკითხების რეგულირება. იგი მხარს უჭერს მჭიდრო სამუშაო ურთიერთობებს ყველა ძირითადი რელიგიის ლიდერებთან და უზრუნველყოფს პროფესიონალი თეოლოგების კონტაქტებს. სააგენტო ასევე მართავს რელიგიათაშორის საბჭოს, სათათბირო ორგანოს, რომელიც არასავალდებულო რეკომენდაციებს გასცემს თითოეულ შემთხვევაში. სააგენტოს ძირითადი აქცენტი კეთდება თანამშრომლების ცოდნისა და კომპეტენციის გაძლიერებაზე. იგეგმება ტრენინგების სერია, სპეციალურად იმ პროფესიონალებისთვის, რომლებიც ზედამხედველობენ რელიგიური შეუწყნარებლობის შემთხვევების ამოცნობას, გამოვლენას და შეფასებას,სამართალდამცავი ორგანოების ცნობიერების ამაღლება (მაგალითად, შინაგან საქმეთა და თავდაცვის სამინისტროებში). სააგენტოს დაარსება და მისი მუდმივი ძალისხმევა ადასტურებს მთავრობის ერთგულებას რელიგიური პრობლემების რეგულირებისა და ხელისუფლების მხრიდან რელიგიური უმცირესობების მიმართ ტოლერანტული მიდგომების გაუმჯობესებაში.

4.8. ჰუდაი ვაქფი (Hudayi Vakfi), როგორც ტრანსნაციონალური კონგრეგაცია საქართველოში

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ჰუდაი - 'ჰუდაიის ფონდი, - არის რელიგიური ფონდი, რომელიც აქტიურად ახორციელებს რელიგიურ და ჰუმანიტარულ ღონისძიებებს თურქეთში და მის ფარგლებს გარეთ. იმამების აზრით, საქართველოს მთავრობა ჰუდაის ფონდს ოფიციალურ ტრანსნაციონალურ ორგანიზაციად მიიჩნევს. ერთ-ერთი აქტიური ფონდია აზიზ მაჰმუდ ჰუდაი ვაქფი (ჰუდაიის ფონდი,); ეს ფონდი საქართველოში

აფინანსებს მედრესას სახელწოდებით საქართველოს ახალგაზრდობის მხარდაჭერისა და განათლების საზოგადოება ("Gürcistan Gençliğine Yardım ve Maariflendirme Derneği" – GYMD / „საქართველოს ახალგაზრდობის დახმარებისა და განმანათლებლობის საზოგადოება“ – GYMD, n.d.) (ჰუდაიის ფონდი, 2017) მათ მოაწყეს ტრენინგი აზერბაიჯანული სუნიტური სოფლების მეჩეთებისთვის და სხვა ღონისძიებებისთვის. ფონდი ფინანსურად უჭერს მხარს GYMD-ის საქმიანობას;რელიგიურ საკითხთა საბჭოს თავმჯდომარე, აბდულა ერენი საქართველოს ეწვია, იგი შეხვდა მუსა ჰაჩიევს, მუსა ჰაჩიევი კი მას ანკარაში ესტუმრა. (YTB, 2022), 2021 წელს თურქეთის ელჩმა ფატმა იაზგანმა ჰუდაის ფონდი საქართველოს რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტოს წარუდგინა. შეხვედრას თურქეთის რელიგიური ატაშე აჰმედ ერდემი და GYMD-ის ხელმძღვანელი მუსა ჰაჩიევი ესწრებოდნენ. საქართველოს რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტო (შემდგომში სააგენტო) ჰუდაიის ფონდი, -ს ასე განმარტავს: „ ჰუდაიის ფონდი, არის არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომელიც ახორციელებს ჰუმანიტარულ დახმარებას და ამაღლებს საზოგადოების ცნობიერებას რელიგიისა და კულტურის შესახებ. თურქეთის ელჩი საქართველოში დადებითად აფასებს ამ ორგანიზაციას, რომელსაც აქვს სხვადასხვა ქვეყანაში მუშაობის დიდი და კარგი გამოცდილება და ატარებს ბევრ საინტერესო (Agency of Religious Issues/რელიგიის სააგენტო, 2021)

საქართველოს მთავრობა ცნობს ჰუდაიის ფონდი, -ს, როგორც არაკომერციულ ორგანიზაციას საქართველოში, რომელიც თურქეთის საელჩოს მიერაა რეკომენდებული. საელჩო მუშაობს საქართველოს მუსულმანურ თემებთან. შეხვედრაზე ისაუბრეს სამომავლო თანამშრომლობაზე, სადაც აბდურაჰმან თოფბასმა თავმჯდომარე ზაზა ვაშაყმაძე მიიწვია სტამბულში, ფონდის სათავო ოფისში. რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტოს ოფიციალური ვებგვერდი (religion.gov.ge)აბდურაჰმან თოფბასი არის ერენკოი ჯემაათის შეიხის, ოსმან თოფბასის ვაჟი - მთავარი ფიგურა, ვინც წარმოადგენს ერენკოი ჯემაათებს, წამყვანი რელიგიური ფიგურა, რომელსაც დიდ პატივს სცემენ AKP-ს პოლიტიკურ და ბიუროკრატიულ წრეებში. 2015 წელს რეჯეფ თაიფ ერდოღანი ეწვია მათ ფონდს ჩამლიჯაში და პარასკევის ლოცვა იქ აღავლინა. ინტერვიუს President of Türkiye, Directorate of Communications/თურქეთის პრეზიდენტის კომუნიკაციების დირექტორატი. (2021). რომ ისინი თეოლოგიას სწავლობდნენ ჩამლიჯას მედრესეში. ჰუდაის ფონდი ერდოღანს ნდობას უცხადებს ყველა არჩევნებში, რომელიც

AKP-ს გამარჯვებას უზრუნველყოფს. ჰუდაიის ფონდი, -სა და AKP-ს მთავრობას ხანგრძლივი და ღრმა ურთიერთობა აკავშირებთ. ამიტომ, თურქეთის საელჩო თბილისში მხარს უჭერს ჰუდაიის ფონდი, ს საქმიანობას.საქართველოს იმამები პატივს სცემენ ფონდს, ბევრმა იმამმა აღნიშნა, რომ ჰუდაის ფონდი ჰუდაიის ფონდი, მათ ფინანსურად უჭერს მხარს, რადგან AMAG-ის ხელფასი დაბალია. შედეგად, ქვეყანა უახლოვდება თავის დიასპორას ან ნათესავ თემებს ფონდების, ორგანიზაციების, კონგრეგაციების და კონკრეტული პირების მეშვეობით, რომლებსაც ხშირად მოიხსენიებენ როგორც საერო ლიდერებს. ხუთი იმამი, რომლებიც intervიუერში მონაწილეობდნენ, დაკავშირებული იყვნენ ჰუდაიის ფონდთან — ნაწილი მათგანის რელიგიური განათლება მიღებული ჰქონდა ფონდის ინსტიტუტებში, ხოლო სხვები ფინანსურად მხარდაჭერილნი იყვნენ ფონდის მიერ საქართველოში მსახურებისას. ყველა მათგანი სუნიტურ ისლამს ეკუთვნის.

ანალოგიურად, ლაგოდეხის მეჩეთის იმამმა განაცხადა:

> „ჰუდაის ფონდს აქვს ლეგიტიმაცია მთავრობაში, განახორციელოს პროექტები საქართველოში მუსლიმურ თემებთან“ (ინტერვიუ, ქოსალას მეჩეთის იმამი 2023).

ლურჯი მეჩეთის ადმინისტრაციამ ასევე დაადასტურა, რომ საქართველოს რელიგიის საკითხთა სააგენტოს მიერ ჰუდაი ვაქფი თურქეთიდან ერთადერთ ლეგიტიმურ ორგანიზაციად და სამოქალაქო საზოგადოებად მიიჩნევა. ხსენებული ფონდის საქმიანობა შემოიფარგლება ჰუმანიტარული და საქველმოქმედო ღონისძიებებით; სოფელში იმამმა დაადასტურა, რომ AMAG-ის ხელფასი 100 აშშ დოლარია, მაგრამ დანარჩენს ჰუდაის ფონდი აძლევს. (ინტერვიუ: ქოსალას იმამი, პირადი კომუნიკაცია, 2023 წელი.)

4.8.1. იუნუს ემრეს ინსტიტუტი, როგორც საქართველოში არსებული დიასპორების იდენტობის ტრანსფორმაციის ინსტრუმენტი

იუნუს ემრეს ინსტიტუტი დაარსდა თურქული კულტურისა და ენის პოპულარიზაციის მიზნით, როგორც "კულტურული დიპლომატიის" შემადგენელი. ინსტიტუტი გაიხსნა 2012 წლის მაისში. Mamedov, R. T. (2023) იუნუს ემრეს ინსტიტუტი, პრემიერ-მინისტრის სახალხო დიპლომატიის ოფისი და თურქებისა და საზღვარგარეთ მცხოვრები სხვა თემების გენერალური დირექტორატი ასეთ ახალ დაწესებულებებს შორისაა. მისი საქმიანობა საქართველოში მოიცავს თურქულის სწავლებას, თურქული

კულტურის პოპულარიზაციას, კულტურული ღონისძიებების ორგანიზებას, თურქოლოგებთან მუშაობას, ლიტერატურას და შესაბამისი ფილმების ჩვენებას. მისი მისიაა ადამიანებთან კავშირის დამყარება და მეგობრული ურთიერთობა მთელს მსოფლიოში. თურქეთის ელჩი გიუმრუქჩუ ინსტიტუტს განმარტავს, როგორც „თურქული კულტურისა და თურქული ენის პროპაგანდას“. მისი თქმით, თურქული ენა მეორე ყველაზე მნიშვნელოვანი ენაა, რომლის სწავლაც ქართველებს სურთ ინგლისურის შემდეგ TRT Avaz/TRT ავაზი. (2016).

გარდა ამისა, თურქეთი ცდილობს ინსტიტუტების მოარგოს ინსტიტუტები თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ახალ პარადიგმებს, რომელიც უფრო იდეოლოგიასა და რელიგიაზეა ორიენტირებული. თურქეთის თანამშრომლობისა და კოორდინაციის სააგენტო, თურქული რადიოსა და ტელევიზიის კორპორაცია 'TİKA/თიქა, TRT avaz, Eurasia/TRT ავაზი ევრაზია და Turkish Airlines/თურქიშ ეარლაინსი" ამ კონტექსტში მოიაზრება. გარდა ამისა, თურქეთმა დაიწყო არასამთავრობო ორგანიზაციების მხარდაჭერა სხვადასხვა რეგიონში, როგორც რბილი ძალის მექანიზმი. ამ მხრივ, იუნუს ემრე არის ერთ-ერთი ახლადშექმნილი ინსტიტუტი AKP-ს ეგიდის ქვეშ, რომელიც არ არის ისეთივე ძველი, როგორც 'TIKA' და ის მიზნად ისახავს თურქული კულტურის, ენისა და ხელოვნების პოპულარიზაციას, სხვა ქვეყნებთან მეგობრული ურთიერთობების განვითარებასთან ერთად. იუნუს ემრეს ინსტიტუტი თანამშრომლობს ივანე ჯავახიშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან რამდენიმე საგანმანათლებლო და კულტურული ღონისძიების ფარგლებში. ინსტიტუტის ერთ-ერთი მთავარი დღის წესრიგია ქართველებისთვის თურქული ენის სწავლება. თურქეთის საელჩოს ყოფილმა თანამშრომელმა აღნიშნა:

> „თურქული ენის შესწავლის მსურველთა რიცხვი დღითიდღე მცირდება, რადგან თურქეთში ეკონომიკა უარესდება და მას არ გააჩნია საკმარისი სახსრები მასწავლებლებისთვის, მენეჯმენტისთვის ან საქმიანობისთვის“ (ინტერვიუ ინსტიტუტის ყოფილ კოორდინატორთან, YEE, თბილისი, 2022 წ.).

იუნუს ემრეს ინსტიტუტი მჭიდროდ თანამშრომლობს ქართველ თურქოლოგებთან, რის ფარგლებშიც 2015 წლის 28-29 ნოემბერს ჩატარდა კავკასიელი თურქოლოგების საერთაშორისო სემინარი. ამ სემინარში მოწვეულნი იყვნენ წამყვანი თურქოლოგები აზერბაიჯანიდან, საქართველოდან და თურქეთიდან სტამბულში გამართულ ღონისძიებაში მონაწილეობის მისაღებად. ინსტიტუტი აფინანსებს "ლიტერატურულ

თარგმანს". მაგალითად, ითარგმნა აჰმედ მითჰათ ეფენდის „ქართველი გოგონა ანუ შურისძიება“, რომელშიც ასახულია XIX საუკუნის საქართველო. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის თურქოლოგიის კათედრის ასოცირებულმა პროფესორმა თამარ ალფენიძემ ინსტიტუტის დაფინანსებით ქართულად თარგმნა ერთ-ერთი სამეცნიერო სტატია.

ინსტიტუტმა ხელი მოაწერა „თურქოლოგიის პროექტების თანამშრომლობის პროტოკოლს" საქართველოს რამდენიმე უნივერსიტეტთან. მიუხედავად იმისა, რომ მსგავსი პროექტები ირიბად გავლენას ახდენს მონათესავე და რელიგიურ ჯგუფებზე, ამგვარი აქტივობები გამოიყენება თურქეთისადმი მეგობრულად განწყობილ ჯგუფებთან დასაკავშირებლად. „100 თურქული ბიბლიოთეკის“ პროგრამის ფარგლებში, ინსტიტუტმა და თურქეთის საელჩომ 2017 წელს გახსნეს კუთხე საქართველოს ეროვნულ ბიბლიოთეკაში 6000 წიგნის ოდენობით YEE, *Bulletin No. 35*/ბიულეტენი №35]

4.9. თურქეთის ტრანსნაციონალური საგანმანათლებლო ქსელი: მაარიფის სკოლები საქართველოში

თურქული მაარიფის ფონდი (TMV) არის გლობალური ძალა საერთაშორისო განათლებაში, რომელიც მოქმედებს როგორც თურქეთის ექსპანსიური საჯარო დიპლომატიის ნაწილი რბილი ძალის ინსტრუმენტებით. მისი გავლენა სცილდება ეროვნულ საზღვრებს, რასაც ტერმინი „ტრანსნაციონალურ განათლება“ უფრო შეეფერება. ეს მიდგომა საშუალებას აძლევს თურქეთს გაატაროს თავისი საგანმანათლებლო პოლიტიკა და მოიზიდოს სტუდენტები მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. თურქული მაარიფის -(Maarif Foundation) დაარსება რეგულირდება კანონით No6721, რომელმაც მიიღო მხარდაჭერა პარლამენტის წევრების უმეტესობისგან თურქეთის დიდი ეროვნული ასამბლეის 109-ე სესიაზე, 2016 წლის 17 ივნისს. პრეზიდენტის თანხმობის მიღების შემდეგ დოკუმენტი No29756 ოფიციალურად გამოქვეყნდა ოფიციალურ გაზეთში და ძალაში შევიდა 2016 წლის 2 ივნისს.

მაარიფის ფონდმა წარმატებით შექმნა თავისი წესდება და ჩამოაყალიბა საჭირო ოპერატიული ორგანოები 2016 წლის 9 სექტემბერს, დაახლოებით ორთვიანი ძალისხმევის შემდეგ. მან დაიწყო მუშაობა განათლების სექტორში, როგორც ერთადერთმა სუბიექტმა,

რომელიც უფლებამოსილია თურქეთის რესპუბლიკის სახელით დააარსოს საგანმანათლებლო დაწესებულებები. თურქეთი ხედავს მას, როგორც შესაძლებლობას შექმნას საერთაშორისო ქსელი, რომელიც ემსახურება საგარეო პოლიტიკის მიზნებს და კულტურულ და საგანმანათლებლო დიპლომატიას. დაწესებულების მიზანია: "კაცობრიობის საერთო ცოდნასა და ღირებულებებზე დაფუძნებული ფორმალური და არაფორმალური საგანმანათლებლო სერვისების მიწოდება. იგი დაარსდა თურქეთის დიდი ეროვნული ასამბლეის ეგიდის ქვეშ და ამოქმედდა N 6721 კანონის საფუძველზე, 2016 წლის 17 ივნისს". (Resmî Gazete/რესმი გაზეტე, 2016)

ეს არის ერთადერთი საგანმანათლებლო დაწესებულება, რომელსაც აქვს შესაბმისი ბიუჯეტი და ხსნის და ამუშავებს სკოლებს საზღვარგარეთ, თურქეთის განათლების სამინისტროს უფლებამოსილების მიღმა. მისი დებულებები არ ემთხვევა ეროვნული განათლების სამინისტროს დებულებებს. (Maarif Foundation Law No. 6721/მარიფის ფონდის შესახებ კანონი №6721, 2016) ამ გაგებით ის არის როგორც ეროვნული, ისე კერძო კომპანია. მაარიფის ფონდს აქვს უფლება იმუშაოს როგორც კერძო კონტრაქტორმა, პარტნიორმა და ბენეფიციარმა საერთაშორისო საგანმანათლებლო პროექტებში. მისი ერთ-ერთი მიზანია თურქეთის საგანმანათლებლო სისტემის დანერგვა საზღვარგარეთ და ალტერნატიული ბაზრის შექმნა გიულენის მოძრაობასთან დაკავშირებული სკოლების საპირწონედ. (Taspinar/Taşფინარი, 2018) საქართველო არის ერთ-ერთი ქვეყანა, სადაც მოქმედებს თურქეთის ტრანსნაციონალური განათლების სისტემა, რომელიც ხელს უწყობს კულტურათაშორის დიალოგს. მაარიფის ფონდს საქმიანობის ოთხი მიმართულება აქვს - განათლება, საგანმანათლებლო მხარდაჭერა, პუბლიკაციები, სტიპენდიები და სტუდენტური საცხოვრებელი - თითოეული ხელს უწყობს მის მისიას. ფონდი ხსნის და მართავს სკოლამდელ, დაწყებით, საშუალო და უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებსსკოლებსა და უნივერსიტეტებს, საერთო საცხოვრებლებს და სხვა საგანმანათლებლო ინფრასტრუქტურას მთელ მსოფლიოში. აყალიბებს დაწესებულებებს, როგორიცაა არაფორმალური განათლების კურსები, სასწავლო და კულტურული ცენტრები (TMF, 2023).

2016 წლის ივლისის სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობის შემდეგ ფუნქციონირების ოფიციალურად დაწყების შემდეგ, მაარიფის მთავარი მიზანი იყო გიულენის მოძრაობის მიერ მართული სკოლების ხელში ჩაგდება (TMF, 2022). თურქეთის

ტრანსნაციონალური საგანმანათლებლო ქსელი არ შემოიფარგლება მხოლოდ მაარიფ საერთაშორისო (Maarif International) სკოლების საქმიანობით საქართველოში. ორგანიზაცია TENT Turkey/ტენტ თურქი. აფართოებს ავის ტრანსნაციონალურ ქსელს, აპირებს ყველა მონათესავე და რელიგიური ჯგუფის საერთო ქოლგის ქვეშ მოქცევას. კონსტრუქტივიზმისა და რბილი ძალის თეორიების თანახმად, არასახელმწიფო აქტორები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ იდენტობის ჩამოყალიბებაში. ამრიგად, თურქეთის ტრანსნაციონალური ქსელები ოფიციალურად არის შექმნილი და ფუნქციონირებს იმ თემების ცვალებადი იდენტობის შესანარჩუნებლად, რომლებსაც გააჩნიათ ისტორიული, რელიგიური, კულტურული და ენობრივი მსგავსება (Nაიე, 2005, p. 4). თუმცა, საქართველოში ერთ-ერთი პედაგოგის თქმით, მშობლები, რომლებმაც შვილები მაარიფის სკოლაში გაგზავნეს, შემდეგს აღნიშნავენ:

> „მაარიფის საგანმანათლებლო დაწესებულებების მიზანი ძალიან გაურკვეველია. გაუგებარია, რას ცდილობენ. მათ ფონიჭალაში სკოლა გახსნეს იმ იმედით, რომ ეთნიკურად აზერბაიჯანელი მოსწავლეები ჩაირიცხებოდნენ, მაგრამ დღითიდღე მოსწავლეები ტოვებენ სკოლას ცუდი საგანმანათლებლო სისტემისა და სწავლის მაღალი საფასურის გამო“. (ინტერვიუ მშობლებთან თბილისში: “ინტერვიუ ერთ-ერთ მშობელთან/ინტერვიუ მშობლებთან თბილისში: “ინტერვიუ ერთ-ერთ მშობელთან, რომელმაც შვილები მაარიფის სკოლაში გაგზავნა”/რომელმაც შვილები მაარიფის სკოლაში გაგზავნა”, 2021).

რადგან საქართველოს კანონმდებლობა უცხო ქვეყნების მიერ საქართველოში სკოლების გახსნას კრძალავს, კერძო დაწესებულებებს აქვთ გახსნის უფლება. (Parliament of Georgia/საქართველოს პარლამენტი, 2005). თურქეთის მთავრობა მაარიფ განათლების (Maarif Education) საზღვარგარეთ სკოლების გასახსნელად სპეციალურ მანდატს აძლევს, თუმცა ისინი საქართველოში თურქული სკოლების სახელითაა ცნობილი.(Anadolu Agency/ანადოლუ ეიჯენსი, 2019). რეკლამირებისა და ხილვადობის გაზრდის მიზნით, ‘MTF Georgia’ სკოლის რეკლამას ავრცელებს სადგურის მოედანზე, თბილისის ერთ-ერთ პოპულარულ უბანში, ვიდეო რეკლამებითა და მატარებელში განთავსებული ბილბორდებით.ამგვარად ორგანიზაცია ცდილობს მიიზიდოს არა მხოლოდ ეთნიკური აზერბაიჯანელი, არამედ ქართველი სტუდენტებიც. 2016 წლიდან ქსელი აარსებს სკოლებს სხვა ადგილებშიც. მაგალითად, პირველი მაარიფის სკოლა აღმაშენებლის ქუჩაზე გაიხსნა,

მაგრამ 2 წლის შემდეგ დაიხურა. შემდეგ ის ფონიჭალაში გაიხსნა, როგორც საერთაშორისო სკოლა. (სურათი 9. საერთაშორისო მაარიფის სკოლების რეკლამა თბილისის მეტროში._

ყოფილმა მასწავლებელმა, ქოსალას იმამმა და საელჩოს ყოფილმა თანამშრომელმა თქვეს, რომ აღნიშნულ სკოლას დახურავდნენ და ლისის ტბის მიმდებარე ტერიტორიაზე საერთაშორისო სკოლას ხელახლა გახსნიდნენ. გასაკვირია, რომ აზერბაიჯანელებით დასახლებულ ერთ-ერთ რაიონში გამოკითხვების დროს, აზერბაიჯანელი მასწავლებელი თურქეთის „მაარიფით“ და განათლებით დიდად კმაყოფილი არ იყო. მან აღნიშნა შემდეგი:

> „ქსელი თურქულ იდენტობასა და ნაციონალიზმს იყენებს აზერბაიჯანული ოჯახების დასარწმუნებლად, რომ შვილები მაარიფში გაგზავნონ. მათ ოჯახების იძულებაც კი არ სჭირდებათ; როდესაც ოფიციალური პირები ოჯახებს ესაუბრებიან, ისინი ყოველთვის ნაციონალიზმს, ოსმალეთის იმპერიას და თურანიზმს ახსენებენ საუბარში. უფრო მეტიც, თურქეთმაც კი დაუჭირა მხარი აზერბაიჯანს მთიანი ყარაბაღის დაბრუნებაში და ხაზი გაუსვა რეჯეფ თაიფ ერდოღანის პერსონალიას. (ინტერვიუ აზერბაიჯანელ ინგლისურის მასწავლებელთან, 2024)

ყველა სკოლა თბილისშია განთავსებული, ერთ დიდ კამპუსში. საგარეო საქმეთა მინისტრმა, მევლუთ ჩავუშოღლუმ და ელჩმა ფატმა იაზგანმა 2021 წელს გახსნეს საქართველოს საერთაშორისო მაარიფის საგანმანათლებლო სკოლა. Turkish Maarif Foundation/თურქეთის მაარიფის ფონდი. (2023) სკოლა ბათუმშიც არის. თუმცა, ვებსაიტზე ბათუმში არსებული სკოლა არ არის მითითებული, რადგან მას ცოტა ხნის წინ აჭარის ადგილობრივ ხელისუფლებასთან ლიცენზირებასთან დაკავშირებით პრობლემა შეექმნა. ცოტა ხნის წინ, საქართველოს მთავრობამ ქვემო ქართლის რეგიონში, მარნეულში, აზერებით დასახლებულ ტერიტორიაზე, გიულენის მოძრაობის ერთ-ერთი სკოლა, დავით აღმაშენებლის სახელობის სკოლა-ლიცეუმი დახურა. მანამდე სკოლას რამდენიმე ადგილობრივი და ცენტრალური ადმინისტრაცია აქებდა აზერბაიჯანელი მოსწავლეებისთვის ქართული ენის სწავლებისთვის. Çavuşoğlu/ჩავუშოღლუ, 2019) სკოლის დირექტორისა და მშობლების თქმით, დახურვა არ შეესაბამებოდა რეგულაციებს, არამედ თურქეთის ტრანსნაციონალური პოლიტიკური ზეწოლის შედეგი იყო, რომელიც 2016 წლის

ივლისის შემდეგ გაძლიერდა. სკოლის დირექტორმა (სახელი ანონიმურია სურვილისამებრ) 2023 წელს განაცხადა რომ:

> „სკოლა ქვემო ქართლის რეგიონში ერთ-ერთი წამყვანი ქართული საგანმანათლებლო დაწესებულებაა, გამორჩეული და ინოვაციური, უახლესი სწავლების მეთოდებით და პროფესიონალი მასწავლებლებით, რომლებიც მკაცრად იცავენ ქართულ სასწავლო გეგმას. ის თურქეთის მოთხოვნით დაიხურა. თურქეთი მზადაა, აზერბაიჯანელ მოსწავლეებს ნაციონალისტური და ისლამური განათლება მისცეს საერო განათლების გარეშე“. (სკოლის დირექტორი, მარნეული, 2023)

შვიდი წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც დემირელის კერძო კოლეჯი და სკოლები დაიხურა, ხოლო მისი მენეჯერი ათი თვით დააპატიმრეს. დემირელის კოლეჯის ბაზაზე დაარსებულ სკოლებზე სერიოზული ზეწოლა განხორციელდა, გაიარა ხარისხისა და ობიექტების მონიტორინგის პროცედურები, მოგვიანებით დაიხურა, ხოლო სასწავლო პროცესი შეჩერდა ავტორიზაციის გაუქმების გამო. ამ დროისთვის დაიხურა შვიდი (7) სკოლა, რომლებსაც გიულენის მოძრაობის მიერ დაარსებული „თურქული სკოლები“ ეწოდათ. Civil.ge. (2018, May 15)

სკოლების სია მოცემულია ქვემოთ, ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით:

- ნიკოლოზ წერეთლის საერთაშორისო სკოლა, ავტორიზაციის გაუქმება 2016 წელს;
- შაჰინის სკოლა-ლიცეუმი, ავტორიზაციის გაუქმება 2017 წელს;
- დემირელის კერძო კოლეჯის გენერალური დირექტორის დაკავება და დაპატიმრება თურქეთში ექსტრადიციის მიზნით 2017 წელს;
- დემირელის კერძო კოლეჯი, ავტორიზაციის გაუქმება 2017 წელს;
- შოთა რუსთველის სკოლა-ლიცეუმი, ავტორიზაციის გაუქმება 2020 წელს;
- დავით აღმაშენებლის სკოლა-ლიცეუმი, ავტორიზაციის გაუქმება 2023 წელს.

მაარიფის ქსელის მთავარი მიზანია საქართველოში მცხოვრები თურქი ბიზნესმენების და დიპლომატების ბავშვების განათლება, თუმცა, დიპლომატების შვილების უმეტესობა წამყვან კერძო სკოლებში სწავლობს. ქსელს აქვს თურქეთზე ორიენტირებული სასწავლო გეგმა, რომელიც მოიცავს თურქულ, ინგლისურ და რუსულ ენებს, რომლებიც სკოლებში ისწავლება. კურსდამთავრებულებს შეუძლიათ თურქეთის უნივერსიტეტებში სწავლა

უცხოელი სტუდენტების გამოცდის (YOS) ჩაბარების გარეშე. თურქეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტებში ჩარიცხვისა და სწავლისთვის, საერთაშორისო სტუდენტებმა უნდა შეავსონ ტესტი და სხვა მოთხოვნები.

ინტერვიუში ქოსალა მედრესეს იმამმა აღნიშნა:

> „ქოსალას ისლამური მედრესეს პანსიონების ჯგუფი IGMTV-ში (საერთაშორისო და სხვა სკოლები) შედის. მოსწავლეები იქ საერო განათლებას იღებენ, ხოლო ისლამურ განათლებას ქოსალა მედრესეში, რომელსაც თურქეთის სახელმწიფო არატრანსნაციონალური ორგანიზაციები ფინანსურად უჭერენ მხარს. ქოსალა მედრესეს აქვს სპეციალური კლასი სახელწოდებით „მაარიფის კლასი“ ანუ „ინგლისური მაარიფის კლასი“.(ინტერვიუში ქოსალა მედრესეს იმამმა 2023)

4.9.1. თურქეთის სტიპენდიები

თურქეთის სტიპენდიებიYTB-ს ერთ-ერთი ინსტიტუციონალიზებული პროექტია, რომელიც უცხოელ სტუდენტებს თურქეთში სწავლის მიზნით სტიპენდიებს აძლევს. „თურქეთის სტიპენდიები“ (Türkiye Bursları/თურქეთის სტიპენდიები). პრემიერ-მინისტრის მიერაა დაფინანსებული. თურქეთი ყველაზე მეტი უცხოელი სტუდენტების მიმღები ათი ქვეყნიდან ყველაზე დიდია. საერთაშორისო სტუდენტები ძირითადად ცენტრალური აზიიდან და სხვა რეგიონებიდან ირჩევენ თურქეთს სწავლის ადგილად. თურქეთის სტიპენდიები (თურქეთის სტიპენდიები). თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთი ძლიერი მიმართულებაა. Türkiye Scholarships. (2024) გარდა ამისა, „დახმარების პროგრამები ასევე შეიძლება გამოყენებულ იქნას ჰუმანიტარული მიზნებისთვის და თუ სწორად იქნება ადმინისტრირებული, მათ შეუძლიათ რბილი ძალის გენერირება“ (ნაი, 2011, გვ. 79). მეორეს მხრივ, არასი და მუჰამედი (2019) ასკვნიან, რომ თურქეთის სტიპენდიები ეფექტურად გამოიყენებოდა AKP-ს დროს თურქეთის რბილი ძალის გასავრცელებლად (Aras/არასი & Mohammed/მოჰამედი, 2019).

ჩვენ გვქონდა შესაძლებლობა, გვესაუბრა ადგილობრივი რელიგიური თემების მნიშვნელოვან ფიგურებთან. ქოსალას მეჩეთის იმამმა, ფონიჭალის მეჩეთის იმამმა და ჯუმას მეჩეთის იმამმა, რომლებიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ თავიანთი მრევლის

ცხოვრებაში, გაგვიზიარეს თავიანთი შეხედულებები თურქეთის სტიპენდიების პროგრამასთან დაკავშირებით.

რესპონდენტ სეიდ მირთაგის თქმით: „თურქეთი სტუდენტების შერჩევისას ეთნიკურ წარმომავლობას ითვალისწინებს; მაგალითად, კანდიდატების უმეტესობა შეირჩევა სუნიტური აზერბაიჯანული თემებიდან.“ (სეიდ მირთაგის ინტერვიუ, 2022)

თურქეთის საერთაშორისო სტუდენტური სტიპენდიები ის ინიციატივები და პროგრამებია, რომლებიც ახლახან დაიწყო. ჯერ კიდევ 1960-იან წლებში სტიპენდიები ხელმისაწვდომი იყო სხვა ქვეყნებთან ხელმოწერილი ორმხრივი შეთანხმებების ფარგლებში. უფრო გვიან, აწ გარდაცვლილი პრეზიდენტის, თურგუთ ოზალის მხარდაჭერით, თურქეთის საერთაშორისო სტუდენტური სტრატეგია პირველად 1992 წელს ჩამოყალიბდა, როგორც „დიდი სტუდენტური პროექტი“. 2010 წელს YTB-სთვის მიცემული დავალების თანახმად, „თურქეთის სტიპენდიების“ პროგრამა სხვა შესაბამის სააგენტოებთან თანამშრომლობით 2012 წელს დაიწყო, ისევე როგორც თურქეთის მიერ საერთაშორისო სტუდენტებისთვის გაცემული უმაღლესი განათლების სტიპენდიები. YTB დაწესებულების მთავარი მიზანია მსოფლიოს მასშტაბით ნათესავი თემების მომსახურება და მათთან ურთიერთობა, მათი პრობლემების გადაჭრის გზების პოვნა და მხარდაჭერა სხვადასხვა ასპექტში, როგორიცაა ეკონომიკა, განათლება და კულტურა. ბოლო წლებში YTB-მ ასევე გააძლიერა ამ თემების რელიგიური აქტივობებით მომსახურება. დაწესებულებები თანამშრომლობენ სხვა დაწესებულებებთან, რათა კოორდინაცია გაუწიონ ჩართულობას საზოგადოებრივი დიპლომატიის რბილი ძალის ფარგლებში.YTB ძირითადად ორი განხრით ახორციელებს აქტივობას: სტიპენდიები და კურსდამთავრებულები; პირველი საინტერესოა ნათესავებისა და რელიგიური თემების სტუდენტების მოსაზიდად. Zoom პლატფორმის საშუალებით პროფესიონალებთან რამდენიმე ინტერვიუ ჩატარდა და აღმოჩნდა, რომ თურქეთმა ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში უდიდესი პოტენციალი გამოავლინა საქართველოსთან ურთიერთობების განვითარების კუთხით. თურქეთი საქართველოდან ჩამოსულ სტუდენტებს უმაღლესი განათლების მისაღებად სთავაზობს სთავაზობს. მთავრობა ასევე გეგმავს თანხის გაზრდას მომდევნო წლებში, რათა თურქეთის სტიპენდიები საქართველოში გაცილებით მეტად წაახალისოს. თურქეთი ასევე თანამშრომლობს საქართველოს სახელმწიფოსთან, რათა საქართველოდან ჩამოსულ მეტ სტუდენტს მისცეს სტიპენდიები.

თურქეთის სახელმწიფო სტიპენდიის პროგრამა Türkiye Bursları, რომელსაც YTB ახორციელებს, მიზანმიმართულად გამოიყენება რბილი ძალის და საზოგადოებრივი დიპლომატიის იარაღად უცხოელი სტუდენტების მოზიდვისა და თურქეთის გლობალური იმიჯის, მათ შორის საქართველოს შიგნით მისი პოზიტიური აღქმის გასაუმჯობესებლად.

4.9.2. თურქეთ-საქართველოს კურსდამთავრებულთა ასოციაცია

YTB აკავშირებს თურქეთის ქართველ კურსდამთავრებულებს საქართველო-თურქეთის კურსდამთავრებულთა კავშირთან. თურქეთის კურსდამთავრებულ სტუდენტებს საქართველოში ორი ოფისი აქვთ: თბილისსა და ბათუმში, 'Turkiye Mezunlar Birligi Tiflis'-ის ფარგლებში (შემდგომში TMBT). „შეხვედრა კურსდამთავრებულებთან" ერთ-ერთი პროგრამაა, რომელიც საქართველო-თურქეთის კურსდამთავრებულთა ასოციაციამ YTB-სთან თანამშრომლობით მოაწყო. კურსდამთავრებულებმა ორგანიზება გაუწიეს პროგრამას აჭარაში და ღონისძიებას 25-ზე მეტი კურსდამთავრებული დაესწრო, რომლებმაც თურქეთის უნივერსიტეტების სხვადასხვა პროგრამა დაამთავრეს. 'TMBT'-ს აქვს 'Facebook' გვერდი სახელწოდებით 'Alumni', რომელიც ავრცელებს ინფორმაციას თურქეთში სწავლისა და სტიპენდიის შესაძლებლობების შესახებ. ასევე, Türkiye Mezunları Birliği Tiflis/თურქეთის კურსდამთავრებულთა გაერთიანება თბილისში) რქეთის კურსდამთავრებულებს აქვთ 'YouTube არხი', სადაც 2017 წელს გამოკითხეს ქართველი კურსდამთავრებულები. საქართველო-თურქეთის კურსდამთავრებულთა პროგრამის ფარგლებში გამოსვლისას, 'YTB'-ის პრეზიდენტმა აბდულა ერენმა განაცხადა, რომ საქართველოდან უფრო მეტმა სტუდენტმა უნდა მიიღოს განათლება თურქეთში და დასძინა:

> „ჩვენ განვიხილავთ თურქეთის კურსდამთავრებულებს არა მხოლოდ როგორც კურსდამთავრებულებს, რომლებიც გააგრძელებენ კავშირების დამყარებას, არამედ როგორც მათ, ვისაც შეუძლია თურქეთის თვალით შეხედოს და წვლილი შეიტანოს თურქეთსა და საქართველოს შორის ურთიერთობებში. ჩვენი მიზანია, გავზარდოთ სტიპენდიები მთელ საქართველოში, რათა ხელი შევუწყოთ ჩვენს ურთიერთობებს საქართველოსთან." (YTB, 2022).

'TMBT' კონსულტაციას უწევს კანდიდატებს, რომლებსაც სურთ თურქეთში სტიპენდიის მოპოვება და ინარჩუნებს კონტაქტს თბილისსა და ბათუმში მოღვაწე კურსდამთავრებულებთან. YBT და თურქეთის სხვა დაწესებულებები ხელახლა ამყარებენ კავშირს სტუდენტებთან, რომლებმაც სხვადასხვა პროგრამაზე თურქეთში ისწავლეს. 'TMBT'-ს ერთ-ერთი მთავარი საქმიანობაა სტუდენტების მოზიდვა თურქეთის უნივერსიტეტებში სწავლისთვის.

4.10. ისლამური პუბლიკაციები და რესურსები ქართულ ენაზე

მშობლიურ ენაზე დაბეჭდილი პუბლიკაციები გავლენიან რესურსებს წარმოადგენს სხვადასხვა ჯგუფის კოლექტიური იდენტობის ჩამოყალიბებისთვის, რაც მიზნად ისახავს თემებთან ისტორიული კავშირების შენარჩუნებას. თურქეთის მთავარი მტკიცებაა, რომ მუსლიმური თემები 70 წელზე მეტი მოწყვეტილნი იყვნენ თავიანთ რელიგიურ საფუძვლებს, რამაც გამოიწვია მათი რწმენის პრაქტიკაში გამოყენების კოლექტიური უნარის დაკარგვა. რელიგიური კონტენტის პუბლიკაციები გადამწყვეტ როლს თამაშობენ ამ თემების რელიგიურ ფესვებთან ხელახლა დაკავშირებაში. გარდა ამისა, სხვა მუსლიმი ერები აქტიურად ავრცელებენ თავიანთ ისლამურ ინტერპრეტაციებს და პერსპექტივებს. შესაბამისად, მათ ეკისრებათ ისტორიული პასუხისმგებლობა რელიგიურ თემებთან კავშირების დამყარებაზე. თუმცა, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ეს ინტერპრეტაციები შეიძლება შეესაბამებოდეს ისლამის შიიტურ ან ვაჰაბიტურ შტოებს, რომლებიც განსხვავდება სუნიტური ტრადიციისგან.

გარდა ამისა, თურქეთი აქტიურად მუშაობს საქართველოში სუნიტურ და მონათესავე ჯგუფებთან ისტორიული კავშირების აღსადგენად. ის სტრატეგიულად იყენებს სხვადასხვა ინსტიტუტს თავისი მოსახლეობის საჭიროებებისა და ინტერესების დასაკმაყოფილებლად სამი ძირითადი უპირატესობის გამოყენებით. თურქეთისგან დაფინანსება მიიღო თარგმანებისა და პუბლიკაციების ორმა განსხვავებულმა ტიპმა. თურქული ნაციონალიზმი უპირატესად შეინიშნება საგანმანათლებლო ცენტრებში ან მედრესეებში, როგორიცაა ქოსალაა მედრესე. ეს უკანასკნელი ეხება ისლამური სწავლების თარგმანებს. სამეცნიერო წყაროების თანახმად, როგორიცაა შარპი (1983) და კუბალკოვა (2000), ტრანსნაციონალური ორგანიზაციები და ინსტიტუტები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ტრანსნაციონალური რელიგიური საქმიანობის ხელშეწყობაში.ქოსალას მედრესეს იმამთან ინტერვიუში ნათქვამია, რომ:„შესაბამისი რესურსები არასაკმარისი და

მიუწვდომელია. რელიგიური ცოდნის შეძენა, ძირითადად საგანმანათლებლო საშუალებებით, პუბლიკაციებითა და ფინანსური მხარდაჭერით ხდება. ასეთი ინიციატივებისთვის ჩვენ ყოველთვის ერდოღანის წინაშე ვართ ვალში“. (ქოსალას მედრესეს იმამი, 2022, გვ. 21). ეს შენიშვნა აჩვენებს, რომ ასეთი დაფინანსების მიღება შეუძლებელი იქნებოდა „სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის“ და, განსაკუთრებით, პრეზიდენტ ერდოღანის გარეშე.

1992 წლიდან თურქეთი მხარს უჭერს ქართველ მუსლიმებს პუბლიკაციებით. თუმცა, მთავარი წყარო - ყურანი, არ ითარგმნა ქართულ ენაზე ექსპერტებისა და რესურსების ნაკლებობის გამო. თუმცა, ყურანის პირველი თარგმანი 1907 წლით თარიღდება. თბილისის მეჩეთის იმამმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ „ისლამს“ საქართველოში თურქეთიდან აქვს მხარდაჭერა “ (ინტერვიუ მეჩეთის იმამთან). „მუსლიმური საქართველო“ ასევე უწევს პოპულარიზაციას წიგნებს „მუსლიმების საერთაშორისო საქველმოქმედო ფონდი“-ს ფარგლებში. ფონდი თავის ვებსაიტზე ყოველკვირეულად აქვეყნებს დიანეთის ქადაგებებს. იგი პატივს სცემს საქართველოს და საერთაშორისო კანონმდებლობას. რესპონდენტი, რომლის სახელიც კვლევის ეთიკის გამო ანონიმურია აცხადებს, რომ:„ჩვენი ოთხეულის“ შემოწირულობა ყურანს და მის ქართულ თარგმანს საჩუქრად გადასცემს ყველა ქართველ მუსლიმს, რომელიც საბჭოთა კავშირის დროს ისლამისგან იყო დისტანცირებული და ახლა ქრისტიანობის ინტენსიური პროპაგანდის მსხვერპლია“. სურათი 3 – საერთაშორისო საქველმოქმედო ფონდი „ქართული მუსლიმი დიანეთის მიერ საქართველოში პოპულარიზებული წიგნების ჩამოტვირთვა და ჩუქება უფასოა; საქართველოში, ქართველ მუსლიმებს შორის ერთი მილიონი წიგნი ვრცელდება. რელიგიური წყაროების თარგმნა დიანეთის ერთ-ერთი საქმიანობაა საქართველოში, რომელმაც პოპულარობა მოიპოვა „სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის“ მმართველობის დროს, რაც ხაზს უსვამს პოლიტიკური პარტიების გავლენას სულიერ საქმიანობაზე.

მეჩეთების იმამები და არაოფიციალური პირები აქტიურად არიან ჩართულნი რელიგიური წიგნების ქართულ ენაზე თარგმნაში. ეს საჯარო ძალისხმევა მიზნად ისახავს ისლამური იდენტობის შენარჩუნებას საქართველოში. რეჯეფ თაიფ ერდოღანის უნივერსიტეტი თარგმნის რამდენიმე რესურსს. საქართველოს მეგობრობის ასოციაციისა და თურქეთის დიანეთის მიერ, მუჰამედ მარტინ ლინგსის ცხოვრება და ყურანი ითარგმნა ქართულ ენაზე.

საქართველოს თითქმის ყველა მეჩეთში არის დიანეთის რესურსები და თარგმნილი წიგნები. თაროებზე შეგიძლიათ ნახოთ მრავალი სხვადასხვა გამომცემლობა, რომლებიც თურქეთის სხვა არაოფიციალურ დაწესებულებებს ეკუთვნით. 2022 წლის ივნისს, აზერული წარმოშობის იმამმა, რომელმაც თეოლოგია თურქეთში შეისწავლა, განაცხადა, რომ ბიბლიოთეკაში არსებული პუბლიკაციების მკაცრი მონიტორინგი არ ხორციელდება, თუმცა ბოლო წლებში სალაფიტური და ვაჰაბიტური წიგნები უარყოფილ იქნა, მან ასევე აღნიშნა, რომ ისლამურ ორგანიზაცია ამარაგებს მეჩეთს ისლამის სწავლებასთან დაკავშირებული პუბლიკაციებით; გარდა ამისა წიგნების უმეტესი ნაწილი ეხება მრწამსს, რწმენის პრინციპებს, ისლამის მორალს და ყურანის ტრანსლიტერაციას.

თუმცა, ქოსალეს მედრესეს ბიბლიოთეკაში შესაძლებელია მრავალფეროვანი გამოცემების ნახვა, მათ შორის თურქული და ისლამური ნაციონალიზმის შესახებ წიგნების, რომლებსაც 'YTB' და საქართველოში თურქეთის საელჩო აჩუქებენ. ბიბლიოთეკაში რამდენიმე წიგნია, სახელწოდებით „სომხეთის საკითხები", „სომხური ლობი მსოფლიოში" და რომლებიც გლობალური ისლამური საკითხების ყოვლისმომცველ ხედვას გვთავაზობს. წიგნების უმეტესობა 'Otuken'-ის გამომცემლობას ეკუთვნის, რომელიც თურქულ ეროვნულ წყაროებს აქვეყნებს. ნევზათ ქოსოღლუს „თურქული იდენტობა", „თურქული კულტურული იდენტობა" და ქემალ თაჰირის წიგნები ქოსალას მედრესეს ბიბლიოთეკის თაროზეა გამოფენილი. წიგნის პირველ გვერდზე დატანილია სტიკერი წარწერით „ეს YTB-ის საჩუქარია". (სურათი 5. ქართულენოვანი ყურანის კამპანია - „ქართულენოვანი ყურანი თითოეულ ქართველ მუსლიმს")

საქართველოში წიგნების მონიტორინგის, ადმინისტრირების შეზღუდვის ან კატალოგიზაციის პროცესი არ არსებობს. მეჩეთები ღიაა ვიზიტორებისთვის, თუ მათ შეუძლიათ ისლამური წიგნების მოტანა და მეჩეთებისთვის მათი შეწირვა. თბილისის მერიამ და 'TIKA'-მ დააფინანსეს წიგნი სახელწოდებით „დეკორატი" ქართული მეჩეთების შესახებ, რომლის ავტორია ნესი ბლუაშვილი (ისლამური ხელოვნების კვლევისა და შენარჩუნების ასოციაციის დამფუძნებელი). 'TDV'-მ თეოლოგიური განათლების მისაღებად სტუდენტები 25 ქვეყნიდან მიიღო. საქართველო ერთ-ერთია იმ 25 ქვეყნიდან, რომლებიც თურქეთმა სამიზნე ქვეყნებს შორის დაასახელა და 2021 წლისთვის 8,193 სტუდენტი გააგრძელებს ისლამურ განათლებას 'TDV'-ის მხარდაჭერით. (Nordic Monitor/ნორდიკ მონიტორი, 2022) თურქეთის მნიშვნელოვანი როლი ქართველი

მუსლიმების რელიგიური განათლების მხარდაჭერაში მისი გლობალური მუსლიმური საზოგადოებისადმი ერთგულების დასტურია.

საერთაშორისო თეოლოგიის ლიცენზირების პროგრამისთვის 'TDV' სტიპენდიებისა და მიღების ინსტრუქციის თანახმად, სტიპენდიების გაცემას, სტუდენტების თურქეთში ისლამის შესასწავლად ჩამოყვანას და საზღვარგარეთ მუსლიმების რელიგიური საჭიროებების დაკმაყოფილებას ოთხი მიზანი აქვს; გარდა ამისა, სტუდენტებისთვის ისლამის რელიგიისა და ისლამური ცივილიზაციის შესახებ ინფორმაციის მიწოდება მნიშვნელოვანია, რათა მათ თურქეთსა და მუსლიმურ თემებს შორის ააგონ ხიდი ისლამური სწავლებისა და გამოცდილების გასაზიარებლად.

თურქეთში სწავლის მსურველ რესპონდენტებს ისლამური მეცნიერებების საბაზისო ცოდნის შესახებ ინტერვიუ ენიშნებათ. ინტერვიუ თურქეთის იუნუს ემრეს ფონდში, 'TIKA'-ს ოფისებსა და ახლად დაარსებულ თურქეთის მაარიფის სკოლებში ტარდება; (როდესაც მოსახლეობის უმეტესობამ რელიგიური განათლება მიიღო, რელიგიურ სკოლებში მოსწავლეთა რაოდენობა თანდათან შემცირდა). ასევე არსებობს უფრო მაღალი დონის სკოლა-პანსიონები, რომლებიც ძირითადად თურქეთის მთავრობისგან მიღებული შემოწირულობებით ფინანსდება. ეს სკოლები სწავლების ხარჯებს ფარავს, ამიტომ ამ სკოლებში ჩარიცხვაზე მოთხოვნა ყოველთვის მაღალია. იქ მოსწავლეები რელიგიური კარიერის შესასწავლად მომზადებას გადიან. ამ სკოლების დამთავრების შემდეგ მოსწავლეები განათლების მისაღებად საზღვარგარეთ იგზავნებიან, სადაც ისინი ასევე საჭირო სოციალურ უნარებს იძენენ.

4.10.1. რეჯეფ თაიფ ერდოღანის უნივერსიტეტი

რეჯეფ თაიფ ერდოღანის უნივერსიტეტი (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, (RTEU)) ტრანსნაციონალური უნივერსიტეტია, რომელიც სტუდენტებს საქართველოდან და სხვა ქვეყნებიდან იღებს. ამ უნივერსიტეტში ნები გუმუშმა თურქულად თარგმნა ე. ჯონ ლარსონის სტატია „თბილისი, როგორც მუსლიმური ცენტრი". (Gümüş/გიუში, 2016)

ნები გუმუშს, ქართული წარმომავლობა აქვს, ის რელიგიური ატაშე იყო თბილისში; ამჟამად ის რეჯეფ თაიფ ერდოღანის უნივერსიტეტში (RTEU), რიზეს პროვინციაში

ასწავლის და უნივერსიტეტის ვიცე-კანცლერია. ისეთი სტატიების თარგმნა, რომლებიც თბილისის მე-18 საუკუნის ისლამურ დემოგრაფიულ სტრუქტურას განიხილავს, თურქულ წყაროებში 'AKP'-ს მთავრობის დროს ყველგან იყო წარმოდგენილი. 'AKP', თურქეთის კონსერვატიული პოლიტიკური პარტია, მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ისლამური კულტურისა და ღირებულებების პოპულარიზაციაში არა მხოლოდ თურქეთში, არამედ სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობებშიც. ამას მოწმობს საქართველოში რეისლამიზაციის მცდელობები, რომლებიც პრიორიტეტული იყო თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში AKP-ს მმართველობისას.

რეჯეფ თაიფ ერდოღანის უნივერსიტეტი (RTUE) არაპოლიტიკური კუთხით აფილირებულია სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის პოლიტიკურ ფიგურებთან და ეს არის ერთადერთი უნივერსიტეტი თურქეთში, რომელმაც ვებსაიტზე ქართული გვერდი დაამატა. სინფორმაციო გვერდზე ატვირთული მონაცემების მიხედვით საქართველოდან ჩასული სტუდენტების რაოდენობა თანდათან გაიზარდა. რეგისტრირებულია მხოლოდ რეჯეფ თაიფ ერდოღანის უნივერსიტეტში ჩასული სტუდენტები და არ არსებობს შესაბამისი მონაცემები თურქეთში ჩასული სხვა ქართველი სტუდენტების ეთნიკური წარმომავლობის შესახებ. (YÖK Statistics/თურქეთის უმაღლესი განათლების საბჭოს სტატისტიკა)

ცხრილი 3. რეჯეფ თაიფ ერდოღანის უნივერსიტეტი/რიზე - 2014-2022 წწ.

სწავლის წლები	საქართველოდან თურქეთში სტუდენტების საერთო რაოდენობა	რეჯეფ თაიფ ერდოღანის უნივერსიტეტში ჩარიცხული ქართველი სტუდენტები
2013-2014	420	N/A
2014-2015	484	79
2015-2016	507	78
2016-2017	507	87
2017-2018	490	69
2018-2019	446	47
2019-2020	401	41
2020-2021	410	34
2022-2023	548	26

წყარო: YÖK Statistics/თურქეთის უმაღლესი განათლების საბჭოს სტატისტიკა https://istatistik.yok.gov.tr/

ზემოთ მოცემულ ცხრილში ნაჩვენებია თურქეთში მყოფი ქართველი სტუდენტების საერთო რაოდენობა. საერთაშორისო სტუდენტებისთვის ხელმისაწვდომია სხვადასხვა ტიპის სტიპენდიები. ეს აჩვენებს, რომ თურქეთი ასევე ხელს უწყობს ქართველ სტუდენტებს მათსავე ქვეყანაში.

მონაცემების შეგროვების შედეგად გამოვლინდა, რომ სტუდენტების უმეტესობა სახელმწიფო დაფინანსებითა და სტიპენდიებით სწავლობდა თეოლოგიას (ილაჰიათს) RTEU-ში და სხვა მონათესავე დისციპლინებშიც იღებდა ხარისხს. ანალოგიურად, სტამბოლის უნივერსიტეტი, მარმარის უნივერსიტეტი, ბურსას ულუდაღის უნივერსიტეტი, ქაისერის ერჯიესის უნივერსიტეტი, აქდენიზის, ერზრუმის და სამსუნის უნივერსიტეტები ყველაზე მაღალი რეიტინგის მქონე უნივერსიტეტებია, რომლებსაც ქართველი სტუდენტები უმაღლესი განათლების მისაღებად ირჩევენ. (უმაღლესი განათლების სტატისტიკა) ისინი სახელმწიფო უნივერსიტეტებს ძირითადად ფინანსური

შეღავათების გამო ირჩევენ. თუმცა, არსებობს სტუდენტების ჩარიცხვის შემცირების შემაშფოთებელი ტენდენცია, რამაც შესაძლოა გავლენა მოახდინოს საქართველოში თეოლოგიის კვლევების მომავალზე. სტუდენტთა რაოდენობის შემცირების ერთ-ერთი მიზეზი ის არის, რომ საქართველოში, მაგალითად აჭარაში, მუსლიმურ თემებში ითხოვენ იმამების, რელიგიურ ლიდერებს, რომლებიც ლოცვას უძღვებიან და სხვა სულიერ მოვალეობებს ასრულებენ, რადგან საქართველოში დასაქმება მაღალი კონკურენციის პირობებშია. ასევე, დასკვნები აჩვენებს, რომ თურქეთის დახმარებით ქართველ მუსლიმებს შორის სახეზეა ისლამური აღორძინება და რელიგიური იდენტობის გამყარება.

სტუდენტების რაოდენობა წლიდან წლამდე მცირდება; შემცირების მორიგი ი მიზეზი ის არის, რომ თეოლოგიის შემსწავლელი სტუდენტები საქართველოში დაბრუნების შემდეგ, ძირითადად აჭარის რეგიონში, AMAG-ის მიერ ადმინისტრირებულ ადგილობრივ მეჩეთებში მუშაობენ. რადგან არ არის საკმარისი მეჩეთი, სტუდენტები ან ადმინისტრაცია შეიძლება სამსახურიდან გათავისუფლდნენ, რაც თეოლოგიის შემსწავლელი სტუდენტების რაოდენობის შემცირებას გამოიწვევს. თუმცა, სტუდენტებს მოუწოდებენ, შეისწავლონ სხვა პროგრამები და ხარისხები, როგორიცაა ისლამური გენეზისი (ტაფსირი) - ყურანის ინტერპრეტაცია და ყურანთან დაკავშირებული წყაროების თარგმანი, ყურანისა და მასთან დაკავშირებული ტექსტების თარგმნა და ალიტერაცია, ყურანის რიტორიკისა და ენობრივი თავისებურებების შესწავლა. რეჯეფ თაიფ ერდოღანი მიწვეული იყო RTEU-ს აკადემიური წლის გახსნაზე. მან ხაზი გაუსვა RTEU-ს წარმატებას, აღნიშნა, რომ უნივერსიტეტი ცენტრალური აზიისა და კავკასიის სტუდენტებისთვის ცენტრად იქცევა, რომლებიც თეოლოგიასა და ჯანდაცვასთან დაკავშირებულ პროგრამებს ირჩევენ.

თურქეთის უმაღლესი განათლების სამინისტროს მონაცემებით, ქართული ენისა და ლიტერატურის პროგრამებს სამი უნივერსიტეტი სთავაზობს: დუზჯეს უნივერსიტეტი, კავკასიის უნივერსიტეტი და RTEU. თუმცა, RTEU გამოირჩევა ამ სფეროში ღონისძიებების ორგანიზებაში აქტიური როლით და პროგრამის 2012 წელს დაწყებით. მას შემდეგ პროგრამა იღებს სტუდენტებს და 2023 წელს პროგრამის სტუდენტები ეწვივნენ თურქეთის განათლებისა და კულტურის ატაშეს საქართველოში, სადაც მადლიერება გამოხატეს RTEU-ს მიერ ქართული ენისა და ლიტერატურის პოპულარიზაციის საქმეში გაწეული ძალისხმევისთვის.

4.11. თურქეთის 'TIKA' და საქართველოში მცხოვრები თემები

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) დროს 'TIKA' ერთ-ერთი ძლიერი ინსტიტუტი იყო, რომელიც თურქეთს მსოფლიოში ერთ-ერთ ყველაზე ჰუმანიტარულ სახელმწიფოდ წარმოაჩენდა. ეს არ ნიშნავს, რომ 'TIKA'-ს საქმიანობა იდეოლოგიურად არის განპირობებული. თუმცა, პროექტების მასშტაბისა და TIKA-ს მისიის შესწავლისას შეიძლება დავასკვნათ, რომ თურქეთი, AKP-ს დროს, მიზნად ისახავდა ამ თემებთან დაკავშირებას სხვადასხვა სახელმწიფო არხებით და TIKA მართლაც ასეთი დაწესებულებაა. TIKA დაარსდა და სტრუქტურირებულ იქნა თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს ფარგლებში 1992 წელს, სსრკ-ს დაშლის შემდეგ ახლად წარმოქმნილ თურქულ სახელმწიფოებში პროექტების განხორციელების ოფიციალური მიზნით. მართალია, AKP-ს მთავრობამ არ დააარსა TIKA (Altunısık/Altunısık, 2019), თუმცა, ის ეფექტურად განვითარდა AKP-ს პოლიტიკურ იმიჯად და მიზნად.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო არ იყო პირველ ქვეყნებს შორის, რომელშიც TIKA-ს პროგრამის ოფისი გაიხსნა, ის განსხვავდებოდა ცენტრალური აზიისა და ბალკანეთის სხვა ქვეყნებისგან, რომლებმაც პროგრამა უფრო ადრე დაიწყეს; TIKA-მ ოფიციალურად გახსნა თავისი ოფისი საქართველოში 2002 წელს, მიუხედავად იმისა, რომ ამ პროექტის აქტივობები 1992 წელს დაიწყო, TIKA-ს ოფისი 1994 წელს გაიხსნა. TİKA. (n.d.). 2004 წლის სექტემბერში, ანკარაში დაიწყო პირველი პროგრამა, „საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკოსი". მასში საქართველოდან ორი სტატისტიკის ექსპერტი მონაწილეობდა და იგივე პროგრამა 2004 წლის ნოემბერში თბილისში განხორციელდა. TIKA-ს ოფიციალური მიზანი იყო თურქულენოვანი განვითარებადი ქვეყნებისა და თურქეთის მოსაზღვრე სახელმწიფოებისთვის განვითარებაში დახმარების გაწევა და მათთან თანამშრომლობის გაუმჯობესება პროექტების მეშვეობით. (Çaman/ჯამანი & Akyurt/აქიურტი, 2011) პროექტის რეგიონებად შეირჩა ბალკანეთი, ცენტრალური აზია და კავკასია, მაგრამ 2004 წლის შემდეგ ეს არეალი სხვა რეგიონებითაც გაფართოვდა.

1992 წელს თურქეთის საერთაშორისო თანამშრომლობისა და კოორდინაციის სააგენტოს (TIKA) დაარსება თურქეთის ინსტიტუციონალიზებული გარე ჰუმანიტარული ინიციატივის დასაწყისად ჩაითვალა. ეს სააგენტო სსრკ-ს დაშლის დროს ჩამოყალიბდა, როდესაც ცენტრალური აზიისა და კავკასიის ქვეყნებმა დამოუკიდებლობა მოიპოვეს. TIKA თავდაპირველად შეიქმნა ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული საქმიანობის

განსახორციელებლად იმ ტერიტორიაზე, რომელსაც „თურქეთის გეოგრაფიას“ უწოდებდნენ. თუმცა, მან სწრაფად გააფართოვა თავისი მიზნები და მოიცვა თურქეთის განათლება (1995) და განვითარების დახმარება. სააგენტოს ძალისხმევა მეგობარი და მონათესავე ერების მიმართ TIKA-ს მეშვეობით მშვიდობის ზონის შექმნას ისახავს მიზნად.

2004 წელს სახელმწიფო მინისტრმა ბესირ ათალაიმ TIKA-ს საქმიანობის განსაზღვრისას ტერმინი „საერთო გეოგრაფიული კულტურა“ გამოიყენა. TIKA-ს პრეზიდენტი ჰაკან ფიდანი ხაზს უსვამს, რომ 2004 წელი TIKA-სთვის გარდამტეხი მომენტი იყო, განსაკუთრებით მონათესავე და რელიგიური თემების პროგრამაში ჩართვის თვალსაზრისით. ნათესაური პოლიტიკის ეს ახალი მიმართულება საზღვარგარეთ სოციალურად დაუცველი მონათესავე და ერთმორწმუნე მოსახლეობის განვითარების ხელშეწყობას და სოლიდარობის განცდის ხელშეწყობას ისახავს მიზნად.

ცხრილი 5. TIKA-ს ხარჯების სექტორული განაწილება საქართველოში.

წყარო: (TİKA Reports/თიქას ანგარიშები, 2014)

გრაფა 2. TIKA-ს აქტივობები საქართველოში 2004-2022 წლებში საქართველოში მონათესავე და რელიგიურ თემებთან დაკავშირებით.

TIKA-ს ბიუჯეტი	2009	2010	2011	2012	2013	2014
საქართველო 2009-2014		0,69%	0,66%	1,28%	1,29%	0,58%

წყარო: თიქას ანგარიშები, 2009- 2014)

ცხრილი 4. საქართველოს წილი TIKA-ს ბიუჯეტში წლების მიხედვით

განათლება	სხვა	ჯანმრთელობა	სოციალური ინფრასტრუქტურა და სერვისი	ადმინისტრაციული და სამოქალაქო ინჟინერია	წყალი და სანიტარია	წარმოების სექტორი
35,05%	28,90 %	16,55%	8,70%	6,93%	3,25%	0,61%

ზემოთ მოყვანილი ფაქტები და ციფრები აჩვენებს, რომ TIKA-ს 2004 წლის შემდეგ ტრანსფორმაცია შეესაბამება საერთაშორისო სისტემის ცვლილებას, რის საპირისპიროსაც კონსტრუქტივისტული თეორია ამტკიცებს, რომელიც მატერიალურ ძალებზე მეტად იდეებზე და ნორმებზე (იდეურ ძალებზე) ამახვილებს ყურადღებას. კონსტრუქტივისტებისთვის გლობალურ სისტემაში ახალი იდეების შემოტანა ცვლის უახლესი საერთაშორისო სისტემის მთელ შემადგენლობას. (ვენდტი, 2009) TIKA ერთ-ერთი წამყვანი ინსტიტუტია, რომელმაც ჩამოაყალიბა თურქეთის იმიჯი და იდენტობა საზღვარგარეთ და იგი აქტიურია საგარეო პოლიტიკაში მონათესავე და რელიგიური დიასპორების მიმართ. საქართველოში TIKA-ს პროექტებისა და აქტივობების შესახებ მონაცემების ჩაწერა 2013 წელს დაიწყო, ხოლო წლიური ანგარიშები 2004 წელს გამოქვეყნდა. ამიტომ, შესაძლებელი გახდა TIKA-ს პროექტების მოძიება.

2006 წელს TIKA-მ აღნიშნა, რომ საქართველო რეგიონში ერთადერთი განვითარებადი დემოკრატიული ქვეყანა იყო და მას სასწრაფოდ სჭირდებოდა ადამიანური რესურსები. დასავლური არასამთავრობო ორგანიზაციები მხარს უჭერდნენ საქართველოს დემოკრატიზაციის, ინსტიტუციონალიზაციისა და გარდამავალი პერიოდის განმავლობაში. TIKA თავის კულტურულ საქმიანობაში საქართველოს განსაზღვრავს, როგორც „თურქეთთან ისტორიული და კულტურული მსგავსების მქონე კავკასიურ სახელმწიფოს“ TIKA, ყოველწლიური ანგარიშები/ყოველწლიური ანგარიშები, 2005). ანალოგიურად, რესპონდენტმა (სახელი ანონიმურია მისივე სურვილის გამო) ექსპერტმა ამ საკითხთან დაკავშირებით განაცხადა, რომ: „TIKA-ს მიზანია დაუკავშირდეს იმ ადამიანებს, რეგიონებსა და თემებს, რომლებიც მოკლებულნი არიან სოციალურ, ეკონომიკურ და საგანმანათლებლო ინფრასტრუქტურას.“

იალჩინ აქდოღანი, თურქეთის ყოფილი მინისტრის მოადგილე, რომელიც TIKA-ს ხელმძღვანელია, TIKA-ს განმარტავს, როგორც „ორგანიზაცია, რომელიც შეძლებისდაგვარად ეხმარება ყველას, ვინც გაჭირვებაშია მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში“ (აქდოღანი, 2014, TIKA-ს ყოველწლიური ანგარიშები). TIKA-ს ორგანიზაციული მიზანია სხვადასხვა პროექტით თურქულ თემებთან დაკავშირება.

საქართველოში TIKA-ს პროგრამის ოფისის კოორდინატორი მიიჩნევს, რომ საქართველო „ისტორიულად მრავალი კულტურისა და ცივილიზაციის გადაკვეთის წერტილი იყო“. ამ რწმენას ამყარებს TIKA-ს გაზრდილი აქტივობა და ხილვადობა, რასაც ხაზს უსვამს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ახალი აქტივიზმი. პრემიერ-მინისტრის მოადგილემ და TIKA-ს ხელმძღვანელმა, ვეისელ ქაინამ, დაადასტურა ეს კოორდინაცია და ხაზი გაუსვა თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მიდგომის მნიშვნელოვან ცვლილებას, რომელიც 2000-იანი წლების დასაწყისში მოხდა. ეს ცვლილება ასახავდა ქვეყნის გადაწყვეტილებას, გამხდარიყო მნიშვნელოვანი რეგიონული და გლობალური აქტორი, რაც ჩანს ორგანიზაციის მიერ განხორციელებული პროექტების მნიშვნელოვან ზრდაში“ (TIKA-ს ყოველწლიური ანგარიშები/TIKA-ს ყოველწლიური ანგარიშები, 2015). ეს რწმენა ძლიერდება TİKA-ს გააქტიურებული საქმიანობითა და ხილვადობით, რაც ხაზს უსვამს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ახალ აქტივიზმს „სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის“ (AKP) მმართველობის პერიოდში. აჰმეტ დავუთოღლუს „სტრატეგიული სიღრმის“ დოქტრინამ დაასახა განვითარების დახმარების, კულტურული ჩართულობისა და მემკვიდრეობის პროექტების ინსტიტუციონალიზება, როგორც რბილი ძალისა და საზოგადოებრივი დიპლომატიის ინსტრუმენტები (დონინელი, 2022; დავუთოღლუ, 2022; დავუთოღლუ, 2001; Todorović/ტოდოროვიჩი, 2001) თურქეთი მტკიცედ აგრძელებს ძალისხმევას გლობალური მშვიდობის დასამყარებლად მეგობარი და დაძმობილებული ქვეყნების მიმართ TİKA-ს პროექტების მეშვეობით, რომელიც ეფექტურად აყალიბებს და გავლენას ახდენს საერთაშორისო დღის წესრიგზე. რესპონდენტმა, რომლის ვინაობაც კვლევის ეთიკის გამო ანონიმურია განაცხადა, რომ: „TİKA იცავს ასობით ისტორიულ ძეგლს, მათ შორის მეჩეთებს, ქარვასლებს, აბანოებს, დერვიშულ მონასტრებს და ხიდებს, რათა შეინარჩუნოს საერთო მემკვიდრეობა მათთან, ვისთანაც მათ საუკუნეების განმავლობაში არსებული ისტორიული, რელიგიური და კულტურული კავშირები გააჩნია.“

ტურიზმისა და კულტურის მინისტრის მოადგილემ, სერდარ ჯამმა, კიდევ ერთხელ აღნიშნა, რომ „ჩვენი კულტურული და ისტორიული მემკვიდრეობის დაცვა და შენარჩუნება საზღვარგარეთ კიდევ ერთი ასპექტია, რომელსაც ჩვენ მაქსიმალურად ვუფრთხილდებით. TİKA აგრძელებს ინტენსიურ ძალისხმევას ამ მიმართულებით“ (ჯამი/ჯამი, TIKA-ს ყოველწლიური ანგარიში/TIKA-ს ყოველწლიური ანგარიში, 2018). TIKA-ს მოადგილე სერქან ქაიალარი ხაზს უსვამს შემდეგს: „ჩვენი ორგანიზაციის მისიის შესაბამისად, საზღვარგარეთ მოძმე ერებთან და თემებთან კავშირების განმტკიცება და ჩვენი კულტურული და ისტორიული მემკვიდრეობის დაცვა და შენარჩუნება ჩვენი ძირითადი აქცენტებია“. (ქაიალარი, 2019, TIKA-ს ყოველწლიური ანგარიშები). ბოლო წლებში TIKA-მ ადგილობრივ მუსლიმებთან ერთად რელიგიური პროგრამები და ღონისძიებები მოაწყო; 2022 წელს, რამადანის თვეში TIKA-მ, საქართველოში თურქეთის საელჩოსთან ერთად, საქართველოს რამდენიმე ადგილას იფთარი გამართა. იფთარის გამართვის შემდეგ, რომელიც TIKA-მ მარნეულის ცენტრალურ მეჩეთში გამართა, რომელიც საქართველოს ყველა მუსლიმის ადმინისტრაციასთან არის დაკავშირებული, პრესასთან საუბრისას მუფტი ეთიბარ ემინოვმა განაცხადა:

> „ეს ჩვენთვის, როგორც სასულიერო პირებისთვის, ძალიან მნიშვნელოვანი და სასიხარულო დღეა. რამადანის დაწყებიდან მოყოლებული ამ დარბაზში, რომელიც TİKA-მ ააშენა, ყოველ საღამოს 40-50 ადამიანისთვის იფთარს ვმართავთ. ნებისმიერს შეუძლია აქ მოსვლა და საკვების მირთმევა“.(ინტერვიუში: მუფტმა ეთიბარ ემინოვმა 2024)

მარნეულის მეჩეთში მრავალფუნქციური დარბაზი TIKA-მ ააშენა, რამაც მარნეულის შიიტური თემების აღშფოთება გამოიწვია. პანკისის გუბერნატორმა შიოშვილმა განაცხადა: „დღეს ჩვენ აქ ვართ ახმეტის მუნიციპალიტეტის სოფელ დუისში. აქ დუისის მეჩეთი აღდგა. ძალიან კმაყოფილი ვარ ამ ინიციატივით და მინდა მადლობა გადავუხადო TIKA-ს ამ პროექტში შეტანილი განსაკუთრებული წვლილისთვის“.(თიქას ანგარიშები,) ეს სააგენტო კახეთში მრავალ პროექტს ახორციელებს (TIKA-ს სიახლეები). შესაძლებელია TIKA-ს პროექტის ეფექტურობაზე საუბარი; მაგალითად, საველე სამუშაოების დროს დაფიქსირდა, რომ TIKA-ს პროექტები საქართველოს სხვადასხვა რაიონში ხორციელდება. პროექტები ემსახურებოდა ამ ტერიტორიის მოსახლეობას, მაგრამ მოგვიანებით პროექტები შეწყდა. კახეთის რეგიონში, რიგ სოფლებში წყლის ავზები დამპალია.

4.12. პროფკავშირები და ბიზნესმენთა ასოციაცია

დამოუკიდებელი მრეწველებისა და ბიზნესმენების ასოციაცია MUSAID და თურქეთის ბიზნესმენთა ასოციაცია GÜRTİAD ორი მთავარი ასოციაციაა, რომლებიც ხელს უწყობენ ვაჭრობას საქართველოსა და თურქეთს შორის. საქართველოს ორი სავაჭრო და საინვესტიციო ორგანიზაცია მონაწილეობს სასპონსორო აქტივობებში, რომლებიც გამოირჩევა იდეოლოგიური და ტრანსნაციონალური მიდგომებით. მაგალითად, 2023 წელს თურქეთის საელჩომ 15 ივლისს გარდაცვლილთა ხსოვნას პატივი მიაგო თბილისის ჯუმას მეჩეთში. ეს ღონისძიება ორგანიზებული იყო AMAG-თან ერთად, რომელიც ბევრი ჩვენი საქმიანობის მთავარი პარტნიორია. AKP-ს ხელისუფლება ფართოდ აღნიშნავს 15 ივლისს, როგორც „დემოკრატიისა და ეროვნული ერთიანობის დღეს“. ეს დღე აღინიშნება თურქეთის საელჩოების მიერ საზღვარგარეთ. ‘AMAG’-თან თანამშრომლობით, თურქეთი აწყობს რელიგიურ, ეროვნულ და კულტურულ ღონისძიებებს, რომლებიც აქტუალურია თურქეთის პოლიტიკისთვის. თურქეთის ტრანსნაციონალური აქტივობები საქართველოში ადგილობრივ ორგანიზაციებთან ერთად 2016 წლის ივლისიდან გაძლიერდა. ანალოგიურად, ‘GURTIAD’ ყოველ კვირას აქვეყნებს ეკონომიკურ ბიულეტენს სოციალურ მედიაში და უგზავნის მას თავის წევრებს. TRT Avaz, 2023)ორენოვანი ბიულეტენი, რომელიც გამოქვეყნებულია ქართულ და თურქულ ენებზე, აცხადებს ახალ წევრებს და ფინანსურ სიახლეებს თურქეთისა და საქართველოს შესახებ.

ღონისძიებას თბილისელებმა და დიპლომატებმა თბილისის საელჩოსა და დიანეთის რელიგიური ატაშეს ხელმძღვანელობით ჯუმა მეჩეთში აღნიშნავენ. ატაშემ, მაჰმუტ გოლმა, ხსოვნისადმი მიძღვნილი სიტყვა წარმოთქვა. ღონისძიებაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს თურქეთში ნასწავლმა და AMAG-ში მომუშავე აზერბაიჯანელმა იმამებმა, რომლებმაც ყურანი წაიკითხეს და ლოცვის აღავლინეს. 2016 წლის 15 ივლისის სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობის წინა დღეს, „გურტიადმა“ თურქეთის საელჩოს თანამშრომლებთან და თბილისელ თურქ ემიგრანტებთან ერთად ხსოვნისადმი მიძღვნილი ღონისძიება მოაწყო. 2023 წელს, „გურტიადმა“ ხეების დარგვის ღონისძიება მოაწყო კრწანისის პარკის ტყეში. პარკში „გურტიადისა“ და „კენან იღდირიმის“ მემორიალურ ტყეში გამართული ღონისძიების შემდეგ, ქართალმა განაცხადა, რომ ისინი 15 ივლისის მოწამეებს მოწყალებითა და პატივისცემით იხსენებენ. თურქეთის საელჩოს თანამშრომელმა, ქაზიმ ქართალმა, რომელიც თბილისში იმყოფება, აღნიშნა, რომ ნერგების დარგვის პროგრამა 15 ივლისს, დემოკრატიისა და ეროვნული ერთიანობის დღეს გაიმართა

და განაცხადა: „ჩვენი მოწამეების სახელით, თურქეთის საუკუნის გმირების ხსოვნისადმი 15 მუხის ხე დავრგეთ.“ (TRT, ავაზი 2023).

4.13. ტრანსნაციონალური მედია: რბილი ძალის ინსტრუმენტი

ბოლო წლებში თურქეთმა ისარგებლა შესაძლებლობით, რათა მსოფლიო ასპარეზზე საკუთარი თავი წარმოეჩინა და თავისი ისტორიული, კულტურული და პოპულარული სერიალები აფრიკაში, ახლო აღმოსავლეთში, ცენტრალურ აზიაში, ბალკანეთსა და კავკასიაში ეჩვენებინა, როგორც კულტურის ექსპორტის ერთ-ერთი საშუალება. თურქეთი სერიალების ისტორიებს ამ რეგიონებში ყიდის, რადგან ისინი მათ გეოგრაფიულ სიახლოვეს არიან. (Batiashvili/ბატიაშვილი, 2020) თურქული და ქართული მედია მჭიდროდ თანამშრომლობს ერთმანეთთან.

1991 წელს საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ცენტრალური აზიისა და კავკასიისთვის, რომლებსაც თურქეთთან ისტორიული, კულტურული და ენობრივი კავშირები აქვთ, ტრანსლირება დაიწყო და ‘TRTINT’-ის არხმა, რომელსაც ‘TRT-INT Eurasia’ ეწოდა. ‘TRT-3’-მა ახალგაზრდული არხის დებიუტი 1989 წელს მოაწყო, ხოლო ‘TRT-4’-მა სტუდენტებისთვის საგანმანათლებლო პროგრამების შეთავაზება 1990 წელს დაიწყო, თუმცა ორივე მათგანი დღის განმავლობაში შეზღუდული დროით იყო ხელმისაწვდომი. 1989 წელს ‘TRT’-ს ‘GAP TV’ რეგიონალური საზოგადოებრივი მაუწყებლობის პირველი და ერთადერთი მაგალითი გახდა, რომლის მიზანი იყო როგორც სამხრეთ ანატოლიის პროექტების მხარდაჭერა, ასევე აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთის განუვითარებელ პროვინციებში ეკონომიკური, საგანმანათლებლო და კულტურული რესურსების მოზიდვა (Aksoy/აქსოი & Robins/რობინსი, 2000

გარდა ამისა, ეს იყო ‘TRT’-ს პირველი თურქულენოვანი მაუწყებლობა და ‘TRT Avaz’-მა თავის ინსტიტუციურ მიზნებში კულტურულ არხად ყოფნა განსაზღვრა: „TRT Avaz თურქეთის მოსახლეობისთვის გარე სამყაროსკენ მიმართული ფანჯარაა. ეს არის ერთადერთი საკომუნიკაციო პლატფორმა, სადაც რელიგია, კულტურა, ხელოვნება, პოლიტიკურ-ეკონომიკური განვითარება და ყოველდღიური ცხოვრება კავკასიიდან აზიის ცენტრამდეა წარმოდგენილი“ (TRT Avaz 2009) ანკარაში, თავისი პარტიის შეხვედრაზე გამოსვლისას, ერდოღანმა მსოფლიოს რამდენიმე ქალაქში დასრულებული პროექტი წარადგინა; თავის გამოსვლაში მან ხაზი გაუსვა ‘TRT Avaz’-ის მნიშვნელობას. მისთვის ‘TRT Avaz’ არის საკომუნიკაციო არხი, რომელიც თურქეთის ხმას მის საზღვრებს მიღმა

ავრცელებს; „TIKA-ს მხარდაჭერით, ჩვენ ვიცავთ ჩვენს ისტორიულ მემკვიდრეობას. ჩვენ ვაკეთებთ დრინას ხიდის რემონტს ბოსნია-ჰერცეგოვინაში. იუსუფიეს ოსმალურ სასაფლაოს იერუსალიმში, ვზრუნავთ მონღოლეთში მცხოვრებ თურქებზე, ორჰონის ძეგლებზე, პირველ წერილობით ნიმუშებზე, რომლებსაც მსოფლიო ცივილიზაციას წარვუდგენთ. ჩვენ საკუთარ თავს მსოფლიოს ვაცნობთ 'TIKA'-ს, იუნუს ემრეს ფონდის, 'TRT Turk'-ის, 'TRT World'-ის და 'TRT Avaz'-ის მეშვეობით." (Erdogan/რდოღანი, 2009)

'TRT Avaz' რვა ქვეყანაში მაუწყებლობს, მათ შორის უზბეკეთში, ყაზახეთში, ყირგიზეთში, თურქმენეთში, აზერბაიჯანში, ბოსნია-ჰერცეგოვინაში, ალბანეთსა და თურქეთში. მისი მიზანია თურქული ენის პოპულარიზაცია და თურქეთსა და სხვა თურქულ რესპუბლიკებს შორის საერთო კულტურული პერსპექტივების ცენტრის შექმნა. საქართველოში 'TRT Avaz'-მა დოკუმენტური ფილმების სერია გადაიღო, რათა უკეთ გაეშუქებინათ, თუ როგორ წარმოაჩინეს თავი საქართველოში ეთნიკურმა თემებმა. თითოეულ დოკუმენტურ ფილმში თურქული ნაციონალიზმისა და ისლამური დისკურსის ძლიერი ყოფა იყო ნაჩვენები, რაც წამყვანებმა გადმოსცეს მათ მიერ მონახულებული ეთნიკური აზერული და მესხეთელი თურქების თემების ყოფის გაშუქებით. მაგალითად, 'TRT Avaz'-მა გადაიღო ოთხი დოკუმენტური ფილმი საქართველოზე. პირველი იყო 2015 წელს, პროგრამა „თურქეთი მსოფლიოში".მეორე იყო ინტერვიუ მუსტაფა ქორქმაზთან, TIKA-ს თბილისის კოორდინატორთან; ინტერვიუს დროს ქორქმაზმა აღნიშნა, რომ საზოგადოებამ იცის TIKA-ს პროექტების შესახებ და ქართველი ხალხი ამ პროექტებს ორივე ქვეყნის ორი დროშის ეგიდით ხედავს. TRT avaz 2016)

მოგვიანებით, რეპორტიორმა ისაუბრა 'TIKA'-ს პროექტებზე და ვარძიას ესტუმრა, სადაც 'TIKA'-მ აფხაზეთიდან იძულებით გადაადგილებული პირებისთვის კერვისა და ფეხსაცმლის ატელიე გახსნა. ვიზიტის დროს რეპორტიორმა განაცხადა: „გასაოცარია TIKA-ს პროექტების ნახვა, რომლებიც ასეთ ადგილას გაიხსნა ჩვენი ძმებისა და დებისთვის აფხაზეთიდან." (TRT Avaz, 2016, 43:00:00). 'TRT Avaz'-ის მეშვეობით წარმოდგენილი პროექტები ხელს უწყობენ თურქეთის ჰუმანიტარულ და პოზიტიურ იმიჯს საქართველოში. დოკუმენტური ფილმი „აჭისკა გადასახლებაში" ერთ-ერთი მათგანია. მისი მიზანია მესხეთელი თურქების 1944 წლის გადასახლების ისტორიის ხელახლა მოყოლა ხანდაზმული ადამიანების ინტერვიუების ჩაწერით, რომლებიც გადასახლების დროს

ბავშვები იყვნენ. დოკუმენტურ ფილმს „აჰისკას გადასახლება“ ექვსი ეპიზოდისგან შედგება, თითოეული 20 წუთი. TRT avaz 2018_

აღნიშნულ დოკუმენტურ სერიებში მკაფიოდაა ხაზგასმული მუსლიმური და თურქული იდენტობის დისკურსი. თურქეთი ცდილობს ხაზი გაუსვას თავისი რბილი ძალის მახასიათებლებს და ხელი შეუწყოს მათ საგარეო პოლიტიკაში. ყველაზე თვალსაჩინოა თურქული მედიის, კერძოდ, კინო-ფილმების და სერიალების როლი იმ მენტალური იმიჯის ჩამოყალიბებაში, რომლის გავრცელებაც პარტიას სურს საკუთარი თავისა და ქვეყნის შესახებ, როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე მის ფარგლებს გარეთ. ამ ინსტრუმენტებს შორისაა თურქეთის რადიოსა და ტელევიზიის კორპორაცია (TRT – Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu/თურქეთის რადიო და ტელევიზიის კომპანია, , ეროვნული მაუწყებელი, რომელსაც თურქეთის მთავრობა პირდაპირ აკონტროლებს.

TRT, 1972 წელს ევროპის სამაუწყებლო კავშირის (EBU) ერთ-ერთი დამფუძნებელი წევრი იყო. TRT აზია-წყნარი ოკეანის მაუწყებლობის კავშირი (ABU) 1988 წელს დაარსდა. ის მართავს და ფლობს 14 სატელევიზიო არხს, რომელთაგან ხუთი HD-ია, და 19 რადიოსადგურს, რომლებიც გადასცემენ გასართობ, სპორტულ, მუსიკალურ, საბავშვო, საინფორმაციო და სხვა ტიპის პროგრამებს (TRT World, 2021). TRT-მ მაუწყებლობა ევროპაში, აფრიკასა და აზიაში 2000-იან წლებში TRT World-ის მეშვეობით დაიწყო. ის კულტურულ და საინფორმაციო პროგრამებს ინგლისურ, არაბულ და თურქულ ენებზე გადასცემს, რომლების სამიზნე აუდიტორია თურქული თემებია საზღვარგარეთ, უზბეკეთსა და აზერბაიჯანში ((EUI – European University Institute/ევროპის უნივერსიტეტების ინსტიტუტი, 2021). TRT არხების გლობალური გავრცელება სხვადასხვა ენაზე ადასტურებს თურქეთის მთავრობის დიდ და ეფექტურ ძალისხმევას მისი ენის, ისტორიისა და კულტურის გავრცელების მიმართულებით. ეს ქვეყნის დადებით იმიჯს ქმნის ხელისუფლების მეშვეობით, მაგრამ ის, რაც მრავალ კვლევაში თურქეთის რბილი ძალის ყველაზე ძლიერ მთავარ ინსტრუმენტად არის ხაზგასმული, არის ქვეყნის უაღრესად წარმატებული სატელევიზიო შოუები, სერიალები და კინოპროდუქცია.

თურქული პიესა „მამა“-ს რეჟისორის თქმით, რომელიც ქართულად ითარგმნა და საქართველოში სცენაზე დაიდგა, „ჩვენ ორივეს ერთმანეთის გვესმის, რადგან ერთ გეოგრაფიაში ვცხოვრობთ“ (ივნისის ბიულეტენი,). 90-იან და 2000-იანი წლების ბოლოს საქართველოში გავრცელებული იყო ლათინური ამერიკის სატელევიზიო რომანები; ყველა

ტელევიზია რომანებს აჩვენებდა. შემდეგ ყველა ტელევიზიამ ბაზარი ლათინური ამერიკიდან თურქულ სერიალებზე გადაიტანა. ჟურნალისტ ბუბუს თქმით, თურქული სერიალები ქართულ ბაზარზე იმიტომ შემოვიდა, რომ ისინი შედარებით ხელმისაწვდომი იყო და მეორეც, ისინი ტრადიციულ თემატიკაზეა აგებული. დღეს თურქული სერიალები წარმოდგენილია „TV პრიველზე“, „მთავარზე“, „იმედზე“, „რუსთავი 2-ზე“ და „მარაო TV-ზე“, სერიალებს დღის შუა პერიოდში გადასცემდნენ. მაგალითად, „იმედი“ რეგულარულად უშვებს თურქულ სერიალს დღეში 6 საათის განმავლობაში.

ცხრილი 6. თურქული სერიალი (TSO) საქართველოს ტელევიზიებში 2023 წელს

თურქული სერიალები	ქართული არხები

თურქული სერიალები	ქართული არხები
Canım Annem (*ჩემი საყვარელი დედა / My Dear Mother*) **Erkenci Kuş** (*ადრეული ჩიტი / Early Bird*) **Aziz** (*აზიზი / Aziz*) **Emanet** (*ემანეთი*) **Sadakatsiz** (*უმადური* ან *მოღალატე*) **Camdaki Kız** (*ფანჯარაში მჯდომი გოგონა*) **Üç Kız Kardeş** (*სამი და*) **Gecenin Ucunda** (*ღამის ბოლოს*)	იმედი TV

Muhteşem Yüzyıl (*დიდებული საუკუნე*)
 	
  Elimi Bırakma (*არ გამიშვა ხელი*)
 	
  Vuslat (*შეხვედრა* ან *წამი გაერთიანებამდე*)
 	
  Suskunlar (*დუმილშეპყრობილნი*)
	რუსთავი 2

Adını Sen Koy (*შენ დაარქვი სახელი*)
 	
  Küçük Gelin (*პატარა პატარძალი*)
 	
  Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olamaz (*ბანდიტი ვერ გახდება მბრძანებელი მსოფლიოში*)
	მთავარი

Asla Vazgeçmem (*არასდროს დავნებდები*) **Binbir Gece** (*ათას და ერთი ღამე*)	მარაო
Hekimoğlu (*ჰექიმოღლუ*) **Maraşlı** (*მარაშლი*)	ფორმულა

Ateş Böceği (*ციცინათელა*)
 	
  Çile Kokusu (*ჯოლოს სურნელი /*
 	
  İstanbullu Gelin (*ქალიშვილი სტამბულიდან* ან *სტამბოლელი პატარძალი*)
	TV პირველი

წყარო: ტელევიზიები საქართველოში

ცხრილიდან ჩანს, რომ ქართულ არხებზე ბევრი ცნობილი თურქული სატელევიზიო სერიალი გაშუქდა. ისინი ძირითადად ისტორიაზე, რელიგიასა და კულტურაზეა დაფუძნებული და ორივე ქვეყნის ინტერესებს წარმოადგენს. ეს გადაცემები ეხმარება მონათესავე თემებს კულტურისა და რიტუალების გააზრებაში და მათ ერთმანეთთან დაახლოებაში. საქართველოში მაუწყებლობამ თურქეთის შესახებ დადებითი იმიჯი შექმნა; ერთ-ერთმა რესპონდენტმა (მისი სახელი და გვარი ანონიმურია) განაცხადა, რომ:„თურქული სერიალების პოპულარობის ზრდის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი საქართველოში თურქეთის იმიჯის ჩამოყალიბებაში მათი როლია“. როგორც აღნიშნა ინტერვიუერმა კალანდიამ, რომელმაც მაგისტრის ხარისხი მიიღო თურქეთში, ბოლო ათწლეულის განმავლობაში ამ სერიალებმა დიდი როლი ითამაშეს საქართველოში თურქული „რბილი ძალის“ გაძლიერებაში.“ (ბატიაშვილი, 2020)

ამ სერიალების უმეტესობა AKP-სთან დაახლოებული კომპანიების საკუთრებაა და ტრანსნაციონალური მაუწყებლობა გამოიყენება, როგორც რბილი ძალის ინსტრუმენტი ქვეყნის ხედვისა და იდენტობის ხელახლა წარმოსადგენად. ქართული საზოგადოება თურქ მსახიობებს ხშირად იწვევს ტელეინტერვიუებში. მაგალითად, თურქ მსახიობს, მურატ ილდირიმს ასევე აქვს ‘Facebook’-ის გულშემატკივრების გვერდი ქართულ ენაზე, რომელსაც მისი ქართველი გულშემატკივრები და მაყურებლები საგანმანათლებლო და გასართობი მიზნებისთვის ადევნებენ თვალყურს.ინტერვიუს დროს მურატმა განაცხადა, რომ ის „თავს სახლში“ გრძნობდა თბილისში ვიზიტისას და გაოცებული იყო იუნუს ემრეს ინსტიტუტის თურქული ენის კურსების მოსწავლეების თურქული ენის დონით (YEE-ს ივლისის ბიულეტენი/YEE-ს ივლისის ბიულეტენი, 2015).

2021 წელს ‘TRT’-ს სახელმწიფო ტელევიზიამ საქართველოს გადასცა ისტორიული სერიალები „ალფარსლანი: დიდი სელჩუკები“ (ტელესერიალი 2021). პირველივე ეპიზოდებში სელჩუკები შეხვდნენ ქართველებს და ტყვედ აიყვანეს ქართული არმიის ერთ-ერთი სამეფო მეთაური. მეორე ეპიზოდში მოხდა დაპირისპირება ქართველ მეთაურ ლიპარიტთან. ლიპარიტი, საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთი მეთაური და

დიდგვაროვანი, სელჩუკების ჯარისკაცებმა ტყვედ აიყვანეს, სასტიკად მოეპყრნენ და დაამცირეს. ამან გარკვეული უხერხულობა გამოიწვია თურქეთში მყოფ ქართულ დიასპორაში. პროფესორმა Tsurtsumia/წურწუმია ეს გააკრიტიკა ქართულად თავის 'Facebook' გვერდზე, სათაურით „რას ცდილობს თურქეთის TRT?"; მოგვიანებით, ის გამოქვეყნდა 'Gurcunews'-ზე, თურქულ ენაზე. საქარის მკვიდრმა ქართველმა, ლაზურმა კულტურის ცენტრმა და რამდენიმე კულტურულმა ცენტრმა და არასამთავრობო ორგანიზაციამ ხელი მოაწერეს ერთობლივ დეკლარაციას, რომლითაც TRT-ს ბოდიშის მოხდა მოსთხოვეს ქართველებისთვის. დოქტორმა ზაზამ აღნიშნა, რომ ისტორიულად სელჩუკებმა ლიპარიტი ტყვედ აიყვანეს. თუმცა, ქართულ, თურქულ ან სხვა წყაროებში არ არსებობს მტკიცებულება იმისა, რომ ლიპარიტს სელჩუკთა მეთაურები ტყვედ აყვანის შემდეგ მას ურტყამდნენ, ამცირებდნენ ან აგინებდნენ. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მხატვრული ნაწარმოებია, 'TRT'-ის გადაცემა სერიალში ქართველების ნეგატიურ იმიჯს ხატავს, რაც შემაშფოთებელი, უსიამოვნო და მოულოდნელია როგორც თურქეთში, ასევე საქართველოში მცხოვრები ქართველებისთვის, მუსლიმებისთვის თუ ქრისტიანებისთვის (Gurcunews/გურჯუნიუსი, 2022) კიდევ ერთი ფაქტია ის, რომ თურქეთის ეროვნული ტელევიზიის სამოგზაურო პროგრამები მიკერძოებულია საქართველოს მიმართ და ინფორმაციის ნაკლებობას აქვს ადგილი. მაგალითად, 'Kanal Seven' არის ერთ-ერთი კონსერვატიული სატელევიზიო შოუ, რომელიც 2015 წელს, სამოგზაურო პროგრამა „მე ვმოგზაურობ მსოფლიოში" ფარგლებში ეწვია საქართველოს. რეპორტიორი საქართველოს შემდეგი სიტყვებით განსაზღვრავს: „როდესაც ოსმალებმა საქართველო დაიპყრეს, ისლამი სწრაფად გავრცელდა ქვეყანაში და ოსმალები იმდენად ტოლერანტულები იყვნენ, რომ სხვებს არანაირი რელიგიური შეხედულება არ მოახვიეს თავს". რეპორტიორმა ასევე თქვა შემდეგი: „თბილისში თავს უცხოდ არ გრძნობ. თითქოს ანატოლიის რომელიმე ქალაქში სეირნობ". მან ასევე აჩვენა საქართველოს შესახებ მწირი ცოდნა და თურქეთის ეროვნული მედიის მხრიდან საქართველოზე ინფორმაციის ნაკლებობა. Kanal 7. (2016, 27 თებერვალი). Dünyadaki Türkiye – თბილისი / საქართველო [გადაცემა]. Dunyayi Geziyorum, TRT Avaz.საქართველოში თურქეთის ელჩმა აღნიშნა, რომ თურქეთს საქართველოსთან სტრატეგიული ურთიერთობა აქვს და თურქეთსა და საქართველოს შორის მსგავსებას შემდეგი სიტყვებით გაუსვა ხაზი: „საქართველოში ჩასული არცერთი თურქი არ იგრძნობს თავს უცხო ქვეყნის მიწაზე" (TRT Avaz, 2016). გუმრუქჩუ ასევე აღნიშნავს, რომ საქართველოში ძველ თაობაში კვლავ არსებობს ანტითურქული განწყობა. თუმცა,

ახალგაზრდა თაობას თურქეთის მიმართ უდიდესი სიმპათია, დადებითი შეხედულებები, ინტერესები და სიყვარული აქვს და ფიქრობს, რომ თურქული სერიალები ამ იმიჯს ქმნის. ერთ-ერთმა რესპონდენტმა განაცხადა, რომ:„ყველა არხზე, რომელსაც ვრთავ, ვხედავ თურქულ სერიალს; თითქმის ყოველ საღამოს საქართველოს ტელევიზიით ერთი, ორი ან სამი თურქული სერიალი გადის. სერიალებმა ხელი შეუწყო თურქეთის დადებითი იმიჯის შექმნას საქართველოში“. თურქეთსა და საქართველოს შორის არსებობს სტრატეგიული პარტნიორობა, რასაც თურქი ჟურნალისტი ასე აფასებს: „საქართველოში ჩასული არცერთი თურქი არ იგრძნობს თავს უცხო ქვეყნის მიწაზე“ (TRT Avaz, 2016). გუმრუქჩუ მიუთითებს, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ძველ თაობაში გარკვეული ანტითურქული განწყობები კვლავ არსებობს, ახალგაზრდები თურქეთის მიმართ გამოხატავენ სიმპათიას, ინტერესს და დადებით დამოკიდებულებას. რესპონდენტთა თქმით, ქართულ ტელეარხებზე თითქმის ყოველ საღამოს გადის ერთი ან რამდენიმე თურქული სერიალი, რაც მათ აზრით, მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს თურქეთის დადებითი იმიჯის ჩამოყალიბებას საქართველოში.

4.14. თურქეთის ტრანსნაციონალური ისტორიული ღონისძიებები საქართველოში

ისტორიული მოვლენების, სიმბოლოებისა და ნარატივების გამოყენებით საზოგადოებრივი მეხსიერების ჩამოყალიბებასა და კონკრეტული პოლიტიკური დღის წესრიგის წინ წამოწევაში, ისტორიული მეხსიერების პოლიტიკა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს თურქეთის პოლიტიკაში. თურქი ჩინოვნიკების მიერ ორგანიზებული ისტორიული მეხსიერებისადმი მიძღვნილი ღონისძიებების უმეტესობას კავშირი აქვს უცხო სახელმწიფოებთან ან ჯგუფებთან. მაგალითად, თურქეთმა დაიწყო 1993 წელს ნეონაცისტური ჯგუფის მიერ ხუთი თურქი გერმანელის დაწვის ხსოვნის დღის აღნიშვნა. ამას ზოლინგენის ხანძრის თავდასხმა ეწოდება. ოჯახის დამწვარი სახლი დღეს მემორიალურად ითვლება და როგორც თურქი, ასევე გერმანელი ჩინოვნიკები მას აღნიშნავენ. ეს სამახსოვრო ღონისძიებები, რომლებიც თავისთავად სოციალური და პოლიტიკურია, ღრმა გავლენას ახდენს საზოგადოებრივი მეხსიერებისა და ეროვნული იდენტობის ჩამოყალიბებაზე.2018 წელს გერმანიის კანცლერი ანგელა მერკელი და თურქეთის საგარეო საქმეთა მინისტრი მევლუთ ჩავუშოღლუ დაესწრნენ ხსოვნისადმი

მიძღვნილ ღონისძიებას (TRT World, 2018). იმის ხაზგასასმელად, რომ თურქული დიასპორა გერმანიაში ნეონაცისტური ძალადობის ხშირი სამიზნეა, 'YTB'-ს ხელმძღვანელობამ დედაქალაქის ულუსის მოედანზე სახლის მინიატურული ვერსია ააშენა (Daily Sabah/დეილი საბაჰი, 2021)თურქეთი ასევე პატივს მიაგებს თურქი დიპლომატების, თანამდებობის პირების და საჯარო მოხელეების ხსოვნას, რომლებიც ტერორისტულმა ორგანიზაციებმა თურქეთის საზღვრებს გარეთ მისიების შესრულებისას მოკლეს.

1970-80-იან წლებში ტერორისტული თავდასხმების შედეგად თითქმის ორმოცი თურქი ელჩი დაიღუპა და თურქეთს ოცდაექვს ქვეყანაში ორმოცდათვრამეტი მოწამეთა საფლავი აქვს. თურქეთი ყოველწლიურად პატივს მიაგებს გარდაცვლილების ხსოვნას და ოფიციალურად ატარებს ხსოვნის ცერემონიას ამ ქვეყნებში ვიზიტების დროს (თურქეთის რესპუბლიკა/თურქეთის რესპუბლიკა, საგარეო საქმეთა სამინისტრო/საგარეო საქმეთა სამინისტრო, 2018). ანალოგიურად, 2016 წლის ივლისის სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობა აღინიშნება ისეთი ღონისძიებით, როგორიცაა „15 ივლისის მოწამეთა გამზირი" (ჰამონდი, 2020).

ანალოგიურად, გილისი (1994) ამტკიცებს, რომ იდენტობის პოლიტიკა და მეხსიერება ისტორიულია. წიგნი „მეხსიერება: ეროვნული იდენტობის პოლიტიკა" იკვლევს ისტორიულ მნიშვნელობას იმისა, თუ როგორ ირჩევენ ადამიანები წარსულის პატივისცემას. რადგან ეს მოითხოვს ინდივიდუალური და საზოგადოებრივი მოგონებების კოორდინაციას, ხსოვნისადმი მიძღვნილი ღონისძიება თავისი არსით სოციალური და პოლიტიკურია, მიუხედავად იმისა, რომ მისი შედეგები შეიძლება შეთანხმებად გამოიყურებოდეს, თუმცა ისინი უზარმაზარი დავის, ბრძოლის და ზოგიერთ შემთხვევაში, ნგრევის პროდუქტია (გილისი, 1994).

თავი 5. თურქეთის საგარეო პოლიტიკის იდენტობა და ეთნიკური, მონათესავე და მუსლიმური დიასპორა საქართველოში

5.1. შესავალი

მოცემული თავი განიხილავს თურქეთის საგარეო პოლიტიკას და ურთიერთობას მუსლიმურ დიასპორასთან, მათ შორის ეთნიკურ თურქებთან და საქართველოში მცხოვრებ სხვა მუსლიმურ თემებთან. გავლენის ფაქტორები ისტორიული, გეოპოლიტიკური და კულტურული ხასიათისაა. ეს თავი შემდეგ საკითხებად არის განაწილებული:

• რელიგიური ინსტიტუტები და ადგილობრივი დამხმარე ორგანიზაციები

• თურქეთის საგარეო პოლიტიკა საქართველოში მესხეთელი თურქების მიმართ

• ისტორიული მეხსიერების წერილები, როგორც რბილი ძალის ინსტრუმენტი საქართველოში მყოფი თემებისთვის

• აფხაზური დიასპორა, როგორც ტრანსნაციონალური აქტორი და თურქეთი

• ბორჩალოს თურქები

• მშვილდოსნობის ფონდის ისტორიული, კულტურული და სულიერი განზომილება

• ქოსალას მეორე ისლამური მედრესე

• აჭარელი ქართველი მუსლიმები და თურქეთის საგარეო პოლიტიკა

• აზიზიეს მეჩეთი და ისლამური იდენტობა საქართველოში მყოფ თურქულ თემებში

• ნიგვზიანის მეჩეთი და რელიგიური პანსიონი

• მუსლიმი ქისტები საქართველოში და თურქეთის საგარეო პოლიტიკა

• ბათუმში მცხოვრები თურქები, როგორც ბიზნეს დიასპორა

საქართველოს მოსახლეობის მიმართ თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მიდგომებზე მოქმედი მნიშვნელოვანი განმსაზღვრელი ფაქტორებია მისი ისტორიული და კულტურული კავშირები, რომლებიც ღრმად არის ფესვგადგმული და ხშირად ასახავს მეზობელი ერების კავშირებს. საქართველოსთან ისტორიული კონტაქტები, რომლებიც ოსმალეთის იმპერიის დროიდან იღებს სათავეს, ხაზს უსვამს ამ კავშირების ინტენსიურ ხასიათს. ეს ისტორიული და ღრმა კულტურული კავშირები განსაზღვრავს, თუ როგორ ურთიერთობს თურქეთი დღეს საქართველოსთან. თურქეთი სამხრეთ კავკასიის რეგიონს სტრატეგიულად მნიშვნელოვნად მიიჩნევს ენერგორესურსებით მდიდარ კასპიის ზღვის რეგიონთან სიახლოვისა და ევროპისთვის ენერგომომარაგების სატრანზიტო მარშრუტის როლის გამო, რაზეც ასევე გავლენას ახდენს გეოპოლიტიკური ინტერესები. საქართველოსთან, მნიშვნელოვან სატრანზიტო ქვეყანასთან დადებითი ურთიერთობები აუცილებელია თურქეთის ენერგეტიკული პოლიტიკისა და რეგიონში გავლენისთვის.

საქართველო არის ერთ-ერთი ქვეყანა, სადაც თურქეთი გადამწყვეტ როლს ასრულებს რეგიონული სტაბილურობის ხელშეწყობაში. თურქეთის აქტიური როლი სამხრეთ კავკასიაში, მათ შორის საქართველოში, რეგიონული სტაბილურობის და კეთილდღეობისადმი მისი ერთგულების დასტურია. ვაჭრობა და ინვესტიციები მნიშვნელოვან როლს თამაშობს საქართველოსა და თურქეთს შორის არსებულ ძლიერ ეკონომიკურ კავშირებში. საქართველო და თურქეთი აქტიურად ურთიერთობენ ორმხრივი და მრავალმხრივი რამდენიმე ჩარჩოს მეშვეობით, როგორიცაა სავაჭრო შეთანხმებები, სამხედრო თანამშრომლობა და რეგიონული უსაფრთხოების დისკუსიები (Aras/არასი & Akpinar/აქპინარი, 2011). საქართველოში არსებობს მრავალი მუსლიმური თემი, განსაკუთრებით ეთნიკური თურქებისა და აზერების. საქართველოში ეთნიკური თურქების თემი კონცენტრირებულია ზოგიერთ რაიონში, მაგალითად, აჭარაში. ეს თემები ინარჩუნებენ კულტურულ კავშირებს თურქეთთან და ისტორიული ფესვები აქვთ საქართველოში.

თურქეთი ხშირად ცდილობს ამ დიასპორებთან კავშირების განმტკიცებას კულტურულ და რელიგიურ დონეზე. ეს მოიცავს საგანმანათლებლო ინიციატივების, რელიგიური დაწესებულებებისა და კულტურული შეკრებების დახმარებას, რომლებიც აძლიერებს დიასპორასა და თურქეთს შორის ურთიერთობებს. თურქეთის მთავრობა თემებს რამდენიმე გზით ეხმარება, მათ შორის თურქული ენის სწავლების წახალისებით, თურქული კულტურის შენარჩუნებით და სამეზობლო ასოციაციების მხარდაჭერით. საქართველოს ჰყავს საკმაოდ დიდი მუსლიმური თემი, რაც საფრთხილოა თურქეთის საგარეო პოლიტიკისთვის (ვაკენჰუტი, 2022)& Orjuela/ორხუელა, C. 2023).). თურქეთი ამ პარტნიორობას ფრთხილად მართავს, აბალანსებს საქართველოსთან ურთიერთობის უფრო ფართო დიპლომატიურ და პოლიტიკურ რეალობებს და თემების მხარდაჭერას.

კვლევაში რესპონდენტებიდან მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს რელიგიურ ლიდერებმა, მაგალითად, როგორიცაა მეჩეთების იმამები. გამოკითხულმა იმამებმა, რომლებიც სხვადასხვა რელიგიურ, ეთნიკურ და დემოგრაფიულ სეგმენტს წარმოადგენენ, ღირებული ინფორმაცია მოგვაწოდეს. ყველა მათგანმა აღნიშნა, რომ თურქეთს აქვს სტრატეგია, დაუკავშირდეს ისტორიული სიმპათიების მქონე ჯგუფებს. ყველა სუნიტი იმამის ინტერვიუს დასკვნა თურქეთის სასარგებლოდ არის და მათ ასევე გამოიყენეს ეთნო-რელიგიური დისკურსი. თუმცა, იმამების უმეტესობას სურს, რომ საქართველო უფრო

ტოლერანტული და ღია იყოს თურქული მოსახლეობისა და ისლამური საძმოების მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს სახელმწიფოს ურთიერთობა მუსლიმურ თემებთან არ იყო შეტანილი ჩვენს კვლევაში, იმამებმა აღნიშნეს, რომ საქართველომ წინ წაიწია თემების ინტეგრაციის კუთხით. რესპონდენტმა, მეჩეთის იმამმა, განაცხადა, რომ:

> „აშკარაა, რომ AKP-ს დროს ჩვენ ვხედავთ მზარდ ისლამურ ცნობიერებას და აღორძინებას საქართველოში, განსაკუთრებით რეგიონის მუსლიმურ თემებში. თუმცა, ამ აღორძინების დაკავშირება თურქეთის AKF პარტიასთან შეუძლებელია.“ (ინტერვიუ: იმამთან, კოსალა, 2023)

2016 წელს პრეზიდენტმა ერდოღანმა განაცხადა: „ჩვენ არ შეგვიძლია საზღვრების გავლება ჩვენს გულებში და არც ვიქცევით ასე; თურქეთს არ შეუძლია უგულებელყოს თავისი ნათესავები და თანამორწმუნენი დასავლეთ თრაკიაში, კვიპროსში, ყირიმში და სხვაგან.“ (TCCB/ტცცბ, 2016). ეს აჩვენებს, რომ თურქეთს აქვს გეოგრაფიული იდენტობა,საერთო კულტურული მემკვიდრეობა და განწყობა, რომლებიც ოფიციალური პირების მიერ გამოყენებული იდეოლოგიური დისკურსების ნაწილია. ოსმალების მიერ მართული გეოგრაფია დაკავშირებული იყო დღევანდელ თურქეთთან. თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში ნათესავები და ეთნიკური თემები არა იდეოლოგიური, არამედ სტრატეგიული შემადგენელია.

ცხრილი 7. ეთნიკური ჯგუფები საქართველოში თურქი ჩინოვნიკების პოლიტიკურ გამოსვლებში

თურქი პოლიტიკოსები	პოზიცია	ეთნიკური და ნათესაური თემები	წელი	დებულება
რეჯეფ თაიფ ერდოღანი	პრემიერ-მინისტრი	"მესხეთელი თურქები"	2011	„ისინი ჩვენი ძმები არიან"
რეჯეფ თაიფ ერდოღანი	პრემიერ-მინისტრი	ახლო აღმოსავლეთი, კავკასია და ბალკანეთი	2011	ახლო აღმოსავლეთმა, კავკასიამ და ბალკანეთმა იმდენივე მოიგეს, რამდენიც თურქეთმა.
რეჯეფ თაიფ ერდოღანი	პრეზიდენტი	თურქები გერმანიაში	2017	„თანამემამულეები"
აბდულაჰ ერენი	YTB-ს პრეზიდენტი	მუსლიმები საქართველოში	2020	„ქართველი მუსლიმი"
დავუთოღლუ	საგარეო საქმეთა მინისტრი	აზერული თემი		„ჩვენი ნათესავები"
მეჰმეთ გორმეზი	დიანეთის ყოფილი პრეზიდენტი	„საქართველო, როგორც ნათესავი ქვეყანა"	2014 შეხვედრა ილია მე-2 სთან	„ჩვენი ნათესავები"

წყარო: ავტორი

ზემოთ მოცემული ცხრილი აჩვენებს, რომ საქართველოს მოსახლეობის მიმართ თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე, პირველ რიგში, გავლენას ახდენს მისი ღრმად

ფესვგადგმული ისტორიული და კულტურული კავშირები, რომლებიც ხშირად ასახავს მეზობელი ქვეყნების კავშირებს. ბევრმა თურქმა ჩინოვნიკმა პირდაპირ გამოიყენა ასეთი სიტყვები, რაც მათ მჭიდრო კავშირზე მიუთითებს. პრემიერ-მინისტრმა თავის გამოსვლებში ასევე ბევრგან თქვა, რომ ისინი ჩვენი ძმები, ჩვენი თემი და ჩვენი თანამოქალაქეები არიან. სახელმწიფოს მეთაურებმა ასეთი ტერმინები და კონოტაციები გამოიყენეს საქართველოსთან და სხვა ქვეყნებთან მიმართებაში, როგორიცაა გერმანია და ახლო აღმოსავლეთი. (Anadolu Agency/ანადოლუ ეიჯენსი, 2023)

ამიტომ, თურქეთის საელჩო საქართველოში პროაქტიულად აკავშირებს მათ დიასპორასა და მიგრანტებს (Gafarli/გაფარლი, 2014), მიგრანტები ცდილობენ გავლენა მოახდინონ მშობლიურ ქვეყნებში არსებულ ტენდენციებზე. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, თურქები გერმანიაში წავიდნენ სოციალურ-ეკონომიკური შესაძლებლობების გასაუმჯობესებლად. მნიშვნელოვანმა რაოდენობამ დარჩენა ამჯობინა, რაც გერმანიის მოსახლეობის 5%-ს შეადგენს (İçduygu/იჩდუიუგუ, A., & Aksel/აქსელი, D. 2015) ერდოღანის ხელმძღვანელობით თურქეთის სახელმწიფო აქტიურად უსვამს ხაზს თავის ისტორიულ და კულტურულ კავშირებს ევროპის, ცენტრალური აზიის, კავკასიისა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებთან და იქ წარმოდგენილ უმცირესობებთან. თურქი ემიგრანტების უმეტესობამ მხარი დაუჭირა რეზოლუციას, რომელმაც შეზღუდა ერდოღანის (Küçükcan/ქიუჩიუქჯანი, 2014)

თურქეთის პოლიტიკურმა ლანდშაფტმა მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია განიცადა, როდესაც საზღვარგარეთ პოლიტიკურად აქტიური ემიგრანტების გავლენით მიღებული კენჭისყრის შედეგები მიიღეს. კრიტიკოსები ერდოღანს ადანაშაულებენ თურქეთის პოლიტიკური რეალობისგან შორს მყოფი მოქალაქეების მანიპულაციურად გამოყენებაში (Karpat/კარპატი, 2015) მეორეს მხრივ, მომხრეები ამტკიცებენ, რომ ეს ხმის მიცემის საშუალებას აძლევს იმ ადამიანებს, რომლებიც პოლიტიკურად, ეკონომიკურად და კულტურულად დაკავშირებული არიან თავიანთ სამშობლოსთან. 2016 წელს თურქეთის პრეზიდენტმა რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა, ჩრდილოეთ ერაყში, მოსულის ISIS-ისგან განთავისუფლების კამპანიაზე საუბრისას განაცხადა: „თურქეთი ყოველთვის ღია ხელებით ესალმებოდა ყველა დაჩაგრულს, მსხვერპლს და არასდროს ტოვებდა თავის ნათესავებს მარტო“.(AK Parti/სამართლიანობისა და განვითარების პარტია, 2019)

გარდა ამისა, თურქეთის პრეზიდენტის, რეჯეფ თაიფ ერდოღანის განცხადებები ხაზს უსვამს მის მნიშვნელოვან როლს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ჩამოყალიბებაში. მან განაცხადა:

„ჩვენი ფიზიკური საზღვრები განსხვავდება ჩვენს გულებში არსებულ საზღვრებისგან. ჩვენ უნდა განვასხვავოთ ისინი. რა თქმა უნდა, პატივს ვცემთ ფიზიკურ საზღვრებს, მაგრამ არ შეგვიძლია საზღვრების დადება ჩვენს გულებთან და არც გვაქვს ამის უფლება. ზოგი გვეკითხება: „რატომ გაინტერესებთ ერაყი? რატომ გაინტერესებთ სირია?“ ისინი გვეკითხებიან: „რატომ გაინტერესებთ საქართველო, უკრაინა, ყირიმი, აზერბაიჯანი, ყარაბაღი, ბალკანეთი და ჩრდილოეთ აფრიკა?“ ეს განცხადება ასახავს პრეზიდენტის ხედვას სხვადასხვა რეგიონში თურქეთის ჩართულობასთან დაკავშირებით. ანალოგიურად, კვლევაში კიდევ ერთი ანონიმური რესპონდენტი აცხადებს, რომ:

> „ჩვენ არ შეგვიძლია ლიბიის, ეგვიპტის, ბოსნიისა და ავღანეთის მარტო დატოვება მათ პრობლემებთან. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ჩვენ უხერხულად ვიგრძნობთ თავს როგორც ისტორიის, ასევე იქ მცხოვრები ჩვენი ძმების წინაშე, რომელთა გულებიც ჩვენთან ერთად ცემენ. ამიტომ, მე ყოველთვის ვამბობ, რომ ჩვენ, ჩვენს ძმებთან ბედნიერებაშიც და უბედურებაშიც გვერდით უნდა ვედგეთ, რომლებიც ჩვენი გულების საზღვრებში ცხოვრობენ“. (ინტერვიუ ანონიმურ რესპონდენტთან, თბილისი, 2022 წ)

ცხრილი 8. საქართველოში წარმოდგენილი ნათესავები, მუსლიმები, დიასპორები და არამუსლიმური თემები თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში

მუსლიმური თემები	ნათესავი თემები	მომავალი დიასპორა
აჭარის ქართველ მუსლიმთა თემი	აბხაზები	ბათუმელი თურქები
აზერბაიჯანული სუნიტური თემი	აზერები	მესხეთელი თურქები
ქისტების თემი	მესხეთელი თურქები	აზერები

წყარო: ავტორი

იეზიდი ქურთების თემი აქ არ არის წარმოდგენილი, რადგან ისინი არატრადიციულ რელიგიურ ჯგუფად ითვლებიან და შესაბამისად, არ არის შესწავლილი. თუმცა, თურქეთის მათი აღქმა უარყოფითია ჩრდილოეთ სირიაში თურქეთის ტრანსსასაზღვრო საქმიანობისა და თურქეთის ქურთულ მოსახლეობასთან ურთიერთობის გამო.

რესპონდენტების შეხედულებები ამ საკითხთან დაკავშირებით მიუთითებს, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა და მისი ურთიერთობა საქართველოში ეთნიკურ, ნათესავურ და მუსლიმურ დიასპორასთან მრავალმხრივი საკითხია. ეს საკითხი ფუნდამენტურად არის დაკავშირებული ისტორიულ-კულტურულ კავშირებთან და სტრატეგიულ ინტერესებთან, რომლებიც მნიშვნელოვნად აყალიბებენ თურქეთის საგარეო პოლიტიკურ იდენტობას და მის ურთიერთობას საქართველოში მყოფ ეთნიკურ და მუსლიმურ დიასპორასთან. სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის საგარეო პოლიტიკის მთავარი მამოძრავებელი ძალა ეროვნული ინტერესებია. მთავარი საზრუნავი ენერგეტიკული მარშრუტები და მათი უსაფრთხოებაა, რის ფარგლებშიც თურქეთმა სამხრეთ კავკასიის რეგიონში მრავალი მსხვილი ინფრასტრუქტურული პროექტი წამოიწყო. მეორეც, რაც შეეხება საქართველოს, მისი გეოგრაფიული მდებარეობა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. საქართველო თურქეთის მთავარი დერეფანია აზერბაიჯანსა და ცენტრალურ აზიაში. (Baskan/ბაშქანი, 2019)

5.2. რელიგიური ინსტიტუტები და ადგილობრივი საქველმოქმედო ორგანიზაციები

საქართველოში მუსლიმური თემების წარმოსადგენად მრავალი სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაცია მუშაობს. ეს ფიზიკური ან ონლაინ ორგანიზაციები სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან პლატფორმებს წარმოადგენენ საქართველოში მუსლიმური თემების ჩართულობის კუთხით. ანალოგიურად, არასამთავრობო ინსტიტუტები, განსაკუთრებით ადგილობრივი საქველმოქმედო ორგანიზაციები საქართველოში გადამწყვეტ როლს თამაშობენ მუსლიმურ თემებთან ურთიერთობების განმტკიცებასა და სახელმწიფო რეგულაციების გააზრებაში. რელიგიურად განათლებული ლიდერები ხელმძღვანელობენ ამ ორგანიზაციებს, ხოლო იმამები საზოგადოებას სხვადასხვა მომსახურებით უზრუნველყოფენ, როგორიცაა ყოველდღიური ლოცვა, კრებები,

დაკრძალვები და ქორწინება. ისინი ასევე უზრუნველყოფენ სტიპენდიებს ბავშვებისთვის, რომლებიც განათლების მიღებას აპირებენ. რესპონდენტმა, პარლამენტის წევრმა და „საქართველოს რეგიონების“ პარტიის ლიდერმა, ტარიელ ნაკაიძემ განაცხადა:

> „დადასტურებულია, რომ ადგილობრივი ორგანიზაციების მეშვეობით არასამთავრობო ორგანიზაციები ხელს უწყობენ რბილი ძალის ინსტრუმენტებსა და საზოგადოებრივ დიპლომატიას, სადაც თურქეთი ახდენს კულტურულ და რბილი ძალის გავლენას ნათესავ და რელიგიურ თემებზე. დადასტურებულია, რომ თურქეთს არ გააჩნია ოსმალური ნოსტალგია საქართველოსთან მიმართებაში - თურქეთს ასეთი პოლიტიკა არ აქვს; თურქეთის ახალი საგარეო პოლიტიკური აქტივიზმი და მიზნები არ არის კავშირში ოსმალურ ნოსტალგიისგან, თუმცა ის ამკვიდრებს ახალ პოლიტიკას, რათა დაუკავშირდეს მონათესავე თემებს.“ (Tariel/Tariel, 2023)

ზურაბ ქემალ ცეცხლაძის ხელმძღვანელობით, ქართველ მუსლიმთა მსოფლიო ალიანსმა აჭარაში მუსლიმი მოსახლეობის მხარდასაჭერად ჯემაათი შექმნა. ეს ჯემაათი ადგილობრივი მუსლიმი თემის მხარდასაჭერად სხვადასხვა რელიგიურ მომსახურებასა და ინიციატივას ახორციელებს, მათ შორის საგანმანათლებლო პროგრამებს, კულტურულ ღონისძიებებსა და ჰუმანიტარულ დახმარებას.

როდესაც საქმე საქართველოში ეთნიკურ, ნათესაურ და მუსლიმურ დიასპორას ეხება, არასამთავრობო და რელიგიური ორგანიზაციები, რეგიონულ საქველმოქმედო ჯგუფებთან ერთად გადამწყვეტ როლს ასრულებენ თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ჩამოყალიბებასა და მასზე გავლენის მოხდენაში. ეს ორგანიზაციები, როგორიცაა მეჩეთები, კულტურული ცენტრები და საგანმანათლებლო დაწესებულებები, უზრუნველყოფენ რელიგიურ მსახურებას, საგანმანათლებლო ინიციატივებს და კულტურულ შეკრებებს და ხელს უწყობენ საქართველოს თურქულ და მუსლიმურ დიასპორაში მიკუთვნებულობის ღრმა გრძნობის გაღვივებას (დარივა, 2023). ისინი აძლიერებენ საზოგადოების კულტურულ კავშირებს ენის გაკვეთილების, კულტურული ღონისძიებებისა და ჰუმანიტარული დახმარების გზით, ქმნიან თბილ და ინკლუზიურ გარემოს. თურქეთი მხარს უჭერს ამ ინსტიტუტებს, როგორც მისი უფრო ფართო საგარეო პოლიტიკის მიზნების ნაწილს, რათა გააძლიეროს თავისი კულტურული გავლენა და ხელი შეუწყოს დიასპორის კეთილდღეობას.

საქართველოში, რეგიონული საქველმოქმედო ჯგუფები, რომლებიც თურქეთთან დაკავშირებული არასამთავრობო ორგანიზაციებია, ხშირად მონაწილეობენ განვითარებისა და ჰუმანიტარული ინიციატივების განხორციელებაში. ეს პროექტები შეიძლება მოიცავდეს ინფრასტრუქტურის მშენებლობას, საგანმანათლებლო პროგრამების დაფინანსებას ან სოციალურად დაუცველი მოსახლეობის დახმარებას. ეს ინიციატივები სასარგებლოა დიასპორისთვის და ამლიერებს თურქეთის რბილ ძალას და დადებით რეპუტაციას რეგიონში. საქართველოში მუსლიმური და ეთნიკური თემები ხშირად პოულობენ არასამთავრობო ორგანიზაციებს, რომლებიც იცავენ მათ ინტერესებს. თურქეთმა შეიძლება მხარი დაუჭიროს ამ ჯგუფებს თავისი საგარეო პოლიტიკის მეშვეობით, რათა უზრუნველყოს დიასპორის უფლებების პატივისცემა და წარმომადგენლობა.

ეს ორგანიზაციები აქტიურად უწყობენ ხელს კომუნიკაციასა და თანამშრომლობას, თურქეთსა და დიასპორას შორის ხიდის როლის შესრულებით. ისინი ხელს უწყობენ ნდობას და იცავენ თურქეთის სტრატეგიულ ინტერესებს საქართველოში თურქულ და ქართულ თემებს შორის კავშირების გაძლიერებით. ეს მიიღწევა სხვადასხვა საშუალებით, როგორიცაა კულტურული გაცვლის პროგრამები, ენის სწავლება და რელიგიური განათლება. ეს თანხვედრა ეხმარება თურქეთს მიაღწიოს უფრო ფართო საგარეო პოლიტიკურ მიზნებს, რომლებიც სხვა რეგიონულ მოთამაშეებთან დაპირისპირებას და სამხრეთ კავკასიაში გავლენის შენარჩუნებას გულისხმობს (Sayin/Sayin & Dogan/Dogan, 2017). ლაგოდეხის მეჩეთის იმამმა, რომელსაც 2023 წელსამ საკითხთან დაკავშირებით ინტერვიუ ჩამოართვეს, განაცხადა:

„თურქეთი ეფექტურად იყენებს ადგილობრივ საქველმოქმედო ჯგუფებსა და არასამთავრობო რელიგიურ ინსტიტუტებს კულტურული დიპლომატიის ინსტრუმენტებად ენის სწავლების, კულტურული გაცვლითი პროგრამების დაფინანსებისა და რელიგიური განათლების გზით საკუთარი კულტურული და რელიგიური ღირებულებების პოპულარიზაციისათვის.“ ლაგოდეხის მეჩეთის იმამმა 2023)

ეს ჯგუფები ასევე მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ დიასპორული თემების საქართველოს საზოგადოებაში უფრო ფართოდ ინტეგრაციაში. ისინი ხელს უწყობენ ძლიერი და შეკრული თემების განვითარებას ისეთი სერვისების მიწოდებით, როგორიცაა ენის გაკვეთილები და პროფესიული ტრენინგები, საზოგადოების ჩართულობის

წახალისება კულტურული ღონისძიებებისა და რელიგიური მსახურებების მეშვეობით. ეს ინტეგრაცია მხარს უჭერს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მიზნებს, რომლებიც სტაბილურობისა და კარგი რეგიონული ურთიერთობების შენარჩუნებას ისახავს მიზნად.

ადგილობრივი დამხმარე ჯგუფები და არასამთავრობო რელიგიური ინსტიტუტები გადამწყვეტ როლს ასრულებენ თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ჩამოყალიბებაში საქართველოში მისი დიასპორის მიმართ. ყოველივე ეს ემსახურება თურქეთის უფრო ფართო რეგიონულ მიზნებს. ეს ორგანიზაციები მნიშვნელოვან გავლენასა და ძალაუფლებას ახორციელებენ, რაც თურქეთის რეგიონული საგარეო პოლიტიკის სტრუქტურას აყალიბებს.

5.3. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა საქართველოში მესხეთელი თურქების მიმართ

თურქეთი აქტიურად უჭერს მხარს მესხეთელი თურქების ინტერესებს საქართველოში. ეს ეფუძნება ლობირებას, ოფიციალურ გამოსვლებს, მესხეთელი თურქების, როგორც თურქეთის ტრანსნაციონალური თემის შენარჩუნებას. ერდოღანმა ხაზი გაუსვა სამ ღირებულებას, რომლებიც მესხეთელი თურქების ენას, რელიგიასა და იდენტობას აყალიბებს (Ak/Ak et al., 2019). ეს სამი ღირებულება სტრატეგიულად იქნა შემუშავებული აკპ-ს ყრილობაზე. თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს ვებსაიტზე, საქართველოსთან ურთიერთობების განყოფილებაში, მესხეთელი თურქები განიმარტებიან, როგორც „ორ ქვეყანას შორის ერთ-ერთი კულტურული ხიდი“, რაც ხაზს უსვამს მათ ისტორიულ და კულტურულ მნიშვნელობას. (Asker/Asker & Yavuz/Yavuz, 2016)

ერთ-ერთმა ოფიციალურმა განცხადებამ (MFA, website_) აჩვენა, რომ „თურქეთ-საქართველოს ურთიერთობებში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხი მესხეთელი თურქების სამშობლოში დაბრუნების პროცესია. ჩვენი ქვეყანა ყურადღებით აკვირდება ამ საკითხს და მოითხოვს მესხეთელი თურქების სამშობლოში დაბრუნებაზე ყველა დაბრკოლების მოხსნას.” მაგალითად, თურქეთი 1944 წლის იძულებით დეპორტაციასა და ნაციონალისტურ და რელიგიურ დისკურსებთან დაკავშირებით უკმაყოფილებას გამოხატავს; მესხეთელ თურქებს „ობოლ თემს“ უწოდებენ (TRT Avaz, 2016). ამიტომ, მოძიებულ იქნა ორგანიზაციების, ინსტიტუტებისა და პუბლიკაციების დისკურსები, განცხადებები და პოლიტიკა მესხეთელ თურქებთან დაკავშირებით, რაც აკპ-ს მმართველობის პერიოდში იქნა დაფიქსირებული. საქართველოში აღნიშნული თემი

თურქეთის ერთ-ერთი მონათესავე თემია. თურქული ინსტიტუტები პრიორიტეტს ინტეგრაციას და მომსახურების გაწევას ანიჭებენ. რესპონდენტმა ტარიელ ნაკაიძემ, რომელმაც რელიგიური განათლება თურქეთში მიიღო და არის ქართველი აჭარელი მუსლიმი განაცხადა, რომ:

> „საბჭოთა კავშირის პერიოდში მესხეთელი თურქების უმეტესობამ დაკარგა საკუთარი იდენტობა, ხოლო თურქეთი, როგორც სახელმწიფო, მიიჩნევს, რომ დაკარგული იდენტობა აღდგა და შენარჩუნდა თურქეთისა და საქართველოში მისი თემების დახმარებითა და მხარდაჭერით.“ (Tariel, 2023)

ეს განცხადება ხაზს უსვამს თურქეთის მნიშვნელოვან როლს მესხეთელი თურქების იდენტობის შენარჩუნებაში. თურქეთის ინტერესი მესხეთელი თურქების რეგიონთან დაკავშირების მიმართ მხოლოდ მისი ეკონომიკურ ცენტრად გადაქცევის მიზანი არ არის. 2007 წლის 11 ივლისს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი 1944 წელს ყოფილი საბჭოთა კავშირის მიერ საქართველოდან იძულებით გადასახლებული პირების დაბრუნების შესახებ. TIKA-მ ეს კანონი ყაზახეთიდან მესხეთელი თურქების სამშობლოში, აჰისკაში (საქართველოს მესხეთის რეგიონი) დაბრუნების შესაძლებლობად მიიჩნია. ეს ადამიანები 1944 წელს გადაასახლეს. თურქეთი TIKA-სთან ერთად არა მხოლოდ მესხეთელი თურქების იდენტობას აყალიბებს. ახალგაზრდა თაობისთვის აჰისკა (საქართველოს მესხეთის რეგიონი) წარმოსახვითი სამშობლოა. 2014 წელს, TIKA-მ პირველად მოაწყო მოგზაურობა აჰისკას თემის სამშობლოში (საქართველოს მესხეთის რეგიონი). თითქმის ოცდათხუთმეტი (35) მესხეთელი თურქი ჩავიდა სამშობლოში (საქართველოში), რომლებიც მანამდე არასოდეს ყოფილან იქ, სანამ ხსენებული კანონის მიხედვით საქართველოს პირობითი მოქალაქეობა არ მიიღეს. TIKA, თურქეთის სამთავრობო სააგენტო, მიზნად ისახავს მესხეთელი თურქების იდენტობის ჩამოყალიბებას და მათ სამშობლოსთან ხელახლა დაკავშირებას. (TIKA, 2016)

ასევე, დელეგაციას, რომელსაც მსოფლიო მესხეთელი თურქების კავშირი არის მთავარი ოფიციალური ორგანიზაცია, რომელიც მესხეთელთა საკითხებზე მუშაობს და დაახლოებულია სამართლიანობისა და განვითარების პარტიასთან (AKP) და რეჯეფ თაიფ ერდოღანთან. DATÜB-ის ყაზახეთის ფილიალის ვიცე-პრეზიდენტი, სადირ-ეიბოვი ხელმძღვანელობდა, თან ახლდა ისმაილ აჰმედოვი, საქართველოს ფილიალის წარმომადგენელი და DATÜB-ის ვიცე-პრეზიდენტი. მოგზაურობის დროს, მესხეთელმა

თურქებმა მოინახულეს მიტოვებული სახლები და წინაპრების საფლავები, განიცადეს ემოციები,რამაც ემპათიის გრძნობა გამოიწვია. დელეგაციამ ასევე მოინახულა აჰისკას (რაბათის) ციხე, რომელიც მესხეთელი თურქების მემკვიდრეობისა და მდგრადობის სიმბოლოა, და აჰისკას მუზეუმი და აჰმედიეს მეჩეთი. ვიზიტის დროს წაიკითხეს წმინდა ყურანი და ილოცეს მესხეთელი თურქების სულებისთვის, რომლებიც 75 წლის წინ მოულოდნელად გადაასახლეს თავიანთი წინაპრების მიწიდან და რთულ პირობებში დაიღუპნენ. 2023 წლის 18 სექტემბერს, ამერიკის მესხეთელი თურქების თემის წარმომადგენელთა ჯგუფი შეხვდა ერდოღანს გაეროს სესიის ფარგლებში თურქეთში. მათ ერდოღანს რაბათის ციხის სურათი აჩუქეს წარწერით: „ამერიკის შეერთებულ შტატებში მცხოვრები მესხეთელი თურქებისგან ჩვენს პრეზიდენტს, ბატონ რეჯეფ თაიფ ერდოღანს“.(სურათი 11.)

ერდოღანმა აღნიშნა: „წინა მთავრობებისგან განსხვავებით, ჩვენი მთავრობა ერთადერთია, რომელმაც მესხეთელ თურქებს მეტი მოქალაქეობა მიანიჭა, როდესაც 1992-დან 2003 წლამდე მინიჭებულ 4840 მოქალაქეობასთან შედარებით, 60 000 პირს მივანიჭეთ მოქალაქეობა“. თურქეთში გამოსვლისას ერდოღანმა მესხეთელ თურქებს მოუწოდა, ჩაერთონ ლობირებაში შეერთებულ შტატებში და აქტიურად ითანამშრომლონ სხვა მუსლიმურ სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებთან. მიზანია ისლამოფობიის გლობალური ტალღის შეჩერება და სხვადასხვა ქვეყანაში მცხოვრები მესხეთელი თურქების იდენტობის, ენის, რელიგიისა და კულტურის შენარჩუნება პრიორიტეტად იქცეს. ერდოღანმა კიდევ ერთხელ გაიმეორა, რომ თურქეთი დიპლომატიურად მუშაობს ამის უზრუნველსაყოფად (Anadolu Agency/, ნიუ-იორკი/ნიუ-იორკი, 2023).

სამოქალაქო ბიუროკრატიის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პროგრამაში, მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსული მესხეთელი თურქების წარმომადგენლები და უხუცესი წევრები დაესწრნენ პრეზიდენტ რეჯეფ თაიფ ერდოღანის მიერ საპრეზიდენტო სასახლეში გამართულ ხსოვნისადმი მიძღვნილ ღონისძიებას. მესხეთელი თურქებისადმი მიძღვნილ ოცდაათწუთიან გამოსვლაში ის იხსენებს ტრაგედიას, კითხულობს ლექსებს, ურჩევს მათ, შეინარჩუნონ თავიანთი კულტურა და გადასცენ იგი მომავალ თაობებს. ერდოღანმა მესხეთელი თურქები მოიხსენია, როგორც „ისინი, ვინც სამშობლოში დაბრუნებას ნატრობენ მას შემდეგ, რაც ისინი სამშობლოს დააშორეს“. მან ასევე აღნიშნა: „ჩვენ ვიცით, რომ შესაბამისი ქვეყნები სირთულეებისა და გამოწვევების წინაშე დგანან; ამ გამოწვევების

გადასაჭრელად და დასაძლევად, ჩვენ ყოველთვის ვთავაზობთ მათ ჩვენს მხარდაჭერას და ყველა პლატფორმაზე ვამახვილებთ ყურადღებას ამაზე". (AK Parti/AK Parti, ერდოღანი/ერდოღანი, 2019).

შედეგებმა ასევე აჩვენა, რომ ხანდაზმულმა მესხეთელმა თურქმა მამაკაცმა ერდოღანს თურქეთის დროშა აჩუქა, რომელსაც აკოცა და მას შუბლზე დაადო. შეხვედრის დასასრულს, მესხეთელმა თურქმა, ნედიმ ალიევმა თურქულ დროშაში შეფუთული ყურანი ერდოღანს გადასცა. ყურანი საბჭოთა ჯარისკაცებს გადაურჩა გადასახლებისას. მესხეთელმა თურქებმა ყურანი მალულად გაიტანეს მესხეთიდან. ასე რომ, ამ სიმბოლურ აქტს რელიგიური და ნაციონალისტური არსი აქვს. (Anadolu Agency, ნიუ-იორკი, 2023).

შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ პროცესები, რომელთა მეშვეობითაც თურქეთი „ჰიბრიდული წარმოშობის-აფილირების სახელმწიფოდ" იქცა, იძლევა შესაძლებლობას, შევისწავლოთ ცვლილებები არა მხოლოდ სახელმწიფო ინტერესების დონეზე და შესაბამისად, მიზანმიმართული პოლიტიკის კონტექსტში, (რომელიც გარკვეულწილად წინასწარ განსაზღვრულ მონათესავე თემებთან მიმართებაში პოლიტიკას აყალიბებს), არამედ არსებითი იდენტიფიკაციის, განმარტების, გამიჯვნისა და (ქვე)კლასიფიკაციის პრაქტიკებშიც, როგორიცაა „იდენტიფიკაციის პოლიტიკა" (Brubaker/Brubaker & Kim/Kim, 2011). ამ კონტექსტში, თურქეთს, როგორც ნათესაურ სახელმწიფოს, აქვს „ისტორიული პასუხისმგებლობა", ჩაერიოს ეთნიკური, კულტურული და რელიგიური სახის საკითხებში მონათესავე ჯგუფებთან მიმართებაში. ახალციხე მდებარეობს თურქეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთით, არდაჰანის პროვინციის საზღვარზე და საქართველოს ტერიტორიაზე; აჰისკა (საქართველოს მესხეთის რეგიონი) უძველესი თურქული ტერიტორიის კულტურულ და რელიგიურ ცენტრს წარმოადგენს. მასში მდებარეობს ისეთი ქალაქები, როგორიცაა აბასთუმანი, ადიგენი, ასპინწა, ახალქალაქი, აწყური და ხირთვისი, ასევე დაახლოებით 200 სოფელი, რომლებიც ამ ურბანულ ტერიტორიებს უკავშირდება.

ოსმალეთსა და რუსეთს შორის 1828-1829 წლების ომი ადრიანოპოლის ზავით დასრულდა, რომელის შედეგად რუსეთმა შავი ზღვისა და ახალციხის მიმდებარე ტერიტორიებზე დაამყარა კონტროლი. მოგვიანებით დაიწყო ახალციხელების პირველი მიგრაცია თურქეთში და ახალციხის თურქმა მოსახლეობამ რუსეთის მფარველობა არ მიიღო. მესხეთელი თურქები, რომელებიც ოსმალეთს 1853–1856 წლებში რუსეთთან ომის დროს ეხმარებოდნენ, რუსეთის მხრიდან ჩაგვრის გამო დიდი რაოდენობით ერზრუმში

გაიქცნენ. 1918 წელს მუდროსის ზავის ხელმოწერით, ახალციხე, როგორც სანჯაყი (ოსმალეთის იმპერიის ადმინისტრაციული ერთეული), ყარსში განლაგებული დროებითი მთავრობის დაქვემდებარებაში გადავიდა. საქართველოს ეროვნულმა მთავრობამ ახალციხე 1918 წლის ივნისში თურქეთს დაუთმო ტრაპიზონის ზავის ფარგლებში. თუმცა, 1919 წლის 13 აპრილს, ბრიტანეთის მიერ ყარსის ოკუპაციისა და თურქეთის ეროვნული საბჭოს დაშლის შემდეგ, ახალციხე საქართველომ დაიპყრო და 1921 წლის 16 მარტის მოსკოვის ხელშეკრულებით რეგიონი შეუერთდა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკას (Bostan/Bostan, 1988).

თურქეთი მჭიდროდ თანამშრომლობს აშშ-ში მცხოვრებ მესხეთელ თურქებთან. მათმა უმეტესობამ 2005 წელს მიმართა აშშ-ს მწვანე ბარათზე და მიიღეს კიდეც. ისინი სხვადასხვა სექტორში არიან დასაქმებული. 2006 წლიდან თურქეთი ფინანსურად უჭერს მხარს მათ ინსტიტუციონალიზაციასა და იდენტობის შენარჩუნებაში. თურქეთი აშშ-ში მყოფ მესხეთელ თურქებს ორმაგ მოქალაქეობას ანიჭებს და ამ დროისთვის თურქეთმა 40 000 პირს მიანიჭა მოქალაქეობა (Alkan, 2022). 'Datub'-ის შეხვედრაზე მინისტრმა ჩავუშოღლუმ განაცხადა: „თურქეთი ორმაგ მოქალაქეობას შესთავაზებს მესხეთელ თურქებს, რომლებიც უკვე აშშ-ს მოქალაქეები არიან და იქ ცხოვრობენ" (Daily Sabah, 2019). 2019 წელს თურქეთის მოქალაქეობის მქონე მესხეთელ თურქთა რიცხვმა 40 000-ს გადააჭარბა (Alpaydin/Alpaydin & Koyuncu/Koyuncu, 2022). ბევრი მესხეთელი თურქი დასახლდა თურქეთში, განსაკუთრებით ისეთ ქალაქებში, როგორიცაა არი, ანკარა, ანტალია, არდაჰანი, ართვინი, აიდინი, ბურსა (ნეგოლი), ანაკალე, ორუმი, დენიზლი, ერზინჯანი (უზუმლუ), ერზურუმი, ჰათაი, იდრი, სტამბოლი, იზმირი, კაისერი, მუში და სამსუნი. ლობირებისა იდეის გარშემო თურქეთის დახმარებით მრავალი ფონდი დააარსდა რომელთა მიზანია საქართველოს ხელისუფლების მხრიდან მესხეთელი თურქების საქართველოს მოქალაქედ აღიარება და მათი მიწებისა და ქონების დაბრუნების უზრუნველყოფა (Polat/Polat, 2012).

TIKA-ს გარდა, YTB კიდევ ერთი აქტიური ორგანიზაციაა, რომელიც ინარჩუნებს კავშირებს მესხეთელი თურქების თემთან. თურქი ხალხი მათ „ძმებად" მიიჩნევს, რადგან ისინი თურქეთის ერთ-ერთი ყველაზე პირდაპირი ნათესავები არიან. YTB მესხეთელი თურქების იდენტობის შესანარჩუნებლად რამდენიმე ღონისძიებას აწყობს. ასევე, YTB-მ დააფინანსა „აჰისკას ზეპირი ისტორიის შესწავლის დოკუმენტური წიგნი"-ს გამოცემა, მათი კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის მიზნით. ასეთი პროექტისთვის, YTB-მ

ინტერვიუები ჩაწერა თურქეთში, საქართველოში, ყაზახეთში, ყირგიზეთსა და აზერბაიჯანში მცხოვრებ მესხეთელ თურქებთან, რომლებიც გადასახლების მსხვერპლნი გახდნენ და ჰქონდათ იმ დროინდელი მოგონებები (YTB, 2021). 2015 წელს სამცხე-ჯავახეთის საქართველოს რეგიონში ვიზიტის დროს, YTB-ს თავმჯდომარე, ქუდრეთ ბულბული შეხვდა რეგიონის გუბერნატორს, აკაკი მაჭუტაძეს. ბულბულთან ინტერვიუს დროს მან ხაზი გაუსვა მესხეთელი თურქების თემის არსებით ასპექტებს. ქუდრეთ ბულბულმა ხაზი გაუსვა თურქეთის მზადყოფნას, შესთავაზოს ქართულო მხარეს დახმარება გამოწვევების დაძლევის კუთხით. მან აღნიშნა, რომ თურქეთში მცხოვრები ქართული მოსახლეობა ორივე ქვეყნისთვის შესაძლებლობას წარმოადგენს. ანალოგიურად, ერთ-ერთმა რესპონდენტმა განაცხადა, რომ:

„ისინი ორივე ქვეყნის ურთიერთობებში უაღრესად აქტიურ როლს ასრულებენ. ბათუმის, როგორც ორივე ერისთვის ძალიან აქტიური ადგილის სტატუსის მოპოვება ჩვენი ქართველი მოქალაქეების ძალისხმევით არის შესაძლებელი. მსგავსი პოტენციალი ასევე გააჩნია აჰსკასაც (საქართველოს მესხეთის რეგიონი).“აჰისკას(საქართველოს მესხეთის რეგიონი) (ინტერვიუ/ინტერვიუ, Habibulalah Mursel/Habibulalah Mursel, 2023)

აქვს პოტენციალი, ეკონომიკურ ცენტრად იქცეს ისევე, როგორც ბათუმს. მაგალითად, მესხეთსა და არდაჰანს შორის კონტაქტებს აქვთ პოტენციალი, მიაღწიონ იმავე დონის ეფექტურობას, როგორც ბათუმსა და ართვინს შორის კონტაქტებს. საბოლოო ჯამში, ამით საქართველო ნახავს სარგებელს“ (YTB-ს თავმჯდომარე/YTB-ს თავმჯდომარე, 2015). ჩვენი სააგენტოს მიერ მხარდაჭერილი „აჰისკას რეგიონის თურქულ-ისლამური არტეფაქტების ინვენტარიზაციის“ პროექტის შესაბამისად ჩატარდა კვლევები ოსმალურ და ქართულ არქივებში; გამოვლინდა აჰისკის (ახალციხე) ცენტრსა და ასპინძის ცენტრში არსებული თურქული არტეფაქტები; ეს არტეფაქტები გადაიღეს და ჩაიწერეს მათი არქიტექტურული ნახაზები (YTB, 2021).

ცხრილი 9. TIKA-ს პროექტები და მომსახურება მესხეთელი თურქების თემისთვის საქართველოში

წელი	პროექტის ტიპი	პროექტი	სამიზნე ჯგუფი	ადგილი
2006	კულტურული	აშშ-ში მესხეთელი თურქების კულტურული ფონდის მხარდაჭერა	მესხეთელი თურქები	აშშ
2006	კონფერენცია	ორი აკადემიკოსის დაფინანსება მესხეთელი თურქების საქართველოში რეპატრიაციისთვის	მესხეთელი თურქები	თბილისი
2008	განათლება	საპილოტე აგრარული პროექტი	მესხეთელი თურქები	ახალციხე
2014	მოგზაურობა	35 მესხეთელ თურქთან ერთად მესხეთში სტუმრობა	მესხეთელი თურქები	ახალციხე
2017	სოფლის მეურნეობა	აგრარული პროექტი მესხეთელი თურქებისთვის	მესხეთელი თურქები	ახალციხე
2019	სოფლის მეურნეობა	სათბურის მშენებლობა მესხეთში და გორის რაიონებში მცხოვრები მესხეთელი თურქებისთვის	მესხეთელი თურქები	გორი
2019	მშენებლობა	ახალციხის ქალაქებში 45 ოჯახის სახლების რემონტი	მესხეთელი თურქები	ახალციხე
2023	სოფლის მეურნეობა	ძროხის საწველი აპარატების ოჯახებისთვის გადაცემა	მესხეთელი თურქები	იმერეთი

წყარო:

ცხრილში წარმოდგენილია TIKA-ს მიერ საქართველოში მესხეთელი თურქების თემის ხელშეწყობის მიზნით განხორციელებული პროექტები. ეს პროექტები ხელს უწყობს განათლების, კულტურული განვითარების, მოგზაურობისა და ტურიზმის, სოფლის

მეურნეობისა და მეცხოველეობის, ასევე სამშენებლო სექტორების განვითარებას. ისინი განხორციელდა ისეთი საერთაშორისო ორგანიზაციების ჩართულობით, როგორიცაა აშშ-ის ფონდები და მსოფლიო ბანკი. თურქეთის ურყევი მხარდაჭერა თემის მიმართ აშკარაა მის ინიციატივებში განათლების, კულტურისა და სხვა სოციალურ-ეკონომიკური პროგრამების მიმართულებით.

როგორც მესხეთელი თურქების ასოციაციის ყოფილმა მოადგილემ აღნიშნა:„თურქეთი საქართველოდან ჩამოსულ მესხეთელ თურქ სტუდენტებს სტიპენდიებს აძლევს; თურქეთი მათი ხმაა. პუბლიკაციების, ლობისტური აქტივობებისა და დაფინანსების უმეტესობა თურქეთშია გამოყოფილი“ (რესპონდენტი მურსელი/რესპონდენტი მურსელი, 2023).

თურქი ელჩების რეგულარული ვიზიტები საქართველოში მესხეთელი თურქების თემში თურქეთის ურყევ ერთგულებას ხაზს უსვამს. თურქეთის საელჩომ თბილისში განაცხადა, რომ ეს ვიზიტები თანმიმდევრული ძალისხმევის ნაწილია. როგორც TIKA-ს ანგარიშებშია ასახული, თურქეთის მხარდაჭერა თემის მიმართ მოიცავს სფეროებს სოფლის მეურნეობიდან განათლებამდე. ის მოიცავს მათი სამშობლოში, თანამედროვე მესხეთში დაბრუნების ხელშეწყობას. დეპორტაციის 77-ე წლისთავის აღსანიშნავად, თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ კიდევ ერთხელ დაადასტურა თავისი ერთგულება და განაცხადა: „ისევე როგორც წარსულში, ჩვენ კვლავაც გავაგრძელებთ მესხეთელი თურქების სამშობლოში დაბრუნების მხარდაჭერას და საჭირო დახმარებას გავუწევთ ჩვენს ნათესავებს“.(Fidan/ფიდანი, 2024)

თურქეთმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა მესხეთელი თურქების დიასპორის ჩამოყალიბებაში ინტეგრაციის, ლობირებისა და სახელმწიფო ინსტიტუტების ჩართულობის გზით. ყურადღება გამახვილებულია არა მხოლოდ შეზღუდულ ისტორიულ ფონზე ან ეთნიკურ წარმომავლობაზე, რაც ძალიან საკამათო საკითხია ქართველ ისტორიკოსებს შორის. ეს დადასტურდა ინტერვიუს დროს, სადაც აღინიშნა, რომ:

> „AKP-ს წყაროებში, პრეზიდენტებსა და სხვა ოფიციალურ გამოსვლებში მესხეთელი თურქები დიასპორულ თემად მოიაზრებიან. მათ „ძმებს“, „დაკარგულ ნათესავებს“, „ნათესავებს“ და „მუსლიმ თანამემამულეებს“ უწოდებენ. თურქეთი მჭიდროდ თანამშრომლობს მესხეთელ თურქებთან, მათ პრობლემებს

გლობალური ყურადღების ცენტრში აქცევს და მათ ინსტიტუციურად დამკვიდრებაში ეხმარება.“ (Mursel Habibullah/Mursel Habibullah, 2022)

მეორე მხრივ, ინტერვიუში ნათქვამია, რომ თურქეთი მზადაა რეპატრიაციის პროცესში საქართველოს ნებისმიერი დახმარება გაუწიოს. ამ მხრივ მას ხშირი კონტაქტი აქვს საქართველოს ხელისუფლებასთან და ევროპის საბჭოს წარმომადგენლებთან. არ შეიძლება უარვყოთ, რომ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ბრძოლების შედეგად იძულებით გადაადგილებულმა პირებმა საქართველო რთულ მდგომარეობაში ჩააგდეს. თუმცა, არცერთი ეს სირთულე არ უნდა იქნას გამოყენებული მესხეთელი თურქების დაბრუნების შეზღუდვის ან გადადების გასამართლებლად (Yunus/Yunus, 2010). თურქეთი მესხეთელი თურქებისთვის მუშაობს, რადგან ისინი ერთ-ერთი ეთნიკურად თურქული თემია, რომელიც საბჭოთა კავშირის დროს ჩაგვრის, იძულებითი იმიგრაციისა და გადასახლების მსხვერპლი გახდა.

თურქეთმა 2010 წელს დაიწყო მესხეთელი თურქების ინსტიტუციონალიზაცია ასოციაციების, ფონდებისა და პლატფორმების ფარგლებში. Datub-ის დაარსება ერთ-ერთი მიზეზია რბილი ძალის მექანიზმების გაერთიანებისა საზღვარგარეთ მყოფ თურქებთან დასაკავშირებლად. მეორეც, თურქეთი აღნიშნავს მესხეთელი თურქების რეგიონიდან გადასახლებასა და განდევნას, რაც მესხეთელი თურქების ტრაგედიის სახელითაა ცნობილი. ეს ტრავმატული მოვლენა კვლავაც აყალიბებს მესხეთელი თურქების იდენტობასა და გამოცდილებას.

ორგანიზაცია „Datub“ 2010 წელს დაარსდა პრემიერ-მინისტრ რეჯეფ თაიფ ერდოღანისა და პრეზიდენტ აბდულაჰ გიულის ხელმოწერებით, ასევე 20 სამინისტროს ხელმძღვანელობით. საერთაშორისო ორგანიზაციების შექმნის შესახებ №3335 კანონის პირველი მუხლის შესაბამისად, მინისტრთა საბჭომ 2010 წლის 24 მაისს, საგარეო საქმეთა სამინისტროს რჩევისა და შინაგან საქმეთა სამინისტროს 2010 წლის 12 მაისით დათარიღებული წერილის საპასუხოდ, დაამტკიცა მესხეთელი თურქების მსოფლიო კავშირის დაარსება სტამბოლში. “ჩვენი მისიაა მესხი თურქების და მსოფლიო მასშტაბით მესხი თურქების მიერ დაარსებული არასამთავრობო ორგანიზაციების შესწავლა”. („დატუბი, ჩვენი ისტორია“).

ბოლო წლებში თურქეთის რელიგიური „რბილი ძალის“ ფარგლებში, დიანეთი აქტიურად იყო ჩართული მესხეთელი თურქების საკითხებში; მაგალითად, მეჰმეთ გორმეზი იყო თურქეთის რელიგიურ საკითხთა საბჭოს პირველი პრეზიდენტი, რომელიც მესხეთის რეგიონს ეწვია. ამ „ისტორიული ვიზიტის“ დროს მან ემოციური და სულიერი დიალოგი გამართა პირველ მესხეთელ თურქებთან, რომლებიც მესხეთში დაბრუნდნენ. მესხეთელი თურქები მოუთმენლად ელოდნენ პრეზიდენტ გორმეზის მესხეთში ჩასვლას. გორმეზი: „რელიგიური იდენტობა კავკასიაში ძალიან მგრძნობიარეა“ (Altinok/Altinok, 2012). მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა თურქეთის მიერ მესხეთელი თურქების ფინანსურმა დახმარებამ შეერთებულ შტატებში კულტურული ცენტრების დასაარსებლად, როგორიცაა მესხეთელი თურქების თურქულ-ამერიკული კულტურული ცენტრი დეიტონში, ოჰაიო, აშშ,. თურქეთი კულტურულ ცენტრებს აშშ-ში მეჩეთებად მიიჩნევს, ქალაქის სახელის ახისკან მეჩეთებად, როგორც ეს ამერიკის „დიანეთის“ ვებსაიტზეა ჩამოთვლილი, ამერიკის „დიანეთის ცენტრი“, Diyannet Center of America (DCA)

ცხრილი 10. ამერიკის შეერთებულ შტატებში არსებული „დიიანეთისა“ და „მესხეთელი თურქების“ მეჩეთების სია.

შტატი მეჩეთის დასახელება

სამხრეთ კაროლინა	შარლოტის დიანეთის მეჩეთი
ჯორჯია	ატლანტის დიანეთის მეჩეთი
ნიუ-იორკი	ბრუკლინის ყირიმელი თურქების დიანეთის მეჩეთი
ნიუ-ჯერსი	ბერგენის დიანეთის მეჩეთი
ნიუ-ჯერსი	ბრუკლინის ეიუპ სულთანის მეჩეთი
ნიუ-ჯერსი	ბურლინგტონის სელიმიეს მეჩეთი
ოჰაიო	დეიტონის დიანეთის მეჩეთი
ოჰაიო	დეიტონ ოსმან ღაზის მეჩეთი
მერილენდი	ჰაგერსტაუნის დიანეთის მეჩეთი
კენტუკი	კენტუკის დიანეთის მეჩეთი
პენსილვანია	ლანკასტერის დიანეთის მეჩეთი
პენსილვანია	ლევიტაუნ იუნუს ემრეს დიანეთის მეჩეთი

ნიუ-იორკი	ლონგ აილენდის მაულანას დიანეთის მეჩეთი
მასაჩუსეტსი	ბოსტონის იმამ ბუჰარის დიანეთის მეჩეთი
კონექტიკუტი	ნიუ ჰევენის დიანეთის მეჩეთი
ნიუ-ჯერსი	პატერსონ მაულანას დიანეთის მეჩეთი
პენსილვანია	ფილადელფიის დიანეთის მეჩეთი
ორეგონი	პორტლანდის დიანეთის მეჩეთი
ნიუ-იორკი	ქუინსის მიმარ სინანის მეჩეთი
ნიუ-იორკი	როჩესტერის დიანეთის მეჩეთი
კალიფორნია	სან ფრანცისკოს დიანეთის მეჩეთი
ილინოისი	დიანეთის მეჩეთი სპრინგფილდში
ნიუ-ჯერსი	მურატის მეჩეთი სამხრეთ ნიუ ჯერსიში
კონექტიკუტი	კონექტიკუტის ნურის მეჩეთი
ნიუ-ჯერსი	პატერსონის ულუს მეჩეთი

წყარო: diyanetamerica.org

აშშ-ის 25 შტატში მეჩეთებია გახსნილი, სადაც მესხეთელი თურქების მეჩეთები „დიანეთის“ დაქვემდებარებაშია და გახსნილია შტატებში ან მთავარ ქალაქებში, სადაც მესხეთელი თურქები ცხოვრობენ. მესხეთელმა თურქებმა იმიგრაციაზე რუსეთის კრასნოდარის რეგიონიდან შეიტანეს განაცხადი. 2006 წელს დაახლოებით 15000 ადამიანი წავიდა აშშ-ში და ისინი ამერიკის მოქალაქეები არიან. მეჩეთების უმეტესობა ასევე კულტურულ ცენტრებად გამოიყენება. თავდაპირველად, ისინი აშენდა, როგორც კულტურული ცენტრები; როდესაც დიანეთმა გააძლიერა თავისი საქმიანობა საზღვარგარეთ, ეს კულტურული ცენტრები მეჩეთებად გადაკეთდა, ან ცალკე განყოფილება გაიხსნა მეჩეთებად. არ არსებობს ცნება/ფრაზა „მესხეთელი თურქების მეჩეთი“.

5.4. რბილი ძალის ინსტრუმენტები მესხეთელი თურქების შემთხვევაში

თურქეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის ყოველწლიური სამახსოვრო წერილები, რომლებიც პირველადი წყაროა, გადამწყვეტ როლს თამაშობს მესხეთელი თურქების იდენტობის ჩამოყალიბებაში. ეს წერილები, თურქეთის გლობალური მეხსიერების პოლიტიკის ნაწილი, ტრადიციულად აღნიშნავს მესხი თურქების ჯავახეთის რეგიონიდან საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა რეგიონში დეპორტაციას, ტრაგედიას, რომელიც მესხეთელი თურქების გენოციდად არის შერაცხული. თურქეთის მიერ ორგანიზებული ყოველწლიური ღონისძიებები ამ ტრაგედიის გახსენებას ემსახურება. თურქეთის იდენტობისა და პოლიტიკური ლანდშაფტის ტრანსფორმაციის გაგება უმნიშვნელოვანესია. აღსანიშნავია, რომ იდენტობა სცილდება ისლამისტურ-ნაციონალისტურ პოლიტიკას. სხვა ტერმინებსა და დისკურსებთან ერთად, „მილეთი“ (ერი) და „ვათანი“ (სამშობლო) ორი მთავარი დისკურსია, რომლებიც ხელახლა ინდოქტრინირებული და ხელახლა ისლამიზებული გახდა, როგორც პოპულარული პოლიტიკური ტერმინოლოგია (Alkan, 2022).

AKP-ს პოლიტიკის ტრანსფორმაცია ხაზს უსვამს თურქეთის ურთიერთობის მნიშვნელობას საქართველოში მესხეთელი თურქების თემთან, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ურთიერთობა დიასპორის კატეგორიაში არ ხვდება. ეს ტრანსფორმაცია გულისხმობს აღნიშნული თემის დიასპორად აღქმიდან მათი წარმოსახვითი სამშობლოს წევრებად, ძმებად, ნათესავებად და თანამემამულე მუსლიმებად აღქმაზე გადასვლას. წინა მთავრობების დიასპორული პოლიტიკისგან განსხვავებით, AKP-ს პოლიტიკა განიმარტება, როგორც მშვიდობიანი და რომელიც მასპინძელ და მშობლიურ ქვეყნებს შორის ხიდის ფუნქციას ასრულებს. AKP-ს მთავრობამ ეთნიკური უმცირესობების და დიასპორის პოლიტიზაციის პროცესი პარტიულ იდეოლოგიაში გააერთიანა.

გარდა ამისა, თურქეთის საგარეო პოლიტიკის როლი მესხეთელი თურქების იდენტობის ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვანია. თურქეთის მთავრობამ სტრუქტურულად შეცვალა დიასპორის არსი და მისი კიდევ უფრო ინსტიტუციონალიზაცია მოახდინა პარტიული დღის წესრიგის ფარგლებში. ისტორიული მეხსიერების დისკურსი ადასტურებს, რომ იდენტობა არ არის სტატიკური და იგი ცვალებადია; თურქეთი მესხეთელი თურქების იდენტობას რეგიონში თურქეთის ისტორიული იმიჯის შესაბამისად აყალიბებს.

მესხეთელი თურქების რაოდენობა ნახევარი მილიონია, რომლებიც ცხრა ქვეყანაშია მიმოფანტული. თურქეთი მათ ეხმარება საკუთარი იდენტობის შენარჩუნებაში ლობირებისა და ტრანსნაციონალური აქტივობების მეშვეობით, როგორიცაა მეჩეთების მშენებლობა, სტიპენდიების გაცემა, კულტურული ცენტრების გახსნა და კონფლიქტური ზონებიდან, როგორიცაა უკრაინა და ცენტრალური აზია, თურქეთში მიგრაციის ხელშეწყობა. თურქეთმა, AKP-ს მმართველობის დროს, საგარეო პოლიტიკაში ნათესავებისა და ეთნიკური თემების ინსტრუმენტალიზაცია მოახდინა. ანალოგიურად, მურსელ ჰაბიბალაჰმა -მესხეთელი თურქების ასოციაციის ყოფილმა მოადგილემ განაცხადა:

> „როგორც ისტორიული მეხსიერებისადმი მიძღვნილი ღონისძიებები აჩვენებს, თურქეთი ჩვენს თემს „სხვად“ არ აღიქვამს. იგი ჩვენ „მეებად და დებად“ მიგვიჩნევს.“

2015 წლის განცხადებებში, მესხეთელი თურქები განსაზღვრულნი არიან, როგორც „ნათესავი თემი“. მასში თურქეთი აცხადებს, რომ რეპატრიაციის პროცესი ნელია, მაგრამ თურქეთი ყველაფერს აკეთებს, რათა მათი საკითხი გლობალური გახდეს. გადასახლების 71-ე წლისთავისადმი მიძღვნილ ღონისძიებაზე თურქეთმა პირობა დადო, რომ გააგრძელებდა რეპატრიაციის მხარდაჭერას და ორგანიზებას გაუწევდა ამ მიზნის მისაღწევად განხორციელებულ ღონისძიებებს. პირველი ხსენების შემდეგ, გაისმა სიტყვა „მხარდაჭერა“ აჰისკან თურქების საქმისთვის. თურქეთი აღნიშნავს, რომ მესხეთელი თურქები უნდა დაბრუნდნენ საქართველოში და ქართველებთან ჰარმონიაში იცხოვრონ.

ცხრილი 11. თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს მიერ მესხეთელი (აჰისკელი) თურქების დეპორტაციის წლიური გახსენება (2015–2022)

წელი	განცხადების №	თარიღი	სათაური	ბმული
2015	№ 288	15 ნოემბერი, 2015	მესხეთელი თურქების დეპორტაციის 71-ე წლისთავი	ბმული
2017	№ 347	14 ნოემბერი, 2017	მესხეთელი თურქების დეპორტაციის 73-ე წლისთავი	ბმული

წელი	განცხადების №	თარიღი	სათაური	
2018	№ 308	14 ნოემბერი, 2018	მესხეთელი თურქების დეპორტაციის 74-ე წლისთავი	გმული
2019	№ 331	14 ნოემბერი, 2019	მესხეთელი თურქების დეპორტაციის 75-ე წლისთავი	გმული
2020	№ 292	14 ოქტომბერი, 2020	მესხეთელი თურქების დეპორტაციის 76-ე წლისთავი	გმული
2021	№ 375	14 ნოემბერი, 2021	მესხეთელი თურქების დეპორტაციის 77-ე წლისთავი	გმული
2022	№ 342	14 ნოემბერი, 2022	მესხეთელი თურქების დეპორტაციის 78-ე წლისთავის შესახებ განცხადება	

2017 წლიდან 2021 წლამდე თურქეთის მიერ გავრცელებულ განცხადებებში ტერმინ ღმერთის ნაცვლად ალაჰი გამოიყენება. ეს მიუთითებს, რომ 2017 წლის შემდეგ საგარეო საქმეთა სამინისტრომ რელიგიური დისკურსის ოფიციალურ განცხადებებში გამოყენება დაიწყო, რაც შეიძლება გავიგოთ, როგორც თურქეთის მიერ ისლამის საგარეო პოლიტიკაში, როგორც ინსტრუმენტის გამოყენება. გადასახლების 74-ე წლისთავზე თურქეთი იღებს ვალდებულებას, მხარი დაუჭიროს მესხეთელი თურქების საკითხს და ყურადღებით დააკვირდეს სამშობლოში რეპატრიაციის პროცესს (ოზთურქი, 2021). დეპორტაციისა და ხსოვნის 77-ე წლისთავზე, თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ გამოაქვეყნა წერილი, რომელშიც ერთი წინადადება ეწერა: „ისევე როგორც ადრე, ჩვენ გავაგრძელებთ მესხეთელი თურქების სამშობლოში დაბრუნების პროცესზე ყურადღებით დაკვირვებას და საჭირო მხარდაჭერას გავუწევთ ჩვენს თანამემამულეებს“. თითქმის ყველა ოფიციალურ განცხადებაში თურქეთი პირობას დებს, რომ მხარს დაუჭერს მესხეთელი თურქების სამშობლოში - საქართველოში დაბრუნების პროცესს.

2022 წელს გამოქვეყნებულ მესხეთელი თურქების დეპორტაციის 78-ე წლისთავის განცხადებაში, თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრო აშკარად მოიხსენიებს საქართველოს როგორც აჰისკელი თურქების ისტორიულ სამშობლოს. ეს ფორმულირება ადასტურებს მათი ფესვების აღიარებას საქართველოს ტერიტორიაზე და წარმოაჩენს

დეპორტაციას არა მხოლოდ როგორც იძულებით გადაადგილების ტრაგედიას, არამედ როგორც კონკრეტულ ეროვნულ მიწასთან კავშირის გაწყვეტის აქტს.

თურქი მესხების ტრაგედიის ხსოვნისადმი მიძღვნილი ღონისძიება გამოიყენება, როგორც პოლიტიკური ინსტრუმენტი დიასპორების ლობირებისთვის და მხარდაჭერისთვის, რათა გაერთიანდნენ მთავარი იდეის გარშემო, რომელიც მიზნად ისახავს საქართველოს ხელისუფლების წახალისებას, მიიღოს თურქი მესხები საქართველოს მოქალაქეებად და დაუბრუნონ მათ თავიანთი მიწა და ქონება. 2019 წელს, 75 წლის იუბილეს აღსანიშნავად, თურქეთმა საქართველოში ღონისძიება მოაწყო, რომელსაც საგარეო საქმეთა მინისტრის მოადგილე სელიმ ქირანი თურქეთ-საქართველოს საპარლამენტო მეგობრობის ჯგუფთან ერთად დაესწრო; ჯგუფმა ასევე მოინახულა დეპორტაციის რეგიონი და მესხეთელი თურქების სამშობლო. ასევე აღინიშნა, რომ თურქეთი მხარს უჭერს მესხეთელი თურქების ეთნიკურ იდენტობას, რათა მათ ის მომავალ თაობას გადასცენ. ეს მიზანი ზუსტად შეესაბამება კვლევის საკითხს, რომლის მიხედვითაც თურქეთი ცდილობს ეთნიკურ უმცირესობებს შორის კავშირების განმტკიცებას და მათი დაკარგული იდენტობის კვლავ ჩამოყალიბებას. თურქეთმა მესხეთელი თურქების დეპორტაცია და ტრაგედია ოფიციალურად აღნიშნა საქართველოში, თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს დელეგაციასთან ერთად. შესაბამისად, TİKA ორგანიზებას უწევს ვიზიტებს აჰისკის რეგიონში, რათა აჰისკელი თემი დაუკავშირდეს საკუთარ ისტორიულ სამშობლოს. ამ კონტექსტში, TİKA ასრულებს ხიდის ფუნქციას, რაც ხელს უწყობს დიასპორასა და მათი წარმომავლობის ადგილს შორის კულტურული და ემოციური კავშირების გაღრმავ. TİKA-მ 2024 წლის 28 ივნისს მოაწყო ისტორიული ვიზიტი, რომლის ფარგლებშიც 30 აჰისკელ თურქს — 1944 წლის დეპორტაციის შედეგად ცენტრალური აზიიდან წამოსულ შთამომავლებს — შესაძლებლობა მიეცა დაბრუნებულიყვნენ თავიანთ ისტორიულ სამშობლოში, საქართველოს მესხეთის რეგიონში. კულტურული და ემოციური დაბრუნების პროგრამის ფარგლებში, მონაწილეებმა მოინახულეს წინაპართა სახლები, საოჯახო საფლავები და სიმბოლური მემკვიდრეობის ძეგლები, მათ შორის რაბათის ციხე და აჰისკის მეჩეთი. ვიზიტი ასევე მოიცავდა ყურანის წაკითხვას, რითაც პატივი მიაგეს გადასახლებაში დაღუპულთა ხსოვნას. (TIKA, 2024)

თურქეთმა სრულად აიღო პასუხისმგებლობა აჰისკელი თურქების საკითხზე ახლად შექმნილი ინსტიტუტების მეშვეობით, როგორიცაა YTB (საგარეო თურქებისა და

დაკავშირებული თემების პრეზიდენცია), DATÜB (მსოფლიო აჰისკელი თურქების კავშირი), YYE (ფონდების გენერალური დირექტორატი) და TİKA (თურქეთის თანამშრომლობისა და კოორდინაციის სააგენტო). ეს ძალისხმევა ხორციელდება რელიგიური ატაშეს, საგარეო საქმეთა სამინისტროს, თურქეთის საელჩოსა და ადგილობრივ ორგანიზაციებთან მჭიდრო თანამშრომლობით, რაც მიზნად ისახავს აჰისკელი თემის მხარდაჭერასა და გაძლიერებას.

5.5. აფხაზური დიასპორა, როგორც ტრანსნაციონალური აქტორი

ისეთი ისტორიული მოვლენების გამო, როგორიცაა რუსეთ-თურქეთის ომები და შემდგომი ხელშეკრულებები, ბევრი აფხაზი იძულებული გახდა გაქცეულიყო ან ძალისმიერად გადაასახლეს სამშობლოდან, მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი კი თურქეთში დასახლდა და იქაური მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენს. აფხაზური დიასპორა, განსაკუთრებით თურქეთში, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, როგორც ტრანსნაციონალური აქტორი. თურქეთში მყოფი აფხაზური დიასპორა ასევე აქტიურად მუშაობს მათი კულტურული მემკვიდრეობის დაცვასა და პოპულარიზაციაზე. მათ შეუძლიათ მონაწილეობა მიიღონ საერთაშორისო ფორუმებში, ლობირება გაუწიონ თურქეთის ოფიციალურ პირებს ან ითანამშრომლონ სხვა დიასპორულ თემებთან, რათა ყურადღება მიიპყრონ აფხაზეთში არსებულ ვითარებაზე და მოითხოვონ მხარდაჭერა მათი სოციალური და პოლიტიკური მიზნებისთვის. ადვოკატირების ძალისხმევის გარდა, თურქეთში მყოფ აფხაზურ დიასპორას ასევე მნიშვნელოვანი ფინანსური წვლილი შეაქვს კომერციული საწარმოებისა და ინვესტიციების მეშვეობით, რაც დადებითად მოქმედებს თურქეთსა და აფხაზეთს შორის საზღვრისპირა ვაჭრობასა და ინვესტიციებზე. მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთსა და აფხაზეთს შორის ოფიციალური დიპლომატიური კონტაქტები შეზღუდულია აფხაზეთის საკამათო სტატუსის გამო, ეკონომიკურ ოპერაციებს შეუძლიათ ხელი შეუწყონ ორ ქვეყანას შორის საზღვრისპირა ვაჭრობასა და ინვესტიციებს (Sluglett/Sluglett & Yavuz/Yavuz, 2011).

აფხაზური დიასპორის გავლენა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე შესაძლოა შეზღუდული იყოს, მაგრამ მათი გავლენა საზოგადოებრივ აზრსა და რეგიონულ საკითხებთან დაკავშირებულ უფრო ფართო დისკურსზე მნიშვნელოვანია. მათი ლობისტური ძალისხმევა ზოგჯერ გავლენას ახდენს თურქეთის პოლიტიკაზე კავკასიისა

და მიმდებარე ტერიტორიების მიმართ. თურქეთში მცხოვრები აფხაზური დიასპორა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ტრანსნაციონალურ საქმეებში კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნების, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ საკითხებში წვლილის შეტანით როგორც მშობლიურ, ასევე მასპინძელ ქვეყანასთან მიმართებაში. ექსპერტთან ინტერვიუს დროს, რომელიც ძირითადად თურქეთსა და აფხაზეთს შორის ეკონომიკურ ურთიერთობებს შეეხებოდა, აღინიშნა, რომ:

> „თურქეთი აფხაზეთთან დაკავშირებით „ტრანსნაციონალურ აქტივობებს“ იყენებს, როგორიცაა ეკონომიკური პროექტები და საერთო ღირებულებები. 2008 წელს საქართველოში რუსეთის აგრესიის დროს თურქეთის აფხაზური დიასპორა სტრუქტურულად ინსტიტუციონალიზებული იქნა. თურქეთში მცხოვრები აფხაზები აქტიურად ლობირებენ თურქეთის პარლამენტის წევრების მეშვეობით.“ (Sedat Laciner, 2024)

თურქეთი აფხაზეთისთვის იგივეა, რაც კალიფორნია სომხური დიასპორისთვის. მაგალითად, 1990 წლის 31 მაისს, სოხუმში გამართულ შეკრებაზე ოცდაათი ათასმა კავკასიის მთიელმა ხალხებმა ერთხმად მიიღო რეზოლუცია. ამ რეზოლუციით, 1864 წლის 21 მაისი, რუსეთ-კავკასიის ომის დასასრულის, ომის მსხვერპლთა და საკუთარი მიწიდან იძულებით გადასახლებულთა ხსოვნის დღედ გამოცხადდა. 21 მაისს, აფხაზური და ჩერქეზული დიასპორები რუსეთ-კავკასიის ომის მსხვერპლთა ხსოვნის დღეს აღნიშნავენ. 21 მაისს, თურქეთში აფხაზეთის სრულუფლებიანმა წარმომადგენელმა იბრაჰიმ ავიძბამ იზმიტში მუჰაჯირების (გადასახლებულების) ხსოვნისადმი მიძღვნილი ძეგლი გახსნა. თურქეთში აფხაზეთის წარმომადგენლობამ მოამზადა ყველა საჭირო დოკუმენტაცია ამ ღონისძიებისთვის. რესპონდენტმა, აზერბაიჯანის პოლიტიკურმა ექსპერტმა ზაურ სირილივემ განაცხადა, რომ: „თურქეთის მიერ აფხაზეთის საკითხი კარგად არის ახსნილი და დაზუსტებული, ურთიერთობებში არსებული რიგი გაურკვევლობის მიუხედავად“ (ინტერვიუერი ზაური/ინტერვიუერი ზაური, 2021).

ვინდიმიანი (2010) იკვლევს აფხაზებს (მუჰაჯირებს ან აფხაზებს) ჩრდილოეთ კავკასიიდან ემიგრირებულ ხალხებთან ერთად, რომლებიც 1918 წლის სსრკ-ს პოლიტიკის შედეგად თურქეთში გადავიდნენ. საქართველოს წინააღმდეგ 2008 წლის რუსეთის სამხედრო აგრესიის შემდეგ, აფხაზურმა თემმა თურქეთში პოლიტიკურად

ორგანიზებული ფორმა მიიღო (აფხაზეთთან სავაჭრო ურთიერთობებითა და თურქეთის მთავრობაზე გავლენით) (ვინდიმიანი, 2010). მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოსთან ორმხრივი და სტრატეგიული ურთიერთობა არსებობს, საქართველოში თურქული და მუსლიმური თემები ორ ქვეყანას შორის რთულ კომუნიკაციას ქმნიან, განსაკუთრებით აფხაზური დიასპორის გავლენისა და საქმიანობის კონტექსტში.

აფხაზეთ-თურქეთის ურთიერთობა საქართველოსა და თურქეთში მცხოვრები აფხაზი მოსახლეობისთვის ერთ-ერთი ყველაზე მგრძნობიარე საკითხია, რომელიც რუსეთ-კავკასიის ომის (1817–1864) შემდეგ რეგიონის რუსეთის მიერ ხელში ჩაგდების დროიდან იწყება. ისინი თურქეთში პირველი იძულებით გადასახლებული ჯგუფების, მუჰაჯირების, შთამომავლები არიან. სხვა ჯგუფები, როგორიცაა ადიგეები, ჩრდილო-დასავლეთ კავკასიიდან კიდევ ერთი ეთნიკური თემი ოსმალეთის იმპერიაში იმიგრაციის მსხვერპლი გახდა და დღეს მათ კრებითად ჩერქეზებს უწოდებენ. თურქეთი საქართველოს ერთ-ერთი სტრატეგიული პარტნიორია და მან გააძლიერა თანამშრომლობა მრავალ სფეროში, ეკონომიკიდან დაწყებული განათლებით დამთავრებული (ჩხიკვაძე/ჩხიკვაძე, 2011).

კაპანაძემ (2014) განაცხადა, რომ როგორც რეგიონული ეკონომიკური აქტორი, თურქეთი დაინტერესებულია აღნიშნული ეთნიკურობები ერთმანეთთან ვაჭრობის გზით დააკავშიროს (კაპანაძე/კაპანაძე, 2014). აფხაზები (ეთნიკურად და ენობრივად ჩერქეზებთან დაკავშირებული) მუსლიმი უმცირესობები არიან, რომლებიც ქვეყნის ჩრდილო-დასავლეთით, შავი ზღვის სანაპიროზე ცხოვრობენ და ქვეყნის ერთ-ერთ უდიდეს ეთნიკურ ჯგუფს წარმოადგენენ. ოსი და აფხაზი ხალხი გამოირჩევა იმით, რომ ისინი ქრისტიანებად და მუსლიმებად არიან გაყოფილნი, იცავენ უძველეს ადგილობრივ რელიგიურ წეს-ჩვეულებებს და ძირითადად ქრისტიანებად და მუსლიმებად გაყოფილ ადამიანთა შედარებით მცირე ჯგუფებით გამოირჩევიან.

ოსმალეთის მმართველობის დროს აფხაზთა უმეტესობამ ისლამი მიიღო. ისლამის, როგორც იდენტობის აღმნიშვნელის გამოყენება იმ ერთი შეხედვით ისლამიზებულ აფხაზებში, რომლებიც მეცხრამეტე საუკუნეში რუსეთის მიერ კავკასიის დაპყრობას გადაურჩნენ და ოსმალეთის იმპერიაში დასახლდნენ, მომდევნო წლებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა. ამან მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა თურქეთსა და ახლო აღმოსავლეთში მუსლიმური კულტურების გავლენის გამო. წინაპრების ქვეყანაში დაბრუნებული აფხაზი მიგრანტები ხშირად იმედგაცრუებულნი არიან „საბჭოთა აფხაზების“ მიერ გამოვლენილი

რელიგიის უგულებელყოფით და ვერ ახერხებენ მათ დარწმუნებას, რომ მიჰყვნენ თავიანთ რელიგიას (ბალჯი, 2007). ოსმალებმა დიდი გავლენა მოახდინეს აფხაზეთში მე-17 საუკუნისთვის, რადგან ისინი დომინირებდნენ შავი ზღვის ამ ზოლში და გადაიბირეს ადგილობრივი წვრილი არისტოკრატები. აფხაზური დიასპორა ტრანსნაციონალურ აქტორად გადაიქცა, რომელიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს თურქეთის პოლიტიკაში ინსტიტუციონალიზებული აფხაზური იდენტობის გამოყენებით. თურქეთმა მხარი დაუჭირა აფხაზეთ-საქართველოს სამშვიდობო შეთანხმებას, ხოლო საქართველომ და საერთაშორისო საზოგადოებებმა შეაქეს თურქეთის კომპრომისული პოლიტიკა და ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეწყობის მცდელობები.

თუმცა, თურქეთ-აფხაზეთის კავშირები მხოლოდ ეკონომიკური ინვესტიციების ფარგლებში განისაზღვრება და აფხაზური დიასპორა თურქეთში ეფექტურია. „აბჰაზფედი“, ორგანიზაცია, რომელსაც ხშირად თურქეთში არაოფიციალურ საელჩოდ მიიჩნევენ, გადამწყვეტ როლს თამაშობს თურქეთის მიმართ ტოლერანტული დიალოგის ხელშეწყობაში. ის მხარს უჭერს „სამშობლოში“ ინვესტიციების განხორციელებას და ამ საქმეზე მუშაობისკენ მოუწოდებს აფხაზ ბიზნესმენებს. თურქეთში უმცირესობის სტატუსი მხოლოდ არამუსლიმ ჯგუფებს ენიჭებათ. სავარაუდოდ, თურქეთში ხუთასი აფხაზი ცხოვრობს. თურქეთში აფხაზური დიასპორის, როგორც ინსტიტუტის ჩამოყალიბება განისაზღვრება კანონით, რომელიც სამოქალაქო საზოგადოების ფონდის გახსნის უფლებას იძლევა. Gafarli and Demirdirek (2024), მიხედვით წლების განმავლობაში, თურქეთში აფხაზურმა დიასპორამ დაამტკიცა, რომ მდგრადია თურქეთის შიდა და საერთაშორისო პოლიტიკის მიმართ.

აფხაზური დიასპორის იდენტობა ჩამოყალიბდა ისტორიული მოვლენებით, მათ შორის სისტემური განადგურებით (Cecire/Cecire, 2017). იდენტობის ეს ტრანსფორმაცია განვიხილეთ გამოკითხვების დროს საზოგადოების წარმომადგენლებთან ერთად. 2014 წლის 9 სექტემბერს, თურქეთის განათლების სამინისტრომ ისტორიული გადაწყვეტილება მიიღო, დაამტკიცა თურქეთის სკოლებში ქართული ენის სწავლების პროგრამა მე-5- მე-8 (Chveneburi.net/Chveneburi.net, 2014) კლასების მოსწავლეებისთვის. გამოკითხულმა ექსპერტმა განაცხადა, რომ:

„ეს ისტორიული არჩევანია, რადგან ის თურქეთის დიდი ქართული დიასპორის წევრებს საუკუნეების შემდეგ პირველად აძლევს საშუალებას, შეისწავლონ ქართული ენა. აჭარასა

და აფხაზეთს სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი სასაზღვრო თვისებები აქვთ, როგორიცაა თურქეთთან უფრო ძლიერი ისტორიული კავშირები, ვიდრე საქართველოს სხვა რეგიონებს.“ (Zaur Syriliev/Zaur Syriliev, 2023)

აჭარასა და თურქეთს სახმელეთო საზღვარი აქვთ, ხოლო აფხაზეთი თურქეთთან მხოლოდ შავი ზღვით არის დაკავშირებული. თურქეთსა და საქართველოს სამი სასაზღვრო გამშვები პუნქტი აქვთ, რომელთაგან ყველაზე სტრატეგიულად მნიშვნელოვანია აჭარაში მდებარე სარფის სასაზღვრო პუნქტი (სმოლნიკი & ვაისი,2017

5.6. მშვილდოსნობის ფონდის ისტორიული, კულტურული და სულიერი მიმართულებები

მშვილდოსნობის ფონდი („Okcular Vakfi“, ოსმალურ თემატიკაზე ორიენტირებული პროექტია, რომელიც დააარსა ‘AKP Turkey’-მ; იგი ტრადიციული მშვილდოსნობის აღორძინებასა და თურქული კულტურისა და ისლამური მემკვიდრეობის პოპულარიზაციას ისახავს მიზნად. ის ორგანიზებას უწევს აქტივობებს, მათ შორის „დაპყრობის“ (Fetih) და „აჰლატის“ კულტურულ ღონისძიებებს. ფონდმა ასევე დააარსა საერთაშორისო მშვილდოსნობის ფონდი სახელწოდებით „ქემანკესი“, რომელიც „სულთან ფათიჰ მეჰმეტის მემკვიდრეობაა“. ქემანკეშის პროექტი“, რომელიც დაიწყო 2017 წლის 19 ოქტომბერს ოკჩულარის ფონდისა და იუნუს ემრეს ინსტიტუტის პარტნიორობით, მიზნად ისახავს თურქული ტრადიციული მშვილდოსნობის პოპულარიზაციას მთელ მსოფლიოში და მშვილდოსნების ინსტრუქტორების აღზრდას. 2017 წლიდან 2024 წლის ჩათვლით, პროექტის ფარგლებში მომზადდა 180 ინსტრუქტორი 43 ქვეყნიდან, რომლებმაც ერთობლივად დაასწავლეს მშვილდოსნობა დაახლოებით 10,000 ადამიანს. პროექტი ასევე მოიცავს გამოფენებსა და შეჯიბრებებს საერთაშორისო დონეზე (Okcularvakfi.org)

მარნეულში მშვილდოსნობის სასწავლო ცენტრი ფონდის ერთგულების მაგალითია ამ უძველესი ხელოვნების შენარჩუნებისა და პოპულარიზაციის მიმართ. ფონდის მიზანია კულტურული იდენტობის გარდაქმნა და თურქეთის მემკვიდრეობის მომავალი თაობებისთვის ხელახლა გაცნობა. რეჯეფ თაიფ ერდოღანის ვაჟი, ბილალ ერდოღანი, ფონდის საბჭოს ერთ-ერთი ხელმძღვანელია. ფონდის მთავარი მისიაა მშვილდოსნობის გამოყენებით ახალგაზრდა თაობაში ისტორიული მეხსიერების გაღვივება. ფონდმა მარნეულში გახსნა სასწავლო ცენტრი მშვილდოსნობის შეჯიბრებების ორგანიზებისთვის. ‘YEE’-მ სტუდენტებს შორის შეჯიბრებები მოაწყო, სადაც ცერემონიას თურქეთის ელჩი

დაესწრო და კურსის დასრულების მონაწილეებს სერტიფიკატები გადასცა (Yunus Emre Enstitüsü. (n.d.). Kemankeş Projesiთბილისი, 2022).

მშვილდოსნობის ფონდში „ქემანქეშის პროექტი“ შემდეგნაირად განისაზღვრება: „მშვილდოსნობის ფონდთან და იუნუს ემრეს ინსტიტუტთან პარტნიორობით ტარდება პროექტი „თურქული მშვილდოსნობა მსოფლიო ასპარეზზე“. ის 2013 წელს დაარსდა, მაგრამ ძალაში 2017 წლის 19 ოქტომბერს შევიდა. „ქემანქეშის პროექტის“ კონტექსტში, იუნუს ემრეს ინსტიტუტმა და ფონდმა თანამშრომლობის ოქმი 2017 წლის 23 ნოემბერს გააფორმეს“ (Okcular Vakfi/Okcular Vakfi, 2023). ვებსაიტზე არსებული საარქივო წყაროების თანახმად მშვილდოსანთა კავშირი პირველი იყო, რომელიც სტამბოლის დაპყრობის შემდეგ ფატიჰ სულთან მეჰმედის მიერ დაარსდა და სხვადასხვა რელიგიური აქტივობებისა და მშვილდოსნობის ვარჯიშისთვის რელიგიურ დარბაზად გამოიყენებოდა (Tarihce/Tarihce et al., 2023).

საქართველო 24-ე ადგილზეა იმ 32 ქვეყნიდან, სადაც 2019 წელს კემანკესის პროექტი განხორციელდა. სიაში შესული ქვეყნების უმეტესობა მუსლიმური ქვეყნებია, როგორიცაა პაკისტანი და ალბანეთი, ან დიდი თურქული დიასპორის მქონე ქვეყნები, როგორიცაა გერმანია.

ისლამური თეოლოგიის თანახმად, მუჰამედის უმა მუსლიმთა გლობალურ საზოგადოებას გულისხმობს და უმაღლეს და ყველაზე სამაგალითო უმად ითვლება. უმას კონცეფციას დიდი მნიშვნელობა აქვს ისლამში, რადგან ის ხაზს უსვამს ერთიანობის, ვალდებულებისა და დახმარების უფრო ფართო გრძნობას, რომელიც მუსლიმებმა ერთმანეთს უნდა შესთავაზონ, ნებისმიერი უთანასწორობის მიუხედავად. იდეამ უნდა შეუწყოს ხელი სოლიდარობას, სიმშვიდეს და თანამშრომლობას ისლამის მიმდევრებს შორის, მოითხოვოს, რომ ისინი ერთობლივად ისწრაფოდნენ საერთო მიზნებისკენ და ერთმანეთს დახმარება გაუწიონ რთულ დროს.

მშვილდოსნობის ფონდის პრეზიდენტის თქმით, „ქემენკა მრავალგანზომილებიანია ისტორიული, კულტურული და სულიერი ასპექტებით“. თურქეთში მშვილდოსნობის ცერემონიის დროს ბილალ ერდოღანი იყო პირველი, ვინც ისარი „ია ჰაკის“ წარმოთქმით სტყორცნა. მსროლელი ისარს ღმერთის სახელით ისვრის“. „ერთუღრულ გაზის“ მრავალ ეპიზოდში ის წარმოთქვამს სიტყვას „ია ჰაკი“, როდესაც ურწმუნო ჯარისკაცებს ესვრის. (Hürriyet Daily/Hürriyet Daily, 2014)

YEE-მ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი თურქული კულტურისა და ღირებულებების პოპულარიზაციას, განსაკუთრებით რეგიონში საგანმანათლებლო და კულტურული აქტივობების მეშვეობით. ერთ-ერთი ასეთი აქტივობაა თურქული მშვილდოსნობის ტრენინგი მშვილდოსნობის ფონდის ფარგლებში. თურქეთის პრეზიდენტის, რეჯეფ თაიფ ერდოღანის ვაჟი, ბილალ ერდოღანი, ფონდის სამეთვალყურეო საბჭოს წევრია. მისი მთავარი იდეა ოსმალური ტრადიციული მშვილდოსნობის აღორძინებაა. ამჟამად, მშვილდოსნობის ფონდმა მარნეულში „ქემანკესის (თურქული მშვილდოსნობის) პროექტების“ ფარგლებში მშვილდოსნობის ტრენინგი გახსნა, რათა თურქული ტრადიციული მშვილდოსნობა ისწავლონ ადგილობრივმა ახალგაზრდა მუსლიმებმა, რომელსაც კოორდინაციას უწევს მარნეულის განვითარებისა და განათლების ცენტრი. მარნეულის განვითარებისა და განათლების ცენტრის (Facebook-ის გვერდის მიხედვით) ინფორმაციით, „ქემანკეშის“ პროექტის ფარგლებში, რომელიც იუნუს ემრეს ინსტიტუტთან თანამშრომლობით ხორციელდება, ადგილობრივი ახალგაზრდებისთვის თურქული ტრადიციული მშვილდოსნობის კურსი და მშვილდოსნობის შეჯიბრი გაიმართა. (Development and Education Center – Marneuli)

ერთ-ერთი რესპონდენტის, ინგლისური და აზერბაიჯანული ენის მასწავლებლის თქმით: „ბორჩალოელ თურქებს შორის თურქული განწყობები და ნაციონალისტური დისკურსები ძალიან გავრცელებულია; ისინი ყოველდღიურ ცხოვრებაშიც კი იყენებენ შესაბამის სიტყვებს, დისკურსებსა და წინადადებებს“ (ინტერვიუ მასწავლებელთან/ინტერვიუ მასწავლებელთან, 2023).

თურქეთში ეს ფონდი საკამათო იყო საჯარო ტენდერის გამჭვირვალობის პრობლემის გამო. თურქეთში მშვილდოსნობის ფონდმა ახალგაზრდობისა და სპორტის სამინისტროსთან ერთად გამოაცხადა საჯარო ტენდერი თავის პროექტებზე და პროექტების უმეტესობა ‘AKP’-სთან დაახლოებულმა პირებმა განახორციელეს. ‘Tele 1’-ის ახალი ამბების თანახმად, ამ პროექტებში სახელმწიფო რესურსებიდან დაახლოებით მილიონი თურქული ლირა იხარჯება. ბევრ ქალაქში, სადაც AKP-ს ძლიერი პოლიტიკური ბაზა აქვს, სახელმწიფო სახსრებით აშენდა ფონდის ობიექტები და ცენტრები. (TELE/TELE, 1/1, 2022). თურქეთის ოფიციალურ დისკურსში აზერბაიჯანულ ეთნიკურ ჯგუფს ბორჯალის თურქებს ან მუსლიმ თურქებს უწოდებენ, ისევე როგორც ქართველ

მუსლიმებს. ტერმინს „მუსლიმი საქართველოში“ ხშირად იყენებენ ‘AKP’-სთან დაახლოებული აკადემიკოსები და საქართველოს წამყვანი მუსლიმი პირები.

„თურქული სამყაროს“ არასამთავრობო ორგანიზაციების სამიტის პრეზიდენტმა ჰაჯიევმა, ბორჩალოს თურქები საქართველოს „თურქ-მუსლიმურ საზოგადოებად“ განსაზღვრა. თავის მოხსენებაში მან ხაზი გაუსვა იმას, რომ ფონდი ცდილობს ისლამისა და იდენტობის შესახებ ცნობიერების ამაღლებას;რესპონდენტმა განათლება მიიღო სტამბოლის ჰუდაის ფონდსა და დიანეთის ინსტიტუტში.

დადასტურდა, რომ მარნეულში ჩატარდა თურქული ტრადიციული მშვილდოსნობის კურსი — ქემანკეშის პროექტის ფარგლებში. პროგრამა გაგრძელდა შვიდი თვის განმავლობაში და დასრულდა 17 ახალგაზრდა მონაწილისთვის სერტიფიკატების გადაცემით. პროექტი განხორციელდა ოკჩულარ ვაქფის და Türkiye Maarif Vakfı-ს პარტნიორობით. Gürcistan Haber (6 ივნისი/6 ივნისი, 2025)

5.7. ქოსალას მეორე ისლამური მედრესე

„ქოსალას მეორე ისლამური მედრესე“ სპეციფიკური ისლამური საგანმანათლებლო დაწესებულებაა. ამ ინსტიტუტმა რამდენიმე გზით შეუწყო ხელი საქართველოში თურქული დიასპორის ინტეგრაციას. ეს მოიცავს ისლამური შეხედულებების, წეს-ჩვეულებებისა და პრაქტიკის სწავლებას, რაც ხელს უწყობს თურქი მუსლიმების კულტურული და რელიგიური იდენტობის შენარჩუნებას. გარდა ამისა, მედრესე ხელს უწყობს სოლიდარული საზოგადოების განვითარებას. გარდა ამისა, მედრესე შეიძლება უზრუნველყოფდეს სწავლებას არაბულ და თურქულ ენებზე, რაც ხელს შეუწყობს კომუნიკაციას მუსლიმურ დიასპორაში და გარე სამყაროსთან.

გარდა ამისა, მედრესეს შეუძლია შესთავაზოს სხვადასხვა მომსახურება, მათ შორის სოციალური მომსახურება, იურიდიული დახმარება და საგანმანათლებლო დახმარება ზრდასრულებისა და ბავშვებისთვის. ეს მომსახურება ხელს უწყობს თურქულ დიასპორასა და მასპინძელ მოსახლეობას შორის ურთიერთგაგებას და ამცირებს პოტენციურ კონფლიქტებს. ეს მედრესე ასევე უზრუნველყოფს სულიერ მხარდაჭერას, ეხმარება

ადამიანებს საკუთარი რწმენის გაგებაში კულტურულად მრავალფეროვან გარემოში ცხოვრებისას (Ihsanoglu/Ihsanoglu & Al-Hassani/Al-Hassani, 2004).

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ირანელი მისიონერები კავკასიაში შეიკრიბნენ, რათა რეგიონის, ძირითადად შიიტური მოსახლეობის რეისლამიზაცია მოეხდინათ. ამ პერიოდში ბევრი ისლამური წიგნი ითარგმნა აზერბაიჯანულ-თურქულ ენაზე და გავრცელდა საქართველოში აზერბაიჯანულენოვან თემებსა და აზერბაიჯანის შიიტ მოსახლეობაში. რესპონდენტმა, რომელიც ლურჯი მეჩეთის იმამია, განაცხადა:„სამხრეთ კავკასიიდან ბევრი სტუდენტი ირანში, თურქეთსა და ახლო აღმოსავლეთში წავიდა, რათა მსოფლიოს ზოგიერთ ყველაზე პრესტიჟულ ინსტიტუტებში ისლამური თეოლოგია შეესწავლათ. შიიტი ქართველებისა და აზერბაიჯანელების უმრავლესობამ გადაწყვიტა, თეოლოგია მშობლიური ქვეყნის ნაცვლად, ყუმში, მაშჰადში, ყაზვინში ან თეირანში შეესწავლა.“ (ლურჯი მეჩეთის იმამია 2023)

ქოსალას მეჩეთის იმამის თქმით, თურქეთის ბოლოდროინდელი რელიგიური აქტივობებისა და თემებთან ურთიერთობის გამო ირანის გავლენა შემცირდა და მას ადგილობრივად, მარნუელისა და გარდაბნის რაიონების სოფლებში კონცენტრირება მოუწია.„დღეს, თურქეთის წყალობით სუნიტი მუსლიმები თითქმის ისეთივე ეფექტურები არიან, როგორც შიიტი მუსლიმები“ (საუბარი ქოსალას მეჩეთის იმამთან).

ადგილზე ჩვენი დაკვირვების მიხედვით, საქართველოს მუსლიმთა ფონდის ხელმძღვანელი ამტკიცებს, რომ სტუდენტებმა, რომლებმაც თურქეთში თურქეთის მიერ მხარდაჭერილი სხვადასხვა ორგანიზაციების სტიპენდიებით ისწავლეს, რეგიონში მეტი პოლიტიკური და ნაციონალისტური დისკურსი შემოიტანეს. თურქეთის საქმიანობამ, რომელიც უფრო სუნიტურ მიმდინარეობაზეა ორიენტირებული, მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა სუნიტურ თემზე, უზრუნველყო იგი აუცილებელი მომსახურებითა და მხარდაჭერით. ამ სტიპენდიების გავლენა სუნიტურ თემზე ღრმაა, რაც მათ დისკურსს აყალიბებს და განვითარებისთვის საჭირო რესურსებს აძლევს.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ეს მომსახურება და სტიპენდიები ძირითადად სუნიტურ თემებს გადაეცემა, რაც შიიტურ თემს ასეთი პროგრამებიდან გამორიცხავს. ამ გამორიცხვას მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს შიიტურ თემზე, რაც ხაზს უსვამს უფრო ინკლუზიური ინიციატივების საჭიროებას. ამ აქტივობების უმეტესობა რელიგიურად არის მოტივირებული და ხორციელდება თურქეთის რელიგიური ჯემაათური ჯგუფების მიერ,

საქართველოში ახლად დაარსებული ორგანიზაციების ან ასოციაციების გაფართოების მეშვეობით, რომლებსაც მხარს უჭერს საქართველოში თურქეთის საელჩო. თურქეთის ისტორიული პასუხისმგებლობა ამ ეთნიკური/მუსლიმური თემების მიმართ ღრმაა.

2022 წელს, თურქეთის საელჩომ თბილისში, საელჩოს 'Facebook' გვერდზე გაავრცელა ინფორმაცია - „ჩვენმა რელიგიური სამსახურის ატაშემ, ბათუმში თურქეთის ელჩთან, ქართველი მუსლიმების ადმინისტრაციასთან, დიანეთთან და „დიანეთის ფონდთან" ერთად, გაჭირვებულ ოჯახებს 1400 საკვების შეკვრა გადასცა".(სურათი 13). მაგალითად, ყოველ წელს, ყურბან-ბაირამის პერიოდში, თურქეთის დიანეთის ფონდსა (TDV) და თურქეთის რელიგიის საქმეთა დირექტორატს (დიანეთი) საქართველოში მსხვერპლშეწირვის (ყურბანი) ხორცის დარიგების კამპანია გააჩნიათ. 2024 წელს, აღნიშნული კამპანიის ფარგლებში, ყურბანის ჩანთებზე დატანილი გზავნილი იყო: „გავუახლოვდეთ ჩვენს ძმებს". „დიანეთ ჰაბერის" ინფორმაციით, ხორცი გადანაწილდა ქვემო ქართლის რეგიონებში — მარნეულში, რუსთავსა და სადახლოში. პროცესში აქტიურად მონაწილეობდნენ თურქეთის საელჩოს რელიგიური ატაშე მაჰმუთ გიოლი და ქართველ მუსლიმთა წარმომადგენლები. Diyanet Haber. 2024) რამდენიმე დღის შემდეგ ღონისძიებაში მონაწილეობა მიიღეს თურქეთის საელჩომ და საქართველოში მყოფი ყველა მუსლიმის ადმინისტრაციამ. აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს მუფთებმა, სრულიად საქართველოს მუსლიმების შეიხმა და საქართველოს რელიგიური საკითხების რელიგიური სააგენტოს დირექტორმა, იმამებმა და მუსლიმურმა თემმა. ბოლო წლებში, თურქეთის საელჩო თბილისის მასშტაბით აქტიურად მონაწილეობდა რამადანის პერიოდში იფთარის ორგანიზებაში, განსაკუთრებით აზერბაიჯანელებით დასახლებულ სოფლებში. რესპონდენტმა, რომელიც ქოსალა მედრესეს იმამია, განაცხადა:„'YTB' ახორციელებს ქოსალას მეორე ისლამური მედრესეს რემონტს, როგორც კომპლექსს, რომელიც შედგება მეჩეთის, სათამაშო მოედნის, საკლასო ოთახების, ბიბლიოთეკისა და პანსიონისგან. ქოსალას მედრესეში ჩვენი ვიზიტის დროს ჩვენ გავესაუბრეთ იმამს, შემდეგ კი სტუდენტ მოხალისეებს".(ინტერვიუ ქოსალას მედრესეს იმამთან/ინტერვიუ ქოსალას მედრესეს იმამთან, 2023) როგორც მესამე თავშია განხილული, ისლამი დანერგილ იქნა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში, რათა მუსლიმურ საზოგადოებას გაეძლიერებინა მისი რელიგიური იდენტობა და აქტიური რელიგიური ცნობიერება ჩამოეყალიბებინა.

5.8. აჭარელი მუსლიმები და თურქეთის საგარეო პოლიტიკა

აჭარა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში მდებარე ავტონომიური რესპუბლიკაა, რომლის მოსახლეობა ძირითადად მუსლიმია და თურქეთთან მისი ისტორიული კავშირები ოსმალეთის იმპერიის პერიოდიდან იღებს სათავეს. აჭარის სტრატეგიულ მნიშვნელობას ხაზს უსვამს მისი მდებარეობა შავი ზღვის სანაპიროზე და თურქეთთან სიახლოვე. ეს გეოგრაფიული ფაქტორები, ძირითადად ეთნიკურად ქართველი მუსლიმი მოსახლეობის ჩათვლით, აჭარას მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური გავლენის მქონე რეგიონად აქცევს. როგორც სუვერენული სახელმწიფო, საქართველო ინარჩუნებს ბალანსს თურქეთთან და სხვა გლობალურ მოთამაშეებთან ურთიერთობაში. საქართველოს საგარეო პოლიტიკა დიდ ყურადღებას აქცევს რეგიონული სტაბილურობის შენარჩუნებას და აჭარის უფრო ფართო ეროვნულ ჩარჩოებში ინტეგრირებას, მისი გამორჩეული პოლიტიკური და კულტურული თავისებურებების პატივისცემის პარალელურად.

აჭარაროგორც საქართველოს, ასევე თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში უმნიშვნელოვანესია. ეკონომიკური ინტერესების, კულტურული დიპლომატიისა და ისტორიული კავშირების საფუძველზე, თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ხშირად კვეთს აჭარას. რეგიონი და თურქეთი ხშირად თანამშრომლობენ კულტურულ და საგანმანათლებლო პროექტებზე, მათ ხელი მოაწერეს შეთანხმებებს გეოპოლიტიკურ საკითხებზე, პოლიტიკურ დისკურსსა და ეკონომიკური განვითარების პროექტებზე. (TIKA reports). აჭარა გადამწყვეტ როლს ასრულებს გეოპოლიტიკური სტრატეგიის, ეკონომიკური ზრდისა და კულტურის შენარჩუნების დაბალანსებაში როგორც საქართველოს, ასევე თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში. საქართველოს მცდელობებს, მართოს კონტაქტები უცხოელ პარტნიორებთან და ინტეგრირება მოახდინოს რეგიონის განვითარებაში, დიდად უწყობს ხელს თურქეთის სურვილი, შეინარჩუნოს მჭიდრო კავშირები აჭარასთან. ინტერვიუს დროს ერთ-ერთმა რესპონდენტმა ხაზი გაუსვა ამ თანამშრომლობის მნიშვნელობას. ერთ-ერთმა ინტერვიუერმა ხაზი გაუსვა იმ ფაქტს, რომ საქართველოში მე-8 საუკუნიდან მოყოლებული მუსლიმი უმცირესობის მნიშვნელოვანი რაოდენობაა. მე-18 საუკუნის ბოლოსთვის აჭარის რეგიონში მცხოვრებმა ეთნიკურმა ქართველებმა ოსმალეთის მმართველობის დროს ისლამი მიიღეს. 1877–1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის შედეგად აჭარა საქართველოს დაუბრუნდა, რასაც რეგიონში ქრისტიანობის მიღების ხანგრძლივი კამპანია მოჰყვა (ლაილსი, 2012). ეს ისტორიული კონტექსტი აჭარის უნიკალური კულტურული და რელიგიური მრავალფეროვნების უფრო ღრმა გაგებას

იძლევა და ხაზს უსვამს მის მნიშვნელოვან გავლენას საქართველოსა და თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე.

აჭარა ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობაში 1878 წლამდე იყო, სანამ რუსეთის იმპერიას არ შეუერთდა. აჭარა ავტონომიურ რესპუბლიკად 1923 წელს აღიარეს. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ აჭარის რეგიონის მოსახლეობა რუსების რეგიონში მოსვლამდე უკვე მუსლიმი იყო. ინტერვიუში ექსპერტები ხშირად ახსენებდნენ აჭარის მომავალს 1923 წლის 13 ოქტომბრის ყარსის ხელშეკრულების მე-6 მუხლის კონტექსტში. ეს მუხლი, რომელიც განსაზღვრავს აჭარელი მოსახლეობის კულტურულ და რელიგიურ უფლებებს და თურქეთს მის პროტექტორატად აცხადებს, ხაზს უსვამს იმ უნიკალურ რელიგიურ მრავალფეროვნებას, რომელსაც აჭარა საქართველოსთვის ქმნის. (ლაილსი, 2012)

ყველა მათგანმა განათლება თურქეთსა და არაბულ ქვეყნებში მიიღო და თავისუფლად ფლობს თურქულ ენას. ისტორიულად, ამიერკავკასიას მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვის თანამედროვე თურქეთისა და გვიანდელი ოსმალეთის გეოპოლიტიკაში. მე-19 საუკუნეში, იმპერიული რუსეთის ტერიტორიული გაფართოების შემდეგ მუსლიმთა უმეტესობამ კავკასია დატოვა. მათ თავშესაფარი ოსმალეთის სხვადასხვა პროვინციებში იპოვეს, როგორიცაა ბალკანეთი, ახლო აღმოსავლეთი და ანატოლია, სადაც დღესდღეობით მათი შთამომავლები ცხოვრობენ (ბალჯი & ლაილსი, 2019). 1627 წელს საქართველოს ეს რეგიონი ოსმალებმა დაიპყრეს. მას შემდეგ აჭარა თურქულ-ისლამური კულტურისა და ტრადიციების მუდმივი და ღრმა გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა. 2013 წელს დავუთოღლუმ განაცხადა: „ისევ და ისევ, სარაევოს დამასკოსთან, ბენღაზის ერზრუმთან და ბათუმთან დაკავშირება“. „შეიძლება ეს ყველაფერი სხვადასხვა ქვეყნებად მოგეჩვენოთ, მაგრამ იემენი და სკოპიე 110 წლის წინ ერთი და იგივე ქვეყნის ნაწილი იყო, ან კიდევ ერზურუმი და ბენღაზი“ (Tulin/Tulin, 2013).

1878 წელს რუსეთის მიერ აჭარის ანექსიამ რეგიონის რელიგიურ ლანდშაფტი მნიშვნელოვნად შეცვალა. მანამდე აჭარა უპირატესად ქრისტიანული რეგიონი იყო, სადაც აჭარელთა უმეტესობა 1770-იან წლებამდე ქრისტიანობას მისდევდა. თუმცა, ისლამიფიკაცია გაცილებით ადრე, მე-17 საუკუნის დასაწყისში დაიწყო, როდესაც ოსმალეთის იმპერიამ აჭარის ანექსია მოახდინა. ეს პროცესი მნიშვნელოვნად გაძლიერდა 1820 წლის შემდეგ. მუსლიმი აჭარლები უსაფრთხოების მიზნით თურქეთში გაიქცნენ,

როდესაც ოსმალებმა პროვინციის კონტროლი რუსეთს 1878 წელს გადასცეს. აჭარაში ისლამიზაციის პროცესის ეს ისტორიული კონტექსტი ხაზს უსვამს რეგიონის რელიგიური ტრანსფორმაციის სიღრმეს. სუნიტი მუსლიმები ამჟამად აჭარის მოსახლეობის უმეტესობას შეადგენენ. მეორეს მხრივ, სუფიზმი იშვიათია საქართველოში, მიუხედავად იმისა, რომ ის ფართოდ არის გავრცელებული დასავლეთ თურქეთში და ქვეყნის სხვა მუსლიმებს შორის. გარდა ამისა, აჭარაში ისლამიზაციის სრული ტრანსფორმაცია არ მომხდარა, რადგან ამ ტერიტორიაზე ისლამი არაისლამურ ტრადიციებთან თანაარსებობდა, რომელთაგან ბევრი ქართულ ქრისტიანულ ტრადიციებთან იყო დაკავშირებული (სანიკიძე /უოკერი,2004)

ლილესმა (2012) შეაფასა ადგილობრივი ინსტიტუტების გავლენა ზემო აჭარის მაცხოვრებლების რელიგიურ იდენტობაზე. კვლევამ გამოავლინა სამი შესაბამისი ადგილობრივი ინსტიტუტი: საჯარო საშუალო სკოლები, საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესია (სმეკ) და მასთან დაკავშირებული ორგანიზაციები, ასევე ადგილობრივი და დამოუკიდებელი ისლამური ინსტიტუტები, როგორიცაა მედრესეები და მეჩეთები. ეს ფონდები სთავაზობენ საგანმანათლებლო მომსახურებას, რომელიც მოსახლეობას სხვადასხვა რელიგიურ კონცეფციებს აწვდის. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საჯარო განათლების როლი აჭარის რელიგიური იდენტობის ჩამოყალიბებაში. სკოლებმა შექმნეს ნეიტრალური გარემო, სადაც როგორც მუსლიმებს, ასევე ქრისტიანებს შეეძლოთ რელიგიურ საკითხებში ჩართვა, რამაც ხელი შეუწყო მუსლიმების ქრისტიანობაზე მოქცევას. მათ დომინირებას საბჭოთა კავშირის დაშლამ შეუწყო ხელი, რადგან ამან შექმნა გარემო, სადაც რელიგიური ორგანიზაციები ეფექტურად მოქმედებდნენ ფართო თავისუფლებით. მესამე, ადგილობრივი დამოუკიდებელი მუსლიმური ორგანიზაციები გავლენას ახდენენ თემის რელიგიურ იდენტობაზე. სახელმწიფო დაფინანსების ნაკლებობამ გავლენა მოახდინა ისლამური ორგანიზაციებისა და ინსტიტუტების ფუნქციონირებაზე.

ამ საკითხის მასშტაბის საილუსტრაციოდ სხვადასხვა ინციდენტია მოყვანილი. მაგალითად, სტატიაში განხილულია მადლი-2005 წლის ინციდენტი, რომელმაც მუსლიმურ თემსა და სახელმწიფოს ურთიერთობებში დაძაბულობა გამოიწვია. მიუხედავად ამისა, მთავრობამ სამოქალაქო ინტეგრაციისკენ გადადგა ნაბიჯი და შექმნა ორგანიზაცია 'AMAG'. თომას ლილსი (2012) იკვლევს აჭარისა და თურქეთის

ურთიერთობებში ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში მომხდარ რელიგიურ/ისლამურ ტრანსფორმაციებს. აღსანიშნავია, რომ სტატია სამ კრიტიკულ პოსტულატს ეფუძნებოდა, მათ შორის იმას, რომ ეს რელიგიური ტრანსფორმაცია დომინირებდა ახალგაზრდა საშუალო ფენის მოსახლეობაში. აჭარის ეთნიკური და კულტურული კავშირები საქართველოსთან აგრძელებდა მოსახლეობის ქრისტიანულ რწმენაზე მობრუნების პროცესს.

თურქეთმა ისარგებლა შესაძლებლობით და აღადგინა ისლამური იდენტობა, რომელიც აჭარელი მუსლიმ მოსახლეობისთვის საჭირო და მოთხოვნადი იყო. თუმცა, თურქეთის როლი უბრალო მხარდაჭერას სცილდება, რადგან ის აფინანსებს მუსლიმურ ორგანიზაციებს, რაზეც მიუთითებს თურქულ რელიგიურ ფონდებთან დაკავშირებული მრავალი ისლამური ინსტიტუტი. სტატიაში ნათქვამია, რომ აჭარაში დაფიქსირებულ რელიგიურ ტრანსფორმაციებზე გავლენა იქონია საბჭოთა ეპოქაში დაწყებულმა სხვადასხვა სტრუქტურულმა ცვლილებებმა. გარდა ამისა, ქართული ნაციონალიზმისა და მართლმადიდებლობის შერწყმამ რენაციონალიზაცია გამოიწვია. შემდგომში, ამან გამოიწვია ეკლესიის, როგორც ავტონომიური ძალაუფლების ინსტიტუციის კონსოლიდაცია. ასევე, ამან გამოიწვია გარკვეული თავისუფლებების, მათ შორის რელიგიის თავისუფლების გარანტირება. მაგალითად, საქართველოს მართლმადიდებლურმა ეკლესიამ გადამწყვეტი როლი ითამაშა დამოუკიდებლობის ხელშეწყობაში. ამიტომ, ამან აიძულა ზემო აჭარის ზოგიერთი მაცხოვრებელი, ახალი სახელმწიფოს ახალი მოლოდინების შესაბამისად დაეწყოთ თავიანთი რელიგიური ორიენტაციის რეკონფიგურაცია. თუმცა, თურქეთი აფინანსებს მრავალ ისლამურ ინსტიტუტს და ეს ართულებს მაცხოვრებლებისთვის ქრისტიანული რწმენის მიღებას. თუმცა, ისლამური აღორძინება აჭარაში ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის გაფართოების პარალელურად მიმდინარეობს. აქცენტი გაკეთდა იმ მტკიცებაზე, რომელიც აფასებს სამოქალაქო ინტეგრაციისკენ სწრაფვას და მუსლიმთა გარიყულობის ინტერპრეტაციას. ეს მიუთითებს, რომ მუსლიმურ თემს სულ უფრო მეტად ემუქრება საფრთხე საჯარო სკოლების სასწავლო გეგმებში მართლმადიდებლობის დომინირებით, ეკლესიის მიმართ ნაციონალისტური დისკურსისა და სახელმწიფოს მხარდაჭერით. მიუხედავად იმისა, რომ რელიგიათშორისი ურთიერთობები ზოგადად პოზიტიურია, მუსლიმი მოსახლეობის მიმართ დისკრიმინაციის განცდა არსებობს, რაც შეშფოთების საგანია. ბევრმა მუსლიმმა გამოთქვა შეშფოთება სახელმწიფოს საქმიანობასთან

დაკავშირებით ზემო აჭარაში. ამ საკითხის მასშტაბის საილუსტრაციოდ სხვადასხვა ინციდენტი იქნა მოყვანილი (ლაილსი, 2012) მაგალითად, სტატიაში განხილულია მადლი-2005 წლის ინციდენტი, რომელმაც მუსლიმებსა და სახელმწიფოს შორის ურთიერთობების დაძაბვა გამოიწვია.

აჭარაში სხვადასხვა რეგიონული ფეოდალები ცხოვრობდნენ, რომელთა უმრავლესობა ოსმალეთის ერთგული იყო, რისი მაგალითიც არის აფხაზი შერვაშიძე. მათი ოჯახის ზოგიერთმა წევრმა განათლება სტამბოლში მიიღო, რამაც გავლენა მოახდინა მათ მოკავშირეობრივ მიდრეკილებებზე. როდესაც რუსული სამხედრო ძალები კავკასიაში გაძლიერდნენ და დასავლეთ საქართველოს რეგიონი საბჭოთა კავშირში ინტეგრირდა, სურათი შეიცვალა, რადგან ტრანსსასაზღვრო მოძრაობამ მოსახლეობის დიდ ნაწილზე იმოქმედა. დაახლოებით 600 000 კავკასიელი მუსლიმი, ძირითადად ადიღეური წარმოშობის, იძულებით ან ნებაყოფლობით გადაასახლეს ოსმალეთის იმპერიაში. მუჰაჯირების მიგრაციამ პიკს 1860-იან წლებში მიაღწია. თურქეთში მცხოვრები კავკასიელი მუჰაჯირების უმეტესობა, რომლებსაც კრებითად ჩერქეზებს უწოდებდნენ, ყველაზე დიდ მიგრირებულ ჯგუფს წარმოადგენდნენ. თუმცა, ისინი მრავალი ეთნიკური ჯგუფისგან შედგებიან, მათ შორის ჩეჩნები, უბიხები, ყაბარდოელები და აფხაზები. Shami, S. 1999)

1879 წლიდან მოყოლებული იმპერიამ აჭარის მუსლიმებს საგადასახადო, სამხედრო და ადმინისტრაციული შეღავათები მიანიჭა და მუსლიმ სასულიერო პირებს ხელფასები დაუნიშნა მათგან მხარდაჭერის მოსაპოვებლად. ოსმალეთის გახანგრძლივებულმა ბატონობამ ასევე იმოქმედა რეგიონის სპეციფიკაზე. ისლამი ოსმალეთის მემკვიდრეობის ერთ-ერთი მთავარი ასპექტი იყო. ის უფრო სწრაფად გავრცელდა აფხაზეთის ჩრდილო-დასავლეთით, ვიდრე სამხრეთ-დასავლეთით, რადგან საქართველოს მართლმადიდებლურმა ეკლესიამ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა ამ უკანასკნელზე საქართველოსთან გეოგრაფიული სიახლოვის გამო. უფრო მეტიც, ისლამი აჭარაში უფრო ღრმად იყო ფესვგადგმული, ვიდრე აფხაზეთში, თუმცა მისი გავრცელების პროცესი შედარებით გვიან დაიწყო. შედეგად, პირველი მსოფლიო ომის დროს და მის შემდეგ ბევრი აჭარელი თურქეთში ემიგრაციაში წავიდა. 1920-იანი წლების ბოლოდან ზეწოლა განხორციელდა როგორც მუსლიმ მოსახლეობაზე, ასევე სხვა სარწმუნოების მიმდევრებზე. არაბული ანბანი და რელიგიური განათლება აიკრძალა, ხოლო მუსლიმი ხალხის სახელები

და გვარები იძულებით შეიცვალა. 937 წელს სტალინის „დიდი წმენდის“ კამპანიის დროს, აჭარის მრავალი მოქალაქე, ძირითადად რელიგიური ლიდერები და მასწავლებლები დააპატიმრეს, ზოგი სიკვდილით დასაჯეს, ზოგი კი ციმბირში გადაასახლეს. სხვა ეთნიკურ ჯგუფებთან ერთად, აჭარლები, ლაზები, ქურთები და თურქულენოვანი ბერძნებიც კი დეპორტირებულ იქნენ. 1937 წლის შემდეგ, თურქეთში იმიგრაციისა და თავშესაფრის მოთხოვნის განაცხადების მიღება აიკრძალა. საბჭოთა კავშირის დაშლისა და იდეოლოგიური შეზღუდვების მოხსნის შემდეგ აჭარაში საბჭოთა იდეოლოგიის ფუნქციები მისიონერულმა ოპერაციებმა და ნაციონალისტურმა დევნამ შეცვალა (სმოლნიკი, et al., 2017).

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შემადგენლობაში შემავალ რეგიონებში - ქობულეთში, ქედასა და ხულოში ორმოცდაათზე მეტი ეკლესიის აშენების მიუხედავად, ადგილობრივმა ხელისუფლებამ არ დაუშვა აჭარაში ახალი მეჩეთის მშენებლობა და არც არსებული მეჩეთის მინარეთიდან ლოცვაზე მოწოდების (ეზანი) დაშვება, მიუხედავად საზოგადოების მიერ გამოხატული საჭიროებებისა და მოთხოვნებისა. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესია ყოველწლიურად 28 მილიონ დოლარს იღებს მთავრობისგან, მუსლიმური თემები, როგორიცაა აზერბაიჯანელები და აჭარლები, ბიუჯეტში არ არიან გათვალისწინებული (Civil Georgia, 2023). 2008 წელს აჭარის მუფთის მიერ თურქეთის დიანეთისადმი დახმარების თხოვნით წარდგენილი წერილის თანახმად, აჭარაში 261 რელიგიური ლიდერია, რომელთაგან ყველას სახელი დადასტურებულია ფონდის მიერ. თორმეტი დასაქმებულია ბათუმის მეჩეთის მუფთის მიერ, თოთხმეტი - რაიონულ მუფთის ოფისებში, ხოლო 245 - ადგილობრივ მეჩეთებსა და ყურანის სასწავლო დაწესებულებებში, სადაც ინსტრუქტორების თითქმის 70% ქალია.

აჭარაში დაახლოებით 400 სოფელია, რომელთა ნახევარს მეჩეთები ან სხვა რელიგიური ცენტრები არ გააჩნია. თბილისის მთავრობა არ ცნობს აჭარაში მუსლიმურ თემებს ან აჭარაში მუფთის, რაც აჭარაში მუსლიმურ მოსახლეობას მცირე რელიგიურ უმცირესობად წარმოაჩენს. არამუსლიმი ქართველები და ეკლესიის წევრები ამბობენ, რომ ოსმალებმა აჭარლებს ისლამიზაცია აიძულეს, აჭარელ დიდებულებს გარკვეული პრივილეგიები მიანიჭეს, ისინი, ვინც ისლამი არ მიიღო, დასაჯეს და რეგიონიდან გადაასახლეს. არამუსლიმი ქართველები სიძულვილის გამომხატველ ენას იყენებენ აჭარელებისა და ოსმალების მიმართ. არამუსლიმი ქართველების აზრით, მუსლიმი არ შეიძლება იყოს

ქართველი; ამის ნაცვლად, მათ მართლმადიდებლობა უნდა მიიღონ და ქართული ენა ისწავლონ, რომ ქართველები გახდნენ. მეორეს მხრივ, აჭარელი მუსლიმები საკუთარ თავს ქართველებად არ მიიჩნევენ, რადგან სიტყვა „ქართველი“ ქრისტიანად მოიაზრება. როდესაც ისინი საკუთარ თავს „ქართველებად“ მოიხსენიებენ, საკუთარ თავს არამუსლიმებად განსაზღვრავენ.

5.9. აზიზიეს მეჩეთი და ისლამური იდენტობა თურქულ თემებში

აზიზიეს მეჩეთი, რომელიც ასევე ცნობილია როგორც ორთა ჯამე, აჭარაში ღიაა ხუთჯერადი ლოცვისთვის. მეჩეთი ადგილობრივი მუსლიმების შეკრების ადგილს წარმოადგენს. მეჩეთი, რომელიც ოსმალეთის ეპოქით თარიღდება, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის დედაქალაქ ბათუმის ცენტრში მდებარეობს. ბოლო წლებში, AKP-ს დროს, თურქეთმა მეჩეთი „კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების“ სიაში შეიყვანა. Harris Brandts, S. E. (2024 თურქეთმა კონფლიქტში მონაწილეობა 2017 წელს მიიღო, რესტავრაციის დროს. ლოცვა მინარეთიდან იკითხება, რაც ადრე არ იყო დაშვებული, მაშინ როცა სოფლებში ლოცვა საჯაროდ იკითხება. მრავალი წლის შემდეგ პირველად, 2011 წელს აჭარელმა დეკლამატორებმა მეჩეთში წაიკითხეს ყურანი. ერთობლივი ლოცვა მეჩეთში არ ტარდება, განსაკუთრებით პარასკევისა და ბაირამბის ლოცვების დროს, თუმცა მეჩეთი გარემონტდა და გაფართოვდა ქალებისთვის ცალკე სალოცავი განყოფილებით.

ქართველი მუსლიმებისთვის მეჩეთი უბრალოდ შეკრების ადგილი არ არის. ის მიკუთვნებულობის განცდას ქმნის. მეჩეთის მახლობლად მდებარე თურქული რესტორნის მფლობელმა განაცხადა: „მიუხედავად იმისა, რომ რეგულარულად არ ვლოცულობ, ეზანის მოსმენა თავს ისე მაგრძნობინებს, თითქოს თურქეთში ვიყო, როგორც სახლში“ (პირადი საუბარი, 2022, ბათუმი).

ერთ-ერთმა ანონიმურმა რესპონდენტმა განაცხადა, რომ: „ჩვენ თურქეთიდან ჩამოსულ ბევრ ტურისტულ ჯგუფს შევხვდით. გავიგეთ, რომ თურქეთიდან ჩამოსულ ტურისტულ გიდებს თავიანთ ტურებში (შავი ზღვის ქალაქები და ბათუმის ტური) მეჩეთები შეჰყავთ, როგორც კულტურულ და რელიგიურ დანიშნულების ადგილები. მეჩეთის ეზოში თურქ წყვილთან ვისაუბრეთ. მათ თქვეს: „ბათუმი ჩვენთვის უცხო არ არის. როდესაც თურქეთიდან წასვლას ვაპირებდით, შუადღისას ჰოფაში ეზანის ხმა გავიგეთ და იგივე ეზანის ხმა აქვე, ბათუმში, შუადღისას გავიგეთ“ (პირადი საუბარი, 2022, ბათუმი).

ადგილობრივი აჭარელი მუსლიმებისთვის აზიზიეს მეჩეთი მათი იდენტობისა და მემკვიდრეობის ძლიერ სიმბოლოს წარმოადგენს. ის მათი იდენტობის კონსტრუქციის ქვაკუთხედს წარმოადგენს, რაც მათ საშუალებას აძლევს საუკუნეების განმავლობაში ასიმილაციის შემდეგ დაიბრუნონ თავიანთი მუსლიმური იდენტობა. მეჩეთი არა მხოლოდ თაყვანისცემის ადგილია, არამედ მედრესე, სკოლა, საქორწილო დარბაზი და საკონსულტაციო საბჭო, რომელიც საზოგადოების მრავალ საჭიროებას ემსახურება. ეს არის ხანდაზმული აჭარელების შეკრების ადგილი, რომელიც ხელს უწყობს ერთობისა და უწყვეტობის განცდას. მეჩეთის როლი ადგილობრივი მუსლიმური იდენტობის აღორძინებაში საზოგადოების გაძლიერებისა და სიამაყის წყაროა.

5.10. ნიგვზიანის მეჩეთი: რელიგიური პანსიონი

ეს მეჩეთი და მედრესე-პანსიონი, რომელიც ბათუმიდან 70 კმ-ში, სოფელ ნიგზვიანში მდებარეობს, გრანტებით, იმამებითა და პუბლიკაციებით მხარდაჭერილია ტრანსნაციონალური ისლამური ჯემაათის, დაარსდა სულეიმან ჰილმი თუნაჰან-ის ჯემაათის მიერ. მეჩეთი, რომელიც ცნობილია თავისი საკამათო ისტორიით, რამაც ქრისტიან და მუსლიმ ქართველებსა შორის შეტაკებები გამოიწვია, ასევე მოიცავს პანსიონს ოცი (20) სტუდენტით. ეს დაწესებულება, რომელსაც თურქეთში სულეიმან ჰილმი თუნაჰან-ის ჯემაათი მართავს, მათი საგანმანათლებლო ტრანსნაციონალური საქმიანობის ნაწილია. ჯემაათის მთავარი მიზანია ყურანის, ისლამური სარწმუნოების და ისლამიზაციის შესახებ ცოდნის გავრცელება საზღვარგარეთ მყოფი ახალგაზრდებისთვის. მეჩეთი ამაში გადამწყვეტ როლს ასრულებს, მისი ბიბლიოთეკა რელიგიური წიგნების საგანძურს წარმოადგენს, ყურანის ძირითადი სწავლებებიდან დაწყებული, წინასწარმეტყველ მუჰამედის ცხოვრების შესახებ მარტინ ლინგის აღიარებული წიგნით დამთავრებული, რომელიც ქართულად თარგმნილია დიანეთის ფონდის მიერ და სხვა ფუნდამენტური ისლამური წიგნებით, რომლებიც თარგმნილია „ფაზილეთის ფონდის“ მიერ. იმამმა თქვა, რომ:

„ამ მეჩეთის კურსდამთავრებული სტუდენტები რიზეს პროვინციაში ირიცხებიან თეოლოგიისა და ისლამური კვლევების შესასწავლად. მან ასევე აღნიშნა, რომ ისინი პოლიტიკისგან თავისუფალნი არიან და ჩვენ აქ ვართ ისლამის შესახებ ცნობიერების ამაღლებისთვის“.

თბილისის ჯუმა მეჩეთის იმამის, იმამ ეთიბარის თქმით:

> „სულეიმან ჰილმი თუნაჰან ჯემაათს თურქეთის ხელისუფლებასთან დაპირისპირება ჰქონდა და მისი წევრები პარასკევს ერთობლივ ლოცვას არ დაესწრნენ; ეს სახელმწიფოს წინააღმდეგა გადადგმული აქტია, რადგან დიანეთი თურქეთის პრეზიდენტის დაქვემდებარებაშია. ჩვენ გვესმის, რომ თურქეთს თავისი პოლიტიკური საკითხები მუსლიმურ თემებში რელიგიური ორგანიზაციების მეშვეობით გააქვს.“ (ინტერვიუ, იმამ Itibar 2021).

15 ივლისის შემდეგ, თურქეთის მთავრობამ მნიშვნელოვნად გააფართოვა მხარდაჭერა სხვადასხვა რელიგიური ჯგუფების, მათ შორის სულეიმან ჰილმი თუნაჰანის ჯემაათის მიმართ, რითაც გავლენა მოახდინა მათ საქმიანობაზე. ანალოგიურად, საქართველოში არსებობს რამდენიმე ორგანიზაცია, რომლებმაც ისარგებლეს სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მოქმედებით და გააფართოვეს თავიანთი რელიგიური საქმიანობა, როგორიცაა, მაგალითად, საერთაშორისო ფონდი მიზანი. ეს ფონდი ეხმარება სტუდენტებს თურქეთში ყურანისა და ისლამური განათლების მიღებაში. დაბრუნების შემდეგ, ისინი რამადანის დროს ყურანს კითხულობდნენ აზიზიეს მეჩეთში და სოფლების მეჩეთებში. 2013 წელს, მიზანის ფონდი რიზეს ქალაქ ქიზილდერეს რაიონის გუბერნატორს ესტუმრა. რაიონის გუბერნატორმა აღნიშნა, რომ მას ესმის მუსლიმობის სირთულეები და რამდენად რთულია ყურანის კითხვა ქრისტიანულ ქვეყანაში.

ორგანიზაცია დააფინანსა მარიფეტის ფონდმა. მარიფეტის ფონდი თურქეთის ერთ-ერთ უდიდეს ისლამურ საქველმოქმედო ორგანიზაციას წარმოადგენს. ერდოღანი და სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის პოლიტიკური ფიგურები ხშირად სტუმრობენ ‘YTB’-ს და მხარს უჭერენ „მიზანის ფონდს“, რომელმაც 2020 წელს აჭარისა და გურიის რეგიონებში საკვები პროდუქტების 190 ყუთი დაარიგა. ეს აქტივობები ხაზს უსვამს თურქეთთან აფილირებული რელიგიური ფონდების გავლენასა და მასშტაბებს საქართველოში, რაც ასახავს კულტურული და რელიგიური კავშირების სტრატეგიულ გაფართოებას, რასაც ხელს უწყობს სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მხარდაჭერა და ადგილობრივი თანამშრომლობა, რაც ასევე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ადგილობრივ თემებზე, განსაკუთრებით ისეთი მნიშვნელოვანი რელიგიური დღესასწაულების დროს, როგორიცაა რამადანი.

5.11. მუსლიმი ქისტები საქართველოში

პანკისის ხეობა, რომელიც ჩრდილო-აღმოსავლეთ საქართველოში მდებარეობს, მუსლიმი ეთნიკური უმცირესობის, ქისტების სამშობლოა. მათ ჩეჩნებთან ერთად საერთო ეთნიკური ფესვები აქვთ და მიგრაციისა და ასიმილაციის რთული პროცესი გაიარეს. მე-19 საუკუნეში ქისტები საქართველოში ჩრდილოეთ კავკასიიდან, ძირითადად ჩეჩნეთიდან, გადმოვიდნენ. ქისტებმა შეინარჩუნეს უნიკალური კულტურული და რელიგიური იდენტობა და დროთა განმავლობაში ასიმილაცია მოახდინეს ქართულ კულტურაში. თურქეთი აქტიურად მონაწილეობდა სამხრეთ კავკასიაში, თავისი ისტორიული და კულტურული კავშირების გამოყენებით რეგიონში გავლენის მოსახდენად. საერთო ისლამური და კულტურული კავშირების გათვალისწინებით, თურქეთმა გამოთქვა სურვილი, გააძლიეროს ურთიერთობები კავკასიის ეთნიკურ და რელიგიურ თემებთან სხვადასხვა რელიგიური და კულტურული პროგრამების მეშვეობით. ეს მოიცავს რელიგიურ და კულტურულ პროგრამებს, რომელიც მოიცავს ჰუმანიტარულ, საგანმანათლებლო, კულტურულ, რელიგიურ, სპორტულ, კინემატოგრაფიულ, ლიტერატურულ და სხვა მრავალგვარ პროგრამას.რომლებიც მიზნად ისახავს ამ ჯგუფებთან ურთიერთობების გაუმჯობესებას.

თურქეთის მზარდ გეოპოლიტიკურ გავლენას შესაძლოა მნიშვნელოვანი გავლენა ჰქონდეს ქისტურ თემზე, განსაკუთრებით მათი საგარეო კონფლიქტებში მონაწილეობისა და ექსტრემისტულ ორგანიზაციებთან კავშირის კონტექსტში. ამ გავლენას შესაძლოა ნეგატიური შედეგები მოჰყვეს ქისტური თემისთვის, როგორიცაა საქართველოს ხელისუფლების მხრიდან ზეწოლის გაზრდა და მათი უსაფრთხოებისა და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ცვლილებები. საქართველოზე გავლენას ახდენს თურქეთის მზარდი გეოპოლიტიკური გავლენა და მისი კავშირები რუსეთთან და სამხრეთ კავკასიის სხვა რეგიონულ ძალებთან. ვინაიდან ქისტები ამ ტერიტორიაზე უმცირესობას წარმოადგენენ, ამ უფრო მასშტაბურ გეოპოლიტიკურ ნაბიჯებს შესაძლოა მათთვის გაუთვალისწინებელი შედეგები მოჰყვეს. თურქეთმა ასევე შეიძლება გავლენა მოახდინოს ქისტურ თემზე და საქართველოს დიპლომატიური კავშირების ცვლილებაზე, რაც მომზადებას მოითხოვს. ორმხრივი შეთანხმებების ან საგარეო პოლიტიკის განვითარებას შეუძლია გავლენა მოახდინოს პანკისის ხეობის უსაფრთხოებასა და სოციალურ-ეკონომიკურ ლანდშაფტზე.

ამასთან დაკავშირებით, თბილისის ჯუმა მეჩეთის იმამმა 2022 წლის ივნისში განაცხადა:

> „პანკისის ხეობაში ისლამი არა მხოლოდ რელიგიური პრაქტიკაა, არამედ საზოგადოების შიდა პოლიტიკისა და გარე მუსლიმურ ქვეყნებთან ურთიერთობების მნიშვნელოვანი ნაწილიც. მეჩეთები ცენტრალურ შეკრების ადგილებს წარმოადგენენ, ხოლო მეჯლისი, ანუ უხუცესთა საბჭო, რომელიც საზოგადოების უხუცესი წევრებისგან შედგება, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ყველა გადაწყვეტილებაში, რაც ასახავს საზოგადოების ტრადიციებისადმი და უხუცესებისადმი ღრმა პატივისცემას“. (ჯუმა მეჩეთის იმამმა/ჯუმა მეჩეთის იმამმა, 2022)

2014 წლის აღწერის მონაცემებით, ქისტების თემის საერთო რაოდენობა დაახლოებით 5,700 ადამიანს შეადგენდა და ისინი პანკისის ხეობაში, ჩრდილო-აღმოსავლეთ რეგიონში ცხოვრობენ (GeoStat.ge/GeoStat.ge, 2016). თურქეთს რეგიონში დიდი აქტივობა არ აქვს; თუმცა, თურქეთმა რეგიონში მეჩეთების დიპლომატიის ფარგლებში, პანკისის ერთ-ერთი უძველესი მეჩეთი განაახლა. გახსნის შემდეგ წარმოთქმულ სიტყვაში TIKA-ს თბილისის ოფისის კოორდინატორმა დემირდაღმა განაცხადა: „ჩვენ საქართველოში მცხოვრებ ყველა სხვადასხვა ეთნიკური წარმოშობის მუსლიმს საშუალება მივეცით ილოცონ თავისუფლად, ჰარმონიულად და ერთობით“.სურათი 14. (TİKA/TİKA, 2021),

ცერემონიის დროს მუფტი ემინოვი თურქეთს „ძმურ თურქეთს“ უწოდებს.„თურქეთს საქართველოსთან რელიგიური ურთიერთობის მრავალი ასპექტით აქვს. ჩვენ ასევე გავიგეთ, რომ თურქეთში არსებული ზოგიერთი ფონდი და ორგანიზაცია, რომლებიც ჰუმანიტარულ დახმარებას უწევდნენ სხვადასხვა თემებს, 2013 წელს დაიხურა“.

სხვა ადგილას ასევე მითითებულია, რომ:

> „მიუხედავად იმისა, რომ მოძმე ქვეყანაში, თურქეთში, გაჩენილი ხანძრებით ვართ დამწუხრებულები, სიამოვნებით ვიკრიბებით სოფელ დუისში მეჩეთის რესტავრაციის შემდგომ გახსნის ცერემონიაზე. რამდენჯერმე ვიყავი ამ მეჩეთში და ის ძალიან დაზიანებული იყო. ‘TİKA’-მ პროექტი ჩვენი თხოვნით განახორციელა. პროექტი ჩვენს სახელმწიფოს, ქვეყანასა და ერს სარგებელს და წარმატებას მოუტანს“. (TIKA, 2021)

ჰუმანიტარული დახმარების პროგრამის (შემდგომში IHH) გუნდი ახმეტას რაიონის ომოლოს, დუისის, ბირკიანის, ჯოყოლოს და მიმდებარე სოფლებს ეწვია, სადაც რამადანის მარხვის თვის (2020) განმავლობაში 600 ჩეჩენ ლტოლვილ და მუსლიმ ქართველ ოჯახს დაეხმარა. ჰუმანიტარულ დახმარებასთან ერთად, IHH ბავშვთა პროგრამაში საქართველოსაც მოიცავს და მეჩეთის მშენებლობისთვის მიწას ყიდულობს. თურქული არასამთავრობო ორგანიზაცია IHH, რომელიც ცნობილია თავისი საერთაშორისო ჰუმანიტარული საქმიანობით, პანკისის რეგიონში ადგილობრივ თემს უჭერს მხარს. AKP და თურქეთი IHH-ის აქტივობებს აფინანსებენ. პანკისის მიმართულებით საველე სამუშაოების დროს, თურქეთში ქისტებსა და მუსლიმებს შორის კავშირის გასაგებად რამდენიმე მეჩეთი მოინახულეს, სადაც შედეგებმა აჩვენა, რომ თურქეთის მუსლიმი თანამოქალაქეებისადმი მხარდაჭერა შეესაბამება უმმას სოლიდარობას, რომელსაც თურქეთი 2003 წლიდან AKP-ს დროს ახორციელებს. იმამმა დუისის ცენტრალურ მეჩეთს ესაუბრა. იმამმა განაცხადა, რომ:

„ერდოღანის ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ თურქეთში ისლამური აღორძინების პარალელი არსებობს. ჩვენ ვგრძნობდით, რომ ისლამი მხარს გვიჭერს. როდესაც გაჭირვებაში ვართ, გვჯერა, რომ თურქეთი უპირობოდ დაგვეხმარება“. თურქეთის, როგორც ისლამური სამყაროს ლიდერის ამგვარმა აღქმამ, განსაკუთრებით ერდოღანის ხელმძღვანელობით, ქისტების თემში სოლიდარობისა და თურქეთზე დამოკიდებულების განცდა გამოიწვია. (ინტერვიუ/ინტერვიუ, დუისის მეჩეთის იმამი - ინტერვიუ პანკისის ხეობაში/დუისის მეჩეთის იმამი - ინტერვიუ პანკისის ხეობაში, დუისის სოფლის ცენტრალური მეჩეთის იმამი/დუისის სოფლის ცენტრალური მეჩეთის იმამი, 2023).

5.11. ბათუმის თურქები, როგორც სავაჭრო დიასპორასაქართველოს შავი ზღვის სანაპიროზე მდებარეობს მნიშვნელოვანი საპორტო ქალაქი ბათუმი, რომელიც დიდი ხანია სავაჭრო ცენტრია. ოსმალეთის იმპერიის არსებობის მეორე ნახევარში იგი იმპერიის მნიშვნელოვანი პორტი და სავაჭრო ცენტრი იყო. ქალაქის ეკონომიკური მნიშვნელობის გამო თურქმა ვაჭრებმა რუსეთ-თურქეთის ომისა და შემდგომი ხელშეკრულებების შემდეგ აქ მოიპოვეს საყრდენი. მაშინაც კი, როდესაც ბათუმი რუსეთის მმართველობის ქვეშ იმყოფებოდა და საბჭოთა კავშირს შეუერთდა, ადგილობრივ ეკონომიკაზე თურქული თემის მნიშვნელოვანი გავლენა კვლავ გრძელდებოდა. მათი ეკონომიკური წვლილი,

როგორიცაა სავაჭრო კომპანიების დაარსება, ახალი საქონლის შემოტანა და სავაჭრო გზების ხელშეწყობა, ქალაქის ეკონომიკურ ზრდაში ინსტრუმენტული იყო. ბათუმში მცხოვრები თურქული თემი ქალაქის ეკონომიკის მნიშვნელოვან კომპონენტად რჩება და მათი გავლენა მართლაც შთამბეჭდავია. რესპონდენტი, ბექა მინდიაშვილი (ტოლერანტობის ცენტრი):

> „ბათუმელმა თურქებმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს ქალაქის კულტურულ ცხოვრებაში. მათმა ძალისხმევამ თურქულენოვანი სკოლების, კულტურული კავშირების შენარჩუნებასა და თურქული დღესასწაულების აღნიშვნაში არა მხოლოდ გააძლიერა ბათუმის მულტიკულტურული საზოგადოება, არამედ დაიმსახურა ცალკე დაფასებასაც “. (Beka Mindiashvili/Beka Mindiashvili, 2023)

კულტურული ასიმილაციისა და ეკონომიკური კონკურენციის გამოწვევების მიუხედავად, ბათუმელმა თურქებმა სახელი გაითქვეს, როგორც ქალაქის გამოჩენილმა სავაჭრო დიასპორამ, რითიც გააძლიერეს მისი კულტურული მრავალფეროვნება და ეკონომიკური კეთილდღეობა. მათი კულტურული ყოფნა ავსებს ბათუმის კოსმოპოლიტური საზოგადოების ხიბლს, ხოლო მათი, როგორც ვაჭრებისა და ბიზნესმენების როლი გააძლიერებს საქართველოსა და თურქეთს შორის ეკონომიკურ კავშირებს.

> ულტრანაციონალისტური პარტიებისა და ცალკეული პირების მხრიდან აჭარაში მცხოვრები თურქი ბიზნესმენები და ვაჭრები შესაძლოა შეურაცხყოფისა და თავდასხმების სამიზნეები გამხდარიყვნენ. ამან ქსენოფობიის ტალღა გამოიწვია კედლებზე წარწერებით: „აჭარა თურქების გარეშე“ და „აჭარის რეგიონი 17 მოლას გარეშე“. რელიგიური შეუწყნარებლობა უფრო აშკარა გახდა 2012 წლის ოქტომბერსა და ნოემბერში. გურტიადის კოორდინატორის თქმით (2023), საქართველოში მცხოვრები თურქული საზოგადოება აღწერილი იყო როგორც „ჩვენი დიასპორა“ (Facebook ვიდეო). „ “ (GURTIAD/GURTIAD, 2023)

კოორდინატორმა, წარმოშობით ქართველმა თურქმა ბიზნესმენმა, საქართველოში მცხოვრებ თურქ მოსახლეობას „ჩვენი დიასპორა“ უწოდა. გაურკვეველია, დიასპორის გამოყენება ყველა მუსლიმსა და მათ ნათესავებზე ვრცელდება თუ არა. „გურტიად“ ხშირად აწყობს კულტურულ, ეკონომიკურ და სოციალურ პროგრამებსა და ღონისძიებებს თურქ და

ქართველ ბიზნესმენებთან ერთად. „(GURTIAD news)“ გადამწყვეტ როლს თამაშობს თბილისში თურქეთის საელჩოსთან ერთად პროგრამების კოორდინაციასა და ორგანიზებაში, რაც სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია თურქი ემიგრანტებისთვის. მაგალითად, „მაარიფ ედუქეიშენს“ აქვს ორი სკოლა, რომლებიც საქართველოს ეროვნული საგანმანათლებლო სისტემიგან დამოუკიდებლად ფუნქციონირებს და სპეციალურად თურქი ბიზნესმენების შვილებისთვისაა გათვლილი (Gündüz/Gündüz & Erdemir/Erdemir, 2021).

დიპლომატები შვილებს საქართველოში სხვა წამყვან სკოლებში აგზავნიან. თუმცა, 2016 წლის ივლისის სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობის შემდეგ, თურქული თემები ჯგუფებად დაიყო; მას შემდეგ თურქეთის მთავრობა მომხდარში აშშ-ში მცხოვრებ დევნილ ისლამისტ მეცნიერებს ადანაშაულებს. თურქეთის აიდინის უნივერსიტეტის პროფესორი იუჯელ ბოზდაგლიოღლუ თურქეთში ერთ-ერთი პირველი მეცნიერია, რომელმაც თურქეთის საგარეო პოლიტიკასა და იდენტობაზე კონსტრუქტივისტული ანალიზის გამოყენებით დაწერა. მან განაცხადა, რომ:

> „სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) საგარეო პოლიტიკა საქართველოს მიმართ ძალიან წარმატებულია. მან მოახერხა პრო-თურქული საზოგადოებრივი აზრის შექმნა იდენტობის მიუხედავად. ეს იყო AKP-ს წარმატება საქართველოში. ის ასეთი წარმატებული არ ყოფილა სომხეთში და გარკვეული პერიოდის განმავლობაში პრობლემებიც კი შეუქმნა აზერბაიჯანთან ურთიერთობაში. საბოლოო ჯამში, თურქეთი ძირითადად ეროვნული ინტერესების შესაბამისად მოქმედებდა სამხრეთ კავკასიაში, რუსული ფაქტორის წყალობით. ის ასეთი წარმატებული არ იქნებოდა, იდენტობის მოსაზრებებით რომ ემოქმედა.“ინტერვიუ, Yücel Bozdağlioğlu, 2023)

ამგვარად, იმ აზრმა, რომ თურქი ბიზნესმენები ფულს შოულობდნენ ქართველების ხარჯზე სუბსიდირებული ქართული პროდუქციის შეძენით და თურქეთის ბაზრებზე გაყიდვით, მნიშვნელოვნად იმოქმედა მათ ინტეგრაციაზე. მიგრანტების პოლიტიკური ტრანსნაციონალური მიზნები მოიცავს არჩევნებში მონაწილეობას, მესამე მხარის პოლიტიკურ პარტიებსა და არასამთავრობო ორგანიზაციებში წევრობას ან ორ სხვადასხვა ქვეყანაში კამპანიებს, ლობირებას, ერთი ქვეყნის უფლებამოსილებას, გავლენა მოახდინოს მეორეს პოლიტიკაზე და თავად სახელმწიფოებრივ მშენებლობაზე.

5.12. ევროპელი თურქი დემოკრატების კავშირი (Avrupalı Türk Demokratlar Birliği, UETD)

2004 წელს დაარსებული ევროპელი თურქი დემოკრატების კავშირი (UETD) ჩამოყალიბდა როგორც სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) ტრანსნაციონალური ხელწვდომის ინსტრუმენტი. მისი ძირითადი ამოცანები მოიცავდა პროპაგანდისა და მობილიზაციის ორგანიზებას დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში მცხოვრებ თურქ დიასპორაში. ორგანიზაცია გამოხატავდა პოლიტიკურად მოტივირებულ სამოქალაქო საზოგადოებას, რომელიც აერთიანებდა რელიგიურ ქველმოქმედებას, ჰუმანიტარულ საქმიანობას, სპორტულ და საზოგადოებრივ მხარდაჭერას.

(ერდი, 2021) მიუთითებს, რომ UETD (ამჟამად UID – International Democrats' Union) აქტიურად მონაწილეობდა ბალკანეთის ქვეყნებში პოლიტიკურ საქმიანობაში და ხშირად ითანამშრომლებდა იდეოლოგიურად თავსებად პოლიტიკურ ძალებთან. ავტორი ორგანიზაციას განიხილავს როგორც თურქეთის ტრანსნაციონალური „რბილი ძალის" სტრატეგიის ნაწილის, რომელიც მიზნად ისახავს სუნიტურ ისლამურ იდენტობის კონსტრუქციას საზღვრებს გარეთ – რაც თანხვედრაშია თურქეთის შიდა იდეოლოგიურ ტრანსფორმაციასთან. მას შემდეგ, რაც ევროპის რამდენიმე სახელმწიფომ პრეზიდენტ ერდოღანის წინასაარჩევნო შეხვედრების ორგანიზება აკრძალა საკუთარ ტერიტორიაზე, UETD-მ თავისი მე-6 რიგით ყრილობა ბოსნია და ჰერცეგოვინაში, კერძოდ სარაევოში გამართა, სადაც ერდოღანი მთავარი მომხსენებელი იყო.

2023 წლის 21 დეკემბერს, საერთაშორისო დემოკრატთა კავშირი (UID) – რომელიც UID-ს გადატანილი ბრენდია – ოფიციალურად დაფუძნდა საქართველოში. ამ შესახებ ინფორმაცია გავრცელდა მის ოფიციალურ ფეისბუქ გვერდზე, სადაც UID მოუწოდებს საქართველოში მცხოვრებ თურქ მოქალაქეებს, მხარი დაუჭირონ სოციალურ, კულტურულ და ეკონომიკურ სოლიდარობასა და თანამშრომლობას, კოლექტიური ძალისხმევით გაუმკლავდნენ საერთო გამოწვევებს.

UID საქართველოს ოფისი მოქმედებს თურქეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროსთან დაკავშირებული სტრუქტურების კოორდინაციით, მათ შორის: თურქეთის მოქალაქეებთან და მათი ნათესავ ხალხებთან ურთიერთობის სამმართველო (YTB), თურქეთის საელჩოს რელიგიური ატაშე, იუნუს ემრეს ინსტიტუტი (YEE) და სხვები. ორგანიზაცია

ახორციელებს სხვადასხვა პროგრამას, რომელიც მიზნად ისახავს მუსლიმი სტუდენტების, ნათესავი, ეთნიკური და რელიგიური თემების მხარდაჭერას. (UID Georgia/UID Georgia, 2025)

განსაკუთრებით აღსანიშნავია UID-ის მიერ ყურბან ბაირამზე განხორციელებული 500 სტუდენტისთვის ხორცის პაკეტების დარიგება (სურათი 15).

გარდა ამისა, UID-ის ახალგაზრდული ფორუმი აქტიურად მუშაობს საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკურად აზერბაიჯანელ ახალგაზრდებთან, რაც ორგანიზაციის ეთნორელიგიური ჩართულობის გაფართოებას უსვამს ხაზს. UID ფუნქციონირებს როგორც AKP-ს საგარეო ურთიერთობების დირექტორატის გაგრძელება. მისი ხელმძღვანელობა მჭიდროდ ასახავს პარტიულ კავშირს. ამჟამინდელი საგარეო საქმეთა დირექტორატის ხელმძღვანელი, ზაფერ სარიქაია, თავის პოლიტიკურ კარიერას იწყებს სწორედ UID-ში და მას შემდეგ ინარჩუნებს მჭიდრო კავშირს პარტიის ლიდერებთან. სარიქაია ასევე ცნობილია პრეზიდენტ ერდოღანის ვაჟის, ბილალ ერდოღანის ახლო გარემოცვის წევრად. (UID Georgia, 2025)

ჯამში, მოსალოდნელია, რომ UID-ის სტრუქტურა საქართველოში განვითარდება, როგორც ტრანსნაციონალური პოლიტიკური მიზნების მქონე ორგანიზაციის – ევროპული სტრუქტურის ანალოგიურად, თუმცა მორგებული საქართველოს პოლიტიკურ და დემოგრაფიულ რეალობას. ამგვარი ჰიბრიდული ფორმაცია – ერთდროულად კულტურული, რელიგიური და პოლიტიკური – პოზიციონირებს UID-ს, როგორც სტრატეგიულ მოთამაშედ, რომელსაც შეუძლია გავლენა მოახდინოს თურქული და თურქული წარმოშობის თემების იდენტობაზე, ლოიალობაზე და პოლიტიკური ორიენტაციაზე საქართველოში. UID-ის მიერ გავრცელებული ინფორმაციით, თბილისში დაფუძნდა „პირველი მუსლიმური საბავშვო ბაღი“, რომელიც მიზნად ისახავს ადრეული ასაკის განათლების უზრუნველყოფას კულტურულად და რელიგიურად ორიენტირებული ღირებულებების შესაბამისად. ბაღი განსაკუთრებული აქცენტით ემსახურება თბილისში მცხოვრები ნათესაური, ეთნიკური და დიასპორული წარმოშობის ბავშვებს. (სურათი 16)

თავი 6.

საქართველოში არსებულ თემებთან მიმართებაში სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის საგარეო პოლიტიკის ცვალებადი პატერნები და სახელმწიფოსა და სააგენტოების როლი

მეექვსე თავი მთლიანად ეხება სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) საგარეო პოლიტიკის არჩევანის ცვალებად ტენდენციებს საქართველოში მცხოვრები თემების მიმართ და ამ პროცესში სახელმწიფო ინსტიტუტებისა და სააგენტოების როლს.

6.1. შესავალი

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის საგარეო პოლიტიკა საქართველოს მოსახლეობის მიმართ განვითარდა და სტრატეგიულად შეიცვალა. ეს ევოლუცია ასახავს გეოპოლიტიკური სტრატეგიის, რეგიონული დინამიკისა და ოფიციალური უწყებების როლის რთულ ურთიერთქმედებას. 2002 წლიდან 2010 წლამდე სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის ადრეული პოლიტიკა რეფორმატორული და პროევროპული იყო, რომელიც რეგიონში ეკონომიკურ ზრდასა და სტაბილურობაზე იყო ორიენტირებული. ამ პერიოდში თურქეთმა გააძლიერა ურთიერთობები მეზობლებთან, განსაკუთრებით საქართველოსთან და პრიორიტეტი მიანიჭა ეკონომიკურ დიპლომატიას. თუმცა, 2010 წლიდან 2016 წლამდე ყურადღება რეგიონული ძალების სურვილებსა და რეგიონულ დავებში მათ ჩართულობაზე გადავიდა, რაც მეზობელი სახელმწიფოების საქმეებში უფრო აქტიურ როლზე მიანიშნებდა.

თუმცა, 2016 წლიდან დღემდე, ახალი დინამიკა გამოიკვეთა, სადაც მნიშვნელოვანი ყურადღება რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობებზეა გამახვილებული. ამან გამოიწვია თურქეთის პოზიციის ცვლილება საქართველოში არსებული თემების მიმართ, განსაკუთრებით იმ თემების მიმართ, სადაც რუსეთს ინტერესები აქვს. თურქეთმა და საქართველომ გააძლიერეს სტრატეგიული ალიანსი, სამხედრო თანამშრომლობასა და ენერგეტიკულ ინიციატივებზე ფოკუსირებით, როგორიცაა ტრანსანატოლიური ბუნებრივი აირის მილსადენი. სამართლიანობისა და განვითარების პარტიამ (AKP) გაზარდა მხარდაჭერა საქართველოში მცხოვრები კონკრეტული ეთნიკური ჯგუფების მიმართ, მათ შორის აჭარაში მცხოვრები თურქული უმცირესობის მიმართ. ეს მხარდაჭერა არ არის მხოლოდ ჟესტი, არამედ ვალდებულება, რომელიც მოქცეულია მონათესავე

მოსახლეობის უფლებებისა და მისი რეგიონული გავლენის დაცვის უფრო ფართო კონტექსტში (Zengin/Zengin & Topsakal/Topsakal, 2021). გარდა ამისა, თურქეთმა მხარი დაუჭირა განვითარებისა და ჰუმანიტარული ძალისხმევის განხორციელებას საქართველოს რამდენიმე რეგიონში, გააძლიერა თავისი პოზიცია და ხელი შეუწყო კეთილგანწყობას მოსახლეობაში. სახელმწიფო და მისი უწყებები, მათ შორის საგარეო საქმეთა სამინისტრო, ასევე მნიშვნელოვნად აყალიბებენ საგარეო პოლიტიკის კურსს.

საგარეო საქმეთა სამინისტრო მნიშვნელოვან და აქტიურ როლს ასრულებს თურქეთის საქართველოსთან დაკავშირებული პოლიტიკის ჩამოყალიბებასა და განხორციელებაში, მოლაპარაკებების, სტრატეგიული ალიანსებისა და დიპლომატიური ურთიერთობების მართვაში. საელჩოები და საკონსულოები, ორმხრივი ურთიერთობების ხელშეწყობის, ვაჭრობის ხელშეწყობისა და საზოგადოების ჩართულობის გზით, ასევე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ პოლიტიკაზე. ეკონომიკური და განვითარების ორგანიზაციებმა, როგორიცაა 'TIKA', 'Eximbank' და სხვა ფინანსური ინსტიტუტები, ასევე დატოვეს თავიანთი კვალი პოლიტიკის ტენდენციებზე. თურქეთის საგარეო პოლიტიკას საქართველოში მოსახლეობის მიმართ შორსმიმავალი შედეგები აქვს, განსაკუთრებით საზოგადოებასთან ურთიერთობის, რეგიონული სტაბილურობის, გავლენისა და გეოპოლიტიკური დინამიკის თვალსაზრისით. AKP-ს ფოკუსირება კონკრეტული ქართული თემების დახმარებაზე ადასტურებს მის უფრო ფართო სტრატეგიას, რომელიც მიზნად ისახავს რეგიონული გავლენის ხელშეწყობას და სტრატეგიული ალიანსების ჩამოყალიბებას კულტურული და სამეცნიერო კავშირების მეშვეობით.

დროთა განმავლობაში, სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) მიდგომა ქართული თემების მიმართ შეიცვალა და ეკონომიკური დიპლომატიის აქცენტიდან უფრო რთულ და გათვლილ ურთიერთქმედებაზე გადავიდა, რომელიც კულტურულ დიპლომატიას, რეგიონულ ძალაუფლებრივ დინამიკას და ადგილობრივი ჯგუფებისთვის პრაქტიკულ დახმარებას მოიცავს. სახელმწიფო ინსტიტუტებისა და სააგენტოების როლი ამ პოლიტიკის ჩამოყალიბებასა და განხორციელებაში ცენტრალურ ადგილს იკავებს. გარდა ამისა, ეს თავი შემდეგ ქვეთემებად არის დაყოფილი:

- რეჯეფ თაიფ ერდოღანის საგარეო პოლიტიკა საქართველოში ეთნიკური უმცირესობების მიმართ

• ფაქტორები, რომლებიც ქმნიან სამხრეთ კავკასიაში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის არჩევანს

• თურქეთი თურქული ეთნოსის ჯგუფებს იყენებს საკუთარი საგარეო პოლიტიკური მიზნებისთვის საქართველოში

• თურქეთის საგარეო პოლიტიკა სამხრეთ კავკასიაში ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებით: კრიტიკული ანალიზი კონსტრუქტივიზმის მიხედვით

• თურქეთის საგარეო პოლიტიკა სამხრეთ კავკასიაში და პარტიისა და სახელმწიფო უწყებების როლი

• თურქეთის საგარეო პოლიტიკური კურსი და განხორციელების პროცედურები საქართველოში არსებულ თემებთან მიმართებაში.

პრობლემები მაშინ დაიწყო, როდესაც AKP-მ მოისურვა ამ უპირატესობის და დამოკიდებულებების ტრანსფორმირება საგარეო პოლიტიკის უპირატესობებთან მიმართებაში. განხილვიდან უფრო ნათლად ჩანს, რომ ეს უპირატესობები ძირითადად AKP-ს ლიდერების (ძირითადად რეჯეფ თაიფ ერდოღანის) ინტერესიდან გამომდინარე იყო. ეროვნული და კულტურული შეზღუდვები ხელს უშლიდა AKP-ს ხელმძღვანელობას შემდგომი ნაბიჯების გადადგმაში. ამრიგად, პროცესში მითითებები პირველ რიგში განსაზღვრავდა ეროვნულ ინტერესებს, მაგრამ მოგვიანებით ეროვნული ინტერესი წინ უსწრებდა ეროვნულ იდენტობას, ანუ თურქეთის სომხეთთან გახსნას. როდესაც ეს თურქეთის ეროვნულ ინტერესებს მოერგო, თურქეთმა არ დააყოვნა სომხეთთან დაახლოება აზერბაიჯანის ხარჯზე.

6.2. რეჯეფ თაიფ ერდოღანის საგარეო პოლიტიკა საქართველოში არსებული ეთნიკური უმცირესობების მიმართ

ერდოღანის მმართველობის პერიოდში, რომელიც 2003 წლიდან 2014 წლამდე მისი პრემიერ-მინისტრის თანამდებობაზე, ხოლო 2014 წლიდან პრეზიდენტის თანამდებობაზე ყოფნისას, თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოხდა. ამ ცვლილებების ძირითადი ასპექტებია „ნეოოსმალიზმის“ კონცეფცია, რაც თურქეთის მისწრაფებას აღნიშნავს, აღადგინოს თავისი გავლენა ოსმალეთის ყოფილ ტერიტორიებზე

და სტრატეგიული სიღრმის კონცეფცია, რომელიც ხაზს უსვამს თურქეთის გეოპოლიტიკურ მნიშვნელობას და პოტენციალს, გახდეს რეგიონული ძალა. ეს ცვლილებები განპირობებულია ახლო აღმოსავლეთთან, ცენტრალურ აზიასთან და აფრიკასთან დიპლომატიური და ეკონომიკური კავშირების გაძლიერების სურვილით (Ülgül/Ülgül, 2019). ახლო აღმოსავლეთზე გაზრდილმა ყურადღებამ, განსაკუთრებით ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტის მოგვარების ადვოკატირების, სირიასთან ურთიერთობისა და სხვადასხვა მოძრაობების მხარდაჭერის კუთხით, კიდევ უფრო ჩამოაყალიბა თურქეთის საგარეო პოლიტიკა. რუსეთთან ურთიერთობის ცვლილებამ, რომელიც რუსული S-400 სარაკეტო თავდაცვის სისტემების შეძენით აღინიშნა, დაძაბა თურქეთის კავშირი შეერთებულ შტატებთან (Görener/Görener & Ucal/Ucal, 2011).

სომხურ უმცირესობასა და საქართველოს მთავრობას შორის დაძაბულობა წარმოიშვა ნაწილობრივ ისტორიული საკითხებისა და კულტურულ და ენობრივ უფლებებთან დაკავშირებული გაურკვევლობის გამო. ასევე, საქართველოში, განსაკუთრებით ქვემო ქართლის რეგიონში, აზერბაიჯანული უმცირესობის მნიშვნელოვანი ნაწილი ცხოვრობს. რესპონდენტმა, ბასკინ ორანმა, პოლიტიკურ მეცნიერებათა დოქტორმა ანკარის უნივერსიტეტიდან განაცხადა, რომ:

> „თურქეთი, თავისი საგარეო პოლიტიკის მეშვეობით, აქტიურად ცდილობს გავლენა მოახდინოს და ჩამოაყალიბოს საზღვარგარეთ არსებული დიასპორული და მონათესავე თემები, რაც ხელს უწყობს მათ სოციალურ და პოლიტიკურ კავშირებს“.(ინტერვიუ, ორნი, 2023)

თურქული დიასპორის თითოეულ თემს აქვს საკუთარი უნიკალური პოლიტიკური მიჯაჭვულობა და იდეოლოგიური ფონი, რაც თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში მრავალფეროვან პერსპექტივებს განაპირობებს. ეს მრავალფეროვნება ასახავს დიასპორული გამოცდილების სირთულესა და სიმდიდრეს, რაც დისკუსიას სიღრმისეულ ფენას სძენს. თურქეთი ცდილობს საგარეო პოლიტიკა აზერბაიჯანულ თემში განახორციელოს მათთან მჭიდრო კავშირებით. ანალოგიურად, თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში ნათესავები და ეთნიკური თემები არა იდეოლოგიური, არამედ სტრატეგიული ასპექტია. რესპონდენტი, ბატონი ბაჰარ ბასერი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ასოცირებული პროფესორი (კოვენტრი, ინგლისი), წერს ევროპაში

თურქული დიასპორის პოლიტიკაზე. ამ თემასთან დაკავშირებით მან განაცხადა: (ინტერვიუ, ბაშერი, 2023)

> „სსრკ-ს დაშლის შემდეგ თურქეთის მისწრაფებები რეგიონის მიმართ თავდაპირველად სენტიმენტური იყო. თუმცა, მისი მიდგომა რეგიონის მიმართ განვითარდა და ლოგიკური მიზნებიც მოიცვა. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა რეგიონის მიმართ, განსაკუთრებით კი მისი ფოკუსირება ნათესავებისა და ეთნიკური თურქული თემების მიმართ უნდა იქნას გაგებული თურქეთის მრავალსექტორული სტრატეგიის ფარგლებში. ეს სტრატეგია მოიცავს სოციალურ-ეკონომიკურ და კულტურულ პროექტებს, რომლებიც ასახავს თურქეთის გრძელვადიან მიზნებს რეგიონში.“ (ინტერვიუ: ბაშერი2023)

საქართველოში სხვადასხვა იმამებთან გამართულმა დისკუსიებმა აჩვენა, რომ შიიტი იმამები დამოუკიდებლები არიან და გარედან არანაირ ფინანსურ გრანტებს არ იღებენ. ბევრმა იმამმა ოჯახების სარჩენად პოლონეთში, გერმანიასა და საფრანგეთში მუშაობა აირჩია. მუსლიმი აკადემიკოსებისა და ინტელექტუალების ასოციაცია (AMAG) დამოუკიდებლად მუშაობს მუსლიმური თემისთვის ისლამის გაცნობისა და მათი განათლების მიზნით. თითქმის თერთმეტი (11) წელია, AMAG თურქეთის დიანეთის ფონდთან თანამშრომლობს, რაც რეგიონში რელიგიური პრაქტიკის ავტონომიასა და დამოუკიდებლობას ასახავს.

რამდენიმე ექსპერტის, მათ შორის პროფესორ დოქტორ იუჯელ ბოზდაგლიოღლუს მოსაზრებების ანალიზი ცხადყოფს, რომ რეჯეფ თაიფ ერდოღანის მმართველობის დროს თურქეთის საგარეო პოლიტიკამ სტრუქტურული ცვლილებები განიცადა, განსაკუთრებით ეთნიკური უმცირესობებისადმი მიდგომის კუთხით. ეს ანალიზი უარყოფს მცდარ წარმოდგენას, რომ ერდოღანის ხელმძღვანელობით საგარეო პოლიტიკაში რეალური სტრუქტურული ცვლილებები არ მომხდარა. დისკურსის ცვლილებას და კურსის შეცვლის მცდელობებს ნამდვილად აფერხებდა სტრუქტურული (საერთაშორისო) ფაქტორები. შეიძლება ითქვას, რომ შეიცვალა უპირატესობები და არა ქცევები. ეთნიკური უმცირესობების დისკურსიული ცვლილება ასევე ექვემდებარებოდა შიდა და საერთაშორისო სტრუქტურულ შეზღუდვებს. შიდა დონეზე ყველაზე თვალსაჩინო იყო მთავრობის ქურთული პოლიტიკის შეცვლის მცდელობა, მაგრამ ამჟამად ის იქ არის, სადაც დაიწყო.

გლობალურად, AKP-ს პრიორიტეტი ყოველთვის მუსლიმები იყო და არა კონკრეტული ეთნიკური ჯგუფი. AKP განსაკუთრებით ფრთხილობდა კავკასიაში თურქი უმცირესობების მიმართ რუსული ფაქტორის გამო, რამაც გავლენა მოახდინა თურქეთის საგარეო პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებზე. მან სცადა ამ უმცირესობებთან ურთიერთობა ცივი ომის შემდეგ, მაგრამ როდესაც რუსეთმა 'PKK'/ქურთების ფაქტორი გამოიყენა, თურქეთს უკან დახევა მოუწია.

6.3. ფაქტორები, რომლებიც განსაზღვრავენ სამხრეთ კავკასიასთან დაკავშირებით თურქეთის საგარეო პოლიტიკურ კურსს

სამხრეთ კავკასიასთან დაკავშირებით საგარეო პოლიტიკის განსაზღვრისას, თურქეთის მთავრობაზე სხვადასხვა ფაქტორმა იმოქმედა. თურქეთის სახელმწიფოს ისტორიული და კულტურული კავშირები აქვს აზერბაიჯანთან და სამხრეთ კავკასიის რეგიონების ზოგიერთ თურქულენოვან თემთან. ეს კავშირი გავლენას ახდენს მის საგარეო პოლიტიკაზე და სოლიდარობისა და საერთო იდენტობის განცდის განვითარებაზე იმავე რელიგიური და სოციალური ნორმებისა და რიტუალების გამო. თურქეთი მიზნად ისახავს თავისი ენერგორესურსებისა და მარშრუტების დივერსიფიკაციას და ეს ენერგეტიკული მოსაზრებები ქმნის მის პოლიტიკას სამხრეთ კავკასიაში. ასევე, თურქეთი ხაზს უსვამს რეგიონული სტაბილურობისა და უსაფრთხოების მნიშვნელობას მისი ინტერესებიდან გამომდინარე, რაც აჩვენებს სტრატეგიულ მიდგომას მისი საგარეო პოლიტიკის მიმართ ((Akçakoca/აქჩაქოჯა 2009; Balcı/2009; Balcı, 2014).

სამხრეთ კავკასიაში არასტაბილურობას შეეძლო თურქეთისთვის შედეგების გაუარესება, ლტოლვილთა ნაკადის ზრდის, ტერორიზმისა და ეკონომიკური გამოწვევების პოტენციალის გათვალისწინებით. რესპონდენტმა, ბაჰარ ბასერმა განაცხადა:

> „თურქეთის მთავრობა გადამწყვეტ როლს ასრულებს რეგიონის საერთო სტაბილურობის უზრუნველყოფაში. მისი მთავარი მიზანია გააუმჯობესოს თავისი გეოპოლიტიკური გავლენა სამხრეთ კავკასიაში და დამკვიდრდეს, როგორც რეგიონული ძალა. თურქეთი სულ უფრო მეტად იკავებს ამ როლს, რასაც მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს რეგიონზე. მისი მიდგომა სტაბილურობისადმი მრავალმხრივია და მოიცავს დიპლომატიურ, ეკონომიკურ და უსაფრთხოების ზომებს". (ინტერვიუ, Bahar Başer/ბაჰარ ბაშერი, 2023)

2002-დან 2009 წლამდე თურქეთი წინა პოლიტიკური პარტიებისა და ზოგადად ტრადიციულ სტრატეგიებს მიჰყვებოდა. თუმცა, 2016 წლიდან თურქეთმა სტრატეგიულად შეცვალა თავისი საგარეო პოლიტიკა სამხრეთ კავკასიის მიმართულებით და უფრო მეტი აქცენტი გააკეთა ეკონომიკურ ინტერესებზე. ეს ცვლილება მიუთითებს თურქეთის სტრატეგიულ დაგეგმვაზე რეგიონში, ნაბიჯზე, რომელსაც მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს რეგიონზე. მაგალითად, ჯავახათის მოსახლეობაზე მნიშვნელოვანი გავლენაა. თურქეთის ეკონომიკის ამ რეგიონებში შემოსვლას თან მოაქვს რბილი ძალის პოლიტიკის რთული ქსელი. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა, თავისი მრავალშრიანი მიდგომით, გავლენას ახდენს ეთნიკურ უმცირესობებსა და მათთან დაკავშირებულ რელიგიურ ჯგუფებზე. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთ უმცირესობას შეუძლია ბუფერული ზონების ან სტრუქტურების შექმნა თურქეთის გავლენის წინააღმდეგ, სწორედ დაუცველი ჯგუფები და თემები განიცდიან ამ პოლიტიკის ტვირთს. სამცხე-ჯავახეთში, განსაკუთრებით ახალციხეში, სომხური თემი უსამართლოდ იზოლირებულია თურქული კომპანიების ბაზრისგან, ინვესტიციებისგან, ეკონომიკური პროექტებისა და განვითარებისგან. ახალციხის თემი გამორიცხულია თბილის-ახალქალაქი-ყარსის რკინიგზის პროექტიდან, რომელიც გადის იმ ქალაქში, სადაც ეს თემი ცხოვრობს. ისინი თავს მარგინალიზებულად და სტიგმატიზირებულად გრძნობენ.

ინტერვიუს დროს საკუთარი მოსაზრება გამოთქვა ვაჰრამ ტერ-მატევოსიანმა:„ვინაიდან მთავარი კონტრაქტორები თურქები და აზერბაიჯანელები იყვნენ, საქართველოს მთავრობამ ბევრი არაფერი გააკეთა ამასთან დაკავშირებით.“ ინტერვიუ, Vahram Ter-Matevosyan, 2023)

ტრანზაქციების ფარგლებში თურქეთი აღიარებს ამ უმცირესობებს და იღებს ვალდებულებას, მხარი დაუჭიროს მათ. დიასპორის კვლევებში, სამხრეთიდან თემები ჩრდილოეთში მიგრირებენ, სადაც ისინი სახლდებიან და ეძებენ დემოკრატიულ და ლიბერალურ შესაძლებლობებს, რომლებიც მათ მშობლიურ ქვეყნებში არ არის ხელმისაწვდომი, ხშირად კი ცდილობენ წვლილი შეიტანონ თავიანთი წარმოშობის ქვეყნების განვითარებაში (Arkilic/Arkilic, 2021). რესპონდენტმა, დოქტორმა ბაჰარ ბასერმა, ევროპაში თურქეთის დიასპორის პოლიტიკაზე წერისას, განაცხადა, რომ:„თურქეთი ძალიან საინტერესო შემთხვევაა, თუმცა ჩვენ, როგორც წესი, ვსაუბრობთ თურქეთიდან საზღვარგარეთ მიგრაციაზე. თურქეთი მრავალი

დიასპორული ჯგუფის სახლია და ამ დიასპორული ჯგუფების მასპინძელი ქვეყანაა. იქ ბევრი აფხაზი, მესხეთელი თურქი, ჩერქეზი (რომლებიც ოსმალეთის პერიოდიდან ემიგრირდნენ), ქართველი, სომეხი და ყირიმელი თათარი ცხოვრობს.“(ომტერვოი. Vahram Ter-Matevosyan. 2023)

მეორე მხრივ, „სომხური საკითხი“ ეხება თურქეთსა და სომხეთს შორის ისტორიულ და მიმდინარე კონფლიქტს 1915 წლის მოვლენებთან და მთიანი ყარაბაღის სტატუსთან დაკავშირებით. მიზნები იყო სომხეთთან მშვიდობის დამყარება, რეგიონული ინტეგრაციის ზონის შექმნა, სამხრეთ კავკასიის თურქეთთან და ევროპასთან ინტეგრაცია და რეგიონის გავლით ცენტრალურ აზიამდე პირდაპირი გასვლა (Ray/Ray, 2013). თუმცა, 2010-იან წლებში ექსტრემალური ნაციონალისტური მოტივები წინა პლანზე წამოვიდა და „სომხური საკითხი“ აზერბაიჯანთან დაახლოების გამო უკანა პლანზე გადავიდა, რაც ხაზს უსვამს საკითხის მდგრად ბუნებას.

გარდა ამისა, თურქეთის ნატოში გაწევრიანება და ევროკავშირთან უფრო მჭიდრო კავშირებისკენ სწრაფვა გავლენას ახდენს მის საგარეო პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებზე. სამხრეთ კავკასიაში სხვადასხვა ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების, მათ შორის თურქული და მუსლიმური მოსახლეობის საკითხები თურქეთის საგარეო პოლიტიკურ არჩევანს ქმნის. სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის მთიანი ყარაბაღის გამო ხანგრძლივი კონფლიქტი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს თურქეთის სოციალურ-ეკონომიკურ და რეგიონულ განვითარებაზე (Toygür/ტოიგური et al., 2022). რესპონდენტმა, რომლის სახელია ვაჰრამ ტერ-მატევოსიანი, განაცხადა:

> „თურქეთის პოზიცია ხშირად აზერბაიჯანის მხარესაა ისტორიული, კულტურული და ეთნიკური კავშირების გამო, რაც გავლენას ახდენს მის ზოგად კურსზე სამხრეთ კავკასიაში. გარდა ამისა, თურქეთის მთავრობა ცდილობს გააძლიეროს ეკონომიკური კავშირები სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებთან, რაც საერთო სარგებლისა და ინტერესების, ასევე რეგიონული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საფუძველი იქნება“. ინტერვიუ, Vahram Ter-Matevosyan, 2023)

თურქეთი მრავალმხრივ დიპლომატიას აწარმოებს, აქტიურად მონაწილეობს რეგიონულ ორგანიზაციებში და მნიშვნელოვან ინიციატივებს იღებს რეგიონული ინტეგრაციისა და აღნიშნულ სახელმწიფოებთან ასოცირების ხელშეწყობის მიზნით.

თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მიდგომას ახასიათებს საერთაშორისო პარტნიორებთან და დაინტერესებულ მხარეებთან ერთობლივი თანამშრომლობისადმი მტკიცე ერთგულება. ეს მიდგომა რეგიონულ გამოწვევებს აგვარებს და სამხრეთ კავკასიის რეგიონებში საერთო ინტერესებს უწყობს ხელს.

6.4. თურქული ეთნიკური ჯგუფების ინსტრუმენტალიზაცია თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში

თურქეთმა სტრატეგიულად გამოიყენა თურქული ეთნიკური ჯგუფები, როგორც მისი საგარეო პოლიტიკის მნიშვნელოვანი კომპონენტი საქართველოს კონტექსტში. ეს გულისხმობდა ისტორიული, კულტურული და ეთნიკური კავშირების გამოყენებას საქართველოში თურქულენოვან და მასთან დაკავშირებულ თემებთან, რათა ხელი შეეწყო თურქეთის ინტერესებს შესაბამის რეგიონში, როგორც რბილი, ასევე მყარი ძალის სტრატეგიების მეშვეობით. თურქეთი ხაზს უსვამს და აღნიშნავს თურქეთსა და საქართველოში მცხოვრებ თურქულ ეთნიკურ ჯგუფებს შორის საერთო კულტურულ და ისტორიულ კავშირს (ფიდანი, 2023). ეს ასოციაცია აძლიერებს დიპლომატიურ ურთიერთობებს, ხელს უწყობს ერთიანობისა და სოლიდარობის განცდის ჩამოყალიბებას. ნათესაური კავშირი შეესაბამება პარტიის უფრო ფართო საგარეო პოლიტიკურ მიზნებს. თურქეთის სტრატეგიული შორსმჭვრეტელობა ამ საგარეო პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებში ადასტურებს მის სიღრმისეულ ანალიზსა და გაგებას რეგიონის და მისი მნიშვნელოვანი როლის შესახებ სამხრეთ კავკასიის უფრო ფართო რეგიონთან მიმართებაში.

რესპონდენტმა კახა ქომიკლაძემ განაცხადა:

„შექების ღირსია თურქეთის მთავრობის ძალისხმევა, რომელიც მიმართულია საქართველოში თურქულენოვან თემებში კულტურული თანაგრძნობის გაღვივებისკენ რბილი ძალის მიდგომების მეშვეობით, როგორიცაა კულტურული გაცვლის პროგრამები, საგანმანათლებლო ინიციატივები და მედია ინიციატივები. ეს ინიციატივები ხელს უწყობს კეთილგანწყობას და აძლიერებს თურქეთის იმიჯს, რაც პოზიტიურ პერსპექტივას ქმნის.“ (ინტერვიუ/ინტერვიუ, Kaha Komikadze/Kaha Komikadze, 2022)

თურქეთს რელიგიური განზომილება აქვს აზერბაიჯანთან, ქვემო ქართლთან მიმართებაში და აჭარასთან, აფხაზეთთან მიმართებაში ირანის გამო, ამიტომ თურქეთს აქვს სტრატეგია, რათა დაიცვას აზერბაიჯანელი მუსლიმი მოსახლეობა ირანის გავლენისგან. საქართველოს მთავრობამ შეცვალა მიდგომა მუსლიმების მიმართ, დანიშნა მუფთები, მაგრამ მათი ინფორმირება ადვილი არ იყო (Zaur/Zaur, 2021). ზაურმა ამას „რელიგიური იდენტობის რბილი ძალა“ უწოდა; მთავარი ექსპანსიონიზმი უფრო ეკონომიკურია, ვიდრე რელიგიური. თავისი ინტერესის გამო, თუნდაც ეკონომიკური თვალსაზრისით, თურქეთს შერჩევითი მიდგომა აქვს აჭარასა და აფხაზეთზე ფოკუსირების მიმართ. ეს შერჩევითი მიდგომა სტრატეგიული გადაწყვეტილებაა. რესპონდენტი, რუსლან ბარამაძე, საერთაშორისო ურთიერთობების პროფესორია შოთა რუსთავალის უნივერსიტეტში, (საქართველო, ბათუმი) აცხადებს შემდეგს:

> „თურქეთმა თავისი რბილი ძალა მულტიმედიის საშუალებით გააფართოვა, ქვემო ქართლის აზერბაიჯანული თემებისთვის შექმნა სივრცე, სადაც მათ შეეძლოთ სერიალების ყურება და ინფორმაციის მიწოდება საქართველოს სახელმწიფო ენაზე. ეს კარგი შესაძლებლობაა თურქეთის საგანმანათლებლო პოლიტიკისთვის რეგიონის მიმართ და არა მხოლოდ დიზაინის.“ინტერვიუ, Ruslan Baramidze 2022

2000 წლის შემდეგ, ისლამის სწავლება და პრაქტიკა უფრო ინსტიტუციონალიზებული გახდა; მაგალითად, თუ ვინმეს რელიგიურ დღესასწაულზე, საერთო ლოცვაზე ან პარასკევის ლოცვებზე დანიშვნა სჭირდებოდა, მას მისი ორგანიზაციული და ლიდერული უნარების მიხედვით ირჩევდნენ. ისინი ეძებდნენ ადამიანებს, რომლებიც შეიძლებოდა ჯგუფის ლიდერები ყოფილიყვნენ და იცოდნენ, თუ როგორ მუშაობს ბიუროკრატია და თეოლოგიურ კითხვებს პასუხობს. 2004, 2005 და 2006 წლები იყო პერიოდები, როდესაც თემების სწავლებისა და ხელმძღვანელობისთვის შესაფერისი კანდიდატები იპოვეს. ამ პერიოდში ზოგიერთი რელიგიური ორგანიზაცია გააქტიურდა და დაიწყო კანდიდატების ძებნა თურქეთში სწავლისთვის, ძირითადად თეოლოგიის ან ღვთისმეტყველების ფაკულტეტებზე (Gürcan/Gürcan, 2015).

ნიკა ჩიტაძე, საერთაშორისო ურთიერთობების პროფესორი (საქართველო) აღნიშნავს, რომ:

> „დიდი ხნის განმავლობაში საქართველო ევროპასთან დასაკავშირებლად თურქეთს განიხილავდა ევროპასა და ცენტრალურ აზიას შორის ხიდად.

დამოუკიდებლობის პირველ წლებში თურქეთმა საქართველოს ეკონომიკასა და სამხედრო განვითარებაში წვლილი შეიტანა, თუმცა, თურქეთმა საგარეო პოლიტიკის შემუშავება მრავალმხრივად განახორციელა, რბილი ძალის სხვადასხვა ელემენტებით, როგორიცაა თანამშრომლობა ფიზიკურ პირებთან, ასოციაციებთან და არასახელმწიფო აქტორებთან, ამიტომ რთულია თურქეთის საგარეო პოლიტიკის განსაზღვრა საქართველოში ან საქართველოსთან მიმართებაში მხოლოდ ერთი კონკრეტული ფაქტორით.“ (ინტერვიუ/ინტერვიუ, Nika Chitadze/Nika Chitadze, 2024)

აჭარელმა სტუდენტებმა დაიწყეს სტიპენდიების მიმწოდებელი ორგანიზაციების ძებნა. სტუდენტები, რომლებმაც ამ პერიოდში თურქეთში მიიღეს განათლება, დღეს თავიანთ თემებში რელიგიური ლიდერები არიან. მოგვიანებით, ისინი მხარს უჭერდნენ ინდივიდებს არა მხოლოდ მათი ისლამური ცოდნის, არამედ სოციალური და პოლიტიკური ცოდნის გამო. ვარდების რევოლუციის შემდეგ ეს პირები გამოჩნდნენ მედიაში, იცოდნენ სოციალური მედიისა და ინტერნეტის გამოყენება და ამზადებდნენ ბლოგებს რელიგიურ, პოლიტიკურ და სოციალურ ცხოვრებაზე (ზვიადაძე/ზვიადაძე, 2018). ეს არის აჭარაში ისლამიზაციის პროცესის სამი (3) ეტაპი, რომელშიც თურქეთი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს.

მოგვიანებით, აჭარაში მეჩეთის მშენებლობის ხელშეწყობის მიზნით საქველმოქმედო ფონდის ფარგლებში რელიგიური ინვესტიციები შემოვიდა. თუმცა, ეს ფინანსური აქტივები მრავალი ადგილიდან მოდიოდა, როგორიცაა თურქეთი, საუდის არაბეთი და სხვა ისლამური ქვეყნები და ორგანიზაციები. აჭარა თურქეთიდან საქველმოქმედო შემოდინების ცენტრი გახდა. ხალხმა ინვესტორებისგან, კომპანიებისგან, ბიზნესმენებისგან, ინდივიდუალური ორგანიზაციებისა და სახელმწიფო ინსტიტუტებისგან თანხების შეგროვება დაიწყო. ასეთი ქველმოქმედებისა და შემოწირულობების წყალობით ისლამი გაძლიერდა. (Harris-Brandts/Harris-Brandts, 2024).

ქართველ მუსლიმ მუჰაჯირებს საქართველოში მცხოვრებ თავიანთ ნათესავებთან მჭიდრო ურთიერთობა აქვთ. იმიგრანტ ბიძაშვილებს, რომელთა უმეტესობა ნათესავია, იგივე ისტორია აქვთ: მათი ბაბუები იმიგრაციის პერიოდში გარდაიცვალნენ. ყველა თემს სჭირდება ისტორია, რომელიც ხალხს მთავარი მიზნის გარშემო გააერთიანებს.

მუჰაჯირების მხარდაჭერის იდეა წინასწარმეტყველ მუჰამედს უკავშირდება; ის მუჰაჯირი იყო და აჭარელი მუსლიმებიც იგივე სტატუსს ფლობენ თურქეთში.

სამხრეთ კავკასიაში თურქეთი ისტორიულად აგრძელებს მუსლიმურ თემებთან დაკავშირებას. 2005 წლიდან აჭარა საქართველოს აღმოსავლეთით, ქვემო ქართლში გადაინაცვლა, სადაც ირანი ძლიერია. მას შემდეგ თურქეთი ამ რეგიონში ძალიან აქტიურია. თურქეთი ეფექტურად აკონტროლებს აზერბაიჯანელებს. თურქეთი ასევე გავლენიანია მედიაში. ზოგიერთი ინტერვიუს დასკვნაში ასევე ნათქვამია, რომ თურქეთმა საქართველოში ეთნიკური უმცირესობები თავისი საგარეო პოლიტიკის მიზნისკენ გარდაქმნა (Sanikidze, 2018; Jodicke, 2018 2018). მაგალითად, 1915 წელს საქართველოში თურქეთის საელჩომ გამართა თურქებისა და ქართველი აზერბაიჯანელებისგან შემდგარი მიტინგი სომხების გენოციდის აღიარების წინააღმდეგ. თურქეთმა, აზერბაიჯანთან ერთად, რეგიონში ირანი გაანეიტრალა. ამასთან დაკავშირებით, რესპონდენტმა, არნოლდ სტეპანიანმა, საზოგადოებრივი მოძრაობის, მრავალეროვანი საქართველოს საერო ლიდერების დირექტორმა, აღნიშნა, რომ:

„თურქეთმა წარმატებით დანერგა მექანიზმი თავისი თურქული იდენტობის დასამკვიდრებლად და ჩამოსაყალიბებლად, განსაკუთრებით ირანის შიიტური იდენტობის წინააღმდეგ რეგიონში. ამ სტრატეგიულ ნაბიჯს მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს რეგიონში არსებულ გეოპოლიტიკურ დინამიკაზე. აღსანიშნავია, რომ თურქეთს საქართველოში ჰყავს მნიშვნელოვანი დიასპორა, რომელიც ძირითადად აზერბაიჯანელებისგან შედგება და რომელსაც ის თავის გეოპოლიტიკურ სტრატეგიებში იყენებს. მეორეს მხრივ, სომხეთიც იყენებს თავის დიასპორას, თუმცა განსხვავებული გზით. განსაკუთრებით აღსანიშნავია თურქეთის მიდგომა, რომელიც აზერბაიჯანსაც მოიცავს.“ (ინტერვიუ Arnold Stepanyan, 2023

თურქეთის ჰუმანიტარული საქმიანობა აზერბაიჯანულ სოფელზეა ორიენტირებული. თურქეთი საქართველოში მცხოვრებ ყველა მუსლიმს ერთ თემად აღიქვამს და სექტორულ პოლიტიკას ტოვებს. რესპონდენტმა, „საქართველოს მუსლიმი ინტელექტუალების“ დირექტორმა, სეიდ მირტაგ ასადოვმა განაცხადა, რომ: „ჩვენ ოსმალეთის იმპერიის ეპოქაში არ ვართ. თემების იდენტობის ჩამოყალიბება შეუძლებელია. აზერბაიჯანულ თემებს აზერბაიჯანის მიმართ მეტი ამბიცია აქვთ. მე ასე არ ვფიქრობ, განსაკუთრებით

საქართველოს შემთხვევაში; თურქეთს არ ჰქონდა ეთნიკური ან რელიგიური საგარეო პოლიტიკა“.(ინტერვიუ/ინტერვიუ, Seyid Mirtag Asadov/Seyid Mirtag Asadov, 2022)

თურქეთი განზრახ იყენებს თურქულ იდენტობასა და ნაციონალიზმს, რათა ხელი შეუწყოს საქართველოში მცხოვრებ თურქულ ეთნიკურ ჯგუფებში მიკუთვნებულობის საერთო განცდის გაღვივებას. გარდა ამისა, ის ცდილობს პოლიტიკური გავლენის მოხდენას საქართველოში მცხოვრებ თურქულ თემებთან შეხვედრების გზით. ეს შეიძლება მოიცავდეს პოლიტიკური პარტიების ან ლიდერების მხარდაჭერას, რითაც ხელს უწყობს პოლიტიკური ლანდშაფტის შექმნას, რომელიც შეესაბამება თურქეთის მიზნებს. ეკონომიკური თანამშრომლობა კიდევ ერთი გზაა, რომლითაც თურქეთი ახდენს თურქული ეთნიკური ჯგუფების ინსტრუმენტალიზაციას.

6.5. სამხრეთ კავკასიასა და ეთნიკურ უმცირესობებში თურქეთის საგარეო პოლიტიკა: კრიტიკული ანალიზი კონსტრუქტივიზმის ფარგლებში

საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიაში კონსტრუქტივიზმის კონცეფცია ხაზს უსვამს იდეების, ნორმებისა და იდენტობის როლს სახელმწიფო ქცევის ჩამოყალიბებაში ეროვნულ და საერთაშორისო დონეზე. ეს ნაშრომი უღრმავდება კულტურული, ისტორიული და რელიგიური ნორმების რთულ ქსელს, რომელიც აყალიბებს სამხრეთ კავკასიაში ეთნიკური უმცირესობების მიმართ თურქეთის საგარეო პოლიტიკას. იგი იკვლევს თურქეთის მიერ ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებულ ნარატივებსა და დისკურსს, ავლენს ნიუანსირებულ ენას, რომელიც გამოიყენება ოფიციალურ განცხადებებში, გამოსვლებსა და მედიაში ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებული საკითხების ჩამოსაყალიბებლად. თურქეთის ჩართულობა სამხრეთ კავკასიაში საერთაშორისო ინსტიტუტებთან და ორგანიზაციებთან ამ ანალიზის კრიტიკულ ასპექტს წარმოადგენს. რესპონდენტმა სომხეთის ამერიკული უნივერსიტეტის საერთაშორისო ურთიერთობების პროგრამიდან სახელად ვაჰრამ ტერ-მატევოსიანმა განაცხადა, რომ:

„ეროვნული ინტერესი, როგორც კონსტრუქციული ელემენტისა და იდეოლოგიური ფაქტორის ნაწილი და ისლამიზმისა და ნეოოსმალიზმის გამოვლინება, საგარეო პოლიტიკაში აღარ არის რელევანტური. საგარეო პოლიტიკის კონცეპტუალიზაციისას ნაციონალიზმი დომინანტურია. ეროვნული იდენტობა აქტუალურია და აზერბაიჯანი საქართველოში ნაციონალიზმს, ეროვნულ ინტერესებსა და იდეალიზმს წარადგენს.“ ინტერვიუ (ტერ-მატევოსიანი, 2023)

წყარო ნალოგიურად:„პანთურქიზმის, როგორც თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში მნიშვნელოვანი ფაქტორის არსებობა. მათ ხაზი გაუსვეს პანთურქიზმის შესახებ მეტი დისკუსიის საჭიროებას, რადგან ის თურქეთში ცუდად არის გაგებული“. ამავე რესპონდენტის აზრით, კონსტრუქტივიზმი, რომელიც თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში მთავარ როლს ასრულებს, უფრო იდეოლოგიურ და ეროვნულ ინტერესებზეა დაფუძნებული“.ნაციონალიზმი და ისლამიზმი თურქეთის საგარეო პოლიტიკის დომინანტური ელემენტებია საქართველოში ეთნიკური და რელიგიური თემების მიმართ. საქართველოში ნაციონალიზმისა და ისლამიზმის ტალღა თურქეთის რეგიონისადმი ინტერესის მნიშვნელოვანი მიზეზია. ეს ელემენტები ურთიერთდაკავშირებულია და გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა საგარეო პოლიტიკური ინტერესების განსაზღვრისას (ოზთურქი, 2021). ზემოთ აღნიშნულ კონტექსტში, რესპონდენტმა, არნოლდ სტეფანიანმა, განაცხადა:„ეთნონაციონალიზმი და პანთურქიზმი რეგიონში მიზნებად გამოიყენება, რადგან ერდოღანი პრაგმატულია. ის ყველა იდეოლოგიურ ფაქტორს იყენებს ყველა თემთან დასაკავშირებლად.“

თურქეთის საგარეო პოლიტიკა აზერბაიჯანთან მის ისტორიულ და კულტურულ კავშირებზეა ორიენტირებული, რაც მათი საერთო თურქული წარმომავლობიდან და ისლამური სარწმუნოებიდან მომდინარეობს. თურქეთის ეროვნული იდენტობა და ეთნიკური სოლიდარობის შეხედულებები, განსაკუთრებით აზერბაიჯანელი თურქების მიმართ, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მის პოლიტიკაზე. კონსტრუქტივისტები ამტკიცებენ, რომ ეს საერთო იდენტობები განსაზღვრავს თურქეთის საგარეო პოლიტიკას და აზერბაიჯანთან ალიანსს. კონსტრუქტივიზმის თანახმად, ინტერესები სოციალურად იქმნება და არაა თანდაყოლილი. ისტორიული მეხსიერებისა და ეთნიკური იდენტობების გამო თურქეთის მეტოქეობა სომხეთთან განსაზღვრავს მის რეგიონულ პოლიტიკურ პრეფერენციებსა და რეაქციებს - თურქეთის სტრატეგიული ალიანსი აზერბაიჯანთან არის რეაქცია ევროკავშირთან და რუსეთთან ურთიერთობაზე. კონსტრუქტივიზმი ხაზს უსვამს იმას, თუ როგორ ასახავს თურქეთის პოლიტიკა მის სოციალურ ურთიერთქმედებებსა და ნორმატიულ ღირებულებებს, მატერიალური მიზნების მიღწევასთან ერთად (Baskan, 2019).

6.6. სამხრეთ კავკასიაში თურქეთის საგარეო პოლიტიკა: პარტიის და სახელმწიფო უწყებების როლი

პოლიტიკური პარტიისა და საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და სხვა მასთან დაკავშირებული დიპლომატიური მისიებისა და სააგენტოების კოორდინაცია და კავშირი, როგორიცაა საგარეო საქმეთა სამინისტრო და სხვა დაკავშირებული დიპლომატიური მისიები და სააგენტოები. ეს მოიცავს იდეოლოგიის გავლენას და პარტიის პოზიციას პოლიტიკურ ისლამზე, დემოკრატიასა და კულტურულ იდენტობაზე, რეგიონული სტაბილურობის, სასაზღვრო უსაფრთხოებისა და უფრო ფართო გეოპოლიტიკური დინამიკის გათვალისწინებით. გარდა ამისა, ეს ასევე მოიცავს ეკონომიკურ ასპექტებს, სახელმწიფო ფინანსური სააგენტოებისა და სამხრეთ კავკასიაში ეკონომიკური თანამშრომლობის, ვაჭრობისა და ინვესტიციების ხელშეწყობაში სახელმწიფო დიპლომატიისა და რბილი ძალის ინსტრუმენტების გამოყენებას სამხრეთ კავკასიაში. კულტურული გაცვლა, საგანმანათლებლო პროგრამები და მედიასთან ურთიერთობა ხელს უწყობს თურქეთის ინტერესებს, მის მონაწილეობას რეგიონულ და საერთაშორისო ორგანიზაციებში და მრავალმხრივ ფორუმებზე ჩართულობას მისი საგარეო პოლიტიკის მიზნების წინსვლისთვის Asselin/ასელინი, 2024)

„აჭარელი და მესხეთელი თურქები ორი თემია, რომლებსაც თურქეთი უკავშირდება. მაგალითად, აჭარაში აზიზიეს მეჩეთის კრიზისის დროს თურქეთი აჭარელი მუსლიმების სასარგებლოდ იყო ჩართული და არა როგორც დამოუკიდებელი მოთამაშე“. (ინტერვიუ: რუსლან ბარამიძე/Ruslan Baramidze, 2023)

ანალოგიურად, ომის დროს თურქეთმა ცენტრალური აზიიდან და უკრაინიდან მრავალი მესხეთელი ჯგუფი მიიღო. რელიგიისა და ნათესაობის გამო, ისინი ელაზიგში, ერზრუმსა და სხვა ქალაქებში დასახლდნენ. „დიასპორული ჯგუფები არა მხოლოდ მობილიზებულები არიან; ისინი თურქეთის ჩართულობით ძლიერდებიან. თურქეთი ამ ჯგუფებს აერთიანებს, რათა გაიზიაროონ თავიანთი მწუხარება და წყენა.

თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ყალიბდება მისი ინსტიტუტების ფარგლებში. უნიკალური ეკონომიკური და პოლიტიკური ფაქტორები გაერთიანებულია. პოლიტიკა პირველ ადგილზეა, შემდეგ კი ეკონომიკა. მას ასევე აქვს კულტურული და რელიგიური მხარდაჭერა სტრუქტურისთვის, რათა ხელი შეუწყოს ინსტიტუტებზე დაფუძნებულ მდგრადობას.

6.7. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა და განხორციელების პროცედურები საქართველოში არსებულ თემებთან მიმართებაში

თურქეთის საგარეო პოლიტიკა მისი თემების მიმართ ყოველთვის ეფუძნება მათ სოციალურ, რელიგიურ და ეთნიკურ კუთვნილებას. საქართველოში თემების განსაზღვრა თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მთავარი აქცენტია. თურქეთი, როგორც რეგიონში მნიშვნელოვანი მოთამაშე, აქტიურად უწყობს ხელს სავაჭრო ურთიერთობებს, ეკონომიკურ ინვესტიციებს და განვითარების პროექტებს. ეს პოლიტიკა მოიცავს ეთნიკურ, რელიგიურ და კულტურულ ჯგუფებს, რომლებსაც ისტორიული კავშირი აქვთ თურქეთთან, ასევე კულტურულ და საგანმანათლებლო პროგრამებს, რომლებიც მიზნად ისახავს საქართველოში თემებთან კავშირების გაღრმავებას. ამ საგარეო პოლიტიკის ინდიკატორებს შორისაა თურქულენოვანი განათლების ხელშეწყობა, კულტურული გაცვლები, სტუდენტური სტიპენდიები, დიპლომატიური ინიციატივები და საქართველოს მთავრობასთან თანამშრომლობა საზოგადოების უსაფრთხოებასა და სტაბილურობასთან დაკავშირებულ საკითხებში.

რესპონდენტმა, სახელად ზაურ სირიევმა კარგად შეაჯამა ეს მიდგომა:„პროცესი 1999 წლიდან მომდინარეობს, თურქეთს საქართველოსა და აზერბაიჯანში დასაყრდენი აქვს. ის ვექტორული არ არის; ის მრავალი განზომილებით არის განპირობებული. ის ცვალებადი, დინამიურია და ერთმანეთთან გადაჯაჭვულია. თურქეთმა ვერ შეძლო სომხეთის დიპლომატიის გარეშე განხილვა.“ (ინტერვიუ: ზაურ სირილიევთან, 2023 წ.)

ანალოგიურად, სომხეთის ამერიკული უნივერსიტეტის საერთაშორისო ურთიერთობების პროგრამის დოქტორმა ვაჰრამ ტერ-მატევოსიანმა დაადგინა, რომ:

> „თურქეთმა ვერ შეძლო იმ მოლოდინის გამართლება, რომელიც დასავლეთში ჰქონდათ - თურქეთმა ეფექტურად არ იმუშავა მესხეთელი თურქების საკითხზე და ამ თემაზე საქართველოსთან ურთიერთობებზე“ (ინტერვიუ ტერ-მატევოსიანთან, 2023 წ.)

ყარაბაღის პრობლემის მოგვარებამ შესაძლოა მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინოს თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე რეგიონში. ყარაბაღში მიმდინარე კონფლიქტი რეგიონული თანამშრომლობის დაბრკოლებას წარმოადგენს. თუ თურქეთი და სომხეთი გააუმჯობესებენ ურთიერთობებს, ეს გზას გაუხსნის მრავალ პროექტს, როგორიცაა ტრანსპორტისა და კომუნიკაციის ინიციატივები თურქეთიდან ცენტრალურ აზიამდე და

რეგიონიდან ევროპამდე. ამჟამად, BTC და TANAP მილსადენების პროექტები ფუნქციონირებს და მათ მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვთ რეგიონის განვითარებაში. ეს პროექტები უნდა გაფართოვდეს, განსაკუთრებით ტრანსპორტირების თვალსაზრისით და უნდა მოიხსნას ისეთი ბარიერები, როგორიცაა საბაჟო პროცედურები. რაც მთავარია, უნდა ჰარმონიზდეს სავაჭრო კანონმდებლობა და შემცირდეს რეგიონში გავრცელებული კორუფცია რესპონდენტმა (ვინაობა დაფარულია) განაცხადა, რომ:

> „თურქეთს ამ მიზნების მიღწევა მარტო არ შეუძლია. თურქეთისა და რეგიონის ურთიერთობებში ევროკავშირთან თანამშრომლობის აუცილებლობა გადამწყვეტია. როგორც ერთ-ერთმა რესპონდენტმა, ეთიბარ ემინოვმა აღნიშნა, ეს თანამშრომლობა აუცილებელია თურქეთის საგარეო პოლიტიკური ინიციატივების წარმატებით განხორციელებისთვის“. ინტერვიუ ანონიმურ რესპონდენტთან, თბილისი, 2023 წ.)

ბევრი რეგიონი ან დიასპორული თემი თურქეთს წარმატებულად მიიჩნევს ამ ინსტიტუტების გამოყენებაში. თურქეთის საგარეო პოლიტიკის გადაწყვეტილებებზე ხშირად გავლენას ახდენს სახელმწიფოს სტრატეგიული მიზნები, რაც მოიცავს პოლიტიკურ გავლენას, ეკონომიკურ პოტენციალს და უსაფრთხოების მოსაზრებებს. საქართველოს მთავარი პრიორიტეტებია სუვერენიტეტის შენარჩუნება, ტერიტორიული მთლიანობის დაცვა და ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობა. საქართველო რეგიონში მნიშვნელოვანი მონაწილეა თავისი პოზიციის გამო და საერთაშორისო ორგანიზაციები და ძალები, როგორიცაა აშშ, ევროკავშირი და რუსეთი, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ მის საგარეო პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებზე. რეგიონული ალიანსებისა და კონფლიქტების მართვა, ამ უფრო დიდ მოთამაშეებთან ბალანსის დამყარების პარალელურად, თურქეთის სტრატეგიის საერთო მახასიათებელია. თურქეთი მკვეთრად უსვამს ხაზს დიპლომატიური ურთიერთობისა და მოლაპარაკებების მნიშვნელობას საერთაშორისო ურთიერთობებში. (Colibasanu/კოლიბასანუ, 2024)

პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად და საქართველოში წარმოდგენილ თემებზე გავლენის მქონე საკითხების მოსაგვარებლად აუცილებელია უცხო ქვეყნების მთავრობებთან, საერთაშორისო ორგანიზაციებთან და რეგიონულ ორგანოებთან თანამშრომლობა. ეკონომიკური საქმიანობის განსახორციელებლად გამოიყენება საინვესტიციო პროექტები და ორმხრივი და მრავალმხრივი შეთანხმებები. კულტურული

და ჰუმანიტარული პროექტების განსახორციელებლად ხდება საერთაშორისო, არასამთავრობო ორგანიზაციებთან და ადგილობრივ სააგენტოებთან თანამშრომლობა. თურქეთის მეთოდები გულისხმობს განვითარების პროექტების დაგეგმვას, რომლებიც ხელს უწყობს თემების განვითარებას, ასევე კულტურულ ღონისძიებებსა და ჰუმანიტარულ პროგრამებს.

დასკვნა

დისერტაციის მთავარი კითხვა იყო, თუ როგორ განიცადა თურქეთის საგარეო პოლიტიკამ სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) მმართველობის დროს 2002-დან 2024 წლამდე სტრუქტურული ცვლილებები, რამაც შეცვალა ეროვნული იდენტობა და პოლიტიკური სტრუქტურების მიდგომა, განსაკუთრებით საქართველოს ნათესაურ-ეთნიკურ, რელიგიურ და დიასპორულ თემებთან მიმართებაში. კვლევის საფუძველზე ჩვენ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკის (TFP) სტრუქტურულმა ტრანსფორმაციამ ისლამური ფესვების პოლიტიკური პარტიის, AKP-ს, მმართველობის დროს მნიშვნელოვნად იმოქმედა საქართველოში ნათესავ და მუსლიმურ თემებთან დაკავშირებულ საგარეო პოლიტიკაზე ადრე არსებული და შედარებით მოგვიანებით ჩამოყალიბებული ინსტიტუტების მეშვეობით.

განხილული ფენომენის პოტენციური ახსნის მიზნით შემოთავაზებული იყო რამდენიმე ჰიპოთეტური დებულება (H). H1: თურქეთის საგარეო პოლიტიკის სტრუქტურულმა ტრანსფორმაციამ AKP-ს (2002–2024) დროს მნიშვნელოვნად იმოქმედა მის ურთიერთობაზე საქართველოში ნათესაურ, მუსლიმურ და დიასპორულ თემებთან რელიგიური, საგანმანათლებლო და კულტურული ინსტიტუტების შექმნისა და გაფართოების გზით. H2: თურქეთის ინსტიტუციურმა გავლენამ AKP-ს დროს გააძლიერა მისი რბილი ძალის გავლენა საქართველოში, ჩამოაყალიბა იდენტობა, პოლიტიკური კუთვნილება და ტრანსნაციონალური კავშირები ნათესაურ და დიასპორულ თემებს შორის. H3: ისლამური და კულტურული დიპლომატიის ინტეგრაციამ თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში გამოიწვია გადასვლა ტრადიციულ სახელმწიფოზე ორიენტირებული,

უნიტარული მიდგომის დიპლომატიიდან უფრო ტრანსნაციონალურ, იდეოლოგიასა და იდენტობაზე დაფუძნებულ მიდგომაზე, განსაკუთრებით საქართველოსთან ურთიერთობებში. ეს ჰიპოთეზები შემოწმდა თვისებრივი ანალიზით, რომელიც ძირითადად ეფუძნებოდა სახელმწიფო ინსტიტუტებზე ფოკუსირებას, საველე კვლევას და ექსპერტებთან ინტერვიუებს, რათა შეფასებულიყო თურქეთის მიერ განხორციელებული საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიები და მათი გავლენა საქართველოში ნათესაურ, რელიგიურ და დიასპორულ თემებზე.

საქართველო შეირჩა მისი მრავალეთნიკური და მრავალკონფესიური მახასიათებლების გამო, რაც მას თურქეთის ტრანსნაციონალური ჩართულობის შესასწავლად მნიშვნელოვან სამიზნე ობიექტად აქცევს. 2002–2024 წლების პერიოდი შეირჩა, რადგან ის ასახავს სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) მიერ რელიგიის ადაპტაციას საგარეო პოლიტიკაში, განსაკუთრებით მონათესავე, რელიგიურ და დიასპორულ თემებთან მიმართებაში. ამიტომ, ეს კვლევა კრიტიკულად აფასებს თურქეთის ჩართულობას საქართველოს მრავალეთნიკურ და მრავალკონფესიური საზოგადოებასთან, ფოკუსირებით ეთნიკურ, ნათესაურ, რელიგიურ და დიასპორულ თემებზე, რომლებთანაც თურქეთი ისტორიულ, კულტურულ, რელიგიურ და ენობრივ მსგავსებას აღიქვამს. იგი იკვლევს, თუ როგორ მიიჩნევს თურქეთი აჭარლებს, მესხეთელ თურქებს, სუნიტ აზერბაიჯანელებს, აფხაზებსა და ქისტებს, როგორც მისი კულტურული და რელიგიური ქსელის ნაწილს, რაც გავლენას ახდენს რეგიონში მის საგარეო პოლიტიკურ მიდგომაზე.

განხილული სოციო-პოლიტიკური ფენომენის სიღრმისეულად შესასწავლად, ამ თემაზე არსებული შეზღუდული სამეცნიერო ნაშრომების გათვალისწინებით, გამოყენებული იქნა თვისებრივი მეთოდოლოგია. კვლევაში გამოყენებული იქნა ნახევრად სტრუქტურირებული ინტერვიუები საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკურ უმცირესობებზე თურქეთის გავლენის შესაფასებლად, ისეთი ელემენტების გათვალისწინებით, როგორიცაა ტრანსნაციონალიზმი, რელიგიური იდენტობა, რბილი ძალა, საგარეო პოლიტიკა, იდენტობის ტრანსფორმაცია და თურქეთის ინსტიტუციური ჩართულობა, რომლებიც კონსტრუქტივისტული მიდგომისთვისაა დამახასიათებელი. სამიზნე პოპულაცია მოიცავდა ინდივიდების მრავალფეროვან ჯგუფს, როგორიცაა იმამები, ინსტიტუციური ლიდერები, სოციალური დახმარების ჯგუფების წევრები, პედაგოგები და მკვლევარები, რაც ხელს უწყობდა თურქეთის დიასპორასთან ურთიერთობის ყოვლისმომცველი ხედვის

შექმნას. პირდაპირი ინტერვიუების გარდა, ყურადღება ასევე დაეთმო თურქეთის ამ თემებთან ურთიერთობასთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან ღონისძიებებს. დისერტაცია ასევე იკვლევდა თურქეთის სახელმწიფო და არასახელმწიფო აქტორების როლს საქართველოში დიასპორულ თემებთან ურთიერთობაში, მათ შორის მეჩეთები, სკოლები, რელიგიური ინსტიტუტები, სასტიპენდიო პროგრამები და სოციალური დახმარების ქსელები. კვლევის ეს ასპექტი მიუთითებს, რომ თურქეთის მიერ კულტურული და რელიგიური კავშირების სტრატეგიული გამოყენება სცილდება ტრადიციულ დიპლომატიას და ქვეყანა საკუთარ თავს საზღვარგარეთ თურქული და მუსლიმური იდენტობის მფარველად წარმოაჩენს.

ამჟამინდელი დასკვნები ადასტურებს, რომ თურქეთის მიერ საზოგადოებასთან ურთიერთობის მცდელობები შეესაბამება რბილი ძალის დიპლომატიის უფრო ფართო სტრატეგიას, რომელიც იყენებს საგანმანათლებლო, რელიგიურ და ეკონომიკურ არხებს ნათესაურ და ეთნიკურ თემებზე გავლენის შესანარჩუნებლად. აღსანიშნავია, რომ თურქეთის სახელმწიფო მოხელეების მონაწილეობა კვლევაში არ მომხდარა ობიექტური შეზღუდვების გამო, რის გამოც კვლევა ფართოდ დაეყრდნო საქართველოში მოქმედი თურქული ინსტიტუტების ანგარიშებსა და პუბლიკაციებს. შეზღუდვების მიუხედავად, ეს წყაროები ფასეულია ოფიციალური ნარატივების ანალიზის საწარმოებლად, და უშუალო საზოგადოების პერსპექტივების ჩვენებასთან ერთად.

ნაშრომში ასევე შესწავლილი იყო თურქეთის თანამშრომლობა სავაჭრო ასოციაციებთან, მედიაში ინსტრუმენტალიზაცია, დიპლომატიური ძალისხმევა და ინსტიტუციური კომუნიკაცია, რაც რბილი ძალის და დიპლომატიის ძირითად ინდიკატორებს წარმოადგენს. კვლევაში განხორციელებულ ანალიზს შემდეგ დასკვნებამდე მივყავართ: ზემოხსენებული მექანიზმები ერთობლივად აძლიერებს თურქეთის უნარს, ჩამოაყალიბოს რეგიონული საგარეო პოლიტიკა ეთნო-რელიგიურ თემებთან მიმართებაში. პრაქტიკულად, სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) საგარეო პოლიტიკა ცდილობდა რეგიონული დინამიკის შეცვლას დიასპორული თემების ინტეგრირებით ტრანსნაციონალური რელიგიური განათლების, ეკონომიკური დახმარებისა და ჰუმანიტარული მხარდაჭერის გზით. თეორიულად, ეს კვლევა ამდიდრებს კონსტრუქტივისტულ დისკურსს საერთაშორისო ურთიერთობებში, რაც ასახავს, თუ როგორ მოქმედებს თურქეთის სახელმწიფოს ქცევაზე არა მხოლოდ ეკონომიკური და

სამხედრო, არამედ ისტორიული, კულტურული და იდეოლოგიური ფაქტორებიც. გარდა ამისა, ეს დასკვნები დამატებით ინფორმაციას გვაწვდის თურქეთის უნარის შესახებ, გამოიყენოს რელიგიური და ეთნიკური კუთვნილება თავისი გეოპოლიტიკური პოზიციის გასაძლიერებლად. ზოგადად, ჩვენი დასკვნები მიუთითებს, რომ თურქეთის გავლენა მონათესავე და მუსლიმურ თემებზე არის როგორც საგარეო პოლიტიკის ინსტრუმენტი, ასევე AKP-ს იდეოლოგიური ხედვის ანარეკლი. მთავარი დასკვნა, რომლის გამოტანაც შესაძლებელია, არის ის, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა საქართველოს მიმართ ჩამოყალიბებულია როგორც რბილი ძალის მექანიზმებით, ასევე პრაგმატული გეოპოლიტიკური მოსაზრებებით, განსაკუთრებით რუსეთისა და ირანის რეგიონული გავლენის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

თემატიკის გასავითარებლად და უფრო სიღრმისეულად შესასწავლად შემდგომი კვლევები უნდა იკვლევდნენ, თუ როგორ ვითარდება თურქეთის რბილი ძალის სტრატეგიები რეგიონულ გამოწვევებსა და გლობალური ალიანსების ცვლილებების გათვალისწინებით . სხვადასხვა გეოპოლიტიკური კონტექსტის შედარებითი კვლევები დამატებით ინფორმაციას მოგვცემს თურქეთის გრძელვადიანი საგარეო პოლიტიკის ტრაექტორიის შესახებ სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) დროს და მის შემდეგ.

ასევე უნდა აღინიშნოს შეზღუდვები, რომლებიც გარკვეულწილად გარდაუვალი იყო კვლევის დროს. რიგ ინტერვიუებში თვალშისაცემი იყო ბუნდოვანი პასუხები, რომლებიც თემის პოლიტიკურ მგრძნობელობას მიეწერება როგორც ადგილობრივი (ქართული), ასევე თურქული პოლიტიკური კონტექსტისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ ინტერვიუები და მონაწილეთა დაკვირვებები, მეტადეფექტურია სიღრმისეული პერსპექტივების აღქმაში, მათ ობიექტურად შეზღუდვები გააჩნია პოპულაციური წარმომადგენლობის ფართო სპექტრის შექმნაში, თუმცა მაინც ღირებულ ინფორმაციას იძლევა საქართველოში არსებულ ეთნო-რელიგიურ თემებთან თურქეთის კავშირების შესახებ. ამასთან ერთად კვლევის დასკვნები ძირითადად ეფუძნება პასუხებს, რომლებიც ეყრდნობა სუბიექტურ გამოცდილებას და ინსტიტუციურ ნარატივებს, რამაც შეიძლება მიკერძოების გარკვეული შეგრძნება გამოიწვიოს . გარდა ამისა თურქეთის სახელმწიფო მოხელეების მხრიდან კვლევაში მონაწილეობის მოსალოდნელი უარყოფის გამო, კვლევა ძირითადად ეყრდნობა მეორად წყაროებსა და ინსტიტუციურ ანგარიშებს თურქეთის ოფიციალური საგარეო

პოლიტიკის პოზიციის გასაანალიზებლად. მიუხედავად იმისა, რომ ეს წყაროები მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვაწვდიან, პოლიტიკის შემქმნელებთან პირდაპირი ჩართულობის არარსებობა ზღუდავს სახელმწიფოს სტრატეგიული განზრახვების სრულ გაგებას. ამასთან ერთად, კვლევა ფოკუსირებულია 2002-2024 წლების პერიოდზე, რაც ასახავს სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) მიდგომას საგარეო პოლიტიკის მიმართ. თუმცა, ეს ვადები არ იძლევა იმის ანალიზის საშუალებას, გაგრძელდება თუ არა ეს პოლიტიკა მომავალი მთავრობების დროს, და მოერგება თუ არა ის გეოპოლიტიკურ რეალობებს. გარდა ამისა, საერთაშორისო ურთიერთობების დინამიური ბუნება ნიშნავს, რომ მონაცემთა შეგროვების პერიოდის შემდეგ მომხდარმა მოვლენებმა შეიძლება არაპროგნოზირებადი გავლენა მოახდინოს თურქეთის პოლიტიკაზე. პოლიტიკურმა ცვლილებებმა, რეგიონულმა კონფლიქტებმა ან ახალმა დიპლომატიურმა ინიციატივებმა შეიძლება შეცვალოს თურქეთის ურთიერთობა დიასპორასთან და მონათესავე თემებთან, რაც შესაბამისად მოითხოვს მუდმივ ანალიზს. და ბოლოს, კვლევის ფოკუსირება საქართველოზე იძლევა სპეციფიკურ კონტექსტში დეტალურ ხედვას, მაგრამ შესაძლოა სრულად არ იყოს განზოგადებული თურქეთის ურთიერთქმედებაზე ნათესაურ თემებთან სხვა ქვეყნებთან და რეგიონებთან მიმართებაში, როგორიცაა მაგალითად ბალკანეთი ან ცენტრალური აზია. ამ შეზღუდვების მიუხედავად, მოცემული კვლევის დასკვნები ღირებულია თურქეთის საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიების გასაგებად და ხელს უწყობს ტრანსნაციონალიზმის, რბილი ძალის და საერთაშორისო ურთიერთობებში იდეოლოგიური გავლენის შესახებ უფრო ფართო აკადემიური დისკურსის განვითარებას. ნაშრომი ხელს უწყობს კონსტრუქტივიზმისა და მისი პრინციპების შესახებ უფრო ფართო გამოყენების ჩვენებას საერთაშორისო ურთიერთობებში და ხაზს უსვამს, თუ როგორ შეუძლია სოციალურ და კულტურულ კუთვნილებებს ღრმა გავლენა მოახდინოს სახელმწიფოს ქცევასა და საგარეო პოლიტიკის გადაწყვეტილებებზე. ის ასევე ხელს უწყობს საერთაშორისო პოლიტიკური თეოლოგიისა და რელიგიის, რბილი ძალის და საგარეო პოლიტიკაში იდეოლოგიური ფაქტორის შესწავლას. თურქეთის საგარეო პოლიტიკის იდეოლოგიური კონტექსტის შესწავლით საქართველოს მიმართ კვლევა ამდიდრებს აკადემიურ სურათს იმის შესახებ, თუ როგორ იყენებენ სახელმწიფოები თემებს, დიასპორას და ეთნიკურ ნათესაურ კავშირებს საგარეო პოლიტიკის მიზნების მისაღწევად.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ თურქეთის ჩართულობა საქართველოში არსებულ თემებთან დინამიური და განვითარებადი პროცესია, რომელიც აბალანსებს ისტორიულ კავშირებს თანამედროვე პოლიტიკურ და სტრატეგიულ მიზნებთან. უფრო ზოგადად, ეს ძირითადი დასკვნები თანხვედრაშია კვლევებთან, რომლებიც აჩვენებს, რომ სახელმწიფოები, რომლებსაც აქვთ ძლიერი ტრანსნაციონალური კავშირები, ხშირად იყენებენ კულტურულ დიპლომატიას თავიანთი გეოპოლიტიკური გავლენის გასაძლიერებლად. ამ გზითთურქეთის საგარეო პოლიტიკა AKP-ს მმართველობის დროს განვითარდა და ჩამოყალიბდა იდეოლოგიური გავლენის დახვეწილ მოდელად, რომელიც იყენებს ისტორიულ, კულტურულ და რელიგიურ მსგავსებებს ნათესავებთან და დიასპორულ თემებთან ურთიერთობების არა ფორმირებისთვის არამედ გასამყარებლად.

თურქეთის ახალი რელიგიური, კონსერვატიული და ნაციონალისტური იდენტობა საქართველოში არსებულმა ადგილობრივმა ორგანიზაციების მნიშვნელოვანმა ნაწილმა დადებითად მიიღო. აღნიშნული იდენტობა სხვადასხვა ინსტიტუციური არხის მეშვეობით ვრცელდება, რომლებიც თურქეთის იდეურ გავლენებს განავრცობენ. მათ შორის გამოირჩევა შემდეგი სტრუქტურები: მააარიფის ფონდი – განათლებაზე ორიენტირებული, TİKA – ჰუმანიტარული დახმარებისა და განვითარების მიმართულებით, დიანეთი – რელიგიური აქტივობების მენეჯმენტი, იუნუს ემრეს ინსტიტუტი – თურქული ენისა და კულტურის პოპულარიზაცია, უცხოეთში მცხოვრებ თურქებთან და დაკავშირებულ თემებთან ურთიერთობის სამმართველო (YTB) – ახლოს მდგომ თემებთან ჩართულობისთვის, Türkiye Scholarships – აკადემიური შესაძლებლობების შეთავაზება, ხოლო UETD (ახლა UID) – დიასპორული პოლიტიკური ქსელების მობილიზებისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი მიიჩნევს, თითქოს ეს რელიგიაზე დაფუძნებული ინიციატივები შეიძლება საჯარო დიპლომატიის ფარგლებში გავიგოთ, მათი ბუნება გაცილებით კომპლექსურია და შეიცავს პრობლემურ ასპექტებსაც – მათ შორის თურქეთის შიდა რელიგიურ-პოლიტიკური დაძაბულობის ტრანსნაციონალურ პროექციას – რაც აშკარად სცდება ტრადიციული საჯარო დიპლომატიის ჩარჩოს.

საქართველოს კონტექსტში, მსგავსად დიანეთის პრაქტიკისა ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში, თურქეთი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს რელიგიური ლიდერების დაფინანსებაში. სფეროს კვლევის მონაცემებით, თურქეთი აფინანსებს ქართველ იმამთა თეოლოგიურ განათლებას თურქეთის შესაბამის ინსტიტუტებში, და მათი დაბრუნების

შემდეგ, ამ იმამებს ფინანსურ და ინსტიტუციურ მხარდაჭერას უწევს თურქული რელიგიური სტრუქტურები, ძირითადად დიანეთი და მასთან აფილირებული ადგილობრივი ორგანიზაციები. ეს იძლევა საფუძველს ვილაპარაკოთ ტრანსნაციონალურ რელიგიურ ინფრასტრუქტურაზე, რომელიც თურქეთის გავლენას განავრცობს როგორც საგანმანათლებლო, ისე ფინანსური გზებით. ერთ-ერთი ასეთი სტრუქტურაა ჰუდაიის ფონდი. საბოლოო ჯამში, მსგავსი პრაქტიკა შესაძლოა ეჭვქვეშ აყენებდეს თურქეთის რელიგიური ჩართულობის ლეგიტიმურობას "Moderate" ისლამის თანამშრომლობის ფარგლებში და აზიანებდეს მის გავლენას საჯარო დიპლომატიის კონტექსტში. აღნიშნული არგუმენტი მიანიშნებს, რომ თურქეთის მიერ დიანეთის (სახელმწიფო რელიგიური უწყება) გამოყენება ისლამური ტრანსნაციონალიზმის ინსტრუმენტად საქართველოში შესაძლოა სულ უფრო მეტ კითხვებსა და წინააღმდეგობას წააწყდეს, განსაკუთრებით იმ ფონზე, რაც შეიმჩნევა ევროკავშირის ქვეყნებში, როგორიცაა ავსტრია, გერმანია და საფრანგეთი. ეს ქვეყნები გადამწყვეტ ზომებს მიმართავენ იმამების განდევნის ან უარყოფის თვალსაზრისით, რომლებიც დიანეთის მიერ დანიშნულნი ან დაფინანსებულნი არიან, რაკი მიიჩნევენ, რომ მათი აქტივობა აღარაა შესაბამისი "Moderate" ისლამის პრინციპებთან. საქართველოს პირობებში, სადაც თურქეთი ირიბად უჭერს მხარს იმამებს კონკრეტულ მეჩეთებში, განსაკუთრებით მუსლიმური მოსახლეობით დასახლებულ რეგიონებში, მსგავსი ჩართულობა შესაძლოა აღქმულ იქნას როგორც თურქეთის შიდა ეთნორელიგიური პოლიტიკის გატანა ქვეყნის ფარგლებს გარეთ.

სფეროს კვლევა, რომელიც მოიცავდა 30 იმამისა და ექსპერტების ინტერვიუებს საქართველოდან, თურქეთიდან, აზერბაიჯანიდან და სომხეთიდან, იკვლევს, თუ როგორ შეცვალა თურქეთის მიერ საჯარო დიპლომატიის, ახლადშექმნილი ინსტიტუტებისა და რელიგიის გამოყენებამ მისი საგარეო პოლიტიკის ფორმირების პროცესები, სახელმწიფო იდენტობა და ძალაუფლების სტრუქტურები. კვლევა ასევე ასახავს, როგორ ვლინდება ეს ცვლილებები საქართველოს თემებთან ურთიერთობაში – განსაკუთრებით აფხაზეთში, აჭარაში (მუსლიმურ მოსახლეობასთან მიმართებით), მესხეთელი (ახისკა) თურქებისა და აზერბაიჯანული თემის ჩართულობით, რომელთაც თურქეთი ისტორიულ, კულტურულ, რელიგიურ და ლინგვისტურ სიახლოვეში აღიქვამს. აღნიშნული თემები აღიქმებიან როგორც ნათესავები, ძმები და კულტურული მონათესავეები, რომლებსაც თურქული ენისა და ისლამური იდენტობის მეშვეობით აერთიანებს საერთო სივრცე. ამ თემებზე ზემოქმედება ხორციელდება როგორც ტრანსნაციონალური სახელმწიფო მექანიზმების,

ისე ელიტარული დისკურსების მეშვეობით. საკითხზე დაკვირვება და მიღებული ინფორმაცია ამყარებს დისერტაციაში დასმულ კითხვებს, განსაკუთრებით იმათ, რომლებიც თეორიულ ჩარჩოსა და არსებულ ლიტერატურასთან არის დაკავშირებული. მიუხედავად მოლოდინისა, რომ სფეროს კვლევა მკაფიოდ და თანმიმდევრულად წარმოაჩენდა სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) იდენტობასა და სტრატეგიულ ხედვას, შედეგები გაცილებით რთულ და მრავალგანზომილებიან რეალობას ავლენს.

კვლევა პასუხობს ძირითად კვლევით კითხვას – იყენებს თუ არა თურქეთი თავის სახელმწიფო ინსტიტუტებს ნათესავურ, რელიგიურ და ლინგვისტურ თემებზე ზემოქმედებისთვის საქართველოში. სფეროზე დაკვირვებების, კრიტიკული რეფლექსიისა და ინტერვიუების საფუძველზე ცხადად იკვეთება სახელმწიფოს მიერ წახალისებული ტრანსნაციონალური გავლენის მექანიზმები რელიგიურ თემებზე. რელიგიური „რბილი ძალა“ (soft power) განსაკუთრებული მნიშვნელობით წარმოეჩინება მაშინ, როდესაც სახელმწიფო ინსტიტუტები აქტიურად იღებენ მონაწილეობას სუნიტური ისლამის გავრცელებაში. თურქეთის შემთხვევაში, ისეთი ინსტიტუტები, როგორიცაა დიანეთი, მასთან აფილირებული საგანმანათლებლო, კულტურული და დიპლომატიური ქსელებით, ცენტრალურ როლს ასრულებენ რელიგიური რბილი ძალის საერთაშორისო პროექციაში. აღნიშნული აქტივობები საქართველოში მრავალგანზომილებიანად არის წარმოდგენილი როგორც რელიგიური ლიდერების, ასევე პოლიტიკოსების გამოსვლებსა და რიტორიკაში, რაც მიანიშნებს მიზანმიმართულ მცდელობაზე, რელიგიური ჩართულობა სინქრონიზებული იყოს თურქეთის ფართო იდეოლოგიურ და საგარეო პოლიტიკურ მიზნებთან.

კონსტრუქტივიზმის ძირითადი პრინციპების თანახმად, იდენტობა წარმოადგენს იმ ბირთვს, რომელიც განსაზღვრავს სახელმწიფოს ინტერესთა აღქმას, საფრთხეების იდენტიფიცირებასა და ნორმატიულ პოლიტიკურ პრეფერენციებს. რელიგიას განსაკუთრებული როლი ენიჭება სახელმწიფოს იდენტობის ფორმირებისა და პროექციის პროცესში. რეალისტურ პერსპექტივებთან შედარებით, რომლებიც სისტემურ შეზღუდვებს უსვამენ ხაზს, და ლიბერალურ ხედვებთან, რომლებიც ინტერესთა ჯგუფებსა და მათ კონკურენციაზე კონცენტრირდებიან, კონსტრუქტივისტები მიიჩნევენ, რომ სახელმწიფო ქცევა ძირითადად იდენტობითა და მისი აღიარების ძიებით არის მოტივირებული.

როგორც ვენდტი აღნიშნავს, იდენტობები ფიქსირებული არ არის; ისინი დროთა განმავლობაში იცვლება და სხვა სახელმწიფოებთან ინტერაქციის შედეგად დინამიკურ ბუნებას იძენს.

თურქეთის მაგალითი საქართველოში ამ დინამიკის თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს. ქვეყნის შიგნით მიმდინარე ტრანსფორმაციებით განპირობებულმა თურქულმა ნაციონალურმა იდენტობამ საქართველოს მიმართ მრავალდონიანი საგარეო პოლიტიკა ჩამოაყალიბა, რომელიც აერთიანებს რელიგიურ, საგანმანათლებლო, პოლიტიკურ, კულტურულ და ლინგვისტურ სტრატეგიებს. ინსტიტუტების – დიანეთის, TİKA-ს, იუნუს ემრეს ინსტიტუტისა და მააარიფის ფონდის მეშვეობით, YTB-ს ჩათვლით, თურქეთი აქტიურად ავითარებს სუნიტური ისლამის, თურქული ენისა და კულტურული მემკვიდრეობის გავრცელებას იმ თემებში, რომლებიც ისტორიულ-რელიგიურ ან ნათესაურ კავშირში იმყოფებიან – მათ შორის აჭარის მუსლიმებში, მესხეთელ თურქებსა და აზერბაიჯანულ უმცირესობაში. თეორიულ ჩარჩოში კონსტრუქტივიზმი ხაზს უსვამს იდენტობის როლს სახელმწიფოს ინტერესებისა და ქცევის ფორმირებაში. საქართველოს კონტექსტში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ანალიზი ცხადყოფს, რომ თურქეთის ჩართულობა არ შემოიფარგლება მატერიალური ძალით – როგორიცაა სამხედრო ან ეკონომიკური ბერკეტები – არამედ მყარად ეფუძნება იდეურ ფაქტორებს, როგორიცაა რელიგია, კულტურა და ისტორიული იდენტობა. ეს ფაქტორები ქმნიან რბილი ძალის გავლენას ტრანსნაციონალურ სივრცეში.

დანართი

დანართი I: რესპონდენტთა სია

1. აჰმეტ ერდი, ასოცირებული პროფესორი, კოვენტრი, ინგლისი
2. ბაჰარ ბასერი. ასოცირებული პროფესორი, კოვენტრი, ინგლისი
3. არნოლდ სტეფანიანი, საზოგადოებრივი მოძრაობა, მრავალეროვნული საქართველო, საქართველო
4. მუსტაფა აიდინი, კადირ ჰასის უნივერსიტეტი, სტამბოლი, თურქეთი
5. მურსელ ჰაბიბუალაჰი, აჰისკა (მესხეთელი თურქი), ამერიკის შეერთებული შტატები
6. გია ნოდია, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო
7. იასინ ასლანი, თურქეთის საელჩოს ყოფილი თანამშრომელი თბილისში, საქართველო,
8. ნიკ ჩიტაძე, საერთაშორისო ურთიერთობების დოქტორი, შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, საქართველო
9. სეიდ მირთაგი ასადოვი, ქართველი მუსლიმი ინტელექტუალები, საქართველო-ოქტომბერი 2022 წ
10. სედატ ლაჩინერი, ჩანაქალეს უნივერსიტეტის ყოფილი რექტორი, საერთაშორისო ურთიერთობების ექსპერტი, თურქეთი - 2023 წლის აპრილი
11. ვაჰრამ ტერ-მატევოსიანი, სომხეთის ამერიკული უნივერსიტეტი, საერთაშორისო ურთიერთობების პროგრამა, სომხეთი - 2023 წლის მაისი
12. ზაურ სილირივე, ექსპერტი, აზერბაიჯანი - 2023 წლის მაისი
13. რუსლან ბარამიძე, შოთა რუსთაველის უნივერსიტეტი, ბათუმი, საქართველო
14. რიჩარდ გირაგოსიანი. რეგიონული კვლევების ცენტრის (RSC) დირექტორი, სომხეთი - 2023 წლის ნოემბერი

15. ბასკინ ორანი, პოლიტიკის ექსპერტი, ანკარის უნივერსიტეტი, თურქეთი - 2004
16. პროფესორი იუჯელ ბოზდაღლიოღლუ, საერთაშორისო ურთიერთობები, აიდინის უნივერსიტეტი, თურქეთი – ოქტომბერი -2023 წ.
17. ბექა მინდიაშვილი, ტოლერანტობის ცენტრი - 2023 წლის ივნისი
18. ზურაბ ქემალ ცეცხლაძე – ქართველი მუსლიმების მსოფლიო ალიანსები
19. ტარიელ ნაკაიძე, პარლამენტის წევრი, პარტია „საქართველოს რეგიონების“ ლიდერი - 2024 წლის ოქტომბერი
20. ეტიბარ ემინოვი, აღმოსავლეთ საქართველოს მუფთი - 2024 წლის აგვისტო
21. კახბარ ქემოკლიძე, პოლიტიკის ექსპერტი; 2023 წლის აგვისტო
22. იმამი ლურჯ მეჩეთში - 2020 წლის ოქტომბერი
23. იმამი ჯუმა მეჩეთში, 2022 წლის ივნისი
24. იმამი ქოსალას მედრესეში, 2022 წლის მაისი-ივლისი
25. თურქეთის საელჩოს ყოფილი თანამშრომლები, 2021 წლის აპრილი
26. იუნუს ემრეს ფონდის ყოფილი დირექტორი, 2021 წლის აპრილი
27. იმამი დუისის ცენტრალურ მეჩეთში, 2023 წლის ივლისი
28. ინგლისური ენის მასწავლებელი ლაგოდეხში, 2023 წლის ივლისი
29. ლაგოდეხის მეჩეთის იმამი
30. ინტერვიუ თბილისის მეჩეთის ადმინისტრაციასთან

დანართი-2: საქართველოში მოწახულებული მეჩეთების სია

1. ქოსალის მეჩეთის კომპლექსი (მარნეული)
2. ორთა ჯამი (ბათუმის მეჩეთი, ოთხჯერ, სხვადასხვა დროს)
3. ლურჯი მეჩეთი (თბილისი, ოთხჯერ, სხვადასხვა დროს)

4. ლურჯი მეჩეთი, ბათუმი
5. აზიზიეს მეჩეთი, ბათუმი
6. წაბლოვანის მეჩეთი, ბათუმი
7. ფონიჭალას სუნიტი მუსლიმი
8. დუისის ცენტრალური მეჩეთი, პანკისის ხეობა
9. დუისის ძველი მეჩეთი (აღდგენილია TIKA-ს მიერ)
10. ჯოყოლოს მეჩეთი, პანკისის ხეობა

დანართი-3: ფონდები და ორგანიზაციები

1. თურქეთის არაოფიციალური ორგანიზაციები
2. IHH - ჰუმანიტარული დახმარების ფონდი
3. მიზანის ფონდი
4. მაჰმუდ ჰუდაის ფონდი
5. ფონდი ინსან
6. მესხეთელ თურქთა კავშირი
7. საქართველო არასამთავრობო ორგანიზაციები
8. საქართველოს მეგობრობის ფონდი
9. გარდაბნის ახალგაზრდული ცენტრი
10. მუსლიმთა კავშირი
11. მუსლიმური საქართველო - საერთაშორისო საქველმოქმედო ფონდი
12. თურქეთის ოფიციალური ინსტიტუტები

13. იუნუს ემრეს ინსტიტუტი

14. ქემანქაშის მშვილდოსნობის ფონდი

15. საერთაშორისო მაარიფის სკოლები

16. YTB

17. TIKA

18. თურქეთის რელიგიურ საქმეთა საბჭო

19. TDV

20. TRT Avaz

21. რეჯეფ თაიპ ერდოღანი

22. ევრაზიის ისლამური საბჭო

23. საქართველოს ოფიციალური ორგანიზაცია

24. რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტო

25. სრულიად საქართველოს მუსლიმთა სამმართველოS

26. ჟურნალები

27. თურქეთი

28. აჰისკა (მესხეთი) ჩვენია– ონლაინ

29. ჩემენუბური – თურქეთში მცხოვრები ქართველი მუსლიმი

30. Arti93 -YBT ჟურნალი

31. Memleketim – YBT-ს ჟურნალი

32. TIKA-ს ყოველწლიური ანგარიშები საქართველოში

33. უღური – აზერბაიჯანული თემი საქართველოში

დანართი-4. სურათები

დანართი-4. სურათები

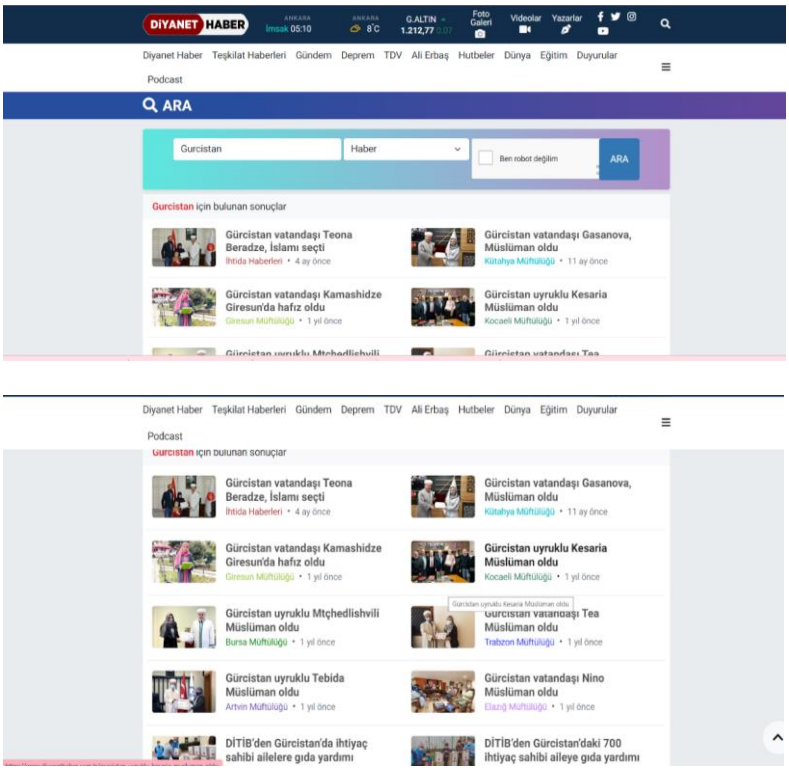

სურათი 1- თურქეთის რელიგიურ საკითხთა საბჭოს სიახლენი - მოძიებულ იქნა საქართველოს შესახებ ამბები

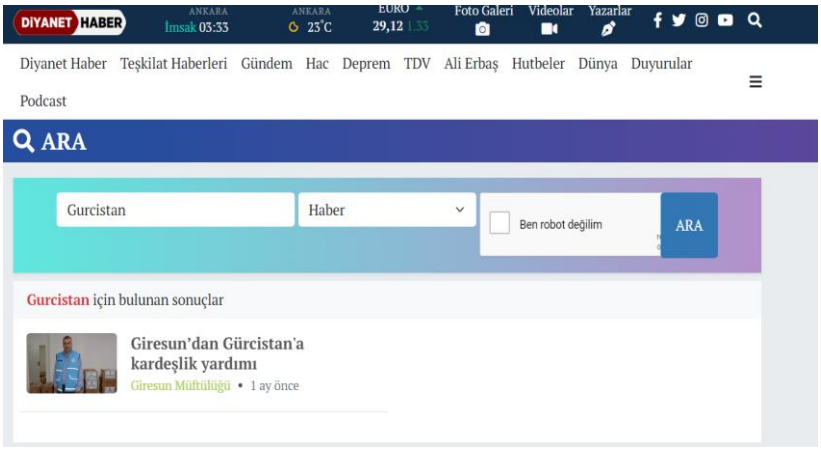

სურათი 2. თურქეთის რელიგიურ საკითხთა საბჭოს სიახლენი - მოძიებულ იქნა საქართველოს შესახებ ამბები

სურათი 3. რელიგიურ საკითხთა საბჭოს ყოფილი პრეზიდენტი ხვდება ილია მე-2-ს თურქეთში ვიზიტისას

სურათი 4. რელიგიურ საკითხთა საბჭოს ყოფილი პრეზიდენტი მეჰმეთ გორმეზი ეწვია ილია მეორეს თბილისში, 2014 წელი, TRT news.

სურათი 5. ქართულენოვანი ყურანის კამპანია - „ქართულენოვანი ყურანი თითოეულ ქართველ მუსლიმს“

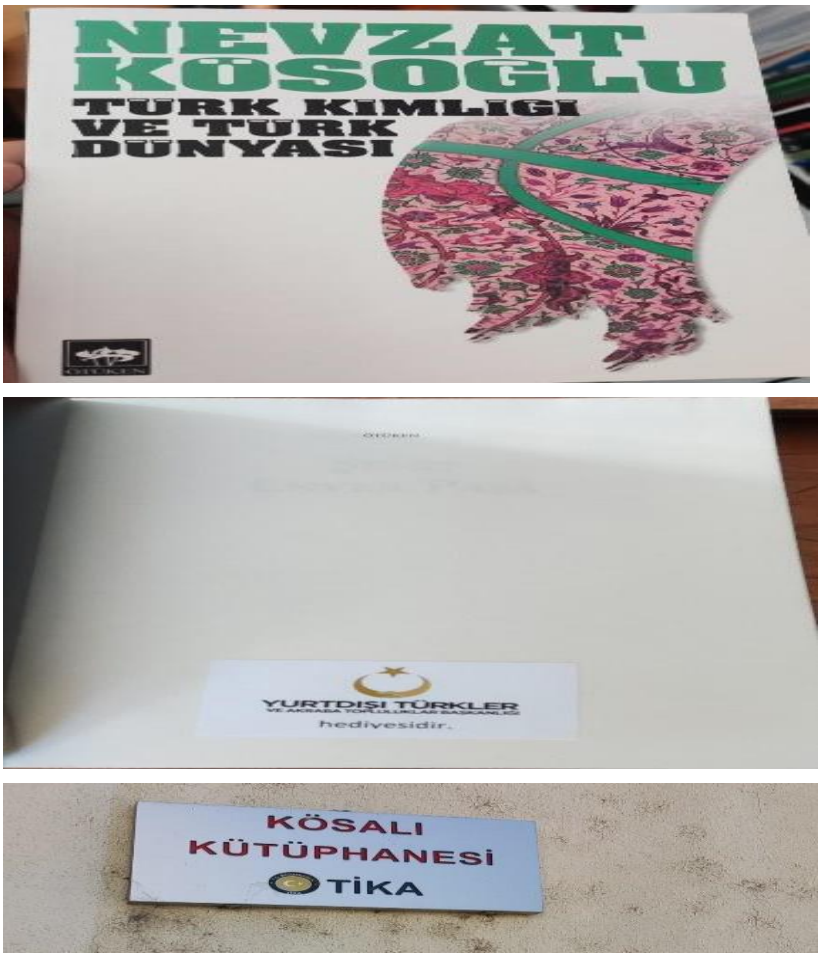

სურათი -6-7. ქოსალას მედრესე, საქართველო.

სურათი 8. თურქეთის კურსდამთავრებულთა კავშირი, თბილისი

სურათი 9. მაარიფის საერთაშორისო სკოლების რეკლამა თბილისის მეტროში.

სურათი 10. თურქეთის ორგანიზაცია YTB -ს ვებგვერდი, რომელზეც მოცემულია მესხეთელი თურქების რეჯეფ თაიფ ერდოღანთან შეხვედრის დეტალები.

სურათი 11. მესხეთელი თურქების მიერ ერდოღანისთვის რაბათის ციხის სურათის საჩუქრად გადაცემა, 2023.

სურათი 12. ზაზა ვაშაყმაძე თავის თურქ კოლეგას ანკარაში შეხვდა

სურათი 13. თურქეთის დიანეთის ფონდი (TDV) საქართველოში, სხვადასხვა რეგიონში, ყურბანის ხორცს არიგებს.

სურათი 14. TİKA-მ კახეთში მდებარე დუისის მეჩეთი განაახლა და კვლავ გახსნა სალოცავად.

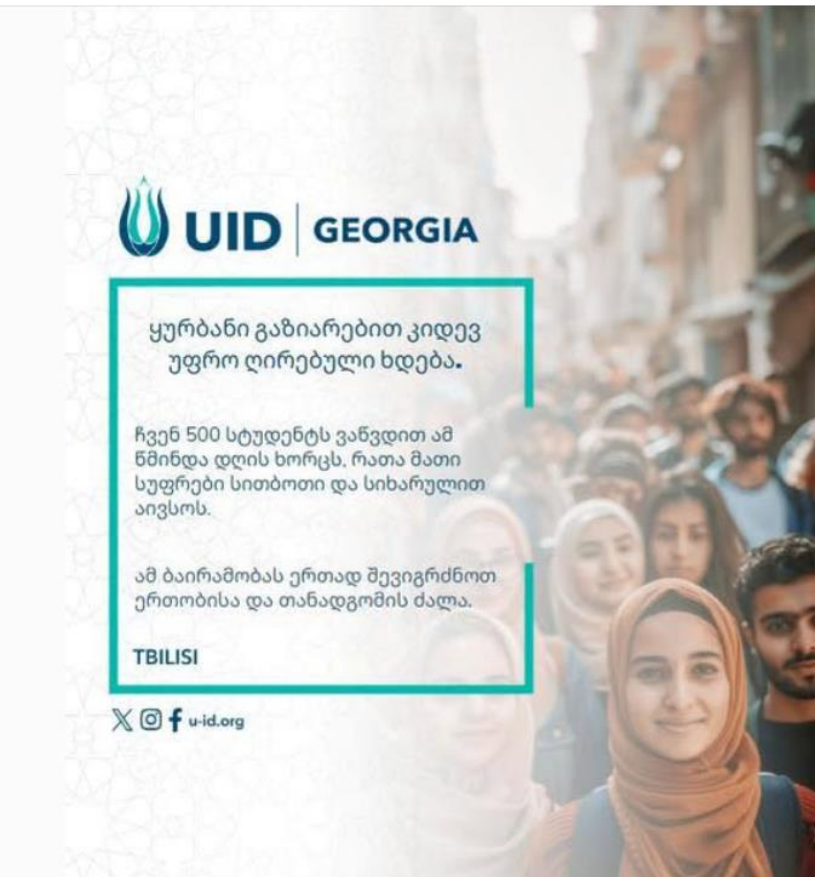

სურათი 15: UID-მა საქართველოს მყოფ მუსლიმ საერთაშორისო სტუდენტებს 500 ხორცის პაკეტი შესწირა.

სურათი 16. თბილისში პირველი მუსლიმური საბავშვო ბაღი

დანართი-5: TIKA-ს პროექტები საქართველოში

თურქეთის თანამშრომლობისა და კოორდინაციის სააგენტო (TİKA). (უ.წ.). TİKA-ს წლიური ანგარიშები. https://www.tika.gov.tr/en/publication/list/tika_annual_reports-22

წელი	სფერო	პროექტი	სამიზნე ეთნიკურობა	ქალაქი
2004	განათლება	ყარაჩალარის სოფლის მთავარი სკოლა გარემონტდა და ამაღლდა ცნობიერება საჯარო განათლების პროექტის შესახებ.	აზერი	ყარაჯალა
2004	განათლება	მარნეულში 7 სკოლის რემონტი	აზერი	მარნეული
2005	განათლება	TIKA-მ საქართველოდან 134 სტუდენტს სტიპენდიები გადასცა		საქართველო
2005	განათლება	TIKA-მ გაარემონტა სოფელ სადხალის სკოლა	აზერი	მარნეული
2005	ინფრასტრუქტურა	სასმელი წყალი და სანიტარული სისტემა	აზერი	ყარაჯალა
2005	პუბლიკაცია	წლიური მუსლიმური კალენდარი	აჭარა	ბათუმი
2005	განათლება	განახლებული კესალის სკოლა	აზერი	მარნეული
2005	განათლება	54-ე სკოლაში თურქული ენის კლასი გარემონტდა და აღიჭურვა აპარატურით		თბილისი
2005	პუბლიკაცია/თარგმნა	„ისწავლე ქართული“ სახელმძღვანელო		თბილისი

2005	კულტურის ცენტრი	აჭარის ახალგაზრდობისა და განათლების ფონდის მხარდაჭერით აშენებული ბათუმის კულტურის ცენტრი	აჭარა	ბათუმი
2005	კულტურა	აზერ ქალთა ხალხური ცეკვის გუნდის მხარდაჭერა.	აზერი	მარნეული
2006	რელიგია	გლობალიზაცია და ცივილიზაცია, რელიგიათშორისი სიმპოზიუმი		თბილისი
2006	პუბლიკაცია	წიგნი „ქართული კულტურა“ - სპონსორობა		
2006	პუბლიკაცია	წიგნი „ყარაჯალარის სოფლის სკოლა“	აზერი	ყარაჯალარ
2006	კულტურა	ამერიკის შეერთებულ შტატებში მესხეთელი თურქების კულტურის ფონდის მხარდაჭერა	მესხ. თურქები	აშშ
2006	კონფერენცია	ორი მკვლევარის დაფინანსება მესხეთელი ტურქების რეპარაციის შესახებ ნაშრომის მომზადების მიზნით	მესხ. თურქები	თბილისი
2006	სამოქალაქო საზოგადოება	მხარი დაუჭირა „საქართველოს ახალგაზრდობისა და განათლების არასამთავრობო ფონდს“ საქართველოში	ყველა რეგიონი	თბილისი

2006	ისლამური წინდაცვეთა	დაეხმარა დაბალი შემოსავლის მქონე ოჯახებს წინადაცვეთის ორგანიზებაში, მხარდაჭერა აღმოუჩინეს 1000 ბავშვს.	აზერი	ხათი და თელავი
2006	ტრანსპორტირება	წითელი ხიდის ტექნიკური აღჭურვა	აზერი	გარდაბანი
2006	კულტურა	მარნეულში „ხალხური სიმღერის შემსრულებლის“ კონკურსის მხარდაჭერა	აზერი	მარნეული
2006	რელიგიათაშორისი დიალოგი	დიალოგი ქრისტიანებს, ებრაელებსა და მუსლიმებს შორის		საქართველო
2007	განათლება	კოსალის სკოლის გარემონტება და აღჭურვა	აზერი	მარნეული
2007	კულტურა	ტოლერანტობისა და რელიგიათაშორისი დიალოგის ორგანიზება		საქართველო
2007	თარგმნა	აიშე კულინის (თურქი ავტორი) წიგნის ქართულ ენაზე თარგმნის მხარდაჭერა		
2007	ინფრასტრუქტურა	სასმელი წყლის დისტილაცია	აზერი	ქვემო ქართლი
2008	განათლება	თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საკონფერენციო დარბაზის განახლება		საქართველო
2008	განათლება	კოსალის მე-2 სკოლაში დამატებითი კორპუსების მშენებლობა	აზერი	მარნეული

2008	განათლება	სტიპენდიებით მხარდაჭერა თურქეთის უნივერსიტეტებში მყოფი ქართველი სტუდენტებისთვის		საქართველო
2008	ჯანდაცვა	ბოლნისის კლინიკის გარემონტება	აზერი	მარნეული
2008	ჯანდაცვა	აზიზ კენტის კლინიკის გარემონტება	აზერი	მარნეული
2008	კვლევა	ოსმალეთის პერიოდის კავკასიის წყაროების კვლევის ცენტრის პროექტი		
2008	განათლება	აგრარული საპილოტე პროექტი მესხეთელი თურქებისთვის	მესხ. თურქები	მესხეთი
2008	რელიგია	განახლებული ლეჯბედინლის მეჩეთი		
2008	კულტურა	აშუღის (აზერი მომღერალი) მუზეუმი	აზერი	მარნეული
2008	კულტურა	საქართველოში დაბრუნებული მესხეთელი თურქების მხარდაჭერა		
2008	რელიგია	მხარდაჭერა საქართველოში მცხოვრები მუსლიმებისთვის რამადანის თვის განმავლობაში	ყველა მუსლიმი	საქართველო
2009	განათლება	სათბურების მხარდაჭერა აჭარაში	აჭარა	ბათუმი

2009	კულტურა	საქართველოში დაბრუნებული მესხეთელი თურქების მხარდაჭერა		
2009	განათლება	ჰაჯილარის სოფლის სკოლის რემონტი	აზერი	მარნეული
2009	განათლება	საბირკენტის საჯარო სკოლის რემონტი	აზერი	მარნეული
2009	განათლება	თურქოლოგიის საზაფხულო სკოლა		საქართველო
2009	კულტურა	საქართველოში დაბრუნებული მესხეთელი თურქების მხარდაჭერა		საქართველო
2010	კულტურა	ქართული ხალხური სიმღერის პროექტის მხარდაჭერა		საქართველო
2010	ჯანდაცვა	ხულოს, ქედას და ჩაქვის კლინიკების რემონტი	აჭარა	ბათუმი
2010	ტრანსპორტირება	ხიდის მშენებლობა სოფელ მოლაოღლუში	აზერი	მარნეული
2010	განათლება	სტარტაპის ტრენინგი	აჭარა	ბათუმი
2010	განათლება	გარდაბნის კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრის მხარდაჭერა	აზერი	რუსთავი
2010	განათლება	კარატეკლეს სოფლის სკოლის რემონტი	აზერი	მარნეული
2011	განათლება	პროფესიული მომზადების კურსები	აზერი	ბათუმი
2011	განათლება	სოფელ ილმაზერის საშუალო სკოლის რემონტი	აზერი	მარნეული
2011	აგრარული	ინფესტაციის პრევენცია	აჭარა	ბათუმი
2011				

2012	განათლება	სოფელ ილმაზლის სკოლის რესტავრაცია	აზერი	მარნეული
2012	განათლება	აჭარის განათლების ფონდის, ენების ცენტრის რესტავრაციის პროექტი	აჭარა	ბათუმი
2012	განათლება	ბათუმის მე-10 სკოლის მე-4 სართულის აღდგენა და ენის ენების კლასის გახსნა	აჭარა	ბათუმი
2012	განათლება	სოფელ ტივის სკოლის რესტავრაცია და აღჭურვილობის გადაცემა	ავარები	კახეთი
2012	განათლება	სტარტაპებისთვის ტრენინგი და აჭარელებისთვის უნარების განვითარება	აჭარა	ბათუმი
2012	განათლება	კოსელის სკოლის სპორტული დარბაზის რემონტი	აზერი	მარნეული
2012	რელიგია	ქოსალის მედრესე რემონტი და აღჭურვა	აზერი	მარნეული
2012	ინფრასტრუქტურა	მარნეულის რამდენიმე სოფლის სასმელი წყლით, მომარაგება	აზერი	მარნეული
2012	აგრარული	მეფუტკრეობის განვითარება	აჭარა	ბათუმი

2012	რესტავრაცია	რელიგიური და კულტურული კვლევისთვის დაფინანსება		საქართველო
2013	განათლება	იუნუს ემრეს ინსტიტუტთან თანამშრომლობითთურქული ენის კლასები აღიჭურვა 53-ე და 55-ე სკოლებში.	თბილისი	საქართველო
2013	რელიგია	მეორე კოსალის მედრესეს მხარდაჭერა	აზერი	მარნეული
2013	განათლება	სკოლა სოფელ ილმაზლიში - , გარემოსდაცვითი დაგეგმარება	აზერი	მარნეული
2013	ჯანდაცვა	პირველადი დახმარების ცენტრი სოფელ ტისემკლარში.	აჭარა	ბათუმი
2013	რელიგია	„საქართველოს მეგობრობის ჯგუფთან“ თანამშრომლობით500 ბავშვს წინადაცვეთა ჩაუტარდა.	აზერი	მარნეული
2013	განათლება	მხარდაჭერილი ახალგაზრდა საჯარო ადმინისტრაცია	თბილისი	საქართველო
2013	ჯანდაცვა	შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა რეაბილიტაცია	აჭარა	ბათუმი
2013	რელიგია	ჯუმა მეჩეთის რესტავრაცია	თბილისი	საქართველო

2014	განათლება	მეცნიერებისა და მომსახურების ფონდმა ააშენა საერთო საცხოვრებელი, თბილისის, წალკის, სადახლოსა და ყარაჩოპის რაიონების და სოფლების ღარიბი ბავშვებისთვის	აზერი	თბილისი
2014	განათლება	საერთო საცხოვრებლის გარემონტება	აჭარა	ბათუმი
2014	განათლება	აჭარის განათლების ფონდის მასწავლებლის სახლის აღჭურვა	აჭარა	ბათუმი
2014	ინფრასტრუქტურა	სასმელი წყლით მომარაგება სოფელ ყარაჩალარში	აზერი	მარნეული
2014	ინფრასტრუქტურა	სასმელი წყლით და წყლის ავზებით მომარაგება სოფელ ლომანაურში	აჭარა	ბათუმი
2014	განათლება	ბათუმის შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა რეაბილიტაციის ცენტრის რემონტი	აჭარა	ბათუმი
2014	მოგზაურობა	მოგზაურობა მესხეთში 35 მესხეთელ თურქთან ერთად	მესხ. თურქები	ჯავახეთი

2015	განათლება	TİKA და თურქეთ-UNDP-ის განვითარების პარტნიორობის პროგრამა „სოციალური მდგრადობის გაუმჯობესება“ საქართველოს აფხაზეთის რეგიონში განხორციელდა.	აფხაზეთი	საქართველო
2015	ინფრასტრუქტურა	სოფელ ტაჯაკენდის წყლის პროექტი	აზერი	მარნეული
2015	განათლება	ახალგაზრდა ქართველი საჯარო მოხელეების ტრენინგი (ათათურქის ლიდერობის პროგრამა)	თბილისი	საქართველო
2015	ბიზნესი	ვაზიანში სამკერვალო და ფეხსაცმლის სახელოსნოს დაარსება და რემონტი	აფხაზეთი	საქართველო
2015	ხიდი	საქართველოსა და აფხაზეთს შორის ენგურის ხიდის რეაბილიტაცია	აფხაზეთი	საქართველო
2015	მედია	ბათუმის ტელევიზიის სტუდიის აღჭურვილობით დახმარება	აჭარა	ბათუმი
2015	მედია	TRT-ის საერთაშორისო მედია განათლების პროგრამის დახმარება		საქართველო
2016	კვლევა	საოფისე აღჭურვილობა მიეწოდა საქართველოს სტრატეგიული ანალიზის ცენტრს. (SAC)	თბილისი	საქართველო
2016	სხვადასხვა პროექტები	განხორციელდა სხვადასხვა პროექტი	თბილისი	საქართველო

2017	ჯანდაცვა	ბათუმის ინფექციური საავადმყოფოს რემონტი და აღჭურვა	აჭარა	ბათუმი
2017	აგრარული	სოფლის მეურნეობის განვითარების პროექტი მესხეთელი თურქებისთვის	მესხ. თურქები	მესხეთი
2018	განათლება	თურქული ენის კლასეის და თეატრალური დარბაზის მოდერნიზაცია და აღჭურვა	თბილისი	საქართველო
2018	მედია	მედიისა და საზოგადოების ტრენინგების მხარდაჭერა	თბილისი	საქართველო
2019		ყაზახეთიდან მესხეთელი თურქების საქართველოში ჩამოყვანის უზრუნველყოფა.		
2019	აგრარული	სათბურის მშენებლობა მესხეთში და გორის რაიონებში მცხოვრები მესხეთელი თურქების ოჯახებისთვის.	მესხ. ტურქები	გორი
2019	მშენებლობა	ახალციხეში 45 ოჯახის სახლების რემონტი	მესხ. თურქები	ახალციხე
2020	რელიგია	1000 ოჯახს საკვები პროდუქტები გადაეცა	აზერი	თბილისი

2020	განათლება	შშმ პირთათვის განკუთვნილი ლიფტების მშენებლობა თბილისის მიწისქვეშა გადასასვლელებში	თბილისი	საქართველო
2021	რელიგია	აჭარის მუსლიმებისთვის რამადანის თვეში საკვები პროდუქტების გადაცემა	აჭარა	საქართველო
	რელიგია	განახლებული დუისის მეჩეთი	ქისტები	ახმეტა/პანკისი
2021	მედია	ახალგაზრდა ფოტოგრაფების მხარდაჭერა	აზერი	მარნეული
2021	განათლება	ბათუმში ობლებისთვის განკუთვნილი ბავშვთა დახმარების ცენტრი გაიხსნა.	აჭარა	ბათუმი
2022	რელიგია	მარნეულში ყველა მუსლიმის ადმინისტრაციასთან თანამშრომლობით ორგანიზებული იქნა რამადანის პროგრამა.	ყველა მუსლიმი	საქართველო
2023	განათლება	საბავშვო ბაღი		პანკისი - სოფელ დუისი
2023	განათლება	ტექნოლოგიების გაკვეთილი აზერბაიჯანელი სტუდენტებისთვის	მარნეულის აზერები	ქვემო ქართლი

წყაროები

Adar, S. (2022). Understanding Turkey's Political Transformation: Mechanisms, Actors, and Perceptions. European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey, (34).

Adar, S. (2024). Turkey in MENA, MENA in Turkey: Reasons for popularity, limits of influence (No. 3/2024). SWP Research Paper.

Adar, S., Aydın, Y., Günay, C., & Seufert, G. (2024). The Turkish diaspora landscape in Western Europe: Between the AKP's power aspirations and migrants' grievances (No. 20/2024). SWP Comment.

Adler, E. (2013). Constructivism in international relations: Sources, contributions, and debates. Handbook of international relations, 2, 112-144.

Agarwal, A., Chen, C. C., Choi, S., Cruz, F. A., Hoo, C. P., & Watanabe, A. (2023). searching for a global solidarity: a collective auto-ethnography of early-career women researchers in the Asia-Pacific. International Studies Perspectives, 24(1), 88-114.

Anadolu Agency. (2019, October 10). Türkiye Maarif Vakfı Gürcistan'da eğitim ağını genişletiyor [Turkey's Maarif Foundation expanding its education network in Georgia]. Retrieved from

Anadolu Agency. (2023, September 18). Cumhurbaşkanı Erdoğan, New York'ta Ahıska Türklerini kabul etti. Anadolu Agency. Retrieved June 17, 2025, from Anadolu Agency official website Retrieved from

Agenda.ge. (2010, October 11). Turkey and Georgia sign deal on restoration of historic religious sites. Retrieved from https://agenda.ge/news/xxxx

Agnew, J. (1999). Mapping political power beyond state boundaries: territory, identity, and movement in world politics. Millennium, 28(3), 499-521.

Aka, H. B. (2023). Theorizing Turkey's Enterprising and Humanitarian Foreign Policy. Metamorphosis of Turkish Foreign Policy in the 21st Century: Opportunities and Challenges, 3.

Akçakoca, A. (2009). Turkish Foreign Policy-Between East and West? European Policy Centre.

Akgün, B., & Özkan, M. (2020). Turkey's entrance to international education. Insight Turkey, 22(1), 59-71.

Akpinar, B. AKP Hükümetlerinin Diş Politika Söylem Ve Pratiği: İnşaci Perspektiften Bir Analiz.

AK Parti (Justice and Development Party). (2019). AK Parti Election Manifesto 2019. https://www.akparti.org.tr/

Akram, E. (2007). Muslim ummah and its link with transnational Muslim politics. Islamic Studies, 381-415.

Aksel, D. B. (2014). Kins, distant workers, diasporas: constructing Turkey's transnational members abroad. Turkish Studies, 15(2), 195-219.

Alder, E. (2013). Constructivism in International Relations: Sources, Contributions, and Debates. In W. Carlsnaes, T. Risse, & B. A. Simmons (Eds.), Handbook of International Relations (pp. 112–144). SAGE Publications

Altunel, İ. (2022). Açılış konuşması. (2022). Tarih boyunca Anadolu-Gürcistan ilişkileri sempozyumu. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Alderson, K. (2001). Making sense of state socialization. Review of International Studies, 27(3), 415-433.

Alexandrov, M. (2003). The concept of state identity in international relations: A theoretical analysis. Journal of International Development and Cooperation, 10(1), 33-46.

Alkan, A. (2022). Commemoration and Memorialization of Ahiska (Meskhetian) Turks in Türkiye Foreign Ministry's Commemoration Statements (2015-2021). Open Journal of Political Science, 12(4), 556-577.

Alkan, A. (2023). TURKEY GEORGIA RELATIONS: CRITICAL LITERATURE REVIEW. IJASOS-International E-journal of Advances in Social Sciences, 9(27), 396-410.

Alpin, B. (2021). Europeanization and EU–Turkey relations: Three domains, four periods. In EU-Turkey relations: Theories, institutions, and policies (pp. 107-137). Cham: Springer International Publishing.

Altunisik, M. B. (2019). Turkey's Humanitarian Diplomacy: The AKP Model. CMI Brief, 8, 1-5.

Altunisik, M. B. (2023). Humanitarian diplomacy as Turkey's national role conception and performance: evidence from Somalia and Afghanistan. Southeast European and Black Sea Studies, 23(3), 657-673.

Aktual. (2023). Devlet, dinler arası diyaloğu destekliyor. Aktuel. https://aktual.ge/Read/33104

Amirejibi, R. U. S. U. D. A. N., & Gabunia, K. A. K. H. A. (2021). Georgia's minorities: Breaking down barriers to integration. Carnegie Europe. Retrieved January 3, 2023.

Anheier, H. K., & Isar, Y. R. (Eds.). (2007). Cultures and Globalization: Conflicts and tensions. Sage.

Aniche, E. T. (2020). Migration and sustainable development: Challenges and opportunities. Migration conundrums, regional integration, and development: Africa-Europe relations in a changing global order, 37-61.

Aras, B. (2000). Turkey's policy in the former Soviet South: Assets and options. Turkish Studies, 1(1), 36-58.

Aras, B. (2009). The Davutoğlu era in Turkish foreign policy. Insight Turkey, 127-142.

Aras, B. (2013). The new geopolitics of Eurasia and Turkey's position. Routledge.

Aras, B. (2014). Davutoğlu era in Turkish foreign policy revisited. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 16(4), 404-418.

Aras, B. (2014). Davutoğlu era in Turkish foreign policy revisited. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 16(4), 404-418.

Aras, B., & Akpınar, P. (2011). The relations between Turkey and the Caucasus. Perceptions: Journal of International Affairs, 16(3), 53-68.

Aras, B., & Gorener, A. (2010). National role conceptions and foreign policy orientation: the ideational bases of the Justice and Development Party's foreign policy activism in the Middle East. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 12(1), 73-92.

Aras, B., & Karakaya Polat, R. (2008). From conflict to cooperation: DE securitization of Turkey's relations with Syria and Iran. Security Dialogue, 39(5), 495-515.

Aras, B., & Mohammed, Z. (2019). The Turkish government scholarship program is a soft power tool. Turkish Studies, 20(3), 421-441.

Arin, K. (2015). The TFP's Foreign Policy: From Westernization to Islamization? American Journal of Islamic Social Sciences, 32(4), 21-46.

Arkilic, A. (2021). Explaining the evolution of Turkey's diaspora engagement policy: a holistic approach. Diaspora Studies, 14(1), 1-21.

Asker, A., Aydıngün, A., & Şir, A. Y. (2016). Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar: Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset.

Asselin, P. (2024). National liberation by other means: US visitor diplomacy in the Vietnam War. Past & Present, gtad021.

Atkinson, C. (2006). Constructivist implications of material power: Military engagement and the socialization of states, 1972–2000. International Studies Quarterly, 50(3), 509-537.

Aydar, M. (2015). Understanding and defining ethnic identity: Ahiska/Meskhetian Turks in a Midwestern American city. University of Missouri-Columbia.

Aydin, M. (2000). Determinants of Turkish foreign policy: changing patterns and conjunctures during the Cold War. Middle Eastern Studies, 36(1), 103-139.

Aydın, M. (2000). New Geopolitics of Central Asia and the Caucasus: Causes of Instability and Predicament (No. 2-2000). Center for Strategic Research.

Aydin, M. (2004). Foucault's pendulum: Turkey in Central Asia and the Caucasus. Turkish Studies, 5(2), 1-22.

Aydin, M. (2010). Turkey's Caucasus Policies. Revista UNISCI, (23), 177-191.

Aydin, M. (2013). Determinants of Turkish foreign policy: Historical framework and traditional inputs. In Seventy-five Years of the Turkish Republic (pp. 152-186). Routledge.

Aydin, M., Yurtta, R., & Kaya, A. (2015). Türk dış politikasında gelenekselden dönüşüme: Kimlik, güvenlik ve dış politika söylemleri. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydıngün, A., Asker, A., & Şir, A. Y. (Eds.). (2016). Gürcistan'daki Müslüman topluluklar: azınlık hakları, kimlik, Siyaset. AVIM, Avrasya Incelemeleri Merkezi, Center for Eurasian Studies.

Ayoob, M., & Ismayilov, M. (Eds.). (2015). Identity and politics in Central Asia and the Caucasus (Vol. 7). London: Routledge.

Aziz Mahmûd Hüdâyî Vakfı. (2017). Ramazan Bülteni 2017 [Ramadan Bulletin 2017]. https://hudayivakfi.org/storage/files/ramazan-bulteni-2017.pdf

Baev, P., Coppieters, B., Cornell, S. E., & Darchiashvili, D. (2003). The South Caucasus: a challenge for the EU (No. 65). Paris: Institute for Security Studies, European Union.

Bahçecik, Ş. O. (2020). Constructing liberal subjects? Turkey's new diaspora strategy. A transnational account of Turkish foreign policy, 175-194.

Balci, B. (2014). Strengths and constraints of Turkish policy in the South Caucasus. Insight Turkey, 16(2), 43-52.

Balcı, B., & Liles, T. (2019). What remains from Turkish soft power in the Caucasus. Turkish Policy Quarterly, 18(1), 25-44.

Balci, B., & Motika, R. (2007). Islam in Post-Soviet Georgia. Central Asian Survey, 26(3), 335-353.

Balci, B. (2018). Islam in Central Asia and the Caucasus since the fall of the Soviet Union. Oxford University Press

Balci, B. (2014). The Diyanet of Turkey and its Transnational Activities in the Balkans and the Caucasus. In H. Yavuz & M. Hakan Yavuz (Eds.), Turkey's Role in the Middle East and the Caucasus. Utah University Press.

Balla, E. (2013). Turkish and Iranian interests and policies in the South Caucasus.

Balta, E. (2018). The AKP's foreign policy is populist Governance. Middle East Report, 288, 14-18.

Banerjee, S. (2015). Rules, agency, and international structuration. *International Studies Review*, 17(2), 274–297. https://doi.org/10.1111/misr.12221

Barkin, J. S., & Sjoberg, L. (Eds.). (2017). Interpretive Quantification: Methodological Explorations for Critical and Constructivist IR. University of Michigan Press.

Baser, B. (2017). Turkey's diaspora engagement policy under the Justice and Development Party. International migration institute network blog.

Baskan, B. (2019). Turkey's pan-Islamist foreign policy. The Cairo Review of Global Affairs, (33).

Baudner, J. (2014). The evolution of Turkey's foreign policy under the AK party government. Insight Turkey, 16(3), 79.

Baudner, J. (2014). The evolution of Turkey's foreign policy under the AK party government. Insight Turkey, 16(3), 79.

Baylis, J. (2020). The globalization of world politics: An introduction to international relations. Oxford University Press, USA.

Bayraklı, E. (2012). Turkish foreign policy in transition: the emergence of Kantian culture in Turkish foreign policy (a holistic constructivist approach). a.

Baramidze (2010) notes that "Georgian Muslims share relatively homogeneous ethno-cultural and behavioral traditions," emphasizing their unified identity within the context of diverse Islamic schools in Georgia centralasiaprogram.org+3boell.de+3eterna.unibas.ch+3.

Bechev, D. (2012). Turkey in the Balkans: Taking a broader view. Insight Turkey, 14(1), 131-146.

Behravesh, M. (2011). *The thrust of Wendtian constructivism*. Retrieved from https://www.e-ir.info/2011/08/30/the-thrust-of-wendtian-constructivism/

Bell, D. (2017). Political realism and international relations. Philosophy Compass, 12(2), e12403.

Bevan, M. T. (2014). A method of phenomenological interviewing. Qualitative health research, 24(1), 136-144.

Bialer, U., & Tlamim, M. (2002). Top hat, tuxedo, and cannons: Israeli foreign policy from 1948 to 1956 as a field of study. Israel Studies, 7(1), 1-80.

Bilgili, Ö., & Siegel, M. (2011). Understanding the changing role of the Turkish diaspora.

Björkdahl, A. (2002). Norms in international relations: Some conceptual and methodological reflections. Cambridge Review of International Affairs, 15(1), 9-23.

Blackburn, S. (2005). Dictionary of Philosophy.

Bojang, A. S. (2018). The study of foreign policy in international relations. Journal of Political Sciences & Public Affairs, 6(4), 1-9.

Bolsajian, M. (2018). The Armenian diaspora: Migration and its influence on identity and politics. Global Societies Journal, 6(1).

Bozdaglioglu, Y. (2004). Turkish foreign policy and Turkish identity: a constructivist approach. Routledge.

Bozdağlioğlu, Y. (2008). Modernity, identity, and Turkey's foreign policy. Insight Turkey, 55-75.

Bülent, A., & TFPinar, P. (2011). The relations between Turkey and the Caucasus. Perceptions: Journal of International Affairs, 16(3), 53-68.

Burchill, S., Linklater, A., Donnelly, J., Nardin, T., Paterson, M., Reus-Smit, C., ... & Sajed, A. (2022). Theories of international relations. Bloomsbury Publishing.

Burley, A. M. S. (1993). International law and international relations theory: a dual agenda. American journal of international Law, 87(2), 205-239.

Burns, W. J. (2019). The Lost Art of American Diplomacy: Can the State Department Be Saved? Foreign Aff., 98, 98.

Brooks, S. G. (1997). Dueling Realisms (Realism in International Relations). International Organization, 51(3).

Brubaker, R., & Kim, J. (2011). Transborder membership politics in Germany and Korea. European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie, 52(1), 21-75.

Brzezinski, Z. (2016). The grand chessboard: American primacy and its geostrategic imperatives. Basic books.

Bruce, B. (2019). Imams for the diaspora: The Turkish state's International Theology Programme. Journal of Ethnic and Migration Studies. https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1554316

Cagaptay, S. (2009). The TFP's Foreign Policy: The Misnomer of ‚Neo-Ottomanism '. Turkey Analyst, 2(8), 1-3.

Calhoun, C. (2012). The Roots of Radicalism: Tradition, the Public Sphere, and Early 19th Century Social Movements. University of Chicago Press.

Calis, S. (1995). The Turkish state's identity and foreign policy decision-making process. Mediterranean Quarterly, 6(2), 135-155.

Çaman, M. E., & Akyurt, M. A. (2011). Caucasus and Central Asia in Turkish Foreign Policy: The time has come for a new regional policy. Alternatives: Turkish Journal of International Relations, 10(2&3), 45-64.

Castellino, J. (1999). Territory and identity in international Law: The struggle for self-determination in the Western Sahara. Millennium, 28(3), 523-551.

Çelikpala, M. (2006). From immigrants to diaspora: Influence of the North Caucasian diaspora in Turkey. Middle Eastern Studies, 42(3), 423-446.

Cengiz, F. Ç. (2020). Turkey: The pendulum between military rule and civilian authoritarianism (Vol. 170). Brill.

Cerami, C. (2013). Rethinking Turkey's soft power in the arab world: Islam, secularism, and democracy. Journal of Levantine Studies, 3(2), 129-150.

Charles, R., Harutyunyan, H., Matsumoto, K., & Baramidze, R. (2010). Religion in the South Caucasus. Caucasus Analytical Digest (CAD), 20.

Checkel, J. T. (1998). The constructive turn in international relations theory. World politics, 50(2), 324-348.

Chichinadze, R., Khmaladze, G., Sikharulidze, A., & Urushadze, M. (2016). Islam in Georgia: Policy and Integration. Tbilisi: Caucasian House.

Chkhikvadze, I. (2011). Zero problems with neighbours: The case of Georgia. Turkish Policy Quarterly, 10(2), 1-9.

Cho, Y. C. (2012). State identity formation in constructivist security studies: A suggestive essay. Japanese journal of political science, 13(3), 299-316.

Civil Georgia. (2024). Geostat Releases Final Results of 2014 Census. .

Civil.ge. (2004, September 30). International Forum on Globalization Opens in Tbilisi. Civil Georgia. Retrieved from Civil.ge archives

Civil.ge. (2018, May 15). Georgia closes Gülen-affiliated school in Rustavi. Retrieved June 17, 2025, from https://civil.ge/archives/354860

Cizre, Ü. (2008). Secular and Islamic politics in Turkey: The making of the Justice and Development Party. Routledge.

Calis, S., & Metin, B. (2020). The Transformation of Turkish Foreign Policy in the 21st Century: Actors, Dynamics, and Paradigms. Ankara

Çobankara, S. F. (2023). The effects of granting the right of external voting to the diaspora policies of TFP and CHP. Turkish Journal of Diaspora Studies, 3(1), 24-41.

Conversi, D. (1999). Nationalism, boundaries, and violence. Millennium, 28(3), 553-584.

Cooper, J. M. (2001). Breaking the Heart of the World: Woodrow Wilson and the Fight for the League of Nations. Cambridge University Press.

Cornell, S. E., & Karaveli, H. M. (2008). Prospects for a'torn'Turkey: A Secular and Unitary Future?. Silk Road Studies Program.

Coşkun, B. B. (2016). The Post-Davutoglu Era in Turkish Foreign Policy. E-International Relations, 1-3.

Colibasanu, A. (2024, December 4). Turkey's evolving geopolitical strategy in the Black Sea. Foreign Policy Research Institute. Retrieved from https://www.fpri.org/article/2024/12/turkeys-evolving-geopolitical-strategy-in-the-black-sea/ policycommons.net+9fpri.org+9fpri.org+9

Course, T. N. (2020). Implications for the US-Turkish Strategic Partnership and the US Army. RAND Corporation.

Cull, N. J. (2008). Public diplomacy: Taxonomies and histories. The Annals of the American Academy of political and social science, 616(1), 31-54.

Cull, N. J. (2009). Public diplomacy: Lessons from the past (Vol. 22). Los Angeles, CA: Figueroa Press.

Culler, J. (2007). On deconstruction: Theory and criticism after structuralism. Cornell University Press.

Chveneburi.net. (n.d.). Gürcüce Öğretim Programı (Müfredat) Kabul Edildi [Georgian language curriculum approved]. Chveneburi.net. Retrieved [Access Date], from https://www.chveneburi.net/deda-ena-ana-dil/gurcuce-ogretim-programi-mufredat-kabul-edildi-h415.html

Creswell, J. W. (2009). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches (3rd ed.). Sage Publications.

Darieva, T. (2023). Claiming the city: Muslim faith-based activism as 'lived citizenship in Georgia. Religion, State & Society, 51(1), 65-82.

Darieva, T. (2023). Claiming the city: Muslim faith-based activism as 'lived citizenship in Georgia. Religion, State & Society, 51(1), 65-82.

Davutoğlu, A. (1994). Alternative paradigms: the impact of Islamic and Western Weltanschauungs on political theory.

Davutoğlu, A. (2001). Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu [Strategic Depth: Turkey's International Position]. İstanbul: Küre Yayınları.

Davutoğlu, A. (2008). Turkey's foreign policy vision: an assessment of 2007. Insight Turkey, 77-96.

Davutoglu, A. (2010). Thellësia strategies: Pozita ndërkombëtare e Turqisë [Strategic depth, Turkey's international position]. Shkup: Logos-A.

Davutoğlu, A. (2011). Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu. İstanbul: Küre Yayınları.

Davutoğlu, A. (2012). Principles of Turkish foreign policy and regional political structuring.

Davutoğlu, A. (2013). Turkey's humanitarian diplomacy: objectives, challenges, and prospects. Nationalities Papers, 41(6), 865-870.

Davutoğlu, A. (2018). Medeniyet Dönüşümü. Uluslararası Düzen Bunalımı ve İslam Dünyası, İstanbul: Küre Yayınları.

Demir, A. F. (Ed.). (2007). Türk dış politikasında liderler: süreklilik ve değişim, söylem ve eylem (Vol. 201). Bağlam.

Demirtaş, S. (2014). Turkish foreign policy towards the Balkans: A Europeanization process. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 16(3), 394–419. https://doi.org/10.1080/19448953.2014.910396

Dessler, D. (1989). What's at stake in the agent-structure debate? International organization, 43(3), 441-473.

Development and Education Center – Marneuli. (n.d.). Facebook page. Retrieved June [insert day], 2025, from https://www.facebook.com/developmentandeducation

Diyanet İşleri Başkanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (n.d.). İstatistikler [Statistics]. Retrieved [5.5.2024], from

Diyanet Haber. (2024, June 16). TDV, Gürcistan'ın çeşitli bölgelerinde kurban etleri dağıtıyor. Retrieved from Diyanet Haber diyanethaber.com.tr+14diyanethaber.com.tr+14x.com+14

Dogan, H. (2016). Conceptions of Homeland and Identity Among Meskhetian Turk Refugees in the US and Turkey (Doctoral dissertation).

Donelli, F. (2019). Persuading through culture, values, and ideas. Insight Turkey, 21(3), 113-134.

Donelli F. (2022). Turkey's Soft Power Strategy in the Post-Ottoman Space: The Role of TİKA and Development Aid. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 24(2), 267–285. https://doi.org/10.1080/19448953.2022.2034980

Đorđević, V., Suslov, M., Čejka, M., Mocek, O., & Hrabálek, M. (2023). Revisiting Pan-Slavism in the contemporary perspective. Nationalities papers, 51(1), 3-13.

Duderija, A. (2007). Literature review: Identity construction in the context of being a minority immigrant religion: The case of western-born Muslims. Immigrants & Minorities, 25(2), 141-162.

Duderija, A. (2007). Literature review: Identity construction in the context of being a minority immigrant religion: The case of western-born Muslims. Immigrants & Minorities, 25(2), 141-162.

Dugis, V. (2008). Indonesian foreign policy and the challenge of globalisation: A critical reflection on the role of non-state actors. Surabaya: Airlangga University Press.

Ekşi, M., & Erol, M. S. (2018). The rise and fall of Turkish soft power and public diplomacy. Akademik Bakış, 11(23), 15-45.

Eminov, A. (2001). The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success. Language, 77(2), 384-386.

Eraslan, C. (Ed.). (2021). Turkish Foreign Policy During Ataturk's Era 1920-1938: Caucasia, Balkans, Middle East from Political, Economic, Social and Cultural Aspects. Istanbul University Press.

Erbas, I. (2022). Constructivist approach in foreign policy and international relations. Journal of Positive School Psychology, 6(3), 5087-5096.

Erbas, I. (2022). Constructivist approach in foreign policy and international relations. Journal of Positive School Psychology, 6(3), 5087-5096.

Erdoğan, B. (2022). Critical Readings of Turkey's Foreign Policy. F. Hisarlıoğlu (Ed.). Springer International Publishing AG.

Erdogan, B (2017). Turkish Foreign Policy: A Literature and Discourse Analysis. Humanitarian intervention and the responsibility to protect: Turkish foreign policy discourse, 47-77.

Erşen, E. (2022). Turkey and the Eurasian Integration: Ideology or Pragmatism? Vestnik RUDN. International Relations, 22(1), 111-125.

Fidan, H. (2023). Turkish Foreign Policy at the Turn of the 'Century of Türkiye'. Insight Turkey, 25(3), 11-26.

Fidan, H. (2023). Turkish Foreign Policy at the Turn of the 'Century of Türkiye'. Insight Turkey, 25(3), 11-26.

Flanagan, S. J. (2009). The United States and Turkey: A Model Partnership. Statement before the House Committee on Foreign Affairs, Subcommittee on European Affairs, 2.

Flockhart, T. (2012). Constructivism and foreign policy. Foreign policy: Theories, actors, cases, 2, 78-92.

Fuller, G. E. (2020). The new Turkish republic: Turkey as a pivotal state in the Muslim world. Lynne Rienner Publishers.

Gafarli, O. (2014). The Role of North Caucasus Diaspora Groups in Turkey-Russia Relations. Turkish Policy Quarterly, 13(1).

Gambetta, G., & Mirabella, S. (Eds.). (2011). Turkey: a Bridge Between East and West. Bononia University Press.

Gamlen, A., Cummings, M., Vaaler, P., & Rossouw, L. (2013). Explaining the rise of diaspora institutions.

Gečienė, I., & Matulaitis, Š. (2014). Lithuanian Diaspora Role in Sustainable Development of Country. Regional Formation and Development Studies, 8(3), 84-91.

Gegeshidze, A., & Mirziashvili, M. (2021). The Orthodox Church in Georgia's changing society. Carnegie Europe.

Gezer, Ö., & Reimann, A. (2011). Erdogan Urges Turks Not to Assimilate "You Are Part of Germany, But Also Part of Our Great Turkey". Spiegel Online International.

Georgia's State Agency for Religious Issues. (2015). Report on the activities of religious organizations in Georgia. Retrieved from https://religion.gov.ge

Gillis, J. R. (Ed.). (1996). Commemorations: The politics of national identity. Princeton University Press.

Government of Georgia. (2014, February 19). State strategy for civic equality and integration [სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგია]. https://www.gov.ge/files/... Retrieved June 16, 2025, from the official website of the State Agency for Religious Issues

Globe Post. (2002). Turkey financially supported the creation of an Islamic madrasah in Meore Kesalo. Retrieved from https://theglobepost.com

Goldstein, J. S. (2008). International relations. Pearson Education India.

Görener, A. Ş., & Ucal, M. Ş. (2011). The personality and leadership style of Recep Tayyip Erdoğan: Implications for Turkish foreign policy. Turkish Studies, 12(3), 357-381.

Görmez, M. (2014, October 28). Turkey's top religious official underscores religious freedom for Georgians in Turkey—and vice versa [Interview]. DFWatch (quoting InterPressNews). Retrieved from https://dfwatch.net/turkish-religious-official-visiting-georgia-74643-31162

Gözaydın, İ. (2010). Religion as Soft Power in the International Relations of Turkey. Political Studies Association.

Göl, A. (2009). The Identity of Turkey: Muslim and secular. Third World Quarterly, 30(5), 795–811. https://doi.org/10.1080/01436590902959135

Griffiths, M. (2007). International relations theory for the twenty-first century. London and New York: Routledge.

Grigoriadis, I. N. (2007). Türk or Türkiyeli? The reform of Turkey's minority legislation and the rediscovery of Ottomanism. Middle Eastern Studies, 43(3), 423-438.

Grigoriadis, I. N. (2013). Islam and democratization in Turkey: Secularism and trust in a divided society. In Religion and Democratizations (pp. 154-173). Routledge.

Groenewald, T. (2004). A phenomenological research design illustrated. International Journal of Qualitative Methods, 3(1), 42–55. https://doi.org/10.1177/160940690400300104

Gross, L. (1948). The Peace of Westphalia, 1648–1948. American Journal of International Law, 42(1), 20-41.

Guest, G., & MacQueen, K. M. (2012). Applied Thematic Analysis. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Gülalp, H. (2017). Secularism as a double-edged sword? State regulation of religion in Turkey. The Problem of Religious Diversity: European Challenges, Asian Approaches, 273-296.

Gümüş, N. (2016). Bir İslâm Merkezi Olarak Tiflis ["Tiflis as an Islamic Center"] [Turkish translation of E. John Larson's article]. DergiPark. Retrieved June 17, 2025

Gündüz, M., & Erdemir, A. (2021). The place and importance of the Maarif Colleges in the Turkish Education System. Research on Education and Psychology, 5(2), 267-277.

Gürcan, A. E. (2015, July). Articulation & Aggregation of Sectarian Interests: Struggle for Alevi Religious Education in Turkey and Germany. In International Conference on Public Policy, Università Cattolica del Cuore, Milan.

Guzzini, S. (2013). Power, realism, and constructivism. Routledge.

Guzzini, S. (2017). Militarizing politics, essentializing identities: Interpretivist process tracing and the power of geopolitics. Cooperation and Conflict, 52(3), 423-445.

Guzzini, S. (2017). Power and cause. Journal of International Relations and Development, 20, 737-759.

GURTIAD. (2023, November). [Video of coordinator referring to Turkish community in Georgia as "our diaspora"] [Facebook video]. Facebook. https://www.facebook.com/watch/?v=288942925422221

Hale, W., & Ozbudun, E. (2009). Islamism, democracy and liberalism in Turkey: The case of the AKP. Routledge.

Hammond, T. (2020). Making memorial public: Media, monuments, and the politics of commemoration following Turkey's July 2016 coup attempt. Geographical Review, 110(4), 536-555.

Harris Brandts, S. E. (2024). Heritage diplomacy, neo Ottomanism, and a local quest for a new identity in the city. Fabrications, 34(2), 198–222. https://doi.org/10.1080/10331867.2024.2382535 instagram.com+4tandfonline.com+4scilit.com+4

Hartley, J., Alford, J., Knies, E., & Douglas, S. (2017). Towards an empirical research agenda for public value theory. Public Management Review, 19(5), 670-685.

Hassner, P. (1991). Culture and society. The International Spectator, 26(1), 136-153.

Haynes, J. (2021). Religion and international relations: what do we know and how do we know it? Religions, 12(5), 328.

Hefner, R. W. (Ed.). (2009). Remaking Muslim politics: Pluralism, contestation, democratization. Princeton University Press.

Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., & Perraton, J. (1999). Global transformations: Politics, economics, and culture. In Politics at the Edge: The PSA Yearbook 1999 (pp. 14-28). London: Palgrave Macmillan UK.

Hermann, M. G., & Hagan, J. D. (1998). International decision making: Leadership matters. Foreign Policy, 124-137.

Herrero, C., & Villar, A. (2001). The three musketeers: four classical solutions to bankruptcy problems. Mathematical Social Sciences, 42(3), 307-328.

Hikari Cecire, M. (2017). Trends in foreign fighter recruitment and Islamist extremism in Adjara, Georgia. Caucasus Analytical Digest, (93), 5-8.

Hill, F., Kirişci, K., & Moffatt, A. (2015). Armenia and Turkey: From normalization to reconciliation. Turkish Policy Quarterly, 13(4), 127-138.

Hix, S., & Whiting, M. (2012). Introduction to political science. London: University of London.

Hopf, T. (1998). The promise of constructivism in international relations theory. Global security, 23(1), 171-200.

Hopf, T., & Allan, B. (Eds.). (2016). Making identity count: building a national identity database. Oxford University Press.

Hudson, V. M. (2005). Foreign policy analysis: Actor-specific theory and the ground of international relations. Foreign policy analysis, 1-30.

Hudson, V. M., & Day, B. S. (2019). Foreign policy analysis: classic and contemporary theory. Rowman & Littlefield.

Hulsey, L. (2019). Religious Liberalism: Issues of Religious Minorities in Georgia.

Huntington, S. P. (2020). The clash of civilizations? In The New Social Theory Reader (pp. 305-313). Routledge.

Hurd, I., Reus-Smit, C., & Snidal, D. (2008). The Oxford handbook of international relations.

Hurd, I., Reus-Smit, C., & Snidal, D. (2008). The Oxford Handbook of International Relations (pp. 289-316). Oxford: Oxford University Press.

Hürriyet Daily News. (2024, November 14). Türkiye reaffirms support for return of Ahıska Turks on 80th anniversary. Hürriyet Daily News.

Hürriyet Daily News. (2014, May 29). Turkish PM's son shoots arrows at opening of Archers Lodge competition. Hürriyet Daily News. Retrieved June 20, 2025, from https://www.hurriyetdailynews.com/turkish-pms-son-shoots-arrows-at-opening-of-archers-lodge-competition-67101

Hsieh, H.-F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. Qualitative Health Research, 15(9), 1277–1288. https://doi.org/10.1177/1049732305276687

Hycner, R. H. (1999). Some guidelines for the phenomenological analysis of interview data. In A. Bryman & R. G. Burgess (Eds.), Qualitative Research (Vol. 3, pp. 143–164). Sage Publications.

İçduygu, A., & Aksel, D. B. (2015). Migration realities and state responses: Rethinking international migration policies in Turkey. Social transformation and migration: National and local experiences in South Korea, Turkey, Mexico and Australia (pp. 115-131). London: Palgrave Macmillan UK.

Ihsanoglu, E., & Al-Hassani, S. (2004). The madrasas of the Ottoman Empire. Foundation for Science, Technology and Civilisation, Manchester. Mathematics Education in the Balkan Societies Up To the WWI.

Iles, T. (2012). Islam and Religious Transformation in Adjara (ECMI Working Paper No. 57). European Centre for Minority Issues. Retrieved from https://www.files.ethz.ch/isn/140738/Working_Paper_57_En.pdf

İnat, K., Aslan, A., & Duran, B. (2017). AK Parti'nin 15 Yılı: Dış Politika. SET Vakfı İktisadi İşletmesi.

İşeri, E., & Dilek, O. (2011). Turkey's new foreign policy activism is limited in the complexity of Caucasian regional security. Turkish Studies, 12(1), 41-54.

Işıklı, M., Akarsu, R., Yavuz, E., & Yurttaş, E. (Ed.). (2020). *Anadolu-Kafkasya İlişkileri Araştırmalar Dizisi-1: Tarih boyunca Anadolu-Gürcistan İlişkileri Sempozyumu kitabı*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Islam, M. N. (2021). Turkish charm and public diplomacy: A literature review and critical assessment on Turkish soft power in the Middle Eastern countries. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (47), 175–187.

Jackson, A. (2011). The Limits of Good Intentions: The Caucasus as a Test Case for Turkish Foreign Policy. Turkish Policy Quarterly, 9(4), 81-92.

Jamestown Foundation. (2011, February 11). Turkish-Georgian relations face challenges over religious heritage sites. Retrieved from https://jamestown.org/program/turkish-georgian-relations-face-challenges-over-religious-heritage-sites/

Jervis, R. (1992). A political science perspective on the balance of power and the concert. The American Historical Review, 97(3), 716-724.

Jervis, R. (2013). Civil war and the security dilemma. In Power and progress (pp. 76-87). Routledge.

Jodicke, A. (2018). Religious soft power in the South Caucasus: The influence of Iran and Turkey.

Jödicke, A. (Ed.). (2018). Religion and soft power in the South Caucasus. Routledge.

Kalin, I. (2011). Soft power and public diplomacy in Turkey. Perceptions: Journal of International Affairs, 16(3), 5-23.

Karadeniz, R. F. (2011). Türk Dış Politikası'nda "Dış Türkler": Karşılaştırmalı Teorik Bir Çalışma (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Karagiannis, E. (2004). The Turkish–Georgian partnership and the pipeline factor. Journal of Southern Europe and the Balkans, 6(1), 13-26.

Karakas, C. (2007). Turkey: Islam and laicism between state interests, politics, and society (Vol. 78, p. 41). DEU.

Karakoç, E. (2002). Atatürkün dış Türkler politikası (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kardas, S. (2011). Turkish–Azerbaijani energy cooperation and Nabucco: testing the limits of the new Turkish foreign policy rhetoric. Turkish Studies, 12(1), 55-77.

Kardaş, Ş. (2012). From zero problems to leading the change: making sense of transformation in Turkey's regional policy. TEPAV-ILPI Turkey Policy Brief Series, 5(1), 1-8.

Kardaş, Ş. (2016). Turkey: A regional power facing a changing international system. In Turkey's Rise as an Emerging Power (pp. 21-44). Routledge.

Karpat, K. H. (2015). Turkey's politics: the transition to a multi-party system (Vol. 2395). Princeton University Press.

Katzenstein, P. J. (2006). The culture of national security: Norms and identity in World politics. (No Title).

Kaya, A., & Drhimeur, A. (2023). Diaspora politics and religious diplomacy in Turkey and Morocco. Southeast European and Black Sea Studies, 23(2), 317-337.

Ker-Lindsay, J. (2000). Greek-Turkish rapprochement: The impact of disaster diplomacy'?. Cambridge Review of International Affairs, 14(1), 215-232.

Kılıç, G. (2011). Turkey's foreign aid policy towards Central Asia from a comparative perspective (Master's thesis, Middle East Technical University).

Kiper, C. (2013). Sultan Erdogan: Turkey's rebranding into the new, old Ottoman Empire. The Atlantic, 5.

Kirdiş, E. (2015). The role of foreign policy in constructing the party identity of the Turkish Justice and Development Party (TFP). Turkish Studies, 16(2), 178-194.

Kirişçi, K. (2009). The transformation of Turkish foreign policy: The rise of the trading state. *New Perspectives on Turkey*, 40, 29–57. https://doi.org/10.1017/S0896634600005200

Klotz, A., & Lynch, C. M. (2014). Strategies for research in constructivist international relations. Routledge.

Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. Journal of studies in international education, 8(1), 5-31.

Korkut, Ş. (2010). The Diyanet of Turkey and its activities in Eurasia after the Cold War. Acta Slavica Iaponica, (28), 117-139.

Kramer, H. (2001). A changing Turkey: The challenge to Europe and the United States. Brookings Institution Press.

Korkut, Ş. (2009). The Diyanet of Turkey and its activities in Eurasia after the Cold War (pp. 120 127). Acta Slavica Iaponica, 28. Hokkaido University. Retrieved from the online PDF. src-h.slav.hokudai.ac.jp

Kubálková, V. (2000). Towards an international political theology. Millennium, 29(3), 675-704.

Kubálková, V. (2009). A'Turn to Religion'in IR?. Perspectives: Review of International Affairs, (2), 13-42.

Kubálková, V., Onuf, N., & Kowert, P. (Eds.). (1998). International relations in a constructed world. ME Sharpe.

Kubicek, P**.** (2022). Contrasting theoretical approaches to Turkish foreign policy. *Turkish Studies*, 23(5), 645–658. https://doi.org/10.1080/14683849.2022.2079361

Kumaraswamy, P. R. (2006). Who am I? The identity crisis in the Middle East. Middle East Review of International Affairs, 10(1), 63-73.

Küçükcan, T. (2014). *Politicization of religion in Turkey: The role of the Diyanet. Journal of Muslim Minority Affairs, 34*(2), 179–191. https://doi.org/10.1080/13602004.2014.930550

Kvashilava, K. (2023). Türkiye and Georgia: The Beginning of a New Stage in Relationships. Museum and Globalization, 8-23.

Krippendorff, K. (2004). Content Analysis: An Introduction to Its Methodology (2nd ed.). Sage Publications.

Lapid, Y., & Kratochwil, F. (Eds.). (1995). The return of culture and identity in IR theory. Lynne Rienner Publishers.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). Naturalistic Inquiry. Sage Publications.

Liles, T. (2012). Islam and religious transformation in Adjara.

Lomia, E., & Karchava, L. (2021). Georgian ethnopolitical conflict is a subject of confrontation between the USA and Russia. Journal of Liberty and International Affairs, 7(2), 90-102.

Locke, L. F., Spirduso, W. W., & Silverman, S. J. (1987). Proposals that work: A guide for planning dissertations and grant proposals (2nd ed.). Sage.

Lord, C. (2014). Rethinking religio-politics in Turkey through the prism of religious majoritarianism (Doctoral dissertation, London School of Economics and Political Science).

Lord, C. (2018). Religious Politics in Turkey: From the Birth of the Republic to the AKP (Vol. 54). Cambridge University Press.

Magued, S. (2012). Restructuring State-Society Relations under the Rule of the TFP through Diplomacy. Akademik İncelemeler Dergisi, 7(2), 27-48.

Mamedov, R. T. (2023). "Soft Power" as a Part of Turkish Foreign Policy in Georgia. Vestnik RUDN. International Relations, 23(4), 734-747.

Manila, E. (2007). The Wilsonian moment: self-determination and the international origins of anticolonial nationalism. Oxford University Press.

Mann, M. (1984). The autonomous power of the state: its origins, mechanisms and results. European Journal of Sociology/Archives européennes de sociologie, 25(2), 185-213.

Martin, G. (2007). International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction.

Matar, N. (2000). Turks, Moors, and Englishmen in the age of discovery. Columbia University Press.

Matar, N. (2008). Queen Elizabeth I Through Moroccan Eyes. Journal of Early Modern History, 12(1), 55-76.

May, S., Wilson, E. K., Baumgart-Ochse, C., & Sheikh, F. (2014). The religious as political and the political as religious: Globalization, post-secularism and the shifting boundaries of the sacred. Politics, religion & ideology, 15(3), 331-346.

McCourt, D. M. (2016). Practice theory and relationalism as the new constructivism. International Studies Quarterly, 60(3), 475-485.

Maarif Foundation Law No. 6721. (2016, June 17). Law on the Establishment of the Turkish Maarif Foundation. Official Gazette of the Republic of Türkiye, No. 29756. Retrieved from https://www.resmigazete.gov.tr

McMillan, D. W., & Chavis, D. M. (1986). Sense of community: A definition and theory. Journal of Community Psychology, 14(1), 6-23.

Mehtap, K. A. R. A., & Sözen, A. (2016). Change and continuity in Turkish foreign policy: Evaluating pre-TFP and TFP periods' national role conceptions. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 13(52), 47-66.

Mencutek, Z. S., & Baser, B. (2018). Mobilizing diasporas: Insights from Turkey's attempts to reach Turkish citizens abroad. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 20(1), 86-105.

Mengshu, Z. (2020). A brief overview of Alexander Wendt's constructivism. E-International Relations, 19.

Miranto, E. (2017). Davutoğlu doctrine and Turkish foreign policy in the Middle East: A critical constructivist analysis. Jurnal Politik Profetik, 5(2), 219-246.

Modebadze, V., & Mehmemt Sayin, F. (2014). Georgian Turkish Relations since the Breakdown of the Soviet Union. Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences, 4(1), 33-55.

Modelski, G. (1962). *A Theory of Foreign Policy*. New York: Praeger

Mohapatra, A. K. (2001). Turkey's Quest for a Regional Role in Central Asia. International Studies, 38(1), 29-52.

Morgenthau, H. J. (1973). Politics among nations.

Morin, J. F., & Paquin, J. (2018). Foreign policy analysis: A toolbox. Springer.

Morrison, A. (2006). The strategic depth doctrine of Turkish foreign policy. Middle Eastern Studies, 42(6), 945-964.

Mowlana, H. (1997). Global information and world communication: New frontiers in international relations. Global Information and World Communication, 1-288.

Mügge, L. (2012). Managing transnationalism: Continuity and change in Turkish state policy. International Migration, 50(1), 20-38.

Muldoon Jr, J. P., Sullivan, E., Aviel, J. F., & Reitano, R. (Eds.). (2009). Multilateral diplomacy and the United Nations today. Westview Press.

Mutluer, N. (2018). Diyanet and the Making of "Erdoganist Islam": Reconfiguring the Nation through Religion in the New Turkey. European Journal of Turkish Studies, (27). https://doi.org/10.4000/ejts.5953

Murinson, A. (2006). The strategic depth doctrine of Turkish foreign policy. Middle Eastern Studies, 42(6), 945–964.

Muller, N. (2018). Diyanet's role in building the'yeni (new) milli'in the TFP era. European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey, (27).

Nation, R. C. (2019). The Turkic and other Muslim peoples of Central Asia, the Caucasus, and the Balkans. In Turkey Between East and West (pp. 97-130). Routledge.

Neset, S., Aydin, M., Ergun, A., Giragosian, R., Kakachia, K., & Strand, A. (2023). Changing Geopolitics of the South Caucasus after the Second Karabakh War. Prospect for Regional Cooperation and/or Rivalry. CMI Report.

Neto, O. A., & Malamud, A. (2015). What determines foreign policy in Latin America? Systemic versus domestic factors in Argentina, Brazil, and Mexico, 1946–2008. Latin American Politics and Society, 57(4), 1-27.

Nizameddin, T. (1997). Towards a national foreign policy: Russia and the Middle East, 1991-1996. University of London, School of Slavonic and East European Studies (United Kingdom).

Novikau, A., & Muhasilović, J. (2023). Turkey's quest to become a regional energy hub: Challenges and opportunities. Heliyon.

Nordic Monitor. (2022, March 17). Erdoğan steps up campaign to export Islamist ideology with the help of TDV foundation cash. Nordic Monitor. Retrieved June 17, 2025, from [Nordic Monitor website]

Nye Jr, J. S. (2008). Public diplomacy and soft power. The Annals of the American Academy of political and social science, 616(1), 94-109.

Nye, J. (2005, January). Soft power and higher education. In Forum for the future of higher education (Archives) (pp. 11-14).

Nye, J. S. (2004). Soft power: The means to success in world politics. Public Affairs.

Öge, A. (2009). Türkiye'de Resmi Milliyetçiliğin 'Türklük'Kavrayışı:'Dış Türklerden Sorumlu'Devlet Bakanlığı ve Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) İncelemesi. Unpublished Masters Thesis, Yıldız Technical University, Istanbul.

Oguzlu, T. (2014). Turkish foreign policy at the nexus of changing international and regional dynamics. *Turkish Studies*, 15(2), 139–153. https://doi.org/10.1080/14683849.2014.926231

Öktem, K. (2014). Turkey's new diaspora policy: The challenge of inclusivity, outreach and capacity. The report was prepared for the Istanbul Policy Center, Sabanci University, and the Stiftung Mercator Initiative.

Onis, Z. (2001). Turkey and post-Soviet states: Potential and limits of regional power influence. Middle East, 5(2), 67.

Onis, Z. (2001). Turkey and post-Soviet states: Potential and limits of regional power influence. Middle East, 5(2), 67.

Öniş, Z., & Kutlay, M. (2017). The dynamics of emerging middle-power influence in regional and global Governance: the paradoxical case of Turkey. Australian Journal of International Affairs, 71(2), 164-183.

Öniş, Z., & Yilmaz, Ş. (2009). Between Europeanization and Euro-asianism: Foreign policy activism in Turkey during the TFP era. Turkish Studies, 10(1), 7-24.

Onur, P. (2024). Ethnographic Discourses on Women and Islam in Turkey: A Critical Reading. Springer Nature.

Örmeci, O., & Kisacik, S. (2020). Cutting the Gordian Knot: Turkish Foreign Policy Towards Cyprus During AK Party Era (2002-2020). Studia I Analizy Nauk O Polityce, (1), 21-64.

Ockham, W. of. (1323). Summa Logicae. (Original work written ca. 1323). Reprinted in Spade, P. V. (Ed.), The Cambridge Companion to Ockham (1999). Cambridge University Press.

Osiander, A. (2001). Sovereignty, international relations, and the Westphalian myth. International organization, 55(2), 251-287.

Oskanian, K. (2011). Turkey's global strategy: Turkey and the Caucasus.

Özcan, M. (2017). Turkish foreign policy under the AK Party. Insight Turkey, 19(2), 9-20.

Ozkan, B. (2014). Turkey, Davutoglu, and the idea of pan-Islamism. Survival, 56(4), 119-140.

Ozkan, M. (2014). Turkey's religious diplomacy. The Arab World Geographer, 17(3), 223-237.

Özoğlu, M., Gür, B. S., & Coşkun, İ. (2015). Factors influencing international students' choice to study in Turkey and challenges they experience in Turkey. Research in Comparative and International Education, 10(2), 223-237.

Özturk, A. E. (2021). Islam and foreign policy: Turkey's ambivalent religious soft power in the authoritarian turn. Religions, 12(1), 38. https://doi.org/10.3390/rel12010038

Özturk, A. E., & Sozeri, S. (2018). Diyanet as a Turkish Foreign Policy Tool: Evidence from the Netherlands and Bulgaria. Politics and Religion, 11(3), 624–648. https://doi.org/10.1017/S1755048318000368

Öztürk, A. E., & Haynes, J. (2021). Religion, identity and power: Turkey and the Balkans in the twenty first century. Edinburgh University Press. https://doi.org/10.1515/9781474474719

Parliament of Georgia. (2005). Law of Georgia on General Education (as amended). Retrieved from https://matsne.gov.ge/en/document/view/29248?publication=129

Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB). (2022, July 26). YTB President Abdullah Eren met with Musa Hacıyev, President of Gürcistan Gençliğine Yardım ve Maariflendirme Derneği (GYMD) [Status update]. X (formerly Twitter). https://twitter.com/ytbtr/status/1551933452311314432

Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB). (2022). Facebook video post featuring delegation visit to Georgia including Abdullah Eren and meeting with Musa Hacıyev [Video].

Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB). (2022, July 26). YTB President Abdullah Eren's visit to Georgia, meeting with Musa Hacıyev – GYMD [Video]. Facebook. https://www.facebook.com/watch/?v=870922021005775

President of Türkiye, Directorate of Communications. (n.d.). President Erdoğan performs Friday prayer at Grand Çamlıca Mosque with Erenköy Jamaat leader Osman Nuri Topbaş [Facebook post]. https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=938310855009208&id=1000649090514

Papuççular, H. (2020). The Sanjak of Alexandretta (Hatay) in Turkish Foreign Policy: A Case of "Accidental Diaspora" and Kin-State Politics. A Transnational Account of Turkish Foreign Policy, 121-140.

Pierini, M. (2024). Turkey's Foreign Policy Ambitions Meet Reality.

Prasad, C. (2012). Georgia's Muslim Community: A Self-Fulfilling Prophecy?

Ramsay, W. M. (2008). Impressions of Turkey. International Journal of Kurdish Studies, 22(1-2), 35-42.

Ray, T. S. (2013). The Eurasian Union Project: An Analysis Of Regional Integration In Post-Soviet Space (Doctoral Dissertation, The University Of Mississippi).

Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (n.d.). Relations between Türkiye and Georgia. Retrieved June 19, 2025, from the website of the Turkish Ministry of Foreign Affairs

Reus-Smit, C. (2009). Constructivism and the English school. In Theorizing international society: English school methods (pp. 58-77). London: Palgrave Macmillan UK.

Rie, R. (1950). The Origins of Public Law and the Congress of Vienna. Transactions Year, 36, 209.

Robins, P. (2003). Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy Since the Cold War. C. Hurst & Co. Publishers.

Rommen, H. A. (1969). The State in Catholic Thought: A Treatise in Political Philosophy. Greenwood Press.

Ruggie, J. G. (1998). What makes the world hang together? Neo-utilitarianism and the social constructivist challenge. International organization, 52(4), 855-885.

Rizhvadze, G. (2025, February 18). Praying for Equality: The Struggle for a Mosque in Batumi. Caucasus Edition: Journal of Conflict Transformation. Retrieved from https://caucasusedition.net/praying-for-equality-the-struggle-for-a-mosque-in-batumi/ x.com+3caucasusedition.net+3linkedin.com+3

Salvatore, A. (1999). Islam and the political discourse of modernity (Vol. 4). Ithaca Press.

Sandal, N., & Fox, J. (2013). Religion in international relations theory: interactions and possibilities. Routledge.

Sandrin, P., & Toscano, V. (2020). Humanitarian, hospitable and Generous: Turkish Public Diplomacy's 'story ' in times of authoritarianism and military interventionism. Carta Internacional, 15(2).

Sanikidze, G. (2018). Muslim Communities of Georgia: Old Problems and New Challenges. Islamophobia Studies Journal, 4(2), 247-265.

Sanikidze, G., & Walker, E. W. (2004). Islam and Islamic practices in Georgia.

Sasley, B. E. (2010). Turkey in Central Asia: Turkish identity as enabler or impediment. In S. Cummings (Ed.), *The New Central Asia: The Regional Impact of International Actors* (pp. 191–214). London: Routledge.

Sayari, S. (2000). Turkish foreign policy in the post-Cold War era: The challenges of multi-regionalism. Journal of International Affairs, 169-182.

Sayin, F. M., & Dogan, M. (2017). Political relations between Turkey and Georgia in the post-Soviet era. J. Liberty & Int'l Aff., 3, 42.

Smolnik, F., & Weiss, A. (2017). Managing Insecurity: How Democracies Reproduce Unstable and Insecure Environments in the South Caucasus. Caucasus Analytical Digest, 94, 2–6.

Social Justice Center. (n.d.). არქივები სროლად საქართველოს მუსლიმთა სამმართველოში [Archives shootout at the Administration of Muslims of Georgia]. Retrieved June 16, 2025, from https://socialjustice.org.ge/en/products/archevnebi-sruliad-sakartvelos-muslimta-sammartveloshi

Shiriyev, Z. (2021). A new wave of Turkish influence in the South Caucasus. Carnegie Endowment for International Peace. Retrieved from https://carnegieendowment.org/2021/02/25/new-wave-of-turkish-influence-in-south-caucasus-pub-83915

Şen, M. (2019). The AKP rule and the directorate of religious affairs. In Erdoğan's 'New'Turkey (pp. 40-57). Routledge.

Şen, O. (2019). Targeted soft power in Turkish new foreign policy and its impact on origins of inbound tourists. Journal of Tourism Theory and Research, 5(1), 65-74.

Seufert, G. (2020). The changing nature of the Turkish state authority for religious affairs (ARA) and Turkish Islam in Europe (pp. 4-43). SWP Working Papers 2.

Shain, Y., & Barth, A. (2003). Diasporas and international relations theory. International Organization, 57(3), 449–479. https://doi.org/10.1017/S0020818303573015Sharpe, E. J. (2003). Comparative religion: A history. Duckworth.

Shami, S. (1999). Circassian Encounters: The Self as Other and the Production of the Homeland in the North Caucasus.

Shatakishvili, D. (2021). Economic Ties of Georgia with Central Asian Countries and Future Cooperation Perspectives. International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD) Volume, 5.

Shlykov, P. (2018). Russian-Turkish relations in the wider black sea region: Cooperation and competition. Perceptions: Journal of International Affairs, 23(2), 93-116.

Slaughter, A. M., & Hale, T. (2011). International relations, principal theories. Max Planck encyclopedia of public international Law, 129.

Sluglett, P., & Yavuz, M. H. (2011). War and diplomacy: the Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin. University of Utah Press.

Smith, R. J. (1998). Eerie Quiet Follows Assault in Kosovo. Washington Post, 9.

Smith, S. (2007). Introduction: Diversity and disciplinarity in international relations theory. In T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith (Eds.), International Relations Theories: Discipline and Diversity (pp. 1–12). Oxford University Press.

Smith, S., Hadfield, A., & Dunne, T. (Eds.). (2016). Foreign policy: theories, actors, cases. Oxford University Press.

Smolnik, F., Weiss, A., & Zabanova, Y. (2017). Political space and borderland practices in Abkhazia and Adjara: exploring the role of Ottoman legacies and contemporary Turkish influences. Eurasian Geography and Economics, 58(5), 557-581.

Snyder, J. (2004). One world, rival theories. Foreign policy, (145), 52.

Somun, H. (2011). Turkish Foreign Policy in the Balkans and" Neo-Ottomanism": A Personal Account. Insight Turkey, 13(3).

Sørensen, G., Møller, J., & Jackson, R. H. (2022). Introduction to international relations: theories and approaches. Oxford University Press.

Soysal, M. (2004). The future of Turkish foreign policy. The future of Turkish foreign policy, 37-46.

Stanzel, V., & und Politik-SWP-Deutsches, S. W. (2018). New realities in foreign affairs: diplomacy in the 21st century.

Stein, A. (2014). III. The End of 'Zero Problems', 2010–13. Whitehall Papers, 83(1), 34-58.

Straumann, B. (2008). The Peace of Westphalia (1648) as a Secular Constitution. Constellations, 15(2).

Sula, İ. E. (2019). An Eclectic Methodological Approach in Analyzing Foreign Policy: Turkey's Foreign Policy Roles and Events Dataset (TFPRED). All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace, 8(2), 255-283.

Sullivan. M., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Paterson, M., Reus-Smit, C., & True, J. (2005). Theories of International Relations: Transistion Vs Persistence. Palgrave Macmillan.

State Agency for Religious Issues. (n.d.). Meeting of the Chairman of the State Agency for Religious Issues with delegation from the Republic of Turkey. Retrieved June 2025, from religion.gov.ge

Tajfel, H. (1981). Human groups and social categories: Studies in social psychology. (No Title).

Taş, H. (2022). Continuity through change: populism and foreign policy in Turkey. Third World Quarterly, 43(12), 2869-2887.

Taspinar, O. (2014). The end of the Turkish model. Survival, 56(2), 49-64.

Ter-Matevosyan, V., Demirdirek, H., Gafarlı, O., Zabanova, Y., & Weiss, A. (2016). Turkish societal actors in the Caucasus. Caucasus Analytical Digest (CAD), 86.

Pınar, P., & Aras, B. (2011). The Relations between Turkey and the Caucasus. Perceptions: Journal of International Affairs, 16(1), 53.

They, S. (2018). Introducing Constructivism in International Relations Theory. E-International Relations.

They, S. (2018). Introducing Constructivism in International Relations Theory. E-International Relations.

Tokluoglu, C. (2005). Definitions of national identity, nationalism, and ethnicity in post-Soviet Azerbaijan in the 1990s. Ethnic and Racial Studies, 28(4), 722-758.

Todorović, M. (2021). The Rise of Turkish Soft Power: Public Diplomacy and Neo-Ottoman Influence in the Western Balkans. Southeast European and Black Sea Studies, 21(3), 419–437. https://doi.org/10.1080/14683857.2021.1919757

Toygür, I., Tekin, F., Lecha, E. S., & Danforth, N. (2022). Turkey's foreign policy and its consequences for the EU. European Parliament, Directorate-General for External Policies In-depth analysis, PE, 653.

Toygür, I., Tekin, F., Lecha, E. S., & Danforth, N. (2022). Turkey's foreign policy and its consequences for the EU. European Parliament, 1.

Turan, K. (2012). Changes in Turkish foreign policy: a shift or a passing interest? Gazi Akademik Bakış, (11), 65-84.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı [Presidency for Turks Abroad and Related Communities]. (2022, April 16). "Güçlü diaspora, güçlü Türkiye" motto. Retrieved from https://ytb.gov.tr/en/news/strong-diaspora-strong-turkey ytb.gov.tr

Taspinar, O. (2018). Fighting the Shadow State: Turkey's War with the Gülen Movement. Brookings Institution. Retrieved from

TCCB, (2016). *Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın konuşması: Demokrasi ve milli irade* Ankara: Türkiye Cumhurbaşkanlığı. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/konusma12345

TİKA. (n.d.). History. Turkish Cooperation and Coordination Agency. Retrieved June 17, 2024, from TİKA website

TİKA. (2024, June 28). Ahıskalı Türklerden 80 yıl sonra ana vatanlarına ziyaret [Visit to the homeland 80 years later by Ahıska Turks]. TİKA Basın Odası. Retrieved June 19, 2025

Türkiye Mezunları Birliği Tiflis [@turkiyemezunlaribirligitiflis]. (n.d.). Official Facebook page of the Alumni of Turkey in Tbilisi. Facebook. Retrieved June 17, 2025, from https://www.facebook.com/turkiyemezunlaribirligitiflis/

Tüysüzoğlu, G. (2014). Strategic depth: A neo-Ottomanist interpretation of Turkish Eurasianism. Mediterranean Quarterly, 25(2), 85-104.

Tüzün, S. (1998). İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türk iç politikasında dış Türkler meselesi (1939-1945).

TRT Haber. (2014, November). Juma Mosque in Tbilisi hosts joint prayer ceremony. TRT Haber. https://www.trthaber.com

TRT Avaz. (2023, July 15). Gürcistan'da 15 Temmuz şehitleri için mevlit okundu [A memorial prayer was held in Georgia for the July 15 martyrs]. TRT Avaz. Retrieved June 17, 2025, from https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/gurcistanda-15-temmuz-sehitleri-icin-mevlit-okundu/64b15213d35216d712c51bdb

TRT Avaz. (2023, July 17). Gürcistan'da 15 Temmuz şehitleri anısına fidan dikildi [Tree planting held in memory of July 15 martyrs in Georgia]. TRT Avaz. Retrieved June 17, 2025, from https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/gurcistanda-15-temmuz-sehitleri-anisina-fidan-dikildi/64b4d34e4d5ba7d608823054 trtavaz.com.tr

Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA). (n.d.). TİKA Annual Reports. Retrieved June 17, 2025, from the TİKA official website: https://www.tika.gov.tr/en/press-room/publications/tika-annual-reports

TRT Avaz. (2016). Dünyada Türkiye [Belgesel bölümü]. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu.

TRT Avaz. (n.d.). Ahıska Türkleri [Video series]. YouTube. Retrieved June 17, 2025, from https://www.youtube.com/playlist?list=PL4i8eZUVaPZkwbfWIgLKoPWy96MjcldVf

Türkiye Diyanet Foundation. (2022). International Islamic Sciences Scholarship Program: Undergraduate application guide [PDF]

Türkiye Diyanet Vakfı. (2021). About Us – Mission and Vision. Retrieved from

Tsurtsumia, T. (2015). Salafism in Georgia: Between Religion and Security.

Tziarras, Z. (2019). Kinship and Diasporas in Turkish Foreign Policy-An Introduction. KINSHIP AND DIASPORAS IN TURKISH FOREIGN POLICY, 1.

Tziarras, Z. (2019). Kinship and Diasporas in Turkish Foreign Policy: An Introduction. KINSHIP AND DIASPORAS IN TURKISH FOREIGN POLICY, 1.

Uca, S. (2024). Constructing Turkish Foreign Policy: From the "Grand Strategy" to the "Strategic Depth". New Middle Eastern Studies, 12(1).

Ülgen, S. (2011). The policy of zero problems with neighbours is successful for Turkey.

Ülgül, M. (2019). Erdoğan's personal diplomacy and Turkish foreign policy. Insight Turkey, 21(4), 161-182.

Ülgül, M. (2024). Do leaders matter? The failure of ambitions in Turkish foreign policy. International Relations, 00471178241248554.

Ulucay, A. (2022). Differences of National Identification with the Home Country among the Highly Educated Youngster of the Turkish Diaspora in Germany: A Comparative Study over the Case of German Turks and the "New-Wave" Turks.

Ünver, H. A. (2006). Enlargement, foreign policy, and conflict management: assessing the EU impact on the Turco-hellenic conflict (Master's thesis, Middle East Technical University).

Union of International Democrats. (2025.). Photo of UID donating meat packages to Muslim international students in Georgia [Photograph]. Facebook. Retrieved June 20, 2025, from https://www.facebook.com/photo/?fbid=1222392948561878 37&set=pb.61555635137402.-2207520000&locale=de_DE

Union of International Democrats. (n.d.). About us. Retrieved June 20, 2025, from https://u-id.org/en/about-us

Union of International Democrats. Georgia. (2025). Facebook page. Facebook. Retrieved June 21, 2025, from https://www.facebook.com/uidgeorgia?locale=de_DE m.facebook.com+12facebook.com+12m.facebook.com+12

Urbanovská, J. (2014). The Role of International Organizations in Conflict Resolution. In Examining Armed Conflict: Theoretical Reflections on Selected Aspects (pp. 115-146). Masarykova univerzita nakladatelství.

Usman, S. M., Mujaddid, G., & Kiran, S. (2022). Energy Strategy Of Turkey And Its Role In The Region. Journal of Positive School Psychology, 6(8), 7257-7268.

Uzer, U. (2010). Identity and Turkish foreign policy: The Kemalist influence in Cyprus and the Caucasus. Bloomsbury Publishing.

Vindimian, M. (2010). Evolution of Turkish Foreign Policy towards Georgia. Universitäts-und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt.

Wackenhut, A. F. (2022). On the receiving end of diaspora engagement policies: Evidence from the Turkish diaspora in Sweden. Middle East Critique, 31(4), 371-384.

Wackenhut, A. F., & Orjuela, C. (2023). Engaging the next generation: Authoritarian regimes and their young diaspora. European Political Science, 22(1), 143-158.

Walt, S. M. (1998). International relations: One world, many theories. Foreign policy, 29-46.

Welsh, D. (1993). Domestic politics and ethnic conflict. Survival, 35(1), 63-80.

Wendt, A. (1999). Social theory of international politics (Vol. 67). Cambridge University Press.

Wendy, B. (1999). *Gender and international relations. International Studies Quarterly*, 43(2), 233–247.

White, B. (1989). Analyzing foreign policy: problems and approaches. Michael Clarke and Brian.

Wicaksana, I. W., & Wahyu, G. (2009). The constructivist approach towards foreign policy analysis. Indonesian Journal of Social Sciences, 1(1), 01-17.

Wildemuth, B. M. (2009). Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science. Libraries Unlimited.

Williams, S. (2021, January 13). Turkey's Chase for the 'Red Apple'. New Lines Magazine. Retrieved June 17, 2025, from New Lines Magazine website

Yabanci, B. (2022). Religion, Nationalism, And Populism In Turkey Under The Akp. Middle East Instituteyakar,

E. E. (2019). A Critical Comparison Between The Presidency Of Religious Affairs (Diyanet İşleri Başkanliği) And The Office Of Shaykh Al-Islâm. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6(11), 421-452.

Yalvaç, F. (2014). Constructivism and identity in Turkish foreign policy. In R. Gözen (Ed.), *Debating Turkish Foreign Policy* (pp. 23–36). Insight Turke

Yakar, B. (2019). Turkey's Religious Soft Power and the Role of Diyanet in the Balkans. Turkish Journal of Politics, 10(1), 23–45.

Yavuz, M. H. (2005). Milli Görüş Hareketi: Muhalif ve Modernist Gelenek. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, 6, 591-603.

Yavuz, M. H. (2009). Secularism and Muslim democracy in Turkey (Vol. 28). Cambridge University Press.

Yavuz, M. H. (2016). Social and intellectual origins of neo-ottomanism: Searching for a post-national vision. Die Welt des Islams, 56(3-4), 438-465.

Yener-Roderburg, I. Ö., & Yetiş, E. Ö. (2024). Building party support abroad: Turkish diaspora organizations in Germany and the UK: Politics and Governance, 12.

Yigit, A. (2012). Lessening Impact of Religion on Turkish Muslim Identity in Westernizing and Modernizing Turkey. US-China Foreign Language, 10(1), 899-907.

Yıldız, O. (2023). Identity Relations between Turkey and Azerbaijan (1990–2020). In Monuments and Identities in the Caucasus (pp. 345-364). Brill.

Yilmaz, I., Barton, G., & Barry, J. (2017). The decline and resurrection of Turkish Islamism: the story of Tayyip Erdogan's AKP.

Yilmaz, I., Demir, M., & Morieson, N. (2021). The Islamist Populism, Anti-Westernism, and Civilizationism of Turkey's Directorate of Religious Affairs. European Center for Populism Studies, 19.

Yurtnaç, K. (2012). *Turkey's new horizon: Turks abroad and related communities*. Ankara: Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB).

Zedania, G. (2011). The rise of religious nationalism in Georgia. Identity Studies in the Caucasus and the Black Sea Region, 3.

Zengin, A. K., & Topsakal, İ. (2021). The Intersection of Grand Strategies in Turkey-Russia Relations. Insight Turkey, 23(4), 147-168.

Zviadadze, S. (2018). The Unbearable Lightness of Being Muslim and Georgian: Religious Transformation and Questions of Identity among Adjara's Muslim Georgians. Region, 7(1), 23-42.